מכירה 110

פריטים נדירים ומיוחדים

הפקה
רונן פרידמן

כתיבה
שניאור הרצל | אוריאל ליבזון
שי מנדלוביץ | רונן פרידמן | אלי שטרן

עריכה
אלי שטרן

תרגום
דני ברקאי | אריאל וינריך

צילום
יגאל פרדו

עיצוב
אתי נפתלי

אדמיניסטרציה
נתנאל פיאטלי, מנהל משרד | אורלי ציון
מרים טל-צוקר, רו"ח, מנהלת כספים | אסתר שטראוס

לוגיסטיקה
יניב אילן

הנהלת בית המכירות
מרון ארן, מייסד, מנכ"ל משותף
אנג'לו פיאטלי, מנכ"ל משותף

הדפסה
ע.ר. הדפסות בע"מ, תל אביב

ספטמבר 2026

הקטלוג טעון גניזה

כריכה קדמית: פריט 60
כריכה אחורית: פריט 4
עמ' 1: פרט מפריט 92

פריטים נדירים ומיוחדים

מכירה 110

יום שלישי, ב' חשון תשפ"ז, 13 באוקטובר 2026, בשעה 19:00

התצוגה והמכירה תתקיימנה במשרדנו
רחוב רמב"ן 8, ירושלים

ימי תצוגה

יום ה'	08.10.26	כ"ז תשרי	12:00 – 18:00
יום א'	11.10.26	ל' תשרי	12:00 – 18:00
יום ב'	12.10.26	א' חשון	12:00 – 18:00
יום ג'	13.10.26	ב' חשון	11:00 – 14:00

תצוגה במועד אחר תתאפשר בתיאום מראש

טלפון בזמן התצוגה: 077-5140223

ניתן להשתתף במכירה בזמן-אמת בהרשמה מראש באמצעות אתר האינטרנט של קדם
www.kedem-auctions.com

Kedem קדם

טלפון: 077-5140223 | פקס: 02-9932048 | office@kedemltd.com | www.kedem-auctions.com

Qualiter herodes ad agrippam veniens · inuitauit eum ad iudeam venire · et pfectio agrippe ad oniam. Ca·iij.
Vt herodes multis nauigationũ circuitionib⁹ sedo venit ad agrippam. Ca·iiij.
Interpellacõ iudeoꝝ ad agrippam in onia pñte herode · de quibꝫ grecos accusabant. v.
Quemadmodũ agrippa confirmauit eis legꝭ herodesq; ad ꝓpria redijt, Ca·vi,
Qualiť allocutu⁹ est herodes hierosolimitas · et quartã ptem eis fiscaliũ ꝑteriti anni cõcessit, Vt pturbacõ domus herodis facta est · vij.
alexander et aristobolus filij herodis indignatione bñtes aduersus salome sororem regis · et ferora fratrem eius · ꝓpter mortẽ matris sue · et illi ecõtra maliuolis in eos accusacõibꝫ vtẽtꝭ Quẽadmodũ herodes indignat⁹ filijs viij
alexandro et aristobolo · ꝓposuit eis antipatrũ de priuata vxore genitum · ipos autem ad cesarem deducens · accusauit. Ca·viiij.
De alexandri satisfactione coram cesare · et reconciliacõe cum patre. Ca·x.
Quemadmodũ herodes celebrauit quinquennale certamen in honorem cesaris · et mira vel dara opera eius, Capl'm xi,
Oppressio iudeoꝝ p aspam et libiam · et legatio ipoꝝ pro hoc ad cesarem · exemplar q̃ cesaris et agrippe · qõ ꝓ ipis ciuitatib⁹ scripserunt xij
Quemadmodũ egens herodes pecunijs · descẽdit ad sepulcrũ dauid · et terrore imaginũ territus · tumulũ desup statuit · ⁊ rursus de pturbatione magna dom⁹ herodis · qua etiã alexãdrũ filiũ suũ iecit in vincula, Ca·xij.
Vt archelaus rex cappadocie reconciliauit alexandrũ patri · et ipe ad cappadociã · herodes autẽ romam profectus est. Capl'm xiiij.
Discessio habitantiũ trachone a regno herodis et vastatio p duces eius · et ꝺ transfugis qui de trachone ꝓuintia ad arabiam recesserunt · qõ recepit spleus ꝓcurator regis arabie, xv,
Qualiť herodes a roma reuersus in arabiam transfugas postulabat · qõ cum nõ obtinuissꝭ · exercitũ contra eos ꝓduxit · arabas q̃ debellauit
Quemadmodũ spleus accusauit xvi,
coram cesare herodem de incursiõe quã in arabia fecerat · et q̃ indignat⁹ cesar dura ul' ꝗuia rescripsit ei · q̃re herodes placare volens cesarẽ · misit romam nicolaũ damascenũ. xvij,
Criminacões eurideri lacedemonis cõtra filiꝭ ad patrem herodem · et quia ligasset eos pater · et ad cesarem scripsisset. Ca·xviij.
Vt ꝑ nicolaum accusacõe liberatus herodes est apud cesarem · spleus autẽ accusator herodis morti adiudicatus est. Ca·xviiij.
Qualiť cesare potestatẽ prebẽte · cõcilio in berito habito · accusauit filios herodes, xx.
Mors iuuenum · ⁊ sepultura corporum eorum in alexandrio.

Incipit liber xvi · antiquitatis iudaice.

H·AMMINISTRATIONE·REGVM·STVDIVM·HERODES·HABENS·REX·OMNES·

iniqtates ꝓhibere que p ciuitates et ꝓuintias fiebant · legem statuit nullatenus priori similem in qua ipe firmauit fures vendi. ¶ Que res non pena tm̃ grauis · sed ad confusiões patric · solucõemq; consuetudinis existebat, Nam alienigenis et non eundẽ vite modũ habentibus seruire in his q̃ imperasset · peccatũ in religiõꝭ · non pena excedentiũ erat · oũ in prioribꝫ cautũ fuisset de hac pena. Nam iubebant leges quadruplũ fures reddere · non habentẽ vero tantũ venundari non tm̃ alienigenis · neq; impetuũ seruire iudeũ · sed sexto anno absolui. ¶ Ergo pret constitucões et pret legẽ reddi hanc penam superbũ videbat · nec regis ꝗ tiranni in vniũsos subiectos tormentũ atrocissimũ excogitatũ · qõ ꝓpli parabat disceordiam. ¶ Eodẽ tempore herodes ad ptaliã nauigauit · cesarẽ desiderans salutare · et videre filios suos rome degentes. ¶ Cesar quidẽ amicabiliť eũ suscipiẽs · pfectꝭ et doctrina filios reddidit · qs ⁊ ad ꝓpriã domũ reduxit ¶ Cum ꝯo ab ptalia redissent · studiũ ꝓpli circa iuuenes erat · et pspicuos eos omnib⁹ fecit magnitudo corpis · et regi⁹ ornat⁹ · forma non deficiente. ¶ Et inuidiosi statim vsi sunt salome sorori regis · et illis qui accusationibus mariamnẽ damnauerãt · dũ putarent · si ꝑualerent vltionẽ exigerẽt de his q̃ in matrem suã omissa videbant. Causam ꝯ timoris ad illoꝭ criminacões transferebãt · dũ dicerent · nõ libent cũ patre eos omorari ꝓter matris interitũ · et quia iniustũ eis videret simul cũ interfectore genitricis manẽ · et ex veritate sumentes initiũ ad verisimilitudinẽ descendentes affligẽ eos tẽtabant · ⁊ fauorem pris quẽ erga filios habebat auellere. Qõ non manifeste ei dicebant · sed in multitudinem rumorem spargentes · herodi nunciari credebant · vnde odium in eos patris

תוכן

6 | עיטורים לספר תורה

14 | תשמישי קדושה וחפצים שונים

24 | מגילות אסתר

34 | דפוסים עתיקים – ספרי יסוד, ספרים נדירים, כריכות מקוריות ומעוטרות

138 | דפים בודדים נדירים במיוחד

146 | עותקים מיוחסים לאדמו"רי החסידות

152 | חב"ד – עותקים מיוחסים, כתבי-יד וכספי "חלוקות"

164 | כתבי-יד עתיקים – המאות הי"ד-הי"ח

202 | כתבי-יד והגהות בכתב-יד – המאה הי"ח-הכ'

226 | מכתבי רבנים ואדמו"רים

252 | יהדות הולנד – כתבי-יד, תעודות ודברי דפוס

304 | כתבי-יד מאוירים

312 | כתובות מעוטרות

318 | תעודות, צווים ומסמכים בכתב-יד ובדפוס

344 | ספרות ושירה

352 | חפצים – בצלאל, הקרן הקימת לישראל, ימי ראשית המדינה

358 | התנועה הלאומית הפלסטינית

364 | מפות וספרי מסע

372 | אמנות

פריט 15 >>>

1. תיק מפואר לספר תורה עם זוג "רימונים" וספר תורה – בגדאד, המאה ה–19

תיק לספר תורה, עם ספר תורה וזוג "רימונים". [בגדאד, עיראק], המאה ה–19. כתובת הקדשה משנת תרי"ב [1852].
דיו על גוויל חום; פח–כסף רקוע ומוטבע; כסף יצוק (אינו חתום); הזהבה; עץ; פח נחושת; דיו וצבע על נייר.

תיק בגדאדי מוקדם ומהודר עם זוג "רימונים", ספר תורה וכתובות הקדשה מעוטרות.

בעל צורה האופיינית לתיקי ספר התורה העיראקיים המוקדמים, שצורתם כצורת מנסרה, עם כיפה שבראשה עיטור דמוי אגס ממנו משתלשלות שרשראות עם פעמונים. התיק מחופה יריעות כסף חלקות ומוזהבות אליהן קבועים במסמרים עיטורי כסף רקועים בדגמים חוזרים. סביב הכיפה עטרה בדגם צמחי חוזר. התיק מלווה בזוג "רימונים" בעלי גוף דמוי אגס, מוזהבים בחלקם ונושאים כתובות הקדשה חקוקות ורקועות: "**של האשה כתון אשת פנחס הכהן**" וכתובת נוספת, רקועה וקשה לקריאה, כנראה משנת תרכ"ה (1865).

בראש התיק ובתחתיתו חקוקה כתובת הקדשה בשתי רצועות–טקסט: "**תיק זה וס"ת שבו עשתה אתו האשה הג' סי' פרחה בת ה'מ' סלימאן מנחם דניאל נ"ע // על מי' [על מנת] בכל מקום שתרצ' בעלת הספר תו' [תוכל] להו' [להוציאו] ולהולי' [ולהוליכו] למקומו' אחרים הרש' בי' ובי' באי כו' [הרשות בידה ובידי באי כוחה]**" (אודות משפחת דניאל, ראו להלן).

בחלקו הפנימי של התיק מופיעות כתובות נוספות, כתובות בכתב–יד אמנותי על גבי דפי נייר המעוטרים בדגמים צמחיים צבעוניים ועשירים ומחופים לוחות זכוכית. בכתובת הימנית מופיעים פסוקים הקשורים בתורה ("וזאת התורה אשר שם משה...") ובלוח השמאלי מופיעה כתובת הקדשה (שונה מן הכתובת החיצונית): "**תיק זה / וספר תורה / שבו הקדישה / אותו האשה כתון / בת הלל משה אשת / יחזקאל אברהם / שמעון שנת תרי"ב**". כתובת מעוטרת זו נוצרה – קרוב לוודאי – בידי הסופר–האמן יצחק מאיר חיים משה גבאי, אשר פעל בבגדאד באותה תקופה ויצר כתבי–יד מעוטרים מסוגים שונים, בהם מגילות אסתר מעוטרות על קלף.

כתובות ההקדשה המופיעות על גבי התיק משקפות מנהג שהיה קיים בקהילות עיראק וסביבותיה: במקרים בהם תיקי התורה המהודרים התבלו נהוג היה לתקנם ולשפצם, והתורם למלאכת השיפוץ זכה בהנצחת שמו על גבי התיק, לעתים תוך החלפת הכתובות הישנות (למידע נוסף אודות תופעה זו, ראו: ברכה יניב, מעשה חושב, התיק לספר תורה ותולדותיו. אוניברסיטת בר אילן ומכון בן צבי, 1997, עמ' 78–77). במקרה של התיק שלפנינו נראה כי הכתובות משנת תרי"ב המופיעות בחלקו הפנימי של התיק הנן הכתובות המוקדמות ביותר (וייתכן שגם הן מחליפות כתובות מוקדמות עוד יותר), ה"רימונים", על כתובותיהם, נוספו בשלב מאוחר יותר, ודווקא הכתובת הרקועה בחלקו החיצוני של התיק היא המאוחרת ביותר, ונוספה לאחר שנת תרכ"ז (1867), כנראה כתחליף לכתובת מוקדמת יותר. עובדה זו מתבררת מזהותה של האישה הנזכרת בכתובת, **פרחה בת סלימאן מנחם דניאל**. פרחה הייתה נכדתו של מנחם דניאל בן מנחם גרג'י, אחד הגבירים המפורסמים בבגדאד בשלהי המאה ה–17 ובראשית המאה ה–18. אביה, סלימאן מנחם דניאל, הנזכר בכתובת ההקדשה עם הביטוי "נוחו עדן", נרצח בשנת תרכ"ז (1867), ומכאן עולה שכתובת ההקדשה נוצרה לאחר שנה זו.

התיק מלווה בספר תורה שלם, כנראה מעיראק או מהסביבה, מהמחצית השנייה של המאה ה–19, הכתוב על גבי גוויל בצבע חום–בהיר.

גובה התיק: 97.5 ס"מ, קוטר הבסיס: 27 ס"מ. מצב כללי טוב. כיפופים, שברים קלים בכסף, בעיקר בשוליים, עם כמה פיסות חסרות. מסמרים חסרים. מעט בלאי בחיפוי הבד הפנימי. פיסות רבות חסרות בחיפוי פח–הנחושת שבתחתית, פיסות חסרות בעץ. ה"רימונים": גובה: 20.5 ס"מ, רוחב מרבי: 5.5 ס"מ. מצב בינוני. כיפופים, שברים ופגמים. הברגות רופפות. באחד ה"רימונים" החלק המרכזי חובר במהופך, בסיסו חסר ובמקומו הולחמה לוחית כסף מלבנית. שרשראות חסרות. גובה ספר התורה: 49.5 ס"מ. הספר שלם ומצבו הכללי טוב. כתמים. כמה תפירות פרומות בחיבורי היריעות אלה לאלה. יריעה אחת מנותקת. תיקונים של כמה מילים במקומות שונים.

פתיחה: $15,000
הערכה: $30,000-50,000

1a

1b

2. טס גדול לספר תורה מעוצב כארון קודש – פולין, שלהי המאה ה–18

טס לספר תורה. [פולין, שלהי המאה ה–18].

כסף יצוק, רקוע, מוטבע, מנוסר ומקודח (אינו חתום); הזהבה; אבני חן.

טס גדול ומרשים, מעוצב בדגם אדריכלי, דמוי ארון קודש, ומעוטר אבני חן וכתובות העשויות מאותיות–כסף גזורות ומוזהבות. במרכזו של הטס ארון קודש עם שתי דלתות הקבועות על צירים ובתוכו עיטור רקוע דמוי ספר תורה – עם הכתובת "קודש לה'" עשויה אותיות כסף גזורות – ותא מלבני עבור לוחיות מתחלפות (מצורפות שלוש לוחיות דו–צדדיות, אולי מאוחרות יותר). סביב ארון הקודש מופיעים עיטורים בדגמים צמחיים ושני עמודים אדריכליים גדולים – קבועים בברגים ובולטים כלפי החזית – הניצבים על גבי בסיסים מרובעים ומעוטרים אשכולות ענבים. מעל העמודים ממוקמת מרפסת הבולטת כלפי החזית, עם עיטור דמוי אפיריון נושא פעמונים (רובם חסרים). עיטור נוסף בצורת לוחות הברית ממוקם מעל המרפסת, עם עשרת הדברות כתובים באותיות–כסף גזורות ומוזהבות. בראש הטס כתר גדול הבולט כלפי החזית, נתמך בידי צמד גריפונים, עם בסיס המעוטר ארבע אבני חן וכתובת המרמזת לשנת יצירת הטס (עשויה אף היא מאותיות–כסף גזורות ומוזהבות): "**בש' ויצא יצחק לשוח בשדה ל' [לפ"ק]**" (בראשית כד, סג; לא ברור לגמרי כיצד יש לחשב את פרט השנה המדויק לפי פסוק זה). בשולי הטס עיטורים נוספים בדגמים צמחיים, צמד אריות זקופים (תומכים בבסיסי העמודים) וצמד עופות דורסים. שרשרת משולשת לתלייה, מקורית.

טס דומה נמצא באוסף המוזיאון היהודי של פראג (JMP 012.293). ראו: Kuntoš, Silver Judaica from the Collection of the Jewish Museum in Prague (Prague, 2012), no. 18. לארונות קודש פולניים בעלי עיצוב דומה לעיצוב הטס, ראו: Piechotka, Heaven's Gates: Wooden Synagogues in the Territories of the Former Polish-Lithuanian Commonwealth (ורשה, 2004), עמ' 181, תמונה 267; עמ' 284, תמונה 454; עמ' 382, תמונה 640.

גובה: 39 ס"מ, רוחב: 28 ס"מ, משקל: 1650 גרם. מצב בינוני–טוב. כיפופים ושברים קלים, בעיקר בשוליים, עם כמה פיסות חסרות. פעמונים חסרים בעיטור החופה. ייתכן כי חסרים ידית ומנגנון נעילה בדלת ארון הקודש. תיקוני הלחמה רבים וישנים, בעיקר בשולי חלקו המרכזי–התחתון של הטס. שני לוחות כסף גבוהים ורחבים קבועים במסמרות בחלקו האחורי של הטס, לתמיכת השוליים (כפי הנראה נוספו זמן קצר לאחר יצירתו).

פתיחה: $15,000

הערכה: $20,000-30,000

2a

2b

3. טס לספר תורה – פרנץ אנטון גוטוויין – אאוגסבורג, 1804 – כתובת–הקדשה של משפחת אולמן, משנת תקס"ו, 1806

טס לספר תורה. אאוגסבורג, גרמניה, 1804. כתובת הקדשה משנת תקס"ו [1806].
כסף רקוע, מוטבע וחקוק (חתום בחותמת איכות מאאוגסבורג עם האות P = 1804 ובחותמת הצורף, AG, Franz Anton Gutwein); הזהבה.
טס איכותי ומרשים, המשתייך לקבוצה של טסים אשר נוצרו באאוגסבורג בשלהי המאה ה–18 ובראשית המאה ה–19 ומעוצבים בסגנון נאו–קלאסי. טסים מטיפוס זה, אשר נוצרו בסדנאותיהם של כמה צורפים אאוגסבורגיים, שימשו כמודל לחיקוי עבור צורפים גרמניים אחרים, אשר יצרו טסים בהשראתם בכמה מערי גרמניה לאורך המאה ה–19.
בראש הטס עיטור בצורת סלסלה עם פרחים ותחתיו כתר הבולט כלפי החזית ונתמך בידי שני אריות. במרכזו עמודים אדריכליים גדולים, עיטורים דמויי וילונות ומנורה גדולה בעלת שבעה קנים, שבבסיסה לוחות הברית (חקוקים עם עשרת הדברות). בחלקו התחתון תא מלבני ללוחיות מתחלפות (מצורפות 3 לוחיות דו–צדדיות, כנראה מקוריות) ותחתיו מדליון עם כתובת הקדשה: "**שייך / להק' כ' דוד ב"ה / יוסף אולמן וזוגתו / מ' הענדלי בת כ"ה / לאזי : תקס"ו / לפ"ק**". הטס מוזהב כולו, למעט עיטורי לוחות הברית, הלוחיות המתחלפות והמדליון התחתון. שרשרת מקורית.
הצורף **פרנץ אנטון גוטוויין** פעל באאוגסבורג בשנים 1805–1759. ידועים כ–20 חפצי יודאיקה שיצר, בהם כתריסר "טסים" לתורה, כמה זוגות "רימונים", כמה גביעי קידוש, וכמה כלים להבדלה; עבודותיו שמורות, בין היתר, באוספי המוזיאון היהודי בניו יורק, המוזיאון היהודי באמשטרדם, מוזיאון מאגנס (ברקלי) ומוזיאון ישראל.
למידע נוסף ולהשוואה, ראו: Grafman, Crowning Glory (New York, 1996), pp. 34-35, nos. 50-58.
גובה: 27 ס"מ, רוחב: 19 ס"מ, משקל: 560 גרם. מצב טוב. כיפופים בעיטורים שבשוליים ובראש. פיסות חסרות בעיטור כותרת העמוד הימני. פעמונים חסרים בתחתית ובמפתח העליון (מאחורי הכתר).

פתיחה: $8,000
הערכה: $10,000-15,000

3a

3b

3c

4. כתר לספר תורה עם עיטורי פיליגרן ואבני זכוכית צבעוניות – פולין, שלהי המאה ה–18 – מיוחס לחצר האדמו"ר מרוז'ין

כתר לספר תורה. [פולין], כתובת הקדשה משנת תקנ"ו, 1796.

כסף יצוק ומוזהב; כסף רקוע, מוטבע, מקודח וחקוק (חתום בחותמת שחרור ממס אוסטרו–הונגרית, בשימוש בשנים 1810–1809 ובחותמת נוספת בלתי קריאה, כנראה חותמת מס מהעשור הראשון של המאה ה–19); פיליגרן; ניילו; אבני זכוכית.

כתר קטן ממדים ומהודר אשר שימש כנראה עבור ספר תורה קטן שהיה בשימוש פרטי ומיוחס לחצרות בית רוז'ין.

כתר בעיצוב האופייני לכתרים ממזרח אירופה (גליציה – אוקראינה ופולין), משובץ שש אבני זכוכית צבעוניות וגדולות. בעל בסיס עגול ונמוך, עם עטרה גבוהה רקועה בדגם צמחי ושש זרועות גדולות וכפופות שבראשן כתר קטן יותר, אף הוא בעל שש זרועות, ובמרכזו תלוי פעמון גדול. הכתר העליון מוקף מעקה נמוך ובראשו עיטור נוסף דמוי כתר, עשוי פיליגרן, שמעליו עיטור גדול בצורת ציפור. עיטורי בעלי חיים נוספים סובבים את הכתר בשלושת מפלסיו: שישה צבאים רובצים קבועים בבסיסי זרועות הכתר הגדול, שישה אריות פוסעים על כפותיהם קבועים בראשי הזרועות, ושלושה עופות דורסים עם כנפיים פרושות לצדדים קבועים סביב המעקה העליון.

עיטורי פיליגרן בדגמים צמחיים משולבים בבסיס הכתר, בזרועותיו ובכתר העליון. בבסיס הכתר קבועות שלוש לוחיות בהן מופיעים שמותיהם של הצורפים אשר יצרוהו, באותיות שחורות בטכניקת ניילו: "**זה מעשה ידינו / להתפאר תקנ"ו לפ"ק // הק' משה כהרר / יוסף סגל // הק' גדלי' כהרר / יצחק זצ"ל**".

כתר זה נועד כנראה לעטר ספר תורה קטן, מן הסוג שהיה בשימוש בקרב אישים אמידים במיוחד, דוגמת השר משה מונטיפיורי אשר נהג לקחת עמו ספר תורה קטן במסעותיו ברחבי העולם. כמו כן, ספרי תורה קטני ממדים ניתנו כשי לאדמו"רים, על מנת שיישאו את הספר בחיקם, כדוגמת מלכי ישראל שהיו להם שני ספרי תורה, "אחת המונחת לו בבית גנזיו והשנייה שיוצאה ונכנסת עמו, עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד" (סנהדרין, כא, א–כב, א). בקרב אדמו"רי בית רוז'ין התקיים המנהג לכתוב עבור האדמו"ר ספר תורה קטן; בידי אדמו"רי בויאן היו כמה ספרי תורה כאלו, המיוחסים לרבי ישראל מרוז'ין (1850–1796) ולבנו רבי אברהם יעקב מסדיגורא (1883–1819), והם היו משתמשים בהם בעת מסעותיהם מעיר לעיר.

כתר אחר, המיוחס לרבי ישראל פרידמן מרוז'ין, נמכר במכירה פומבית בסותבי'ס, ניו יורק, 16 במרץ 1999, פריט 327; נמצא בעבר באוסף גילברט וכיום באוסף מוזיאון ויקטוריה ואלברט בלונדון (LOAN:GILBERT.68:1, 2-2008).

גובה: 27 ס"מ, קוטר הבסיס: 10 ס"מ, רוחב מרבי: 15 ס"מ, משקל: כ–800 גרם. מצב כללי טוב. כיפופים ופגמים קלים.

מקור:

1. מיוחס לחצר האדמו"ר מרוז'ין.
2. אוסף פירקוביץ.
3. סותבי'ס, ניו יורק, 27 ביוני 1984, פריט 253 (מצולם על הכריכה הקדמית והאחורית).

פתיחה: $30,000

הערכה: $80,000-120,000

4a

4b

5. מגדל בשמים גבוה ואיכותי עשוי פיליגרן – מזרח אירופה (גליציה), שלהי המאה ה–18 או ראשית המאה ה–19

כלי לבשמים. מזרח אירופה (גליציה), שנות הת"ק, שלהי המאה ה–18 או ראשית המאה ה–19.
כסף (אינו חתום); פיליגרן, גרנולציה; הזהבה חלקית.
כלי לבשמים עשוי מלאכת פיליגרן איכותית בדגמים צמחיים סימטריים, מעוצב כמגדל בעל מספר קומות, עם צריח גבוה שבראשו תורן. בבסיס הצריח ארבעה צמדים של חלונות מקושתים וארבעה עיטורי פרחים. סביב קומת–הפעמון ארבעה תרנים קצרים עם בסיסים כדוריים, בהם קבועים ארבעה דגלונים זהובים. מכל הבשמים בעל דלת מקושתת הקבועה על ציר (מאוחרת). סביב הקומה התחתונה מרפסת עם עיטורי פרחים בארבע פינותיה ושרשרת ארוכה אליה היה מחובר בעבר מפתח לנעילת הדלת. ניצב על בסיס מרובע בעל רגליים המעוצבות כרגלי–חיה, עם טפרים האוחזים גולה.
גובה: 37 ס"מ, רוחב הבסיס: 6.5X7 ס"מ, משקל: 430 גרם. מצב בינוני. כיפופים ושברים קלים בפיליגרן, עם כמה פיסות חסרות. מעט קורוזיה. הדלת אינה מקורית וללא מנגנון סגירה. תיקוני הלחמה. הדגל שבראש התורן העליון אינו מקורי.

פתיחה: $5,000
הערכה: $6,000-8,000

5a

5b

6. מנורת חנוכה עשויה כסף עם עיטור טווס – וינה, שלהי המאה ה–19 או ראשית המאה ה–20

מנורת חנוכה. [וינה, שנות הת"ר, שלהי המאה ה–19 או ראשית המאה ה–20].
כסף גזור, רקוע ומוטבע (חתום בחותמות איכות אוסטרו–הונגריות, בשימוש החל משנת 1872, ובחותמת יצרן, KM?, אולי Karl Michalik, פעל בשנים 1910–1878).
מנורת חנוכה בעלת בסיס מוגבה הניצב על שש רגליים. הדופן האחורית מעוצבת כטווס גדול הפורס את זנבו, מוקף מסגרת אדריכלית מקושתת שבראשה כתר ועיטור דמוי אפיריון. שורת הבזיכים (נשלפת) ממוקמת בחזית. השמש (נשלף) ממוקם בראש הדופן האחורית, מאחור. טבעת לתלייה בגב.
גובה: 37 ס"מ, רוחב: 38 ס"מ, עומק: כ–15 ס"מ, משקל: 1380 גרם. מצב כללי טוב. תיקוני הלחמה קלים בדופן האחורית.

פתיחה: $4,000
הערכה: $6,000-8,000

6a

6b

7. קמיע כסף, יריעת בד ונעליים רקומות – טריאסטה, שלהי המאה ה–19 – נוצרו לרגל לידת בת במשפחת כהן–ארא מטריאסטה

סט פריטים שנוצרו לרגל הולדת בת למשפחת כהן–ארא מטריאסטה – מן המשפחות היהודיות העשירות והמיוחסות בעיר. [טריאסטה, איטליה, שנות הת"ר, שלהי המאה ה–19].

כסף גזור ורקוע (פיליגרן); דיו על קלף; בד מעוטר ברקמה, עבודת גזירה ותחרה; נעלי סאטן רקומות בחוטי משי ומתכת.

הסט שלפנינו כולל שלושה פריטים אשר נוצרו לרגל הולדתה של בת למשפחת כהן–ארא מקהילת יהודי טריאסטה:

• תליון קמיע, עשוי כסף בעבודת פיליגרן, המעוצב בצורת לב. בחזיתו חלל פנימי (להנחת קמיע קלף) עם מכסה נשלף, עליו מובלטת המילה "שדי". טבעת לתלייה בראש התליון. לפריט דומה, ראו: ישעיהו שחר, אוסף פויכטונגר: מסורת ואמנות יהודית, מוזיאון ישראל, ירושלים, 1971, עמ' 238, פריט 802.

• יריעת בד מלבנית גדולה ולבנה (המיועדת כנראה לעיטוף התינוקת), המוקפת בשוליה בתחרה עדינה. בחלקה התחתון של היריעה מופיע באותיות גדולות השם: "VIRGINIA COEN ARA" (וירג'יניה כהן ארא). מתחת לשם מופיע סמל המשפחה של משפחת כהן–ארא, המשלב את שני חלקי שמה: זוג כפיים פרושות ב"ברכת כהנים" המסמלות את השם "כהן", ולצדן מזבח בוער המסמל את השם "ארא" (בלטינית: Ara – מזבח). הסמל מוקף בזר ענפים ומעליו מתנוסס עיטור דמוי כתר (לתיעוד סמל משפחתי זהה, החקוק על גבי טבעת חותם מזהב של דוד רפאל כהן–ארא, ראו: Shalom Trieste, gli itinerari dell'ebraismo, הוצאת Comune di Trieste, טריאסטה, 1998, עמ' 151).

• זוג נעלי תינוק, עשויות סאטן לבן, מעוטרות ברקמה עשירה וצבעונית ובחוטי משי אדומים וחוטי מתכת זהובים.

קמיע כסף: 4.5×6.5 ס"מ בקירוב. מצב טוב. יריעת בד: 46×88 ס"מ. מצב טוב. כתמים. פרימות קלות בשוליים. זוג נעליים: 10 ס"מ בקירוב. מצב טוב–בינוני. קרעים, כתמים ובלאי.

מקור: סותבי'ס תל אביב, 19–18 באפריל 1990, פריט 197.

פתיחה: $1,500

הערכה: $2,000-3,000

7

8. איליה שור (1904–1961) – סיכת נוי לבגד עשויה זהב, כסף ויהלומים – ניו יורק, אמצע המאה ה–20

סיכת נוי לבגד, מעשה ידי איליה שור. [ניו יורק, אמצע המאה ה–20 בקירוב].

זהב (14K) וכסף, מקודח וחקוק; שני יהלומים במשקל כולל של 2.90 קראט בקירוב. חתומה בצדה האחורי "I. SCHOR N.Y.", ו–"14K".

הסיכה מעוצבת כסצנה מיניאטורית עם אישה, המרימה ידיה לעבר אחד היהלומים, אייל וציפור, ניצבים בין פרחים ודגמים צמחיים, בסגנונו הייחודי של שור. משובצת בשני יהלומים טבעיים בחיתוך בריליאנט עגול.

סיכה: 4×4.5 ס"מ. יהלומים: 4×6.7×6.7 מ"מ בקירוב, ו–4.3×8×8.1 מ"מ בקירוב. משקל כולל: 15.84 גרם. מצב טוב. בלאי קל ומעט שריטות. שינויי גוון קלים במתכת. הסוגר תקין. מצורף דו"ח מטעם ה–GCS (Gemmological Certification Services, לונדון, 17 ביולי 2026), הקובע כי משקלם הכולל של היהלומים הוא 2.90 קראט בקירוב; צבע: G-I; ניקיון: SI1-I1.

פתיחה: $10,000

הערכה: $15,000-25,000

8a

8b

9. מחזור בכריכת כסף מפוארת – איטליה, אמצע המאה ה–18 – סמלי משפחות

מחזור בכריכה מפוארת. צפון איטליה, [אולי בולוניה], אמצע המאה ה–18.

כסף רקוע וחקוק (אינו חתום; האבזמים חתומים בחותמת לא מזוהה ובחותמת יצרן NP); הדפסה על נייר.

כריכה מפוארת המעוטרת בשני צדדיה באופן זהה, בתבליט גבוה ומרשים, בדגמים צמחיים עשירים הכוללים פרחים, רוקיות ועלי אקנתוס בסגנון רוקוקו. במרכז הכריכה – בחזית ובגב – קרטושים קמורים בהם חקוקים סמלי משפחות יהודיות-איטלקיות: בחזית צמד אריות זקופים, חורצי-לשון, ניצבים משני צדדיו של מגדל גבוה (סמל דומה היה בשימוש אצל משפחות גראסיני, קלימני, מורביה, נבארו, פורטי ודלה רוקה). ובגב: אריה זקוף, חורץ לשון, נשען על ענף (סמל דומה היה בשימוש אצל משפחות פאצ'יפיקו, קטלן, טריויס ומילדולה).

הספר: מחזור של כל השנה כפי מנהג קהלות קדושות של בני איטאלייא יע"א. דפוס וינדראמין (Vendramina), ונציה, [תק"ב, 1742]. חלקים ראשון ושני.

9a

כרוך עם: פרשיות שקורין בשבת למנחה ולשני וחמישי. [ונציה, ללא ציון שם מדפיס ושנת הדפסה]; ספר תפלת ישרים, מאת ר' יהודה אריה ממודינה. דפוס בראגאדין, ונציה, תקי"ד [1754].

רסד דף; [1], רעד דף (בחלק הראשון חסר דף השער); יח דף (נדפס ללא דף שער); טו דף (מתוך יו; הדף האחרון חסר). בסופו נכרכו שלושה דפים בכתב-יד. 16.5 ס"מ. מצב כללי טוב. חלק מהדפים בולטים מעט מגוף הספר. תיקונים ישנים בהדבקות נייר בתחילת הכרך. בלאי וקמטים בשולי הדפים. מעט כתמים וקרעים קלים. נקב תילוע בודד בדפים הראשונים. כריכת עץ מקורית עם שדרת בד מאוחרת יותר ושיקומים ישנים. חיתוך דפים מוזהב עם הטבעות בעובי הדפים. גובה הכריכה: 17 ס"מ, רוחב: 13 ס"מ, עובי: 7 ס"מ. מצב כללי טוב. שברים קלים, כיפופים ותיקוני הלחמה ישנים, בעיקר בשוליים ובסמוך לחיבורי האבזמים. ייתכן כי האבזמים מאוחרים יותר.

פתיחה: $5,000

הערכה: $10,000-15,000

9b

10. מחזור בכריכת כסף מעוטרת – איטליה, המאה ה–19 – סמל משפחת רייטי

מחזור בכריכה מעוטרת. צפון איטליה, [אולי בולוניה], המאה ה–19.
כסף רקוע וחקוק (אינו חתום); הדפסה על נייר.
כריכת כסף מעוטרת בתשליבים ובדגמים צמחיים, שבמרכזם קרטוש גדול. בקרטוש שבכריכה הקדמית מובלט סמל משפחה – אריה זקוף ניצב על יד סולם – כפי הנראה סמל משפחת רייטי (Rietti, נכתב גם ריאיטי). הקרטוש שבכריכה האחורית נותר חלק.
הספר: מחזור כל השנה כפי מנהג ק"ק איטאלייאני יצ"ו. חלק שני בלבד, כולל חלק שני ממבוא למחזור בני רומא מאת שד"ל. דפוס שלמה בילפורטי וחברו, ליורנו, תרט"ז [1856].
יח עמ', ריז דף, 19 ס"מ. מצב טוב. מעט כתמים. דפי הבטנה הקדמיים מאוחרים יותר, עם חותמת בעלים מאוחרת.
גובה הכריכה: 20 ס"מ, רוחב: 13.5 ס"מ, עובי: 4.5 ס"מ. מצב כללי טוב. כיפופים, סדקים ושברים קלים, בעיקר בשוליים.
הקרטוש האחורי פחוס. תיקוני הלחמה ישנים בשוליים ובחיבורי האבזמים והסוגרים, עם עיוות קל בחיבורי האבזמים.

פתיחה: $3,000
הערכה: $4,000-6,000

10a

10b

11a

11. מגילת אסתר בנרתיק כסף-פיליגרן מוזהב מעוטר פנינים וקורלים, עם כיסוי בד מקורי וכתובת הקדשה לחתן – איזמיר, תר"ל, 1870

מגילת אסתר עם ידית מפוארת. [איזמיר, האימפריה העות'מאנית], תר"ל [1870].
דיו על קלף; כסף, פיליגרן וגרנולציה (אינו חתום); הזהבה; פנינים וחרוזי קורל; בד משי ברוקד מדוגם ברקמת חוטים בגוני זהב, ירוק וסגול; פח-ברזל.
מגילת אסתר "המלך" (מרבית העמודות פותחות בתיבה "המלך") כתובה על גבי 5 יריעות קלף התפורות זו לזו, 18 עמודות טקסט, 19 שורות בכל עמודה, עם תגים בודדים על אותיות בד"ק חי"ה ותגים משולשים על אותיות שעטנ"ז ג"ץ. עיטורים מופיעים בצוואר אותיות למ"ד ואותיות נוספות בראשי העמודות וכן בכמה אותיות בשוליים התחתונים, בשורות הטקסט התחתונות. תחילת היריעה הראשונה גזורה גזירה אמנותית.
גלולה על ידית כסף מפוארת וגבוהה המעוטרת מלאכת פיליגרן עדינה ואיכותית, עם גרנולציה ולוחיות כסף זעירות בצורת מעוינים ובדגמי פרחים קטנים. חלקה העליון מעוצב בצורת כתר בעל שלוש קומות - מעוטר פנינים וחרוזי קורל - שמעליו כיפה ובראשה חרוט שבקצהו העליון חרוז קורל נוסף, מלוטש בליטוש זוויתי. מלווה בכיסוי מקורי עשוי אריג משי-ברוקד מדוגם ומהודר עליו רקומים עיטורים בדגמים צמחיים, עם פקעות זהובות קטנות המשמשות ככפתורים לסגירתו.
המגילה מאוחסנת בנרתיק עשוי פח-ברזל עליו מודבק דף קלף מעוטר בדגמים גיאומטריים וצמחיים, עם שתי קשתות גדולות בהן מופיעות ברכות המגילה וכתובת הקדשה לחתן: "**מגלת ספר מתנה נתונה להחתן נחמד ונעים / החכם וחשוב רבנו ישראל הכהן הי"ו ס"ט שנת התר"ל [1870]**". על דף זה, אשר נכתב בידי אותו סופר אשר כתב את המגילה, מופיעות גם הברכות "**בס"ט ובמז"ט**" [בסימן טוב ובמזל טוב] ו"**תל"ר נ"ו**" [תזכו לשנים רבות נעימות וטובות"]. נראה כי במקום בו מופיע השם ישראל הכהן הופיע קודם לכן שם אחר אשר נמחק.
גובה הקלף: 14.5 ס"מ, גובה דף הברכות: 13.5 ס"מ, גובה הנרתיק: 43 ס"מ, קוטר הנרתיק: 6 ס"מ. מצב טוב מאוד. כתמים וקמטים קלים במגילה. כיפופים ופגמים זעירים בידית. העיטור שבתחתית הידית פחוס. ייתכן כי נרתיק הפח מאוחר יותר. קמטים וכתמים קלים בדף הקלף (מנותק חלקית מן הידית).
להשוואה, ראו: יהודי ספרד באימפריה העות'מאנית, בעריכת אסתר יוהס. ירושלים, מוזיאון ישראל, 1989, עמ' 83, לוח 41; המרכז לאמנות יהודית (CJA), פריט 40982 (מאוסף משפחת גרוס).
מגילה זו הייתה לפנים באוסף משה חיים גאנס (1917–1987), אמשטרדם.

פתיחה: $5,000
הערכה: $10,000-15,000

11c 11b

12. מגילת אסתר בנרתיק כסף מהודר עם תיק מקורי – הקהילה הספרדית בווינה, שלהי המאה ה–19

מגילת אסתר בפורמט קטן, נתונה בנרתיק כסף עם תיק מקורי. וינה, שלהי המאה ה–19, כתובת הקדשה משנת תרנ"ב, 1892.

דיו על קלף; כסף חרוט, מוטבע, רקוע וחקוק (חתום בחותמות איכות אוסטרו–הונגריות, בשימוש בין השנים 1886–1922 ובחותמות יצרן, JZ, אולי Joseph Zima); הזהבה; קרטון, בד ועור.

מגילת אסתר "המלך" (מרבית העמודות פותחות בתיבה "המלך") כתובה על גבי 3 יריעות קלף איכותי התפורות זו לזו, 13 עמודות טקסט, 22 שורות בכל עמודה, עם תגים על אותיות שעטנ"ז ג"ץ ועיטורים מעל תיבות "המלך" שבראשי העמודות.

המגילה נתונה בנרתיק כסף גלילי המעוטר לסירוגין ברצועות אלכסוניות ומוזהבות של עלי אקנתוס, רצועות חלקות עם קווקווים ורצועות צרות יותר של עלים עם פרחים. במרכז הנרתיק מסגרת דמוית מגן בה חקוקים שם הבעלים של המגילה והשנה: "**רפאל משה אסייו הי"ו, 5652**" (=תרנ"ב, 1892), כפי הנראה אחד מבני הקהילה הספרדית של וינה אשר הגיעו אליה מהאימפריה העות'מאנית. בראש הנרתיק עיטור בצורת כתר ומעליו עיטור פרחוני. ידית גלילה גדולה וכפופה, מעוצבת בדגם צמחי. סוגר כסף מלבני וחלק עם ידית קטנה ומסתובבת (לנעילה) המעוצבת כצדפה. הנרתיק מאוחסן בתיק ייעודי ואיכותי המחופה בד לבד סגול בחלקו הפנימי ועור בחלקו החיצוני, בעל שני צירים ושני אבזמים לסגירה.

גובה הקלף: 11.5 ס"מ. גובה הנרתיק: 30.5 ס"מ, רוחב מרבי: 7 ס"מ. גובה תיק העור: 31.5 ס"מ, רוחב: 8 ס"מ. מצב כללי טוב. מעט כתמים וקמטים במגילה. בלאי ושפשופים בחיפויי הנרתיק הפנימיים והחיצוניים.

פתיחה: $3,000

הערכה: $4,000-6,000

12a

12c

12b

13. נרתיק כסף מוזהב למגילת אסתר תוצרת "בצלאל" – ירושלים, שלהי שנות ה–20 / כתובת הקדשה לעיתונאי והסופר פייר ון פאסן – שיקגו, 1942

נרתיק כסף למגילת אסתר תוצרת "בצלאל". ירושלים, [לפני 1929]. מגילת אסתר בפורמט מיניאטורי עם כתובת הקדשה לפייר ון פאסן, שיקגו, יוני 1942.

דיו על קלף; כסף מנוסר ורקוע (חתום "בצלאל ירושלם" על הסוגר); פיליגרן וגרנולציה; הזהבה.

דגם זה של נרתיקי "בצלאל" אינו נפוץ וכפי הנראה נוצר בעותקים לא–רבים בשנותיו האחרונות של בית הספר קודם סגירתו בשנת 1929.

הנרתיק:

המגילה נתונה בנרתיק כסף מוזהב תוצרת "בצלאל" עליו רקועות חמש סצנות המתארות אירועים מסיפור המגילה: אסתר כורעת לפני המלך אחשוורוש; מרדכי כורע לפני אסתר; המלך קורא בספר הזכרונות (הנתמך בידי סריס); המן מוליך את מרדכי על הסוס; המן אסור בשלשלת ברזל. כל אחת מהסצנות מוקפת מסגרת בצורת קשת תלתנית, עם עיטורים דמויי עמודים המפרידים בין סצנה לסצנה (שתיים מהסצנות מחולקות לשתי מסגרות נפרדות). לנרתיק בסיס ועיטור עליון מחודדים בעלי חמש צלעות ובהם עיטורי מגן–דוד קטנים ועיטורי פיליגרן וגרנולציה עדינים. סוגר תפור לתחילת היריעה הראשונה, עם ידית קטנה ומנגנון נעילה. באוסף מוזיאון ישראל שמור רישום דיו עם מתווה לעיטורי הנרתיק שלפנינו (אינו מתוארך ואינו חתום).

המגילה וכתובת ההקדשה:

מגילת אסתר "המלך" (מרבית העמודות פותחות בתיבה "המלך") כתובה על גבי 5 יריעות קלף המודבקות זו לזו, 30 עמודות טקסט, 14 שורות בכל עמודה, עם תגים על אותיות שעטנ"ז ג"ץ.

בשטח הריק שבתחילת המגילה מופיעה כתובת הקדשה כתובה ביד (אנגלית): "**To Pierre van Paas[sen] / indomitable fighte[r] / for justice and f[re]ed[om] / V / Committee for a / Jewish Army / Midwestern Division / Chicago, Illinois / June 2, 1942**". מאחור מופיעה חתימת בית–המלאכה בו נכתבה ההקדשה: "Title-inscription by [th]e Scriptorium Chicago".

פייר ון פאסן (1895–1968) – עיתונאי, סופר וכומר ממוצא הולנדי שפעל בקנדה ובארצות הברית – היה תומך של התנועה הציונית ושל היישוב היהודי בארץ ישראל, וכתב עליהם בחיבוריו בנימה חיובית ואוהדת. ון פאסן היה ידידו של זאב ז'בוטינסקי וכיהן כיושב–ראש (National chairman) "הוועד למען צבא עברי" (Committee for a Jewish Army), ארגון אמריקאי אשר פעל להקמת צבא יהודי שיילחם בנאצים לצד בעלות הברית. הוועד העניק לו את המגילה שלפנינו במהלך ביקור בשיקגו בקיץ 1942, כפי שעולה מכתובת ההקדשה.

גובה הקלף: 7 ס"מ. מצב משתנה. קרעים, כתמים, קמטים ופיסות חסרות בקלף ביריעה הראשונה, בעיקר בתחילתה, עם קרע אנכי מקצה לקצה המחוזק בנייר דבק באופן לא מקצועי. דהיות צבע ודיו בכתובת ההקדשה, עם פגיעה בכמה מהמילים. יתר המגילה במצב טוב מאוד. גובה הנרתיק: 20 ס"מ. מצב טוב.

פתיחה: $4,000

הערכה: $15,000-20,000

13a

13b

14. מגילת אסתר מיניאטורית מאוירת – איטליה, המאה ה–18

מגילת אסתר כתובה ומאוירת ביד. [איטליה, אמצע המאה ה–18 בקירוב].

דיו וצבע על קלף; עץ חרוט וצבוע; עור.

מגילת אסתר מיניאטורית (10 ס"מ) כתובה על גבי 4 יריעות קלף התפורות זו לזו (יריעה נוספת, קצרה וחלקה, תפורה לידית), 22 עמודות טקסט, 21 שורות בכל עמודה + 2 עמודות בתחילת המגילה ובסופה עם הברכות הנאמרות קודם ולאחר קריאת המגילה (ההוראות כתובות בכתב רש"י), עם תגים משולשים על אותיות שעטנ"ז ג"ץ ותגים בודדים על אותיות בד"ק חי"ה. גלולה על ידית עץ מקורית צבועה שחור.

מגילה מיניאטורית וחיננית המעוטרת ומאוירת לכל אורכה באיורים צבעוניים וכוללת שישה איורים נרטיביים גדולים עם דמויות הלבושות בלבוש תקופתי, בתחילתה ובסופה.

עמודות הטקסט, שגודלן 5.5X4 ס"מ בלבד, מופיעות בתוך קשתות אדריכליות הנשענות על עמודים קורינתיים ועל עיטורים צמחיים לסירוגין. בשוליים העליונים מופיעים לסירוגין: איורי ציפורים ממינים שונים אוחזות במקוריהן סרטי בד או ענפים עם פרחים, מדליונים עם פני אדם המייצגים את גיבורי סיפור המגילה, ואיורי כדים עם פרחים.

שלושה איורים פיגורטיביים מופיעים בתחילת המגילה ושלושה איורים נוספים בסופה. האיורים הללו מוקפים מסגרות עגולות המעוטרות במוטיבים התואמים לאלו של עיטורי המגילה (סרטי בד, ציפורים, כדים ופרחים ודמויות אדם) והם מלווים בפסוקים הרלוונטיים מתוך סיפור המגילה. בתחילת המגילה משולבים גם איורים של שני ספינקסים עם זנבות מחוברים, נושאים סלים על ראשיהם.

נושאיהם של האיורים הינם כדלקמן: משתה המלך אחשוורוש, אחשוורוש מושיט לאסתר את שרביט הזהב, המן מוליך את מרדכי על הסוס ובתו של המן שופכת על ראשו עביט שופכין (עפ"י המדרש), הרצים רוכבים על סוסיהם בפקודת המלך, תלייתו של המן, תלייתם של עשרת בני המן. הדמויות באיורים לבושות בלבוש תקופתי המשלב בין אופנה בארוקית איטלקית ובין מלבושים אוריינטליים עם תרבושים אדומים.

גובה הקלף: 10 ס"מ, אורך הקלף: 169.5 ס"מ, גובה הידית: 26 ס"מ. מצב כללי טוב. קמטים, קרעים זעירים וכתמים בתחילת היריעה הראשונה, עם דהיות צבע ופגיעות קלות בשני האיורים הראשונים. מעט כתמים ודהיות צבע קלות לאורך המגילה, עם פגיעות קלות באיורים. תיקונים בכתב בכמה מקומות. המגילה נתונה בנרתיק מאוחר עשוי עץ ומחופה עור, עם הטבעות בעור ושני שרוכי עור לקשירה (אחד מהם קרוע).

מקור: סותבי'ס, תל אביב, 2 באוקטובר 1991, פריט 19.

פתיחה: $20,000

הערכה: $30,000-40,000

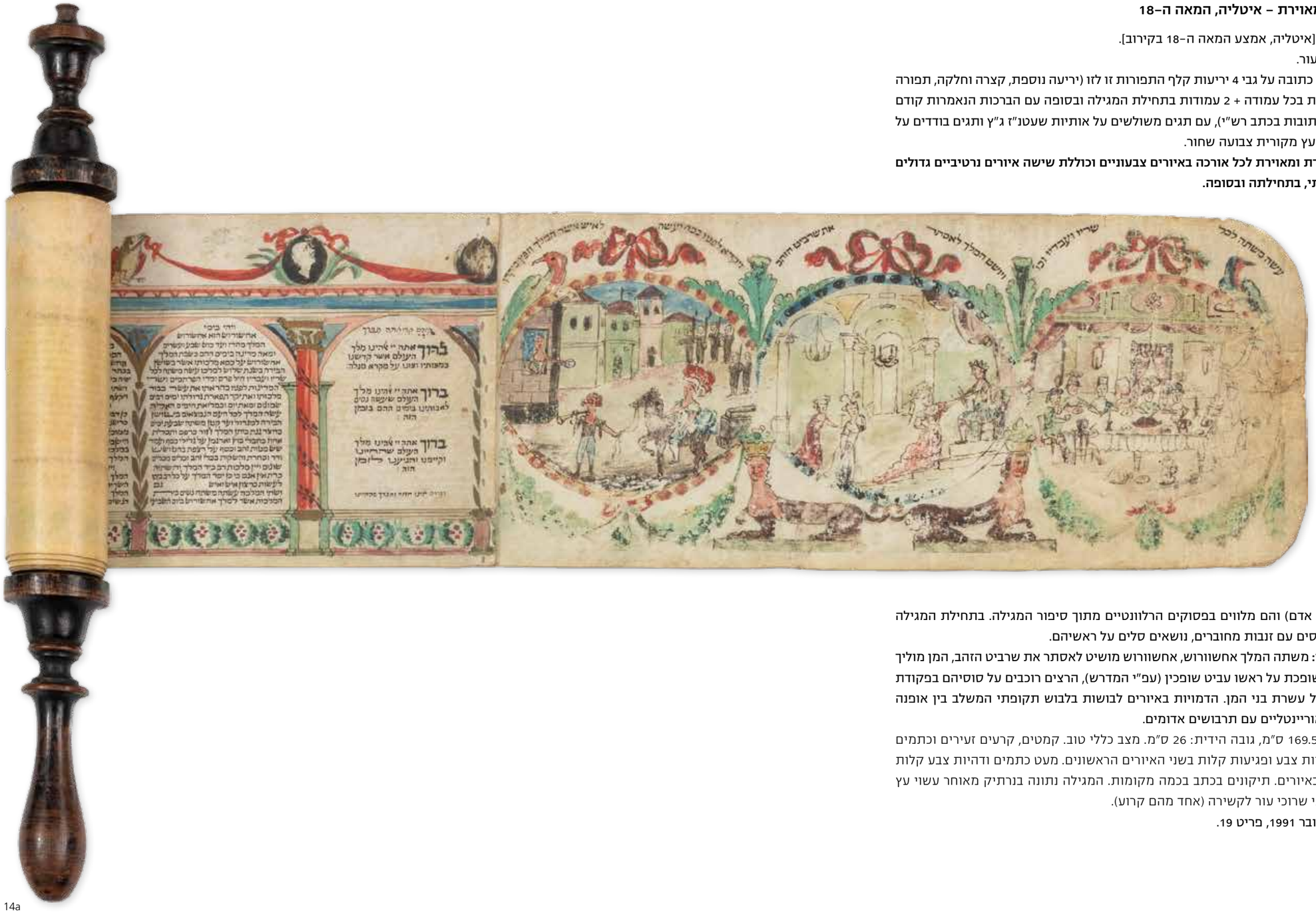

14a

הרצים יצאו דחופים
בדבר המלך וכו'
ויתלו את המן על העץ
אשר המן למרדכי וכו'
ואת עשרת בני המן
תלו על העץ וכו'
לדור קרילתה
ותברך
ברוך אתה יי אלהינו מלך
העולם הל הרב ארת
ריבנו והדן את דינינו והנוקם אר
נקמתינו והמשלם גמול לכל איבי נפשנו
והנפרעלנו מצרינו ברוך אתה יי הנפרע
לעמו ישראל מכל צריהם הל המושיע
ארור המן אשר בקש לאבדי ברוך מרדכי
היהודי ארורה זרש אשת מפחידי ברוכה
אסתר בעדי ברוך ברוך ברוך יי ברוך
ברוך ברוך מרדכי ברוכה ברוכה
ברוכה אסתר ברוכים ברוכים ברוכים
כל ישראל ארור ארור אריור המן
ארורה ארורה ארורה זרש:
אמן
קירלי תגלה
לדורות יעשום את שני
הימים האלה בכתבם וכזמנם
בכל שנה ושנה והימים האלה נזכרים
ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה
מדינה ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה
לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם
ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל
ומרדכי היהודי את כל תקף לקים את אגרת הפרים
הזאת השנית וישלח ספרים אל כל היהודים אל
שבע ועשרים ומאה מדינה מלכות אחשורוש
דברי שלום ואמת לקיים את ימי הפרים האלה
במזמנם כאשר קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר
המלכה וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי
הצומות ועקתם ונאמר אסתר קים דברי
הפרים האלה ונכתב בספר וישם המלך
אחשורש מס על הארץ ואי הים וכל מעשה
תקפו וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר
גדלו המלך הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים
למלכי מדי ופרס כי מרדכי היהודי משנה למלך
אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו דרש
טוב לעמו ודבר שלום לכל זרעו

14b

15. מהדורה ראשונה של ספר 'קדמוניות היהודים' ו'מלחמת היהודים', מאת יוסף בן מתתיהו – אאוגסבורג, ר"ל, 1470 – עותק נאה בכריכה מפוארת

De antiquitate Judaica / De bello Judaico, שני חיבורים מאת יוסף בן מתתיהו, מתורגמים מיוונית ללטינית. דפוס Johann Schüssler, אאוגסבורג, [ר"ל] 28 ביוני ו–23 באוגוסט 1470 (שם המדפיס, מקום הדפוס והשנה נדפסו בקולופון, המופיע בעמוד האחרון של כל אחד מן החיבורים). לטינית.

אינקונבולה. מהדורה ראשונה של שני חיבורים מאת יוסף בן מתתיהו (Flavius Iosephus), מן המקורות הבתר–מקראיים החשובים ביותר לתולדות העם היהודי. עותק מרשים בעל שוליים רחבים שנדפס על נייר עבה ואיכותי, שמור היטב, מאויר ומעוטר וכרוך בכריכה מפוארת בת–הזמן.

הטקסט המודפס ערוך בשתי עמודות בכל עמוד, 50 שורות בעמודה, ומעוטר לכל אורכו ביד אמן: בראש כל "ספר" (liber) מתנוססת אות פתיחה גדולת ממדים, מעוטרת ומצוירת בדיו ובפיגמנטים באדום, סגול, ורוד, חום, ירוק וכחול, בדגמים פרחוניים וצמחיים (Maiblumen), ובעיטורים נוספים. בסך הכול כולל הכרך 24 אותיות פתיחה מאוירות מרובעות המתפרשות על פני 10 שורות כל אחת, ו–5 אותיות פתיחה מוארכות וצרות המופיעות בין העמודות או בשולי העמודים.

נוסף עליהן, בראש ההקדמה שבעמוד הראשון, מופיעה אות הפתיחה H, משורטטת בצבע כחול ומקושטת בדגם צמחי בצבע לבן על רקע זהב בוהק, ומוקפת במסגרת בגווני אדום וירוק. בשולי העמוד עיטורים בדגם עלי אקנתוס ופרחים ספגוניים בירוק, כחול, אדום וחום, ופרחים מנוקדים זהב.

אותיות הפתיחה המתנוססות בראש כל פרק בכרך (capitulum) משורטטות באדום ובכחול ומתפרשות על פני שתי שורות טקסט; אות הפתיחה של כל פסקה, וכן אותיות וסימנים נוספים מודגשים בדיו אדומה.

הספר כרוך בכריכה בת–התקופה מהעיר אאוגסבורג, עשויה לוחות עץ מחופים עור חזיר, ומעוטרת בהטבעות בדגמים פרחוניים וצמחיים שונים, בתימורות (פאלמיטות), ברוזטות, בדגמים גיאומטריים שונים ובציפורים. בלוח הכריכה הקדמי קבועים במסמרות ארבעה עיטורי פינות מפליז יצוק, עיטור מרכזי, ואבזם מעוטר אחד (האבזם השני אינו מקורי); בלוח הכריכה האחורי קבועים עיטור מרכזי ושני אבזמים (עיטורי הפינות החסרים הושלמו, ואינם מקוריים). עיטורי הפינות בלוח הכריכה הקדמי מתוארכים לשנת 1465, ולאורך שוליהם מופיע הכיתוב "Maria hilf uns aus Not Ma". כפי הנראה, בדומה לכרכים ידועים נוספים של 'קדמוניות היהודים' ו'מלחמת היהודים' ממהדורה זו, כריכת העותק שלפנינו ועיטורי הפליז נעשו בכריכייתו של המדפיס שיסלר עצמו (על כך, ראו: Paul Needham, Transactions of the Cambridge Bibliographical Society, 9 [1], 1986, עמ' 73, הערה 13; עיטורי פליז דומים, מתוארכים לשנת 1465 [עיטורי הפינות] ו–1464 [עיטורים מרכזיים], נקבעו בכריכת עותק של המהדורה שנמכר בסותבי'ס [לונדון, 7 ביוני 2017, פריט 203]; עותק נוסף עם עיטורי כריכה דומים נמכר בכריסטי'ס, ניו יורק, 23 באפריל 2001, פריט 69).

15a

15b

על חיבוריו של יוסף בן מתתיהו

החיבור **קדמוניות היהודים** (De antiquitate judaica), שהושלם בשנת 93 לספירה, סוקר ב-20 ספרים את תולדות העם היהודי למן בריאת העולם ועד לפרוץ המרד ברומאים. בחיבור זה המשיך יוספוס במשימתו להציג את היהדות לעולם ההלניסטי באור חיובי, באמצעות הדגשת הרציונליות של חוקי היהדות ומוסדותיה. יוספוס מספר מחדש את ההיסטוריה המקראית בתקופה שקדמה למאה הרביעית לפנה"ס. בעיסוקו בתקופות מאוחרות יותר הוא נשען על מגוון רחב של מקורות, ביניהם דיוניסיוס מהליקרנסוס, ניקולאוס מדמשק, פוליביוס, סטרבון, הספרים החיצוניים, ועוד.

עד לשנת 1544 לא נדפס החיבור 'קדמוניות היהודים' מכתב-היד היווני; התרגום הלטיני שלפנינו נעשה לבקשת המלומד הלטיני קאסיודורוס (Cassiodorus, 485-585 לספירה), כנראה על פי כתב-יד שבספרייתו, והמתרגם נטל לעצמו חירויות מסוימות ביחס לטקסט היווני (על תרגום החיבור, ראו: H. Schreckenberg, Die Flavius-Josephus-Tradition in Antike und Mittelalter, ליידן, 1972, עמ' 105).

מלחמת היהודים (De bello judaico) נכתב ככל הנראה בארמית בין השנים 75 ו-79 לספירה (כתב-היד הארמי המקורי לא שרד, אך יוספוס עצמו התקין את הגרסה היוונית המוכרת). החיבור מספר את תולדות הכיבוש הרומי של יהודה במאה הראשונה לספירה הנוצרית. בלב הספר תיאור המרד היהודי באימפריה הרומאית שהתרחש בשנים 66-70, הכולל את תיאור חורבן ירושלים ושריפת בית המקדש. החיבור מבוסס על ניסיונו האישי של יוסף בן מתתיהו, אשר שימש כמפקד הצבאי של יהודי הגליל ונפל בשבי הרומאי. החיבור נכתב בנימה אפולוגטית, שנועדה לפייס את האימפריה כלפי היהודים מחד ולנסות למנוע מרד יהודי נוסף, מאידך. מלבד מידע על מלחמת היהודים ברומאים, על הטקטיקות הצבאיות הרומאיות, וכד', נודעה לחיבור חשיבות כמקור ראשון במעלה לתולדות היהדות במאה הראשונה לספירה. גרסתו הלטינית של החיבור מיוחסת לרופינוס מאקוויליה (Rufinus Aquileiensis, 344/345-411 לספירה).

הספר שלפנינו הוא הראשון שהדפיס יוהאן שיסלר (Johann Schüssler). שיסלר, המדפיס השני בעיר אאוגסבורג, עסק בכריכת ספרים ובהמשך למד את מלאכת הדפוס אצל יוהאן מנטלין (Johannes Mentelin) בשטרסבורג. הוא השתמש בבית דפוסו במערכת אותיות שרכש מהמדפיס גינתר ציינר (Günther Zainer), המדפיס הראשון באאוגסבורג.

בשנת 1473, לאחר שהדפיס פחות משנים עשר ספרים, מכר שיסלר את חמשת מכבשי הדפוס שהיו בבעלותו לבית המלאכה של כנסיית St. Ulrich und Afra באאוגסבורג, ושב לעיסוקו ככורך ומוכר ספרים.

מקור:

רישום בכתב-יד בראש העמוד הראשון מעיד על כך שהספר נשמר בעבר באוסף ספריית מנזר סט. פטרי (St. Petri) בעיר מינסטר, גרמניה: "Ex bibliotheca prioratus St. Petri Monasteriensis".

בכריכה הפנימית הקדמית מודבק תו ספר של הכומר הבריטי ויליאם ורנון הרקורט (William Venables-Vernon Harcourt, 1871-1789), עם מונוגרמה של שמו "WVH", סמל הטווס שאומץ על ידי רבים מבני משפחת הרקורט, והמוטו הצרפתי: "Le bon temps viendra" [הזמנים הטובים בוא יבואו].

בדף הביטנה הקדמי הקדשה בכתב-יד לספרן הבריטי, איש הספרייה הבודליינית והמוזיאון הבריטי, הנרי אוקטביוס קוקס (Henry Octavius Coxe, 1881-1811): "לכומר ה. או. קוקס, מ-מ. מ. וו. הרקורט [כנראה: מתילדה מארי ורנון], לזכר ויליאם ורנון הרקורט, 1 באפריל 1871, ולזכר אדיבות רבה וידידות יקרת ערך. נונאהם פארק [Nuneham Park]" (אנגלית).

[287] דף (מתוך 288; ללא דף ראשון חלק). קולופון החלק הראשון נדפס בדף 202ב; קולופון החלק השני נדפס בדף 286ב. הרכב הקונטרסים: 1^{12}-3, 4^{8}-16, 17^{10}, 18-19^{10}, 20^{8}, 1^{10}-7, 8^{8}-9. 29.5×40 ס"מ (Royal folio). עותק נאה במיוחד שנדפס על נייר עבה ואיכותי. נקבי עש זעירים בדפים אחדים בתחילת הכרך ובסופו, משוקמים שיקום מקצועי. כתמים, בהם כתמי רטיבות בדפים 154-136. כתמים ומריחות דיו קלות בשולי כמה מהדפים. קרעים קלים בשולי דפים אחדים, חלקם משוקמים שיקום מקצועי, ללא פגיעה בטקסט או באיורים. רישום דיו על הכריכה ובעובי הדפים. כריכה מקורית עשויה לוחות עץ מחופים עור. הכריכה עברה שיקום מקצועי: מילוי נקבי עש, תיקון שני קצות השדרה והשלמת האבזם ועיטורי הפליז החסרים. הכרך נתון בקופסת עור מהודרת, מרופדת בקטיפה.

פתיחה: $50,000

הערכה: $80,000-120,000

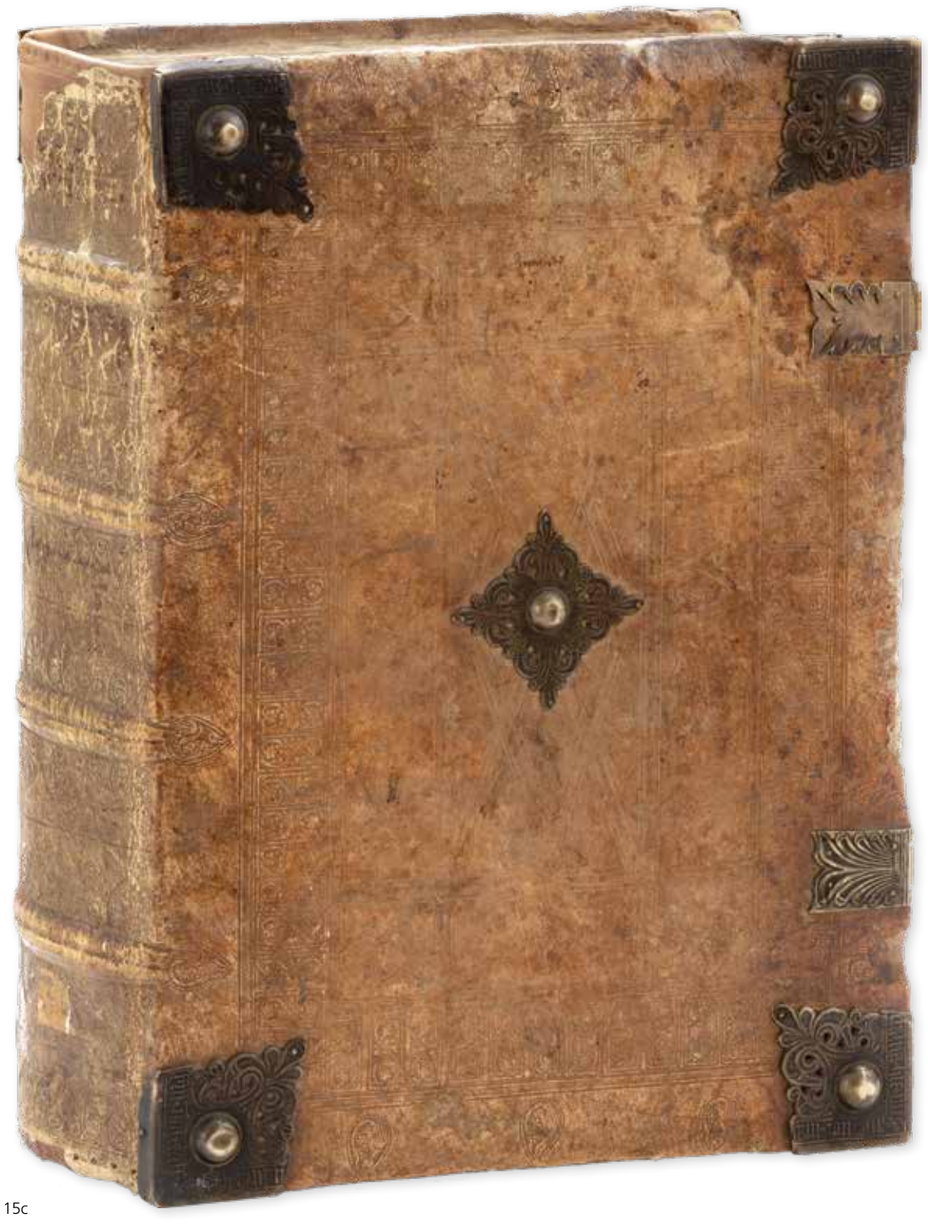

15c

possessione iniusta · et quia abab damasci et
spne rex sceo contra abab pugnauit et victus
est · et de religione seu gloria iosaphat regis hie-
rosolimorum. Ca · duodecimum.
Quō achab contra spios · pugnando deuictus
est · et ipse occisus est.
Cōtinet hic liber ēp̄ annos cōtū sexagintamū

Incipit liber octauus antiquitatū.

DAuid igitur qui
virtutū · quinto-
rumq; bonorū
auctor extitit
contribulibus
suis · quātaq;
bella pugnauit
q; gesserit · et
lōgeuī sit mo-
tuus · i pceding
declarauimus libro. Salomone vero eius fi-
lio adhuc etate iuuenculo suscipiente regnū · quē
adhuc viuēs pat̄ omn̄ ppli vniuersi voluntate
dei constituit · sedēte in solio pr̄is · omnis equitas
ppla solenniter fauit · ut assolet initio · quatenus
ei? res optime regerēt · et vsq; ad senectutem
feliciter pmaneret in regno. Adonias aūt q̄
ei? etiā pr̄e adhuc viuēte temtauerat regni cul-
men inuadere · ingressus ad regis matrē bethsa-
bee · eaq; humilē salutata · reqsit? ab ea · ut si p
aliq̄ poticē venisset ei · petitēs se ēa vo-
luntate conferre · adonias ita locut? ē. Nosti q̄-
dem et ipsa regnū et ꝓ̄ etatē · et ꝓ̄ ppli volun-
tatem fuisse meū · ſ decreto dei ad salomonē tuū
filiū pueruisse · me tū ampledi ꝓ̄ticos · et gratis
fuere ei · et libenter agere q̄ iusta sunt. Dis dictis
pīt postulauit · ut apud filiū eius suū ffem in-
tercederet · eiq; suadēt · dari sibi abysag · q̄ cum
eius pr̄e dormierat vxorē · dicēs · qā p senectute
eam pat̄ non agnouisset · ſ adhuc virgo existe-
ret. Bethsabee vo ex ministratura se in hoc ne-
gotio studiose pmisit · et nuptias pmereri · ꝓ̄
vtq; · quia et rex ei vellet aliqd p̄stare · et illa
p eo prona voluntate deposcēt, Adonias aūt
ipse nuptiarū lat? abiecisse. Salomon ergo mat̄
repēte prepit ad filium · locuta de quibus adonias
supplicāti pmiserat. Et occurrēte sibi filio eiq;
oplectante · eū occupisset eā ad locū vbi solium
erat regni cōstitutum · rex alius solū a dextris
matri iussit apponi. Cumq; sedisset bethsabee
vnū inquit o fili mus? petenti michi cōcede · et
ne velis quasi difficile denegare · trisiq; deiere
Cui salomō se implere qd̄ vellet ait · qā sōm eēt
matri cūcta p̄bere · cupabat · tū et? pericōsū ini-
cium · qd̄ tangē nō habens firmissimā spē acep-
tionis huiusmodi verba pferre · et adhuc quic-
q̄m sibi negari metueret, Tūc illa rogabat · ut
virginē abysag adonie fratri donaret vxorem,
Hoc verbū rex iracūde suscipiēs · dimisit quidē
mr̄ē dicēs · quō adonias causas nimis eminē-
tes appeteret · et mirari se quō non ei poset etiā
regnū · que quasi seniori abysag tanta rogaret
vxorē · qui poēteo habēt amicos · ioab principē
militie · et abiathar sacerdotē · mittēsq; banaiā
q̄ erat sup corpis custodes · fratrē adonie p̄cepit
occidi. Vocans igit̄ et abiathar sacerdotē di-
xit ei, A morte quidē b̄ te liberat · quia et cū pr̄e
meo sepi? laborasti · et arcā cum eo in hac regi-
onem vexisti · b̄ aūt tibi ꝓpono supplicū · eo q̄
fuerīs cū adonia cūūdē? · atq; offenderis · ut neq;
hic moreris neq; ad sedē meā ingrediaris · ſ p-
ges in ruā patriā in agris bege · et hac ouersa-
tione donec viuas exercito · quō peccasti · et nō
ē iustū habere te sacdotū. Sic q̄ eonus ithamar
sacdotij honore priuata ē · ꝓ̄ peccā caus-
sam sicut samuel heli prediixerat · transiuitq; ad
genus finees · id est ad sadoch, De genere vo fi-
nees tpe q̄ ad domū ithamar sacerdotū transi-
migrauit · heli primo pontificatū accipiēte · ishi
descendisse noscūt · qui a sacerdotio fuit priua-
ti · vocbat fili? ioseph sumi sacdotio · huī fili?
ioatham · ioathā aūt mereoth · mereoth asophi
asophi aūt achirob · achirob aūt sadoch · q̄ pmū
a rege sacerdos ē fact?. Ioab igitur princeps
militie pemptū audiens adoniā · valde pterrit?
est · erat enī ei? amic? potius q̄m salomonis re-
gis · et hoc pcipū ꝓ̄ illū? fauorē nō irrationa-
biliter suspicat? · fugit ad altare · credēs sibi cau-
tam religionis inuenui pietate regia ꝓfu-
turā. Qō cū fuerat r̄gi nūciati · mittēs banaiā
am eū iussit accuci · ut in ei? iudicio satisfacēt.
Ioab aūt ait nō se relictur ē sacrariū · ſ ibi po-
tius q̄m in loco alio moritur. Qō cū banaias
renūciasset regi · ꝓcepit salomon ibi sicut vellet
caput ei? ablati · et hac eū recipe penā ꝓ suorū
militie principū q̄s incōcēt occiserat · et eius
cadauer sepeliri · ut pēa que gessit ei? numq̄m
deseredē gen? · et a ioab morte ipe · eiusq; pater
ēt innocuus. Qō dum fecisset banaias · ipe pri-
cepa militie vōt? exercit? constitut? est. Sadoch
aūt solum fecit sacerdotē · in loco abiathar qui

constitutus · ea te moneo que vtilia et vtili-
ia dono tibi · ut his quidē iustus circa subiectos
pius aūt circa deū qui tibi dedit imperiū · atq;
mandata sues et leges · quas ad nos p moysen
ipe transmisit · et neq; gra neq; inimicicia · neq;
concupiscētia · neq; alia passiōe constrict? has
forte contemnas, Dei enī fauorem amittis · si
leges peuaricat? fueris · et e diuerso prudentiā
eius in te commetia · si talis fueris · qualem esse
rectorē decet ipsū. Seo ego etiam deū exoro · ut
genius nostrum regnū tempore vniuerso posse-
deat · nec altera dom? hebreop habeat principa-
tum · seo ut nosipi per secula eterna regnemus
Esto aūt memor iniquitatis ioab · qui p zelus
occisit duos militie principes iustos et bonos
abner filiū ner · et amasam filiū iethra, Quorū
moreē ut fuerit vsum tibi definee · quō potio-
me atq; poenitei existens ioab · penā hactenus
declinauit, Cōmoneo aūt et tibi filios beryllai
galaditis · quos in omni honore et prudentia cō-
seruabis · hoc mun? prestādo michi. Nō eis enī
iniuū benefacēdi confrim? · ſ ea potius recō-
pensamus · qā pater eorū michi in fuge tēpore
ministrauit, Sed semei filius gera de tribu beni-
amī qui multū michi in fuga posito blasphe-
mauit proficiscenti · et post ea remeāti occurrit
ad fluuiū iordanis · et licē iurāsit · q̄ nichil ma-
li tunc pateret · nunc causam rationabilem re-
quirens · decenē vlciscere. Dum ergo filiū hec
monuisset · de omnib · et amicis · et de his quos
nouerat pena dignos · defunctus ē · cum vixisset
annis lxx. Et quibus regnauit septē annis in e-
bron sup tribū iuda · et menses sex · in hierosoli-
mis aūt regnauit sup quinquā vniuersum an-
nis triginta tribus. Dic enī vir fuit optimus
et omī virtute plenus quos esse oportet in re-
gibus · quibus tantap gentium cōmittit salus
fortis · qualis nō fuit alius, Nam in certami-
nibus que ꝓpter subiectos habuit · primus ad
picula ꝓperabat · laborare et pugnare milites
imitabat · ipe opando potius · nō sicut omis im-
perando · ad intelligendū · et considerandū de fu-
turis · et ad vispensationē presentū nimis iuo-
uenis · castus · mansuetus · benignus · circa eos q̄
in calamitatibus erant · iustus et nimis human?
in his aūt que regibus precipue conueniunt · in
nullo peccat? nisi circa vxorē vtic magnitudine
pēnis deliquit. Reliquit autē et diuitias
quantas nullū alius regū · neq; hebreop · neq;
gentium aliarum. Sepeliuit aūt eum filiū

salomon in hierosolimis decēter nimis · et aliis
rebus que solent circa exequias regias mini-
strari · et multas diuitias cum eo recondit.
Quarum magnitudinem ex his que victurus
sum poterit quilibet agnoscere. Post tempū enī
annorū mille trecentorum · hircanus pontifex
eum ciuitas obsideretur ab antiocho rege qui
pius cognominatus est filio demetrij · volens ei
dare pecuniā · ut ab obsessiōe recederet · et exerci-
tum suum auferret · nō habēs vnde hoc adim-
pleret · aperuit vnum locum sepulcrorū dauid
et sublatis exinde tribus milibus talentorū · partē
dedit antiocho · et ita nimietatem obsessionis a-
mouit · sicut etiam in alio indicabimus, Post
hec aūt multo annorum tempore iam trālato
rursus herodes rex alium locum aperiens · plu-
rimas ex inde pecunias tulit, Nullus aūt eor
loculos regum inuenit. Erant enim sub terra
mechanico modo reconditi · ut ingredientibus
in monumentum · nullatenus possent esse ma-
nifesti. Seo de his quidem hec nos indicasse
sufficiat,

Ex infuse in octauo libro iosephi hi-
storie antiquitatis indatice. Ca · pmū
Quō salomon suscepit regnum · et peremit
De sapientia eius · et intellectu. Capi · secōm
atq; diuitijs. Capitulum tertium.
Quō prim? in hierosolimis edificauit templū
et de preuaricatione qua preuaricatus est circa
senectutem · simul et de obitu ipius. Ca · iij.
Quō subiectorum quondam hieroboam fecit
sibi regem decem tribus recedentes a domo da-
uid · et in duabus tribubus regnauit filius sa-
lomonis roboam. Capitulum quintū
Quia sesach egipciorum rex castra metatus est
contra hierosolimam · et ciuitate deuicta · diui-
tias eius trāsmigrauit in egiptum. Ca · vi.
Bellum hieroboam regis israel contra filium
roboam abiam · et triumphus abie. Ca · vij
Quia generationem omnem hieroboam qui
dam nomine baasa pimeno · ipse temuit pinci-
patum. Capitulum octauum
Bellum ethiopum contra hierosolimitas · re-
gnante super eos asa · et ceceo ethiopū. Ca · ix
Quia generatione baasan pempta · regnauit
sup israelitas amarri · et post eum filius eius
achab. Capitulum decimum.
Quō regnante achab prophetauit helias · et de
signis que fecit · et quia vispulus elegit elizeū
De morte naboth et agri eius. Ca · vndecimū

15d

16. ספר הרוקח – פאנו, רס"ה, 1505 – הספר העברי הראשון עם דף שער

ספר הרוקח, "אשר יסד הרב רבינו אלעזר [מגרמייזא] בן רבינו יהודה זצ"ל". פאנו, דפוס גרשום שונצינו, ערב פסח רס"ה [1505]. מהדורה ראשונה.

מחשובי ספרי ההלכה והיראה. לדעת ביבליוגרפים רבים ספר זה הוא הספר העברי הראשון אשר נדפס עם דף שער. בשער נכתב, באותיות גדולות: "ספר הרוקח אשר יסד הרב רבינו אלעזר בן רבינו יהודה זצ"ל". באותיות קטנות יותר נכתב: "מוגה עם רוב הדיוק על יד האלוף מאור גלותינו מהר"ר יהודה יע"לה איש פיז"רו צ"בי".

המחבר, רבינו אלעזר מגרמייזא (ד'תתק"כ–תתקצ"ד, 1234–1160 בקירוב), מקובל ופוסק, מגדולי חסידי אשכנז ומבעלי התוספות. תלמידם של רבי יהודה החסיד, בן דודו של אביו, ושל אביו רבי יהודה בן קלונימוס ממגנצא (הריב"ק). הוא חיבר ספרים רבים, בהלכה, בפרשנות, במוסר ובקבלה, אך נודע יותר מכל על שם ספרו הגדול "הרוקח", אותו חיבר לאחר שנהרגו אשתו וילדיו לנגד עיניו ("רקח" בגימטריא של שמו אלעזר, כפי שכותב בהקדמתו לספר). ספר הרוקח מכיל בתוכו פסקי הלכות ומנהגים, והוא מהווה מקור חשוב לפסקים רבים של ראשוני בעלי התוספות וחכמי אשכנז במאה ה–12. הספר מקיף מגוון נושאים וסוגות – פלפולי הלכה, מסקנות תמציתיות, מנהגים, טעמי ההלכות, מוסר ופרפראות.

הספר הוכר כאחד מיסודי ההלכה והמנהג, הוא השפיע רבות על ספרי ההלכה, וכך התפשטו והתקבלו דבריו בכל תפוצות ישראל. בעל ה"פני יהושע" כותב ששמח מאוד כשכיוון "לדעת הגדול בעל הרוקח ז"ל שזכה לרוח הקודש" (מגילה טז ע"א). כמה אחרונים כותבים על הרוקח שדבריו "דברי קבלה" (שו"ת נודע ביהודה, מהדורה קמא, או"ח סי' לה; שו"ת חתם סופר, ח"א אורח חיים, סי' קכז), וב"בני יששכר" מתארו כ"עיר וקדיש אשר דבריו דברי קבלה וקבל מאליהו ז"ל הלא הוא בעל הרוקח" (מאמרי חדשי כסלו טבת, מאמר ב, אות ב).

קולופון בדף האחרון: "נשלם הרקח אשר חיבר הרב רבינו אלעזר בן רבי יהודה ז"ל, בעיר פאנו בערב פסח שנת רס"ה".

רישומים וחתימות בדף השער ובמספר מקומות של "הצעיר אהרן אלטראס ס"ט", "סי' אהרן אלתראס יצ"ו".

רישום בכתיבה ספרדית בדף השער: "נפטר אבא מארי עטרת תפארת ראשי יום רביעי בחודש סיון שנת התצ"ג ליצירה".

חותמת בדף המגן: "Hugo J. Bondi, Frankfurt. a. M" (הוגו יונס בונדי, 1943–1863, יליד מיינץ; איש עסקים, שהתגורר בפרנקפורט, והיה חבר בהנהלת הקהילה האורתודוקסית "עדת ישורון" בעיר; נספה בשואה בגטו טרזיינשטט).

[109] דף (בשולי הדפים נוספו בכתב–יד מספורים שונים, חלקם משובשים). 28.5 ס"מ. חיתוך דפים צבעוני. מצב טוב–בינוני. כתמים, בהם כתמי ועקבות רטיבות. קרעים וסימני עש עם פגיעות בטקסט, משוקמים בחלקם במילוי נייר ובנייר–דבק. קונטרס דפים מנותק בחלקו. כריכה ישנה, עם שדרה ופינות מעור. בלאי ופגמים קלים בכריכה.

מקור: אוסף הוגו יונס בונדי, פרנקפורט דמיין.

פתיחה: $15,000

הערכה: $20,000-25,000

16a

16b

16c

17. ספר "נחלת אבות" (אברבנאל) – על מסכת אבות – קושטא, רס"ו, 1505 – מהדורה ראשונה שנדפסה בחיי המחבר

ספר נחלת אבות, פירוש על פרקי אבות [עם הפנים], מאת רבי יצחק אברבנאל. קושטא, דפוס דוד ושמואל ן' נחמייאש ויצחק קספוטה, רס"ו [1505]. מהדורה ראשונה.

נדפס ללא שער. העמוד הראשון של הדף הראשון נותר חלק, ובעמוד השני נדפסו שירים לכבוד הספר, בתוך מסגרת מאוירת בתחריט עץ נאה, עם דמויות חיות ודגמים צמחיים: "שירים שעשה החכם הר' יהודה אברבנאל בן השר המחבר על ספר נחלת אבות".

יחד עם ספר זה נדפסו במקור גם הספרים "ראש אמנה" ו"זבח פסח" לרבי יצחק אברבנאל. הספרים נכרכו יחד ונוסף להם דף קולופון המשותף לשלושת החיבורים. לפנינו החיבור "נחלת אבות" בלבד (ללא דף הקולופון המשותף).

השר הנודע רבי יצחק אברבנאל (קצ"ז–רס"ט, 1437–1508), חכם בתורה ומדיני מפורסם, גדול חכמי ומנהיגי יהדות ספרד בתקופת הגירוש. נודע לדורות בפירושו על התורה והנביאים. לאחר גירוש ספרד התיישב בעיר נאפולי שבאיטליה ובה סיים את החיבור שלפנינו, בשנת רנ"ו. בדף האחרון שלפנינו הוא חותם את החיבור: "והיתה השלמת הפי'[רוש] הזה בעיר מאנופולי אשר במחוז הפוליא ממלכו'[ת] נאפוליש אשר באנו להתגורר שם מפני זלעפות הגרוש אשר נגזר על גלות ירושלם אשר בספרד, והמלכות זה קבלנו ראשונה בסבר פנים יפות ונהפך לאויב... שנת רנו שמים כי עשה יי' מהאלף הששי ליצירה". המהדורה הראשונה שלפנינו נדפסה עוד בחייו, בהיותו בוונציה, בה שהה בשנותיו האחרונות.

רישומי בעלות בדף הראשון עם המסגרת המאוירת: "אני דוד בכמ"ר אברהם אלפולייטי יצ"ו"; "שלי שלמה ג'וקריל בכמה"ר חנניה ג'וקריל נר"ו" (אולי הוא רבי שלמה ג'וקריל, מחכמי ודייני אזמיר, מחותנו של רבי חיים פאלאג'י).

הגהות (קצוצות) וסימונים בכתב–יד בשולי דפים רבים.

[115] דף. ללא דף [116] – דף הקולופון לשלושת החיבורים. 26.5 ס"מ. מצב בינוני–טוב. כתמים, בהם כתמי רטיבות וכתמים כהים (סימן שריפה בצדם העליון של חלק מהדפים). סימני עש, קרעים וקרעים חסרים, עם פגיעות בטקסט, משוקמים במילוי נייר (שוליהם הפנימיים והחיצוניים של חלק מהדפים הושלמו במילוי נייר, על גבול הטקסט). במספר דפים קרעים ארוכים לאורך ולרוחב הדף, משוקמים בהדבקה. כריכה ישנה, עם שדרה ופינות מעור. בלאי ופגמים בכריכה.

מהספרים העבריים הראשונים שנדפסו בקושטא. מס' 3 ברשימת אברהם יערי, הדפוס העברי בקושטא, ירושלים, תשכ"ז.

מקור: קסטנבאום, ניו יורק, נובמבר 1998, פריט 3.

פתיחה: $20,000

הערכה: $25,000-30,000

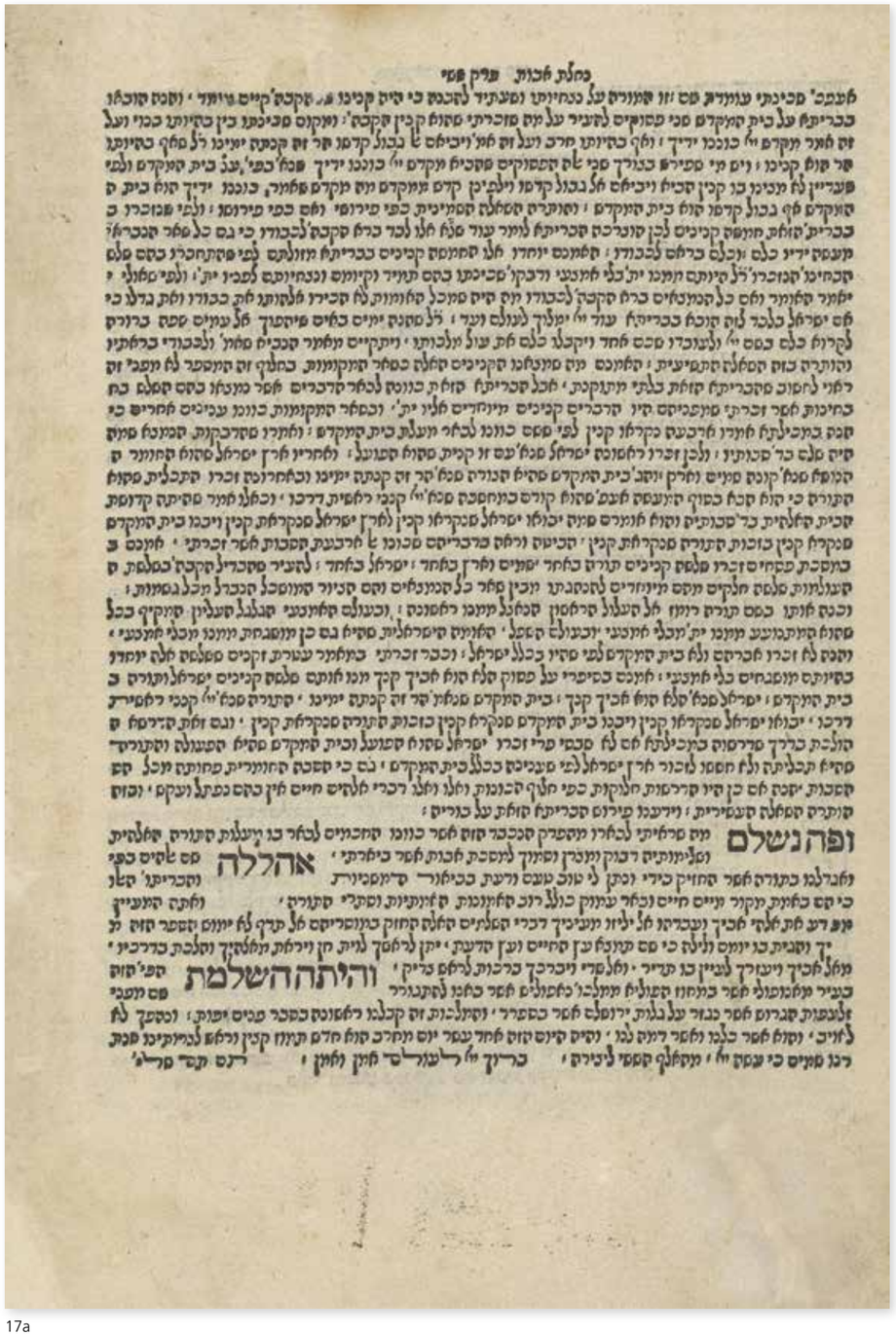

17a

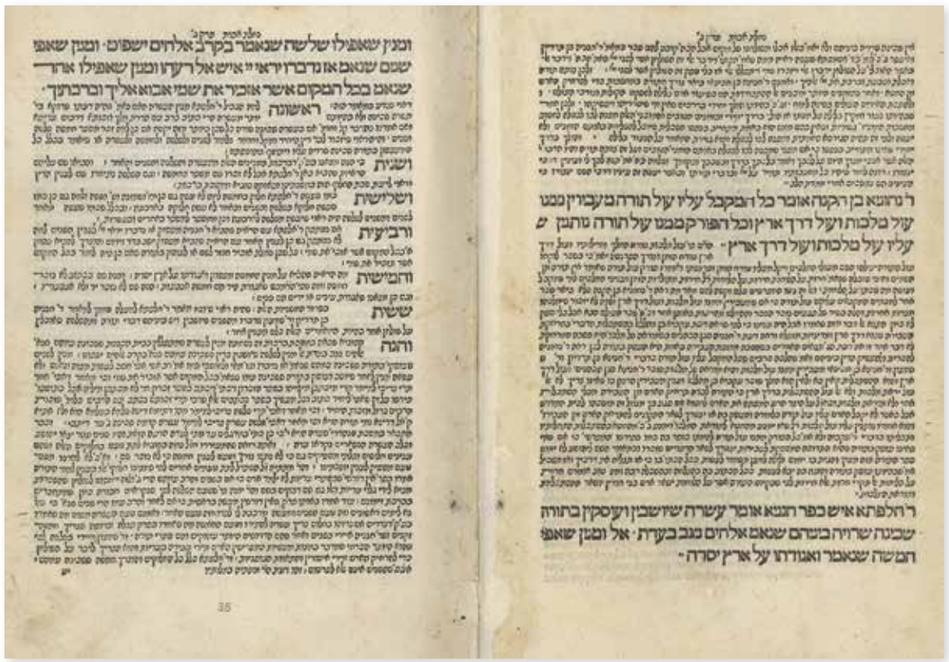

17d

17b

17e

17c

18. ספר המצוות להרמב"ם – מהדורה ראשונה – קושטא, ר"ע–רפ"ה, 1510–1525 בערך – עותק שוקן

ספר המצוות להרמב"ם, מתורגם מערבית–יהודית לעברית בידי רבי משה אבן תבון. [קושטא, ללא שם מדפיס, ר"ע–רפ"ה, 1510–1525 בערך]. מהדורה ראשונה.

נדפס ללא שער.

הקדמת המתרגם בדף הראשון: "אמר משה בר שמואל בר יהודה בן תבון מרמון ספרד, המאמר הזה הנכבד חבר הרב המובהק המאור הגדו' המאיר עיני הגולה מרנא ורבנא משה עבד האלדים בן הרב הנכבד ר' מיימון ז"ל...".

בדף [1א], האות הראשונה "א" מוקפת במסגרת נאה מקושטת בחיתוך עץ.

לפנינו מהדורתו הראשונה של ספר המצוות להרמב"ם, מהחיבורים החשובים ביותר של ספרי מניין המצוות בימי הביניים. הספר, שנכתב במקור בערבית–יהודית (ערבית באותיות עבריות), נועד לשמש כמעין מבוא לספרו ההלכתי הגדול של הרמב"ם, "משנה תורה". ספר המצוות כולל פירוט של תרי"ג המצוות – רמ"ח (248) מצוות עשה, ושס"ה (365) מצוות לא תעשה – כלל המצוות שבתורה שבכתב, על פי המסורת. לפני מניין המצוות הקדים הרמב"ם מבוא בן ארבעה עשר "שורשים" – ארבעה עשר כללים העומדים בבסיס שיטתו במניין המצוות. לימים הביע הרמב"ם צער על כך שלא חיבר את ספרו בעברית: "ונחמתי הרבה על שחברתיו בלשון ערבי, מפני שהכל צריכין לקרותו, ואני מחכה עתה שאעתיק אותו ללשון הקודש בעזרת שדי" (אגרות הרמב"ם, מהדורת י. שילת, ירושלים, תשנ"ה, תשובה לצור בעניין מניין המצוות, עמ' רכג). תרגומו של רבי משה אבן תבון לספר היה התרגום הנפוץ של הספר לעברית לאורך שנים רבות.

הרב והחוקר רבי חיים הלר, בהקדמתו למהדורת ספר המצוות לרמב"ם, פיעטרקוב, תרע"ד, כותב כי במהדורות הבאות של הספר נעשו שינויים רבים בידי המדפיסים, שמתוך כוונתם לתקן טעויות, גרמו לשיבושים רבים בנוסח המקורי של תרגומו של תבון.

בדף המגן רישומים בעיפרון, בכתב–ידו של זלמן שוקן. בדף [44] ובדף [67], חותמות "ספריית שוקן, ירושלים".

חתימה בדף הראשון: "לה"ו הק' מנחם מאניש מרדכי [תאומים]" – כפי הנראה חתימת הגאון רבי מנחם מאניש מרדכי תאומים, נכדו של רבי אליקים געציל מרגליות, שהיה חתנו של רבי ברוך פרנקל–תאומים אב"ד לייפניק, בעל "ברוך טעם", וגיסו של האדמו"ר בעל "דברי חיים" מצאנז. בספר אגודת אז"ב (ברוקלין תשס"ב), מובאת חליפת מכתבי תורה בין ה"ברוך טעם" וה"בית אפרים", שנוהלה בתיווך רבי מנחם מאניש מרדכי, והוא הוסיף בה דברים משלו. במכתבים הוא מכנה את ה"בית אפרים" "אדמ"ו ד"ז" [אדוני מורי ורבי דודי זקני], ובין היתר מופיע שם גם מכתב שכתב רבי מנחם מאניש מרדכי לזקנו רבי אליקום געציל מרגליות, אחי ה"בית אפרים".

רישומים נוספים בדף הראשון: "לה' הארץ ומלואה, הק' יעקב [---?]"; "מקנת כספי משה בנימן[?]".

מספר הגהות בכתיבה איטלקית עתיקה.

בדף האחרון חתימת צנזור(?): Augustinus.

[68] דף (נוסף מספור בכתב–יד בשוליים התחתונים של הדפים). 21 ס"מ. מרבית הדפים במצב טוב–בינוני. כתמים. קרעים וקרעים חסרים, בהם קרעים רבים בדף הראשון וקרעים בשולי דפים נוספים, ללא פגיעות בטקסט, משוקמים במילוי נייר. קרע לרוחב דף [24], עם פגיעה בטקסט, ללא חסרון (משוקם בהדבקה). חותמות בעלות. כריכת עור חדשה. נתון בקופסת קרטון מחופה עור, תואמת.

מצורפת כריכת הקרטון המקורית של הספר, בטרם נכרך בכריכה החדשה.

א' יערי, הדפוס העברי בקושטא, מס' 80.

מקור:

1. אוסף שוקן, ירושלים.
2. סות'ביס, לונדון, דצמבר 1993, פריט 123.
3. קסטנבאום, ניו יורק, יוני 2003, פריט 32.

פתיחה: $50,000

הערכה: $80,000-100,000

18a

מצות עשה

18b

18c

19. תלמוד בבלי, מסכת עירובין – פיזרו, רע"א, 1511 – דפוס גרשום שונצינו – עותק שלם – חתימות רבי יעקב אבן צור (היעב"ץ) ורבי יעקב אבן דנאן מפאס

תלמוד בבלי, מסכת עירובין, עם פירוש רש"י, תוספות ופסקי תוספות. [פיזרו, דפוס גרשום שונצינו, על ידי אברהם בן שמואל אשכרה צרפתי, רע"א, 1511, בערך].

מהדורה שנייה של מסכת עירובין (שנדפסה קודם לכן בקושטא). זו המהדורה המוקדמת ביותר של מסכת עירובין ממנה שרדו עותקים שלמים (ראו להלן).

שער עם מסגרת מעוטרת בתחריט עץ.

במרכז הדף מופיעים פרטי הספר והמביאים לדפוס: "ויהי נועם ה' עלינו ומעשה ידינו יכונן... ובעזרתו נתחיל מסכת ערובין, במאמר כמהר"ר דוד פורטירו י"ץ... והמגיה כזוהר הרקיע יגיה אורו וצדקתו לעולם יעמוד, הוא כמהר"ר ישראל אשכנזי י"ץ".

בשני הדפים האחרונים: "פסקי תוספות ממסכת עירובין".

במקומות רבים נדפסו בגוף הטקסט של הגמרא וכן של פירוש רש"י ותוספות איורים שונים להמחשה (בכרכי התלמוד המוקדמים מתקופה זו, וכן במהדורת התלמוד של דניאל בומברג, הושארו לרוב מקומות אלו ריקים, לשם מילויים בכתב-יד, לאחר ההדפסה).

קולופון בדף [138ב]: "אמר אברהם בן לאדוני שר וגדול בישראל כמהר"ר שמואל אשכרה המכונה צרפתי זצ"ל, יען היות כל איש אשר בשם ישראל יכונה, חייב לקבוע עתים לתורה לילה ויום, וטרדות הזמן גרשוני מהסתפח בנחלת ה', אמרתי אשמרה דרכי מחטוא ואהיה מחזיק יד עושי מלאכת הדפוס, מלאכת שמים של מחזיקים בה כתיב".

לפני הקולופון מפורט הרכב הקונטרסים: "הקונטרסי'[ם] ארבעה ועשרים, קונטרס ח' והאחרון של שני דפין, וכל האחרים של שלשה; וסימנם שבעים המה מלכות".

בדף השער חתימות שניים מחכמי פאס במרוקו: רבי יעקב אבן צור - היעב"ץ ורבי יעקב אבן דנאן. הבעלים הראשון היה רבי יעקב אבן דנאן, החותם: "**אשר חנן אלהים אל עבדו יעקב אבן דנאן יצ"ו**". אחריו חתם היעב"ץ: "**אחר מות החכם הנז' קניתיה אני הצעיר יעב"ץ י"ץ**".

הגאון הקדוש רבי יעקב אבן צור, היעב"ץ (תל"ג-תקי"ג; מלכי רבנן, דף סד-סה), מדמויות ההוד של יהדות מרוקו לדורותיה. מגאוני ההלכה בדורו (דורו של ה"אור החיים" הקדוש ורבותיו), משורר ופייטן, מקובל ובקי גם בקבלה מעשית. לאחר פטירת רבי יהודה בן עטר נתמנה על מקומו לראב"ד פאס והפך לסמכות העליונה במרוקו, כשמכל ערי המערב היו פונים אליו בשאלות הלכתיות. כתב תשובות רבות בהלכה וחיבורים רבים. חלק מתשובותיו נדפסו בשני חלקי ספרו "משפט וצדקה ביעקב" (נדפסו בנא-אמון, מצרים, בשנת תרנ"ד ובשנת תרס"ג).

רבי יעקב אבן דנאן (השני) החתום כאן היה מחכמי פאס בתקופתו של היעב"ץ (ראו: מלכי רבנן, דף ע/2, בערך השני).

חותמת בדף השער, עם דוגמת חתימה בכתיבה מסולסלת: "בע"ה אברהם[?] ע---[?]".

הגהות בגוף הטקסט ובשולי הדפים במספר מקומות (חלקן קצוצות), בכתיבה ספרדית-מערבית נאה (ייתכן שהמגיה הוא היעב"ץ או אחד מחכמי פאס האחרים).

עותק שלם. [140] דף (נוסף מספור באותיות בכתיבה מערבית בראש הדפים, ובמספרים בכתיבה מאוחרת יותר בשוליים התחתונים של הדפים). 31.5 ס"מ. מצב בינוני-טוב, דפים ראשונים ואחרונים במצב בינוני. כתמים, בהם כתמים כהים. קרעים חסרים בשולי כל הדפים, רבים מהם על גבול הטקסט, עם פגיעות בטקסט (ופגיעה במסגרת השער), משוקמים במילוי נייר (בדף השער, ובדפים הראשונים והאחרונים, קרעים חסרים גדולים ברוב שולי הדף, שמולאו בנייר). סימני עש עם פגיעות בטקסט, משוקמים במילוי נייר. כריכת עור חדשה.

שנת הדפוס לא נזכרה בגוף הספר (וכן לא נזכר שמו של המדפיס גרשום שונצינו). ביבליוגרפים רבים כתבו כי מסכת זו נדפסה בשנת רע"א (בהם רנ"נ רבינוביץ' בספרו מאמר על הדפסת התלמוד, יצחק יודלוב בספר "גנזי ישראל", ועוד). אברהם מאיר הברמן, בספרו "המדפיסים בני שונצינו", כתב כי שנת הדפוס היא: רע"ה בערך. יש שטענו כי מסכת זו נדפסה בין שנת רע"ה לשנת רע"ט, על פי אזכורים של המביאים לדפוס של המהדורה שלפנינו, במסכתות האחרות שנדפסו בפיזרו סביב אותן שנים.

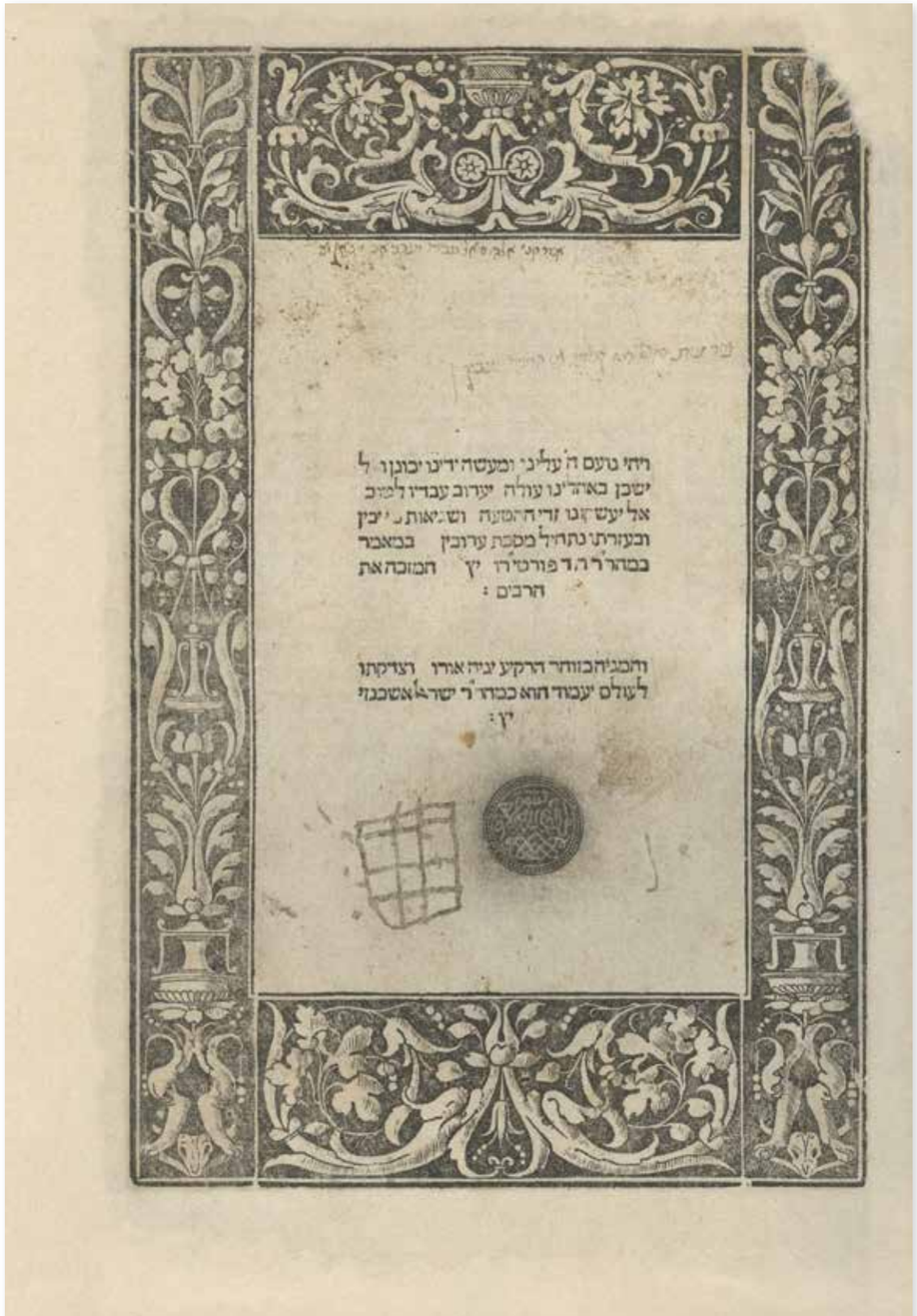

19a

משפחת שונצינו

משפחת שונצינו, משפחה יהודית שבניה היו מראשוני המדפיסים העבריים, נקראה על שם העיר שונצינו (סונצ'ינו) שבצפון איטליה, בה התיישבו בני המשפחה והקימו את בית דפוסם הראשון. בני שונצינו היו הראשונים שהחלו להעלות את מסכתות התלמוד הבבלי על מזבח הדפוס (במקביל להם נדפסו מספר מסכתות בספרד). המסכת הראשונה, מסכת ברכות, נדפסה בשנת רמ"ד ("שנת גמר"א"). בשל קשיים וצרות שהתרגשו עליהם, נאלצו בני שונצינו לנדוד יחד עם כלי הדפוס, והתגוררו בערים שונות ברחבי איטליה, כשבכל אחת מהן המשיכו במלאכתם והדפיסו ספרים עבריים חשובים. אחת התחנות הייתה העיר פיזרו (פזארו) שבצפון מזרח איטליה, בה שהה גרשום בן משה שונצינו מספר שנים והדפיס כמה ממסכתות התלמוד. הדפסה זו, המכונה כיום "דפוס פיזרו", הייתה לאבן היסוד בתולדות הדפסת התלמוד הבבלי. גם דניאל בומברג, המדפיס הוונציאני הנודע, השתמש במסכתות שנדפסו בפיזרו כבסיס למהדורתו המפורסמת. במהדורה זו נקבעו לראשונה "התוספות" כחלק אינטגרלי מדף הגמרא לצד פירוש רש"י (להבדיל מדפוסי ספרד שבהם נדפס רק פירוש רש"י בצד הגמרא). גם סוג ה"תוספות" שצורפו לכל מסכת נקבע אז לדורות (ברובם תוספות רבי אליעזר מטוך). לעומת זאת, "צורת הדף" (ומספור הדפים) בדפוס זה שונה מהמקובל בימינו, שכן זו נקבעה רק במהדורת בומברג שנדפסה אחריה. גרשום שונצינו החל להדפיס בפיזרו בשנת רס"ט, ובסך הכל הדפיס כעשרים ושלוש מסכתות, אך לא השלים את התלמוד הבבלי כולו.

19b

המהדורה שלפנינו היא המהדורה השלמה המקודמת ביותר של מסכת עירובין. ידועה מהדורה מוקדמת יותר, שנדפסה בקושטא, בשנת רס"ט בקירוב, אך שרדו ממנה פרגמנטים מעטים בלבד. ראו במאמר המקוון המופיע במכון לחקר התלמוד ע"ש שאול ליברמן, של בית המדרש לרבנים באמריקה: Yisrael Dubitsky, First International Census of Earliest Printed Editions of [tractates of] the Babylonian Talmud: Prints from Incunables through Bomberg.

במפעל הביבליוגרפיה נרשם עותק בו חסרים דף שער ושני דפים בסוף. גם העותקים שבספרייה הלאומית חסרים ופגומים.

פתיחה: $20,000

הערכה: $30,000-40,000

19c

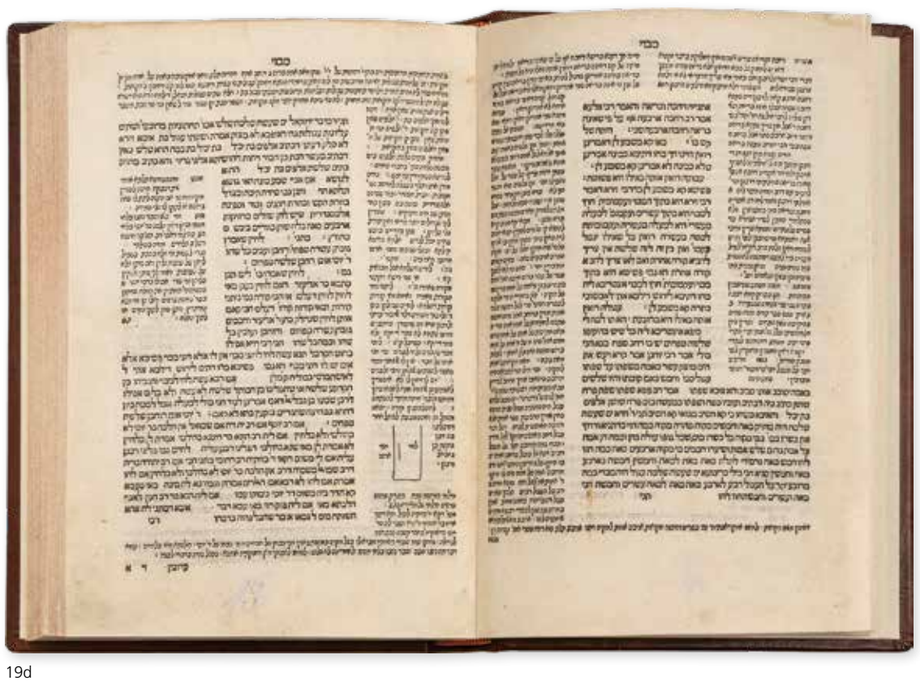

19d

20. אלדו מנוציו – Institutionum Grammaticarum – ונציה, רע"ה 1514 – מהדורה נדירה שנדפסה בבית הדפוס של המחבר, עם הנספח ללימוד השפה העברית

Aldi Pii Manutii Institutionum grammaticarum libri quatuor [ארבעה ספרים של כללי הדקדוק], מאת אלדו מנוציו הראשון (Aldus Manutius I). דפוס Aldo Manuzio & Andrea Torresano, ונציה, [רע"ה], דצמבר 1514. מהדורה שלישית. לטינית, יוונית ומעט עברית.

ספר דקדוק לטיני עם מבוא לעברית וליוונית, מאת אלדו מנוציו (Manuzio; 1449–1515), מלומד והומניסט, מגדולי המדפיסים האיטלקים ומנסחם של כללי השימוש המודרניים בפסיק ובנקודה–פסיק.

מהדורה מוקדמת ונדירה, שנדפסה בבית הדפוס של המחבר אלדו מנוציו בוונציה, כחודשיים בלבד לפני פטירתו. קולופון המדפיס, עם מקום ושנת ההדפסה, מופיע בסוף הספר. סמל המדפיס המפורסם של משפחת מנוציו (העוגן והדולפין) מופיע בדף השער ותחת הקולופון. חלק מאותיות מפתח העניינים וסמל המדפיס שבראש השער מודפסים בדיו אדומה.

מהדורה זו כוללת בסופה נספח חשוב בן ארבעה דפים ללימוד השפה העברית (שנדפס לראשונה בשנת 1501 ומוכר בשם: "Introductio perbrevis ad linguam hebraicam"). הנספח פותח במכתב קצר מאת מנוציו אל תלמידיו ("Aldus Studiosis"), וכולל את אותיות האלף–בית העברי, כללי הגייה, פסוקים ותפילות שונות בעברית.

המדפיס אלדו מנוציו עשה שימוש מועט באותיות עבריות (אשר הופיעו במילים בודדות במספר אינקונבולים שהדפיס קודם לכן). הנספח העברי המופיע בעותק שלפנינו, שאותו נהג לצרף רק לחלק ממהדורות ספרי הדקדוק הלטיני שלו, נחשב לאבן דרך בהתפתחות ההבראיזם הנוצרי והטיפוגרפיה העברית. האותיות העבריות המופיעות בו עוצבו ונוצקו עבור מנוציו בידי האמן פרנצ'סקו גריפו (Francesco Griffo), אשר לימים עבר ליצור אותיות עבור המדפיס העברי גרשום שונצינו (בשנת 1510 הדפיס שונצינו מבוא משלו לשפה העברית בשם Introductio ad Litteras Hebraicas, ובהקדמתו האשים את מנוציו כי העתיק את עבודתו והדפיס אותה בצורה משובשת).

חתימת בעלות עתיקה בדף השער: "Joseph Sogarius" (אספן ספרים איטלקי בן המאה ה–17).

[214] דף (קונטרסים: $a\text{-}z^8$, $\&^{10}$, $aa\text{-}bb^8$ + קונטרס בן [4] דפים לא מסומנים). 20 ס"מ בקירוב. מצב בינוני–טוב. כתמים בהם כתמי רטיבות גדולים בדפים רבים. קרעים קלים בשולי כמה דפים, בהם קרעים חסרים קטנים בשולי דף השער עם פגיעה באחת המילים בצדו השני של הדף. רישומים עתיקים בשולי כמה דפים. רישומים בדפי המגן. כריכת קרטון עתיקה, משופשפת, ובלויה.

ראו: Renouard, Annales de l'imprimerie des Alde, כרך I, עמ' 163; Graesse IV/374; Brunet III/1381; Amram, The Makers of Hebrew Books in Italy, עמ' 103–98.

פתיחה: $3,000

הערכה: $5,000-8,000

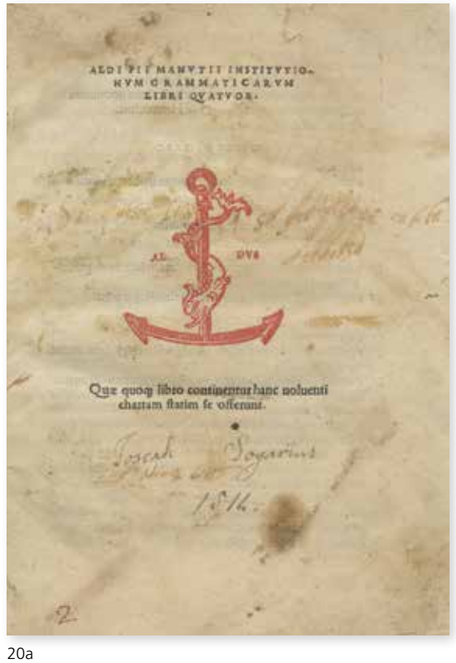

20a

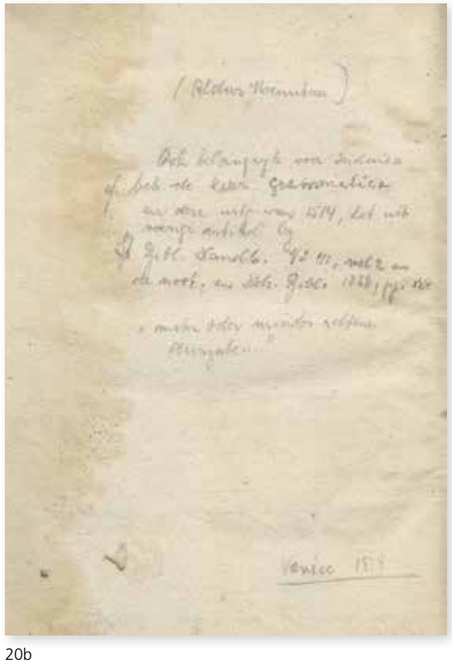

20b

20c

21. רבינו בחיי על התורה – פיזרו, רע"ד, 1514 – דפוס גרשום שונצינו – חתימת הנגיד רבי יצחק הכהן שולאל

ספר רבינו בחיי – ביאור על התורה, מאת רבינו בחיי בן אשר אבן חלואה. פיזרו, דפוס גרשם שונצינו, רע"ד [1514].
בדף השער: "ספר רבינו בחיי ביאור על התורה".
מעבר לשער מופיעים דברי פתיחה מאת המחבר.
הדפסה בגופן מרובע, בשני טורים.
מסגרת מעוטרת בתחריט עץ בדף השני, בו פותח הפירוש, עם עיטור נאה נוסף בחיתוך עץ סביב המילה "בראשית" (עיטורים דומים מופיעים בדברי הפתיחה לספר מעבר לשער, ובראשי ספר שמות וספר ויקרא; בעותק שלפנינו מופיעה המסגרת המאוירת בעמוד הראשון של הדף השני, עקב כריכה הפוכה של דף זה; במקור העמוד הראשון של דף זה כולל את המשך הפתיחה, והמסגרת המאוירת מופיעה בעמוד השני).
קולופון בדף האחרון: "במדינת איטליאה על ידי צעיר המחוקקים קטן התלמידים, והוא גר שם פיזרו הקריה, בשנת רע"ד לפ"ק, נדפס תהלה לאל יתעלה ויתרומם...".
המחבר, **רבינו בחיי בן אשר אבן חלואה** (ה'ט"ו–ה'ק' 1340–1255), מחכמי גירונה ומפרשני המקרא החשובים. תלמידו של הרשב"א. בפירושו קיבץ רבינו בחיי מקורות, פירושים ומדרשים, בארבעה רבדי פרשנות: רובד הפשט – המבוסס על פרשני המקרא בדרך הפשט; רובד המדרש – המבוסס על מדרשי האגדה; רובד הפרשנות השכלית – המבוסס על הפילוסופיה; ורובד רביעי המכונה "דרך הקבלה", או "דרך האור", המבוסס על ספרי הקבלה והמקובלים, ובין היתר נמצאות בו מקבילות לספר הזוהר, שטרם פורסם בתקופתו והיה כנראה למראה עיניו של רבינו בחיי. חידושו של רבינו בחיי היה באיגוד רבדי הפרשנות השונים וסידורם תחת כל פסוק, ובהרחבה של הרובד הקבלי, תוך העמקה וביאור דברי הסוד המופיעים בצמצום בפירוש הרמב"ן. על פי עדויות שונות, כבר בתקופה מוקדמת היה פירושו של רבינו בחיי חיבור נפוץ ומקובל בקרב העם. בעל התוספות יום טוב כתב כי "רבים וכן שלמים היו רגילים מדי שבת בשבתו לקרא וללמוד ספר ר' בחיי", וכן כתב רבי אברהם זכות בספר יוחסין: "זה הספר יצא שמו בכל העולם". מובאות רבות מספר רבינו בחיי מצויות בספר "צאינה וראינה", דבר המעיד על השימוש העממי שנעשה בספר. עוד לפני סופה של המאה השש עשרה נדפס החיבור בכעשר מהדורות, ועם השנים נדפסו עשרות רבות של מהדורות נוספות.
העותק של הנגיד רבי יצחק הכהן שלאל. מעבר לשער רישום בעלות בכתב–ידו וחתימתו: "בירושלם תובב"א ע"י החכם כה"ר יוסף קורקוס נר"ו, מקנת כספי אני יצחק הכהן שלאל".
הנגיד רבי יצחק הכהן שולאל עלה על כסא הנגידות במצרים (משרה בה החזיקו הרמב"ם וצאצאיו) בשנת רס"ב (1502), והנהיג את קהילת מצרים וקהילות ארץ ישראל. בין יתר פעולותיו ייסד והחזיק שתי ישיבות חשובות בירושלים, ובאמצעות בית דינו יזם ותיקן מספר תקנות חשובות, הידועה שבהן – תקנה משנת רס"ט על פטור תלמידי חכמים ממסים. באגרתו של יהודי אשכנזי שעלה לירושלים באותה תקופה הוא מתואר: "...אשר היה נגיד על כל הארצות הללו ושמו החכם השלם הרב הגדול רבי יצחק שלל יר"ה והיה מפרסם לומדי תורה שבכל ארץ הצבי, החכמים והתלמידים..." (יערי, אגרות ארץ ישראל, עמ' 178). עם כיבוש מצרים בידי העות'מאנים בשנת רע"ז בטלה הנגידות

(ובכך היה רבי יצחק הכהן שולאל אחרון נגידי מצרים). אז עלה והתיישב בירושלים, עד לפטירתו בר"ח כסליו רפ"ה (סוף 1524). בין לומדי ישיבתו וחברי בית דינו נמנה הרדב"ז, כפי שכתב בספר "קורא הדורות": "הר"ר דוד בן שלמה בן אבי זמרא... המפורסם בשם הרדב"ז, תלמיד רבינו יוסף סאראגוסי... וחברו של מהר"י קורקוס... והיה מישיבת הנגיד רבינו יצחק הכהן שולאל ומבית דינו וחותם עמהם על הסכמתו משנת הרע"ד..."; וב"שם הגדולים" כתב החיד"א בערכו של הרדב"ז: "...והיה הרדב"ז מישיבת הנגיד רבינו יצחק הכהן שולאל וחתום בהסכמת הנגיד ובית דינו משנת הרע"ד... ומהר"י קורקוס היה חברו...".
הגאון רבי יוסף (מהר"י) קורקוס, ממפרשי הרמב"ם. מחשובי חכמי ירושלים ומצרים וראש ישיבה בדורם של האר"י ורבי יוסף קארו. היה כנראה תלמיד חבר של הרדב"ז. ידוע מכתב של האר"י הממליץ ללכת ללמוד בישיבתו: "הנה ידידי כ"ר יצחק יצ"ו כתב לי לשאול עצתי לפני מי ילמוד ואני כתבתי לו שילך לפני כמה"ר יוסף קורקוס נר"ו..." (בניהו, תעודות מהגניזה על עסקי מסחר שלאר"י ועל בני משפחתו במצרים, ספר זכרון להרב יצחק נסים, חלק ה, ירושלים, תשמ"ה, עמ' רמא). כה כותב עליו החיד"א ב"שם הגדולים" (מערכת גדולים, בערכו): "מהר"ר יוסף קורקוס היה מיוצאי גרוש ספרד, וחיבר חיבור נפלא על הרמב"ם ומביאו מרן בכ"מ, ומקרוב נדפס על ספר זרעים להרמב"ם, והרב חזון נחום מביא כמה לשונות ממנו, והרדב"ז כותב עליו הר"י קורקוס חברין ושקיל וטרי בהדיה בתשובה סי' ש"מ. מהר"י קורקוס, מלבד חבורו שחיבר על הרמב"ם כידוע חיבר שו"ת על לשונות הרמב"ם ששאלו ממנו... וגם חיבר שו"ת כמ"ש בתשובות שנדפסו בוויניציא, ובא לידי קצת תשובות מהר"י קורקוס על לשונות הרמב"ם וזכיתי והדפסתי בסוף קונטרס חיים שאל ח"ב, והוזכר הרב מהר"י קורקוס בתשובות אבקת רוכל... ועיין בתשובות הרב המבי"ט... דשקיל וטרי עם מהר"י קורקוס על תשובותיו" (ראו עוד אודותיו: אברהם דוד, חכמים בירושלים במאה הט"ז, שלם ה [תשמ"ז], עמ' 244–243; בהערה 118 שם מזכיר את הרישום שלפנינו וממנו לומד כי מהר"י קורקוס היה בירושלים כבר בעשור השני או השלישי של המאה ה–16, כלומר עוד קודם פטירתו של הנגיד רבי יצחק שולאל; וראו גם: ר' יעקב שמואל שפיגל, קונטרס תשובות לר' יוסף קורקוס, מוריה שסז–שסח [שנה לא ז–ח], עמ' יג ואילך).
רישומים רבים בדף השער, בהם רישומי לידות ורישומים נוספים.
עותק שלם. [274] דף. הרכב הקונטרסים: א–לג[8], לד[10]. הדף השני נכרך הפוך. מצב כללי טוב–בינוני. כתמים, בהם כתמי רטיבות. קרעים וקרעים חסרים, עם פגיעות בטקסט (קרע חסר בדף השער עם פגיעה בשם הכותר ובטקסט מצדו השני, וקרע חסר גדול בשוליים הפנימיים של הדף השני, עם פגיעות במסגרת המאוירת ובטקסט, וכן קרעים עם פגיעות בטקסט בדפים שבקונטרס יא; הושלמו בצילום). סימני עש. שני דפים מנותקים. חיתוך דפים עם פגיעות בכותרות הדפים במספר מקומות. כריכת עור חדשה, עם בלאי קל ופגמים.
גרשום שונצינו הדפיס בפיזרו סביב אותן שנים עוד שתי מהדורות של פירוש רבינו בחיי על התורה, הדומות מאוד בעיצובן למהדורה שלפנינו (הראשונה נדפסה בשנת רס"ז, והאחרונה נדפסה בשנת רע"ז).
מקור: יודאיקה ירושלים, נובמבר 1991, פריט 224.

פתיחה: $12,000
הערכה: $15,000-25,000

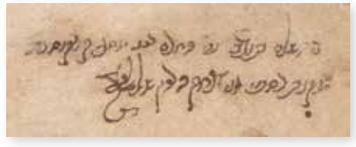

בקרבך אשיחה אביטה אור ואודך ׃
חלקי ה אמרתי לשמור דבריך ׃
ידך עשוני ויכוננוני הבינני ואלמדה מצותיך ׃
יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש ׃

כבוד חכמים

אחלי יתנו ספרי לחלק הכבוד ואשרי יתהללו אין בבני
בעולם כי אם לכבד ולהתלות בו בארץ כמה שמים
הדרו ובמצא לכל ונסתר לכל וכל עין תעיד כי
הוא אחד ואין שני ואנחנו עבדיו נתחייבנו לעבדו
מי ישוחה נפלאותיו מי יכין סודו כל הנקרא בשמו
לכבודו בראו ואת כל אלה עשתה ידו שכולל עולמנו
בימים ששה ובבריאת החומר הראשון באין הצמיח
חדשה בראו יסוד רק ונעדם ממנו משתיתו של עולם
בראשית יצירותיו והמציא האור הראשון הגנה לעתיד
לצדיקים שני אדים הוא מצור החכמה יצוקים והדברים
עתיקים סים עמוקים בשני הרקיע רקיע לחבדיל
בין מים למים ולא נאמר בו כי טוב שלא נברה מלאכת
המים בשלישי נראת היבשה וטבע הים אשר אל על
נקרא מקוה המאמר נשתנה ומאמן כים מתחמאו
נקראת יבשה כי אחר שנת יבשה כל יחתה הוכשרה להמציא
פירות כי השם כשבעה לחות לכל עמה לשלוה פארה
ברביעי נברא השמש והיה המאורות הגדולים המהירים
והצעדים הקדמים מקום המאמר לא מכה המאמרים ויתן
אותם אלים ברקיע השמים להיותם על הארץ באירים
בחמישי צוה גזר לעשות המים לכעלי חיים כדגים גם
בעלי כנפים לדאות והקשקשים ברגליהם לאות יען כי
כלה העולה מכה הרכוי מרך אותם ומכה הברכה בהם אין

ומן לתתלדתם בששי נברא אדם ויהיו וכדי לקיים
המין הצריכו ברכה ועמנו נגבר הבר ותשלם כל המלאכה
קדמו לו כל שאר כי חי השפלים הוא היה אחרון המעשה
להורות כי כל פעל ה לכבודו הולדה הבא אל לנו חכמי
האמת בשל מזהיר לעיני השכל אור בהיר למרך שונים את
שושכין וכל זה מבואר לבבן כי כה שהיה אדם אחרון הוכר
למעלה רבה כי הוא תכלית המונה בבריאת העולם ואם
הוא סוף המעשים ולא הוא תחלת המחשבה בטרם החלם
ותכלית הכונה כבר אהו לדעת את אלקיו ולעבדו לבדו
אוהו ולהקדישו ולזכרו וכן הוכיח לבו המשורר אשר שם
השם מחסות ואתה שלמה בני דע את אלקי אביך ועבדהו
ודע כי מבלתי לשמר התורה לא תתכן לאדם עבודתו ולא
ישכיל את אדוניו ולא ידע מציותו ומדי הגותו בו ויתחדך
על שכיליה מדי ישב בסתרה ויתלונן בצלליה בה יביר מי
שאבר וזה העולם בה ידע בקור מים חיים את השם הוא
אלקים חיים וכלך עולם בה יביר הסרון העולם הזה הבלא
והבלה ומעלת העולם העליון הבצוי המעולה שם תענוג
צפון לצדיקים בבל העגוג נשמי לא סולה בה יצור מעלת
הנפש הנקראת כבוד ועניין יסודה וסודה הנפלא נקראת
כבוד כי ברשה בבסא הכבוד ונבשלה לבי שכל הארץ
כבודו כולא בה יביר ויזכיר חסדי השם כי נתנה בגויתנו
בכסף בתוך בור ויצא מצורף וטהור

מבוא

דע כי תור תינו הקדושה נקשרת עם החכמה העליונה וכל החכמות כולן נכללות בה
ובפני זה נקראת תמימה והיא משיבת נפש לשרשה והיצוי שנתנו לנו בדר סיני הם
תרי"ג שנאמר תורה צוה לנו משה מצות כמנין תורה קבלנו במשה
ושתי דברות שמענו ובגנו מפי הגבורה והנה הם תרי"ג והדבר ידוע כי כל המצות
כולן אלקיות ושקולות כמאזני החכמה בנויות על אבני הדעת מיוסדות על עמודי
התבונה ואין לך כל מצוה שלא יהיה נכלל בה מין אחד כמיני החכמה ותרי"ג מצות
הללו תרי"ג כללים הם כי פרשו מצות אין סוף ותכלית והדעת נותנת כן כי
כיון שהמצות אלקיות וכולן קנינות על חיוב מציאת אלקותו ועל ידיעתו מצד דרכיו
ומעלותיו בשם שאין תכלית נושג לנו מצד ידיעת פעלותיו כך אין תכלית לפרטי
המצות ולזה כיון הבלר יוד ע"ה כאמרו לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד
כיאר כי כל דבר יש לו קץ ולמצות אין קץ ואם כן כל מצוה ומצוה מתרי"ג מצות
היא כלל ואחת כוללת מצות הרבה וכן כולן עד לאין קץ ותרי"ג מצות
הללו נחלקות לשני חלקים מושכלות ומקובלות המצות המושכלות הן אותן
מצות יש שכל מעיד עליהן ומכחיש בהן שאלו לא נתתנו חקה המשכיל מוצא אותן
בשכלו כמצות כבוד אב ואם והריגת הבאים ועדות שקר והגזל וכיוצא בהם
ומצות המקובלות הן אותן מצות שלא ישיגם האדם לעולם ולא יבאם בשכלו
כלל אבל הוא צריך בהן אל הקבלה והמצות השופר והסוכה והלולב ומצות
הציצית והתפילין ומצות השמשה והיובל והקרבנות והבלאים וכיוצא בהם ואלו
לתעלת הגוף והנפש שיש בכמו שבלות תועלת נופלי בקיום העולם בבשפטי העמים
ומבנות ותיהם ובישובי הארצות ובחרבות ובהן תועלת הנפש גם כן יש במקובלות
תועלת נפשי כי תתעלה הנפש בהן ותשיג בקיום חיי העולם הבא ובהן תועלת
הגוף גם כן ובדי לבאר שכל מצות שבתורה יש בהם תועלת הגוף והנפש
ויעיר משה ע"ה ואמר לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה ובתיב וצדקה
תהיה לנו כי נשמו לעשות הנומר לפני ה' אלקינו כאר כי קיום המצות הוא כלל שתי
התועלות תועלת כלל הגוף בעולם הזה ותועלת הנפש לעולם הבא זהו שהזכיר
בכלל לטוב לנו כל הימים ואחר כן הוסיף פירוש כלל ופרט לחיותינו כהיום הזה
זהו תועלת הגוף בעולם הזה וצדק תהיה לנו לפני ה' אלקינו זהו תועלת הנפש לעולם
הבא וכן כאר שלמה ע"ה הענין הזה בעצמו הוא שאמר כי חיים הם למוצאיהם
ולכל בשרו מרפא הא למדת שיש בכל המצות תועלת הגוף והנפש ואם השאל
ותאמר מאין לנו כן הכתוב שכל החכמות נכללות בתורה ונמשכות ויוצאות ממנה

21a

שמות בני ישראל

גום זהב וחלי כתם מוכיח חכם על אזן שמעת שלמה הכלך
על ו׳ השלום יזכיר בתוב הזה על סדר התוכחת לפי שכל
התורה כולה תלויה בתוכחת שכל המקבל תוכחת וישמע
לקול מוכיחיו הנה זאת סדרה עליונה כוללת כל המצות והיא
סכה לקיום התורה ומי ששומא את התוכחת סדרה מצוה
כוללת הרעיו׳ והיא סכה לבטל התורה כי היא קרוב ש כפור
ופרוק ממנה עול תורה ומז׳ אמר שלמה הכלך עליו
השלום מוסר רע לעוזב אורח שונא תוכחת יומת באר כי
קשה באר השונא תוכחת כן העוזב ארח כי מי שעוזב ארח
והיא הפרק עול המצוה אחת כעליו ענש במוסר רע והם
המוסרים אבל לא יענש בענש המיתה ומי ששונא את
התוכחת אינו נמחל לו במוסר רע כלבד אלא יענש בענש
מיתה וזהו שאמר יומת כי לא יסיק לזה׳ נשמש במוסר
רע ועל כן הזכיר שלמה בפסוק הזה על האדם שיהיה מקבל
התוכחת ובאר כי התוכחת עדי הנפש ותפארתה כשם
שהגזם והחלי עדי הגוף ותפארת וזהו שאמר גזם זהב וחלי
כתם מוכיח חכם על אזן שומעת כא׳ שר יוכיח החכם על אזן
שומעת המשל אותה תוכחת לגזם וחלי כי הנפש ותפארת
ומה פה בעדי הגוף והחלי התוכחת היא על שני הלקים
האחד מחייב והשני נמנע המחויב הוא שנצטונו
להוכיח שלשה כתות והם הכמים פתאים נערים הנמנע הוא
שנצטונו שלא להוכיח שלשה כתות כלל והם לצים
כסילים רשעים לצים הוא שכתוב אל תוכח לץ פן ישנאך
וכתיב יוסר לץ לוקח לו קלון וכן מצינו בירמיה שהיה מוסר
בני דורו שהיה לצים והיו מקללין אותו הוא שאמר לא
נשתי ולא נשו׳ כי כלו מקללוני׳ וכסילים הוא שכתוב
באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך כי הלץ ישנאנו
והכסיל יקלה דבריו׳ כמו לשכל מליו׳ רשעים הוא
שכתוב יוסר לץ לוקח לו קלון וכוכיח לרשע מומו בלומר
המוכיח לרשע ומגיד לו מומו לוקח לו קלון גם כן לפי
שאמר לו שליתי טהורה משלך אי יהוה מומו לומוכיח כי
המוכיח לרשע הנה זה הוא מום לומוכיח׳ אלו הם כתות
החלק הנמנע כתות החלק המחויב הם החכמים שנאמר
הוכח לחכם ויאהבך כי לפעמים יצטרך החזק לתוכחת
בשהוא חושא לעתים בשוגג ודרך כקרה׳ פתאים שנאמר
לחת לפתאים ערמה׳ נערים שנאמר לנער דעת
ומזמה ועקר התוכחת הוא לנער לפי שאין כלי שכלו
שלמים ועוד שיער הרע קודם בן ליצר טוב שלש עשרה

שנה ואין כל בהשבתו והתבהנותו רק בתענוגי העולם והנוף
לפיכך בעודו נער ישכעו דך יצטרך להוכחת ש׳ הלו׳ סן
להגיע ולרב אנ כשעבוד הי׳ צר וטוב ושהוה שומע
לקיצה ולקול כוב הו׳ ולדברי החורה שכולת הוכחת שנאמר
דרך חיים תוכחת מוסר שאם יוחזרו לדרגיל שבעו בנעל
וכהנהה כאשר יגיע לזקן שלבות שכלו יעלה להשי׳ אחור
הבתנתו ואותה הבתנה הטובה היא אם רעה לא הפרד ממנו
לעולם והוא שבתוב הנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין
לא יסור מבנה כי בימי הקבה רחזקה הוא דהדיקי מכנו
שכבר הרגל בו על כן ראוי לו בעודו נער שישמור דברי
התוכחת ועם זה יקנה לנפשו תועלת רבה חכות גדול והוא
שאמר דוד עה כמה הבה נער ונמ׳ ובפני זה יזהיר שלמה
הבוד לרוכיח את הנער בשבט מוסר הוא שאמר אולת
קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקנה ממנו יאמר אפילו
בשתהיה האולת דבקה בלב הנער וקשורה שם בשבר ה
הורגל כה׳ כים רב כ אל תתיאש ותאמר אין לו תקנה כי
באותה שהוא נער שבט מוסר ירחיקנה ממנו יכיהנו בקש
כעש ויכנס בלבו התוכח כי דבור המוכיח דך ועם השקודה
יעשה רושם בלב הבוכח כאשר הראה בטפת הכ׳ ם שהוא
רכה ומחה ועם השק דה הקוב הור באבן הקשה אם
נתיאש ממנו ולא השתדל בתוכחתו הנה זה שונאו והוא
שאמר שלמה עה׳ הושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו׳
מוסר ואמרו בבדרש הושך מבטו שונאו בנו זה דומי
ואוהבו שחרו מוסר זה יעקב ללבדך שכר הבוכיו מוסר
ממנו לסוף יוצא להרבות רעה שכן מצינו בשבעאל שהי
לו נגעגעין אצל אביו ולא רדהו ויצא להרבות רעה שנאמר
ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק
ואין מצחק אלא עז׳ שנאמר ויקומו לצחק וכן מצינו בעשו
שהי׳ לו נגעגעין אצל אביו ולא רדהו ויצא להרבות רקה
ועבר תשש עבירות באותו יום וכן אדוני הבן הנית ההלו
נגעגעין אצל אביו ולא רדהו שלא עצבו אביו מוסר וכן
אבשלום לא רדהו אביו ויצא להרבות רעה ושכב עם נשי
ורם לו להמציאו מירושלם ולעלות ויהי וראש לו חפוי והוא
עלה ובוכה והפיל בכה רבבות מישראל ואוהבו שחרו מוסר
זה אברהם שסר את יצחק והוליכו בדרכיו שנאמר כי ידעתיו
למען אשר יצוה הנו׳ וכן יעקב יסר את בנו ולא ההמוסר
פסולת ובפני שהיה יעקב אבינו עה׳ מוכיח חכם
השבשים אזן שמעת על כן הוכפף צרוף והיו נום חכ
והלי כתם והיו בני אביהם זהו שכתוב וגלה שכמת בני
ישראל הבאים בצריכה את יעקב איש ויכוחו באו הבנר
הזה הזה ראוי שיתחיל אלה שכמת כלא לו׳ בספר אלת
הדברים אבל בא אות הלי׳ להבוד עכן כי לענין כחוזר
למעלה כסדר ומש אליו ששם הזכיר זאת שכמת בני ישראל
הבאים בצריכה יעקב וכמו ובא ללבוד כי הענין אחד
ואף על פי שהם שני ספרים ובמאן שם בחייהם חזר וכמאן
כאן לאחר מיתתם הזה למעלה וכבוד להם ובדי להודיע
הכתם כמאמרם זל שנמשלו ישראל לבוכים שכתב אם
במספר וכבוסן במספר שנא הבדיא בספר אנאם לבוים
בשם יקרא ולפיכך בזכ ר שמות הקדר וכופל אותם
הבל בדרך חכה שם שבצינו הפעמים ישראל בפסוק אחד
הבאים

הבאים לשון רבוי כלשון הבאים ישרש יעקב יעין הפרה
ישראל ולפי שלא ירדו למצרים רק ע נפש והקבה צוה
בהם את הברכה כעין שכתוב ובני ישראל פרו וישרצו
וירבו ויעצמו בכאר מאד לכן הזכיר בהן לשון הבאים
המעיד על רבוי זרעם מצריכה היא הבריכה עצבה כי
בארים שכתוב הכונה בו ארץ מצרים הה הכתוב מעיד על
זה וירדו אבותינו מצריכה ונשב במצרים ימים רבים והא
אמר ונשב שם ביו׳ דת האכה אל הבריכה עצבה
והתשבוחן של ישראל בארץ מצרים וכן אמר השם ליעקב
אבינו ארד עמך מצריכה היא הבריכה עצבה אשר שם
הבריה הלוך אבל לא נתישב שם כי אם בסבוהיה שנאמ׳
וישב ישראל בארץ מצרים את יעקב עם כמו את השם ם
ואת הארץ על דרך הקבלה וכן כי ששת ימים עשה ה׳ את
השמים ואת הארץ איש ובתו באו על דרך הששה גא
הבתוב ללמדנו כי לא נשאו השבטים כבנות מצרים כי עם
נשותיהם באו שם ועל דרך הקבלה איש ובתו באו איש
על שם שכתוב ה איש ברחמה וכתו ובת דינו ונרמו
בבאן שאמרו רזל גרו למצרים שכינה עמהם ובבדרש
הגלה ששמו בני ישראל הבאים מצריכה והלא היום שבע ים
שנה באו אלא כל שבע ים שנה שהיה יוסף חי לא שעבדום
ובשבת יוסף נתנו עליהם עול כבד שנ׳ וישימו עליו שרי
מס ים לכך בת הבא ם כאלו׳ א׳ הוים באו׳ ראוכן שמעון
לוי ויהודה יששכר וזבולון וכנ כן הזכיר הששה הראשונים
סדם בנ׳ לאה כסדר תולדותם והה׳ ראוי שיזכיר לבנימן
אחרון לכל א יוב׳ הוא הקטן שבבנ׳ן ומה שהזכיר שביעי
מפני שהעולם הששל בחלק לשבעה אקליטים והאקל ם
השביעי הוא ארץ ישראל שהוא אמצע ה שוב והיא הנקרה
טוב המקור וחום ותר משאר הארצו׳ מפני שהיא אמצעית
לקצות ועל כן נכתב בנימן שביעי לרמוז על בית המקדש
שנאקליטים שביעי שהוא בחלקו של בנימין׳

ואף על פי שהכתי המחקר ששרו׳ האקליטים כתבו
בקצת חבוריהם שארץ ישראל באקליטים הרביעי הכל
הולך אל מקום אחד כי כיון שהארץ היא הנקודה יש ששה
אקליטים מכאן ומ׳ אקליטים מכאן הנה היא רביעית לכל ג׳
מ׳ה אמצעית והיא שביעית זה דמיון הששה שהיא
אמצעי לשתי הקצות והוא יום שביעי ולא הוצרכו רבותינו
להזיע שהאורות נתלו ביום ד׳ כי אם לפרסם מעלת
השבת ודיע כי ערב שבת בתחיל מיום רביעי ומאש תחשוב
יום ד׳ הששי מרפני השבת יום ראשון ושני ושלישי הנה
שבת שהיא שביעית אמצעית גם רביעית לכל הששה וכן
בית המקדש שנאקליטים הזה אמצעי ושביעי׳ והזכיר יוסף
באחרונה לשני טעמים האחד בדי שלא ישתוררו בני
אפרים על בני השפחות ועל כן נכתבו דן ונפתלי גד ואשר
שהם בני השפחות באמצע בין בנימן ויוסף׳ והשני כפני
שיוסף היה גדול שבבנ׳ן במעלה וכבו׳ לכן הזכירו באחרונה
דיך שפלות כ כן דרך הצדיקים כל זכן שהקבה מוסיף להם
בבוד גדולה הם מוסיפים ב נצמם שפלות ועניה שכן מצינו
בהשעבן נון אחר ששכך משה רבינו עה את ידיו עליו ו
התמנה פרנס על ישראל בחייו של משה כה כתיב שם
ודבר משה את כל דברי השירה הזאת באזני העם הזא

והשע בן נון הזכיר הכתוב הושע ללמדך שלא נתנאה
בכבת מעלתו אלא השפיל את עצמו׳ ובבדרש
ראוכן ושמעון לוי ויהודה בר הבטבים כולן על שם הגאולה
נקראו ראוכן ראה ראיתי את עני עמי׳ שמעון ושמע
ארקים אנ׳ נאקתם׳ לוי וגלו גנים רבים ה׳ יהודה אודך
ה׳ כי אפת כי׳ יששכר כי ישכר לפעלתכם׳ זבולון בנה
בניתי בית זבול לך בנימן נשבע ה׳ בבני׳ דן לגזם את
הגוי אשר יעבדו דן אנכי׳ נפתלי על שם נפת הצפנת
שפתותיך גד על שם והגן כורע גד הא אשר על שם
האשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ׳ וסוף על
שם יום ה׳ פה שנית ידו כך דרשו בתנחומא ולב שבטים
אלו כפני שעתידין שיעדו לשש ם רבוא בגאלת מצרים
תבצא ראשו אותיות שלהם עולים ששים רבוא פחות ג׳
אלפים ואין לוי בכלרים לפי שאינו בכלל פקודי בני ישראל
וכך דרשו בפסקתא אם בקבק את לו דע בכת מנינן של
ישראל מול ראשי אותות השבטים ואתה יודע כנ גם ר׳ש
של ראוכן מאתן אלפ׳ן שין של שמעון תלת כאה אלפ׳ן גן
של נפתלי המשין אלפ׳ן וכן גד השאר נבצא שעולים ששים
רבוא פחות ג׳ אלפים ואותם ג׳ אלפים שהם חסרי הם שנפלו
בעגל ובתנחומא דרשו כן בפרשת כי תשא ודוי כל נפש
בחרבה מקומות כן הכתוב מצינו שבמנה גוף האדם נפש
בענין שכתוב נפש כי תחטא שבאחרו על גוף האדם כי
החטא אינו מגיע הנפש וכן בכאן הכונה בנפש שהוא גוף
ועל כן אמר ויאמ׳ ידך יעקב שבעים נפש ו׳וסף עם
יוסף שהיה בבצרים ומדע כי בבצרי׳ה אך בפני שהגאולה
העתידה תהיה כדמיון גאולת מצרים על כן ירמה כי החילת
גלות ראשון היו ע נפש ובסוף בגלות אחרון עתידים לירש
ע אומות זהו שאמ׳ ויוסף היה במצרים הזכיר יוסף באחרונה
לרמוז על משיח בן יוסף שעתיד לבא באחרונה לגאול את
ישראל׳ ויבא יוסף ובל אחיו וכל הדור ההוא דרשו רזל
אעפ׳ שבת יוסף אלקים קים שנ׳ ויבא יוסף וסביו ליה ובני
ישראל פרו׳ ו שרצו וירבו ויעצמו בכאד מאד ללמדך הבתוב
שקודם השעבוד נשתלחה בהם ברבה זו שריצה ועצימה
ואחר שהתחיל השעבוד נפחת בחשריצה והעצימה ובשאר
בהם הפריה ורביה וחזוא שאמר וכאשר ינינו אותו כן ירבה
וכן ויפרץ ובבדרש ובני ישר׳ פרו ישרצו פרו מאו רבותינו
הל ישרצו ששה בבטם אחר בשרצים הללו יכול נמוכים
כשרצי׳ הל וירבו בעלי קומה יכול חלשים הל ויעצמו בכאד
מאד במאד בעולם הזה כאד בעולם הבא שנאמר ואמרת
בלבבך מי ילד לי את אלה ויקם כלך הדש נחלקו רזל בזה
יש מהם שאומר הדש ממש יש אומרים שנתחדשו גזרותיו
ונראה לפרש כי הכולך הזה גילה בזמן שהיה יוסף בבית
האסורים הוא שכתוב עליו יום הולדת את פרעה כי ויסר
יום שנולד בן פרעה כי קרא המלך שם בנו בשמו ויהיו
ברבו ויאמר הדש ממש וזהו שאמר אשר לא ידע את יוסף
כי לא ידעו ולא הכירו כלל כי הוא כן המלך הראשון הזקן׳
וכבדרש אשר לא ידע את יוסף כל הבופר בטוכחו של
חברו סופו שיכפר בטוכחו של הקבה שהי׳ כתיב אשר
לא ידע את יוסף וכסוף אמר לא ידעתי את ה׳ משל לטת
הדבר דומה לאדם שרגם אקנין של דומם אמר הכלך
יוד ב

22. ספר "היסטוריה של היהודים", מאת מרקו אנטוניו סבליקו – באזל, רע"ה, 1515 – דף שער מאויר מאת אורס גראף – כריכת עור עתיקה – הגהות עתיקות בכתב–יד

Historia Hebreorum [היסטוריה של היהודים], מאת Marco Antonio Sabellico, בעריכת Johannes Kusthuert. באזל, דפוס Adam Petri, עבור Ludwig Hornken, 1515. לטינית. מהדורה יחידה.

דף השער מודפס בחלקו בדיו אדומה, ונתון בתוך מסגרת ארכיטקטונית נאה, מאוירת בחיתוך עץ מעשה ידי אורס גראף (Urs Graf) – מגדולי אמני ההדפס של תקופת הרנסנס השווייצרי. במרכז השער נדפס סמלו של המוציא לאור, לודוויג הורנקן (Ludovicus Hornken) מקלן.

החיבור נערך בידי יוהנס קוסטהורט (Johannes Kusthuert) מווייסנשטאדט (Weißenstadt) שבפרנקוניה, אשר הקדיש את היצירה לפרידריך, הנסיך הבוחר מסקסוניה. קוסטהורט ליקט ועיבד את הקטעים העוסקים בתולדות עם ישראל מתוך חיבורו ההיסטורי המקיף של סבליקו, "הכרוניקה האוניברסלית" (Enneades sive Rhapsodia historiarum; נדפסה לראשונה בוונציה, 1504–1498).

החיבור שלפנינו מחולק לשבעה ספרים הסוקרים את מנהגי היהודים, חוקיהם ותולדותיהם, מבריאת העולם ועד חורבן בית שני, על יסוד ספרי המקרא וכתבי יוסף בן מתתיהו. בסופו נדפס חיבור נוסף המתאר את חורבן ירושלים בידי טיטוס.

קולופון המדפיס מופיע בסוף החיבור.

[4], 109 דף.

כרוך עם: Exemplorum libri decem [עשרה ספרי דוגמאות], מאת Marco Antonio Sabellico, בעריכת Giovanni Battista Egnazio, עם אגרת–פתיחה מאת Beatus Rhenanus. שטרסבורג, דפוס Mathias Schürer, 1511. לטינית ומעט יוונית.

אסופה של סיפורים, אנקדוטות ואירועים מן המקרא, מן ההיסטוריה ומן הספרות הקלאסית, מסודרים לפי נושאים. החיבור נועד לספק הוראות מוסריות ודוגמאות רטוריות עבור מורים ותלמידים, נואמים ומטיפים, היסטוריונים וסופרים, וקוראים המבקשים הדרכה מוסרית ומעשית.

החיבור ראה אור לראשונה בוונציה בשנת 1507, לאחר מותו של סבליקו, בעריכת תלמידו ג'ובאני בטיסטה אגנאציו. במהדורה שטרסבורג שלפנינו התווספה איגרת מאת ההיסטוריון וההומניסט הגרמני ביאטוס רנאנוס (Beatus Rhenanus, 1485–1547), הממוענת אל ההומניסט והפילוסוף ג'ובאני פרנצ'סקו פיקו דלה מירנדולה.

רישום בעלות מוקדם בכתב–יד משנת 1514 בשולי דף השער. קולופון המדפיס מופיע בסוף החיבור.

[4], 2, 99–5 דף (דפים 4–3 חסרים, והושלמו בכתב–יד עתיק על פני שלושה דפים).

המחבר, **מרקו אנטוניו סבליקו** (Marco Antonio Sabellico; 1506–1436), היה הומניסט והיסטוריון איטלקי שפעל בוונציה. נמנה עם חוג המלומדים של המדפיס אלדו מנוציו. הופקד על ניהול הספרייה הציבורית של ונציה ועל שמירת אוסף כתבי היד העשיר שהותיר הקרדינל בסריון (האוסף שהניח את היסודות לספריית המרצ'אנה). חיבורו רחב ההיקף על ההיסטוריה של העולם, Enneades sive Rhapsodia historiarum, הכולל תשעים ושניים ספרים, נמנה עם מפעלי ההיסטוריוגרפיה ההומניסטית החשובים של הרנסנס המוקדם.

שני חיבורים בכרך אחד. 29 ס"מ. מצב טוב–בינוני. כתמים, בהם כתמי רטיבות. קמטים ובלאי קל. קרעים קלים בשולי כמה דפים. רישומי בעלות, חתימות, הגהות, הדגשות ורישומים שונים בכתב–יד עתיק בדפי המגן ובשולי דפים רבים. כריכת עור עתיקה, מעוטרת בהטבעות עדינות ובמסגרות בדגמים צמחיים; במרכז הכריכה הקדמית הטבעה של סצנות ופסוקים מתוך הברית החדשה. זוג שרוכים לסגירה (קרועים); פגמים ובלאי בכריכה.

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-3,000

22a

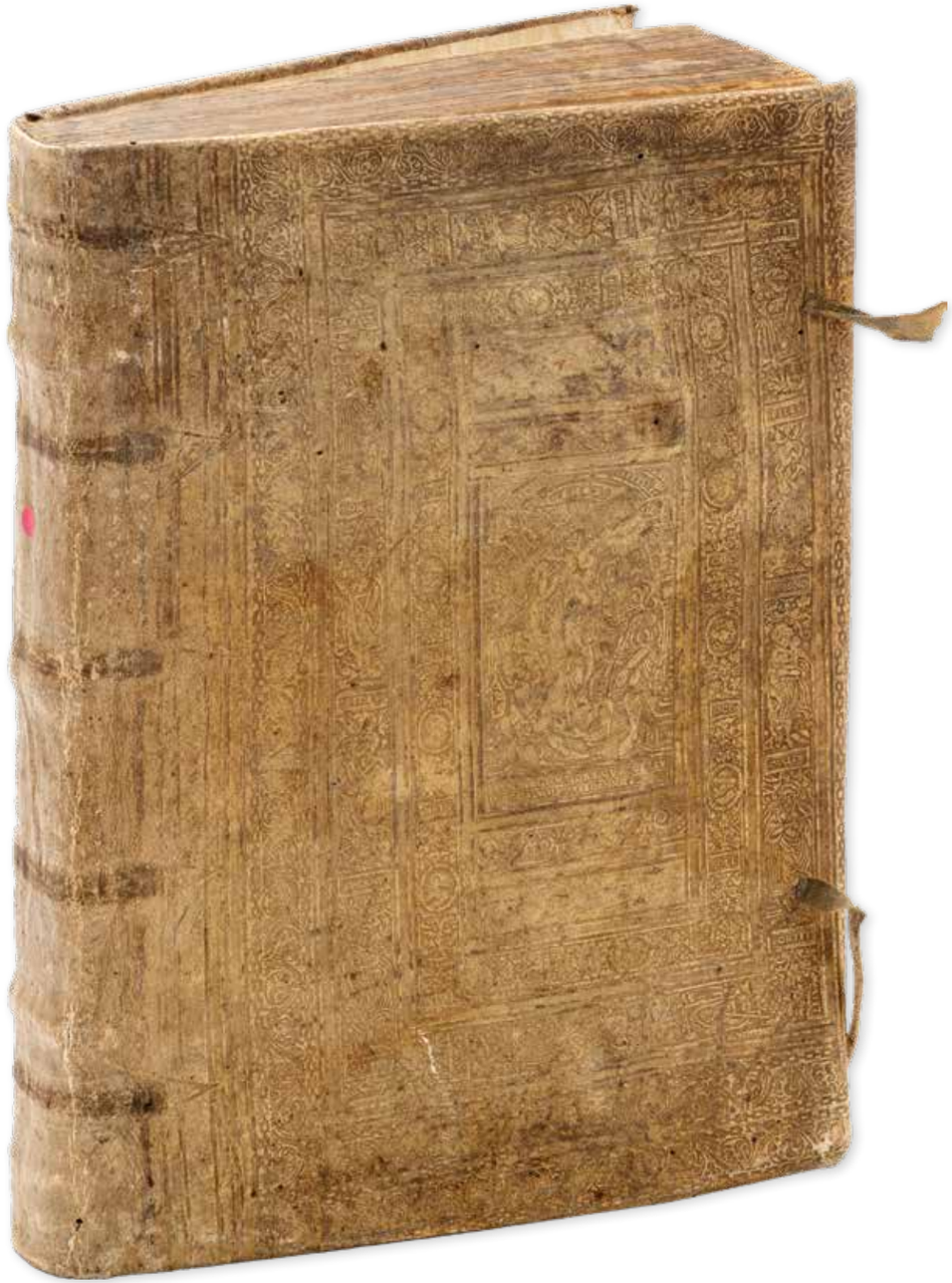

22c

Calē. Iunij visi sunt per aerem currus diuersis cœli regionibus vagari, & armatę acies tranare nubila nocte quæ diem pentecostes præcessit, sacerdotes intimum templum subeuntes sacrorꝫ causa, strepitum primo quendā senserunt, inde & vox est ex proximo reddita dicentis, Migremus hinc. Et si non desunt qui sub id tempus hoc accidisse tradant, quo Christus passus est. Iesus quidam Anani plebei, rusticiq; hominis filius, quum ad solenne sacrum venisset, quo in templo statuebantur Atthegie phanatico spiritu, repēte impulsus exclamare cœpit, Vox ab oriēte, vox ab occidēte, vox a quatuor ventis, vox in Hierosolymam/et templum, vox in sponsos et nouas nuptas, vox in omnem populū. Hæc inter diu noctuq; vociferans vrbem circūibat. Sæpiusq; correptus verberibus, ab his qui vocem vt ciuitati ominosam auersari, nihilo secius id facere. Perductus inde ad Romanū præsidem/& ad ossa vsq; flagello laceratus, nec supplex quicq; locutus est, neq; lachrymā supplicio dedit, sed tantū illud in ore esse, Væ væ Hierosolymis. Albino autem qui tum iudex erat, quærente ex eo quid sibi vellet, aut cur ita insaniret, nihil respōdit. Per quē stultus ab Albino iudicatus dimissus est. Ipse septem cōtinuos annos haud adijt quemq;, sed velut orationē meditatus, assidue illud dicere, væ væ Hierosolymis, nec in assidua q̄rela est vnq; raucus factus. Postremo vrbe a Romanis circumsessa, quum muros circūiret, væ ciuitati clamitans, væ templo, væ vniuerso populo, factum est vt & illud insolēs adiecerit, væ mihi etiā, atq; in ea voce hostili tormento ictus concidit. Titus Hierosolymis captis / incensisq;, ac maiore ex parte euersis, præsidio ad circumiectam regionem relicto, ad Euphratem vsq; processit. Erat tum is Rhomani imperij finis.

Anani filij

HANC HISTORIAM HEBRAEORVM EX ENNEADIbus Marci Anthonij Sabellici per Ioannem kusthuert Veissenstattensem diligenter excerptam, qui voluit studiosis hoc labore cōsulere, teneros inquam adolescentes animos ad sacras litteras velut illectamento quodam prædulci subinuitare, Opus verumtamen tam præclarum / prouidus vir Lodouicus Hornken nuper Basileæ ære & impēsis proprijs/per Calcographiæ gnarum Adam Petri de Langendorff, eiusdem ciuitatis ciuem imprimi fecit/Ad Idus Martias, Anno domini Millesimo Quingētesimo Decimoquinto Ad laudē dei q est benedictus in sæcula.

22b

23a

23b

23c

23. ספר הלכות טרפות לרבי דוד אבן יחייא – קושטא, רע"ה–רע"ח בערך – מהדורה ראשונה

ספר הלכות טרפות, מאת רבי דוד [בן שלמה] אבן יחייא. קושטא, ללא שם מדפיס, [רע"ה–רע"ח, 1515–1518 בערך]. מהדורה ראשונה.

נדפס ללא שער. כותר הספר בראש העמוד הראשון: "הלכות טרפות למהר"ר דוד אבן יחייא ז"ל".

חיבור חשוב בעל שישה פרקים, העוסק בהלכות טריפות הריאה ודיני הסירכא. בספר בית יוסף על חלק יורה דעה, סימן לט (העוסק בהלכות טריפות הריאה), מזכיר רבי יוסף קארו את מחבר הספר שלפנינו למעלה מעשר פעמים, ומביא ראיות מדבריו.

המחבר, רבי דוד בן שלמה אבן יחייא (1440–1504 בערך), מחכמי פורטוגל בדור הגירוש. מתלמידיו של רבי יוסף בן אברהם חיון, מנהיגה ורבה של יהדות ליסבון באמצע המאה ה-15. רבי דוד כיהן אחריו כמרביץ תורה וכדרשן בליסבון, עד לגירוש ספרד (וייתכן שמעט אחריו). בעקבות בקשתו ממלך פורטוגל לאפשר ליהודי ספרד להגר לארצו, נאלץ לברוח מפורטוגל ונדד בארצות הים–התיכון, עד שהגיע לקושטא, שם ישב עד מותו, בשנת 1504 בערך. עוד מחיבוריו נדפסו פירוש קב ונקי על ספר משלי (ליסבון, רנ"ב בערך), ספר לשון למודים, על חכמת הדקדוק (קושטא, רס"ו), וכן חיבורים נוספים שנותרו בכתב–יד. ראו אודותיו: פירוש רבי דוד אבן יחייא להקדמת מורה הנבוכים לרמב"ם, יוצא לאור על ידי אלי גורפינקל, קובץ על יד, יד, הוצאת חברת מקיצי נרדמים, ירושלים, תשע"ו, עמ' 264–262.

קולופון בדף האחרון: "תמו הלכות טרפות הסירכא למה"ר ר' דוד אבן יחייא מתושבי אשבונה המהוללה, ברוך רופא כל בשר ומשליט האדם ביצורי האדמה אמן, תם".

[9] דף. 19.5 ס"מ. מצב בינוני. כתמים, בהם כתמי רטיבות בכל הדפים. סימני עש, עם פגיעות קלות בטקסט. קרעים חסרים, בהם קרע חסר בדף הראשון, עם פגיעה קלה בטקסט, משוקמים במילוי נייר. הדבקות רצועות נייר בשוליים הפנימיים של חלק מהדפים. כריכה חדשה.

מקום ושנת הדפוס על פי: א. יערי, הדפוס העברי בקושטא, ירושלים, תשכ"ז, מס' 71.

פתיחה: $5,000

הערכה: $8,000-10,000

24. ספר תהילים – באזל, רפ"ג, 1523 – מהדורה מיניאטורית נדירה, בכריכת עור מקורית / כרוך עם: לקט תפילות ופרקים מהתנ"ך, במספר שפות – ליון, רפ"ח, 1528

שני ספרים בכרך אחד; מהדורת תהלים נדירה שנדפסה בבאזל בשנת 1523, וספר הכולל לקט תפילות וקטעים מן התנ"ך, במספר שפות, שנדפס בליון בשנת 1528:

1. ספר תהלים, Psalterium Hebraicum. באזל, דפוס Johann Froben, רפ"ג [1523]. פורמט מיניאטורי.

חיתוך עץ נאה בדף השער. נדפס מימין לשמאל.

כרוך בכריכת עור מקורית.

המהדורה נערכה בידי קונראד פליקאן וסבסטיאן מינסטר, ונדפסה על פי מהדורת באזל רע"ז.

בסוף התהלים נדפסו גם עשרת הדברות. לאחר מכן מופיע דף קולופון בלטינית (עם הדפוסת), וכן דף נוסף, עם חיתוך עץ של דוד המלך הנושא תפילה.

רישומים בכתב-יד (לועזית) בדפי המגן ועל הכריכות הפנימיות (בהם גם רישום ערכי הגימטריה של אותיות האלף-בית). בחלק מהדפים מוספרו הפסוקים בשוליים בדיו (דהויה).

2. Precationes aliquot celebriores, e Sacris Bibliis desumptae, ac in studiosorum gratiam lingua Hebraica, Graeca, & Latina in Enchiridij formulam redactae [תפילות אחדות מן הידועות יותר, שנלקחו מכתבי הקודש, וערוכות לתועלת הלומדים בלשונות עברית, יוונית ולטינית בצורת ספר-כיס]. ליון (Lyon, צרפת), דפוס Sébastien Gryphe, [רפ"ח] 1528. עברית, לטינית ויוונית. מהדורה ראשונה.

נדפס משמאל לימין.

הספר כולל מספר תפילות נוצריות וקטעים נבחרים מן התנ"ך (בהם שבעה מזמורי תהלים, ליקוטים מנביאים אחרונים ומתרי עשר, ועשרת הדברות מספר שמות), המובאים בעברית, ביוונית ובשני נוסחים לטיניים מקבילים.

הטקסט ערוך בארבעה טורים מקבילים על פני כפולות הדפים (מימין לשמאל): הטקסט העברי, מנוקד; תרגומו הלטיני של סנטס פגיני מן הנוסח העברי; נוסח הוולגטה הלטיני; ונוסח תרגום השבעים ביוונית.

בסופו של הספר מופיעים ליקוטים מספר ברוך ומספר בן-סירא, בנוסח תרגום השבעים ביוונית, ובנוסח תרגום הוולגטה בלטינית, עמוד מול עמוד.

מעבר לדף האחרון מופיע דגל המדפיס, על פני עמוד שלם.

שני ספרים בכרך אחד. תהלים: [184] דף. ספר נוסף: [88] דף. 9.5 ס"מ. מצב טוב-בינוני. כתמים, בהם כתמי רטיבות. קרעים בשולי מספר דפים. פגם קל בדף השער של ספר תהלים, עם פגיעה קלה בחיתוך העץ. בספר השני, נקב עש לאורך חלק מהדפים, עם פגיעה בטקסט. כריכת עור עתיקה. בלאי ופגמים בכריכה (צדה האחורי מנותק).

מהדורות נדירות של שני הספרים. ספר התהלים נרשם במפעל הביבליוגרפיה על פי עותק מאוסף הספרייה הבריטית, והספר הנוסף נרשם על פי עותק מאוסף פרטי. שניהם אינם מופיעים בקטלוג הספרייה הלאומית.

Joseph Prijs, Basle, no. 13.

פתיחה: $3,000

הערכה: $5,000-7,000

24a

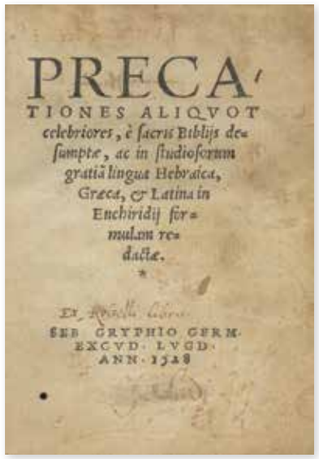

24b

24c

24d

25a

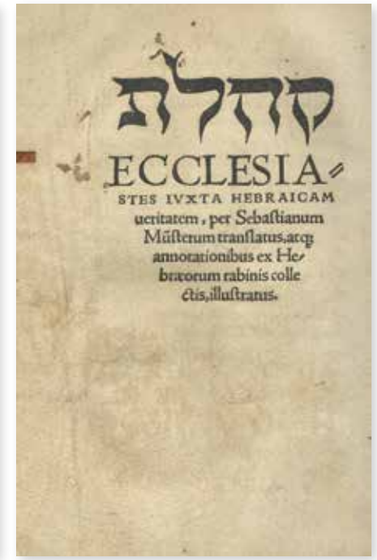

25b

25c

25. חמישה חיבורים בעברית, עם תרגום לטיני מאת סבסטיאן מינסטר – באזל, רפ"ד–רפ"ז, 1524–1527 – ספר משלי / ספר קהלת / ספר מלות ההגיון / ספר ההרכבה / ספר פרקי אליהו – כריכת קלף עתיקה

כרך הכולל חמישה חיבורים נדירים בעברית שנדפסו בבאזל בדפוס יוהאן פרובן (Johann Froben), עם הקדמות ותרגומים ללטינית מאת ההבראיסט סבסטיאן מינסטר (Sebastian Münster):

1. משלי שלמה בן דוד – Proverbia Salomonis, עם הקדמה ותרגום ללטינית מאת סבסטיאן מינסטר. דפוס Johann Froben, באזל, [רפ"ד] 1524. עברית ולטינית, עמוד מול עמוד.

בהקדמתו, המתוארכת לשנת 1524, כותב מינסטר כי המלומד ביאטוס רנאנוס (Beatus Rhenanus) דחק בו להוציא לאור את הספר כדי להקל על לימוד השפה העברית. בהמשך מופיעה המלצה לקורא מאת ההבראיסט קונראד פליקאן (Konrad Pellikan), המשבח את צורת העריכה של מינסטר, בה הציב את טקסט המקור מול התרגום, ומציין כי דרך זו טובה הרבה יותר ללימוד שפה מאשר שינונם של חוקי דקדוק יבשים. בסוף הספר מופיעות הערות לתרגום מאת מינסטר.

אותיות פתיחה מעוטרות; דגל המדפיס של פרובן מופיע בדף השער ומעבר לדף האחרון. רישומים והגהות בכתב-יד (גרמנית) בשולי דף השער ובכמה דפים נוספים.

[132] דף.

2. ספר קהלת – Ecclesiastes, עם הקדמה ותרגום ללטינית מאת סבסטיאן מינסטר. דפוס Johann Froben, באזל, [רפ"ה] 1525. פרטי הדפוס בקולופון. עברית ולטינית, עמוד מול עמוד.

בסוף הספר מופיעות הערות לתרגום מאת מינסטר. בדף לפני-אחרון מופיעות השלמות ותיקונים לתרגום של ספר משלי (החיבור הקודם בכרך).

אותיות פתיחה מעוטרות; דגל המדפיס מופיע בדף האחרון.

[72] דף.

3. ספר [מלות] ההגיון של החכם רבי שמעון – Logica Sapientis Rabbi Simeonis, מאת רבי משה בן מימון (הרמב"ם), עם הקדמה ותרגום ללטינית מאת סבסטיאן מינסטר. דפוס Johann Froben, באזל, [רפ"ז] 1527. עברית ולטינית, עמוד מול עמוד.

ספר מלות ההגיון נכתב ככל הנראה על ידי הרמב"ם בימי נעוריו. החיבור, שנכתב במקור בערבית-יהודית, מציג בתמציתיות את עיקרי הלוגיקה האריסטוטלית, שלהם נודעה השפעה על הגותו של הרמב"ם גם בהמשך חייו. תרגומו הלטיני של מינסטר נעשה על פי התרגום הראשון של הספר לעברית, בידי רבי משה אבן תבון. לא ברור לגמרי מדוע בחר מינסטר לייחס את החיבור ל"חכם רבי שמעון" (על אף ששם הרמב"ם מופיע בראש הספר: "אמר רבינו משה בן

25d

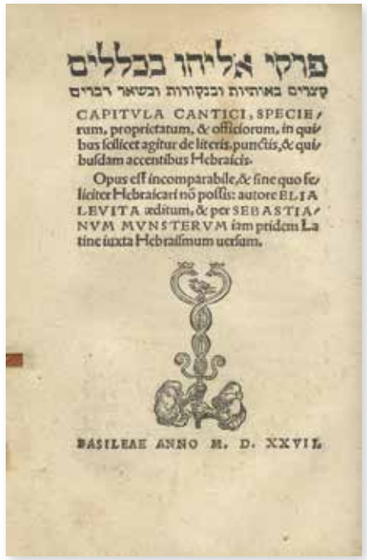

25e

כבוד רבי מימון ז"ל...")), אך יש המשערים כי הוא עשה זאת מתוך הכרת תודה לפרופ' Simon Grynaeus, תיאולוג והומניסט, מחשובי תנועת הרפורמציה, ממנו קיבל את כתב-היד של החיבור, כפי שמספר בהקדשה שבראש הספר. בשוליו התחתונים של דף הקולופון שורטט בדיו אדומה ושחורה תרשים בכתב-יד עברי של "ריבוע הניגודים" האריסטוטלי. אותיות פתיחה מעוטרות; דגל המדפיס של פרובן מופיע בדף האחרון.

[62] דף.

4. ספר ההרכבה – Composita verborum & nominum hebraicorum, על צירופי הפעלים והשמות העבריים, מאת המדקדק רבי אליהו בחור, עם הקדמה ותרגום ללטינית מאת סבסטיאן מינסטר. דפוס Johann Froben, באזל, [רפ"ה] 1525. עברית ולטינית.

בפתח הספר מופיעים שני שירים מאת רבי אליהו בחור ("אני חומה" ו"יי אלקי").

מספור הקונטרסים של הספר מתחיל באותיות Aa וממשיך את מספור הקונטרסים של ספר "מקרי דרדקי" מאת רבי אליהו בחור שמינסטר הדפיס מוקדם יותר באותה שנה (1525). אותיות פתיחה מעוטרות; דגל המדפיס של פרובן מופיע בדף השער ומעבר לדף האחרון.

[84] דף.

5. ספר פרקי אליהו, ביאור עיקרי הדקדוק העברי, "בכללים קצרים באותיות ובנקודות ובשאר דברים" – Capitula Cantici Specierum, מאת המדקדק רבי אליהו בחור, עם הקדמה ותרגום ללטינית מאת סבסטיאן מינסטר. דפוס Johann Froben, באזל, [רפ"ז] 1527. עברית ולטינית, עמוד מול עמוד.

הספר מחולק לארבעה פרקים: "פרק שירה", "פרק המינים", "פרק המדות" ו"פרק השמושים", והוא מהווה המשך והשלמה לספרו הראשון של המחבר, "ספר הבחור".

אותיות פתיחה מעוטרות; דגל המדפיס של פרובן מופיע בדף השער ומעבר לדף האחרון.

[98] דף.

5 חיבורים בכרך אחד. 16.5 ס"מ. מצב טוב. כתמים ופגמים קלים. קרעים ונקבים בשולי דפים אחדים. רישומים ומדבקה בדפי המגן והכריכה הפנימית. בשולי דפי השער וראשי החלקים מודבקות פיסות עור עתיקות לדפדוף ולהתמצאות קלה בכרך. כריכת קלף עתיקה, מעוטרת, עם זוג אבזמי פליז ועור לסגירה. על הכריכה הקדמית מוטבע כותר החיבור הראשון (Proverbia Salomonis); ובתחתיתה כמה ספרות דהויות (כנראה שנות הדפסת החיבורים); במרכזה נראית דמות נשית אוחזת קרן שפע. בלאי ופגמים בכריכה.

ראו: Joseph Prijs, Basle, nos. 16 , 17 , 28 , 21 , 27.

פתיחה: $2,500

הערכה: $4,000-6,000

ותהי השלמתו ביום כח
להרש מרחשון שנת
רפו לפק תוא ל
לחשבון חבצרים
מן משיח ולר
שנת הק כח
לפק פח
בשיליאח
העיר ארדת במחוז שוויצירין
בבית יוחנן פרוביניוש ;

Dictionarij Hebraici, diligentia & labore Sebastiani Munsteri ex Rabbinorum commentarijs collecti, finis.

BASILEAE APVD IOAN. Frobenium An. M.D.XXV. mense Nouemb.

CVM DERIVATIS.

תשעה Nouem, in masculino genere: & תִּשַׁע in fœminino. In plurali תִּשְׁעִים Nonaginta, cõmunis generis. Item תִּשְׁעִי nonus: & in fœmININO תִּשְׁעִית nona.

הוּתָּח Iob 41. Secundum Rabi Abraham est instrumentum quo concutiuntur & deijciuntur muri, factum quasi aries cornibus impingens: Vel est instrumentum unde egrediuntur lapides ad deijciendũ muros, quod in uulgari בומברא uocant. Translatio nostra habet, malleus.

ועתה

26c

26b

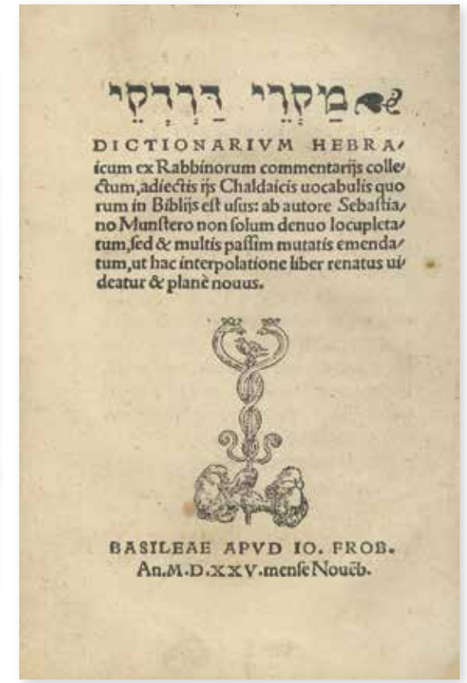

מקרי דרדקי

DICTIONARIVM HEBRAicum ex Rabbinorum commentarijs collectum, adiectis ijs Chaldaicis uocabulis quorum in Biblijs est usus: ab autore Sebastiano Munstero non solum denuo locupletatum, sed & multis passim mutatis emendatum, ut hac interpolatione liber renatus uideatur & planè nouus.

BASILEAE APVD IO. FROB. An. M.D.XXV. mense Nouẽb.

26a

26. ספר מקרי דרדקי, Dictionarium hebraicum – מילון עברי–לטיני – באזל, רפ"ו, 1525 – עותק נאה, בכריכת עור מקורית מעוטרת

ספר מקרי דרדקי, Dictionarium hebraicum ex Rabbinorum commentarijs collectum, מילון עברי (וארמי)–לטיני, למילים המופיעות בספרות חז"ל, בעריכת סבסטיאן מינסטר. באזל, דפוס Johann Froben, רפ"ו, 1525.

עותק נאה, כרוך בכריכת עור מקורית, עם עיטורים מוטבעים ועם אבזמים לסגירה.

מילון עברי–לטיני מפורט למילים המופיעות בכתבי חז"ל, הכולל גם את שורשי המילים ונגזרותיהן. מינסטר כלל במילון גם מילים בארמית המופיעות בספר דניאל ובספר עזרא.

מהדורה שנייה (מעובדת), של המהדורה הראשונה שנדפסה בשנת 1523, תחת כותר עברי שונה: "ערוך השורשות" (בשנת 1535 נדפסה בבאזל מהדורה שלישית ומורחבת, בשם "ספר השרשים עם נגזרים").

כפי הנראה הכיר מינסטר את ספר "מקרי דרדקי" שנדפס בנאפולי בשנת 1488 (מהדורה זו נדפסה ללא שם מחבר, וכללה תרגומי מלים עבריות לאיטלקית ולערבית, באותיות עבריות), וממנה שאל את שמו העברי של הספר.

נדפס מימין לשמאל. במרכז דף השער ובדף האחרון מופיע דגל המדפיס.

בראש הספר מופיעה הקדמה קצרה בעברית מאת מינסטר, ולאחריה הקדמה ארוכה יותר בלטינית. בהקדמה העברית כותב מינסטר: "הנה חברתי לך את ספר מקרי דרדקי, אשר בו שמתי שרשים ונגזרי הכל העבריים, מלים כאשר יכלתי למצואם בעשרים וארבע ספרים, ואוספתי[!] לכל אחד ואחד עניינו ופירושו כדי[!] שרז"ל מתרגמים אותם, וגם בארתי בו בנינים אשר מהם יש כל אחד פעל... ועתה אני אחל בשם ה' אשר ישלח עזרו לי מק[ו]דש, וחפצו בידי יצלח לתום מעשה הזה עד הסוף".

קולופון בדף [367]: "ועתה אני זבאשטיאנוש מונשטיר מברכך אלהים עליון אשר חייתני ועזרתני עד תם מעשה הזה, ותהי השלמתו ביום כ"ח לחדש מרחשון שנת רפ"ו לפ"ק... פה בשיליאה העיר אדרת במחוז שוויצירין, בבית יוחנן פרוביניוש" (בהמשך מופיע גם קולופון מקוצר בלטינית).

בשולי הדפים הודבקו סימניות קלף קטנות, עם סימונים של אותיות האלף–בית, התואמות לסדר המילון, לשם עזרה בהתמצאות בספר (כמה מהסימניות חסרות).

רישומי בעלות בלטינית בדף האחרון עם דגל המדפיס.

[368] דף. 16 ס"מ בקירוב. מצב טוב. כתמים. קרעים בשולי מספר דפים. קרע חסר בדף האחרון עם דגל המדפיס (חלק מהדף נחתך), ללא פגיעה בטקסט. כריכת עור מקורית, עם עיטורים מוטבעים, ואבזמים לסגירה. פגמים בכריכה.

Joseph Prijs, Basle, no. 20.

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-4,000

27. ספר חכמת המזלות – באזל, רפ"ז, 1527 – מהדורה ראשונה – איורים

ספר חכמת המזלות בתקופות ומעוברות והקביעות, Kalendarium Hebraicum, בעריכת סבסטיאן מינסטר. באזל, דפוס Johann Froben, [רפ"ז] 1527. עברית ולטינית. מהדורה ראשונה.

קובץ חיבורים וקטעים שונים אודות הלוח העברי, המתורגמים בחלקם ללטינית. בין החיבורים: ליקוטים מסדר עולם זוטא; ליקוטים מספר הקבלה לרבי אברהם ב"ר דוד הלוי; ספר למצא מולדות ותקופות... דחיות והקביעות; עיבור קצוב דרב נחשון [גאון]; שמות המזלות והמלאכים; ועוד.

אותיות פתיחה רבות מעוטרות בחיתוכי עץ נאים. בשני דפים מופיעים איורים גדולים של מערכת השמש וגרמי השמים (באחד מהאיורים מופיע במרכז הדף איור של העיר היידלברג, מקום מושבו של מינסטר בעת הדפסת הספר). טבלאות ואיורים שונים נוספים.

דגל המדפיס של יוהאן פרובן בדף השער ובדף האחרון.

במספר דפים הגהות ורישומים (בלטינית) בשולי הדפים ובגוף הטקסט.

[2] דפי לוחות, [7], 200, [16] עמ'. [2] דפי לוחות מקופלים בחלקם, נכרכו בראש הספר, לפני דף השער. 18.5 ס"מ. מרבית הדפים במצב טוב. כתמים, בהם כתמי רטיבות קלים. קרע חסר בדף המקופל הראשון, עם פגיעה באיור, משוקם בהדבקת נייר (עם השלמה של האיור ביד). קרע בדף המקופל השני עם פגיעה באיור, משוקם בהדבקת נייר (ייתכן כי חלק מדף זה הושלם מעותק אחר). כריכת עור חדשה, איכותית, מעוטרת בהטבעות של כוכבים ושל גלגל המזלות, משני צדי הכריכה. פגמים בכריכה.

Joseph Prijs, Basle, no. 24.

פתיחה: $2,500

הערכה: $4,000-6,000

27b

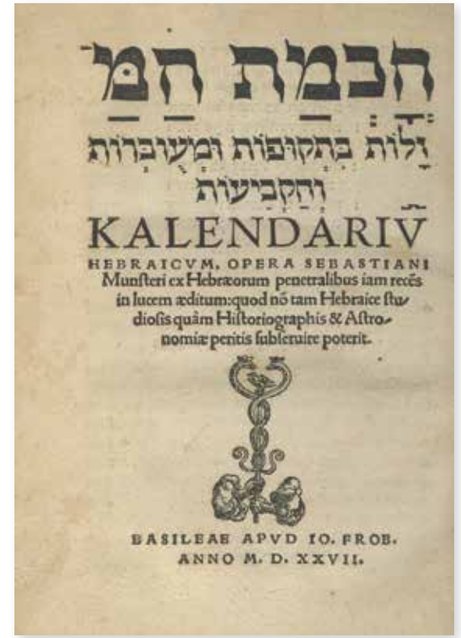

חכמת חמ-
ולות בתקופות ומעוברות
והקביעות
KALENDARIV
HEBRAICVM, OPERA SEBASTIANI
Munsteri ex Hebræorum penetralibus iam recēs
in lucem æditum: quod nō tam Hebraice stu-
diosis quām Historiographis & Astro-
nomiæ peritis subleuare poterit.

BASILEAE APVD IO. FROB.
ANNO M. D. XXVII.

27a

27c

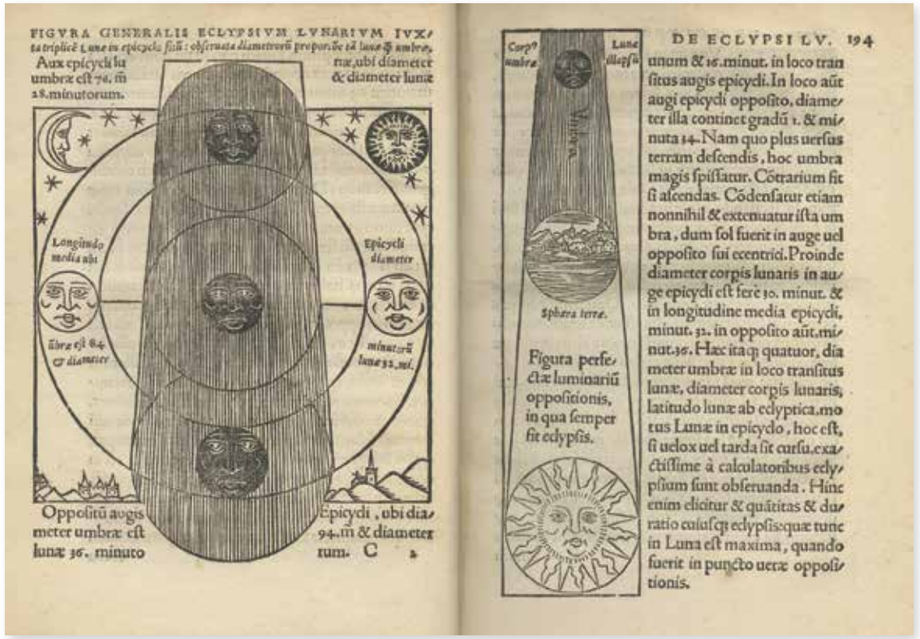

27d

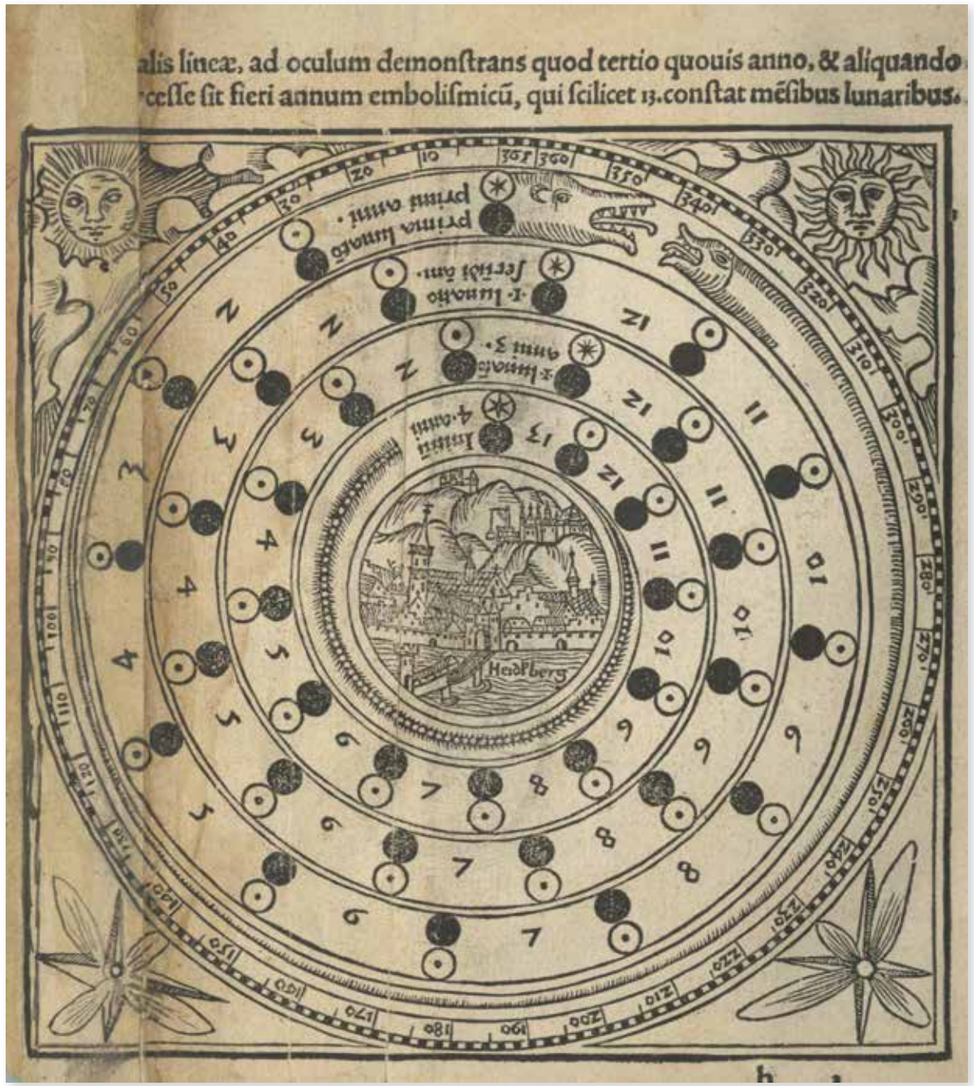
Heidelberg

27e

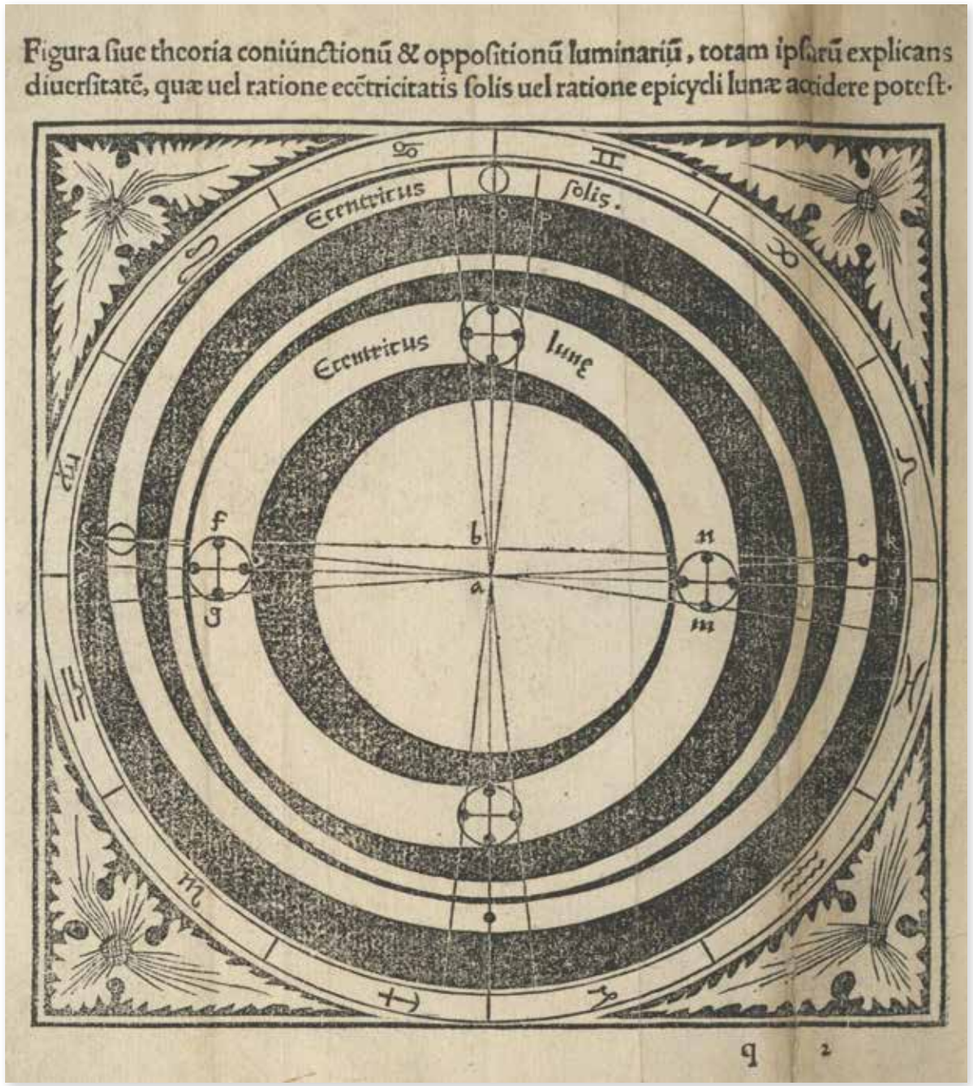
Figura siue theoria coniúnctionũ & oppositionũ luminariũ, totam ipsarũ explicans diuersitatẽ, quæ uel ratione ecẽtricitatis solis uel ratione epicycli lunæ accidere potest.
Eccentricus solis.
Eccentricus lunæ

27f

28. יוהנס אקולמפדיוס – שני חיבורים בלטינית על המקרא – באזל, רפ"ז–ר"צ, 1527–1530 – כריכת קלף עתיקה

כרך ובו שני חיבורים בלטינית מאת ההבראיסט והרפורמטור יוהנס אקולמפדיוס, העוסקים בפירוש כמה מספרי הנביאים והכתובים:

1. In Danielem Prophetam Ioannis Oecolampadij libri duo, omnigena & abstrusiore cum Hebraeorum tum Graecorum scriptorum doctrina referti [שני ספרים מאת יוהנס אקולמפדיוס על דניאל הנביא, מלאים בתורות מגוונות ומעמיקות מתוך כתבי מחברים עבריים ויווניים]. דפוס Thomas Wolff, באזל, [ר"צ] 1530. לטינית, עם מעט יוונית ועברית (המילים בעברית ללא ניקוד).

אותיות פתיחה מעוטרות. דגל המדפיס בעמוד האחרון. רישומים, הגהות והוספות רבות בכתב–יד עתיק (בלטינית) בשולי דפים רבים.

החיבור נדפס באותה שנה בשתי הדפסות כמעט זהות בבאזל: האחת בדפוס Johann Bebel והשנייה, שלפנינו, בדפוס Thomas Wolff.

2. In Postremos Tres Prophetas, nempe Haggaeum, Zachariam, & Malachiam, Commentarius Ioan. Oecolampadii. Cum Indice [פירוש יוהנס אקולמפדיוס לשלושת הנביאים האחרונים, הלא הם חגי, זכריה ומלאכי. עם מפתח]. דפוס Andreas Cratander, באזל, ינואר 1527 (פרטי ההדפסה בקולופון). מהדורה ראשונה. לטינית, עם עברית ויוונית (חלק מהציטוטים בעברית נדפסו עם ניקוד).

הדף הראשון (לאחר ההקדמה) מעוטר במסגרת נאה בחיתוך עץ. אותיות פתיחה מעוטרות. דגל המדפיס בדף השער ובעמוד האחרון. רישומים, הגהות והוספות רבות בכתב–יד עתיק (בלטינית) בדף השער ובשולי כמה דפים.

המחבר, **יוהנס אקולמפדיוס** (Johannes Oecolampadius; 1482–1531), היה תיאולוג, הבראיסט ופרשן מקרא גרמני–שווייצרי, מראשי הרפורמציה הפרוטסטנטית בבאזל. נודע בבקיאותו יוצאת הדופן בשפות הקלאסיות ובעברית, ואף שיתף פעולה עם ארסמוס מרוטרדם בהדפסת הברית החדשה ביוונית. עמד בקשרי עבודה וידידות עם ראשי ההומניזם הגרמני, ובהם אולריך צווינגלי ופיליפ מלנכתון. בשנת 1529 התמנה לראש הכנסייה הרפורמית בבאזל. בחיבוריו ובפירושיו למקרא הרבה להסתמך על מקורות יהודיים ועל הספרות הרבנית. בחיבורים שלפנינו נזכרים, בין היתר, רבי סעדיה גאון, רש"י, אבן עזרא, הרמב"ם, רד"ק, רלב"ג ועוד.

2 ספרים בכרך אחד. [4], 156, [6] דף; [12] דף, 86 דף. 20.5 ס"מ. מצב טוב. כתמים ופגמים קלים. קרעים קלים בשולי כמה דפים. רישומים רבים בכתב–יד עתיק בדפי השער, בדפי המגן ובשולי דפים רבים (בעיקר בחיבור הראשון). כריכת קלף עתיקה, עם הטבעות עדינות של מסגרות ועיטורים צמחיים, וזוג אבזמים לסגירה. פגמים ובלאי בכריכה; קרעים בשולי השדרה.

ראו: Joseph Prijs, Basle, nos. 32+, 24*; VD16 B 3817, B 3978; Ernst Staehelin, Oekolampad-Bibliographie, no. 163, 137.

נדיר. אינו מופיע בספרייה הלאומית. למיטב ידיעתנו לא הופיע בעשורים האחרונים במכירות פומביות.

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-4,000

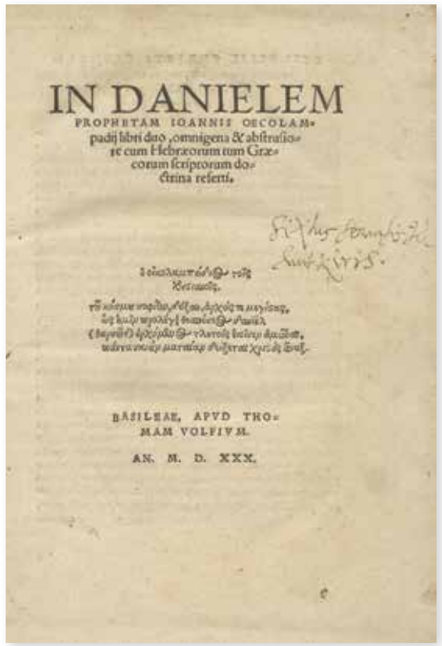

28a

28b

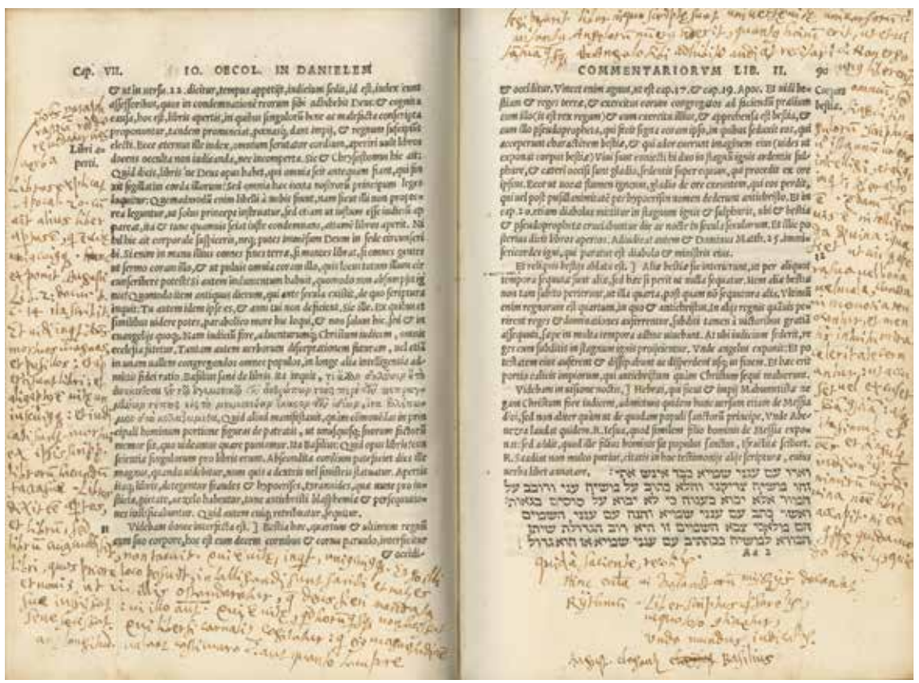

28c

29. ארבעה חיבורים על דקדוק עברי ופרשנות המקרא – באזל וויטנברג, ר"צ–שכ"ג, 1563–1530 – כריכת עור עתיקה משנת 1575 עם הטבעות ועיטורים, תוצרת בית המלאכה של Hans Schreiber בוויטנברג

כרך הכולל ארבעה חיבורים מוקדמים העוסקים בדקדוק עברי ובפרשנות המקרא. באזל וויטנברג, המאה ה-16.

1. יואל ומלאכי עם פירוש ר' דוד קמחי: תרופה רוחנית, Ioel et Malachias cum commentario rabi David Kimhi. Item medicina spiritualis, בעריכת סבסטיאן מינסטר. באזל, דפוס Heinrich Petri, [ר"צ] 1530. עברית ולטינית.
פסוקי המקרא מנוקדים ומוטעמים (חלוקת הפסוקים נוספה בכתב-יד).
בפתח הספר נדפסו הקדמה בלטינית, פענוח ראשי תיבות וקיצורים ומילון מונחים מאת מינסטר. בדף [57] חיבור מליצי: "תרופת החולי רוחנית. אמר הרופא. בא אלי חולי אחד... מחולי הנפש. ואמר לי. תן ארוכה למחלתי... אמרתי לו... בתחילה הזהר בשנאת חינם... רפואתך... קח שורשי האמונה... פרחי הענוה... זרע האמת... ותשחקם יפה במכתש השפלות והבושת...".
דגל המדפיס בעמוד האחרון.
[60] דף.
ראו: Joseph Prijs, Basle, no. 31.

2. פירוש רבי דוד קמחי על עמוס הנביא, Commentarium Rabi David Kimhi in Amos prophetam, בעריכת סבסטיאן מינסטר. באזל, דפוס Heinrich Petri, [רצ"א] 1531. עברית ולטינית.
החיבור נדפס כהמשך להוצאת ספרי הנביאים יואל ומלאכי שנדפסו שנה קודם לכן. נוסח המקרא והפירוש מופיעים ברצף, פסוק אחר פסוק. בראשו נדפסה הקדמה בלטינית מאת מינסטר, ואחריה אגרת בעברית ששלח אליו רבי אליהו בחור – "מכתב אליהו" – בט"ז אדר רצ"א (5 במרץ 1531). מינסטר שילב את האגרת בספר כדי שתשמש עבור התלמידים דוגמה לחיבור איגרות בשפה העברית. מיד לאחר מכתבו של רבי אליהו בחור, נדפסה תשובתו של מינסטר (בלטינית).
דגל המדפיס בעמוד האחרון.
[72] דף.
ראו: Joseph Prijs, Basle, no. 34.

3. ספר שמות עצמים, De Hebraeis, urbium, regionum, populorum, fluminum, montium, & aliorum locorum, nominibus liber, מאת Matthäus Aurogallus. באזל, דפוס Heinrich Petri, [רצ"ט] 1539. מהדורה שנייה. לטינית ומעט עברית (מודפס משמאל לימין).
חיבור העוסק בשמות מקומות, ערים, עמים, נהרות והרים המופיעים במקורות העבריים. דגל המדפיס בעמוד האחרון.
208 עמ', [4] דף.
ראו: Joseph Prijs, Basle, no. 54.

4. De Phrasibus Ebraeis Commentariolus [הערות על ביטויים עבריים], מאת Abdias Praetorius. ויטנברג, דפוס Laurentius Schwenck, [שכ"ג] 1563. לטינית.
דגל המדפיס בדף השער.
[1], 70 דף.

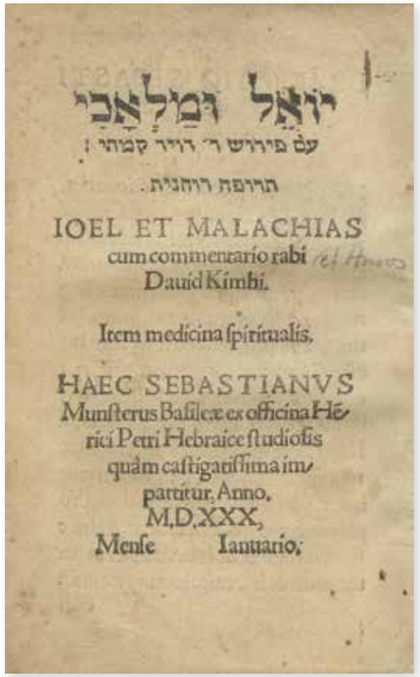

29a

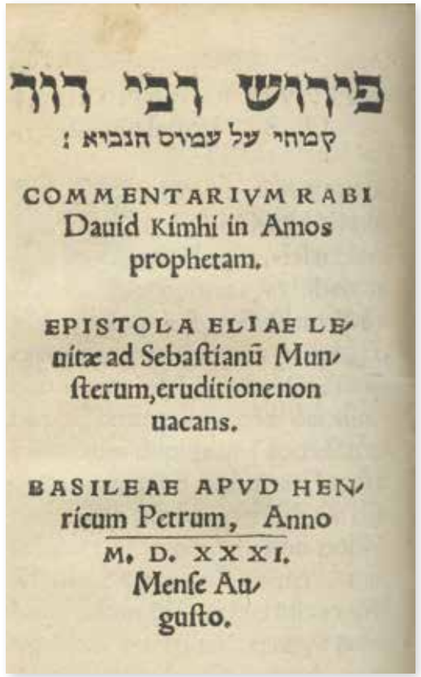

29b

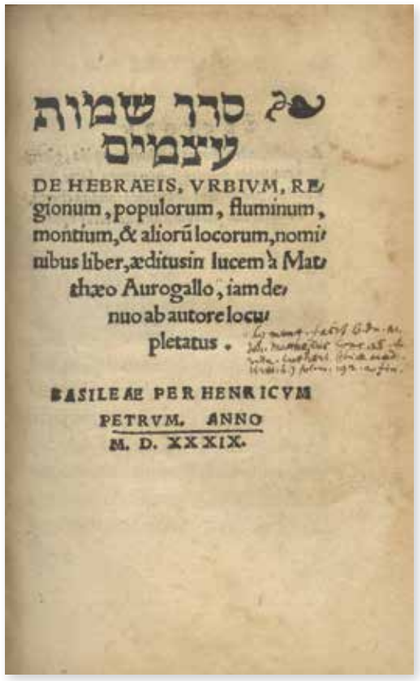

29c

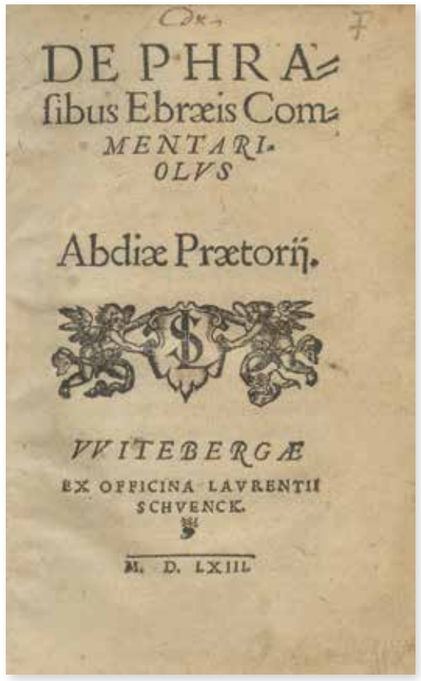

29d

4 חיבורים בכרך אחד. 14.5 ס"מ. מצב טוב–בינוני. כתמים ובלאי. קמטים וקרעים קלים בשולי כמה דפים. רישומים וסימונים בכתב–יד עתיק בשולי דפים רבים. רישומים בדפי המגן. תו–ספר. כריכת עור עתיקה, מוכתמת ובלויה מעט.
כריכת עור עתיקה משנת 1575 (השנה מוטבעת בחזית), מעוטרת בהטבעות עדינות ובמסגרות בדגמים צמחיים, תוצרת בית המלאכה של האומן Hans Schreiber בעיר ויטנברג (חתום בהטבעה על הכריכה: .H.S). בצדה האחד של הכריכה נראים צליבת ישו וארון הברית; למעלה הטבעת השם המפורש באותיות עבריות ולמטה ציטוט בלטינית מתוך הברית החדשה (הבשורה על פי יוחנן, ג', טז). בחלק העליון הטבעת ראשי התיבות של שם מזמין הכריכה (.M.D.E). על הכריכה האחורית הטבעת סמל האצולה של יוהאן פרידריך הראשון, הנסיך הבוחר מסקסוניה. בצדן הפנימי של הכריכות מופיעים שרידים של דפוסים מוקדמים בגרמנית, אשר שימשו את הכורך לחיזוק הכריכות. ראו: Konrad Haebler, Rollen- und Plattenstempel des 16. Jahrhunderts, I (1928), עמ' 410–407.
מקור: אוסף משפחת האצולה השוודית פון סטדינגק (Stedingk). בדף המגן הפנימי מודבק תו הספר של ויקטור פון סטדינגק (Victor von Stedingk; 1983–1899), אספן ספרים שוודי ומומחה לכריכות ספרים. בדף המגן מופיעה הקדשה (בשוודית) משנת 1982 לנכדו, Lars v. Stedingk.

פתיחה: $1,000
הערכה: $4,000-6,000

29e

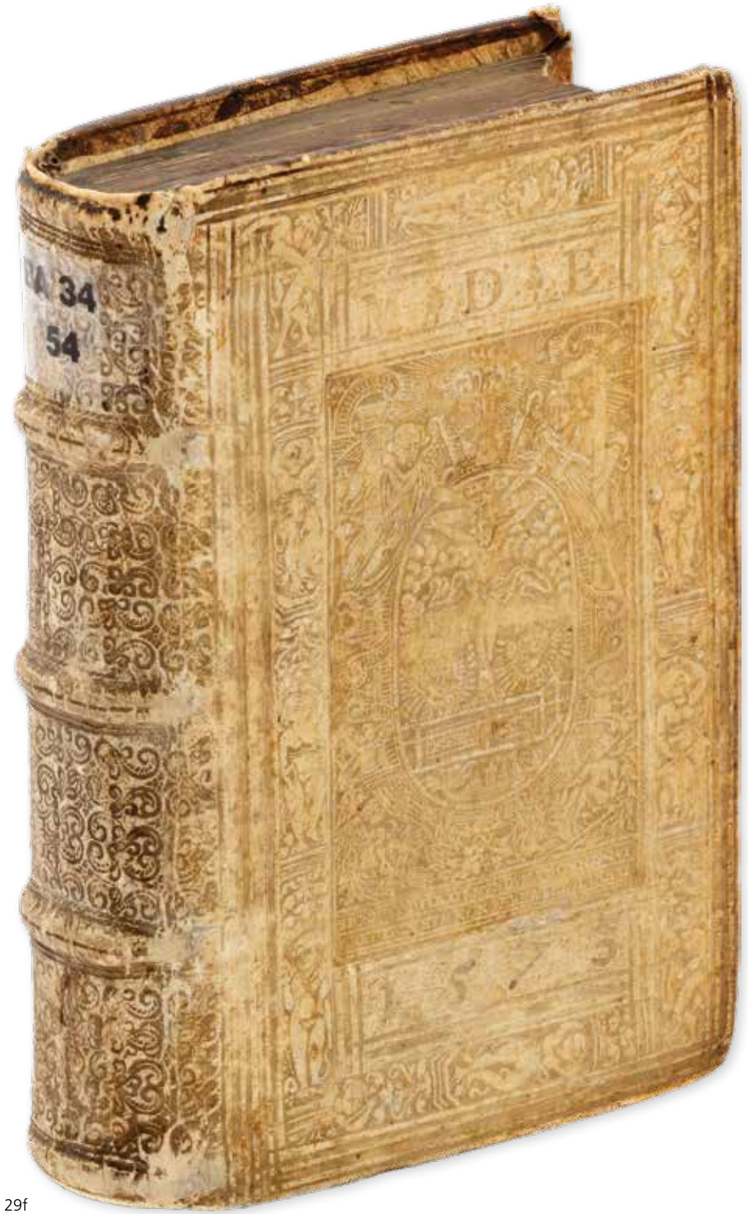

29f

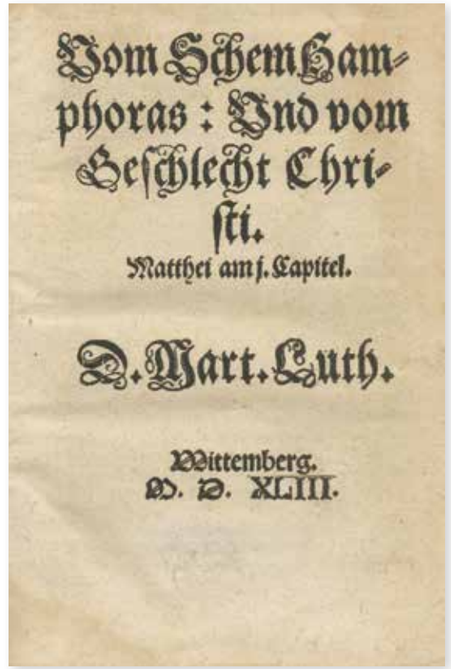

Vom Schem Hamphoras: Vnd vom Geschlecht Christi.

Matthei am j. Capitel.

D. Mart. Luth.

Wittemberg.
M. D. XLIII.

30a

30. "על השם המפורש" – חיבור אנטישמי מאת מרטין לותר – ויטנברג, ש"ג, 1543 – גרמנית

Vom Schem Hamphoras: und vom Geschlecht Christi [על השם המפורש ועל שושלת ישו], מאת מרטין לותר. דפוס Georg Rhaw [Rhau], ויטנברג, [ש"ג] 1543. גרמנית.

חיבור פולמוסי אנטישמי מאת אבי הרפורמציה הפרוטסטנטית, מרטין לותר, שעיקרו דמוניזציה של היהדות הרבנית והתלמוד. החיבור ראה אור בסמיכות לחיבורו האנטישמי הידוע של לותר "על היהודים ושקריהם" (Von den Juden und ihren Lügen), ומתאר את היהודים כבני השטן וכרוצחיו של ישו. לותר לועג בשפה גסה לרעיון ה"שם המפורש" – צירוף האותיות האסור להגייה בפיהם של יהודים, משמיץ את היהדות ואת היהודים, ושולל את הלגיטימציה לקיום העם היהודי לאחר הופעתו של ישו.

באחד מחלקי החיבור מתאר לותר את תבליט 'חזירת היהודים' (Judensau), סמל הכפשה מן המאה ה-13 הקבוע בקיר הדרום-מזרחי של הכנסייה העירונית בוויטנברג על מנת להציג, לשיטתו, את טבעם האמיתי של היהודים. בעקבות החיבור נוספה בשנת 1570 מעל התבליט הנ"ל הכתובת "Rabini Schem HaMphoras"; ברבות השנים קיבל התבליט את הכינוי "Luthersau" (חזירו של לותר).

[64] דף. 17.5 ס"מ. מצב כללי טוב. כתמים, בהם כתמי רטיבות קלים. מעט סימוני דיו בשולי הדפים. חיתוך דפים קרוב לגבול הטקסט. כריכה חדשה, בלויה ופגומה מעט. רצועות נייר לחיזוק בשוליים הפנימיים של מפתחים אחדים.

פתיחה: $2,000

הערכה: $3,000-5,000

nicht droben gehort / Wenn ein Rabin sagt / Die rechte Hand ist linck / so ist sie linck / Sagt er / Die lincke Hand ist recht / so ist sie recht. Also auch / wenn hie ein Rabin sagt / die kunst Schem Hamphoras ist verlorn / so ist sie verlorn / Sagt er aber / Sie haben sie noch / so haben sie dieselben noch / Sagt er / sie sind jnn vngnaden / so sind sie jnn vngnaden / Sagt er / sie sind das liebe auserwelte volck Gottes allein / so sind sie es gewis.

Die würstu mich vielleicht fragen / Woher haben die Jüden diese hohe weisheit / das man Mosi Text / die heiligen vnschuldigen Buchstaben / so sol teilen / jnn drey Vers / vnd Arithmetische oder zalbuchstaben draus machen / Auch 72. Engel nennen / Vnd Summa / das gantze Schem Hamphoras der gestalt stellen? Da las mich mit zu frieden / frage die Rabinen drümb / die werden dirs wol sagen. Ja / ich wil zuuor von dir hören deine meinung / ehe ich ein Jüde werde / Denn darnach weis ich wol / das ich den Rabinen gleuben mus / Aber du hast mir der Jüden Catechismum verheissen / das halt auch.

Wolan / ich weis nicht sonderlich / wo sie es her haben / Aber nahe hinzu wil ich wol raten. Es ist hie zu Wittemberg an vnser Pfarrkirchen / eine Saw jnn stein gehawen / da ligen junge Ferckel vnd Jüden vnter / die saugen / Vnder der Saw stehet ein Rabin / der hebt der Saw das rechte bein empor / vnd mit seiner lincken hand / zeucht er den pirtzel vber sich / bückt vnd kuckt mit grossem vleis der Saw vnter dem pirtzel jnn den Thalmud hinein / als wolt er etwas scharffes vnd sonderlichs lesen vnd ersehen / Daselbsher haben sie gewislich jr Schem Hamphoras. Denn es sind vorzeiten seer viel Jüden jnn diesen Landen gewest / das beweisen die namen der Flecken / Dörffer / auch Bürger vnd Baur / die Ebreisch sind / noch heutiges tages / Das etwa ein gelerter ehrlicher Man / solch Bild hat angeben vnd abreissen lassen / der den vnfletigen lügen der Jüden / feind gewest ist. Denn also redet man bey den Deudschen / von einem / der grosse klugheit / on grund / furgibt / Wo hat es gelesen / Der Saw im (grob heraus) hindern.

Die zu möcht man leicht das wort Schem Hamphoras / zihen vnd keren / nemlich / Peres schama / oder / wie sie thun / künlich meistern vnd machen Schamha Peres / so lautets nahe zu samen. Gleich / als wenn ein Deudscher / im hören oder lesen / verstünde / Nerren für Neeren / Item / Er hat mir mein gütlein fein gebessert / ja geweffert. Also spottet der leidige böse Geist / seiner gefangen Jüden / lesst sie sagen Schem Hamphoras / vnd grosse ding drinnen gleuben vnd hoffen / Er aber meinet / Scham Haperes / das heisst / Die dreck / nicht der auff der Gassen ligt / Sondern aus dem bauch kompt. Scham heisst / hie oder da / Peres / das der Saw vnd alle

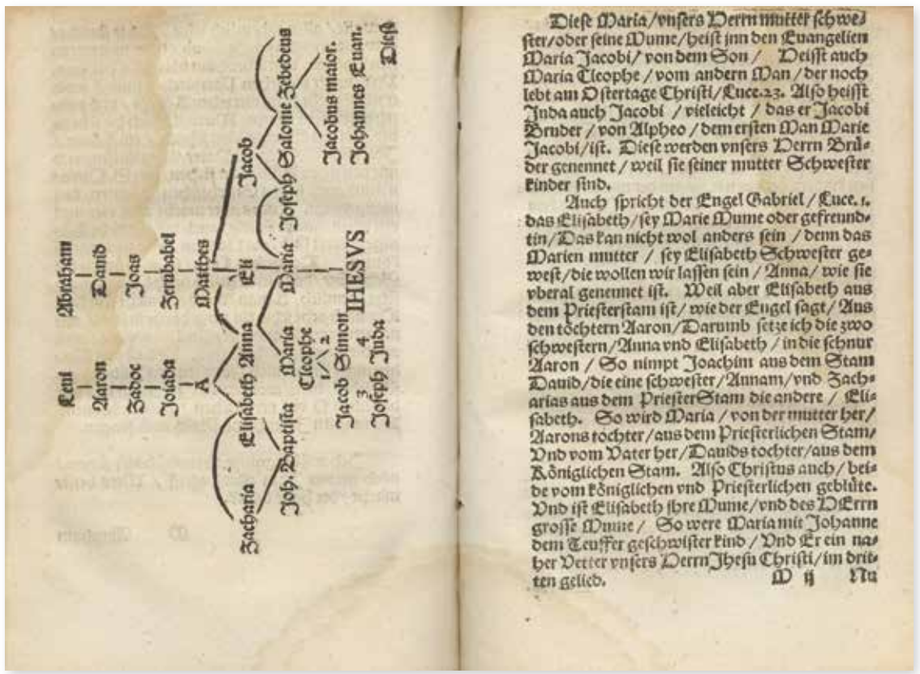

Diese Maria / vnsers Herrn mutter schwester / oder seine Mume / heist jnn den Euangelien Maria Jacobi / von dem Son / Heisst auch Maria Cleophe / vom andern Man / der noch lebt am Ostertage Christi / Luce. 23. Also heisst Juda auch Jacobi / vieleicht / das er Jacobi Bruder / von Alpheo / dem ersten Man Marie Jacobi / ist. Diese werden vnsers Herrn Brüder genennet / weil sie seiner mutter Schwester kinder sind.

Auch spricht der Engel Gabriel / Luce. 1. das Elisabeth / sey Marie Mume oder gefreundtin / Das kan nicht wol anders sein / denn das Marien mutter / sey Elisabeth Schwester gewest / die wollen wir lassen sein / Anna / wie sie vberal genennet ist. Weil aber Elisabeth aus dem Priesterstam ist / wie der Engel sagt / Aus den töchtern Aaron / Darumb setze ich die zwo schwestern / Anna vnd Elisabeth / in die schnur Aaron / So nimpt Joachim aus dem Stam David / die eine schwester / Annam / vnd Zacharias aus dem Priester Stam die andere / Elisabeth. So wird Maria / von der mutter her / Aarons töchter / aus dem Priesterlichen Stam / Vnd vom Vater her / Dauids tochter / aus dem Königlichen Stam. Also Christus auch / beide vom königlichen vnd Priesterlichen geblüte. Vnd ist Elisabeth jhre Mume / vnd des HErrn grosse Mume / So were Maria mit Johanne dem Teuffer geschwister kind / Vnd Er ein naher Vetter vnsers Herrn Jhesu Christi / im dritten gelied.

30c

31. צורת הארץ וקיצור מלאכת המספר – באזל, ש"ו, 1546 – מהדורה ראשונה של ספר צורת הארץ – עשרות איורים ותרשימים אסטרונומיים – עותק נאה במיוחד בכריכה מפוארת

ספר צורת הארץ ותבנית כדורי הרקיע, מאת רבי אברהם ב"ר חייא הספרדי, עם ספר קיצור מלאכת המספר, מאת רבי אליה מזרחי, Sphaera Mundi, autore Rabbi Abrahamo Hispano filio R. Haijae, Arithmetica secundum omnes species suas autore Rabbi Elija Orientali. מהדורה דו-לשונית, עברית ולטינית, בעריכת ובתרגום סבסטיאן מינסטר ואוסוואלד שרקנפוכס (Erasmus Oswald Schreckenfuchs). באזל, דפוס Heinrich Petri, ש"ו [1546]. מהדורה ראשונה של ספר צורת הארץ.

עותק נאה במיוחד, כרוך בכריכת עור ישנה, מפוארת, עם עיטורים בהטבעות מוזהבות, ונייר בטנה צבעוני מקורי.

אותיות פתיחה מאוירות בחיתוכי עץ נאים בחלק הלטיני.

ספר צורת הארץ הוא אחד מהחיבורים האסטרונומיים הראשונים והחשובים שנדפסו בעברית, וכולל עשרות איורים ותרשימים אסטרונומיים שונים. לצדו נדפס במהדורה שלפנינו ספר "קיצור מלאכת המספר", העוסק בענייני אריתמטיקה, שהוא מהדורה מקוצרת של "ספר המספר" מאת רבי אליה מזרחי (קושטא, רצ"ג).

שני החיבורים מופיעים במקורם העברי, וכן בתרגום ללטינית.

בחלק העברי, נדפס מימין לשמאל ספר צורת הארץ, עם הערות בלטינית מאת סבסטיאן מינסטר, וספר קיצור מלאכת המספר (עם שער פנימי נפרד), עם הערות בלטינית מאת מינסטר ושרקנפוכס (Erasmus Oswald Schreckenfuchs).

בחלק הלטיני, נדפס משמאל לימין תרגומם הלטיני של שני החיבורים, בעריכתו של שרקנפוכס.

דפי שער דו-לשוניים בראש החלק העברי והחלק הלטיני (בדף השער שבראש החלק הלטיני נדפסו חלק מהמילים בדיו אדומה, ונוסף במרכז השער איור של כדור הארץ). לאחר דף השער הראשי וההקדמה שבחלק הלטיני, מופיע שער פנימי נוסף לשני החיבורים. שער זה מקופל בחלקו, ומצדו השני נדפס איור נאה וגדול של כדור הארץ ונתיבי הכוכבים והמזלות המקיפים אותו.

דגל המדפיס מופיע בסופם של החלק העברי והחלק הלטיני.

רישום בלטינית בדף השער של החלק העברי.

רישומים בגוף הטקסט והגהות בכתב-יד (לטינית) בשולי מספר דפים.

[5], 351, [1] עמ'; [9], 207, [1] עמ'. 18 ס"מ. נייר בהיר ואיכותי. חיתוך דפים מוזהב. מצב טוב. כתמים קלים. קרעים בשולי מספר דפים. כריכת עור נאה עם נייר בטנה צבעוני מקורי. פגמים קלים בכריכה.

Joseph Prijs, Basle, no. 75.

פתיחה: $5,000

הערכה: $8,000-12,000

31a

31b

31c

zodiaco, per se inueniet arcum uariationis apparitionis. Postea uero inuenietur uariatio solum in latitudine, & non in longitudine, & uariatio quæ est in latitudine declinabit ad eam partem ad quam declinat stella à puncto uerticali. Si declinabit uersus Boream, eo declinabit & stella à latitudine eius uera, & si ad Austrum, tunc uidebitur in Austro. Si autem circulus zodiaci non trahitur super arcu qui transit per locum stellæ & uerticali puncto, neq; super arcu qui exit à polo circuli zodiaci ad stellam, quæ transit per uerticem erit uariatio diuisa in duas partes, una pars uariationis supputatur in longitudine loci stellæ, ad ortum & ad occasum. Altera pars de distantia stellæ à zodiaco ad Austrum, & ad Boream. Secundum hanc supputationem uariationis, ordinatur supputatio in libro motuum.

Caput decimumnonum exponit Solis defectum.

QVemadmodum terra tempore defectus Lunæ in medio mensis, mediat inter Lunam & lumẽ Solis, sic Luna mediabit inter habitatores terræ, & Solem tempore quo Sol deficiet in fine mensis, Vt:

Et quemadmo-

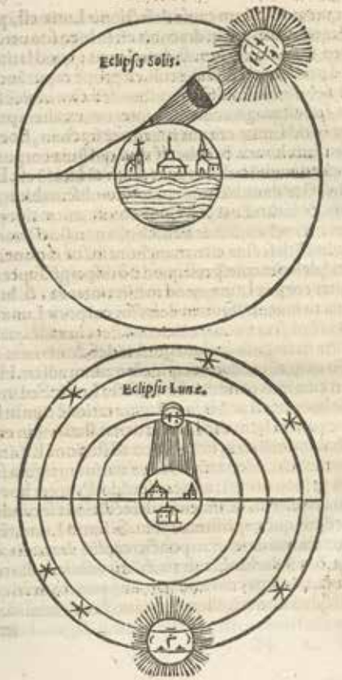

N

31e

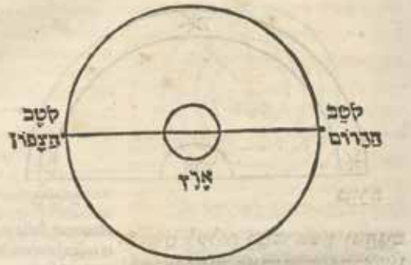

Stellæ ab ortu in meridiem sensim ascẽdentes, facile ostendũt cœli orbicularitatem, sicut & descensus à meridie in occasum.

לבת בשתם מתחילים להראות
בקצה מזרח נראים כאילו הם יו
רדים מתחת הארץ והם מתרחקי
מטוקום מזרחם ומגביהים וגבהם
מוסיף ורבה עד שהם מגיעים אל
אמצעות הרקיע לעורא׳ת העין
ומשם ראילך נראים כאלו הם יו
רדים ונוטים להתקרב אל הארץ
עד שהגיעם אל נקודת מערב
ומסתתרים פה כאלו הם באים ת
חת הארץ נסתרים מעיני בני אדם
ואינם נראים במדת הזמן אשר
היו בה נראים של הארץ ראחרי כן
ב שבים

השער הראשון בתבנית

השמים והארץ ומעמד זרח מזה ומה
צידות המהלך והלקיו׳

השער הזה

Consentiunt periti quiq; in arte astronomica, cœlũ ex omni parte sphæricam habere figurã, moueturq; ab oriẽte in occidentem, trahens secum omnes sphæras inferiores.

נחלק ל
לשעמי׳
רמים שהם נחלים זה בזרח ראני
מתחיל בהם בתבנית השמים ואמר
כל התכמי׳ הסרמוני׳ והאצרוניים
המיעני׳ התכמות הואת הסכימו של
רעת אתר שהרקיע המין בהיר שגדל
מכל רוחותיו והרקיע העליונו א
אשר הוא בראשת הכל הרקיעי׳ אשר
תחתיו מתגלגל ומסתובב ממזרח מ
צלגל הבדור ומזרח למערב ומסיב
עמו כל הרקיעים אשר תחתיו בעם
אחת בכל יום ונקמה הגלגל הזרח
של שני נקודות מוכנות בלב שאין
זזות ממקומן . האחת בקצה הרום
והשני בקצה צפון ותן נקראות ס
לטבי המתהלך המגלי . ועלות
הסעם הזה בינם והסכימו עליו
במצאם השמש והירח וכל הכבי
לבת

Pendet motus cœli à duobus punctis immobilibus, è regiõe in medio cœli constitutis.

31d

32b

32a

32. חמישה חומשי תורה, עם תרגום וחמש מגילות – ונציה, ש"ו–ש"ז, 1546 – כריכת עור מקורית מפוארת – נדיר

ספר "שער בית ה' החדש", חמישה חומשי תורה, עם תרגום אונקלוס, חמש מגילות, ועם הפטרות לכל השנה, כמנהג האשכנזים והספרדים. ונציה, דפוס מרקו אנטוניו יושטיניאן, ש"ו–ש"ז [1546].

פורמט בינוני, נוח לנשיאה לבית הכנסת (כפי שצוין בנוסח השער, ראו להלן). נדפס במקביל להוצאת ה"מקראות גדולות" שהיו בפורמט גדול ונועדו לשימוש במקומם. מסגרת שער מעוטרת בתחריט עץ נאה.

כרוך בכריכת עץ מקורית מחופה עור. כל אחד משני לוחות הכריכה מעוטר באופן סימטרי זהה, בארבעה עיטורי פליז בפינות, ובעיטור מרכזי נוסף.

המקרא והתרגום מופיעים עמוד מול עמוד. בסוף החומש (דפים שפה–תח) נדפסו חמש המגילות, ולאחריהן ההפטרות (סז דף).

בדף השער: "...היות גלוי ומפורסם לכל בר ישראל חיוב וזכות ושכר המשלים פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגו'[ם], ובראותינו גודל כובד משא לטלטל הכ"ד גדול עם תרגום, אמרנו כדי לזכות את הרבים ולהקל הטורח... להדפיס חומש עם תרגו'[ם]... מעט הכמות, עם תוספת סימני הקאפיטולי [הפרקים] והקרי והכתי'[ב] מוגה כהלכתו...".

קולופון בדף האחרון: "נשלם בעזרת הש"י החומש עם תרגום וחמש מגילות והפטרות מכל השנה, כמנהג האשכנזים והספרדים, בחדש מרחשון שנת חמשת אלפים ושלש מאות ושבעה לבריאת עולם... וכאשר זיכנו להתחיל ולהשלים זה החומש הנ"ל, כן יזכנו להשלים התלמוד בבלי שהתחלנו, העשרי'[ם] וארבע קטן עם המראה מקום מהתלמוד, וספרים אחרים הרבה אין קץ...".

בשולי הדפים נוספו בכתב–יד רישומים המציינים את חלוקת העולים לתורה (שני, שלישי, וכו').

32c

רישומי בעלות עתיקים בדף השער: "אני יצחק..."; "אני משה ב"ר יצחק שליט..."; "...רבי יהונתן ז"ל", ורישומים נוספים מחוקים בדיו בדף השער וכן בדף האחרון.

הגהות בכתב–יד בדף סה2 ודף עב2.

רישומים נוספים בבטנת הכריכה: "דיזעס חומש געהרט ר' וואלף..."; "ליב בן כמ"ר וואלף אפפע--[?] אין היידעלבערג".

בדף המגן רישום בעלות של הזואולוג והסופר הגרמני דוד פרידריך ויינלנד (David Friedrich Weinland; 1829–1915) מהוהנוויטלינגן (Hohenwittlingen), המעיד כי הספר הגיע מספרייתו של אביו, אוגוסט יוהאן פרידריך ויינלנד (August Johann Friedrich Weinland), ששימש ככומר בעיירה גראבנשטטן (Grabenstetten).

תח; סז דף. 15 ס"מ. רוב הדפים במצב טוב. כתמים, בהם כתמי רטיבות כהים. סימני עש עם פגיעות בטקסט, משוקמים ברובם במילוי נייר. קרעים בשולי מספר דפים. כריכת עץ ועור עתיקה, מתקופת ההדפסה. סימני עש, בלאי ופגמים בכריכה.

נדיר. נרשם במפעל הביבליוגרפיה על פי עותק מאוסף ספריית הבודליאנה והספרייה הבריטית, ואינו מופיע בקטלוג הספרייה הלאומית (באוסף הבודליאנה נמצאים שני עותקים, עותק אחד חסר, ובעותק השני, השלם, מופיע לפני השער קונטרס בן [8] דפים, עם הקדמה ארוכה מאת יעקב אבן אדוניהו ועם "סימני ההפטרות"; קונטרס זה אינו מופיע בעותק שלפנינו).

פתיחה: $12,000

הערכה: $20,000-30,000

32d

32f

32e

32g

33. מחזור לימים נוראים כמנהג רומה – מודפס על קלף – מנטובה, שי"ט–ש"כ, 1559 – עותק שוקן

מחזור כמנהג ק"ק רומה, חלק שני, עם תפילות לימים נוראים ולמועדי תשרי. מנטובה, [דפוס יעקב כהן מגאזולו בשם מאיר ב"ר אפרים ממנטובה], שי"ט–ש"כ [1559].

עותק שלם שנדפס כולו על קלף.

כולל סליחות לימי אלול ועשרת ימי תשובה, סדר תפילות ראש השנה ויום הכפורים, תפילות לחג סוכות, סדר ההושענות, תפילות לשמיני עצרת ושמחת תורה, וסדר וידוי לשכיב מרע.

קולופון בדף תקלב: "ותהי השלמתו בימי חנוכה שנת **בשובי** [=ש"כ]... זה שלש שנים התחלנו בהדפסתו ואחרנו עד עתה... כי... הוכרחנו להדפיס בנתים[!] ספרים אחרים הנם ספר לוית חן, תקוני הזהר, מערכת האלהות, תולדות יצחק, חובת הלבבות, מקור חיים, ומחזור גדול, וספר הזהר אשר אנחנו עתה בהדפסתו..." (הכוונה למהדורה הראשונה של ספר הזוהר שנדפסה באותם ימים במנטובה).

הגהה (קצוצה) בכתב–יד בדף שפד2.

בדף קטו1 מחיקת צנזורה של מילה אחת על ידי גירוד מהדף (במשפט "שם עדינה להאביד", נמחקה המילה "עדינה", המשמשת ככינוי למלכות אדום ורומי).

בדף המגן ובבטנת הכריכה, רישומים בעיפרון, בכתב–ידו של זלמן שוקן.

רישום נוסף בכתב–יד בדף המגן.

בדף האחרון חתימת הצנזור Giovanni Domenico Carretto, משנת 1618(?), ומצדו השני של הדף, מתחת לקולופון, חתימת הצנזור Domenico Gerosolimitano, משנת 1602(?).

[1], רנ–תקלב דף. 15 ס"מ בקירוב. מצב טוב. כתמים. דהייה של הדיו בדף השער ובדפים נוספים (כפי הנראה זהו פגם מקורי עקב ההדפסה על קלף; בשני עמודים דהייה של מרבית הטקסט, שהושלם בחלקו בכתב–יד באחד מהם). נקבים קטנים וקרעים חסרים במקומות מעטים, עם פגיעות קלות בטקסט. כריכה ישנה, עם בלאי ופגמים.

ספרות:

1. Aron Freimann, Die hebräischen Pergamentdrucke, Zeitschrift für hebräische Bibliographie, 15, Frankfurt a. M., 1911, p. 83, No. 82 (פריימן מזכיר שלושה עותקים, שנמצאים בספרייה הבריטית בלונדון, בספריית הבודליאנה באוקספורד, ובספרייה הלאומית של צרפת).
2. Brad Sabin Hill, Catalogue of Hebrew Books Printed on Vellum, In: Books Printed on Vellum in the Collections of the British Library, compiled by R. C. Alston. London, British Library, 1996, p. 208 (C.49.b.10-11.).

מקור:

1. אוסף שוקן, ירושלים.
2. סותבי'ס, ניו יורק, מרץ 1999, פריט 25.

פתיחה: $20,000

הערכה: $30,000-40,000

33a

33b

33c

אֹזֶן הַטֵּה בִּכְתוֹב בְּרִבְרֵי קָדְשֶׁךָ הַטֵּה אֱלֹהַי
אָזְנְךָ וְשַׁטֵּעַ פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שִׁמָּמֹתֵינוּ וְהָעִיר
אֲשֶׁר נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ כִּי לֹא עַל צִדְקֹתֵינוּ
אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ
הָרַבִּים: יְיָ שְׁמֵעָה יְיָ סְלָחָה יְיָ הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה
אַל תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל
עִירְךָ וְעַל עַמֶּךָ: בַּעֲבוּר כְּבוֹד שִׁמְךָ הַמְּצֻאָה לָנוּ
שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה לְמַעַנְךָ שְׁמַע נָא בְּקוֹל תְּפִלָּתֵנוּ:

אָדוֹן אָבִיר בְּמַעֲשֵׂיו כַּבִּיר מִי כָּל כְּיוֹנֶיךָ:
גְּדֹלָה עֲטוּקוֹת דּוֹבֵר צְדָקוֹת מִי כָּל כְּמוֹנֶיךָ:
הַצּוּר תָּמִים וּמְלֵא רַחֲמִים מִי כָּל כְּמוֹנֶיךָ:
זוֹכֵר חֲסָדִים חוֹמֵל חֲסִידִים מִי כָּל כְּמוֹנֶיךָ:
טוֹב לַכֹּל יוֹדֵעַ הַכֹּל מִי כָּל כְּמוֹנֶיךָ:
כּוֹבֵשׁ בְּעַמִּים לְהַצְדִּיק עֲמוּסִים מִי כָּל כְּמוֹנֶיךָ:
מֶלֶךְ עוֹלָם נִשָּׂא וְנַעֲלָם מִי כָּל כְּמוֹנֶיךָ:
סוֹלֵחַ חֲטָאוֹת עוֹשֶׂה נִפְלָאוֹת מִי כָּל כְּמוֹנֶיךָ:
פּוֹתֵחַ וּמַשְׁבִּיעַ צַדִּיק וּמוֹשִׁיעַ מִי כָּל כְּמוֹנֶיךָ:
קוֹרֵא דוֹרוֹת רוֹצֶה עֲתִירוֹת מִי כָּל כְּמוֹנֶיךָ:
שׁוֹמֵר שְׁבוּעוֹת שׁוֹמֵעַ שִׁוְעוֹת מִי כָּל כְּמוֹנֶיךָ:
תּוֹמֵךְ עֲלִילוֹת תַּקִּיף בַּתְּהִלּוֹת מִי כָּל כְּמוֹנֶיךָ:

כִּכְתוֹב עַל יַד נְבִיאֶךָ מִי יְיָ כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר
עַל פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ
כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא: וְנֶאֱמַר יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבּוֹשׁ
עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ כְּמְצוּלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם:
כָּל חַטֹּאתֵינוּ וְכָל חַטֹּאת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל
בְּמָקוֹם אֲשֶׁר לֹא יִזָּכְרוּ וְלֹא יִפָּקְדוּ וְלֹא יַעֲלוּ עַל
לֵב מֵעַתָּה וָעַד עוֹלָם: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד
לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:
כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל סֵן הָעוֹלָם וּמוֹחֵל
לְשִׁבְטֵי יְשׁוּרוּן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וּבְרָךְ אֱמֶת
וְקַיֵּם לָעַד וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ
אֶלָּא אַתָּה: וְתַרְצֶה לְפָנֶיךָ אֶת תְּפִלַּת עַמּוֹסֶיךָ
בְּתָמִידֵי יוֹם וּבְקָרְבָּן מוּסָף פִּין בָּרוּךְ אַתָּה
יְיָ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה
מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל
וְיוֹם הַכִּפּוּרִים:

רִצֵּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְאֶל תְּפִלָּתָם
שְׁעֵה וְהָשֵׁב הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ
וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם מְהֵרָה בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל

וְאֲנִי לֹא אָרוּם עֵל נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר
יֶשׁ בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתִּים עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר
לֹא יָדַע בֵּין יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה:
מִי אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית
נַחֲלָתוֹ לֹא הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא:
יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבּוֹשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצוֹלוֹת
יָם כָּל חַטֹּאתָם: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד
לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:
גּוֹאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:
בַּאֲשֶׁר כְּרוּכוֹת אַמִּרוּמוֹת כֵּן אֲשֶׁר כְּתוּבָה וְאוֹמֵר עַל יָדֵי נְבִיאֶךָ
בְּאַחֲרִית כְּלָף הַיָּם וְאוֹמֵר וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְקָדוֹשׁ
וְגוֹ׳ לְשוֹנָא

תפלת המנחה

יְיָ שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי
יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל
חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה אֶת הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת
וּמֵבִיא גְּאוּלָה לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ
בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֵל חַי גּוֹאֵל

עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:
אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם יְיָ מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב
לְהוֹשִׁיעַ מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים
בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים
מַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר מִי
כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית
וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ לָנוּ יְשׁוּעָה:

וְנֶאֱמָן כָּמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיךָ בְּרַחֲמִים
לְחַיִּים וּמְחַיֶּה וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:
לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ
נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם
וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה:

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ
וְאֵימָתְךָ עַל כָּל מָה שֶׁבָּרָאתָ
וְיִירָאוּךָ כָּל הַמַּעֲשִׂים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל
הַבְּרוּאִים וְיֵעָשׂוּ כֻּלָּם אֲגֻדָּה אַחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ
בְּלֵבָב שָׁלֵם כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׁלְטוֹן
לְפָנֶיךָ עֹז בְּיָדְךָ וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל
כָּל מָה שֶׁבָּרָאתָ: וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְיָ לְעַמֶּךָ

אֹמֵץ מְחוֹקֵק שְׁטַר חוֹבוֹתֵינוּ
אֹמֵץ סָלֵחַ וּמְחוֹל לַעֲוֹנוֹתֵינוּ
אֹמֵץ מוֹחֵל וּמַעֲבִיר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ
מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ
אֹמֵץ הַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ
אֹמֵץ אַל תַּשִּׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ
אֹמֵץ זָכְרֵנוּ בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ
אֹמֵץ חָתְמֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים
אֹמֵץ חָתְמֵנוּ בְּסֵפֶר זְכִיּוֹת
אֹמֵץ חָתְמֵנוּ בְּסֵפֶר יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת
אֹמֵץ חָתְמֵנוּ בְּסֵפֶר פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה
אֹמֵץ חָתְמֵנוּ בְּסֵפֶר סְלִיחָה וּמְחִילָה וְכַפָּרָה
אֹמֵץ הַצְמַח לָנוּ יְשׁוּעָה בְּקָרוֹב
אֹמֵץ שְׁמַע קוֹלֵנוּ וְחוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ
אֹמֵץ קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ
אֹמֵץ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְלֹא לְמַעַנֵּנוּ
אֹמֵץ עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא:
אֹמֵץ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינְךָ וְלִמּוּדֶךָ הָרַבִּים וַחֲסָדֶיךָ הַגְּדוֹלִים
וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ
מנגלין על מכיסם ומודיעים לשום ומתנן ומאיר כך מודיעים

לְמַעַנְךָ עוֹנֶה מִמַּעֲמַקִּים הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַנְךָ מַשְׂפִּיל גֵּאִים הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַנְךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַנְךָ מְרוֹמֵם שְׁפָלִים הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַנְךָ תּוֹמֵךְ תְּמִימִים הוֹשַׁעְנָא

הוֹשַׁעְנָא

לְמַעַן אֲמִתֶּךָ הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן בְּרִיתֶךָ הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַן גָּדְלֶךָ הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן דַּתֶּךָ הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַן הוֹדֶךָ הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן וִיעוּדֶךָ הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַן זִכְרֶךָ הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן חַסְדֶּךָ הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַן טוּבֶךָ הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן יִחוּדֶךָ הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַן כְּבוֹדֶךָ הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן לְמוּדֶךָ הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַן מַלְכוּתֶךָ הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן נִצְחֶךָ הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַן סוֹדֶךָ הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן עֹזֶּךָ הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַן פְּאֵרֶךָ הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן צִדְקָתֶךָ הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַן קָדְשָׁתֶךָ הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הוֹשַׁעְנָא
לְמַעַן שְׁכִינָתֶךָ הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן תִּפְאַרְתֶּךָ הוֹשַׁעְנָא

הוֹשַׁעְנָא

אָבָן שְׁתִיָּה הוֹשַׁעְנָא בֵּית הַבְּחִירָה הוֹשַׁעְנָא
גֹּרֶן אֹרְנָן הוֹשַׁעְנָא דְּבִיר הַמּוֹצְנָע הוֹשַׁעְנָא

34. שישה סדרי משנה – סביוניטה–מנטובה, שי"ט–שכ"ג, 1559–1563 – סט שלם בשישה כרכים

משניות, סדר זרעים, מועד, נשים, נזיקין, קדשים, וטהרות, עם פירוש הרמב"ם ופירוש רבי עובדיה מברטנורא. סביוניטה ומנטובה, דפוס טוביה פואה ודפוס יעקב כהן מגאזולו [בבית פרנציסקו פיליפונו], שי"ט–שכ"ג [1559–1563]. ששת הסדרים בשישה כרכים.

זוהי המהדורה השנייה של המשניות עם פירוש רבי עובדיה מברטנורא.

הדפסת מהדורה זו החלה בדפוסו של טוביה פואה בסביוניטה, שם נדפסו סדר זרעים ורובו של סדר מועד, אך ההדפסה לא נשלמה מאחר ובית דפוסו של פואה נסגר בשנת שי"ט. המשך הדפסת המהדורה נעשה במנטובה, לשם עברו אותיות הדפוס, ע"י יעקב הכהן מגאזולו, אחד מן השותפים בדפוס סביוניטה בראשיתו, ושם נדפסו סיומו של סדר מועד וארבעת הסדרים הנותרים, בשנים שכ"א–שכ"ג. בסוף סדר טהרות (דף קעו, א) מופיע קולופון המוציא לאור: "... והשלמנו את אשר החלו לעשות מהם בסביוניטה... נאם... יעקב בכמ"ר נפתלי הכהן ז"ל מגאזולו... פה מנטובה... בר"ח אלול שכ"ג לפ"ק".

בדף השער של סדר זרעים רישומים מחוקים בדיו, רישומים נוספים והגהות במספר דפים בכרך זה.

רישום בעלות בכתיבה איטלקית, בדף השער של סדר מועד: "לי למקנה משה פולייסי בכמ' קלונימוס ז"ל" (אולי הוא משה פולייסי המוזכר באגרות הרמ"ז (ליוורנו תק"מ, דף 21). בעמוד האחרון של הכרך רישום בכתב–ידו של החותם הנ"ל, עם ארבעה פסוקים, ששלושת האחרונים מהם יוצרים את אקרוסטיכון שמו – משה. מספר הגהות ורישומים בכרך זה.

הגהות בודדות בכרך סדר נשים.

בדף השער של סדר נזיקין הגהות עתיקות בכתיבה איטלקית מהעיר לוגו (חלקן מחוקות או דהויות): "שלי יוסף בכמ"ר צז"ל אריזיניאנו לי"א [=לברכה יהיה אמן]" (ראו אודותיו: בוקסנבוים, אגרות מלמדים, עמ' 28), "משה באר --- יצ"ו דר לוגו שנת שצ"ב לפ"ק לי"א" (ראו אודותיו: ברכה ריבלין, פנקס חברת גמילות חסדים של ק"ק לוגו, אסופות י, עמ' קפא ועמ' קצד).

רישום בעלות בדף השער של סדר טהרות, בכתיבה תימנית: "אך בגורל בפני ב"ד... מנתי וגורלי וחלקי העבד הקל סעיד ן' דאוד...". בשולי הדפים של כרך זה הגהות מכותב זה, חלקן בעלות תוכן קבלי.

בכרך נזיקין ישנן מחיקות צנזורה בדפי מסכת עבודה זרה.

בדף השער של סדר נשים, חתימת הצנזור Domenico Gerosolimitano, משנת 1601, ומעבר לדף האחרון בכרך זה, חתימת הצנזור Giovanni Domenico Carretto, משנת 1617.

שישה כרכים. זרעים: צז, [4] דף. [4] דף, עם שרטוטים לסדר זרעים ומועד (בחלק מהעותקים מופיעים דפים אלו בסוף סדר נזיקין). מועד: קד דף. נשים: פב דף. נזיקין: קיו דף. קדשים: קכב, [1] דף (הדף האחרון הוא דף מקופל עם איור בית המקדש; כפי הנראה הושלם דף זה מעותק אחר). טהרות: קעו דף. 19.5–21.5 ס"מ. מצב כללי בינוני, סדר נשים וקדשים במצב בינוני–טוב. כתמים, בהם כתמים כהים וכתמי רטיבות. בלאי בחלק מהדפים. קרעים וקרעים חסרים במספר מקומות, בהם קרעים גדולים בדף השער של סדר זרעים, עם פגיעות רבות במסגרת השער (משוקמים במילוי נייר, עם השלמות בצילום), ובשולי דף השער של סדר מועד, עם פגיעות קלות במסגרת המאוירת. סימני עש (במיוחד בכרכים של סדר נשים, נזיקין וטהרות), עם פגיעות רבות בטקסט, משוקמים ברובם במילוי נייר (בחלק מהדפים סימני עש קשים). חיתוך דפים עם פגיעות בטקסט בארבעת דפי האיורים שבסוף סדר זרעים. כריכות עור חדשות (אחידות).

מקור: קסטנבאום, ניו יורק, 25 ביוני 2009, פריט 201.

פתיחה: $15,000

הערכה: $18,000-25,000

34a

34b

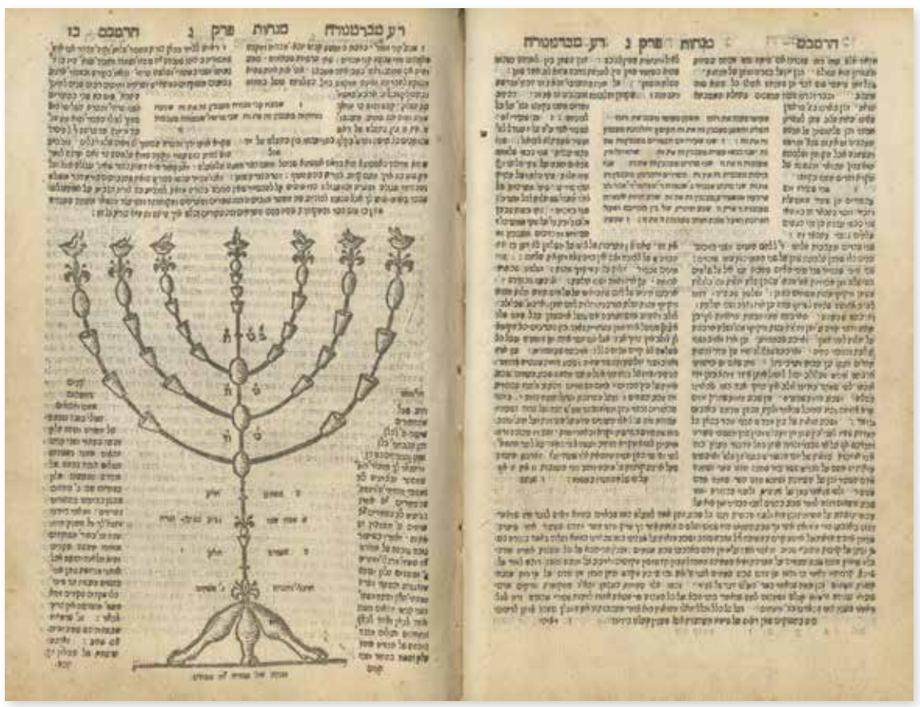

34c

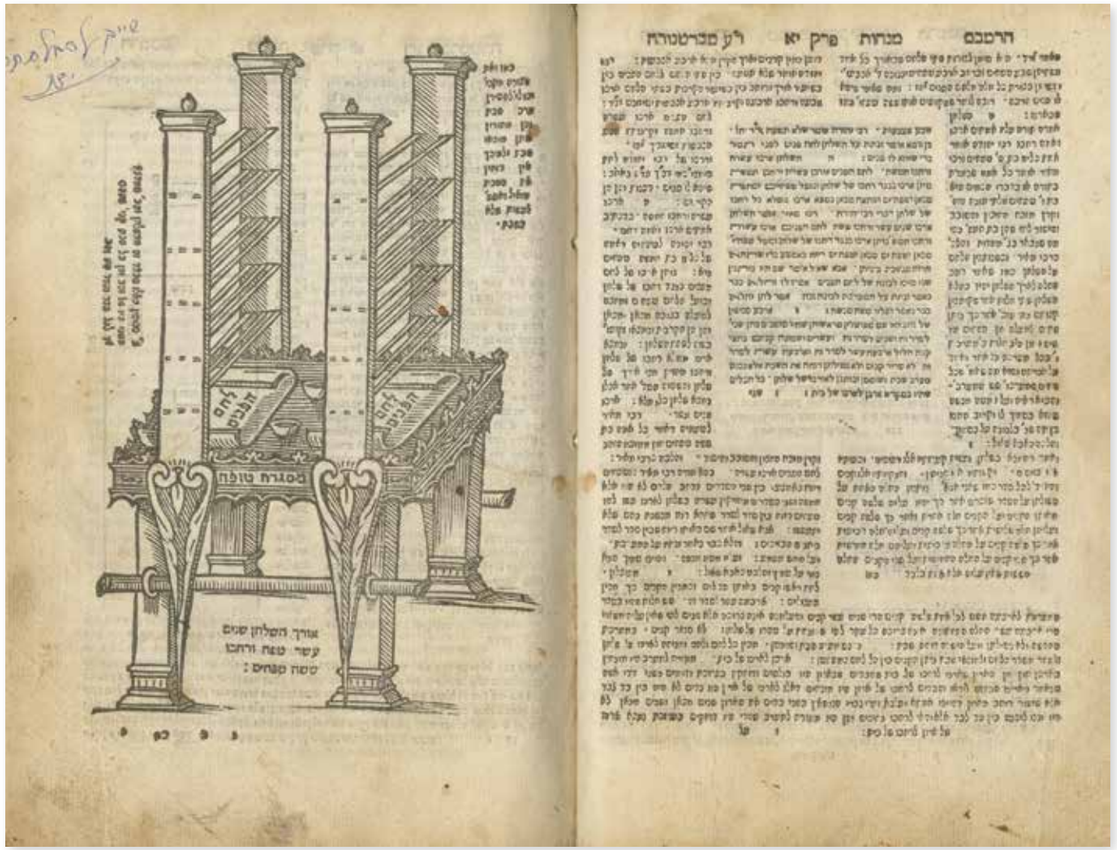
הרמכם מנחות פרק יא
ולע מדרטורה
לחם הפנים
מסגרת טולה
ארך השלחן שנים
עשר טפח ורחבו
ששה טפחים:

34d

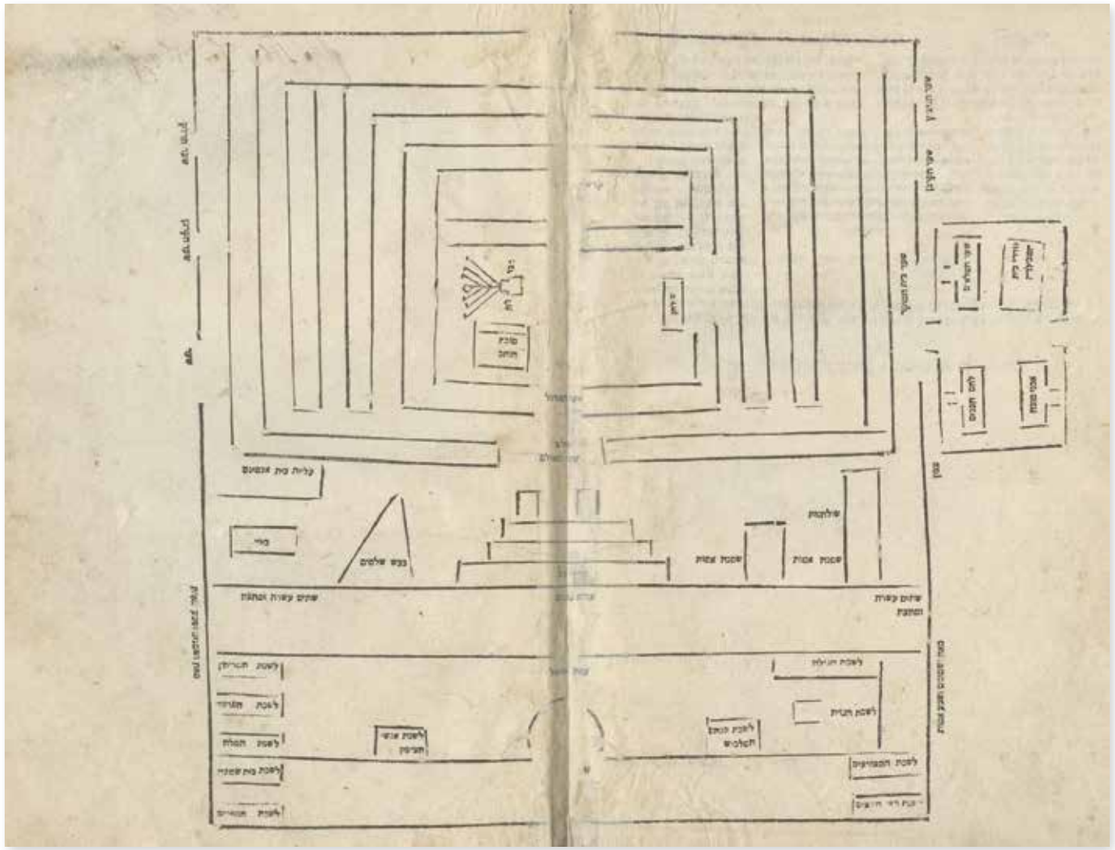
מזבח הזהב
מזבח הנחושת
כיור
מזבח עצים
שלחנות
מזבח אבנים
מזבח עצים
בגד שלשים
מרי
שתים עשרה אמות
שתים עשרה אמות
לשכת הגזית
לשכת הבית
לשכת אבטינס
לשכת הבוערים
לשכת הנתינים
לשכת בית שמנה
לשכת הבוחרים
לשכת הבוחרים
לשכת הבוחרים
לשכת הבוחרים
לשכת הבוחרים

34e

35. סט שלם של ארבעת חלקי שלחן ערוך – מהדורה ראשונה ונדירה של כל החלקים – נדפסה בחיי המחבר, מרן רבי יוסף קארו – ונציה, שכ"ה–שכ"ו, 1564–1565 – ספר היסוד של ההלכה היהודית לדורותיה

שלחן ערוך, סט שלם של ארבעת החלקים: אורח חיים, יורה דעה, אבן העזר, וחושן משפט, מאת רבינו יוסף קארו. ונציה, [דפוס אלוויזא בראגאדין], שכ"ה–שכ"ו [1564–1565]. מהדורה ראשונה של ארבעת החלקים, שנדפסה בחיי המחבר. שני כרכים.

לפנינו מהדורתו הראשונה והשלמה של ספר שלחן ערוך על ארבעת חלקיו – מספרי היסוד של ההלכה היהודית בכל הדורות, ועמוד התווך עליו הושתת אורח החיים היהודי.

שלחן ערוך – חיבורו של מרן רבי יוסף קארו, התקבל בכל תפוצות ישראל כחיבור היסוד של פסיקת ההלכה. השלחן ערוך השלים את מפעלו ההלכתי הגדול בחיבור בית יוסף על הטור. לאחר שהשלים את עריכת הבית יוסף, ולאחר שכבר נדפסו שלושת חלקיו הראשונים (ש"י–שי"ג) והחלק הרביעי נשלח להדפסה בוונציה, החל רבי יוסף קארו לחבר את השולחן ערוך. בסוף כל חלק ציין את זמן השלמתו: אורח חיים באלול שט"ו; יורה דעה בתמוז שי"ו; אבן העזר בשבט שי"ז וחושן משפט באדר א' שי"ח. במשך שלוש וחצי שנים, ברציפות והתמדה, כתב רבי יוסף קארו את ארבעת חלקי השלחן ערוך, המסכמים לדינא את מסקנותיו ופסקיו המפורטים בחיבור הבית יוסף. ברבות הימים הפך ספרו זה לנחלת הכלל, עד שבאו כל חכמי ההלכה ותלו בו את חיבוריהם. בדומה לחיבורו של הרמב"ם ולחיבורו של רבי יעקב בעל הטורים, גם על ספרו זה נכתבו חיבורים רבים שנעשו "נושאי כלים" לשולחן ערוך. מיד לאחר הדפסתו, התפשט השלחן ערוך במהירות, והגיע גם אל המרחב האשכנזי. משום כך הזדרז רבינו משה איסרלש – הרמ"א, להתאימו לפסקי ומנהגי האשכנזים, בפורשו על השולחן את חיבורו "המפה", וזירז בכך למעשה את התקבלותו של החיבור גם בארצות אשכנז.

בהקדמת המחבר (המופיעה בראש כל החלקים), מתאר רבי יוסף קארו את מגמת חיבורו זה: "אלה דברי [הצעיר יוסף קארו] בן הה"ר אפרים בן הה"ר יוסף קארו זלה"ה... אודה ה' מאד בפי... אשר ממעון קדשו מן השמים הופיע... והשפיע מטובו על שפל אנשים כמוני לחבר... החיבור הגדול שחברתי על הארבעה טורים, אשר קראתיו בית יוסף... ראיתי אני בלבי כי טוב ללקוט שושני ספירי אמריו בדרך קצרה בלשון צח וכולל יפה ונעים, למען תהיה תורת ה' תמימה שגורה בפי כל איש ישראל, כי כאשר ישאלו לת"ח דבר הלכה לא יגמגם בה... זאת ועוד התלמידים הקטנים יהגו בו תמיד וישננו לשונו על פה, ותהיה גירסא דינקותא מסודרת בפיהם מקטנותם הלכה למעשה... וקראתי שם ספר זה שלחן ערוך, כי בו ימצא ההוגה כל מיני מטעמים ערוכים בכל ושמורים סדורים וברורים, ומובטח אני בחסד עליון כי על ידי ספר זה תמלא הארץ דעה את ה' הקטנים עם הגדולים...".

בסוף כל אחד מהחלקים, קולופון המעיד על זמן סיום כתיבת החיבור בידי המחבר. בסוף חלק חושן משפט (קנח/2), קולופון: "במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום, אשר גבר עלי חסדו וזיכני להשלים הספר היקר הזה, הוא ברחמיו וברוב חסדיו יחמול עלי לחדש כנשר נעורי ויזכני להוליד בנים זכרים ועוסקים בתורה ומורי הוראות בישראל, יראת ה' היא אוצרם, לא תמוש תורת ה' מפי ומפי זרעי ומפי זרע זרעי אמר ה' מעתה ועד עולם אמן. והיתה השלמה[!] הספר היקר הזה אור ליום ששי י"ו לאדר ראשון שנת עדותיך שיח"ה [=ה'שי"ח] לי...".

בכל דפי השער מופיע דגל המדפיס של בראגאדין, המורכב מאיור שלושה כתרים (ראו: א' יערי, דגלי המדפיסים העבריים, ירושלים, תש"ד, ציור מס' 18 ועמ' 131). מהדורה זו הוגהה על ידי רבי מנחם פורטו הכהן אשכנזי, ועל ההדפסה השגיח "המוליך והמביא מאיר בר יעקב פרנץ" (פורינץ, פארינצו, פרענץ, פרענצוני; ראו: א"מ הברמן, המדפיסים בני ר' יעקב פרענצוני בוויניציאה, ארשת, א, תשי"ט, עמ' 90–61).

מחיקות צנזורה בכרך השני (במספר דפים בחלק חושן משפט נמחקו שורות שלמות בדיו).

רישום צנזורה ארוך בדף האחרון של חלק חושן משפט, עם חתימת הצנזור Giovanni Antonio Costanzi, משנת 1753. קוסטנצי (1702–1786), יהודי מומר, שהיה קודם לכן רבה של ספליט במשך כשמונה שנים, פעל באנקונה וברומא סביב השנים 1731–1753. בשנת 1753 הגיעו לשיא צעדיה הדרקוניים של הכנסייה הנוצרית בנוגע לצנזורה על ספרים עבריים, והם אף חרגו מגבולותיה של איטליה. ספרים רבים הוחרמו בכוח מבתיהם של היהודים, ועל פי העדויות, מגטו רומא לבדו הוצאו שלושים ושמונה עגלות עמוסות בספרים. קוסטנצי הספיק לערוך עד אותה העת שלושה אינדקסים נפרדים לספרים עבריים: ספרים מותרים, ספרים מותרים אך בתנאי שיעברו צנזורה, וספרים אסורים לגמרי. ספר שולחן ערוך נכלל בקטגוריה השנייה, כפי שציין קוסטנצי ברישומו כאן: "..Corretto à norma" ("תוקן בהתאם ל..."). לפרטים נוספים על האירועים שאירעו בשנת 1753, ראו באריכות בספרו של פופר: William Popper, The Censorship of Hebrew Books, New York, 1968, p. 119-125.

35a

שלחן ערוך

מטור אבן העזר הנקרא בית יוסף

חברו הגאון מופת הדור החכם השלם מהר״ר יוסף קארו נרו בן מהרר אפרים קארו
זצ״ל אשר אור תורתו זורחת כאור היום בעיר צפת תוב״ב ומעיני תורתו נפוצות
ביהודה ובישראל נודע שמו: וחבר הספר הזה קיצור מחיבורו הגדול
אשר עשה על הארבעה טורים אשר קראם בית יוסף אשר
בם כח מעשיו הגיד וכל יקר ראתה עינו כדי שכל
מבקש ה׳ ימצא מבוקשו בנקל כל דין ודין על
מתכונתו באין אומר ואין דברים והבין
לכל מטה ושלחן וכסא ומנורה
אשר לאורו ילכו בטח: כי כן משנת רבי יוסף קב ונקי

ותהי ראשית מלאכתו ז״ל ניסן שכ״ה לפ״ק פה ווינציאה הכירה:

35b

שלחן ערוך

מטור חושן המשפט הנקרא בית יוסף

חברו הגאון מופת הדור החכם השלם מהר״ר יוסף קארו נרו בן מהרר אפרים קארו
זצ״ל אשר אור תורתו זורחת כאור היום בעיר צפת תוב״ב ומעיני תורתו נפוצות
ביהודה ובישראל נודע שמו: וחבר הספר הזה קיצור מחיבורו הגדול
אשר עשה על הארבעה טורים אשר קראם בית יוסף אשר
בם כח מעשיו הגיד וכל יקר ראתה עינו כדי שכל
מבקש ה׳ ימצא מבוקשו בנקל כל דין ודין על
מתכונתו באין אומר ואין דברים והבין
לכל מטה ושלחן וכסא ומנורה
אשר לאורו ילכו בטח: כי כן משנת רבי יוסף קב ונקי

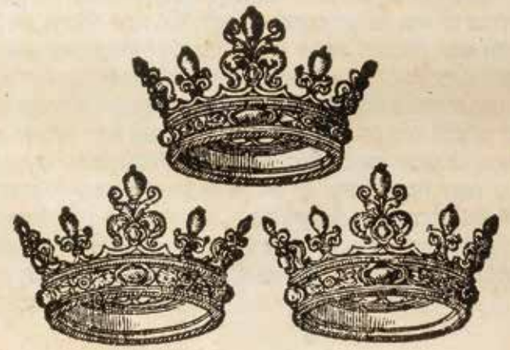

ותהי ראשית מלאכתו ז׳ חשון שכ״ו לפ״ק פה ווינציאה הכירה:

35c

רישומים בדף השער של חלק אורח חיים, בהם: "זה הספר שלי ליאון אלקוסטנטין...". רישומים שונים מצדו השני של הדף, בהם רישום בעלות (בכתיבה ספרדית): "מקנת כספי העבד הקטן יצחק חן".

רישום מעניין בכתב-יד מעבר לדף המפתחות האחרון של חלק אורח חיים: "בע"ה בסמניין[!] תקפ"ב בהלכות ראש השנה כשהיינו לומידים[!] עם מורינו החכר"ר אליעזר דלמדיגו נר"ו ה' יהיחו[!] וישמריהו, אוי"ר [=אמן וכן יהי רצון] ביפסקה[?] של ראש השנה בפסוק איך ה' עולה ע"ב כמניין אשר אני כותבו למטה".

(ייתכן שרבי אליעזר דלמדיגו הנזכר כאן הוא סבו של רבי יוסף שלמה דלמדיגו – היש"ר מקנדיאה – אביו של רבי אליהו דלמדיגו, אבי היש"ר).

חתימה בדף 2ח בחלק אורח חיים: "מנחם קוסטנטינו". חתימה נוספת בדף האחרון בכרך זה (בעמוד הריק): "מנחם אלקוסטנטינו".

הגהה (קצוצה) בדף נט1 בחלק יורה דעה.

רישומים שונים מעבר לדף האחרון (הריק) של חלק יורה דעה, בהם רישומי לידות, תפילה בכתב-יד, הכוללת מעין קיצור של פיוט "שלום עליכם" ותפילת רבון כל העלמים הנאמרים בליל שבת.

חתימה בדף השער של חלק אבן העזר: "יעקב צינגולי".

ארבעת החלקים בשני כרכים. כרך ראשון (אורח חיים ויורה דעה): קלו, [10] דף; קלא, [1] דף. כרך שני (אבן העזר וחושן משפט): עט דף, [1] דף ריק; קסה, [1] דף.

22.5 ס"מ בקירוב.

כרך ראשון: כרך זה עבר שיקום באופן מקצועי. מצב בינוני-טוב. כתמים, בהם כתמי ועקבות רטיבות (סימני פטרייה ועובש קלים). קרעים חסרים עם פגיעות בטקסט, בהם קרע חסר בדף השער הראשון (עם פגיעות בטקסט ובשני כתרים מדגל המדפיס שבשער, ששוקמו בצילום). מספר דפים עברו שיקום מקצועי (שוקמו קרעים וקרעים חסרים והושלמו השוליים). סימני עש, עם פגיעות בטקסט, משוקמים במילוי נייר.

כרך שני: מצב כללי טוב. כתמים, בהם כתמי רטיבות (כתמים רבים בחלק מהדפים). קרעים חסרים בדף השער של אבן העזר, ובשולי הדף השני, משוקמים במילוי נייר. סימני עש בדף השער של אבן העזר, וכן סימני עש גדולים בשני הדפים האחרונים של חלק חושן משפט, עם פגיעות קלות בטקסט, משוקמים במילוי נייר.

כריכות עור חדשות (אחידות), עם עיטורים מוטבעים (בלאי ופגמים בכריכות).

חלק אורח חיים וחלק יורה דעה נחשבים נדירים יותר משני החלקים האחרים. עקב מדת הרלוונטיות הרבה שלהם לחיי היום יום, נעשה בהם שימוש רב, ולכן השתמרו פחות. לפנינו סט שלם של כל ארבעת החלקים.

דברי חכמים על חיבור השולחן ערוך

"...אך לא כדרך בזמן הזה בשו"ת אשר אנחנו רואים אשר המה כוונתם רק להראות חריפות של הבל... ולבם פונים אחרי דברי שו"ת, ואינם שמים כלל על לב דברי הטור ושלחן ערוך אשר אנו מחויבים שלא לנטות מדבריהם ימין ושמאל, אחר שכבר נתפשטה הוראתם וקיבלו עליהם כל עדת ישראל הלכה למשה מסיני, ומה לנו לחקור ולפשפש אחר הקדמונים אשר חלקו על השלחן ערוך אשר גם בעלי השלחן ערוך כבר עמדו על דעתם וברורו ההלכה כשמלה... וקבעו בשלחן ערוך להלכה ברורה לעם סגולה... כה דרכינו מעולם אשר אנחנו היינו משמשים גדולי גאונים מפורסמים... ה"ה הגאון המפורסים אשר הי' אב"ד ור"מ בקהלתינו... בעל המחבר שו"ת שב יעקב ואחריו הגאון המפורסים אשר הי' אב"ד ור"מ דקהלתינו... בעל המחבר פני יהושע... ושאר גדולי הדור... וכולם לא נטו... להורות דין נגד מה שהוא פסק מפורסים בשלחן ערוך..." (חכמי פרנקפורט, בתשובה בעניין הגט מקליווא – נדפס בספר אהל אברהם, פיוטרקוב, תרע"א, עמ' יז).

"על ידי למוד שולחן ערוך זוכה להיות בעל הבית ומושל על הארץ, ועל ידי זה זוכה להקים שערי גן עדן ולהשיג על ידי זה חכמה עילאה וחכמה תתאה שהוא עקר תענוג גן עדן" (לקוטי עצות, למוהרנ"ת מברסלב, ערך תלמוד תורה, אות סג).

"...חכמי הספרדים, ברצותם לומר ששולחן ערוך ראש וראשון הוא בחשיבות לפסק ההלכה, כינוהו 'השולחן הטהור'. וכך היו כותבים: 'פסק מרן בשולחנו הטהור', והאשכנזים לעומתם אומרים על יהודי שומר תורה ומצוות 'יהודי של השולחן הערוך'" (פרופ' מאיר בניהו, יוסף בחירי, עמ' שפב).

התקבלות הבית יוסף והשולחן ערוך בכל תפוצות ישראל

בדברי הסיום לחיבורו בית יוסף (בטור חושן משפט, סביוניטה שי"ט) כותב מרן רבי יוסף קארו: "...אוחילה לאל אחלה פניו, יזכני שיתפשט בכל ישראל למען אהיה בכלל מצדיקי הרבים". תפילתו זו קוימה במלואה וחיבור הבית יוסף התקבל בכל תפוצות ישראל והיה לאחד מספרי הפסיקה החשובים ביותר. ספר הבית יוסף, שהתחבר על סדר ארבעה טורים ונועד לברר את ההלכות בשורשן ולהכריע את ההלכה למעשה, מהווה כעין בסיס לחיבורו המסכם שולחן ערוך, שבו נסדרו כל הדינים בקצרה. כמוהו, גם חיבורו השני – השולחן ערוך, פשט בכל בית ישראל, ואף בני אשכנז נסמכים עליו יחד עם ה"מפה" – הגהותיו של הרמ"א שנועדו להתאים את הספר לבני אשכנז.

שני החיבורים הללו הפכו את רבי יוסף קארו לעמוד ההוראה העיקרי, מדורו ועד לימינו אנו, בקרב כל תפוצות ישראל. ההערכה לרבי יוסף קארו גדולה ביותר, עד שהוא נקרא בפי כל "מרן". כמו כן, נקרא בפי הלומדים "המחבר". את מעמדו המופלג וגודל סמכותו מבטא החיד"א: "שהסכימו בכלל זה דמרן קרוב למאתים רבנים מדורו, וכך היה אומר כי כל אשר יעשה פסק מרן עביד כמאתן רבנן" (ברכי יוסף, חו"מ, סי' כה, ס"ק כט).

מקור: קסטנבאום, Joseph Gradenwitz Collection, ניו יורק, 12 בספטמבר 2006, פריט 87.

פתיחה: $250,000

הערכה: $300,000-500,000

שולחן ערוך

מטור יורה דעה הנקרא בית יוסף

חברו הגאון מופת הדור החכם השלם מהרר יוסף קארו נרו בן מהרר אפרים קארו
זיגל אשר אור תורתו זורחת כאור היום בעיר צפת תוב"ב ומעיני תורתו נפוצות
ביהודה ובישראל נודע שמו: וחבר הספר הזה קיצור מחיבורו הגדול
אשר עשה על הארבעה טורים אשר קראם בית יוסף אשר
בם כח מעשיו הגיד וכל יקר ראתה עינו כדי שכל
מבקש ח'ימצא מבוקשו בנקל כל דין ודין על
מתכונתו באין אומר ואין דברים והכין
לכל מטה ושלחן וכסא ומנורה
אשר לאורו ילכו בטח: כי כן משנת רבי יוסף קב ונקי

ותהי ראשית מלאכתו ל"ת ניסן שכ"ה לפ"ק פה ווינציאה הטורים:

35d

36. תלמוד בבלי – באזל, של"ח–שמ"א, 1578–1581 – סט חלקי בעשרים וחמישה כרכים

תלמוד בבלי, עם פירוש רש"י, תוספות, פסקי תוספות, פירוש המשניות לרמב"ם, ועוד. באזל, דפוס אמברוסיאו פרוביניאו (Ambrosius Froben), של"ח–שמ"א, [1578–1581]. סט חלקי, עשרים ושמונה חלקים (מתוך ארבעים וארבעה), בעשרים וחמישה כרכים (מספר מסכתות כפולות, או משלימות; ראו פירוט להלן).

סט חלקי, הכולל את רוב הכרכים של מהדורת התלמוד הבבלי שנדפסה בבאזל בשנים של"ח–שמ"א (1578–1581). בשנים אלו נדפסה בבאזל מהדורה שלמה של התלמוד הבבלי, לבד ממסכת עבודה זרה (שהושמטה לגמרי על ידי הצנזורה). נוסח התלמוד במהדורה זו מבוסס על מהדורות הש"ס של בומברג, אך כולל את התוספות שהופיעו במהדורת יושטיניאן (ונציה, ש"ו–שי"א).

ברקע ההדפסה עמד מחסור בכרכי תלמוד, שנוצר בעקבות הסכסוך בין המדפיסים יושטיניאן ובראגאדין, והשתלשלות האירועים שהובילה לבסוף לשריפת התלמוד, ולאיסור ארוך שנים על הדפסת התלמוד באיטליה.

יוזמי ההדפסה וממממניה היו רבי שמעון גינצבורג מפרנקפורט דמיין (Simon Günzburg zur Gemse; נפטר בשנת 1582 בקירוב), ודודו, שמעון בן אליעזר גינצבורג, מגינצבורג שבבוואריה (Simon von Günzburg a. d. Donau; 1506–1585). על עריכת המהדורה הופקד המגיה והמדפיס ישראל זיפרוני מגוואסטאלה, לאחר שפרובן הכיר בכך שיזדקק למדפיס דובר עברית לשם ביצועו של פרוייקט בסדר גודל שכזה.

ברוב דפי השער הראשיים, נדפסה בחלקו התחתון של הדף הודעה בלטינית מטעם הצנזורה, הכוללת את שם המסכת ותוכנה, ומידע נוסף. הודעה זו מופיעה בנוסחים שונים, ולעתים מוזכר בה שמו של הצנזור הראשי של מהדורה זו, ההבראיסט הנודע מרקו מאריני מברישה (Marco Marini; 1542–1594). נוסח התלמוד עבר צנזורה קפדנית בידיו של מאריני, שהשמיט ושינה קטעים רבים, לצד שינויי מילים קבועות: המילה "תלמוד" הוחלפה במלים "גמרא" או "ש"ס" (כגון: "מסורת הש"ס" במקום "מסורת התלמוד"), במקום "גוי" נדפס "כותי", במקום "משומד" נדפס "מומר", ועוד (שינויים אלו הופיעו מכאן ואילך גם במהדורות הבאות).

פירוש הרמב"ם על המשנה מופיע במהדורה זו באופן שאינו אחיד: בארבעה מהסדרים הופיע הפירוש על הסדר כולו, עם שער נפרד, ככרך בפני עצמו; במספר מסכתות מופיע פירוש הרמב"ם לאחר הטקסט של התלמוד (לעתים עם שער נפרד או שער חלקי), וכן גם בשולי הדף (במשניות מדות ושקלים).

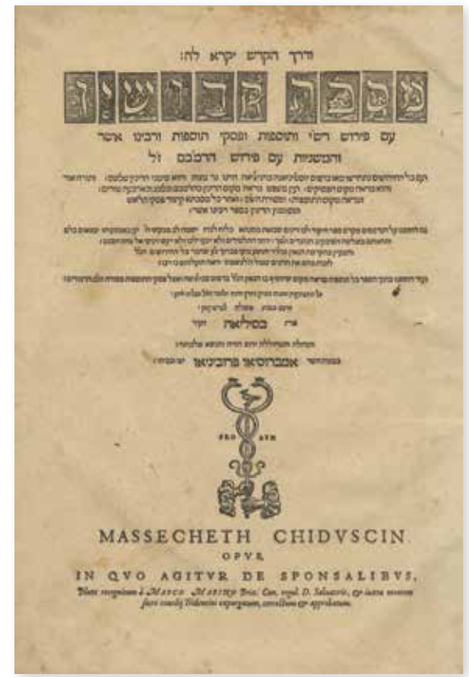

36a

36b

36c

פירוט הכרכים הנמצאים לפנינו:

- ברכות, ומשניות סדר זרעים. באזל, של"ט [1579].
- פסחים. באזל, של"ט [1579].
- משניות מסכת שקלים. באזל, ש"מ [1580].
- יומא. באזל, ש"מ [1580]. שני עותקים (עותק חסר דף שער, ועותק נוסף שלם, אך פגום ביותר).
- תענית. באזל, של"ט [1579].
- חגיגה. באזל, של"ט [1579].
- משניות מסדר מועד. באזל, של"ט [1579].
- יבמות. באזל, של"ט [1579].
- כתובות. באזל, שמ"א [1581]. דף השער חסר (כך גם בטופס שנרשם במפעל הביבליוגרפיה).
- נדרים, נזיר. באזל, של"ט–ש"מ [1579–1580].
- סוטה. באזל, של"ט [1579].
- קידושין. באזל, של"ט [1579].
- משניות עדיות, ומסכת הוריות. באזל, של"ח–ש"מ [1578–1580]. מסכת זו היא הראשונה שנדפסה בהוצאה זו, יחד עם מסכת בבא קמא (שאינה לפנינו).
- מסכת סופרים, שמחות, כלה, דרך ארץ רבה, דרך ארץ זוטא, ואבות דרבי נתן. באזל, ש"מ, [1580].
- זבחים. באזל, של"ט [1579].
- מנחות. באזל, של"ט [1579].
- חולין. באזל, של"ט [1579].
- בכורות. באזל, ש"מ [1579].
- ערכין. באזל, ש"מ [1580].
- תמורה. באזל, ש"מ [1580].
- מעילה, קינים, מידות ותמיד. באזל, ש"מ [1580]. רישום בעלות בדף השער: "קניתי לכבוד קוני וצורי, שמואל ב"ה מאיר סופר סת"ם".
- כריתות. באזל, ש"מ [1580]. כרוכה יחד עם עותקים נוספים של מסכתות זבחים, ערכין, תמורה, מעילה, קינים, מידות ותמיד.
- נידה. באזל, ש"מ [1580].
- משניות סדר טהרות. באזל, ש"מ [1580].

בכרכים מופיעים חתימות ורישומי בעלות, וכן הגהות מכותבים שונים. ביניהם: בכרך ברכות וזרעים מופיעים חתימות רבות של בני משפחת חלפין (חלפן/חלפון) וחותמים נוספים. בסוף כרך תענית רישום בעלות: "זה הגמרא קניתי מן האלוף והקצין התורני כהר"ר נתן בה"ה האלוף ראש והקצין פ"ו כ' זלמן כהן וכדי שלא יבא אחד מן השוק ויאמר שלי הוא לכן חתמתי שמי הק' יהודא בכרך, תע"ז"; ועוד רישומים וחתימות.

25 כרכים. • ברכות, ומשניות זרעים: סט, כד דף; פו, ה, [1] דף. • פסחים: ו, ח–טו, יז–קלה, קלז–קלח דף. חסרים דפים ז, טז. • שקלים: יב דף. • יומא: צג דף. עותק נוסף: [1] דף ריק, ב–צג. חסר דף השער. • תענית: לא; ו דף. • חגיגה: כז דף. • משניות סדר מועד: נג דף, [1] דף ריק. • יבמות: קלד; כב דף. • כתובות: ב–צד, צז–קיב דף. חסר דף השער, דפים צה–צו, דפים קיג–קטו בסוף, וכן לו דפים (עם הרא"ש). • נדרים, נזיר: קח, קי–קך דף, [1] דף ריק; עז דף, [2] דפים ריקים. • סוטה: נה דף. • קידושין: פד, פז–קד דף. • משניות עדיות: יד דף; הוריות: טו, [1] דף. • מסכת סופרים ומסכתות קטנות: כב דף. • זבחים: קכא דף. • מנחות: קיב דף. • חולין: קמד; ז; לג דף. • בכורות: סא, [1], סב–סז, [1] דף, [1] דף ריק. • ערכין: לו דף. • מעילה, קינים, מידות ותמיד: לח דף. • תמורה: לד דף. • כריתות: כח דף (כרוכות בראשה בשנית מסכתות זבחים, ערכין, תמורה, מעילה, קינים מידות ותמיד: קכא; לו; לד; לח דף). • נידה: פו, [3] דף.
• משניות סדר טהרות: קסג דף.

גודל משתנה, 31–39.5 ס"מ. דפים כהים בחלק מהכרכים. שוליים רחבים במספר כרכים. מצב משתנה: מספר כרכים במצב טוב–בינוני, מרבית הכרכים במצב כללי בינוני (חלק מהדפים במצב בינוני–גרוע). כתמים, בהם כתמי רטיבות (עקבות רטיבות קשים בחלק מהדפים). קרעים וקרעים חסרים, עם פגיעות בטקסט, משוקמים בחלקם בהדבקות נייר (קרעים חסרים גדולים בדף השער ובדפים הראשונים של מסכת פסחים, וכן בכרכים אחרים). סימני עש עם פגיעות בטקסט. חיתוך דפים עם פגיעות בטקסט. חותמות ורישומים במספר כרכים. כריכות שונות (מספר כרכים בכריכות עור מקוריות, כמה מהן עם עיטורים ואבזמים, ואחרים בכריכות חדשות; בלאי ופגמים בכריכות).

לפירוט על מהדורה זו וחלקיה המרובים, ראו:

• **רפאל נ"נ רבינוביץ, מאמר על הדפסת התלמוד, ירושלים תשי"ב, עמ' עד–עט.**

• **M. J. Heller, Printing the Talmud, New York, 1992, pp. 241-265.**

• **J. Prijs, Die Basler hebräischen Drucke (1492-1866), Olten und Freiburg, 1964, pp. 175-210, no. 124 1, (7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 18, 20, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41b, 44).**

פתיחה: $10,000

הערכה: $15,000-25,000

36d

37. ספר חידושי הלכות למהרש"א, חלק ראשון – לובלין, שע"ב, 1611 – מהדורה ראשונה שנדפסה בחיי המחבר – נדיר במיוחד

ספר חידושי הלכות על התלמוד, חלק ראשון, מאת רבי שמואל אליעזר הלוי איידלש – המהרש"א. לובלין, דפוס צבי בן אברה[ם] קלונימוס יפה, שע"ב [1611]. מהדורה ראשונה שנדפסה בחיי המחבר.

מסגרת שער מעוטרת בחיתוך עץ.

הכרך שלפנינו הוא החלק הראשון מחידושי ההלכות, אותם הדפיס המהרש"א בלובלין, והוא כולל חידושים על שמונה-עשרה מסכתות: בבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא, סנהדרין, שבועות, עבודה זרה, מכות, הוריות, חולין, בכורות, ראש השנה, סוכה, חגיגה, מגילה, תענית, מועד קטן, סוטה ונדרים.

החלק השני מחידושי ההלכות, שאינו לפנינו, נדפס בלובלין בשנת שפ"א, וכלל חידושים על עשר מסכתות נוספות: ברכות, מנחות, שבת, עירובין, פסחים, יומא, ביצה, כתובות, גיטין וקדושין (לצד מסכתות אלו כללה מהדורה זו גם את שמונה-עשרה המסכתות שלפנינו).

כפי שנזכר בדף השער שלפנינו, להדפסת כרך זה קדמו שלוש הדפסות של חידושי המחבר, על שלוש מסכתות (חלקן בעלום שמו): "זכרון דברים למקומות העיון" על פרק ראשון של יבמות (פראג, שנ"ח); "חידושים ממסכת י"ט [ביצה] ומס' יבמות", (באזל, שנ"ט-ש"ס; ראו: מכירת קדם 108 פריט 87); "חדושים מסכת נדה" (פראג, שס"ב).

בהקדמת המחבר שבדף [2], כותב המהרש"א כי גם בחידושי ההלכות וגם בחידושי האגדות החליט לעסוק בפשטי הדברים, מפני שאין לו עסק בנסתרות ובמופלא ממנו. כמו כן מציג המהרש"א את חיבורו בענווה רבה, תוך הימנעות מלייחס את החיבור לפועלו האישי בלבד: "ואף גם בזאת היו עמי תמיד בישיבה חברים המקשיבים ומסכימים על זה, לילך בכל השמועות איזה דרך ישכון אור הפשוטו של כל דבר, ועלה בידי שמץ מנהו... ואמרתי להעלות זכרונם לפני תמיד על ספר...". לקראת סופה של ההקדמה מצר המהרש"א על בחירתו להפריד את חידושי ההלכות וחידושי האגדות לשני חיבורים נפרדים, ועל כך שלא הלך בעקבות חכמי התלמוד שחיברו את ההלכות והאגדות ביחד. הוא מבקש מן המעיין שיעיין בשני החיבורים יחד בעת לימודו. בעקבות דבריו אלו החליטו מדפיסי מיץ להדפיס במהדורת הש"ס שלהם את שני החיבורים כשהם משולבים זה בזה.

מעבר לשער מופיעה הקדמת המגיה, רבי שאול שמעון מלובלין, אחיו של המחבר.

רבי שמואל אליעזר הלוי איידלש – המהרש"א (שט"ו בערך-שצ"ב), מגדולי האחרונים ומפרשי התלמוד. נולד בעיר קז'ימייז' (Kazimierz) הסמוכה לקרקוב (יש דעות הטוענות כי נולד בפוזנא), לאביו רבי יהודה הלוי הספרדי, שעל פי אחת המסורות היה אחיו של רבי שמואל הלוי סג"ל, אביו של בעל הט"ז, ולאמו גיטל, ממשפחת המהר"ל מפראג (על פי מסורת נוספת היה המהרש"א מיוחס לרבי יהודה החסיד). עוד מילדות נודע המהרש"א כעילוי, וכן נודע במעשי החסד הרבים שעשה לאורך חייו. נשא לאשה את בתה של מרת איידל ליפשיץ, אלמנתו של רבי משה ליפשיץ, רבה של בריסק, והיא זו שפרנסה את המהרש"א ואת ישיבתו באוסטרהא. עקב כך היה המהרש"א מזכיר אותה כאימו השנייה, ולכן כונה "איידל'ס" (של איידל, ביידיש). שימש כאב"ד בערים חלם, טיקטין, לובלין ואוסטרהא, בה אף הקים ישיבה, ושם גם נקבר. חידושי ההלכות והאגדות שכתב המהרש"א על הש"ס נודעו לדורות, והפכו לנכס צאן ברזל בלימוד התלמוד בכלל ובלימוד התוספות בפרט, ומופיעים כיום כמעט בכל מהדורות התלמוד המודרניות.

חתימה בדף השער: "הק' אורי הכהן". רישום בעלות קצוץ בדף האחרון: "שייך להאלוף ה--- מהר"ר אהר---".

עותק שלם. בבא קמא ובבא מציעא: [2], לד דף. בבא בתרא: כט דף. סנהדרין: כב דף. שבועות: יג דף. עבודה זרה, מכות, הוריות, חולין, בכורות: כג, כב-מו דף. ראש השנה, סוכה, חגיגה, מגילה, תענית, מועד קטן, סוטה, נדרים: לט דף. 30.5 ס"מ. מצב משתנה, בינוני-טוב עד בינוני. כתמים, בהם כתמי רטיבות גדולים וכהים בדפים רבים. בלאי וקמטים. סימני עש. קרעים וקרעים חסרים בשולי מספר דפים, משוקמים בהדבקות נייר. כריכה ישנה ובלויה, עם פגמים.

כל מסכת, או קבוצת מסכתות, נדפסה עם ספירת דפים וקונטרסים נפרדת, וייתכן כי הקונטרסים נדפסו בנפרד בזמנים שונים (וכך גם הוצעו לרכישה), ובשנת שע"ב נוסף לכולם שער משותף (ידועים עותקים בהם סדר המסכתות שונה מהסדר שלפנינו).

מהדורה נדירה במיוחד. למיטב ידיעתנו לא הופיע במכירות פומביות.

פתיחה: $20,000

הערכה: $50,000-70,000

37a

הקדמות המגיה

נאם אבנר הרם על המלכה • כה נוס יי׳ לת הברכה • פריות כי בגלי וידוע ומכורסם לכל גולל
דוריגו ומנהו חלת יין יסן בטלם המסכתות מברקסא בכר דסיגו ובמות כיבה בדיה ולמוחת המסברת • ולא
תוקעת סתמך לבו מחבור כפר • הכותן לחורי ספר • הבוחן לחורי ספר • הלו כאסר כבר תקו לקבקבו מכמי
יקר תקחרת • גולת סבותרת • גדולת המהבר כר׳ חכם סבוגל • אסר בחים לחדרים מס׳כרי ים בתלמוד
בגלי • והעלה כרדו ומוגיה יקר מוחלל • בעזרת לל לחלות מוגל • בגזרת מ׳כרי ומוספו׳ מדם חדופים ומגמס
נוסמות • בעבר נפות מבוסות • מתוקים מדבש ומוכות • ומכה מתה הישב הבדו הלחרון מן מרלמה ן ומגדיל
עוד כמליים לתעבים ומוסיף כה׳כם ומכ׳כה • ומבתקות עם׳ר וממ׳כם • אסר בתחילת הספר מסם נזכר
ומזכוכה • ומלחם לבכיבו לחזיה ולבריות לחבה • לאחרית ומבלל עדת מי מחבה • בבזרת לבון מוכן מבה •
לחתעורר לב הלחודים והתלחדים • המה המרדים הרדים • המתחדים ומומדים • לעבות מזמ׳כה מדולים
• על דלתות ב׳ם יום יום מוקדים • ומכילם לבית הדבים לחמן מבות בו לת הדבים • בפרים ומבים • כלם
מהוכים • לבנות בו ידם ולבלם • לבבל מחוכלם • אבר בתחתים נפלה • כי בו ימנה כל מבוקמו • לבוזם
בחל נפמו • בבדים קדים • לחקן מבים • ולבנות בתרים • ולסבר מלחמה מפרים • אך לבר זה לחיתת
אסר עבה לים הלהים המחבר בר׳ יסד ומחה • עבוי המלחמה הלקלו • ומבוחו ומבו לת הבמו הבוד בקבמי
מקומות בפרים ומבוכים • ומבמו מבדים מדולים ומקמוטים • בבעיות יתר לו הבר לו חלף ע׳כ בחתי לחבבל
בעדינו כי בגלי וידוע לבבי כל ידע בת ודין מלחבת הדפוס כי הוח מן הבחבת בלח ידיעה • דקבת בך בפרוים לח
מבם מן מבות ומבמים • אסר בבר קדמוני ומבדים בפרים רבים • ומבורף לזה ומתר מבמה בדיך לחבר
בבבר החדם אבר בר לח בוה לבולים בבית הדפוס • ולו חבבר לחלם בו מבבילה ומבות מ׳מ לחדיבו בלח
יבח מבדינו • מ׳ו לבבן מולה בתך בוחינו • ולחדר בו לחבום ולבדוק בבדקים ומומים • ולבבר בפרודים •
לעמות המשבקים לחיפרים • ולבקשה הרבבים והבדומים • ומבינו בבוף הבבר לוח בבמו בחלף • ובכן בבח בבינו •
יחבל לתקן מחבו המומת ומלף • מחבר לו מבר מה הלף הבחר המה בבל בחלף •

אל מלבי לבומינו • פיחל בופה ב׳ מלבינו בל׳ו • ומבוכן מעבה ידינו • ומלח מבית בדבינו
• ומלבינו קומחיות לחר בבינו • בבבוב בחבבה בחיבינו • לחל מוכן לת בבם • הבעיר בבחלמידים
ומדבם • ברוח מבלח ומבוכה • לחל מוכן לת בבם • הבעיר בבחלמידים
מחל מחבון בן לח׳ל מוכב׳ר יהודל מלי זל ה׳ם
מלובלין הבדים ;

הקדמות המחבר

אני שמואל אליעזר בן מוהר״ר יהודא הלוי ז״ל הי״ה

כל ימי גדלתי כן החבאים וחיתי מתלבח בעבר רגליהם ולא הסבתי מהם אפילו כבלב המלבח מן הים פהם
מבת״ם מתוכמים בדרכי בתלמוד ומוכיני מכל בבל מדע • בבלבל ובדדע • ואחר בבר ולא מדע • כי דרכי
המבמים כבלמו מחבי ומ״כ לחבתי לי בחומלח מתך כל תדרום ולחין לך מסבן בבמתיות בחם מבדבות מתבונן
ומתתי לבי לעזר בבמבי הדברים בהלבות גם בהגדות ע״ם קבלתי מרבותי חלף גם בחלת בת מתי תמיד בימים
מבדים המקבדים ומסבחים על זה לילך בכל המחבות לחים דרך ימבון חזר הבמבו מל כל דבר ובלם בידי
מתן מבמו לבי ע״ר ואחרתי לבמלות זברים לבבי תמיד על מבר ובלבך יי׳ המחבת בו׳ בך בבלתי תמיד בחבר
בם׳מו ת״ל יבלר לי לם׳ן לבבי לבחן בהם בל בחמת מלח מבמל בהם ולח יבבלו׳ בבדי מבדתם ומד מולם
ת״ם ובבבי מבבם מבל מבם מבדים בתבודי זה וילחם בהם לבמם ריבמל דברים מובבים לבי פבומו ולחבר ל״ל
בבי בים רב בהל בהם זחת הבבלתי בי לח בים בחבתי בחבודי לבמת לבמת מבמה בבם בחבים ובבבים מבבי בבם מבמה זבבן
לי ולחבירו מבמבי׳ לבולי גם בחלבי לחבי בבמן ובדבבוק בדברי ימבלח בל מבבן ובבבו לבבבו לבי לבי ר׳ לחבי
לבבר בדבבי בדרך בל הבחבדים ולח בחלבבתי בבלבות ובחבדים ובחבדים המבו תבלה בומבתי ומם
מבבר בתבי לחדם בו דבר ומתבן תובן בבבלבר בבבלבר לבבן לת מבר לבבן גם מלחבת הבלבלת בבל בבבן
בלבת הדבדים וביבמתי לחדם בלבת בו׳ ומבבן בבבים בתבלות בהבלבות בבל מבדבר עם הבידבמ׳ בלות׳
הבמבמם מבתה מבחד בה ולח תבבת בל בל המבבון מבבי • גם בתבדות בדברים הבדברים מתבן המבבלות לח
בתבי רב לבדם מחבן ובח לבם הדדום בהבח מתבן מבמבות הבבתב הבח לבי בבבינו ולבחר בלבבב בהם דברים
הבמדרים מן הבבתב לו מבלחבר לחבחר בבי פבומן ובדחבות בבבתבי בי לח בבבתי בהם בבלבבי ולבבם ריבבמ מן
הבבל לח בתבי לבי לבחר בהם ריבים ובבבים בחבמות ומודות בבתבי בי לח בבבתי בהם בבלבבי ולבבבי
בבר ובבי ומבתי בבבבר בלבים הבתר דבר לח ובחתי מהבדברים לח ובלו מבבמן רב מו ודבי ומבדבן ומבל
מבלבם הבבבים לבי בבמבו בל דבר בחו בבר מבלי מדבבו בו חבל דברים הבבבים לבבבל בל הבמבל בחו
מתבר לח מבבי מבחבר בהבדות דר״ב ב״ח פרב הבבבים ובהבדם דבבמבים ע״ב בבבבין ובבם בל ובבם בם בבי
דבי לבבבם גם ומבבי הבבבר בבם הבבבים הבבבים לבבבות גם לבבדות ולבי לח הבבתבי רב בבבבים לבבד
מבבבם לבי הבבבין ובבחבת הבבי ובבבם מתבבי בתבבות מבבבי בבבבבות ובבבבות • בי תבבם
לבבד בח בבבבבם בל הבבבבם תבבבת בבם ובבם ובבם לבבבי ובבבבם ובבבבות בל בי תבבם תבם לבבד
ובבבים בבם מתבן דבבבם בהבבדות וע״ב תבבבי בל הבבבבות בבבבבבי מבבבבי בבם ובבבבם לב׳ בבבבים דבבבבם בבבבבבי
ומבבבי בבבבבות ובבבבבם בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבם לבבבם בבבבבם לבבבבם בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

לבבבבבם בבבבבבם בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבם בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי בבבבבבי

37b

38. ספר אילם ומעין גנים – אמשטרדם, שפ"ח–שפ"ט, 1628–1629 – עם פורטרט המחבר – מהדורה ראשונה – דפוס מנשה בן ישראל

ספר אילם, בעניין חכמת המתמטיקה, האסטרונומיה, הפילוסופיה, ועוד, עם תרשימים, מאת רבי יוסף שלמה דלמדיגו – "היש"ר מקנדיאה". אמשטרדם, דפוס מנשה בן ישראל, [שפ"ח–שפ"ט, 1628–1629]. מהדורה ראשונה שנדפסה בחיי המחבר.

הספר כולל מספר חיבורים, בשני חלקים.

חלקו הראשון של הספר הוא ספר אילם. חלקו השני של הספר הוא ספר מעין גנים (עם שער נפרד), הכולל בתוכו ארבעה חיבורים: סוד היסוד, חוקות שמים, גבורות ה' ומעיין חתום.

בספר אילים מוצגות שתים עשרה "עינות" ושבעים "תמרים" – הכוללים ספקות ושאלות שונות, עליהם יבואו מענות ביתר חלקיו של הספר (מכאן שמו של החיבור, המתייחס לפסוק כז בפרק טו שבספר שמות, בו מתוארת חניית בני ישראל באילם).

חלקי הספר עוסקים בנושאים מדעיים רבים בתחום הגאומטריה, האלגברה, הכימיה, הפיזיקה והרפואה, ונכתבו במתכונת של תשובות לשאלות שהפנה למחבר החכם הקראי זרח בן נתן מטרוקי.

חיבור זה נחשב לאחד החיבורים המדעיים החשובים שנדפסו בעברית, טרם העת המודרנית, וכולל עשרות תרשימים מפורטים ואיורים (כולל גם איורי דמויות).

בראש הספר, לצד דף השער של ספר אילם, מופיע דף עם פורטרט המחבר בתחריט נאה, מעשה ידי W. Delff, על פי ציור של W.C. Duyster. סביב הפורטרט מופיע הכיתוב: "Ioseph del Medico Cretensis philosophus et medicus aet. XXXVII. Anno M.D.C.XXVIII".

בראש ספר אילם הסכמות רבני ונציה, רבי שמחה לוצאטו, רבי נחמיה סאראוול ורבי יעקב לבית הלוי.

מעבר לשער של מעין גנים מופיעה הקדמת המדפיס, מנשה בן ישראל.

המחבר, **רבי יוסף שלמה דלמדיגו – "היש"ר מקנדיאה"** (1591–1665), רופא, פילוסוף, אסטרונום ומתמטיקאי, מתלמידיו של גליליאו גליליי (המוזכר בספר שלפנינו מספר פעמים, ודלמדיגו מכנה אותו בתואר "רבי"). ספרו זה היה מוקד לפולמוס בין חכמי דורו, יהודים ונוצרים כאחד.

רישום בעלות בדף השער הראשון, מחוק בדיו. רישום בעלות בחזית הכריכה (מחוק על ידי גירוד).

רישומים בכתב-יד בדף המגן, הכוללים תוכן עניינים מפורט של ספר אילים וכן של ספר מעין גנים (מתוארכים לחודש כסלו תרפ"א). רישומים נוספים בכתב-יד מצדו השני של דף התחריט, בשבח המחבר, "היש"ר מקנדיאה".

[1] דף פורטרט, [6], פג; [2], קצ, [2]; פ עמ'. ללא [1] דף בראש הספר, הכולל פירוט של תוכן הספר, בלטינית. 17.5 ס"מ. מצב טוב–בינוני. כתמים, בהם כתמי רטיבות. בלאי קל בחלק מהדפים. קרעים. בהם קרעים חסרים בשולי דף השער של ספר אילם ומספר דפים נוספים, משוקמים בהדבקות נייר, וקרעים בדף התחריט, משוקמים (דף התחריט הודבק על נייר לחיזוק; הטקסט שבחלקו התחתון מעט פגוע מחיתוך הדפים). סימני עש בסמוך לשוליים הפנימיים במספר דפים. חותמות. כריכת עור ישנה, עם הטבעות מוזהבות בשדרה. סימני עש ופגמים בכריכה.

בבטנת הכריכה הקדמית מודבקת תווית של חנות הספרים הנודעת "Librairie Lipschutz", שבפריז.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $5,000

הערכה: $6,000-8,000

38a

38b

38c

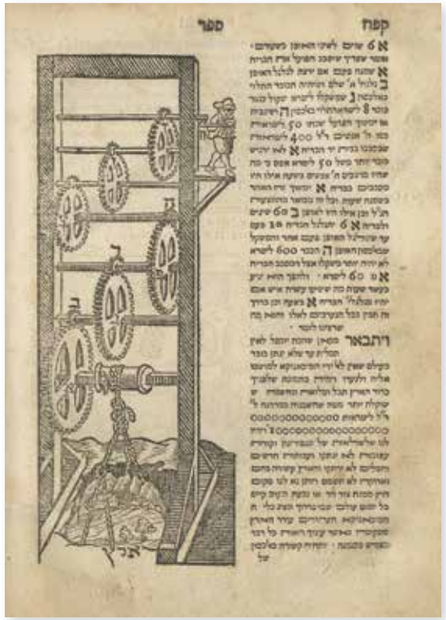

38d

39a

39b

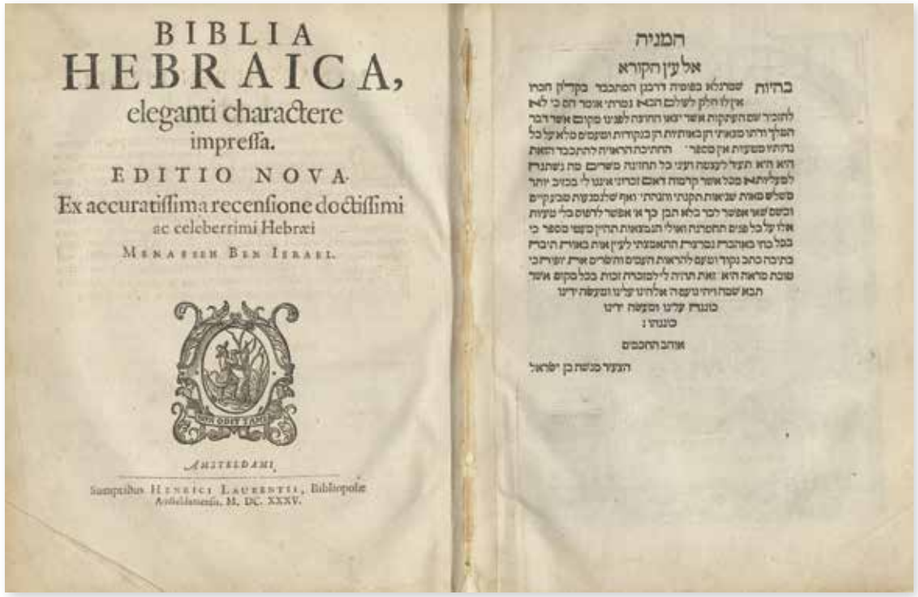

39c

39d

39. תורה נביאים וכתובים – דפוס מנשה בן ישראל – אמשטרדם, שצ"א–שצ"ה, 1631–1635 – עותק נאה

ספר חמישה חומשי תורה, נביאים וכתובים. אמשטרדם, דפוס מנשה בן ישראל, במצות הינדריק לוריציאוס, [שצ"א–שצ"ה, 1631–1635].

עותק נאה, כרוך בכריכת קלף עתיקה (משוקמת).

בראש הכרך שער מאויר בפיתוח נחושת, בו מופיע בין היתר שם המדפיס והמגיה: "נדפסו באמשטירדם, בבית מנשה בן ישראל והוגהו בחשק האהבה על ידו". דף שער נוסף בלטינית, בראש הכרך. שערים נפרדים לחלק "נביאים ראשונים", "נביאים אחרונים" ו"כתובים" (בשלושת השערים האלו תוקן התאריך הלועזי בדף השער לשנת 1636, באותו כתב-יד).

כל כ"ד ספרי התנ"ך בשלמות, עם ניקוד וטעמים. "מדוייק בכל עוז וגבורה עם הקרי וכתיב פתוחות וסתומות וחסרות ויתרות כתקון ספר תורה". ממהדורות התנ"ך היחידות בזמנן שנדפסו בקדושה ע"י יהודים. מעבר לשער, דברי המגיה מנשה בן ישראל, על מעלת מהדורתו ("...יותר משלש מאות שגיאות תקנתי והגהתי..." - "הן באותיות, הן בנקודות וטעמים").

במהדורה זו שני טורים בכל עמוד. עימוד מיוחד זה מתאים למסורת הידועה שקיבל רבי אריה לוין מבית המדרש של וולוז'ין, תלמידי-תלמידיו של הגר"א מווילנא, על אופן עריכת "גורל הגר"א" בספר תנ"ך בעל שני טורים בעמוד.

חתימה בדף המגן האחורי: "יעקב בן קלונימוס הלוי".

ארבעה חלקים בכרך אחד. תורה וחמש מגילות: [1], קמד דף. נביאים ראשונים: [קמה]–רנד דף. נביאים אחרונים: [רנה]–שסט, [1] דף ריק. כתובים: קכד, [2] דף. 23 ס"מ. מצב טוב. כתמים. קרעים קטנים בשולי מספר דפים. הדבקת נייר בשוליים הפנימיים של דף השער. כריכת קלף מקורית (עם שדרה משוקמת). פגמים בכריכה.

כולל [2] הדפים בסוף חלק כתובים, של "לוח ההפטרות של כל השנה כפי כל המנהגים", הנמצאים רק בחלק מן העותקים.

במקביל הדפיס מנשה בן ישראל, בשנים ש"צ-שצ"א, מהדורת תנ"ך בפורמט קטן. לפנינו המהדורה בפורמט הגדול.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $3,000-5,000

40. חמישה חומשי תורה והפטרות בספרדית – מנשה בן ישראל – אמשטרדם, תי"ד–תט"ו, 1654–1655 – כריכה מפוארת עם עיטורים ואבזמים

Humas, o cinco libros de la ley divina. Juntas las Aphtarot del año [חמישה חומשי תורה, עם הפטרות לכל השנה], עם תקציר תוכן הפרקים, מאת מנשה בן ישראל. אמשטרדם, [דפוס מנשה בן ישראל], תי"ד–תט"ו [1654–1655]. ספרדית.

כרוך בכריכה מפוארת, עם עיטורי כסף פרחוניים, הכוללים צמד אבזמים (חתומים), ועיטורי כסף נוספים המשמשים כצירים המחברים את הכריכות הקדמית והאחורית לשדרת הספר.

כריכה זו אופיינית למסורת כריכות שהתקיימה באירופה במאות ה-17 וה-18 והייתה בשימוש בעיקר בהולנד, בכריכות תנ"כים וספרי תפילה. סוג כריכה זה אינו נפוץ במיוחד בספרי קודש יהודיים ואנו מוצאים מופעים שלו בעיקר בקרב קהילות יוצאי ספרד ופורטוגל באמשטרדם.

במהדורה זו של החומש הוסיף לראשונה מנשה בן ישראל תקציר מפורט (בספרדית) של תוכן הפרקים, המופיע בראש כל פרק.

עם הפטרות לכל שבתות השנה והמועדים (דף שער נפרד להפטרות). בסוף חלק ההפטרות מופיע לוח קצר עם סדר קריאת ארבעת הפרשיות, לשנים תט"ו–תל"ו (1655–1676).

בראש הספר נדפסה הקדשה ארוכה, מאת מנשה בן ישראל, לדיפלומט ההולנדי קונראד ואן ביונינגן (Coenraad van Beuningen, 1622–1693), ששימש באותה עת כשגריר בחצר המלוכה השוודית. בין השניים התקיים כנראה קשר קרוב; מנשה בן ישראל מרעיף שבחים רבים על ואן ביונינגן, ובחתימת דבריו מכנה את עצמו בתואר "חברו הקרוב" ("Intimo amigo").

בדף המגן רישום בעלות (בעיפרון) של "Jaco Franco Mendes".

[8], 451, [5]; 127, [5] עמ'. 14.5 ס"מ. חיתוך דפים מוזהב. מצב טוב. כתמים. פגמים קלים בכריכה (שבר חסר קטן באחת מפינות הכריכה).

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

אלפי מנשה, 1927, מס' 62.

פתיחה: $1,500

הערכה: $3,000-5,000

HUMAS,
O
CINCO LIBROS
DE LA
LEY DIVINA.
Juntas las APHTAROT del año.
Con vna perfecta glosa, en forma casi de Paraphrases, llena de Tradiciones, y Explicaciones de los Antiguos sabios.
Obra nueva, y de mucha vtilidad, principalmente para los que no entienden los commentarios Hebraicos.
Con dos Tablas nuevas. La vna para saberse, quando se lee vna sola, o dos Parasiot. La otra, de las 1v. Parasiot, Sekalim, Zachor, Para, y A-hodes, con su Calendario.
Compuesta por el Hacham
MENASSEH BEN ISRAEL,
Y por su orden Impresa.
En Amsterdam,
Año 5415.

40a

40b

40c

41a

לעיני בני עמי שלום:

יום בשורה היום הזה עת הזמיר הגיע זמירות ישראל לבשר ערים • הקול טורי אבן בחן יקרת קריאת התיקון נשמע בארצנו • שולח אל כל גבולות אשר שם עם נחלת האל לקרוא בו יומם ולילה • כי ברא ה' חדשה בארץ אמת מארץ חצבת • והנה אנחנו בקצה הארץ ולא הגיע לריינו התיקון מתיקונו ולא יחכן • כי זכר הכתובים לפנינו בא והורק מכלי אל כלי ומיר ליד שלא ינקה משנהו • פרוך כל הכתובים הבאים מרתוק • לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה והצר השוה אין כתם במקצת מקומורת • ורעת כי שני כתובים הבאים מאמר אין מלטרין בחלופיהם • זה חסורי מיחסרא והכי קתני • וזה חוד וכלל • ולא ירעגו הורת או זרת יכסר • עד שיבא הכתוב ר"שלישי ויכריע ביניהם • ולשת כוארת הגיע אלינו כתוב ארת זכרון בספר חרט בלשון נכח אחר ותוספת • ולכן שמתי פני ליום ולפני אסירי התקוה בל הרשום בכתב אמרת • והיה האיש אשר יכתר בן כי יחם לבבו לקרא כלו או מקצתו חפצו ורצונו ישרת • והגיון לבו יהיה לרצון לפני ה' • עד אשר יתברר הדברים • ולזה עשיתי לחרשים סימניות בנויים להלעיות • (ותקה תשוב תראה רבר חרש אשר בא ליריינו מעיר עצרת תוכ"ב ולא נתתי עד אשר הנתתיו לפניך למען לא יחסר בל בספר הזה:) ולהוורות נתן בלב בל קורא הירא את רבר ה' לבשמרת לאות לילה ויום • והרגיע ירגיע בעת הצות לרצון לפני האל • ומן הוא והלאה ליורעי בינה הוא עת הדרים: ואתחנן אל ה' ורוי ירד לגנו חמיר עיניו בו • ובקרונות הבושם ילקוט שושנים ופרי פגריו • בחמלת ה' עליונו לשכון בכוד בארצנו • מפרי פי איש יביגו אומר אמרות הנרתן שהורות • אשר לפרות נפשנו מן השבי: ה' אלהים נתן לעטרת צבי:

תקון לילה

קודם שיתחיל לקרוא התיקון יאמר:

בשם כל ישראל

יָחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּרְחִילוּ וּרְחִימוּ וּרְחִילוּ:

תהלים סב

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: אֱלֹהִים אֵלִי אַתָּה אֲשַׁחֲרֶךָּ צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי כָּמַהּ לְךָ בְּשָׂרִי בְּאֶרֶץ צִיָּה וְעָיֵף בְּלִי מָיִם: כֵּן בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִיךָ לִרְאוֹת עֻזְּךָ וּכְבוֹדֶךָ: כִּי טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים שְׂפָתַי יְשַׁבְּחוּךָ: כֵּן אֲבָרֶכְךָ בְּחַיָּי אֶשָּׂא כַפַּי בְּשִׁמְךָ: כְּחֵלֶב וָדֶשֶׁן תִּשְׂבַּע נַפְשִׁי וּשְׂפָתַיִם רְנָנוֹת יְהַלֵּל פִּי: אִם זְכַרְתִּיךָ עַל יְצוּעָי בְּאַשְׁמֻרוֹת אֶהְגֶּה בָּךְ: כִּי הָיִיתָה עֶזְרָתִי וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ אֲרַנֵּן: דָּבְקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ אֹתְךָ תָמְכָה יְמִינֶךָ: וְהַמְבַקְשִׁים לְשָׁדִי לְהַשְׁמִידָהּ יָבֹאוּ בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ: יַגִּירוּהוּ עַל יְדֵי חָרֶב מְנָת שֻׁעָלִים יִהְיוּ: וְהַמֶּלֶךְ יִשְׂמַח בֵּאלֹהִים יִתְהַלֵּל כָּל הַנִּשְׁבָּע בּוֹ כִּי יִסָּכֵר פִּי דֹבְרֵי שָׁקֶר:

א ב 1 2 לאלהים

41b

41. "תיקון קריאה לכל לילה ויום" – אמשטרדם, תכ"ו, 1666 – סדר תיקונים שבתאי בעריכת נתן העזתי – דף קדם–שער נדיר עם תחריט שבתי צבי יושב על כיסא מלכות

ספר "תקון קריאה לכל לילה ויום, לכונן כל אדם מצעדי דרכו" – סדר תיקונים שבתאי שנערך על ידי נתן העזתי, "נביאו" של משיח השקר שבתי צבי. אמשטרדם, דפוס יצחק בן דוד די קאשטרו תארתס, שנת "הנני 'מושיע' את עמי", תכ"ו [1666]. פורמט כיס.

עותק מיוחד, הכולל דף תחריט עם איור של שבתי צבי יושב על כיסא, ולראשו כתר מלכות.

התאריך בשער בא לרמז על הופעתו של שבתי צבי באותה שנה. מעבר לדף השער נדפסה הקדמה בה מתוארת בשורת הגאולה: "לעיני בני עמי שלום, יום בשורה היום הזה, עת הזמיר הגיע, זמירות ישראל לבשר ענוים, וקול טורי אבן בחן יקרת קריאת התיקון נשמע בארצנו... כי ברא ה' חדשה בארץ אמת מארץ תצמח...". כותב ההקדמה מסיים: "אשר לפדות נפשנו מן השבי, ה' אלהים נתן לעטרת צבי" (גרשם שלום מעלה אפשרות כי הקדמה זו נכתבה בידי רבי שלמה די אוליווירה).

התיקון נערך על ידי נתן העזתי, אך שמו לא נזכר בדפי השער של המהדורות העבריות (ראו: קטלוג קדם, מכירה 104 חלק א' פריט 98, בו הופיעה מהדורה בספרדית, ובה נזכר בדף השער שם העורך: "נתן אשכנזי", בספרדית).

המהדורה שלפנינו מיוחדת בכך שבראשה נדפס דף מאויר בתחריט נחושת. בחלקו העליון של הדף נראה שבתי צבי יושב על כיסא מלכות, מעליו ארבעה מלאכים האוחזים בכתר מלכות, ובתוכו הכיתוב "עטרת צבי", וסביב הכיסא עומדים אנשים ואריות (למרגלות הכיסא מופיע הכיתוב "בימים ההם ובעת ההיא אצמיח לדוד צמח צדקה ועשה משפט וצדקה בארץ"). בחלקו התחתון של השער נראה שבתי צבי יושב לצד שולחן ואוחז בספר, לצידו ישובים עוד שנים–עשר אנשים הקוראים בספרים, וסביבם המון רב. בראש האיור מופיעה המלה "תקון", ובחלקו התחתון המילים "והגית בו יומם ולילה". ג' שלום מונה לפחות שלוש מהדורות כאלה, עם תחריטים שונים בראשן; ראו: קטלוג קדם, מכירה 78 פריט 8, בו הופיע תחריט עם איורים שונים.

ספר התיקונים שלפנינו נדפס בשיאה של תנועת התשובה ההמונית שהתעוררה בעם היהודי לשמע בשורת הגאולה של שבתי צבי והידיעות על המתרחש סביבו, אשר נפוצו במהירות מן המזרח לשאר הקהילות היהודיות באירופה. העיר אמשטרדם הייתה מן המרכזים החשובים של ההתעוררות השבתאית באותם ימים, ובה נדפסו מהדורות רבות של ספרי התיקונים השבתאיים על ידי המדפיסים היהודיים בעיר (יוסף עטיאש, דוד די קאשטרו תארתס ואורי פייבוש ב"ר אהרן הלוי). הדפסתם באמשטרדם נועדה כנראה גם לצורך משלוח בכל ארצות אירופה. מדפיסי אמשטרדם התחרו ביניהם בהוצאת מהדורות שלמות ומשובחות יותר ויותר של ספרי התיקונים, וחכמי אמשטרדם (בפרט רבי יצחק אבוהב די פונסיקה ורבי שלמה די אוליווירה) אף הוסיפו בחלקן הוספות חשובות, בהן קטעי תפילה, וידויים ופזמונים.

לפירוט נרחב על התפשטות התנועה השבתאית באמשטרדם, ועל הדפסת ספרי התיקונים, ראו: ג' שלום, שבתי צבי, תל אביב, תשמ"ח, ב, עמ' 451–429.

[1], צד, [2] דף. 11.5 ס"מ. מצב משתנה בין הדפים, טוב–בינוני עד בינוני. כתמים. בלאי. קרעים וקרעים חסרים בשולי מספר דפים, עם פגיעות קלות בטקסט. קרעים וקרעים חסרים בדף התחריט שבראש הספר, כמעט ללא פגיעה באיור, משוקמים במילוי נייר. כריכה מקורית עם שדרת קלף. בלאי ופגמים בכריכה.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $5,000

הערכה: $10,000-15,000

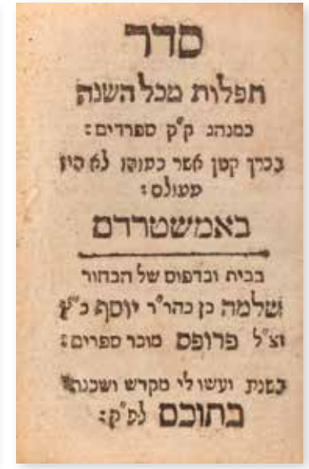

42a

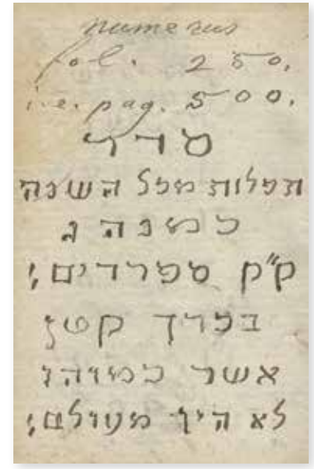

42b

42. סידור מיניאטורי – "כמנהג ק"ק ספרדים" – אמשטרדם, תס"ח, 1708 – כריכת עור מקורית מפוארת

סידור "סדר תפלות מכל השנה, כמנהג ק"ק ספרדים". אמשטרדם, דפוס שלמה בן יוסף פרופס, תס"ח [1708]. פורמט מיניאטורי, קטן במיוחד.

תפלות לכל ימות השנה, ללא ניקוד.

כרוך בכריכת עור מקורית, מפוארת, עם עיטורים פרחוניים בהטבעות מוזהבות.

בדף השער: "בכרך קטן, אשר כמוהו לא היו מעולם".

בדף המגן הועתק בכתב-יד חלק מנוסח השער, וכן נוסף פירוט חישוב הגימטריה של פרט השנה העולה מן הפסוק שבשער: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" [=תס"ח].

רנ דף. 6 ס"מ בקירוב. חיתוך דפים מוזהב. חלק מהגיליונות אינם חתוכים. מצב טוב. כתמים. קרעים וקרעים חסרים, בהם קרע חסר לאורך שולי אחד מהדפים, עם פגיעה בטקסט, וקרעים זעירים בדף השער. כריכת עור מקורית. בלאי ופגמים בכריכה (קטע קטן חסר בחלקה העליון של השדרה).

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-3,000

42c

42d

43. הגדה של פסח – מודפסת על קלף – וילהרמשדורף, תע"ה, 1715

הגדה של פסח, עם רמזים השייכים למצוות הפסח, עם פירוש על פי הסוד, ועם הלכות פסח בקצרה, מקיצור ספר שני לוחות הברית. וילהרמשדורף, דפוס הירש בן חיים מפיורדא, תע"ה [1715].

עותק שלם שנדפס כולו על קלף.

מסגרת שער מעוטרת נאה.

עם דינים ביידיש באותיות צו"ר, ועם תרגום ליידיש באותיות צו"ר של הפיוטים "אדיר הוא", "אחד מי יודע" ו"חד גדיא".

[2], יג דף. 31 ס"מ. מצב בינוני–טוב. כתמים, בהם כתמי רטיבות וכתמי אוכל רבים (חלקם כהים). קרעים וקרעים חסרים בשולי מספר דפים, בהם קרעים בדף השער, עם פגיעות במסגרת השער, משוקמים ברובם. דהייה של הטקסט במספר מקומות. כריכת קלף חדשה, נאה.

באותה השנה נדפסה מהדורה דומה, עם שינויים בשני הדפים הראשונים בלבד, שנדפסו מחדש.

ספרות:

1. Moshe N. Rosenfeld, Jewish Printing in Wilhermsdorf, London, 1995, p. 71, No. 58.
2. Aron Freimann, Die hebräischen Pergamentdrucke, Zeitschrift für hebräische Bibliographie, 15, Frankfurt a. M., 1911, p. 87, No. 126 (פריימן מזכיר שלושה עותקים, הנמצאים באוסף המוזיאון הבריטי בלונדון, בספריית הבודליאנה באוקספורד, ובאוסף הברון גינצבורג שבסנקט פטרבורג).
3. Brad Sabin Hill, Catalogue of Hebrew Books Printed on Vellum, In: Books Printed on Vellum in the Collections of the British Library, compiled by R. C. Alston. London, British Library, 1996, pp. 204-205 (C.50*.d.2.).

אוצר ההגדות 128.

פתיחה: $20,000

הערכה: $25,000-35,000

סדר

הגדה של פסח

עם

ואלה

וגם

ומה

נדפס פה קק ווילהרמשדורף

בשנת הנוא עלינו אור הגאולה לפ"ק

43a

43c

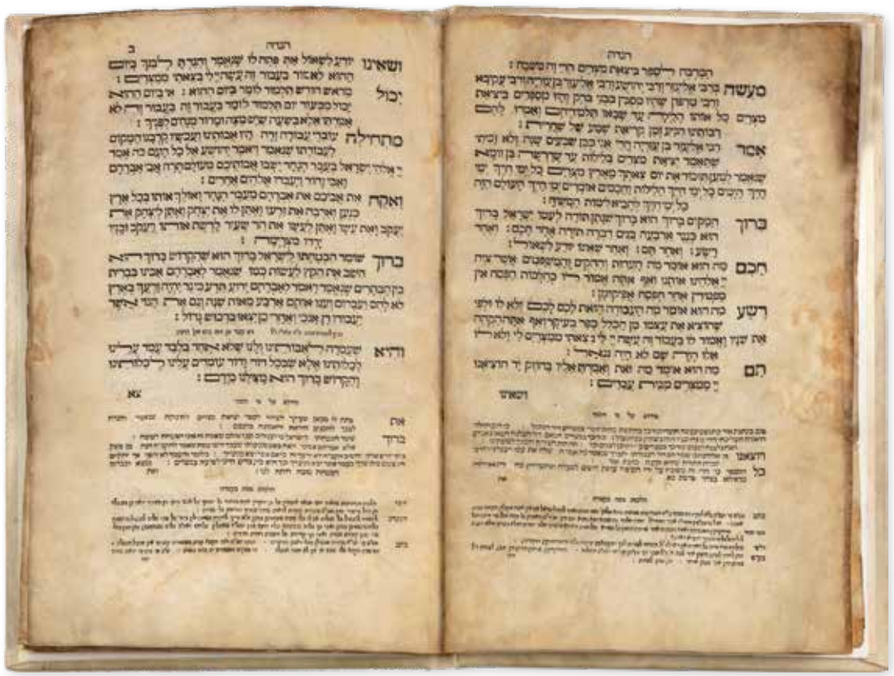

43d

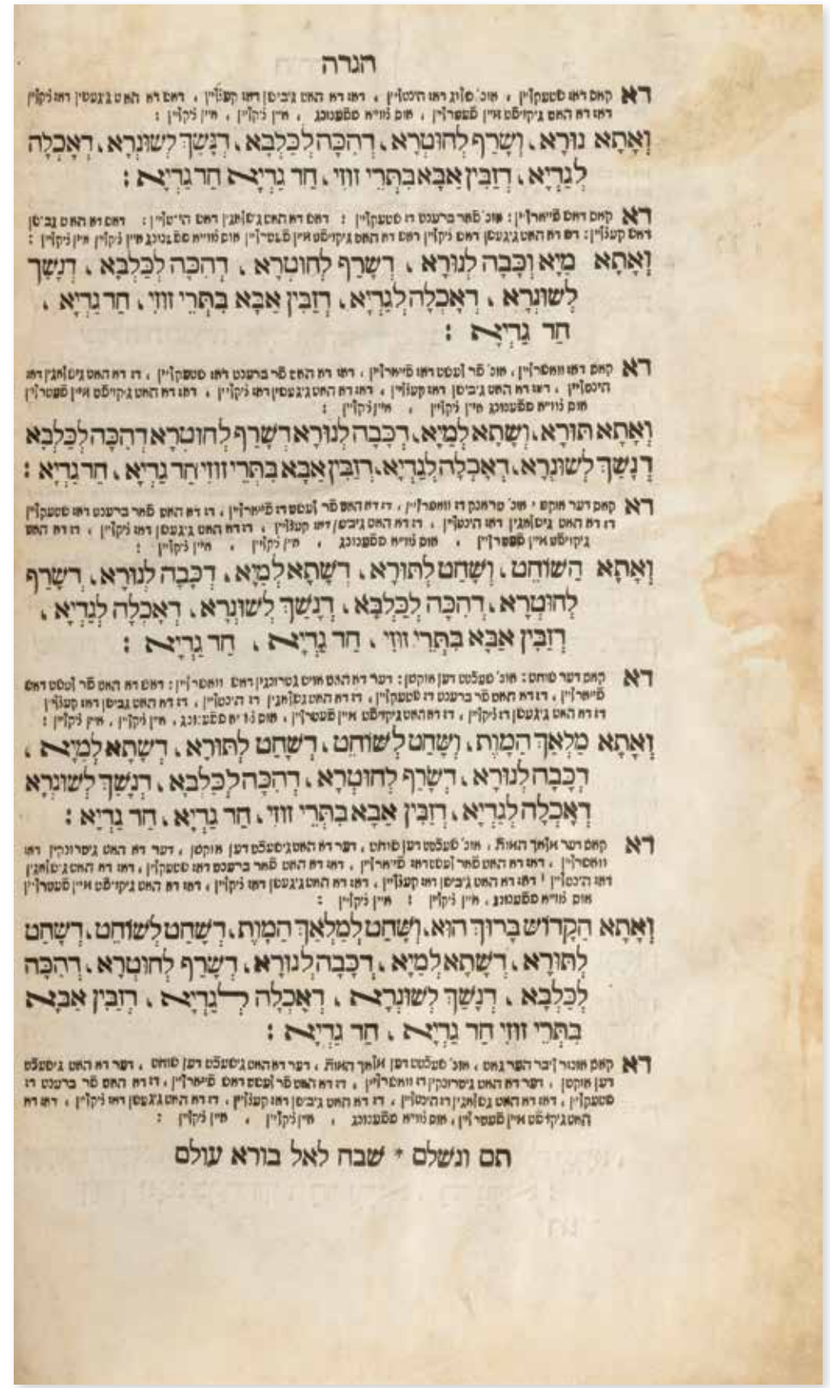

הגרה

וְאָתָא נוּרָא, וְשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא מַיָּא וְכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא הַשּׁוֹרֵט, וְשָׁחַט לְתוֹרָא, דְּשָׁתָא לְמַיָּא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת, וְשָׁחַט לְשׁוֹחֵט, דְּשָׁחַט לְתוֹרָא, דְּשָׁתָא לְמַיָּא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְשָׁחַט לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת, דְּשָׁחַט לְשׁוֹחֵט, דְּשָׁחַט לְתוֹרָא, דְּשָׁתָא לְמַיָּא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

תם ונשלם * שבח לאל בורא עולם

43b

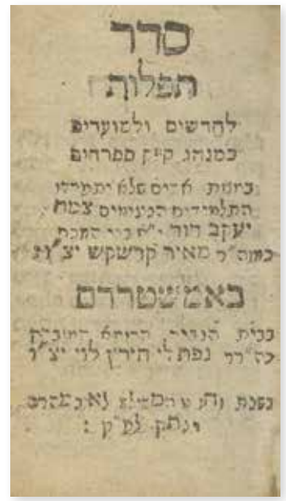

44b

44a

44. סידור מיניאטורי – אמשטרדם, תצ"ט, 1739 – עותק נאה בכריכת עור מקורית – וריאנט

"סדר תפלות לחדשים ולמועדים, כמנהג ק"ק ספרדים" – סידור לימות החול, שבתות וחגים. אמשטרדם, דפוס נפתלי הירץ לוי, תצ"ט, [1739]. פורמט מיניאטורי, קטן במיוחד.

עותק נאה, כרוך בכריכת עור מקורית, עם עיטורים בהטבעות מוזהבות.

בדף רכג שער מיוחד: "סדר תפלות למועדים טובים כמנהג ק"ק ספרדים".

ריט, [2], רכ–שיח דף. דפים יז–כד נכרכו שלא כסדרם. 6 ס"מ בקירוב. חיתוך דפים מוזהב. מצב טוב. כתמים. קרעים וקרעים חסרים בשולי מספר דפים, עם פגיעות קלות בטקסט. כריכת עור מקורית, עם פגמים קלים. נתון בנרתיק קרטון.

במפעל הביבליוגרפיה (רשומה 306843) נרשמו מספר וריאנטים של מהדורה זו. בעותק שלפנינו נכרך שלא במקומו, בין הדפים ריט–רכ, דף שער נוסף של הסידור, אך עם מספר שינויים: בדף השער הראשון נזכר כי הספר נדפס "בבית הגביר... נפתלי הירץ לוי יצ"ו", "במצות אחים שלא יתפרדו... צמח, יעקב, דוד, בני החכם כמוה"ר מאיר קרשקש יצ"ו", ומעבר לדף מובאת הקדמה החתומה ע"י ר' מאיר קרשקש, ובה נכתב: "ראה ראיתי בעיר אמשטרד'[ם] יע"א סדור של תפלה בכרך קטן באותיו'[ת] קטנו'[ת] בלא נקודות, ואינם יכולים הנערים בשעת תפ[י]לתם לקרות, והרגשתי אני

44c

בצערם, ודפסתי זה הסדור של תפלה בכרך קטן אשר כמוהו לא היה מעולם, באותיות דקות וקטנו'[ת] עם נקודות חדשות ויפות...". בשער השני (שנכרך כאמור בין דפים ריט–רכ), לא מופיע שמו של קרשקש, ומעבר לדף מופיעה אותה הקדמה (עם שינויים קלים ביותר), אך בחתימת "נפתלי הירץ לוי רופא". הסיבה לתופעה זו היא שהספר נדפס ע"י ר' נפתלי הירץ לוי, אך ר' מאיר קרשקש קנה ממנו מספר מסוים של עותקים, ולהם צירף דף שער שונה שהדפיס במיוחד לשם כך, בו מוזכרים בניו והוא חתום על ההקדמה כמו"ל. בחלק מהעותקים נכרך כפי הנראה בטעות גם דף השער המקורי שבו מופיע רק שמו של ר' נפתלי הירץ לוי. ראו: Catalogue of the permanent and loan collections of the Jewish Museum, London, edited by R. D. Barnett, London, 1974, p. 117.

יחד עם דף השער השני שבין דפים ריט–רכ, נכרך בעותק שלפנינו בשנית דף נוסף (דף זה מסומן כדף ה, אך זהה לדף ח מהספירה הראשונה; שינוי זה לא נזכר במפעל הביבליוגרפיה).

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-3,000

45. תיקון סופרים – חמישה חומשי תורה – אמשטרדם, תקי"א, 1751 – סט נאה בכריכות עור מקוריות ומעוטרות

סט חומשים – תקון סופרים, חמשה חומשי תורה, עם הפטרות. אמשטרדם, דפוס (יוסף ויעקב) יתמי שלמה פרופס כ"ץ, תקי"א [1751]. סט נאה בחמישה כרכים.

כריכות עור מקוריות, מפוארות במיוחד, עם הטבעות מוזהבות של עיטורים, בהם עיטורי מלאכים אוחזים בכתרים ובפרחים. כריכות מיוחדות אלו נעשו לרוב לכבודם של פרנסי ומנהיגי הקהילה.

דף שער לחומש בראש כל כרך, ודף שער לחלק ההפטרות בסופם של כל אחד מהכרכים.

בראש הכרך הראשון נדפסו הסכמות רבי אריה ליב אב"ד אמשטרדם, חתן ה"חכם צבי", רבי יחזקאל קצנלנבוגן ורבי דוד אופנהיים, וכן הסכמות חכמי פראג.

חמישה כרכים. בראשית: [8], פח; [1], ח דף. שמות: [1], פט–קסב, [1]; [1], ט–יח דף. ויקרא: [1], קסג–ריב; [1], [יט]–כה דף. במדבר: [1], ריג–רפג; [1], כז–כח, [1], כט–לב דף. דברים: [1], רפד–שמז; [1], לג–נה, [1] דף. 20.5 ס"מ.

חיתוך דפים מוזהב (דהוי בחלקו). מצב טוב–בינוני. כתמים רבים, בהם כתמי רטיבות. התכהות רבה של הנייר בחלק מהדפים (בעיקר בדפי ההפטרות). כריכות עור מקוריות ומעוטרות, עם נייר בטנה צבעוני מקורי. בלאי ופגמים בכריכות. נתונות בקופסת קרטון חדשה.

ברוב העותקים מופיע שער כללי לחומש בראש החלק הראשון בלבד, ואילו בעותק שלפנינו מופיע דף שער נפרד בראש כל כרך. דף שער נוסף, מאויר, המופיע בחלק מהעותקים, אינו מופיע כאן. כמו כן, בחלק מהעותקים מופיע שער נפרד להפטרות בכרך הראשון בלבד, ואילו בעותק שלפנינו מופיעים שערים נפרדים לכל חלקי ההפטרות.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $3,000-5,000

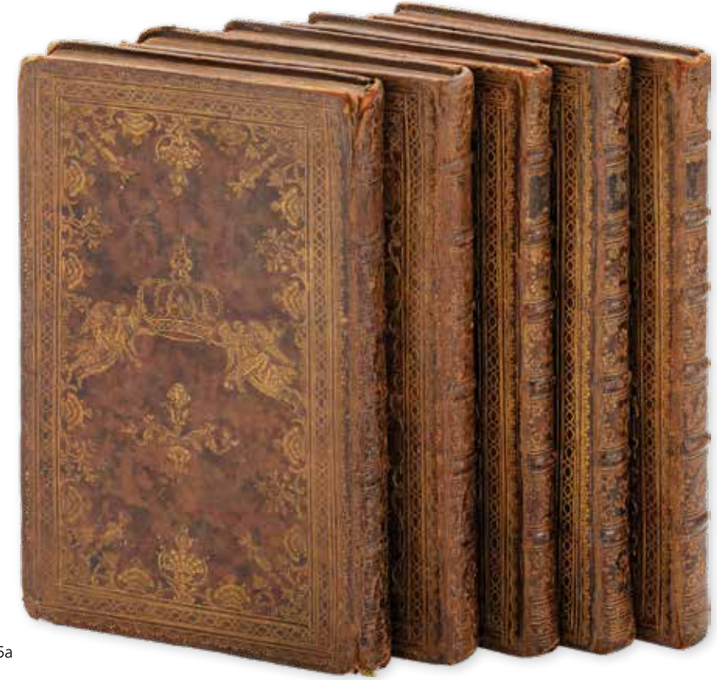

45a

תורת יהוה תמימה

יפה וברה ותמה · מכל אשר לפנים היה

תקון סופרים

ללמוד בני ישראל קסת הסופר לכתוב ולהגיה ממנה ספר תורה

אור תורה

ולא נערך ממנה מאומה

רבני גאוני ארץ

באמשטרדם

בבית וברפוס

יתמי המפורסמים שלמה פרופס כ"ץ ז"ל

בשנת

תרומי אל מעמיקו נפ"ק

45b

סדר הפטרות

מכל השנה

כמנהג קהלות הספרדים והאשכנזים

באמשטרדם

בבית וברפוס

יתמי המפורסמים שלמה פרופס כ"ץ ז"ל

בשנת

45c

46. תיקון סופרים הישרים – חמישה חומשי תורה – אמשטרדם, תקכ"ז, 1767 – סט נאה בחמישה כרכים – כריכות עור מקוריות מעוטרות

תקון סופרים הישרים, חמשה חומשי תורה, עם הפטרות וחמש מגילות. אמשטרדם, דפוס ליב בן משה זוסמנש, [תקכ"ז, 1767]. סט נאה בחמישה כרכים.

כריכות עור מקוריות, נאות, עם הטבעות מוזהבות של עיטורים, בהם עיטורי מלאכים וכתרים (עם הכיתוב "כתר תורה"). כריכות מיוחדות אלו נעשו לרוב לכבודם של פרנסי ומנהיגי הקהילה.

הטבעות שם בעלים ושנה בחזית כל אחד מן הכרכים: "חיים בן אברהם פאלק, א"ז ישי"ר [=תקכ"ח, 1768] לפ"ק".

שני שערים בכל כרך, הראשון מאויר בתחריט נחושת (מעשה ידי האמן A. Santcroos), מלבד לכרך הראשון, בו חסר השער המאוייר.

"תקון סופרים" מדוייק, בהגהת רבי איצק פרעמסלא, שיצא לאור בשנית ע"י בנו רבי הרש (המהדורה הראשונה נדפסה באמשטרדם תקי"א). בשער הראשון מופיע איור צבי, הרומז כנראה לשמו של רבי הרש, המו"ל (ראו: יערי, דגלי המדפיסים העבריים, ציור 140 ועמ' 168).

במהדורה שלפנינו נוסף בראש כל כרך ספר "דברי אמת" מאת רבי איצק פרעמסלא, בו מופיעים הנימוקים להגהותיו. בראש הכרך הראשון מופיעות מרבית ההסכמות מהמהדורה הראשונה, עם הסכמות חדשות מאת רבי שאול אב"ד אמשטרדם וגיסו רבי שאול הלוי אב"ד האג, ומאת רבי שלמה שלם.

תיקונים והערות בעניין סדר התפילה במקומות מעטים.

חמישה כרכים. בראשית: [4], ד, פח; ו; [2], י דף. דף השער הראשון, המאויר, חסר. שמות: [5], פט–קסא, [3]; ז–יב; [2], יא–כד דף. ויקרא: [4], קסג–ריב; יג–טו; [2], כה–לא, [7], לג–לה דף. במדבר: [4], ריג–רפג; טז–יח; [2], לג–מ, [2] דף. דברים: [4], רפד–שמז; יט–כ, [1]; [2], מא–נה דף. 20 ס"מ בקירוב. פנים הספרים במצב טוב, כריכות במצב בינוני–טוב. כתמים. מספר דפים מנותקים בחלקם בכרך השלישי. קרעים קטנים במספר מקומות. כריכות עור מקוריות, מעוטרות בעיטורים מוזהבים, עם נייר בטנה צבעוני מקורי. בלאי ופגמים בכריכות. נתונות בקופסת קרטון חדשה.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $3,000-4,000

46a

46b

46c

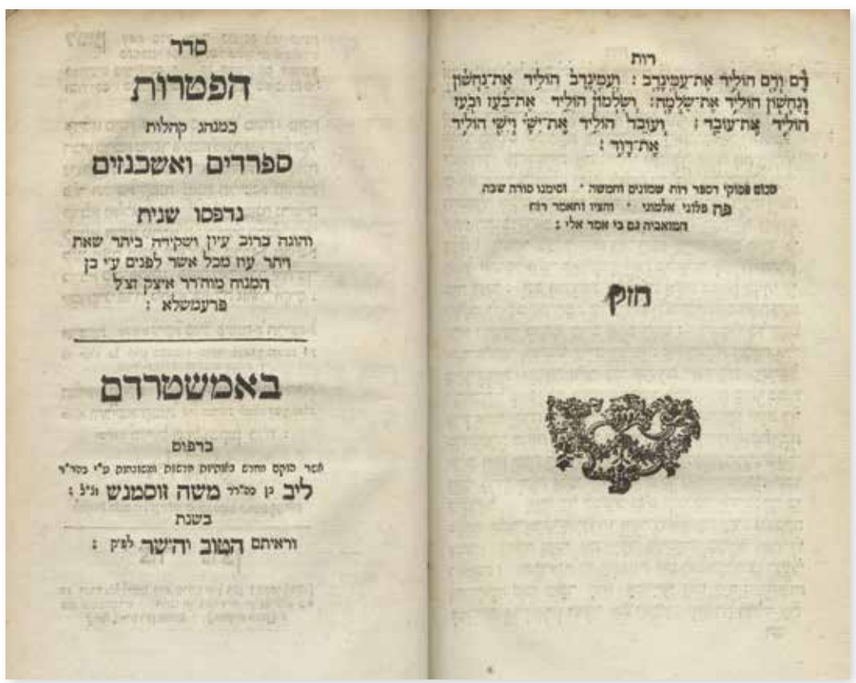

46d

47. לוח קיר לשנת שכ"ח – קושטא, שכ"ז, 1567 – נדיר במיוחד

לוח קיר לשנת שכ"ח. [קושטא? דפוס יעבץ? שכ"ז, 1567].

לוח גדול לתלייה, מודפס על צדו האחד, בחמישה טורים.

בראש הלוח כותרת מודפסת, עם מספר משפטים שבהם מילים מוגדלות, כסימן (גימטריה) לפרט השנה שכ"ח: "יערב עליו **שיחי** אנכי אשמח בה'", "ויתן אותם **לרחמים** לפני כל שוביהם", "מלכי תרשיש ואיים מנחה **ישיבו**", "מלכי שבא ושבא[!] אשכר **יקריבו**".

לוח לשנים עשר החודשים, עם פרטי מולד הירח, המזלות ומיקום גרמי השמים, וסדר הפרשיות לקריאה בתורה. בטור החמישי, השמאלי ביותר, מופיעים תאריכי החודשים לפי ספירת הנוצרים ("חדשי היונים"), עם מניין ימי החודשים, וכן תאריכי החודשים לפי ספירת המוסלמים ("חדשי הישמעאלים").

בראש הטור הימני מופיעים פרטים כלליים על שנת שכ"ח (מחזור החמה והלבנה), וכן מופיעה רשימה כרונולוגית ארוכה המפרטת את מניין השנים שעברו בשנה זו למאורעות שונים: בריאת העולם, לידת משה רבינו, יציאת מצרים, מתן תורה, הכניסה לארץ-ישראל, בניין בתי המקדש וחורבנם, היציאה לגלויות השונות, ועוד.

[1] דף, 37×29.5 ס"מ. מצב בינוני. כתמים רבים, כהים בחלקם. קרעים וסימני עש עם פגיעות בטקסט, משוקמים בהדבקות נייר. הלוח מורכב ממספר חלקים שנלקחו מעותקים אחרים והודבקו בנייר-דבק.

מקום הדפוס של הלוח אינו ברור לחלוטין. ככל הנראה נדפס בקושטא, אך ייתכן גם שמקום הדפוס הוא שאלוניקי.

ראו עוד: י' מהלמן, גנוזות ספרים, ירושלים, תשל"ז, עמ' 107, מס' 3; י' יודלוב, גנזי ישראל, ירושלים, תשמ"ה, עמ' 269 מס' 1822.

הלוח ניתן כמתנה מאת שגרירות ישראל בלונדון. מצורף מכתב על נייר רשמי של השגרירות, חתום על ידי אחד מאנשי השגרירות (ייתכן על ידי השגריר ארתור לוריא), מחודש ינואר 1962, בצירוף גזיר נייר שנלקח מקטלוג, עם תיאור של הלוח באנגלית.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-4,000

47

48. "מעשה השם" – ונציה, שע"ח, 1618 – דף מודפס, עם דברי קינה ושירים מאת רבי דוד מצא מקורפו – עותק יחיד בעולם

דף מודפס, "מעשה ה'", דברי קינה ושירים, מאת רבי דוד מצא (מאצא) מקורפו, על פטירת בני משפחתו בעקבות מגיפה, ועל פטירתם של אנשים רבים נוספים, חלקם מחוג מכריו וסביבתו. ונציה, דפוס פייטרו ולורינצו בראגאדין, בבית ייואני קאיון, שע"ח [1618].

דף בפורמט גדול, מודפס מצדו האחד. הטקסט מוקף במסגרת.

בראש הדף הכיתוב "מעשה ה'", ומשני צדיו: "לישועתך קויתי ה'", "לפורקנך סברית ה'".

המחבר, רבי דוד מצא, פותח בדברי קינה ארוכים על אנשים ממשפחתו ומחוג מכריו, שהלכו לעולמם מסיבות שונות, חלקן טראגיות. בתחילה מקונן המחבר על פטירתם של בנו משה ושני ילדיו, שנספו במגיפה באי זאנטי (זאקינטוס, יוון), יחד עם אנשים רבים נוספים. אחריהם מזכיר המחבר מספר רבנים ותלמידי חכמים שנפטרו: רבה צלא, בנו של רבי אברהם צלא [צלח], מהעיר ארטא (צפון מערב יוון, שנפטר בשנת שע"ז); "הרב הגדול", רבי ליב סארוואל (מחכמי ונציה הנודעים); רבי שמואל ארלי ורבי משה קאסיס ממנטובה, אותם מכנה המחבר "גדולי הדור" (וכן מציין כי נשא כשנה קודם לכן הספד קצר על רבי שמואל ארלי, בקורפו); ורבי שולם רוינה, שנרצח בעת היותו בדרך, בידי ליסטים. בהמשך מזכיר המחבר את אחד המאורעות הקשים בתולדות יהדות שאלוניקי – הריגתם של למעלה משמונים סוחרים יהודים שנפלו בשבי בעת חזרתם מיריד דולייא, ביום י"ד באלול שע"ז, ובהם אחד מידידיו (המחבר מציין כי השמועה על הירצחם הגיע אליו ביום שמיני עצרת שע"ח). כן מוזכרת פטירתו של בנו הבכור של רבי יהודה אריה ממודינה (אותו מחשיב המחבר כ"מורי ורבי ומיודעי"), מרדכי, שנפטר בן עשרים ושש שנים, וכן מוזכרים שמות של תלמידי חכמים נוספים, ומספר שמות של נשים שהלכו לעולמן.

לאחר פירוט שמותיהם הרבים של הנפטרים, מוצא המחבר לנכון להדגיש כי "בקרוביו נקדש קדוש ישראל, ועלינו להצדיק את הדין, על כן באתי ושרתי וגשתי שירים לה'... והם כמו שיר וצדוק דין וגם הודאה לשמו, כי הוא את אשר יחפוץ יעשה, ונפשותיהן של צדיקים לפניו כקרבן אשה, על כן קראתי שם המגלה הזאת מעשה ה' כי נורא הוא...".

בחלקו התחתון של הדף מופיע השיר, עם רמזים שונים, כפי שמסביר המחבר: "וחברתי באות התי"ו שלשה בתים שהם ששה תיבות, עבור יעלו לחשבון שלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה, כמו שהתורה מתחלת בבי"ת ומסיימת בלמ"ד, שהם ל"ב, והם עשר מאמרות ועשר דברות ועשר ספירות והמשכילים יזהירו...".

בחלק השמאלי התחתון, לאחר שיר קצר נוסף במעלת הצדקה, חותם המחבר את שמו, ומוסיף ה"מדבר בנהי וכותב בדמע מר נגוע ומעונה". לאחר מכן מוזכר שהדף נדפס לרצון הגביר רבי יוסף גאון, וכן מופיעים יתר פרטי הדפוסת.

רבי דוד מצא (מאצא), מחכמי קורפו. מתלמידיו של רבי משה הכהן מקורפו, בעל ספר "ישיר משה".

ראו: מ' בניהו, היחסים שבין יהודי יוון ליהודי איטליה, תל אביב, תש"מ, עמ' 325–329; הנ"ל, דפוסי קאליון, אסופות, יג, תשס"א, עמ' קל (בניהו רשם את הדף על פי העותק שלפנינו).

24×39 ס"מ. מצב בינוני. כתמים. בלאי. סימני קיפול. קרעים בסימני הקיפול ובמקומות נוספים (כולל קרעים חסרים בשוליים), עם פגיעות בטקסט, משוקמים בנייר–דבק מצדו השני של הדף.

לא נרשם במפעל הביבליוגרפיה ואינו מופיע בקטלוג הספרייה הלאומית וב–WorldCat. כפי הנראה לפנינו עותק יחיד בעולם.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $6,000-8,000

לישועתך קויתי ה' מעשה יהוה לפורקנך סברית ה'

דברי דוד מצא

אלהים כין גם דרכיו
היה ותיק זוכר חסדו
טובו ימציא כבוד בלו
לישראל מגן משגב
נאמן נורא סביב עדיו
פוזר פזו צדקת צדיק קריאתו
רועה שושן
רחבין תדע
תולדנו תמותתו
תהלתו תוארתו

מצורף

מכל עמל מכל הילי
ממנו לא ארע כי לי.
כי אם לחם מאכלי
וטרגי לדל דלי

דוד כמהר"ל אתרן מצא

יוסף גאון

בויניציאה

Appresso i Clar. Sig. Pietro e Lorenzo Bragadin

48

49. שיר מודפס על יריעת משי – מאת רבי יצחק לאמפרונטי – לרגל חנוכת ארון הקודש בפיראר – ונציה, ת"ע, 1710

שיר ארוך, מודפס על יריעת בד משי גדולה, מאת רבי יצחק לאמפרונטי בעל "פחד יצחק", לרגל חנוכת ארון הקודש בבית הכנסת הספרדי בפיראר. ונציה, דפוס בראגדין, [ת"ע, 1710].

שיר בן שלושים בתים, המתחיל: "עורו סעיפי נא ותתחטאו / בואו בבית אל חי והתכבדו". בשוליים, שורת דפוסת של בית הדפוס בראגדינה בוונציה, ושמו של המחבר: "יצחק לאמפרונטי". פסקת פתיחה בראש העמוד: "בשנת **עת** לעשות לה' להלל ולשבח העירוני רעיוני... בעלות ארון מעלה מעלה בעיר פיראר בבית הכנסת לספרדים, קבועה באבני כותלא שישא ומרמרא, הגיע זמני לומר שירה... ובפרט כי עלי ועל אהובי ידידי כנפשי כמ"ר שמואל מנחם פאנו הוטלה מלאכת הפועלים...".

המחבר, רבי יצחק לאמפרונטי (תל"ט–תקי"ז), חכם, רופא ומגדולי רבני איטליה. רב וראש ישיבה בפיראר. תלמידיו כיהנו כרבני קהילות חשובות באיטליה. התפרסם במפעלו המונומנטלי, סדרת הספרים "פחד יצחק" – האנציקלופדיה ההלכתית הראשונה שרק חלקה נדפס בחייו.

יריעת בד משי. גובה: 59.5 ס"מ. רוחב: 43.5 ס"מ. מצב בינוני–טוב. כתמים. סימני קיפול וקמטים. פרימה של חוטים, פגמים וחוסרים, בעיקר בקיפול שבמרכז היריעה. פגיעה בטקסט במספר מקומות. נתפרה ליריעת בד חדשה.

לא ידוע על עותק נוסף שהודפס על משי, מלבד זה שלפנינו.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $3,000-5,000

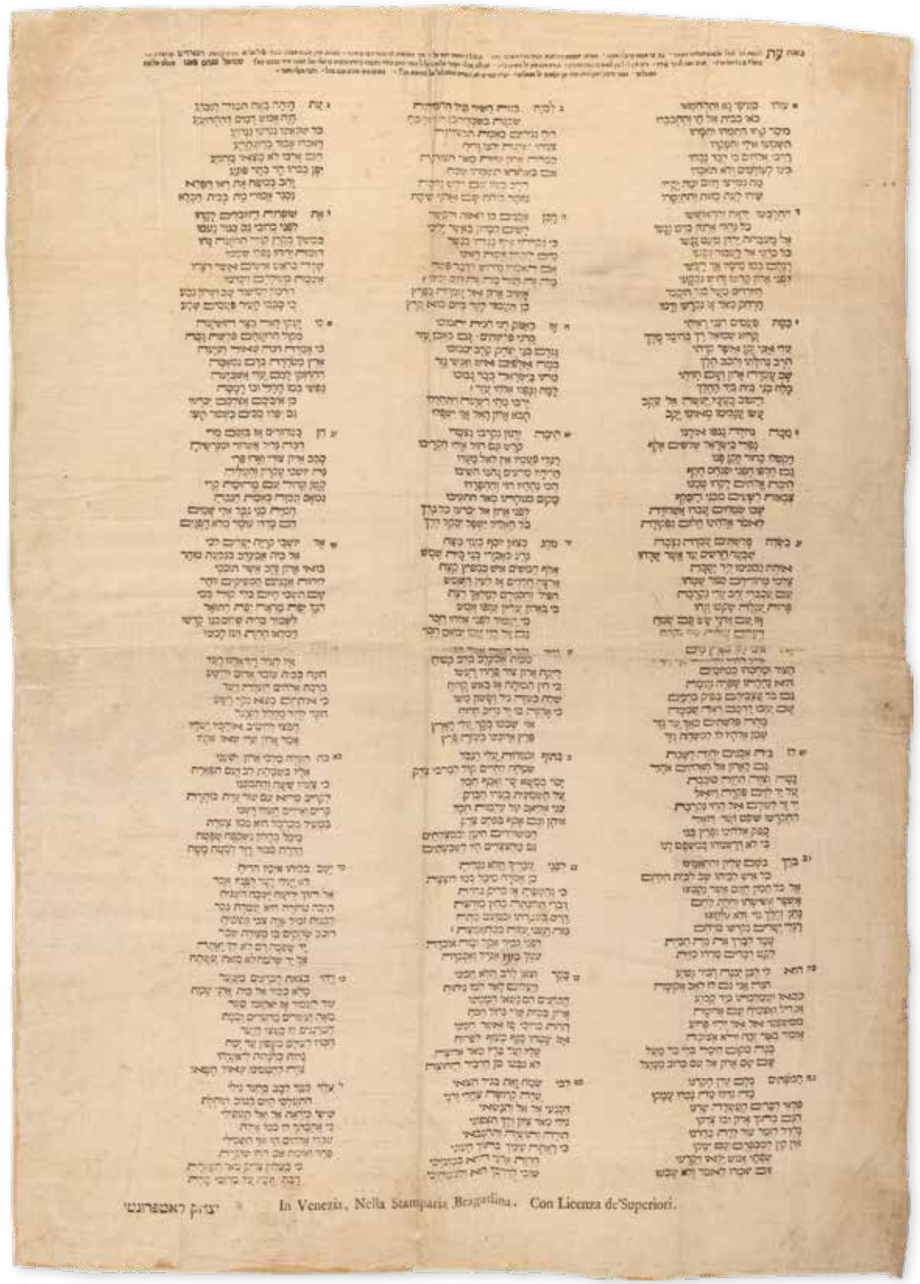

In Venezia, Nella Stamparia Bragadina. Con Licenza de'Superiori.

49

שמירה לילד למזל טוב

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים
מאין יבא עזרי : עזרי מעם יי
עושה שמים וארץ : אל יתן למוט רגלך
אל ינום שומרך : הנה לא ינום ולא ישן
שומר ישראל : יי שומרך יי צלך על יד
ימינך : יומם השמש לא יכנה וירח
בלילה : יי ישמרך מכל רע ישמור את
נפשך : יי ישמר צאתך ובואך מעתה
ועד עולם :

ארם		וחוה
אברהם	שדי	ושרה
יצחק	קרע שטן	ורבקה
יעקב		רחל ולאה

פנימה

מכשפה לא תחיה	מכשפה תחיה לא
לא תחיה מכשפה	לא מכשפה תחיה
תחיה מכשפה לא	החיה לא מכשפה

לילית וכל בת דילה חוץ
סיל נס: סיני וסנגלף
לתמלמיי כמיללבד לתארוליב:

ШЕМИРА ЛЕГАІЕЛЕДЪ
т. е. Охраненіе для дитятя
ЖИТОМИРЪ
Въ типографіи братьевъ Шапировъ
Печатать позволяется Кіевъ 1855 года
Октября 5 дня
Ценсоръ Новицкій
856

50

50. דף "שמירה לילד, למזל טוב" – זיטומיר – דפוס שפירא, תרט"ו, 1855 – לא ידוע ביבליוגרפית

דף מודפס, "שמירה לילד, למזל טוב", עם פרק "שיר למעלות אשא עיני אל ההרים", שמות קודש ונוסחי שמירה נוספים. זיטומיר, דפוס האחים שפירא, [תרט"ו] 1855.

דף שמירה ייחודי ונדיר ביותר, שנדפס בזיטומיר בדפוס האחים שפירא, ואינו ידוע ביבליוגרפית.

בראש הדף, בתוך מסגרת מלבנית מקושטת המקיפה את הטקסט, מופיעות בשני הצדדים המילים "שמירה לילד", ובמרכז, באותיות גדולות יותר, המילים "למזל טוב". לאחר מכן מופיע מזמור קכא בתהלים, "שיר למעלות אשא עיני אל ההרים". מתחת למזמור מופיעים שמות ונוסחי שמירה נוספים, בהם שמות האבות והאמהות, הפסוק "מכשפה לא תחיה" בצירופים שונים, ועוד.

בחלקו התחתון של הדף, מתחת למסגרת המודפסת, מופיע כיתוב מודפס ברוסית, בכתב קירילי, הכולל תעתיק של שם הכותר העברי ("שמירה להילד"), ולאחריו תרגום חופשי שלו לרוסית. לאחר מכן מופיעים ברוסית מקום הדפוס (זיטומיר), שמם של המדפיסים ("בבית הדפוס של האחים שפירא"), וכן אישור הצנזורה, עם מספר סידורי, שניתן על ידי הצנזור אורסט נוביצקי (Орест Маркович Новицький), פילוסוף ופרופסור באוניברסיטת קייב, ששימש כצנזור הרשמי של ועדת הצנזורה של קייב (האישור מתוארך ל-5 באוקטובר 1855).

[1] דף, 13.5×20.5 ס"מ. מצב טוב–בינוני. כתמים. חורים זעירים וקרעים חסרים (קרעים חסרים בשוליים הימניים התחתונים), עם פגיעות קלות בטקסט, משוקמים במילוי נייר. שולי הדף בצד ימין קצוצים.

בית הדפוס הנודע של משפחת שפירא, שנוסד בסלאוויטא, ולאחר מכן עבר לזיטומיר, התמקד בהדפסת ספרי קודש חשובים, בהם מהדורות של התלמוד הבבלי וספר הזוהר, וכן ספרי חסידות וספרי תפילה שונים.

לא ידועים לנו דפי שמירה עצמאיים כדוגמת הדף שלפנינו, שנדפסו בדפוס זה, לאורך כל שנות פעילותו. לפנינו עותק בלתי ידוע, וכפי הנראה יחיד בעולם.

פתיחה: $12,000
הערכה: $30,000-50,000

51. ספר "המקח והממכר" – וינה, תק"ס – העותק של האדמו"ר הראשון מדומברובה רבי מרדכי דוד אונגר – רבו, מחותנו וחמיו–זקנו של ה"דברי חיים" מצאנז

ספר המקח והממכר, על דיני מכירה, מאת רבינו האי גאון, עם הערות "זר זהב" מאת הגאון רבי אלעזר לעוו אב"ד פילץ (בעל ה"שמן רוקח"). וינה, דפוס יאזעף הראשאנצקיא, [תק"ס, 1800].

העותק של האדמו"ר הראשון מדומברובה, הגאון הקדוש רבי מרדכי דוד אונגר, תלמיד "החוזה מלובלין". בבטנת הכריכה הקדמית רישום בעלות בכתיבה אשכנזית רהוטה: "הספר המקח הממכר הלז שייך לרבינו הרב הגאון הגדול המפורסם מ' מרדכי דוד אונגר נ"י מדאמבראווא". רישומים נוספים בדפי הביטנה. בדף השער ובדף שלאחריו, רישום בעלות נוסף: "אביש".

הגאון הקדוש רבי מרדכי דוד אונגר מדומברובה (תק"ל–תר"ו), תלמידם של גדולי החסידות "המגיד מקוזניץ" ו"החוזה מלובלין". בצעירותו למד בישיבתו של "המגיד מקוזניץ" (כמו שהוא כתב בהסכמתו להדפסת הספר "עבודת ישראל"). אביו רבי צבי הירש היה מתלמידי רבי אלימלך מליזנסק, ואף הביא את בנו בילדותו להסתופף בצל קדשו. כאשר ראה הרבי ר' אלימלך את הילד, התפעל על כך שאביו זכה לבן כזה. לאחר נישואיו התקרב לרבו המובהק "החוזה מלובלין" והיה מגדולי בני חבורת תלמידיו יחד עם רעיו רבי נפתלי מרופשיץ, ה"יהודי הקדוש" מפשיסחא וה"ארי דבי עילאי". לפרנסתו עסק במסחר יין–הונגרי (ועל כן נקרא שם משפחתו "אונגר"), אך רבו "החוזה מלובלין" הורה לו לעזוב את עסקיו ומסחרו, כי הגיע הזמן שיהיה רבי ומנהיג. "החוזה" אמר כי כלל ישראל צריך לו, להדרכותיו, לתפילותיו ולהשפעותיו. ואכן, משנת תקע"ה החל לכהן כאדמו"ר בעיר דומברובה, ושמו נודע כפועל ישועות המתפלל ומברך לישועתם של ישראל. היה נערץ ומקודש גם אצל גדולי החסידות בדורו ששיחרו לפתחו, וגם אצל המון העם שבאו להתברך במחיצתו. תשובותיו בהלכה נדפסו בספר "שובע שמחות" (לתלמידו רבי מנחם מנדל לזר אב"ד סטריזוב). ממשפחתו יצאו שושלות מפורסמות של אדמו"רים וצדיקי הדור, בהם בנו וממלא–מקומו הגה"ק רבי יוסף אונגר האדמו"ר השני מדומברובה (חתן האדמו"ר רבי משה אליקים בריעה מקוזניץ).

בין תלמידיו של רבי מרדכי דוד מדומברובה היו: הגה"ק רבי שלום (הראשון) מקאמינקא, והגה"ק רבי חיים הלברשטאם אב"ד צאנז – המזכירו לשבח במספר מקומות בספרו "דברי חיים" (ראו: חלק אבן העזר, תשובה ב, תשובה נ"ח, ובמקומות נוספים; גם בהסכמה להדפסת הספר "עבודת ישראל" מהמגיד מקוזניץ, כותב ה"דברי חיים": "...אולם אין מסרבין לגדול, הוא ניהו כבוד מחותני הרב הגאון החסיד מופת הדור מוה' מרדכי דוד נ"י..."). לימים נעשה ה"דברי חיים" למחותנו של מורו ורבו, כאשר בתו של ה"דברי חיים" נישאה להרה"צ רבי משה אונגר (מצפת) בנו של הגה"ק רבי מרדכי דוד מדומברובה. ברבות הימים אף נעשה ה"דברי חיים" לנכדו של מורו ורבו, כאשר נשא (בזיווגו השלישי) את נכדתו של מורו ורבו, הרבנית רעכיל דבורה בת רבי יחיאל צבי הירש אונגר מטורנא, והיא אמם של בני–זקוניו האדמו"רים רבי שלום אליעזר הלברשטאם מרצפרט ורבי יצחק ישעיה הלברשטם מטשכויב וקראקא.

[4], ה–ק דף. 20.5 ס"מ. מצב בינוני–טוב. בלאי רב, קמטים בשולי רוב הדפים. דף השער מקומט. קרעים חסרים בשולי דף השער. סימני עש בודדים. כתמים. כריכה עתיקה בלויה ופגומה.

פתיחה: $2,000

הערכה: $3,000-5,000

ספר

המקח והממכר

לרבינו האי גאון בן של רב שרירא גאון זצ"ל אשר בכללו
ב"ל ספר המשכן ומשפטי התנאי ומשפטי הלוואות ודינים
אחרים נאמרים לארץ ולדרים:

MEKACH UMEMKAR.

ווין

געדרוקט ביא יאזעף דראשאנצקיא ק"ק דייטש אונד
רקוריישען אויף בכרחקרלעי אונד בכרחקרלעי אויף דען אלטען קנטארקע

51a

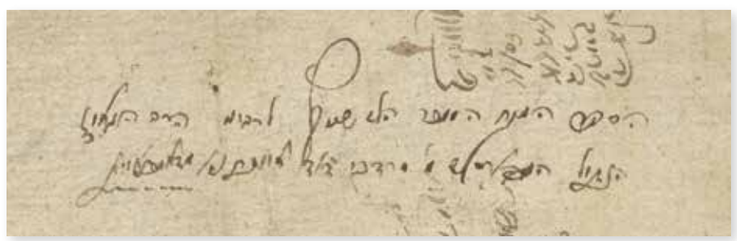

51b

52. מסכת שבת – ווילנא, תר"ן – העותק של האדמו"ר מקרסטיר רבי אברהם שטיינר וחתנו רבי מרדכי דוב הלברשטאם מסאטמר–רצפרט

תלמוד בבלי מסכת שבת, עם כל המפרשים. ווילנא, דפוס האלמנה והאחים ראם, תר"ן, 1890. שני שערים.

עותק מיוחס, עם חתימות ורישומי בעלות של האדמו"ר רבי אברהם שטיינר מקרסטיר, וחתנו רבי מרדכי דוב הלברשטאם.

מעבר לדף השער הראשון, רישומי בעלות (בעיפרון): "הק' אברהם שטיינער"; "הק' אברהם בהה"צ מו"ה ישעי' זצ"ל הכ"מ" [רק בשנה הראשונה לאחר פטירת האב נוהגים לחתום: הכ"מ=הריני כפרת משכבו]. בשני השערים חתימות ורישומי בעלות של "הק' מרדכי דוב הלברשטאם, ב' קרעסטור יצ"ו". בראש השער השני גם מופיעות 4 חתימות זו–אחר–זו: "אברהם שטיינער" (שייתכן כי נכתבו ע"י אחד מבני ביתו). בדף קד2 ובדף קטז1 מופיעות השלמות בכתב–יד של השמטות הצנזורה.

הרה"ק רבי אברהם שטיינר האדמו"ר מקרעסטיר (תרמ"ג בערך–אדר א' תרפ"ז), בנו בכורו של הרה"ק רבי ישעיה'לה מקרעסטיר (תרי"ב–ג' אייר תרפ"ה) וממלא מקום אביו ר' ישעיה'לה באדמו"רות קרעסטיר במשך כ–18 חודשים. המשיך את מעשי החסד המופלגים ואת הכנסת–האורחים של אביו הקדוש. לביתו המשיכו לנסוע המוני יהודים מכל רחבי הונגריה, לשאול בעצתו ולהשיג "קמיעות" וישועות.

בתו היתומה נישאה להחתן בנש"ק רבי מרדכי דוב הלברשטאם (תר"פ בערך–נספה בשואה תש"ד), בנו של הרה"ק רבי חיים מסאטמר (תרמ"ב–כסלו תש"ג), ונכדו של האדמו"ר רבי שלום אליעזר הלברשטאם מראצפערט (תרכ"ב–נספה בשואה תש"ד). החתונה הייתה בשנת תש"ג בעיר קרסטיר, והסב הרה"ק רבי שלום אליעזר השתתף בחגיגות החתונה כל שבעת ימי המשתה בעיר קרסטיר. היה מכונה "ר' מאטעל'ע" אולם נקרא בישראל בשם "מרדכי דוב" על שם אבי–זקנתו האדמו"ר רבי מרדכי דוב טברסקי אב"ד הורונסטייפול (חמיו של רבי שלום אליעזר מרצפרט). רבי מרדכי דוב הלברשטאם היה מתלמידי ישיבת "עץ חיים" בבובוב, כיהן ברבנות בעיר טיסא–לאק. לאחר נישואיו התגורר תקופה קצרה בקרסטיר, ואחר כך הקים את בית מדרשו בעיר מישקולץ (ראו אודותיו: צ' ברינער, רבינו הקדוש מראצפערט, עמ' שנג–שנה).

[2], ב–[ק]צב דף; מח, ה–ו, נא–עב, [1] דף. 39 ס"מ. מצב משתנה, בינוני עד בינוני–גרוע. כתמים ובלאי רב. קרעים וסימני עש קשים, עם פגיעות בטקסט בחלק מהדפים. שיקום בדף השער הראשון. כריכה חדשה.

פתיחה: $2,000

הערכה: $3,000-6,000

52a

52b

מסכת
שבת
מן
תלמוד בבלי

עם פירוש רש"י, תוספות, ותוספות ישנים, ופסקי תוספות, רבינו אשר, קצור פסקי הרא"ש לבנו רבינו יעקב בעל הטורים זל, והגהות אש"י מהגיס ישראל מקרקשו זל, ופירוש המשניות לרמב"ם זל. פירוש רבינו שמשון משאנץ זל ופירוש רבינו אשר זל למשניות סדר זרעים וטהרות. מבוא התלמוד לרבינו שמואל הנגיד הלוי זל, ועליו נלוה קצור כללי התלמוד מלוקט מספרי הכללים עד הגיס יהודה גיה ליב זל דיין בספרים. מסורת הש"ס, עין משפט (מראה מקומות הרמב"ם בפוסקים הראשונים), ונר מצוה (מסני מנין הרמב"ם משפטו בעין משפט) ותורה אור, כל אלה סדר וחיבר הגיס הרב הישן בעוז זל בעה"ם שלמי הבורים לדורי"ם. חלופי גרסאות. הגהות לש"ס והוספות במסורת הש"ס ועין משפט להגיס יוסף שמואל זל אברק פפרס (כפס"ג בש"ס אס"ר ופפר"ס בסנות תע"ד—תפ"א), והגהות והוספות מראה מקומות להגיס ישעיה (פיק) ברלין זל אברק ברעסלויא, ומוקפים בחצאי רבוע.

ועליהם נוספו

א) ספר חכמת שלמה (מהרש"ל) להגיס שלמה לוריא זל.
ב) חדושי הלכות } (מהרש"א) להגיס שמואל אליעזר הלוי
ג) חדושי אגדות } אידלס זל אבד"ק אוסטרא.
ד) מאיר עיני חכמים (מהרים לובלין) להגיס מאיר מלובלין זל.
ה) חדושי הלכות מהרים שיף להגיס מאיר שיף זל אברק פולדא. וקלו באור והגהות מהגיס מרדכי זאב מארדוס זל אברק פארטיק.
ו) מעדני יום טוב (מפרשי סדר) להגיס יום טוב
ז) דברי חמודות } (לתס חמודות) } לרבינו שמואל הלוי לוי הנצליר זל (נדפסו בחוברות הרבה, חוברות לש"ס).
ח) פלפולא חריפתא על הרא"ש סדר נזיקין.
ט) תפארת שמואל (השלם) על הרא"ש, להגיס אהרן שמואל קאידענוי זל (מהרש"ק).
י) קרבן נתנאל על הרא"ש לסדר מקוה טהרות, להגיס נתנאל נויזל זל אברק קארלסרוה.
יא) חסד אברהם פי' על שמונה פרקים להרמב"ם זל, מהגיס אברהם הלוי הורוויץ זל (אבי של בעל הש"ל).

כשר נוסח זו מגילת הוספות רות על כל מפרי הש"ס בלקוי בכתב"ל נושים הוצאות הישנות מאיות הקודמות, מתוצאה חמורות מאמות הרי"ם.

ראה זה הרש הוא אשר הוסמנו בו על כל אלה

יותר ממאה הוספות חדשות נכבדות

מלבד פירושים חדושים והגהות מרבנן גאוני קדמאי ובתראי הובם הוי נגוים עד כה בכתבי יד בגני הש"ס אשר להמשלות אי ליחדים זה בכה חזה בכה, ועין הרשום לא שמרם עוד. ונקבים בשמותיהם מעבר לקף הזה:

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

52c

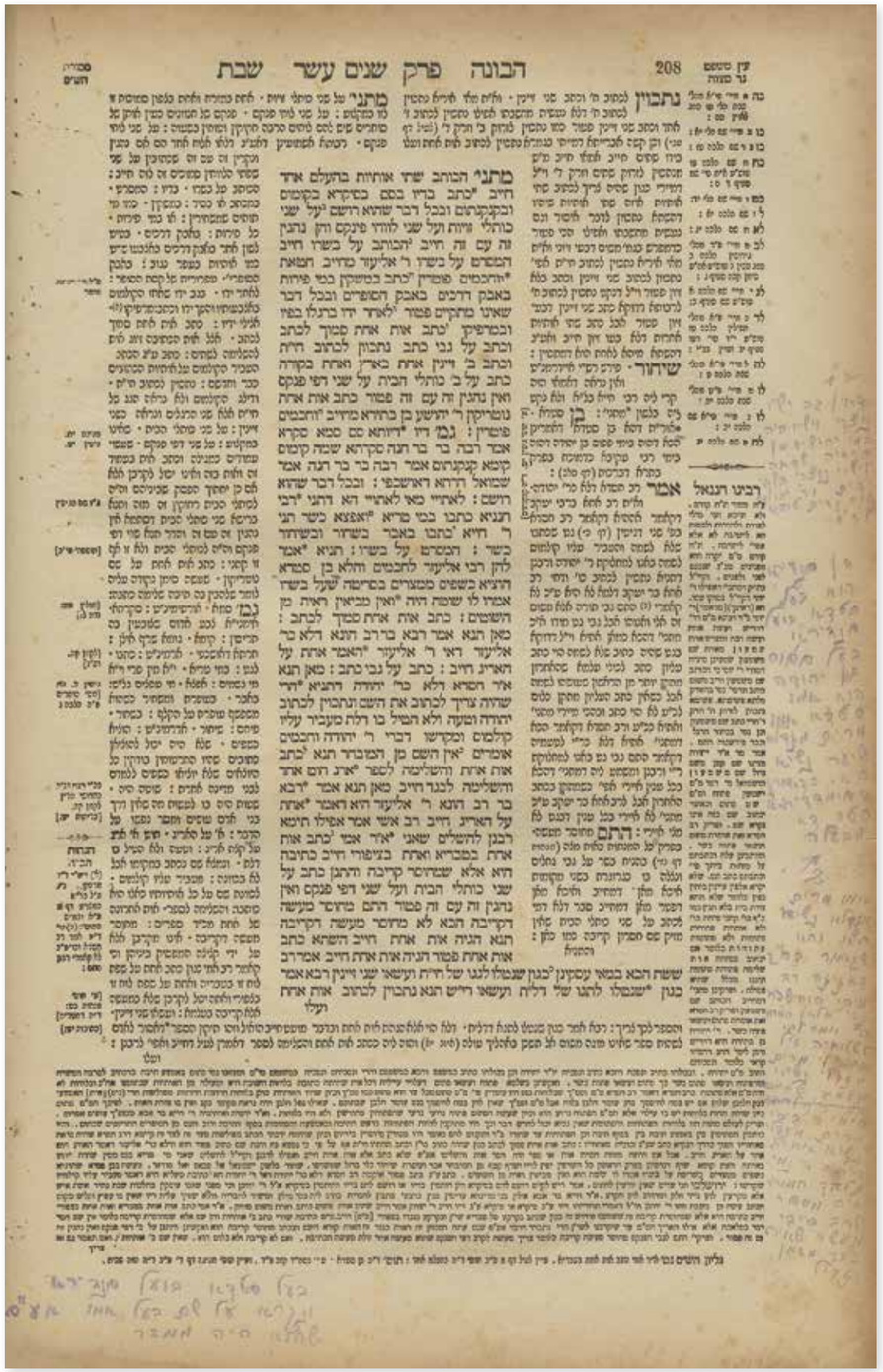

52d

53. ספר "כנסת הגדולה" – פיורדא, תנ"ב, 1692 – העותק של בעל התניא, שהעניקו במתנה לאחיינו רבי שמעון ליפשיץ (חתן אחיו הרה"ק רבי מרדכי פוזנר)

ספר כנסת הגדולה, חלק חושן משפט, מאת רבי חיים בנבנישתי. פיורדא, דפוס יוסף בן זלמן שניאור, [תנ"ב, 1692]. ללא דף השער.

העותק של הגאון הקדוש אדמו"ר הזקן רבינו שניאור זלמן מליאדי בעל התניא, שהעניקו במתנה לאחיינו הגאון החסיד רבי שמעון ליפשיץ, חתן אחיו הרה"ק רבי מרדכי פוזנער (ייתכן שאדמו"ר הזקן נתנו כ"דרשה געשאנק" לרגל החתונה עם בת-אחיו).

בדף המגן האחורי מופיעים רישומים שונים בכתב-יד (חלקם כנראה בכתב-ידו של המקבל) המעידים על קבלת הספר במתנה מידיו הקדושות של בעל התניא רבינו שניאור זלמן ב"ר ברוך מליאזנא: "זה הכנסת הגדולה שייך לה"ה המופלג המפורסם חכו"נ אי"א מוה"ר שמעון יצ"ו [ב"ר אברהם שמשון] חתן הנגיד מו"ה יהודא ליב יצ"ו מאמשטיסלאב הבירה, שנתן לו דודו הרב מו"ה שניאור זלמן מק"ק לאזנע הבירה - נאו' נתן נטע ש"ץ ונאמן דעיר וויעטקא יצ"ו"; "זה הספר כנסת הגדולה שייך לה"ה הרבני הראש הקצין הנגיד המופלא ומופלג המפורסם בתורה וביראה כבוד קדושת שמו מוהר"ר שמעון יצ"ו במוהר"ר אברהם שמשון חתן של הנגיד יהודא ליב יצ"ו"; "ויש עוד סימן על זה הספר שנתן לי דודי הרב כמוהר"ר זלמן במוהר"ר ברוך זצללה"ה".

בדף המגן מופיע רישום נוסף מאת רבי שמעון ליפשיץ, המבכה את פטירת אמו בשנת תקס"א: "על אלה אני בוכי' עיני עיני יורדו מים מאין הפוגות מאנה הנחם על פטירת אמי מורתי שנפטרה ביום שבת קודש ג' חשוון ונקברה במחרת שנת תקס"א לפ"ק - בנה הבוכה בדמעות שליש, שמעון בא"א מו"ה אברהם שמשון יצ"ו מבית ליפשיץ".

נוסף על כך, בדפי המגן מופיעים רישומים וחתימות שונים מאת ר' זאב וואלף ב"ר דוד מהעיר ויטבסק: "זה הספר כנסת הגדולה שייך... זאב וואלף... החונה פה ק"ק וויטעפסק"; "זה הספר שייך לה"ה... ומנהיג... הר"ר זאב המכונה וואלף בן לא"א הק' מוהר"ר דוד". רישום נוסף: "נאום יצחק בן לא"א כמהור"ר אברהם יצחק".

מצדו השני של דף המגן, מופיע רישום בכתב-יד בפולנית מהעיר ויטבסק בשלהי המאה ה-18, פרוטוקול ישיבת מועצת העיר ויטבסק הדן בהחכרת נכס עירוני לתושב יהודי בשם מאיר, וכולל הנחיות צבאיות-מנהליות לגבי חלוקת הסמכויות על שיכון חיילים בין הרשות העירונית לצבא הרוסי.

הגאון החסיד רבי שמעון ליפשיץ, בן רבי אברהם שמשון ליפשיץ (חתן הנגיד רבי יהודה ליב מאמטשיסלאוו), וחתן הרה"ק רבי מרדכי פוזנער (אחיו של רבינו הזקן מליאדי בעל התניא והשו"ע). **בנו, הגאון החסיד רבי דובער ליפשיץ בעל "גלות עיליות"** (תק"צ-תרמ"ח), מחסידי ה"צמח צדק" מליובאוויטש, כיהן כרב ומו"צ בעיר וויעטקא (פלך מאהליב) במשך שלושים שנה והחזיק שם ישיבה; היה תלמיד הגאון החסיד רבי נתן גוראריה אב"ד ור"מ וויעטקא (ר' נתן בילאייווקער). בספרו "גלות עליות" (ווארשא, תרמ"ז) העוסק בדיני מקוואות, הוא מזכיר פעמים רבות את "דודי זקני רבינו הגאון מלאדי נ"ע"; ופעם אחת כותב: "ראיתי בספר שארית יהודה לדודי-זקני מהרי"ל ז"ל [מיאנאוויטש]... הביא בשם אחיו רבינו הגאון החסיד מלאדי נ"ע...".

ה"בית רבי" כותב עליו: "הרה"ג ר' דובער זלה"ה בעל המחבר 'גולת עליות' על מקוואות, שהיה רב בווייעטקא, כותב על רבינו 'דודי זקני', ושמענו שהיה נכד להר"ר מרדכי". ידוע על חיבור נוסף שכתב בשם "גלות תחתיות".

חותנו, הרה"ק רבי מרדכי ב"ר ברוך פוזנער (נפטר תקפ"ג), אחיו של האדמו"ר הזקן מליאדי בעל התניא והשו"ע. היה ממונה על ה"חדרים" בליאזנא, ולפניו היו האברכים צריכים להעריך קושיותיהם ולהרצות פלפוליהם בזמנים קבועים (התמים, ב, דף נא). רבי מרדכי סייע בהגהת "שולחן ערוך הרב", כפי שכותב האדמו"ר האמצעי בהקדמת השולחן ערוך: "...וגם דודי הרב המופלג מוהר"ר מרדכי הגיה כפי כחו". רבי מרדכי גם עסק בהדפסת ספרי הטורים והתלמוד בבלי בסלאוויטא, בשליחות אחיו האדמו"ר הזקן רבי שניאור זלמן מלאדי, וכפי שכותב בעל התניא בהסכמתו למסכת

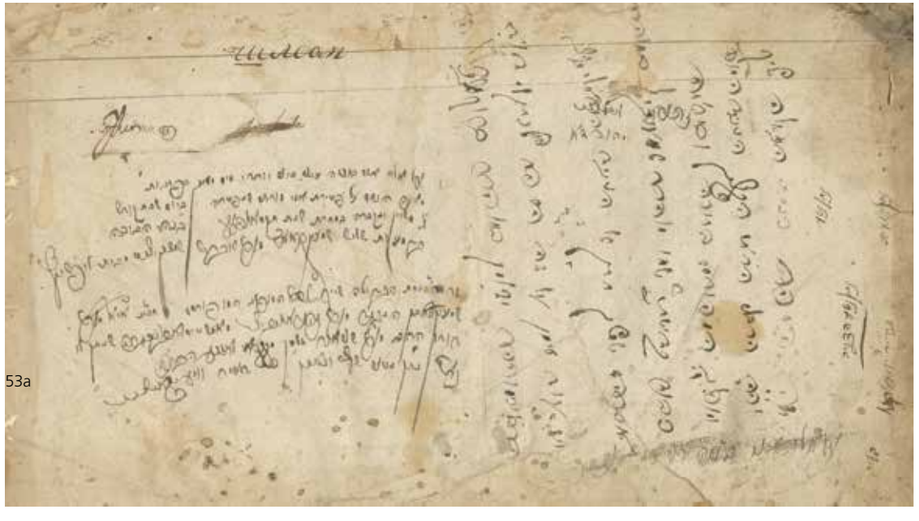

53a

ברכות (סלאוויטא, תקס"ח): "אשר נדפסו שם מקרוב ע"י שלוחי מהימני דידי ה"ה האחד ומיוחד אחי הרבני המופלא הנגיד מו"ה מרדכי ומר דעימיה...מו"ה שלום שכנא ז"ל, כידוע לכל וכאשר בידי כתוב וחתום שהיו שלוחים וכו'". גם בהסכמתו של רבי לוי יצחק מברדיטשוב (למהדורת הטורים, סלאוויטא, תקס"א-תקס"ב) נכתב: "...הרבני המופלג הותיק מוה' מרדכי במ' ברוך מאורשא, ודעימיה ה"ה הרבני המופלג הותיק מוה' שלום שכנא במוה' נח משטאלין, להביא על מכבש הדפוס בסלאוויטא המעולה והמשובח שבכל הדפוסים שבמדינתנו, ש"ס תלמוד בבלי... וגם ספרי רבינו יעקב בעל הטורים"). ה"צמח צדק" העיד על דודו-זקנו רבי מרדכי פוזנר, כי "היה חריף נפלא ובעל סברא ישרה בעמקות נפלאה. כשהיה לומד איזה סוגיא היה הולך מהקל אל הכבד וכל סוגיא היה לומד חמשה ששה פעמים, ומפעם לפעם היה מחדש חידושים בחריפות עצומה כמטפס ועולה מדרגא לדרגא, ופלפולו היה נחמד ונעים" (התמים, ב, דף נא). בשנותיו האחרונות כיהן כרב בעיר אורשא שבמחוז ויטבסק, ונטמן בבית העלמין בעיר קאפוסט. מסופר כי תואר פניו היה דומה לתואר פניו של אחיו האדמו"ר הזקן: "...נמצאו איזה אנשים שהכירו אותו ואמרו שתוארו היה דומה הרבה מאוד לתואר אחיו רבינו נ"ע כפי שראו בתמונה" ("בית רבי", דף נב/2).

[ב]-קצו דף. חסר דף השער. 32 ס"מ. מצב בינוני; חלקו האחרון של הספר במצב גרוע. כתמים, בהם כתמים כהים ועקבות רטיבות. קמטים ובלאי. קרעים וסימני עש. קרעים חסרים גדולים בשולי מרבית דפי הספר, עם פגיעות בטקסט בדפים רבים; חלק מן הדפים משוקמים בהדבקות נייר. כריכת עור חדשה עם הטבעות מוזהבות (הטבעת המקום ושנת הדפוס על גבי השדרה שגויים).

מצורף צילום מכתב מאת הגאון רבי יוחנן גוראר', רבה הראשי של חולון, הכולל התייחסות לעותק ספר "כנסת הגדולה" שלפנינו, וכן פרטים ביוגרפיים שהוסיף הרב גוראר' על אודות האישים הנזכרים ברישומים שבו.

פתיחה: $40,000

הערכה: $80,000-120,000

הקדמת

ם העלם סיני ועוקר הרים הרב הכולל כמהריר יהושע בנבנשת נרו

[illegible]

ולך אשא

[illegible]

כנסת הגדולה

טור חשן משפט

הלכות דיינים סימן א ובו לו סעיפים

[illegible]

54. כתב-יד חב"ד ("בוך נומר ז / מוגה") – שו"ת "צמח צדק" עם דפים והגהות רבות בכתב-יד קדשו – כולל תשובות בהלכה שלא נדפסו – ליובאוויטש, שנות התק"צ

כרך בכתב-יד, "בוך" חב"ד, עם תשובות בהלכה מאת האדמו"ר רבי מנחם מענדל שניאורסון בעל ה"צמח צדק" מליובאוויטש [ליובאוויטש, שנות התק"צ בקירוב].

כתב-היד הוגה בידי המחבר, האדמו"ר בעל ה"צמח צדק" מליובאוויטש, וכולל הוספות, הדגשות, מחיקות והגהות רבות בכתב-יד קדשו. נוסף על כך, הכרך שלפנינו, המורכב קונטרסים קונטרסים, במספר כתיבות, כולל כפי הנראה גם עמודים רבים הכתובים בגוף כתב-יד קדשו של ה"צמח צדק".

בראש הכרך מופיעים שני דפי מפתחות. בכמה מקומות נכתבו הוראות לעריכה ולהעתקה בשולי הדפים ובין השורות. הדפים מוספרו בכתב-יד, א-קנז (ייתכן שנכתב בידי ה"צמח צדק", בעת כריכת הספר).

לצדה הפנימי של הכריכה הקדמית הודבקה פיסת נייר מתוך העטיפה המקורית, ועליה רישום בכתב-יד: "בוך נומר ז / מוגה". מדבקות דומות מופיעות על כמה כרכים נוספים הכתובים בגוכתי"ק ה"צמח צדק" ונמצאים בספריית ליובאוויטש (ראו: כת"י 2047, כת"י 1096, כת"י 227, כת"י 233, כת"י 1019).

הכרך שבידינו הוא כנראה חלקו הראשון של כת"י 1050, הכתוב ברובו בכתב-יד קדשו של ה"צמח צדק" ומסומן במדבקה על הכריכה "בוך נומר ט" (על דף המגן כתב ה"צמח צדק": "שו"ת חלק אה"ע / נק' מה"ב, חלק ב". ראו: צ"צ, או"ח, ב [ניו יורק, תשע"ח], עמ' תמה, סעיף יז). התשובה האחרונה המתוארכת בחלק ב' היא משנת תר"ג, ולפיכך ניתן לשער שהתשובות בכרך שבידינו, שהוא חלק א', הן משנים מוקדמות יותר, משנות התק"צ בערך.

ה"בוך" כולל תשובות רבות וארוכות בהלכה, אשר מרביתן נדפסו (בשינויי נוסח) בשו"ת "צמח צדק" – רובן בחלק "אבן העזר" ובחלק "פסקי דינים" (על חושן משפט), ומיעוטן בחלק יורה דעה, בחלק חושן משפט ובחידושים על הש"ס. בין התשובות הנדפסות: "בתולה שחטפה מאיש אחד א' רוכ"ס" (אבן העזר, סימן צג); "כהן שאמר לעדים ראו גט שאני נותן לאשתי" (אבן העזר, סימן רסו); "על אודות הכינוי ליקותיאל הנק' בפ"כ קושי'" (אבן העזר, סימן רז); "מה שהשיב המגיה... גבי גדלי'" (אבן העזר, סימן רט); "מכתבי מהרא"י סי' מבואר דגרשון שכ' גרשום הוי פסולא דרבנן" (אבן העזר, סימן רח); "נידון שאלה דחומעץ" (אבן העזר, סימן נא); "בנידון מי שהביא גט לאשה ממדינה אחרת ואין השליח מכיר את המגרש" (אבן העזר, סימן רפו); "ע"ד הגט שקיבלה האשה ברצונה וכשכתבו הגט אמרה שאביה כהן" (אבן העזר, סימן ה); "אודות מ"ש בתו"ג... שאם אבי הבעל או אבי האשה פרע שכר הסופר" (אבן העזר, סימן קנ); "גרסינן בפ"ק דב"מ (ד"ו ע"ב) א"ל רב המנונא" (פסקי דינים, חושן משפט, סימן כה); "בנדון שבועה בכתב" (יורה דעה, סימן קפה); "בטור סעיף י"ב כתב הרמ"א" (פסקי דינים, חושן משפט, סימן ע"ה); "עיי' גי"ת שער ס"ו שהקשה על הרמב"ם" (אבן העזר, סימן נב); "שאלה. שמעון מוואלין מכר ספרים עבור שני אלפים רוכ"ס ללוי מרייסין" (חושן משפט, סימן א); ועוד.

ה"בוך" כולל גם תשובות וקטעים אשר לא נדפסו כלל בשו"ת "צמח צדק", ובהם תשובות וקטעים הפותחים במילים: "עיי' ב"ש סי' קכ"ו" (דפים מד/1 – סוף מה/1); "עיי' בתשו' רז"ל המתחלת הנה דעת רש"ל" (דף מט/1; בקובץ "יגדיל תורה" [לה, ע' רכא, הערה 44] נכתב: "לא הגיעה אלינו"); "שטר שנכתב בהרבה שיטות" (דפים קכא/1 – קכב/1); "שאלה: המוכר שדה לחבירו באלף זוז ונתן לו מקצת הדמים" (דפים קכג/1 – קכה/1); "מי שאנסוהו להתפשר עם הנתבע" (דף קכח/2–1); "שנים שהמרו זא"ז ונתנו משכונות ביד שליש" (דפים קלב/2 – קלג/2); "בש"ך (ח"מ סי') סקי"א מיהו אם אמר רק לא לויתי" (דף קלה/2–1); וקטעים נוספים.

מנהגו של האדמו"ר בעל ה"צמח צדק" היה להגיה ולברר את הגיליונות שנכתבו בידי המעתיקים השונים, ולהוסיף בשוליהם הגהות והוספות רבות, כפי שכותב בעל "בית רבי": "נמצא בכת"י... הן מרשימות עצמו... והן מרשימות אחרים שביררם וליבנם ושם עליהם נוספות בדרך הג"ה ופלפל בהם הרבה" (חלק ג, פרק ה). מנהל ספריית חב"ד, הרב שלום דובער לוין, כותב: "...נשארו לנו לפליטה, בספריה, קרוב לשמונים כרכים כתי"ק... או בכת"י הסופר שלו, אשר כ"ק אדמו"ר ה'צמח-צדק' היה מוסר לו את כתביו להעתיקם, ואח"כ היה כ"ק אדמו"ר ה'צמח-צדק' עובר על הכרכים האלו ומגיהם בתוספת מרובה" ("ספריית ליובאוויטש", ע' כח-כט).

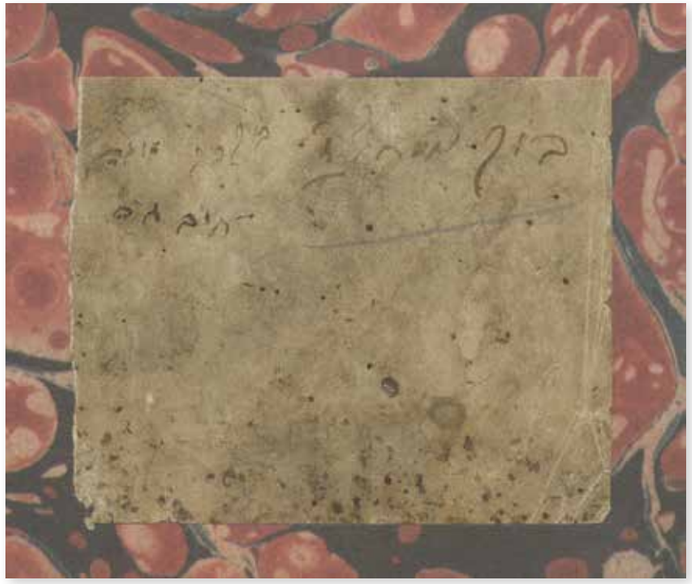

54a

שו"ת "צמח צדק"

האדמו"ר ה"צמח צדק" היה מגדולי המשיבים בדורו, ולמעלה מאלף מתשובותיו בהלכה נדפסו בסדרת הספרים "צמח צדק". עם זאת, מרבית התשובות שכתב במשך כיובל שנים אל גדולי הרבנים ברחבי רוסיה הלבנה, אוקראינה וליטא אבדו בשריפות השונות שפקדו את העיירה ליובאוויטש במרוצת השנים. בימי חייו לא מסר ה"צמח צדק" לדפוס את תשובותיו בהלכה, את חידושיו בתורת הנגלה ואת מאמריו ודרושיו בתורת החסידות. תורתו הועתקה בידי מעתיקים שונים ונותרה בכתבי-יד בלבד. לאחר הסתלקותו בי"ג ניסן תרכ"ו, החלו רבי חיים יעקב ווידערוויץ ורבי שמעון ב"ר דוד להכין לדפוס את חידושיו על הש"ס ואת פסקיו ותשובותיו על ד' חלקי שו"ע. כתבים אלו נותרו מפוזרים בעשרות כרכים שנכתבו בכתב-יד קדשו ובעשרות כרכים של ההעתקות שנמצאו בידי חסידיו, או שנאספו ולוקטו אחת לאחת מידי מקבלי התשובות עצמם. מלאכת האיסוף, הסידור, ההעתקה, העריכה וההדפסה של תורת ה"צמח צדק" בתורת הנגלה הסתיימה שמונה עשרה שנים לאחר הסתלקותו: תחילה יצאו לאור שני חלקיו של שו"ת אבן העזר (תרל"א-תרל"ב); בשנת תרל"ד נדפסו שלושת חלקיו של שו"ת יורה דעה; בשנת תרל"ח נדפסו החידושים על הש"ס; ולבסוף, בשנת תרמ"ד, נדפסו החלקים האחרונים של הסדרה – שו"ת אורח חיים ושני חלקיו של "פסקי דינים". לסדרה כולה קראו המדפיסים בשם "צמח צדק", שכן מנינו עולה בגימטריה לשם המחבר: מנחם = צמח = 138; מענדל = צדק = 194. מאז ואילך נתקבע גם שמו של האדמו"ר רבי מנחם מענדל על שם ספרו, האדמו"ר ה"צמח צדק". ראו: שלום דובער לוין, "צמח צדק – מפתחות" (ברוקלין, תשנ"ט), מבוא לסדרת "צמח צדק", עמ' 13–5.

[2], קנז דף (בהם כ–38 דפים ריקים). 22 ס"מ. מצב כללי טוב. פגמים קלים. כתמים ובלאי קל (בעיקר בדפים הראשונים). קרעים בשולי כמה דפים. כריכה ודפי מגן חדשים (עם סימניית בד).

פתיחה: $20,000
הערכה: $80,000-120,000

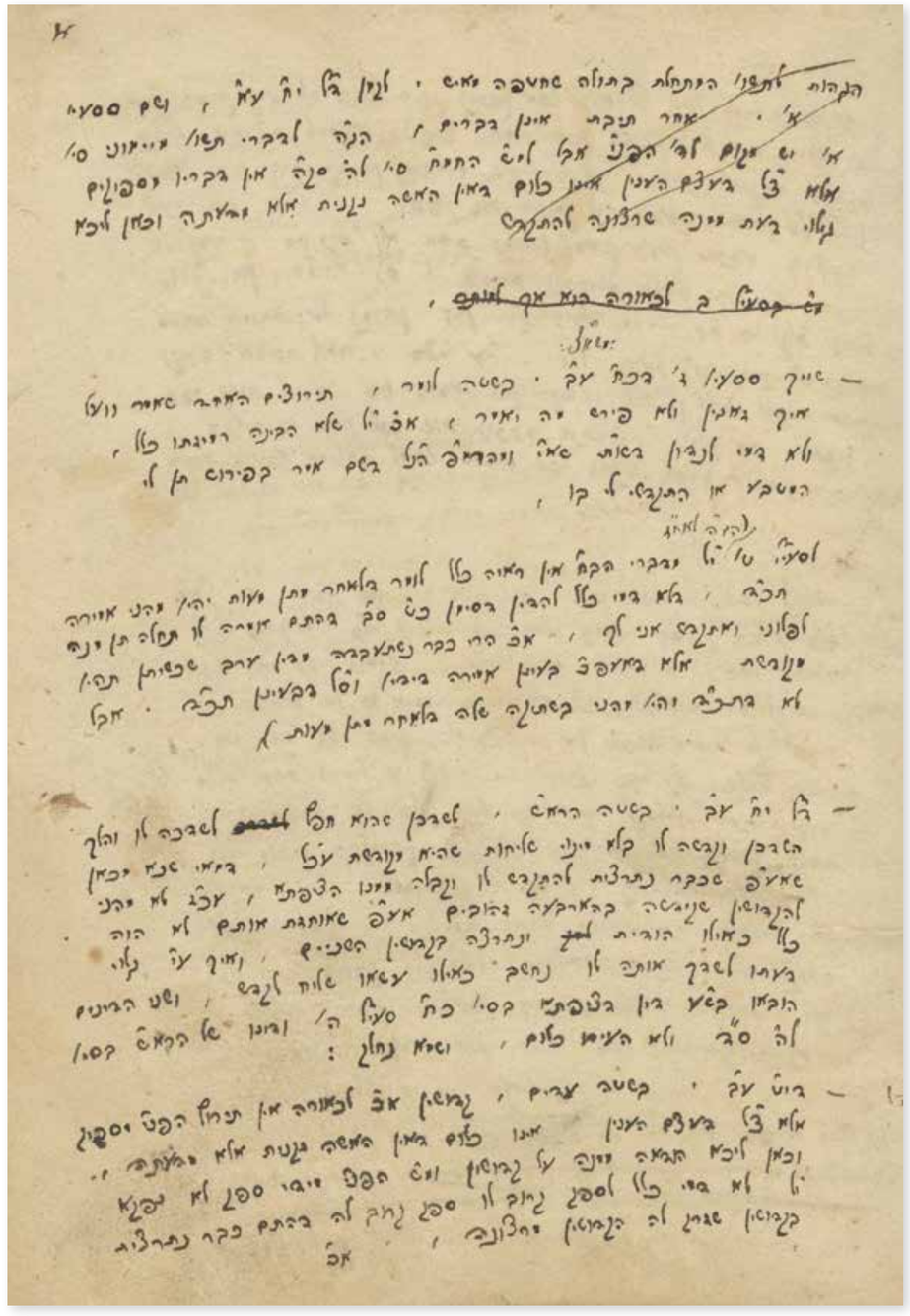

54b

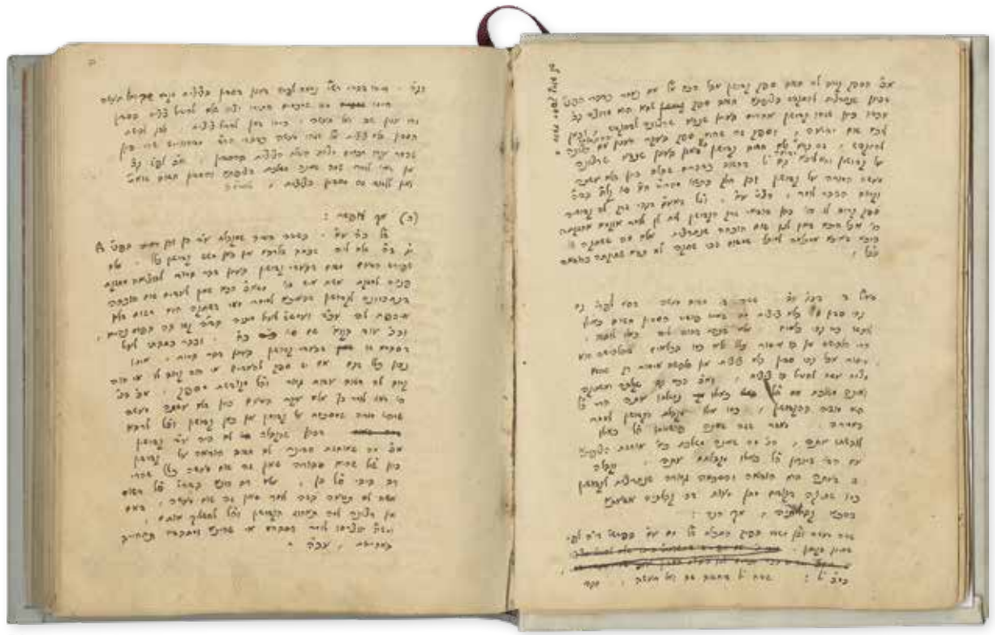

54c

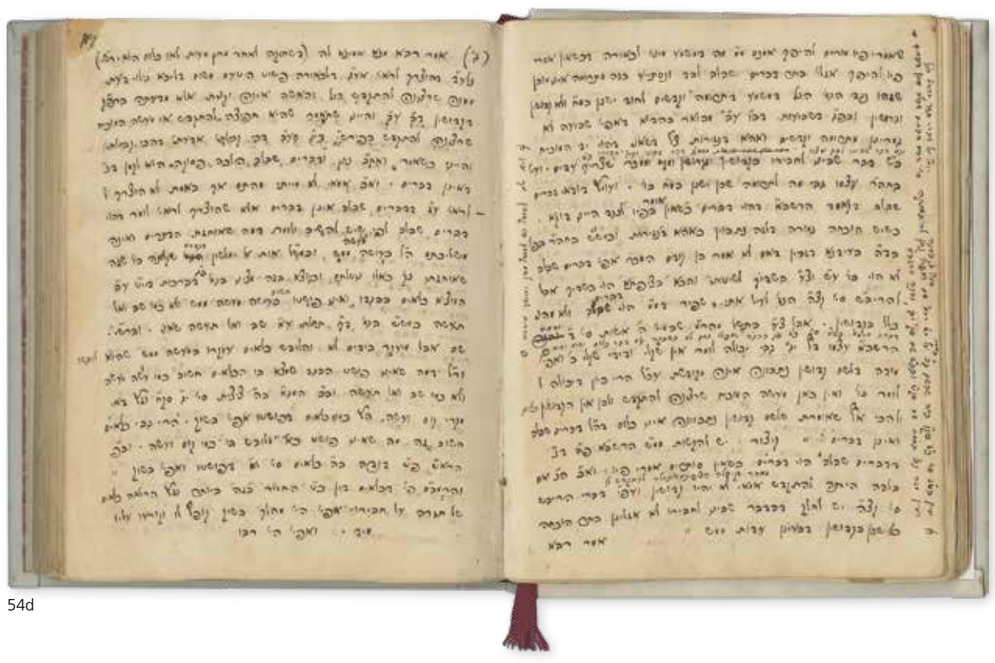

54d

55a

55. ספר "תולדות החסידות" – תל אביב, תר"צ–תרצ"א – עותק בו עיין הרבי מליובאוויטש והוסיף רישומים בכתב–יד קדשו

ספר תולדות החסידות, על יסוד מקורות ראשונים, נדפסים וכתבי–יד, ספרים א–ג, מאת שמעון דובנוב. תל אביב, הוצאת "דביר", תר"צ–תרצ"א [1931–1930].

העותק שלפנינו היה בשימושו של הרבי מליובאוויטש, רבי מנחם מנדל שניאורסון, אשר עיין בו והוסיף בשולי אחד מעמודיו רישומים בכתב–יד קדשו.

בהערה בשולי עמ' 89, מתייחס המחבר למהדורת זיטומיר של ספר "אור האמת", וכותב שנדפסה בשנת תר"ן. בשולי הגיליון העביר הרבי קו–מחיקה בעיפרון על השנה "תר"ן" ותיקן בחצי עיגול: "תרנ"ט–תר"ס?" (הכוונה כנראה למהדורת הספר השנייה, שנדפסה בזיטומיר בדפוס יוסף קעסעלמאן בשנת תרס"א, 1900). בסוף אותה ההערה תיקן הרבי את הפניית המחבר לסימן 136 בפרק "בחינת המקורות" שבסוף הספר (עמ' 396). הרבי העביר קו–מחיקה בעיפרון על הספרות "136" והוסיף בתוך עיגול את מספר הסימן הנכון, "142".

העותק הושאל לרבי על ידי החוקר והביבליוגרף ר' חיים ליברמן, אשר שימש כמזכירו האישי של הרבי הריי"צ מליובאוויטש במשך שנים רבות והיה ממנהלי ספרייתו.

מצורף מכתב–אישור מאת בן–דודו, ר' חנוך גלפרין: "הנני מעיד בזה שהספר ש[ל] דובנוב תולדות החסידות עיין בו הרבי, וכן עשה תיקון במקום שהיה טעות בתאריך ומראה מקום. קבלתי מהבן דוד שלי חיים דוד ז"ל, בן דוד של הרב חיים ליברמן ז"ל, המזכיר של אדמו"ר הקודם. אני שאלח"ט [שאבדל לחיים טובים] גם בן דוד של הרב ליברמן. להרב ליברמן היו הרבה מאוד ספרים, הוא היה ספרן חשוב מאוד, והוא גם השאיל לרבי ספרים, ונתן לרבי ספרים, הוא גם נתן הרבה ספרים לבן דודו חיים דוד ז"ל, וכן את הספר הנ"ל".

55b

55c

"וכל כליו שהשתמש בהם... קדושתו עליהם"

הרבי בשיחותיו האריך בכמה הזדמנויות לבאר את גדר הקדושה השורה על חפצים ונכסים גשמיים שהשתמש בהם הצדיק, אף לאחר הסתלקותו מן העולם. באחת משיחותיו הרבי מצטט את דברי חמיו הרבי הריי"צ: "שהמקום שבו למד ועסק בתורה, וכל כליו שהשתמש בהם לצרכי העבודה, קדושתו [=של הצדיק] עליהם מחלקי בירורו בעולם". הרבי מסביר שכמו שחייו הרוחניים של הצדיק – שהיה אף בחייו מרכבה לשכינה – הם נצחיים ואין להם הפסק, כך ממשיכה השראת קדושת הצדיק לשרות בביתו ובכל חפציו שהשתמש בהם לצורכי עבודתו את השם יתברך, אף לאחר פטירת הצדיק מהעולם: "שחיי הצדיק הם נצחיים, ולא רק ברוחניות הענינים אלא גם – בנוגע למקום הגשמי וכליו הגשמיים (שולחנו וכסאו כו')... כי קדושתו של הצדיק חודרת בכל עניניו".

[2], 494 עמ'. 22 ס"מ. מצב טוב–בינוני. כתמים וקמטים קלים. קרעים ופגמים קלים. כריכה מקורית, בלויה מעט; קרעים לאורך השדרה.

פתיחה: $5,000

הערכה: $10,000-15,000

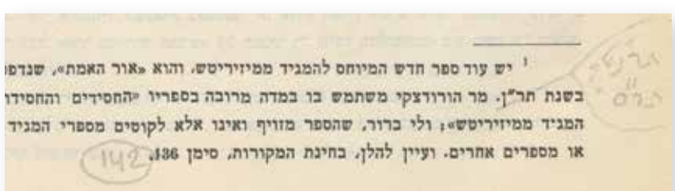
יש עוד ספר חדש המיוחס להמגיד ממיזריטש, והוא «אור האמת», שנדפס
בשנת תר"ן. מר הורודצקי משתמש בו במדה מרובה בספריו «החסידים והחסידו
המגיד ממיזריטש»; ולי ברור, שהספר מזויף ואינו אלא לקוטים מספרי המגיד
או מספרים אחרים. ועיין להלן, בחינת המקורות, סימן 136.

55d

56. מטבע "לכתחילה אריבער" שהתקבל מידי הרבי מליובאוויטש – ל"ג בעומר תשנ"א

מטבע מיוחד שחולק על ידי הרבי מליובאוויטש, באור ליום ל"ג בעומר תשנ"א [1991].
המטבע (עשוי או מצופה כסף; כ–25 גרם) נתון בתוך שקית ניילון קטנה, המהודקת בסיכות לכרטיס נייר בגוון ורוד, שעליו מודפס הכיתוב: "ל"ג בעומר ה'תנש"א".
בצידו האחד של המטבע מופיע תבליט של מבנה 770, וסביבו הכיתובים: "ב"ה • תפארת שבתפארת ה'תנש"א • ב' אייר • [=מרכז ליובאוויטש העולמי] • Iyar 2 5751 Lubavitch World Headquarters". בצידו השני מופיעים הכיתובים: "כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע • ב' אייר תקצ"ד – י"ג תשרי תרמ"ג • שנת הצדי"ק שנת אראנו נפלאות", ומלמעלה פתגמו הנודע של הרבי המהר"ש: "און איך זאג לכתחילה אריבער [ואני אומר לכתחילה מלמעלה (הפתגם המלא הוא: העולם אומר שכאשר אי אפשר ללכת 'מלמטה' יש ללכת 'מלמעלה', ואני סבור שלכתחילה יש ללכת 'מלמעלה', לכתחילה יש 'לקחת' בתוקף, לא להתפעל משום דבר, ולבצע את מה שצריך לבצע, וכאשר 'לוקחים' – השם יתברך מסייע)]".

56a

56b

מעמד חלוקת המטבע מתואר בהרחבה ב"קובץ לחיזוק ההתקשרות – כו" (עמ' 71):
"בליל ל"ג בעומר הייתה חלוקה מיוחדת של מטבעות ל"ג בעומר, וזה דבר המעשה: ביום ג', ט"ז אייר תנש"א, בדרך נסיעתו לאוהל, הורה הרבי שינפיקו מטבעות מיוחדות על מנת לחלקם. כשחזר, הגיה את הנוסח שרצה שיהיה חרות במטבעות. למחרת בבוקר, הורה שהמטבעות יהיו בתוך כיס מיוחד, ועליו מודפס 'ל"ג בעומר'... הנוסח שנחקק על המטבעות היה: 'ב' אייר תפארת שבתפארת' וכן 'און איך זאג לכתחילה אריבער'. בהשיחה לפני החלוקה ביאר הרבה הקשר ושייכות בין ל"ג בעומר לאדמו"ר מוהר"ש נ"ע. בשעות הצהריים נפוצה השמועה שהרבי יחלק הערב, לאחר מעריב, את המטבע המיוחדת שהנפיקו זה עתה לכול אחד ואחד. התרגשות רבה אחזה בקרב כולם... לקראת תפילת ערבית הגיע ל–770 קהל עצום... בסיום התפילה, ניגש הרבי אל הסטענדר... ואמר שיחה שנמשכה כרבע שעה בקשר לל"ג בעומר... ולאחריה ניגש הרבי אל מקום החלוקה, והחל בשעה 21:05 בחלוקת המטבעות... המטבע היה מונח בתוך שקית ניילון מהודקת לפיסת נייר שעליה הודפס 'ל"ג בעומר ה'תנש"א'.
במשך החלוקה היה נראה מאוד 'אויפגעלייגט' [במצב רוח מרומם]... במשך השעה האחרונה אמר כ"ק אדמו"ר לכל אחד ואחד 'ברכה והצלחה'. החלוקה ערכה כשלש וחצי שעות... עד 12:30 לערך... אח"כ יצא הרבי כשמעודד את שירת 'הנה מה טוב' בחוזק".
ב"קובץ לחיזוק ההתקשרות – כט" (עמ' 52) מסופר עוד: "...בב' אייר תנש"א נסע הרב קרינסקי עם הרבי לאהל, באמצע הדרך הרבי אמר להרחי"ק [הרב קרינסקי] להכין מטבעות שתוכנם הוא ב' אייר ושהוא יחלקם בל"ג בעומר. באמצע הנסיעה הרבי שאל – כאילו לעצמו – מה הקשר בין ב' אייר לל"ג בעומר? הרחי"ק ענה מה ששמע פעם מהרבי של"ג בעומר וב' אייר הם 'הוד שבהוד' רק שזה כשמונים [כאשר סופרים 33 יום] מפסח וזה כשמונים [כאשר סופרים אחורה] משבועות. 'מלמעלה למטה' ו'מלמטה למעלה'. הרבי הראה שביעות רצון מתשובתו, ואכן החלו להכין את המטבעות, הפעם ללא לחץ זמן. ע"כ סיפורו המיוחד של הרב קרינסקי".
ובספר "התוועדויות תנש"א" (חלק ג, עמ' 214) מובא תוכן השיחה והקשר בין ב' אייר, יום הולדתו של הרבי מהר"ש, ובין ל"ג בעומר: "ונמצא שבל"ג בעומר ישנם ב' ענינים: בהסדר מלמעלה למטה (מחסד שבחסד עד מלכות שבמלכות) – הספירה דל"ג בעומר היא הוד שבהוד, ובהסדר מלמטה למעלה (ממלכות שבמלכות עד חסד שבחסד) – הספירה דל"ג בעומר היא תפארת שבתפארת. וע"פ הידוע ש'תפארת שבתפארת' קשור גם עם הענין ד'לכתחילה אריבער' (דרכו והנהגתו של אדמו"ר מהר"ש, שיום הולדתו בספירת תפארת שבתפארת), מובן שגם ל"ג בעומר (ספירת הוד שבהוד מלמעלה למטה, ומלמטה למעלה תפארת שבתפארת) קשור עם הענין ד'לכתחילה אריבער'... יחלקו עתה מטבעות, שוה כסף, וכאו"א מהמקבלים יתן תמורתו (ובהוספה משלו) לצדקה".
קוטר: 3.8 ס"מ. כרטיס נייר: 9 ס"מ. מצב כללי טוב.
מצורף אישור חתום המעיד כי המטבע התקבל מידיו של הרבי מליובאוויטש.

פתיחה: $1,000
הערכה: $2,000-3,000

57. שטר של עשרים דולר שהתקבל מידי הרבי מליובאוויטש – אלול תשנ"א

שטר של 20 דולר שהתקבל מידיו הקדושות של האדמו"ר רבי מנחם מענדל שניאורסון, הרבי מליובאוויטש.
השטר הוענק להרה"ח ר' אפרים זאב (וועלוועל) הכהן קורן מקראון הייטס, אשר חתם בשוליו באנגלית – Ephraim Coren, והוסיף בכתב–ידו: "בס"ד, יו"ד אלול תשנ"א – מאת כ"ק אדמו"ר שליט"א".
הרה"ח ר' אפרים זאב (וועלוועל) הכהן קורן (תש"ד–תשס"ג), בעל תפילה ומתושביה הוותיקים של שכונת קראון הייטס, ממקורבי השליח ר' שמואל פסח בוגומילסקי. הוא ורעייתו מרת אסתר קורן, שנודעה במשך עשרות שנים כבלנית של המקווה ברחוב יוניון, היו דמויות מוכרות ואהובות בשכונה, ונודעו במיוחד כמכניסי אורחים גדולים שביתם היה פתוח לרווחה.
מצב טוב–בינוני. סימני קיפול וקמטים. כתמים.
מצורף אישור חתום מאת גיסתו של ר' אפרים זאב קורן, מרת רחל גלר – אחות רעייתו אסתר – המאשר כי השטר התקבל מידיו של הרבי מליובאוויטש.

פתיחה: $1,000
הערכה: $2,000-3,000

57a

57b

58. כתב-יד על קלף, פענח רזא על התורה, עם ליקוטים נוספים על התורה והנ"ך – אשכנז, קי"ו 1356 – כת"י ששון 1066

כתב-יד, פענח רזא על התורה, עם ליקוטים מבעלי התוספות על התורה וספרי הנ"ך. [אשכנז], קי"ו [1356].

כתיבה אשכנזית רהוטה, על דפי קלף. תיבות פתיחה באותיות מרובעות. הטקסט הראשי נכתב בכתיבת סופר אחד. בשולי הדפים נוספו ליקוטים רבים מכותבים נוספים (מתקופה סמוכה לכתיבה הראשית). במספר מקומות נכתבו מילים בדיו אדומה (בכמה מתיבות הפתיחה ובקולופון). במספר מקומות תרשימים ואיורים להמחשה (אוהלי האמהות – עמ' 13; סדר אבני החושן – עמ' 136; המוטות שנשאו המרגלים – עמ' 236–235; המזבח והטבעות שלצדו – עמ' 269; ועוד). שומרי קונטרסים מעוטרים.

קולופון הסופר הראשי מופיע בסיום ספר פענח רזא, בסוף ספר דברים (עמ' 327): "אני דוד ב"ר מאיר הכהן סיימתי הפענח רזא ויש בו קצת טעמי לקח טוב, ושכל טוב, ובכור שור, ותנחומ'[א], ושאר פירושי' וטעמים ודרשו' ופשטי', וסיימתי אותו בכ"ו בירח טבת וביום שלישי, שנת קי"ו לפרט לאלף הששי [=1356]...". הסופר עיטר את המילה "דוד" במספר מקומות כרמז על שמו (כגון בעמ' 31, 49, ועוד).

לאחר הקולופון מופיע שיר, שבו רמוז (באקרוסטיכון) שמו של הכותב, דוד: "ד'עת חוכמה / וסוד רזה / מפענח / בלקח טוב; ו'נמצא חן / ושכל טוב / בעין הא' / למי יקטוב; ד'רוש אחרי / בכור שורו / בשמו טוב / כעץ רטוב".

הכרך שלפנינו כולל העתקה מוקדמת של החיבור 'פענח רזא' על התורה (ראו אודותיו להלן). זו ההעתקה המוקדמת ביותר של החיבור הידועה לנו.

בסוף ארבעה חומשים מופיעה שורת סיום מליצית: "נשלמתי ספר בראשית / תהילה ליוצרי אשית / ובאחלת ספר שמות / אתן לו שבח ורוממות. חזק"; "נשלמתי ספר שמות / שבח ליוצר נשמות / ובאתחלת ספר ויקרא / אתן לאל תהילה נורא. חזק"; "חסלת ספר ויקרא / שבח לאל גדול ונורא"; "נשלמתי ספר במדבר / ש'[בח] לו לצור מושיע ידובר / ובשם משפיל ומרים / אתחיל אלה הדברים".

לאחר העתקת החיבור 'פענח רזא' (בסופו מופיע הקולופון), המשיך הסופר וכתב ליקוט מדרשים ופירושים על ספרי הנביאים והכתובים, כעין המשך ל'פענח רזא'. סדר הספרים בליקוט זה: יהושע, שופטים, שמואל, מלכים, ירמיהו, ישעיה, תהלים, משלי, איוב, דניאל, שיר השירים, רות ואיכה.

בדפים רבים של החלק על התורה, ובמספר דפים בחלק על הנ"ך, מופיעים תוספות רבות וארוכות בשוליים, בסגנון ליקוטים הדומה ל'פענח רזא'. התוספות כוללות חידושים ורמזים ממדרשים, מבעלי התוספות על התורה וחכמים נוספים. ראו פירוט נוסף להלן.

פענח רזא הוא אחד מהחיבורים המכונים "פירושי בעלי התוספות על התורה". להבדיל מחיבורים אחרים מהסוג הזה, זהות מחברו של פענח רזא ידועה. רבי יצחק ב"ר יהודה הלוי, מבעלי התוספות בצרפת במחצית השנייה של המאה ה-13, הוא העורך והמלקט של פענח רזא. בהקדמתו (שלא נשתמרה בכתב-היד שלפנינו) הוא מציין כמה מן החכמים והפרשנים שהוא מתבסס עליהם: "וכללתי בו מה ששמעתי מרבותי ומדברי רי"ץ וחידושיו ומדברי ר' יעקב מאורלינס ופי' רבי' בכור שור וקצת מה שמצאתי בג"ן שחבר הרב מצרפת... וקצת פשטי' וגמטריות מדברי רבי' יהודה החסיד ומדברי ה"ר אלעזר... ומעט מזעיר הוספתי אני הלוי הנזכר לפי עניות שכלי...". כפי שניתן לראות מדבריו, החיבור מבוסס על פירושי בעלי התוספות על התורה, אך גם על חיבורי הסוד והרמזים של חסידי אשכנז – רבי יהודה החסיד בעל ספר 'חסידים' ורבי אלעזר מוורמס בעל 'הרוקח' (על החיבור פענח רזא, תוכנו ומקומו בין שאר קבצי בעלי התוספות על התורה, ראו בהרחבה: אפרים קנרפוגל, עולמם של בעלי התוספות בצפון צרפת ובאשכנז, ירושלים, תשפ"ה, לפי המפתח).

מלבד הנזכרים בהקדמתו מובאים בחיבור פירושים ורמזים מחכמים רבים נוספים, בהם רשב"ם, רבינו תם, ר"י הזקן, ריב"ם, ריב"ש, רבי יום טוב מיואני, רבי יחיאל מפריס, רבי מאיר מרוטנבורג, ועוד. בין היתר מוזכרים בכתב-היד שלפנינו גם: "זקיני הר"ר אהרן", "ר' אליאב", "ר' ברוך שירפונטין", "הר"ר יוסי הכהן", "ר' יצחק לוי", "ר' משה מפריש", "ר' מתתיה בן הקדוש ר' יצחק", "ר' עזריאל", "הקדוש מדרוייש", "הקדוש מרומא", "ר' עבדיה הספרדי", "ר' שניאור", ועוד.

פענח רזא נדפס לראשונה בפראג שס"ז, על ידי רבי יצחק ב"ר שמשון הכהן – חתנו של המהר"ל מפראג, עם הערותיו.

כתבי-היד המוקדמים הידועים כיום מכילים בחלקם גרסאות מורחבות יותר של החיבור, עם שינויים משמעותיים מהנדפס (ראו: קנרפוגל, שם, עמ' 182–181; ובמפתח כתבי היד שם, עמ' 597, 599).

למיטב ידיעתנו, כתב-היד שלפנינו הוא כתב-היד המתוארך המוקדם ביותר של פענח רזא. יש בו שינויים מהנדפס ומכתבי-היד האחרים, והוא דורש עוד מחקר מפורט להבנת ייחודיותו (כפי הנראה, קנרפוגל לא חקר את כתב-היד שלפנינו, והוא אינו מוזכר ברשימת כתבי-היד שבסוף ספרו הנ"ל).

הליקוטים שנוספו בשולי כתב-היד שלפנינו, דורשים מחקר בפני עצמו. מופיעים בהם ליקוטים ממדרשים וחיבורים שונים (כגון אבות דר' נתן, מדרש שוחר טוב, יוסיפון, "ספר רזים", ספר הגן, ועוד), חידושים מאת בעלי התוספות וחכמים אחרים, בהם: "יחיאל מפריש", "ר' מאיר מרוטינבורק", "ר' מנחם יוני", "אלעזר בר נתן", "ר' יקותיאל", "שלחו גאוני אולבינא להר"ר משה ממחבאי", "ר' שמעון בן הרב ר' מאיר בר קלונימוס משפירא", ועוד. בין היתר מופיעים בליקוטים אלה "לעזים" בגרמנית (באותיות עבריות).

הליקוטים על ספרי הנ"ך דורשים אף הם מחקר מיוחד. הם כוללים ליקוטים ממדרשים וחיבורים שונים וכן שמועות וליקוטים מחכמים שונים. בעמ' 374, בתוך הפירוש על תהלים, מחבר הליקוט מזכיר את עצמו בראשי תיבות: "ומצאתי לי מסייע... וששתי אני יב"מ על אמרתו כמוצא שלל רב". בעמ' 387: "זה שמעתי מרבי חנן" (חכם זה נזכר במקומות נוספים, בעיקר בפירוש על ספר איוב). על ספר איוב מופיעות ארבע חטיבות של פירוש. בסוף הפירוש השלישי (עמ' 411) נכתב: "סליק טעמי איוב מלקוטי הר"ש בן הרב". בפסקה שלאחר מכן מוזכר: "ר' יצחק גר".

בעמ' 348, בהוספה ארוכה בשוליים, נכתב: "...כך הגיד לי ר' אלעזר מוורכהיים משם אבי ואחר כך שאלתי לאבי בעצמי ואמרתי לו למה שבע פעמי'[ם] וענה לי בעבור...", ובהמשך: "ועתה אמר לי ר' שכך אמ' אבי שמלך ארם היה...".

רישומי בעלות:

בעמוד שבו מופיע הקולופון (עמ' 327) נוספו מאוחר יותר בכתיבה אשכנזית, רישומי פטירות:

"ביום א' כ"ב ימי'[ם] למרחשון שנת הרמ"ו לפ' [=1485] ב' שני'[ם] במחזור קטן למחזור רע"ז וי' שני'[ם] במחזור גדול למחזור קפ"ו והשנה זש"ג היתה פטירת אמי שרה ע"ר תנצב"ה את ה' אלהיה".

"יום ג' ח' למחשון שנת הש"ג [1542] לפרט היתה פטירת אמי אסתר תנצב"ה אי"א".

"שנת הש"ד לפרט [=1544] יום ה' כ"ז לחדש תמוז חשכו מאורי עיני ואצלתי מבני יקיר כ"ר מרדכי ז"ל הבחור בכ"ר יוסף האבל כטדיקי[?] קצור ימותיו ששה שני'[ם] וח' חדשי'[ם] והשנה מעוברת".

תחת הקולופון נוסף רישום עם לחש לשמירה.

רישום משפחתי נוסף (קטוע במקצת) מופיע בעמ' 5.

בעמ' 281 רישום בכתיבה ספרדית: "...חכם צבי אסכנדי[?]".

בעמ' 90 רישום עדות בכתיבה תימנית על מכירת כתב-היד (שמכונה כאן "התנחומא"), כנראה בתימן, בשלהי המאה ה-19, לשלום בן משה (סאלם ן' מוסי) צפירה:

"חצ'ר מוסא סעיד ובאע אלכתאב אתנחומא בחצ'ר אשהוד יוסף יחיה וסאלם יוסף אלג'יאר ולמשתרי סאלם ן' מוסי צפירה ותמן אלכתאב הדא נץ קרש חגר סלם באלמעיאנה דאלך יום א' לחדש אדר ראשון ב'ר [לשטרות; =תרמ"ט, 1889]".

440 עמ' (מספור מאוחר בעיפרון), על 220 דפי קלף (בקונטרסים, מרביתם בני 6 ו-8 דפים). 15.5 ס"מ בקירוב. הכרך חסר בתחילתו (באמצע פרשת תולדות). העמוד האחרון פגום וקשה לקריאה ולא ברור אם יש חסרון דפים בסוף הכרך או ששם נמצא סיום הפירוש לאיכה. מספר דפים חסרים בתחילת ספר תהלים (המתחיל בעמ' 369). מצב בינוני-טוב. מספר דפים במצב גרוע. כתמים, בהם כתמים כהים וכתמי דיו במספר דפים. קרעים, בלאי ופגמים שונים, עם פגיעה קלה בטקסט. קרעים חסרים, בהם קרעים חסרים גדולים, עם פגיעה בטקסט במספר דפים, בעיקר בדפים ראשונים ואחרונים. במספר דפים נחתכו חלק מהשוליים עד גבול הטקסט (כפי הנראה לצורך שימוש משני בקלף), לעתים עם פגיעה בטקסט. כריכת בד עם שדרת עור (של אוסף ששון).

ידוע סופר בשם דוד בן מאיר שהעתיק במאה ה-14 חלק מכתב-יד של ספר מצוות קטן (סמ"ק) – כת"י הסמינר לרבנים בניו יורק – JTS, מס' 6489. כתב-יד זה נכתב על ידי שני סופרים. הסופר השני הוא דוד בן מאיר החתום בקולופון שבסוף כתב-היד. בכתב-יד זה העתקה של טופס גט ובו שם המקום הוא "מעגנצא" והתאריך הוא קמ"ד (1384). יחד עם זאת, כתיבת הסופר הנ"ל שונה מזו שלפנינו, ובנוסף הוא לא חותם "הכהן" כפי שחותם הסופר שלפנינו.

מקור: אוסף דוד ששון, מס' 1066. אהל דוד, עמ' 1106–1097.

פתיחה: $100,000

הערכה: $200,000-300,000

ואלה שמות

58a

58b

58c

59. כתב-יד, ספר מלחמות השם ("התשובות לכופרים"), לרבי יעקב בן ראובן – פרובנס, קפ"ג, 1423

כתב-יד, "ספר מלחמות", חיבור פולמוסי כנגד הנצרות, מאת רבי יעקב בן ראובן. [פרובנס], קפ"ג [1423].
כתיבה ספרדית רהוטה.

בעמוד הראשון נכתב שם החיבור "ספר מלחמות". בראש העמוד שיר, המתחיל: "מורה יסוד דתך" (לא תועד ואינו מופיע בכתבי-יד אחרים). בסוף החיבור קולופון המעתיק: "נשלמה כתיבת זה הספר בששי לחדש אלול שנת מאה ושמנים ושלש לפרט האלף הששי ליצירה, ואני שמואל ב"ר שמואל זצ"ל המכונה שמיאל בוניט כתבתי אותו אל הבחור מאציף אברם דטריץ י"ץ השם יזכהו להגות בו תמיד הוא וזרעו וזרע זרעו וכל אשר לו אא"ס [=אמן אמן סלה], בד"ח לב"א [=בריך דיהיב חילא לעבדיה בר אמתיה]".

"ספר מלחמות השם" (גם: "ספר התשובות לכופרים" או בכינוי המחבר בסוף ההקדמה: "ספר המכחד והמיחד"), הוא חיבור פולמוסי להגנת היהדות מפני ספרי ההסתה הנוצריים. המחבר, רבי יעקב בן ראובן, חי במאה ה-12, כנראה בדרום צרפת. בהקדמתו הוא מציין את נסיבות כתיבת החיבור ואת שם מקומו: "...כי הקרני אלהי לפני לבאר גדולות ונפלאות... כפי המקרה אשר הקרני בהיותי במורד גשקונייי"ה גולה ונגזר עלי להתגורר עמהם שם בארץ מגורי אהבני נוצרי אחד מגדולי העיר ומחכמי הדור והוא כומר בקי בחכמת המאמר ומחוכם בכל חכמות הפנימיות לבד כי בוראנו ית' טח מראות עיניו ומהשכיל לבבו ותדבק נפשו בפסלו וחשקו ורעיוניו ולעבוד את עציו ואת אבניו ובהיותי רגיל אצלו ללמוד ממנו חכמה ודעת ויאמר אלי וישאלני עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים... ואני הטתי אזני אל כל שאלותיו... ונתתי לבי לשמוע ולהבין ולחפש ולתור תשובות למשובותיו". העיר "גשקונייה" המוזכרת כאן היא ככל הנראה Gascogne שבדרום צרפת. החיבור מחולק לשנים עשר שערים, כנגד שנים עשר בני יעקב (בתגובה לחלוקה של ספרות הפולמוס הנוצרית כנגד שנים עשר התלמידים של ישו). כל שער מחולק לפסקאות בצורת שאלות ותשובות, כשהמשתתפים בוויכוח הם "המיחד", כלומר המחבר, המתווכח עם "המכחד" – הנוצרי המתקיף את דת היהודים.

החיבור עורר תגובות בעולם הנוצרי. במאה ה-13 כתב המלומד הדומיניקני ניקולאס די לירא ספר תגובה נגד השער האחד עשר של "מלחמות השם", ובמאה ה-14 כתב המומר אבנר מבורגוס ספר נגד "מלחמות השם". ל"מלחמות השם" נודעה גם השפעה על המתווכחים היהודים, בראשם רבי שם טוב אבן שפרוט, שבנה את ספר הוויכוח שלו "אבן בוחן" על יסוד חיבור זה.

"מלחמות השם" נדפס לראשונה במלואו ע"י ד"ר יהודה רוזנטאל (מוסד הרב קוק, ירושלים, תשכ"ג), על פי מספר כתבי-יד, בתוספת מבוא נרחב על המחבר וחיבורו. כתב-היד שלפנינו לא עמד בפני המהדיר.

בשולי העמוד האחרון, לאחר הקולופון, רישום מאת כלב אפנדופולו, לפיו קנה את כתב-היד מאחד מגולי ספרד בשנת רנ"ד (1494): "יום ו' ט"ו למנחם הרנ"ד אני כלב אפנדופולו בכ"ר אליהו ב"ר יהודה קניתי זה הספר שבו ספר השיר לר' שם טוב פלקירא וספר אבן בוחן לשפרוט וספר התשובות לכופרים מר' יעקב וולשי המלמד מגירוש ספרד". מהרישום עולה כי כתב-היד היה חלק מכרך גדול יותר שהכיל שני חיבורים נוספים ופוצל. אחד החלקים שהתפצל הוא כיום כת"י אוניברסיטת קולומביה בניו יורק, X 893 K 12, הכולל את החיבור אבן בוחן לרבי קלונימוס בן קלונימוס, ובסופו קולופון של הכותב רבי שמואל בוניט הנ"ל, שהשלים את כתיבתו כחודש לפני שהשלים את החיבור שלפנינו.

כלב אפנדופולו מחכמי הקראים הנודעים בביזנטיון במאות ה-15–16, גיסו של החכם הקראי אליהו בשייצי. מחבר, משורר, חוקר ומעתיק כתבי-יד. עמד בקשרים גם עם רבנים, ולמד אצל החכם הרבני רבי מרדכי כומטינו. ראו אודותיו: מישאל מסורי-כספי, כלב אפנדופולו, משורר וחכם קראי, ידע-עם (תשמ"ט), עמ' 101–92; שמעון ברנשטיין, השירים לחודשי השנה לכלב אפנדופולו הקראי, חורב, כרך יא, עמ' 85–54. כתב-יד נוסף שבו מופיע קולופון מעתיק כתב-היד שלפנינו הוא כת"י ספריית מדינת בוואריה – מינכן, מס' 94, כולל העתקה של ספר מלחמות ה' לרבי לוי בן גרשום (הרלב"ג). הוא נכתב בידי מספר מעתיקים, בהם שמואל בוניט הנ"ל, החותם: "אני שמייאל בוניט קבלתי מיד יוסף כהן ט' גסים בעד כתיבת כ"ח עלים שכתבתי בזה הספר".

[92] דף. 21.5 ס"מ. מצב בינוני. כתמי רטיבות בכל הדפים, עם דהיית דיו בחלק מהמקומות. בלאי. קרעים חסרים, בעיקר בשוליים, משוקמים במילוי נייר. סימני עש, חלקם משוקמים במילוי נייר. כריכת עור חדשה.

פתיחה: $15,000
הערכה: $20,000-35,000

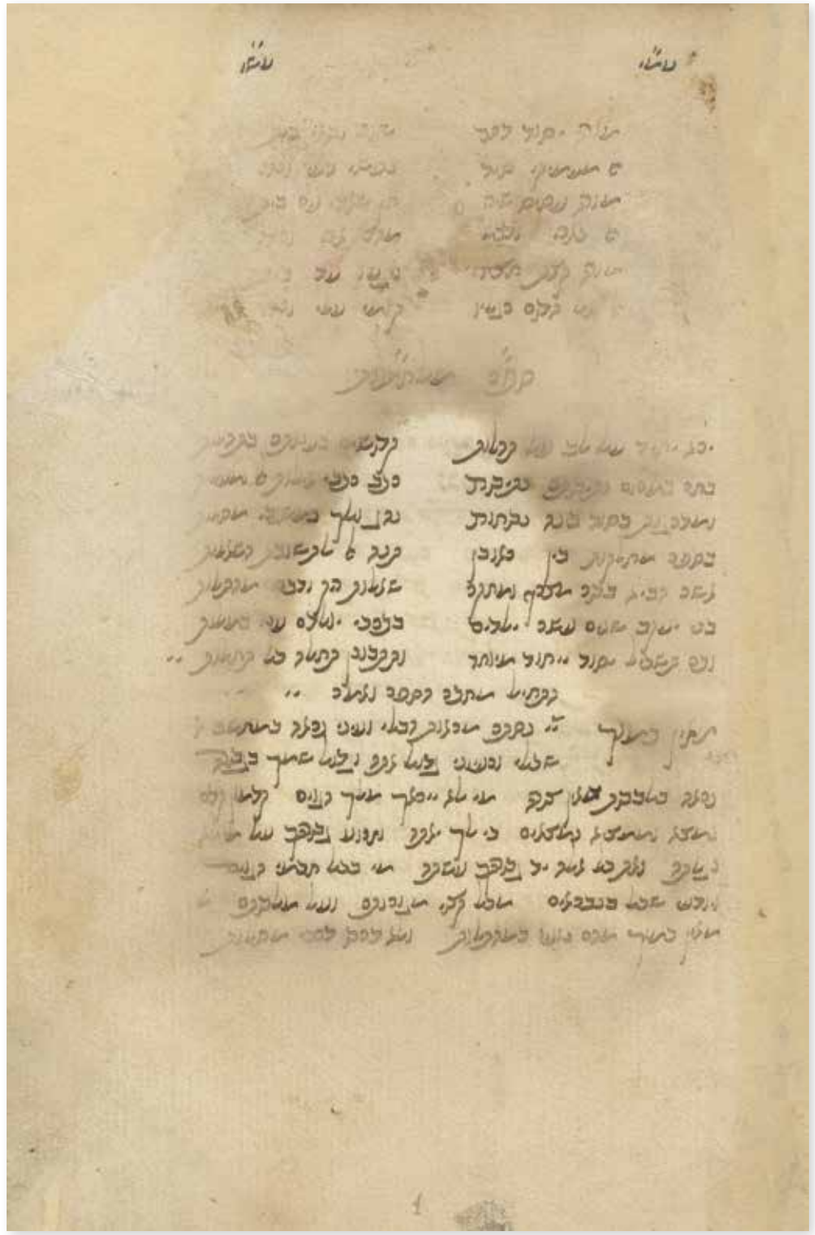

59a

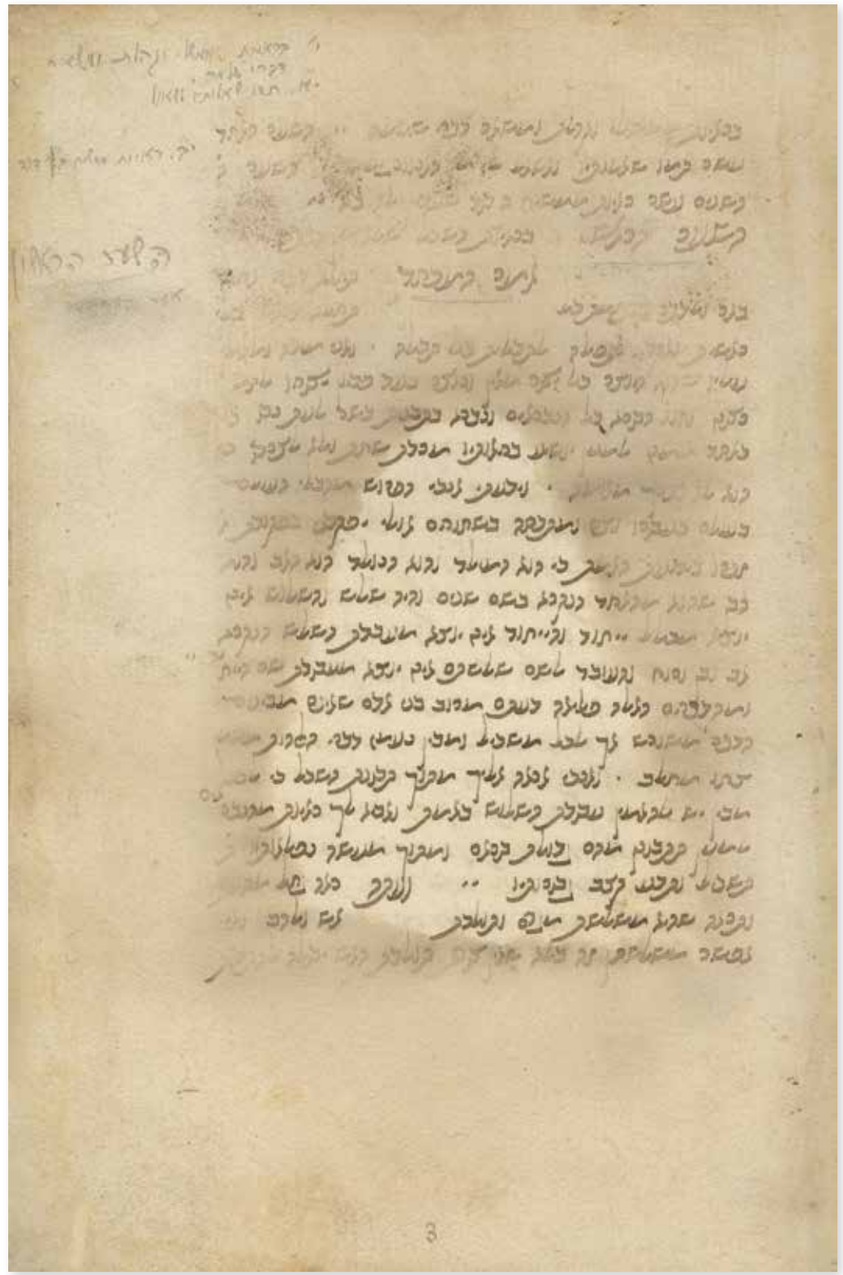

59b

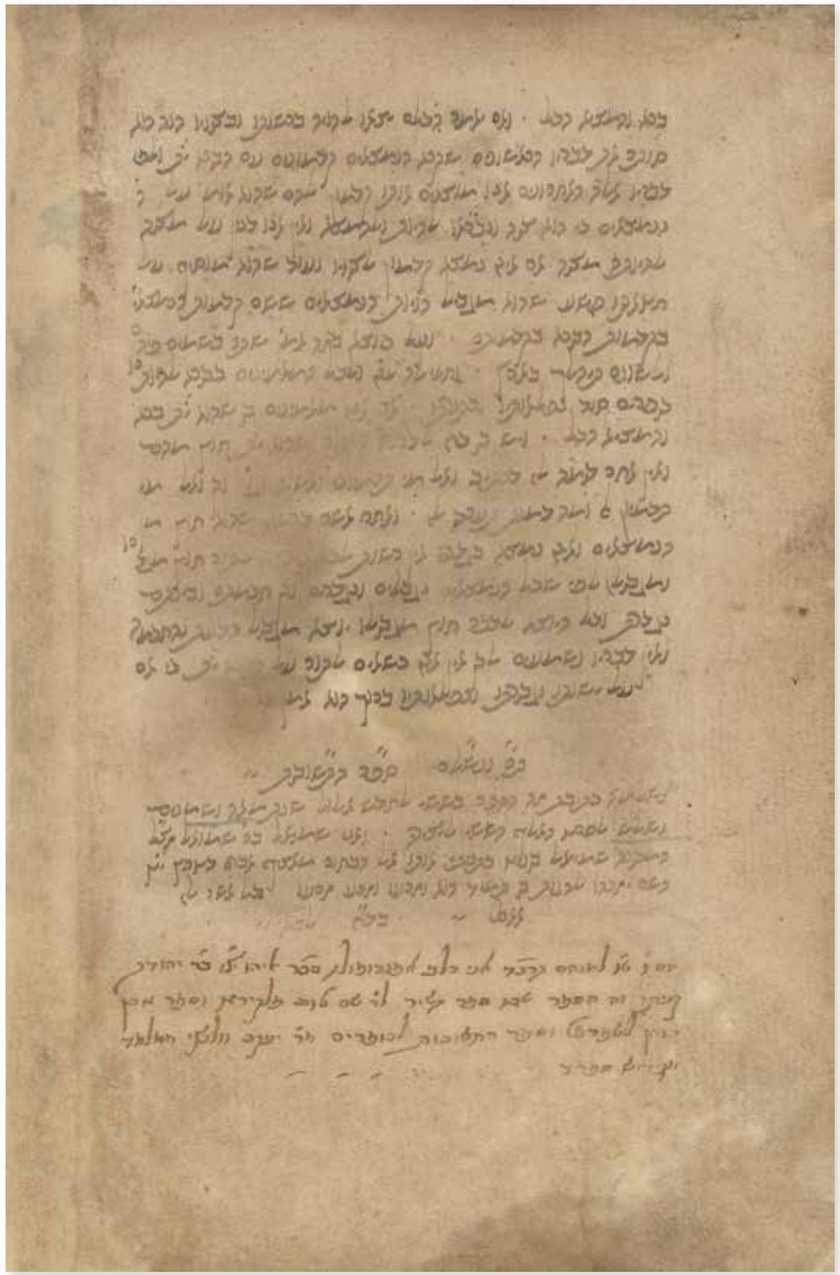

59c

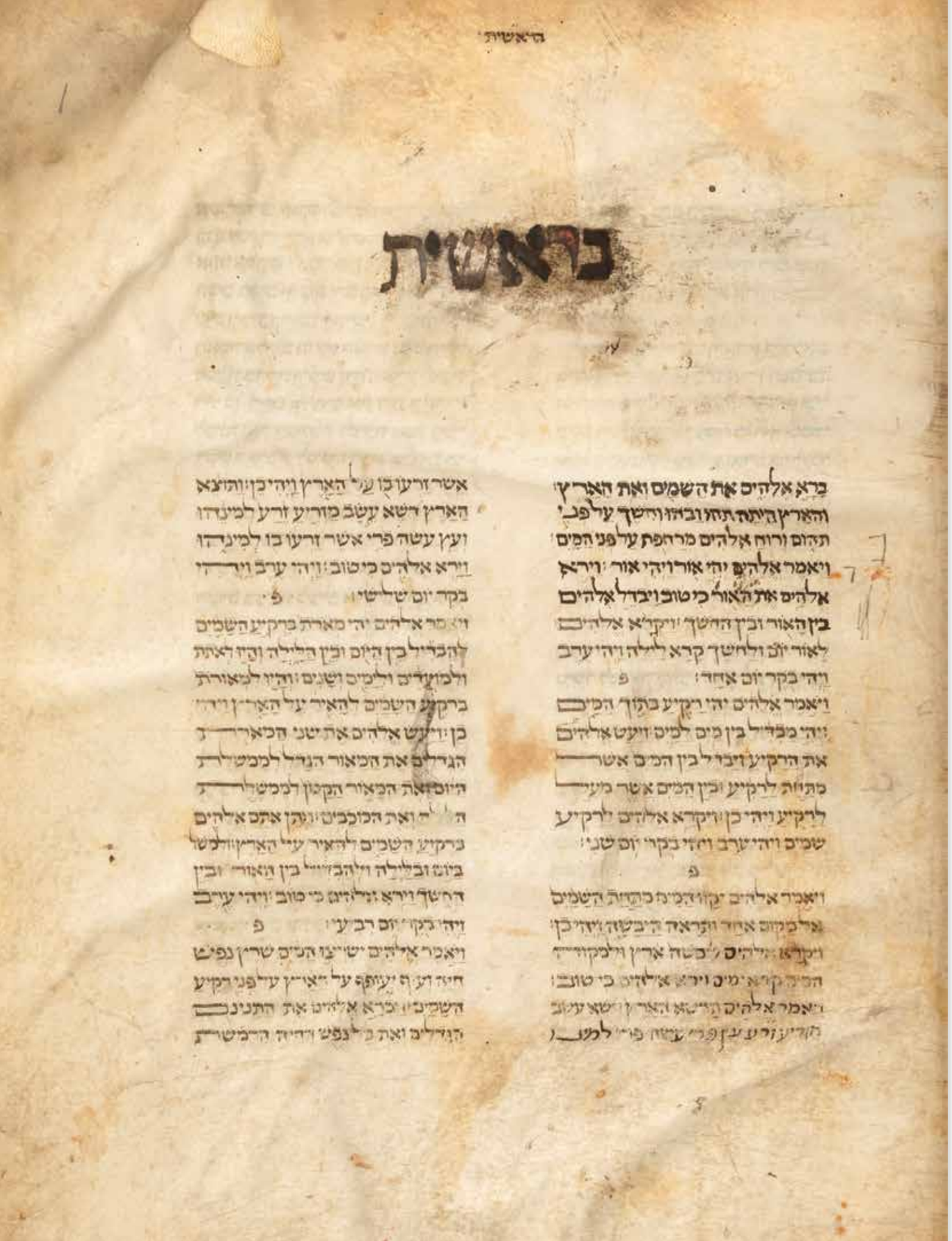

60. כתב-יד על קלף, חומש ששון – "תיקון ספר תורה" – איטליה, המאה ה-15 – כת"י ששון 958

כתב-יד על קלף, חמשה חומשי תורה. [איטליה, המאה ה-15 בקירוב].

כתיבה איטלקית מרובעת, מנוקדת ומוטעמת. שתי עמודות בכל עמוד (31 שורות בעמודה). תיבות פתיחה מוגדלות, כתובות בדיו מוזהבת, בראש כל אחד מהחומשים. בראש ספר בראשית השאיר הסופר מקום ריק לצורך עיטור גדול של תיבת פתיחה, אך לבסוף נכתבה בו תיבת פתיחה קטנה יחסית.

כתב-היד נועד לשמש סופרים בכתיבת ספר תורה, והוא כולל הוראות שונות לסופר (תחת הכותרת "תיקון ספר תורה"), רישום מדוקדק של הפרשיות הפתוחות והסתומות, וסימונים נוספים.

בשולי חלק מהעמודים – מעט הערות מסורה, בכתיבה זעירה, הכוללים בין היתר סימוני קרי וכתיב, וסימונים של אותיות רבתי או אותיות זעירות.

במספר מקומות מופיעים תגים על האותיות, במקומות רבים מופיעה פ' לפופה, במקום פ' רגילה, בהתאם למסורות כתיבת האותיות המשונות (כגון בפסוק "וארבת השמים נפתחו", או בברכות יעקב לבניו בכמה מילים, או בשירת הים – במילים "אפך", "נשפת", "ופחד", וכן מקומות אחרים).

הפרשיות הפתוחות והסתומות סומנו באותיות פ/ס. בבדיקה מדגמית מצאנו כי מסורת הפתוחות והסתומות שונה במספר מקומות משיטת הרמב"ם וכתר ארם צובא. נדרשת בדיקה מקיפה לאפיון מסורת חלוקת הפרשיות בכתב-היד שלפנינו.

ראשי הפרשיות לפי החלוקה המקובלת לקריאה השנתית בתורה מסומנים בדרך ייחודית – בצורה הדומה לנו"ן סופית, בדומה למנהג נדיר ששרד בספרי תורה מועטים (ראו על כך: Jordan S Penkower, Fragments of six early Torah scrolls: open and closed sections, the layout of "Ha'azinu" and of the end of Deuteronomy, Manuscrits hébreux et arabes (2014) pp 39–61.).

שירת הים נכתבה במבנה "אריח על גבי לבנה", בדגם התואם את "כתר ארם צובא" ושיטת הרמב"ם, כפי שהתקבל במסורת יהודי איטליה (ראו על כך: אורלית קולודני, מסורות הכתיבה של שירת הים בכתבי-יד איטלקיים מקראיים מימי הביניים, JSIJ 23 [2023]. ראשי השורות והחלוקה הפנימית, כמו גם סידור חמש השורות שלפני השירה וחמש השורות שאחריה, תואמים את דגם הכתר כפי שתיארה קולודני, וניתן לשייך את כתב-היד שלפנינו לקבוצה א1 לפי המיון שלה).

שירת האזינו כתובה במבנה "אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה", בדגם המתאים למסכת סופרים (ולא לדגם של הכתר), כפי המנהג הרווח אצל יהודי איטליה (ראו: אורלית קולודני, מסורות הכתיבה של שירת האזינו בכתבי-יד איטלקיים מקראיים מימי הביניים, שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום, כרך כו, 2020, עמ' 210–181. גם 6 השורות שלפני השירה ו-6 השורות שאחריה, תואמות את מנהג מסכת סופרים, וניתן לשייך את מנהג כתב-היד שלפנינו לקבוצה א2, לפי המיון של קולודני).

במספר מקומות לאורך הכרך מופיעות הוראות לכותב ספר תורה, לעתים תחת הכותרת "תיקון ספר תורה". לדוגמה: לפני שירת הים: "תיקון ספר תורה בראש הדף... ה' ראשי שיטין". אחרי השירה: "תיקון ספר תורה ב' ראשי שיטין אחר השירה..."; לפני שירת האזינו: "תיקון ספר תורה ואעידה בראש הדף ובראש השיטה... וצריך להניח שורה שלימה...". לאחר השירה: "תיקו'[ן] ספר תורה ו' ראשי שיטין...", "לרמב"ם ז"ל ה' ראשי שיטין..."; בעמוד האחרון: "הכותב ספר תורה צריך לכתו'[ב] ראשי שיטי'[ן] אלו וסימנם ב'י'ה' ש'מ'ו'... ה' ראשי שיטי'[ן] קודם השירה... אחר השירה ב' ראשי שיטי'[ן]... שירת האזינו ו' ראשי שיטין...."; "הכותב ספר תורה צריך לכתוב לעיני כל ישראל בסוף השט'...".

תיקונים מאוחרים ממספר כותבים בשולי כמה מן העמודים.

בעמוד האחרון חתימת הצנזור Antonio Francesco Enriques, משנת 1687.

98 דפי קלף (196 עמודים). 34.5 ס"מ. מצב טוב. כתמים, בהם כתמים כהים וכתמי רטיבות. קמטים, בלאי ודהיית דיו במספר מקומות, עם פגיעה קלה בטקסט. סימני עש במספר דפים (בעיקר בדפים האחרונים), עם פגיעה קלה במספר מילים. רישומים. תו ספר של "יוסף הלוי". כריכה ישנה (של אוסף ששון). פגמים בכריכה.

מקור: אוסף דוד סלימאן ששון, מס' 958; אהל דוד, עמ' 609.

פתיחה: $100,000

הערכה: $150,000-200,000

<<< 60a

עמוד הבא: 60b, 60c

הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב:
וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקוד
יפקד אלהים אתכם והעליתם את עצמתי
מזה: וימת יוסף בן מאה ועשר שנים
ויחנטו אתו ויישם בארון במצרים:

ואלה

שמות בני ישראל הבאים מצרימה את
יעקב איש וביתו באו: ראובן שמעון לוי
ויהודה: יששכר זבולן ובנימן: דן ונפתלי
גד ואשר: והי כל נפש יצאי ירך יעקב
שבעים נפש ויוסף היה במצרים: וימת יוסף
וכל אחיו וכל הדור ההוא: ובני ישראל
פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד
ותמלא הארץ אתם: פ
ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע
את יוסף: ויאמר אל עמו הנה עם בני
ישראל רב ועצום ממנו: הבה נתחכמה לו
פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף
גם הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן
הארץ: וישימו עליו שרי מסים למען ענתו
בסבלתם ויבן ערי מסכנות לפרעה את
פתם ואת רעמסס: ואשר יענו אתו כן
ירבה וכן יפרץ ויקצו מפני בני ישראל:
ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך:
וימררו את חייהם בעבודה קשה בחמר
ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם
אשר עבדו בהם בפרך: ויאמר מלך מצרים
למילדת העברית אשר שם האחת שפרה
ושם השנית פועה: ויאמר בילדכן את
העבריות וראיתן על האבנים הן הוא
והמתן אתו ואם בת היא וחיה: ותיראן
המילדת את האלהים ולא עשו כאשר
דבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים:
ויקרא מלך מצרים למילדות ויאמר להן
מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיין את הילדים:
ותאמרן המילדת אל פרעה כי לא כנשים
המצרית העבריות כי חיות הנה בטרם
תבוא אלהן המילדת וילדו: ויטב אלהים
למילדת וירב העם ויעצמו מאד: ויהי כי
יראו המילדת את האלהים ויעש להם בתים:
ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד
היארה תשליכהו וכל הבת תחיון:
פ
וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי: ותהר
האשה ותלד בן ותרא אתו כי טוב הוא
ותצפנהו שלשה ירחים: ולא יכלה עוד
היצפינו ותקח לו תבת גמא ותחמרה בחמר
ובזפת ותשם בה את הילד ותשם בסוף על
שפת היאר: ותתצב אחתו מרחק לדעה
מה יעשה לו: ותרד בת פרעה לרחץ על
היאר ונערותיה הלכת על יד היאר ותרא
את התבה בתוך הסוף ותשלח את אמתה
ותקחה: ותפתח ותראהו את הילד והנה
נער בכה ותחמל עליו ותאמר מילדי העברים
זה: ותאמר אחתו אל בת פרעה האלך
וקראתי לך אשה מינקת מן העברית ותינק
לך את הילד: ותאמר לה בת פרעה לכי

המסך ויסך על הארון העדות כאשר צוה
יהוה את משה: ס ויתן את השלחן
באהל מועד על ירך המשכן צפנה מחוץ
לפרכת: וערך עליו ערך לחם לפני יהוה
כאשר צוה יהוה את משה: ס
וישם את המנרה באהל מועד נכח
השלחן על ירך המשכן נגבה: ויעל הנרות
לפני יהוה כאשר צוה יהוה את משה:
ס וישם את מזבח הזהב באהל
מועד לפני הפרכת: ויקטר עליו קטרת
סמים כאשר צוה יהוה את משה: ס
וישם את מסך הפתח למשכן: ואת
מזבח העלה שם פתח משכן אהל מועד:
ויעל עליו את העלה ואת המנחה כאשר
צוה יהוה את משה: ס וישם את
הכיר בין אהל מועד ובין המזבח ויתן שמה
מים לרחצה: ורחצו ממנו משה ואהרן
ובניו את ידיהם ואת רגליהם: בבאם אל
אהל מועד ובקרבתם אל המזבח ירחצו
כאשר צוה יהוה את משה: ס
ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח
ויתן את מסך שער החצר: ויכל משה את
המלאכה: פ
ויכס הענן את אהל מועד וכבוד יהוה
מלא את המשכן: ולא יכל משה לבוא אל
אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד יהוה
מלא את המשכן: ובהעלות הענן מעל
המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם:
ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד יום העלתו:
כי ענן יהוה על המשכן יומם ואש תהיה
לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם:

ויקרא

אל משה וידבר יהוה אליו מאהל מועד
לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם
אדם כי יקריב מכם קרבן ליהוה מן הבהמה
מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם:
אם עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים
יקריבנו אל פתח אהל מועד יקריב אתו
לרצנו לפני יהוה: וסמך ידו על ראש
העלה ונרצה לו לכפר עליו: ושחט את
בן הבקר לפני יהוה והקריבו בני אהרן
הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח
סביב אשר פתח אהל מועד: והפשיט
את העלה ונתח אתה לנתחיה: ונתנו בני
אהרן הכהן אש על המזבח וערכו עצים
על האש: וערכו בני אהרן הכהנים את
הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים
אשר על האש אשר על המזבח: וקרבו
וכרעיו ירחץ במים והקטיר הכהן את
הכל המזבחה עלה אשה ריח ניחוח
ליהוה: ס ואם מן הצאן קרבנו
מן הכשבים או מן העזים לעלה זכר
תמים יקריבנו: ושחט אתו על ירך המזבח
צפנה לפני יהוה וזרקו בני אהרן הכהנים
את דמו על המזבח סביב: ונתח אתו
לנתחיו ואת ראשו ואת פדרו וערך הכהן
אתם על העצים אשר על האש אשר על
המזבח: והקריב והכרעים ירחץ במים
והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה

וְחַשׁ עָדַת יְרֻמוֹ כִּי יָדִין יְהוָה עַמּוֹ
וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד
וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב וְאָמַר אָנֹי אֱלֹהֵימוֹ
צוּר חָסִיתִי בּוֹ אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ
יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם
יְהִי עָלֵיכֶם סִתְרָה רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא
וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אָנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה
מָחַצְתִּי וְאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי אַצִּיל
כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם
אִם שִׁנַּנְתִּי בְרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בַּמִּשְׁפָּט יָדִי
אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלַמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם
אַשְׁכִּיר חִצָּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹאכַל בָּשָׂר
מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב
הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם
וְנֹקֵם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ

פ

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי
הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן: וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת כָּל
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ
לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם
אֲשֶׁר תְּצַוּם אֶת בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי
הַתּוֹרָה הַזֹּאת: כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי הוּא חַיֵּיכֶם

וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ:
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
לֵאמֹר: עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר נְבוֹ
אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרִיחוֹ
וּרְאֵה אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה: וּמֵת בְּהָר אֲשֶׁר אַתָּה
עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר מֵת
אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֹף אֶל עַמָּיו:
עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר צִן עַל אֲשֶׁר לֹא
קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי מִנֶּגֶד
תִּרְאֶה אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

פ

וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ:

וַיֹּאמֶר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר
לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מִרְבְּבֹת
קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֶשְׁדָּת לָמוֹ: אַף חֹבֵב
עַמִּים כָּל קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ
יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ: תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה
מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: וַיְהִי בִישֻׁרוּן
מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל: יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמוּת וִיהִי
מְתָיו מִסְפָּר: פ וְזֹאת לִיהוּדָה
וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוּדָה קול יְהוּדָה וְאֶל
עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֶזֶר מִצָּרָיו
תִּהְיֶה: פ
וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרִיךָ לְאִישׁ
חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֶהוּ
עַל מֵי מְרִיבָה: הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ
לֹא רְאִיתִיו וְאֶת אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת
בָּנָיו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ
יִנְצֹרוּ: יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ
לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטֹרֶת בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל
עַל מִזְבְּחֶךָ: בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה
מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמִשַּׂנְאָיו מִן יְקוּמוּן:
פ לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה
יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם
וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכָן: פ וּלְיוֹסֵף
אָמַר מְבֹרַכַת יְהוָה אַרְצוֹ מֶגֶד שָׁמַיִם
מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת: וּמֶגֶד
תְּבוּאוֹת שָׁמֶשׁ וּמֶגֶד גֶּרֶשׁ יְרִחִים:
וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת
עוֹלָם: וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וְרִצוֹן
שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹא לְרֹאשׁ יוֹסֵף
וּלְזִרְקֹד נְזִיר אֶחָיו: בְּכוֹר שׁוֹר הֲדָר

לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגֵּח
יַחְדָּו אַפְסֵי אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם
וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: פ וּלְזְבוּלֻן
אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶיךָ וְיִשָּׂשכָר
בְּאֹהָלֶיךָ: עַמִּים הַר יִקְרָאוּ שָׁם זִבְחֵי
צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי
טְמוּנֵי חוֹל: פ וּלְגָד אָמַר
בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף
זְרוֹעַ אַף קָדְקֹד: וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי
שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֹּתֵא רָאשֵׁי
עָם צִדְקַת יְהוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם
יִשְׂרָאֵל: פ וּלְדָן אָמַר גּוּר
אַרְיֵה יִזְנַק מִן הַבָּשָׁן: וּלְנַפְתָּלִי אָמַר
נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמְלֵא בְרָכָה יְהוָה
יָרֵשׁ יָם וָדָרוֹם: פ וּלְאָשֵׁר
אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי
אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ: בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת
מַנְעָלֶךָ וְכִימֶיךָ דָּבְאֶךָ: אֵין כָּאֵל
יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בַּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ
שְׁחָקִים: מְעוֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת
זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב
וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד: וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּטַח
בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ
אַף שָׁמַיו יַרְעִפוּ טָל: אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל
מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ
וַאֲשֶׁר חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכַּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ
וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ:
פ וְעַל מֹשֶׁה כְּעֶבֶד
מוֹעֵב אֶל הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר
עַל פְּנֵי יְרִיחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת כָּל
הָאָרֶץ אֶת הַגִּלְעָד עַד דָּן: וְאֶת כָּל

60d

61. כתב-יד, פירוש רבי יצחק מונטישון מסיציליה לספר בחינת עולם – רג'יו די קלבריה, רס"ג, 1502 – חיבור שאבד זכרו ונתגלה עתה

כתב-יד, פירוש רבי יצחק מונטישון לספר בחינת עולם מאת רבי ידעיה הפיניי הבדרשי. רג'יו די קלבריה (Reggio di Calabria), י"א כסליו רס"ג [1502].

כתיבה ספרדית בינונית (מתרהטת). במרכז העמודים הועתק הפירוש, ובשוליים (בכתיבה בינונית יותר) הועתקו, בהתאמה לפירוש, פסקאות מספר בחינת עולם.

לפנינו העתקה שלמה של פירוש רבי יצחק מונטישון מסיציליה. פירוש שלא נדפס, שאבד זכרו ונתגלה רק עתה.

בראש כתב-היד הקדמת המחבר: "אמר יצחק בן אברהם המכונה מונטישון ספרדי היושב פה העירה סרקוסה אי איסקלייא [=סירקוזה, סיציליה] למה שראיתי הבחורים המתענגים בהלצה זו עד שיודעים אותה על פה בפיהם ובשפתותיהם כבדוה ולבם רחק ממנה והיתה ידיעתה אצלם מצות אנשים מלומדה ותהי לבם[!] כדברי הספר החתום לבל ישימו לב על פנימיותה ואל צורתה אשר היא תכליתה ונשארה כחומר בלי צורה מה שאין הפה יכולה לדבר, מצורף לזה בהיות בזאת המליצה הרבה ענינים נראה להם שהם הרדפת לשון כאלו רודפים ענין אחד ואינו כן אבל כולם באו לענין ג"כ חשבו בזה בהרבה מאמרים ואין ראוי לומר שנפל במקרה אצל המאמרים, ואני הצעיר בבית אבי חמלתי עליה לבלתי הכסות ולהראות צורתה אשר היא כוונת מחברה, ואבארנה מאמר מאמר עד השלים הכוונה בה...".

בדף 33ב, בסוף הפירוש, קולופון המעתיק, עם מקום ושנת הכתיבה: "תם ונשלם תהלה לאל עולם יום ד' י"א לחדש כסלו פה ריג'ו ראש קלאבריא שנת בזאת י'ב'א' א'הר'ן' אל הקדש ליצירה" [=רס"ג].

פירושו של רבי יצחק מונטישון נזכר פעם אחת ויחידה בהקדמה לפירושו של רבי משה ב"ר שם טוב בן חביב (מליסבון, המתגורר באוטרנטו, איטליה), שנדפס בספר בחינת עולם, קושטא ר"פ. קודם לפירושו של רבי משה בן חביב נדפס פירוש אחר, אנונימי, בספר בחינת עולם, שונצינו רמ"ה (1484).

ההקדמה לפירושו של רבי משה בן חביב כתובה כאגרת לתלמידו שביקש ממנו לבאר את החיבור. בהקדמה זו הוא מזכיר את הפירוש שנדפס קודם לכן בשונצינו, וכותב שמלבדו ומלבד פירוש נוסף של רבי יצחק מונטישון, אין עוד פירושים לחיבור "בחינת עולם": "והנני מעיד עלי שמים וארץ כי לא קיבלתי בביאור זה הספר דבר... ולא ראיתי בו פירוש רק זה הנמצא אצלך מהרב יצחק מונטישון ואותו שנעשה בדפוס עתה מקרוב שהוא בטל במעוטו בכמותו ובאיכותו...". מאוחר יותר נדפס בשנית פירושו של רבי משה בן חביב, בפיררה שי"ב, לצד פירוש נוסף מאת רבי יוסף פראנסיש.

בהמשך השנים חזרו פירושים אלה ונדפסו מספר פעמים, אך פירושו של רבי יצחק מונטישון לא נודע מאז ועקבותיו אבדו. רבי יצחק מונטישון מוזכר אמנם בספר "קורא הדורות" בין המפרשים של ספר בחינת עולם, אך זאת רק על סמך הקדמתו הנ"ל של רבי משה בן חביב. חוקרים וביבליוגרפים ניסו לאתר את הפירוש הזה ולא הצליחו (ראו למשל: אייזיק בן יעקב, אוצר הספרים, בערך 'בחינת עולם'). בשלהי המאה ה-19 נודע לראשונה על קיומו של כתב-יד עם פירוש רבי יצחק מונטישון, והוא כתב-היד שלפנינו. הוא מתועד בספר Les écrivains juifs français du XIVe siècle, מאת ארנסט רנאן ואדולף נויבאואר, פריז 1893, עמ' 42-41. הם כותבים כי החוקר אברהם אליהו הרכבי מצא ורכש כתב-יד של החיבור ומביאים שם קטע מן ההקדמה הנ"ל ששלח להם הרכבי, וכן את קולופון כתב-היד שלפנינו (על אוסף כתבי-היד של הרכבי, ראו: Benjamin Richler, Guide to Hebrew manuscript collections, Jerusalem, 2014, p. 91).

בספרו "חדשים גם ישנים", עמ' 233 ועמ' 271, מזכיר הרכבי את כתב-היד שלפנינו ומפנה לאזכור שלו אצל רנאן-נויבאואר.

לא ידועים פרטים על המחבר, רבי יצחק מונטישון, שעל פי עדותו בהקדמה ישב בעיר סירקוזה שבאי סיציליה. משמו נראה כי מוצאו או מוצא משפחתו במונטסון (Montesson) שבצרפת.

למיטב בדיקתנו, לא ידועה העתקה נוספת של פירוש רבי יצחק מונטישון בכתבי-יד אחרים בעולם.

בדף האחרון רשימה מוסרית-פילוסופית (לא מזוהה), בכתיבה ספרדית רהוטה. בהמשך הדף רשימת שמות אנשים, בהם ממשפחות חמצי וענתאבי, ורישומים נוספים.

[34] דף. 20 ס"מ. מצב בינוני-טוב. כתמים, בהם כתמי רטיבות וכתמים כהים. קרעים ובלאי. דהיית דיו או פגיעה קלה בטקסט במספר מקומות. קרעים חסרים גדולים בשוליים במספר דפים, משוקמים במילוי נייר. כריכת עור חדשה.

פתיחה: $10,000

הערכה: $15,000-20,000

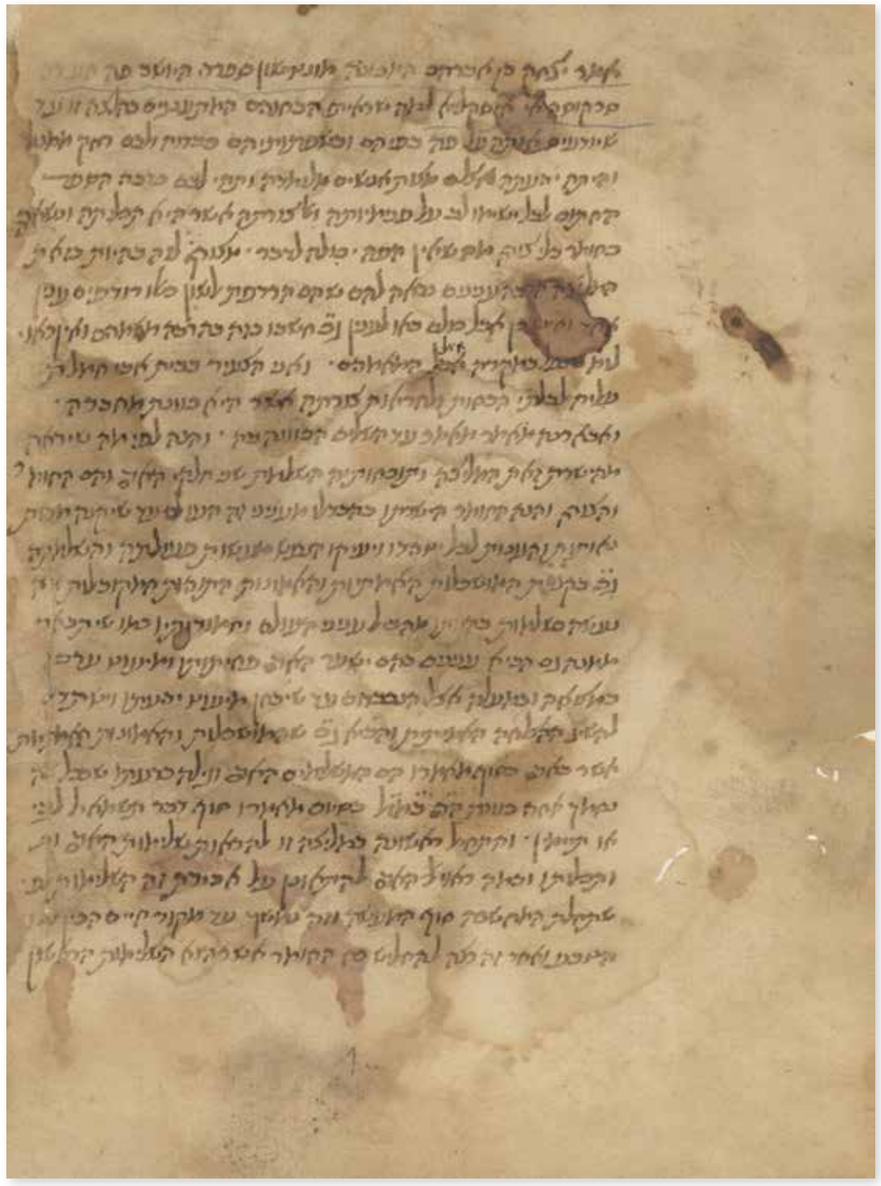

61a

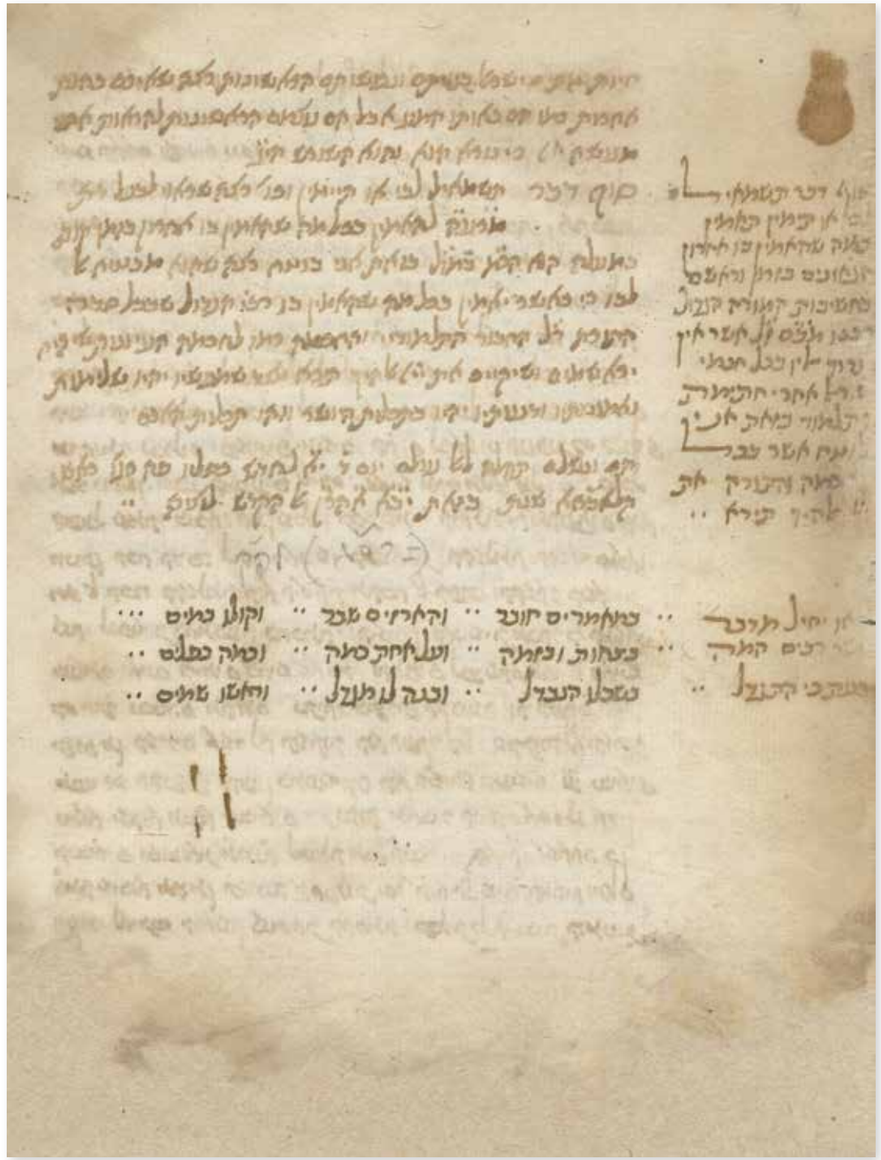

61b

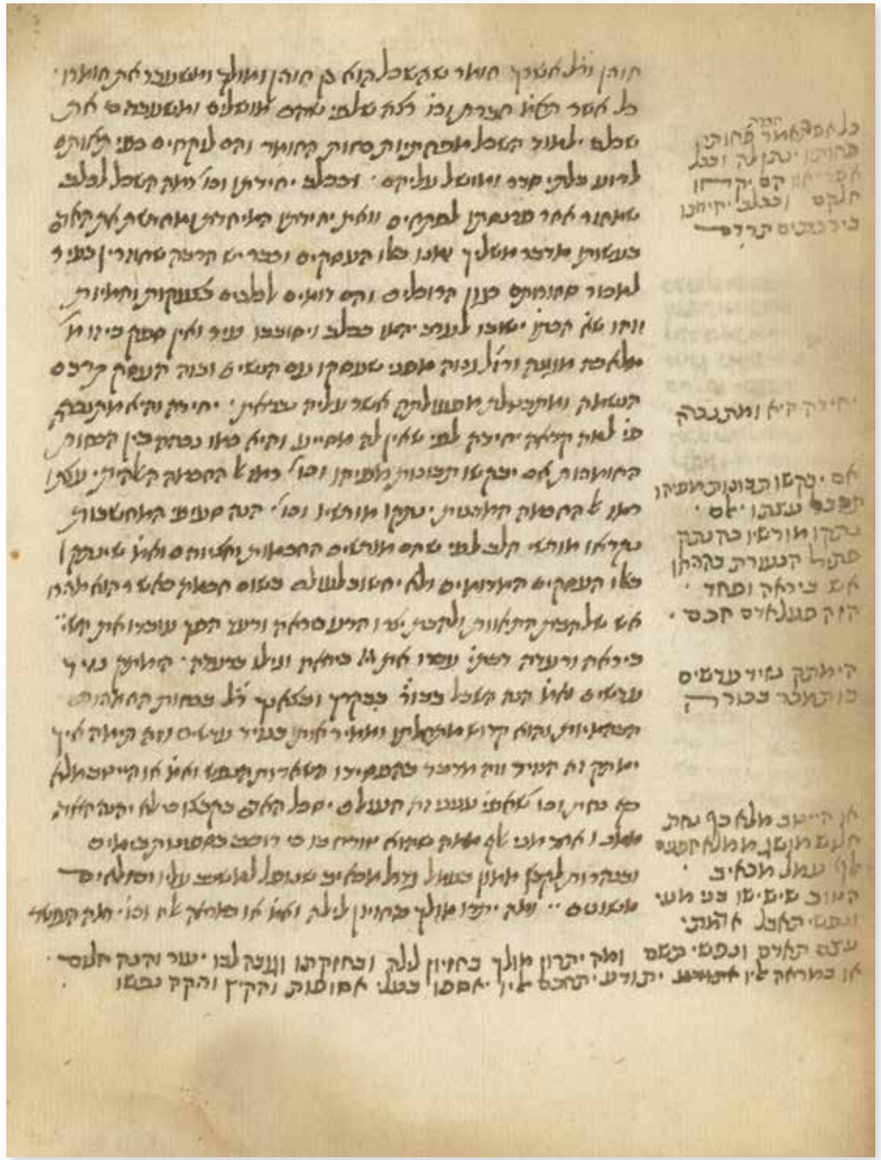

61c

62. כתב-יד אוטוגרפי – ספר "מוסר השכל" – חיבור שלא נדפס, בכתיבת המחבר רבי שמואל גארמיזאן – העתקות מוקדמות (עם שינויים) מספר המגיד לרבי יוסף קארו, עם הרחבות ופירושים – ירושלים, שנות הת'

כתב-יד, ספר מוסר השכל – חיבור מוסרי המבוסס על "ספר המגיד" (מגיד מישרים) לרבי יוסף קארו ומקורות נוספים, עם פירושים והערות, בכתיבת ידו של רבי שמואל גארמיזאן. [ירושלים, שנות הת', המאה ה-17].

חיבור שלם שלא נדפס, בכתיבה מזרחית – כתיבתו האופיינית של המחבר רבי שמואל גארמיזאן, מגדולי חכמי ירושלים בראשית שנות הת'. בראש הכרך שער מעוטר (בדגמים גיאומטריים), בעבודת עיטור דומה לזו שמופיעה בחיבורים אחרים שלו בכתב-יד, כגון בשו"ת משפטי צדק – כת"י בניהו E46; ובחיבורו "דרכי נועם" – כת"י מוסקבה-גינזבורג מס' 443. במרכז השער רישום מאוחר יותר, בכתיבה מערבית, עם הקדשה לרבי אליהו חזן אב"ד נא אמון (ראו פירוט להלן).

בראש כתב היד הקדמה מעניינת ובה פרטים אוטוביוגרפיים שכותב רבי שמואל גארמיזאן, וכן דברים על מגמת החיבור. בין היתר מתגלה כאן, על פי עדותו של רבי שמואל גארמיזאן, כי הוא זה שנתן ל"ספר המגיד" את הכינוי "מגיד מישרים" (שמו של החיבור בדפוס מאז המהדורה הראשונה, בלובלין ת"ו).

"אמר המחבר הצעיר קטון וזעיר זעירא דמן חברייא שמואל הקטן לבית גארמיזא הגם הלום ראיתי... מעלת תהלת המוסר... על כן קמתי וליקטתי מוסרים נעימים מספר הזוהר ומספר מגיד מישרים והוא ספר המגיד להרב הגדול מוהריק"א זלה"ה כי כן קראתי אני שמו ספר מגיד מישרים כמו שכתבתי בהקדמתו... ועשיתי חיבור זה קטן הכמות ורב האיכות להוליכו עמי בחיקי כנגד לבי להזהיר ללבי משוכנת חיקך שמור פיתחי פיך להתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו ובפרט מיום שנתתי את לבי לדרוש דברי מוסרים ברבים וגם ביום חמישי כל שבוע ושבוע אני הולך בבית הכנסת פה ירושלם תוב"ב וקורא ברבים תורה נביאים כתובים משנה וראשית חכמה דברי מוסר אמרתי מה טוב ומה נעים ללקט קצת מוסרים מספר הזוהר וספר המגיד וכיוצא... וקראתי שמו מוסר השכל... וכיוונתי בו כי הלוקח ומקבל מוסר הנז"ל בספר זה בלי ספק יאורו עיניו ויקנה שכל טוב וימאס בהבלי העולם...".

[במחקרו על ספר מגיד מישרים (יוסף בחירי, השער העשירי, עמ' תה), מביא פרופ' מאיר בניהו "תעלומה גדולה", שנולדה מתוך הערה של פרופ' גרשום שלום על נייר שנמצא בטופס ספר מגיד מישרים שבספרייתו. פרופ' שלום כותב כי ראה בשנת תש"ג כתב-יד של ליקוטים מתוך ספר המגיד שנמצא בידי שמחה אסף, ומתוך הקדמתו הבין שנכתב על ידי אבי המו"ל של מהדורת לובלין – ר' שמואל בינגא. פרופ' שלום כותב: "ושם הספר ההוא מוסר השכל... ושם אומר שהוא הוא המו"ל של ס' המגיד". את השינוי בין השם "בינגא" לשם "גארמיזא" המופיע בהקדמת כתב היד מנסה שלום ליישב בדרך דחוקה. בניהו תמה על דבריו של שלום, ומסיים: "ביקשתי כ"י זה בכל מקום ולא עלתה בידי למוצאו, מי יתן ויתגלה ויתרץ לנו קושיות ובעיות". כתב-היד המדובר הוא זה שלפנינו, וכאן מתברר, כאמור, כי מחברו וכותבו הוא רבי שמואל גארמיזאן, וכי אינו כותב בהקדמתו שהוא המו"ל של מגיד מישרים, כפי שסבר שלום, אלא שהוא היה הראשון שקרא לחיבור בשם זה].

כתב היד שלפנינו בנוי באופן של ליקוטים מתוך ספר המגיד, עם שילוב של פירושים והרחבות מאת רבי שמואל גארמיזאן. רבי שמואל גארמיזאן ליקט בעיקר את דברי המוסר שבדברי המגיד, המוכיח ומייסר את רבי יוסף קארו ומדריך אותו כיצד לנהוג בפרישות ובדרכי תשובה. על פי רוב, השמיט רבי שמואל גארמיזאן חלקים נכבדים מהדרושים על הפרשיות והתמקד בדברי המוסר, אך לעתים השאיר או קיצר קטעים מתוך הדרושים לפי שיקול דעתו. במקביל, לאורך כתב-היד הוא משלב קטעים רבים וארוכים של פרשנות, הסברים והרחבות משלו. לפני כל קטע כזה הוא מקדים בדרך כלל: "אמר המעתיק". בחלק מהמקומות דן בהבנת דברי המגיד (לדוגמה בדף כט, ב: "אמר המעתיק – דברי המגיד נראים כהררים תלויין ומגדל הפורח באויר ואחר ההשקפה וההתבוננות אנו יורדין לסוף דעתו ומבינין הענין ונערבים דבריו לחיך כמו נופת צופים..."). במספר דפים הוסיף רבי שמואל גארמיזאן גם הגהות והרחבות בשוליים. בכך יצר רבי שמואל גארמיזאן חיבור שנותן דגש על הפן של ההדרכה המוסרית שיש בספר מגיד מישרים, המשולב בחיבור מוסרי-דרשני מקורי משלו (על ההבחנה בין חלקו הקבלי-דרשני של החיבור מגיד מישרים ובין חלקו המוסרי, ראו: מרדכי פכטר, ספר מגיד מישרים לר' יוסף קארו כספר מוסר, דעת, חוברת 21 [תשמ"ח], עמ' 83-57).

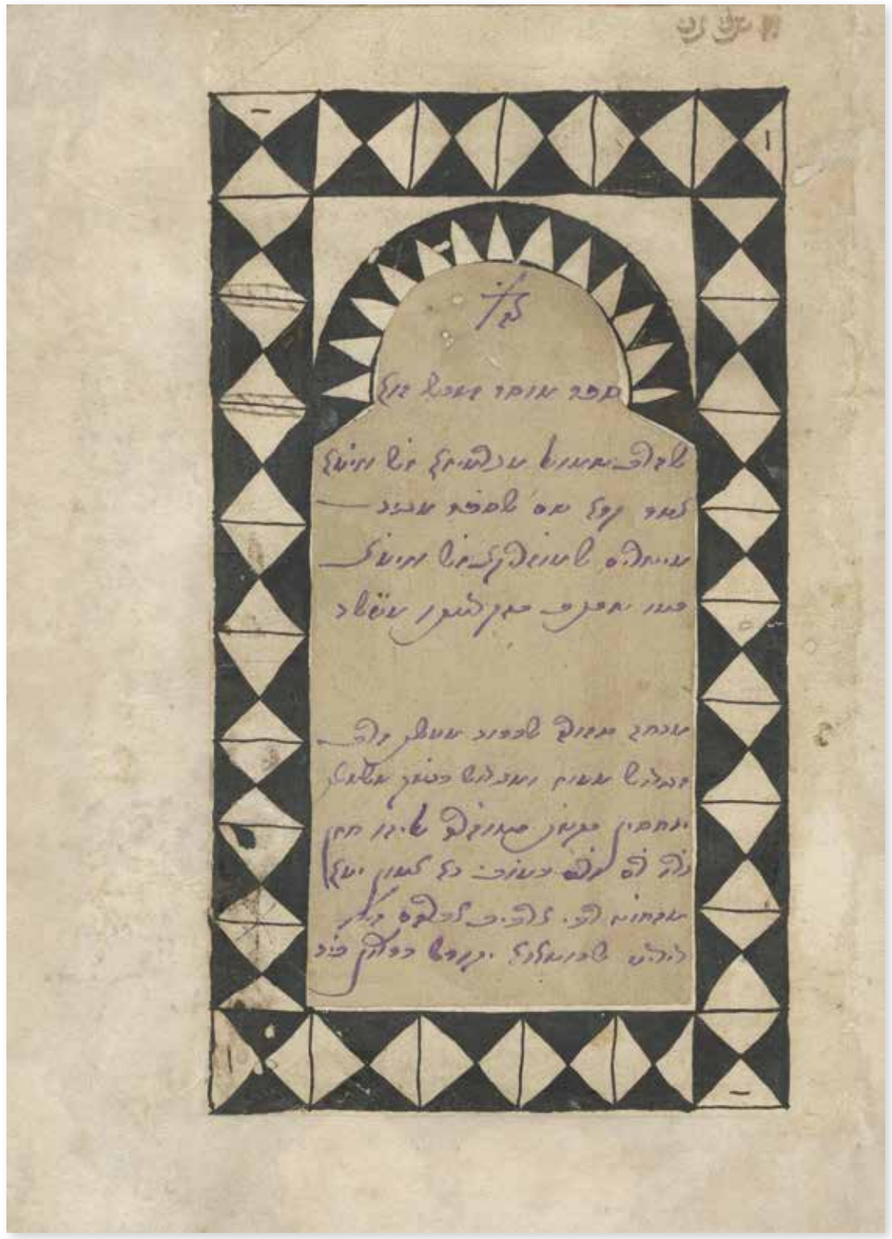

62a

כתב-היד שלפנינו כולל אם כן העתקות מוקדמות מספר מגיד מישרים (מהדור שאחר רבי יוסף קארו; וראו להלן על חלקו של רבי שמואל גארמיזאן בהעתקת החיבור). בהשוואה מדגמית בין כתב-היד שלפנינו למהדורת ספר המגיד בהוצאת "אהבת שלום" (ירושלים, תשפ"ג), המבוססת על כתבי-היד הידועים של החיבור, נמצאו הבדלים רבים, מרביתם שינויי לשון וניסוח קלים, אך לעתים גם הבדלים משמעותיים יותר. כך לדוגמה: בכתב-היד, דף י, עמוד א, נכתב קטע בלשון המגיד: "...הזהר להרהרא במתנייתא דילי תדיר ואל תרבה דברים והזהר מדיבור שוא ודברי בטלה ומה גם לשמוע מילי דבדיחותא ואל תהרהר בדברים אחרים בעידן צלותא... ואינון בני נשא דלא בעו להתהנאה מבני נשא בהאי עלמא כענין אלישע יזכו ליהנות מזיו השכינה כעוה"ב בלי שום אמצעי מדה כנגד מדה כשם שבעוה"ז לא לקחו מתנות משום אמצעי כן בעוה"ב ואתה שלום". במקביל, בנדפס (במהדורת אהבת שלום - סימן צט, עמ' תיז-תיח), מובאים הדברים כתיעוד דברי המגיד בלשונו של רבי יוסף קארו: "...הזהירני על הרהור במשנה תמיד ויסרני מלהרבות דיבור, ומה גם לשמוע מילי דבדיחותא ומלהרהר בדברים אחרים בעת התפלה... עוד אמר לי שאותם שבעולם הזה אינם רוצים ליהנות מבני אדם, הם זוכים לעולם הבא ליהנות מזיו השכינה בלי שום אמצעי, מידה כנגד מידה, כשם שבעולם הזה לא לקחו מתנות הקדוש ברוך הוא על ידי אמצעי כן לעולם הבא".

בדף האחרון דברי סיום מרבי שמואל גארמיזאן:

"אמר המעתיק עד כאן זכינו לתוכחות מוסר המגיד [ע]ל ידי הרב הגדול מוהריק"א זלה"ה קדוש יאמר לו כי בזכותו זכינו לחזות בנועם ה'... אשרי עין ראתה כל אלה... ואומר אני כי אדם שלא זכה לידי אליהו ולא לידי מגיד לא יקרא בשם חכם, ואם חכם הוא ויש ה' אתו למה לא זכה לידי אחת מאלו, וקורא אני בקול מר ובשרי סמרמר ואמר איה נביאנו איה חכמינו איה חסידינו הושיע ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם וקמאי הווי מסרי נפשייהו על קדושת השם וכל טוב אדוניהם בידם מלאים חכמה...".

במרכז השער הודבקה פיסת נייר, עם רישום מאוחר (מהמאה ה-19 בקירוב), בכתיבה מערבית רהוטה: "ספר מוסר השכל הוא להרב שמואל מגרמיזא ז"ל וזיע"א אשר קרא שם לספר מגיד מישרים למוהריקא ז"ל וזיע"א כמו שכתב בהקדמתו מעל"ד [=מעבר לדף]".

מתחת לזה הוסיף הכותב דברי הקדשה: "מנחה טהורה לכבוד מעלת הרב הגדול מעוז ומגדול בנש"ק שלשלת יוחסין כקש"ת מוהר"ר אליהו חזן נר"ו ר"ם הר"ם בעוב"י נא אמון יע"א מהחו"ש רבי ארביב אברהם הי"ו דידיע לכושאנא יקובל ברצון כי"ר".

על חלקו של רבי שמואל גארמיזאן כאחד המעתיקים הראשונים של ספר מגיד מישרים כבר נכתב, ומתוך כתב-היד שלפנינו נוספות כעת ידיעות חדשות בעניין זה. ידועים שני כתבי-יד מוקדמים של החיבור, שהועתקו בסביבתו של רבי יעקב צמח, והגיעו לידיו של רבי שמואל גארמיזאן, שהגיה בהם והוסיף בראש אחד מהם הקדמה (ראו על כך: בניהו, יוסף בחירי, השער העשירי, עמ' תב-תה; ובמבוא למהדורת אהבת שלום, ירושלים, תשפ"ג. הגהותיו של רבי שמואל גארמיזאן על כתבי-יד אלה נדפסו במהדורה זו).

כתב-יד נוסף בו העתיק רבי שמואל גארמיזאן מספר קטעים מספר מגיד מישרים הוא חיבור בשם ליקוטי שושנים - כת"י אוניברסיטת קולומביה X 893 C 812.

החיבור שלפנינו נזכר בראש אחד מחיבוריו של רבי שמואל גארמיזאן בכתב-יד - ספר אמרי דעת - כת"י אוניברסיטת בר אילן מס' 254 - בו תיעד את החיבורים שכתב ברשימה מיוחדת: "זכרון הספרים אשר לי מכתיבת יד...". ביניהם הוא מזכיר חיבור זה: "ספר מוסר השכל" ובצמוד לו כתב: "מגיד מישרים".

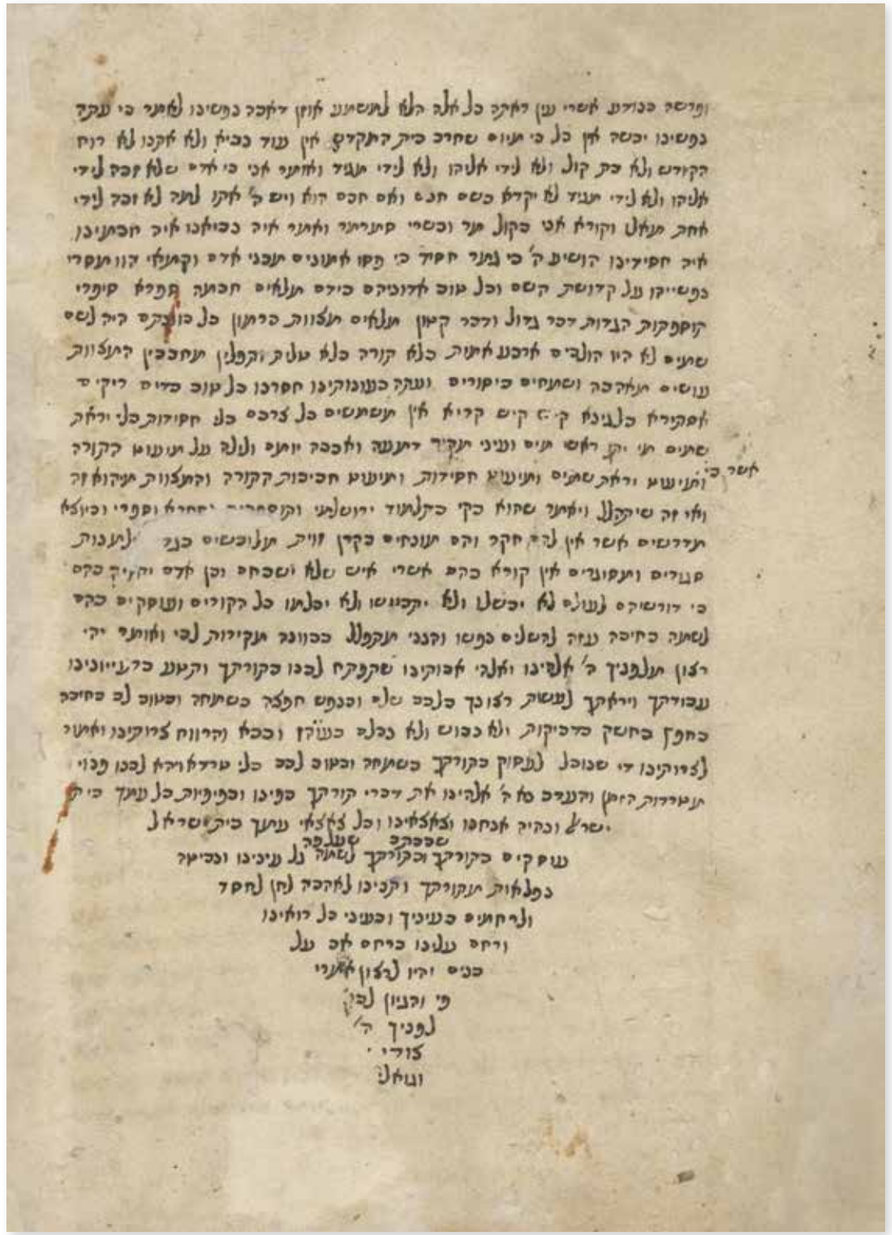

62b

רבי שמואל גארמיזאן (ש"ס–תל"ה בערך), מגדולי חכמי ירושלים בדורם של הרב המג"ן ורבי יעקב חאגיז. נולד כנראה בשאלוניקי ובגיל צעיר הגיע לירושלים. בראשית שנות הת' יצא בשליחות ירושלים, ובחזרתו משליחותו (כנראה בחורף של שנת ת"י) נשבה על ידי שודדי מאלטה. הדבר התברר מתוך מכתביו של רבי שמואל אבוהב שעסק בפדייתו (ראו על כך בהרחבה: מאיר בניהו, מבוא לתולדותיו, בראש הספר אמרי בינה, על מסכת סנהדרין, ירושלים, תשמ"ט). לאחר מכן חזר לירושלים, ובשנת תכ"ב הוא נזכר כראש בית הדין בירושלים בסידור גט (בניהו, שם). בירושלים היה מחכמי ישיבת בית יעקב (ויגה), שרבי יעקב חאגיז עמד בראשה, יחד עם גדולי חכמי אותו דור – רבי משה גאלאנטי (הרב המג"ן), רבי אברהם אמיגו, רבי אברהם בן חנניה, ועוד. מעמדו בירושלים היה בין גדולי החכמים. גדולי בעלי ההלכה בארץ ישראל, מצרים ותורכיה, שלחו לו את שאלותיהם ופסקיהם, כפי שעולה מספר השו"ת שלו. המעמד הגבוה שלו בירושלים עולה גם מסדר החותמים שראה החיד"א ב"כתב ישן", בו חתומים: "מהר"ש אלגאזי ראשון ומהר"ש גארמיזאן הנז' שני והרב המג"ן שלישי ומהר"י חאגיז בעל עץ חיים רביעי..." (שם הגדולים, בערכו של רבי שמואל). בין גדולי תלמידיו בירושלים היה רבי משה ן' חביב.

רבי שמואל גארמיזאן היה מגדולי המחברים שבכל הדורות, עד שהחיד"א כותב על היקף חיבוריו: "דבר המבהיל על הרעיון על כל כתביו". הוא כתב חיבורים בכל מקצועות התורה, חידושים על הש"ס, בתנ"ך, בהלכה ובאגדה, בנגלה ובנסתר. פרופ' מאיר בניהו כותב עליו (שם): "רבי שמואל גארמיזאן גדול המחברים היה. לא קם כמותו פרשן שפירש את כל מסכתות הש"ס כולן, על כל דיבור ודיבור ועל כל תג ותג ולא רק מסכתות שיש עליהן גמרא... כמעשהו בפירוש התלמוד כך מעשהו בכתבי הקודש, שלא הניח ידו מלבארם וגם לפרשם בדרך פרד"ס וחזר ופירשם...". החיד"א מתאר (בשם הגדולים, שם) את הידוע לו על כתביו: "ומהר"ש גארמיזאן הנזכר הפליא לעשות שיטות גדולות על כל התלמוד, ויש מסכתות שעשה מהדורא בתרא, ופירוש לזרעים וטהרות, ודרושים ארבעים חמשים בכל פרשה, וביאורים לד' טורים, וכמה ספרים משו"ת. ואני ראיתי מכתבי הרב הנזכר קרוב לת"ר פליגוס [=גיליונות], וידעתי נאמנה כי זה מיעוטא דמיעוטא מאשר כתב ומרובי ספריו אשר מזכיר בכתיבותיו. גם ראיתי שיטת ברכות לו ז"ל כולה על דרך האמת יותר מחמשים פליגוס. גם כל ספריו טורים ופוסקים כתובים בגיליונות הרבה מאד. דבר המבהיל על הרעיון על כל כתביו. ובעוונותינו הרבים לא זכינו שנדפס מכתביו שום דבר, ולא יצא מכתביו העצומים כלל...". רק בדור האחרון, החלו לצאת לאור חיבוריו מכתב–יד, בהם עשרה כרכים של חיבורו "אמרי בינה" על מסכתות הש"ס, בהוצאת יד הרב נסים (ירושלים, תשמ"ח–תשנ"ג).

[1], ב–לד, [14] דף (סה"כ 48 דף; 95 עמודים כתובים). 20 ס"מ בקירוב. מצב טוב–בינוני. כתמים. סימני עש, עם פגיעה בטקסט, משוקמים במילוי נייר. שיקום קרעים ופגעים במספר דפים. כריכה חדשה.

פתיחה: $20,000

הערכה: $30,000-50,000

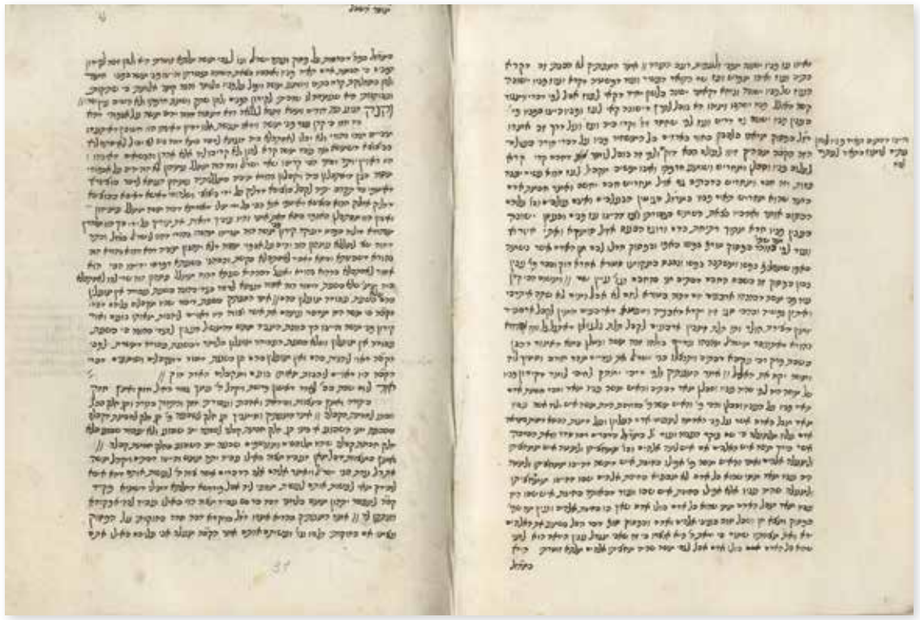

62c

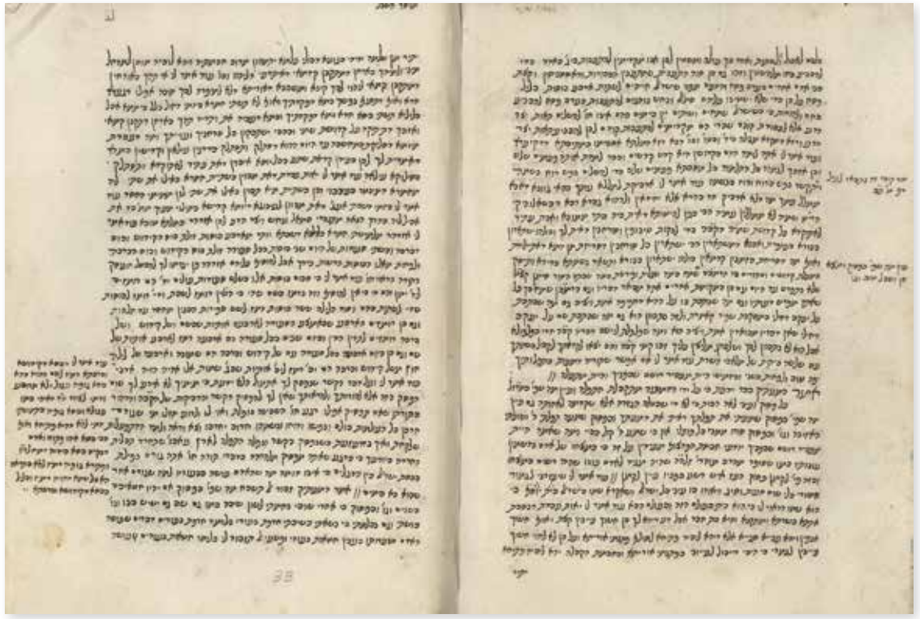

62d

63. כרך בכתב-יד, פנקס הקהילה היהודית באנקונה – תנ"ב-תק"י 1750–1692 – עשרות עמודים בכתב-ידו של רבי שמשון מורפורגו בעל "שמש צדקה" וכמאה חתימות שלו

כתב-יד, פנקס הקהילה היהודית באנקונה. אנקונה, תנ"ב-תק"י [1750–1692]. איטלקית, עם מונחים ורישומים בעברית וכמה מסמכים בלטינית.

הפנקס שלפנינו מספק תיעוד היסטורי נדיר ורחב-יריעה של החיים בגטו היהודי באנקונה בשלהי המאה ה-17 ובמחצית הראשונה של המאה ה-18. דפי הפנקס כוללים 249 סעיפים, שנכתבו במשך כשישים שנה ברציפות, ובהם מתועדים החלטות, תקנות, פרוטוקולים, דיונים ומסמכים של הקהילה. אלו משרטטים את מארג המוסדות הדתיים, החברתיים, הפוליטיים והכלכליים של הקהילה ואת יחסיה המורכבים אל מול השלטונות. הסעיפים חתומים בחתימות-ידם (באיטלקית) של כמה מגדולי רבני אנקונה ודייניה לאורך התקופה: רבי יוסף פיאמיטה, חתנו רבי שמשון מורפורגו, הדיין רבי אברהם אלקוסטנטיני, בנו הדיין רבי יצחק אלקוסטנטיני, רבי אליהו מוג'אג'ון, רבי יעקב ישראל בן פורת, רבי יחיאל (וידאל) ב"ר יעקב הכהן ורבי שבתי בן מרדכי פנציירי. חתימותיהם של רבי יוסף פיאמיטה ושל רבי אברהם אלקוסטנטיני מופיעות בדף 24 גם בעברית.

דפי הפנקס נכתבו בידי שמונה מסופריה הרשמיים של הקהילה, ומוזכרים בהם מאות שמות של בני הקהילה, פרנסיה, מנהיגיה ורבניה. סופרי הקהילה המוקדמים הם רבי שמואל ויואנטי ובנו רבי יעקב ויואנטי, רבי מנשה פנציירי, רבי בנימין ברפאל והדיין רבי יצחק אלקוסטנטיני. החל משנת תס"ט (1709) הופקדה משרת סופר הקהילה בידיו של רבי שמשון מורפורגו בעל "שמש צדקה" ורבה של קהילת אנקונה. חלק ניכר מן הפנקס - כשלושים דפים מלאים (סעיפים 169–66) - כתוב בכתיבת ידו, ובסוף כל סעיף מופיעה חתימת-ידו (באותיות לועזיות). בסך הכול מופיעות בפנקס כמאה חתימות אוטוגרפיות שלו.

רבי שמשון החל את תפקידו כסופר הקהילה עוד בזמן כהונתו של חמיו, רבי יוסף פיאמיטה, כרבה של אנקונה. לאחר פטירת חמיו, המשיך בתפקיד זה לצד כהונתו הרשמית כרב העיר. ההחלטות והפרוטוקולים משרטטים את התבססות מעמדו לאורך השנים: החל מההחלטה על מינויו לסופר בשנת תס"ט (סעיף 48); חידוש העסקתו (סעיף 69); העלאת שכרו (סעיפים 96, 109); ועד להחלטה על פיצול משכורתו עבור כפל תפקידיו כסופר וכרב הקהילה (סעיף 116). הרישום והחתימה האחרונים שלו מופיעים בחודש אדר ת"ק (סעיף 169). חודש בלבד לאחר מכן (סעיף 170) מתעד סופר אחר את הידיעה המרה (תרגום מאיטלקית): "...שהלך לעולמו, לאסוננו, זכר קדוש לברכה, האדון הרב שמשון מורפורגו זצוק"ל...". בסעיף 172 (ניסן ת"ק) כבר מתועד מינוי בנו, רבי משה חיים שבתי מורפורגו, ליורשו בתפקיד, אשר המשיך בכתיבת הפנקס לסירוגין עם בן-משפחה נוסף, רבי יוסף מורפורגו.

כמה מסעיפי הפנקס מתעדים הסמכה לרבנות והענקת תואר "חבר" לכמה מחכמי העיר: בסעיף 55 משנת תע"ג מוענק התואר "חבר" לרבי אליהו מוג'אג'ון; בסעיף 79 משנת תע"ו מוענק התואר "חבר" לרבי יצחק אלקוסטנטיני; בסעיף 158 משנת תצ"ח מוענק התואר "חבר" לרבי יחיאל (וידאל) ב"ר יעקב הכהן; ובסעיף 171 משנת ת"ק מוענק התואר "חבר" לרבי משה חיים שבתי מורפורגו.

בגוף הטקסט של הסעיפים משולבים מינוחים וביטויים רבים בעברית. במספר מקומות מופיעים גם רישומים ארוכים יותר בעברית.

לאחר סעיף 42, מופיע רישום מחודש תמוז תס"ט, בכתיבת ידו וחתימתו של רבי יוסף פיאמיטה, על ביטול התקנות שבסעיף זה: "בראותינו אנו ח"מ שבשגגה שיוצא הרבה מהקק"י עוברים דברי התקנות הנ"ל וכדי להרים מכשול מקהל קדשנו הסכמנו לבטלם ומה גם עתה שכבר רובי הדברים שרצינו לתקנם נתקנו מאליהם ולכן אנחנו כולנו בלב א' והסכמה א' שאנחנו מבארים שהתקנות הנ"ל כולם בטלים ומבוטלים וחשובים כחרש הנשבר שאין בו ממש...". על רישום זה הוסיף את חתימתו גם רבי אברהם אלקוסטנטיני.

בסעיף 225 מתוארת הגעתו של שד"ר ירושלים רבי אברהם ן' אשר והחלטת הקהילה להעניק ליישוב היהודי בארץ ישראל קצבה שנתית קבועה למשך עשר שנים; בשולי הסעיף מופיע רישום בעברית בכתב-ידו וחתימתו של השד"ר: "אני הצעיר הח"מ שליח ומורשה ירושלם תוב"ב מאשר ומקיים התנאי האמור למעלה בכח הרשאתי וכאשר התנו וכתבו שרי יאודה וירושלם פקידי קושט'[א] יע"א כמפורש בכתב הכוללות שלהם והיה זה יום ג' לח' ניסן ש' ת"ק וששה ליצירה, הצעיר אברהם ן' אשר ס"ט".

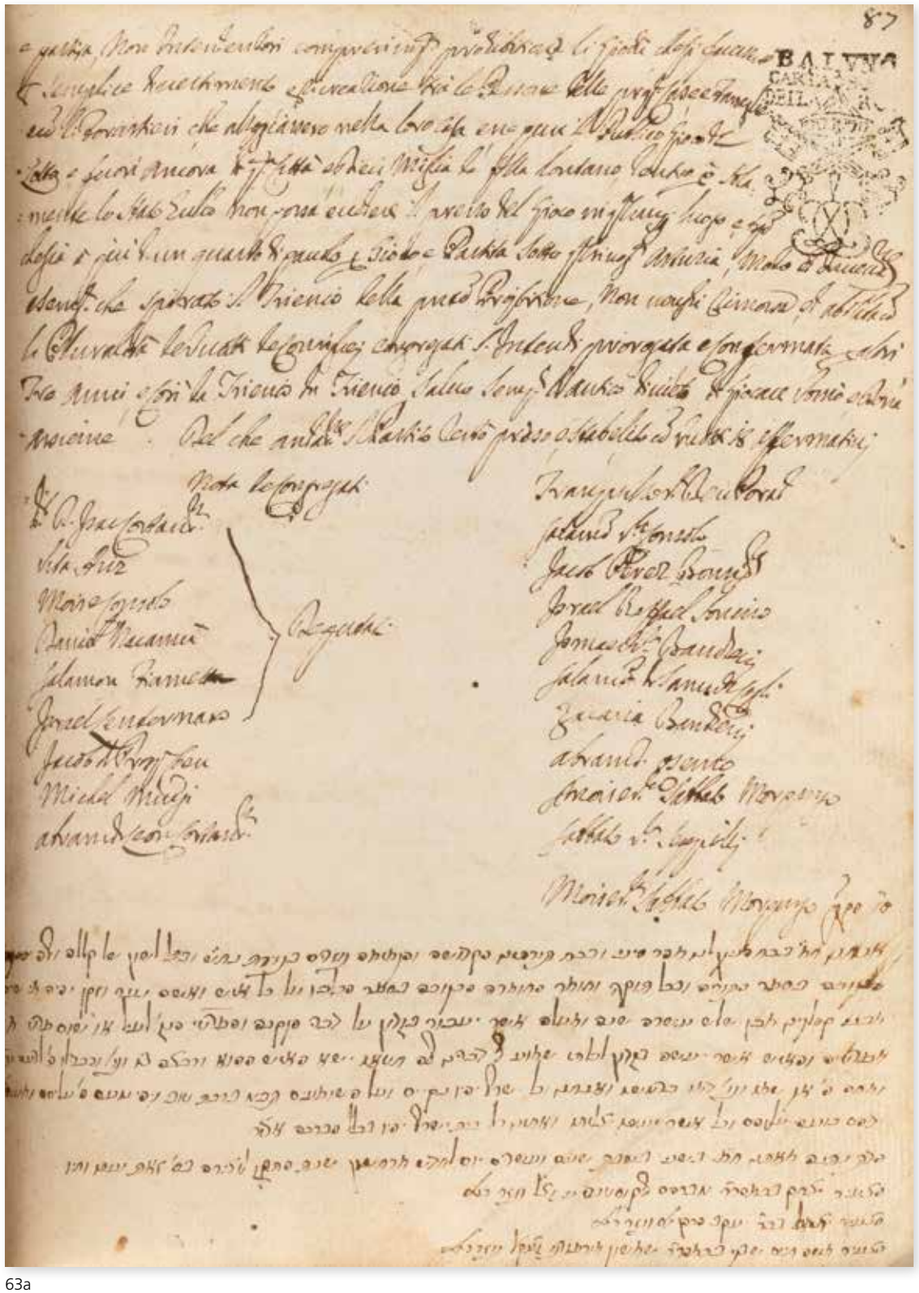

63a

בסעיף 232 מופיעה תקנה האוסרת משחקי מזל והימורים בגטו, ובשוליה רישום בעברית המטיל עונש חרם ונידוי על המהמרים, חתום בחתימות–ידם של רבי יצחק אלקוסטנטיני, רבי יחיאל (וידאל) בן יעקב הכהן ורבי משה חיים שבתי מורפורגו.

הפנקס שלפנינו מציג את שגרת החיים בגטו ומשקף את המבנה החברתי והארגוני של הקהילה ומוסדותיה. סעיפי הפנקס מסדירים את תחומי הדת, החינוך, המוסר, החברה, הכלכלה והרווחה של הקהילה. הם עוסקים בהסדרת הליכי בחירות ומינויים, תנאי שכרם של נושאי המשרה, הענקת כיבודים ועליות בבית הכנסת, תקצוב התלמוד תורה ומוסדות החינוך, שומות ומיסים המוטלים על חברי הקהילה, מיסוי סחורות ומוצרי צריכה, וקביעת נהלים לשמירה על הסדר הציבורי כגון הרחקת זרים וגירוש נוודים מן הגטו. במקביל, מופיעות הגבלות ואיסורים שונים: איסור על הקמת "מניינים" פרטיים, הגבלת שכר הדירה בגטו לשם הגנה על שוכרים עניים, אכיפת חוקי צניעות, הגבלת מספר המשתתפים בשמחות, מניעת מופעי ראווה, ואיסור משחקי קלפים והימורים.

הפרוטוקולים משקפים גם את מערכת היחסים המורכבת אל מול השלטונות. מתועדת בהם ההתנהלות הסבוכה מול רשויות הכנסייה ברומא (העיר אנקונה השתייכה באותה עת ל"מדינת האפיפיור"), ניהול סכסוכים משפטיים בפני ערכאות, פריסת חובות כבדים של הקופה הציבורית, וקביעת מיסים פנימיים כדי לעמוד בדרישות האוצר הממשלתי. החיכוך היומיומי עם הסביבה הנוצרית מתבטא, בין היתר, באיסור חוזר ונשנה על העסקת משרתות ומינקות נוצריות בבתי היהודים. כמו כן, בדפי הפנקס מועתקים מספר צווים, פסקי דין והעתקי מסמכים משפטיים בלטינית המאושרים בידי נוטריונים עירוניים.

דפי הפנקס משנת 1741 ואילך נושאים חותמות מס רשמיות של מדינת האפיפיור, המעידות על כך שזהו "נייר מבויל" (Carta Bollata), אשר הוחתם מראש ונועד לתת תוקף משפטי וחוקי לפרוטוקולים של הקהילה מול השלטונות.

רבי שמשון מורפורגו (תמ"א–ת"ק), מגדולי רבני איטליה, ורב העיר אנקונה במשך כעשרים שנה. חתנו של רבי יוסף פיאמיטה–להבה אב"ד אנקונה ותלמידם של רבי שמואל אבוהב, רבי מנשה חפץ ורבי יהודה בריאל. התפרסם כאחד מגדולי הפוסקים באיטליה. השיב לשאלות הלכתיות שהופנו אליו מכל רחבי איטליה, ונטל חלק בפולמוסים הגדולים של התקופה. בין היתר היה שותף עם רבי משה חאגיז בפולמוס נגד השבתאי נחמיה חיון. מלבד תפקידו כרב ופוסק וראש ישיבה בעיר אנקונה, שימש כמנהיג הקהילה ונחלץ לסייע לכל מבקש. כאשר פרצה מגפה באיטליה, בשנת ת"צ (1730), התגייס הרב מורפורגו להצלת נפשות, והיה פעיל כרופא מתנדב. השאיר אחריו כתבים רבים, בהם תשובות, דרשות ואיגרות שונות אל רבני התקופה. חלק מתשובותיו בהלכה נדפס בספרו "שמש צדקה", שהובא לדפוס על ידי בנו, רבי חיים שבתי מורפורגו, וזכה למקום חשוב בספרות הפסיקה ההלכתית.

חותנו, **רבי יוסף פיאמיטה** (Fiammetta, להבה; נפטר בשנת תפ"א), מגדולי חכמי איטליה, מקובל ומתלמידי הרמ"ז, רבה של העיר אנקונה. היה חותנו של רבי שמשון מורפורגו בעל שו"ת "שמש צדקה"; בהקדמה כותב בן המחבר על תולדות אביו רבי שמשון וכהונתם המשותפת בדיינות העיר: "...ויקח לו משם אשה מבנות נשיא הארץ הרב הגדול המקובל האלהי... כמוהר"ר יוסף להבה המכונה פיאמיטה זצוק"ל אבי אמי מורתי... ויהיו לאחדים... שמה ישבו כסאות למשפט... מהם יצתה תורה ואורה להשיב לכל שואל... ומעת הוסר התמיד... מורי זקני הנ"ל שקעה שמשו.. הוא לבדו נשאר לשאת את כל משא העם הזה...". רבי יוסף מוזכר בתשובתו של החיד"א (שו"ת חיים שאל, ח"ב, סימן יא): "ושמענו שהרב הכולל ח"ק [חסידא קדישא] כמהר"ר יוסף פייאמיטה ז"ל תיקן בקהל עדתו...". כמה מתשובותיו נדפסו בשו"ת "שמש צדקה" של חתנו.

רבי **משה חיים שבתי מורפורגו**, בן רבי שמשון מורפורגו ונכדו של רבי יוסף פיאמיטה. לאחר פטירת אביו התמנה לחבר בית דין באנקונה. בשנת תק"ג הדפיס בוונציה את ספרו של אביו שו"ת "שמש צדקה", והוסיף בו כמה מתשובותיו בהלכה. עמד בקשרי שו"ת והלכה עם גדולי חכמי ארץ ישראל ותורכיה. הסכים על הדפסת ספר "פחד יצחק" לרבי יצחק לאמפרונטי, לצד רבי יצחק אלקוסטנטיני ורבי יחיאל ב"ר יעקב הכהן. בשנת תק"י חלה במחלה מסכנת חיים ונוספו לו השמות רפאל ניסים. נפטר בשנת תקי"א בקירוב.

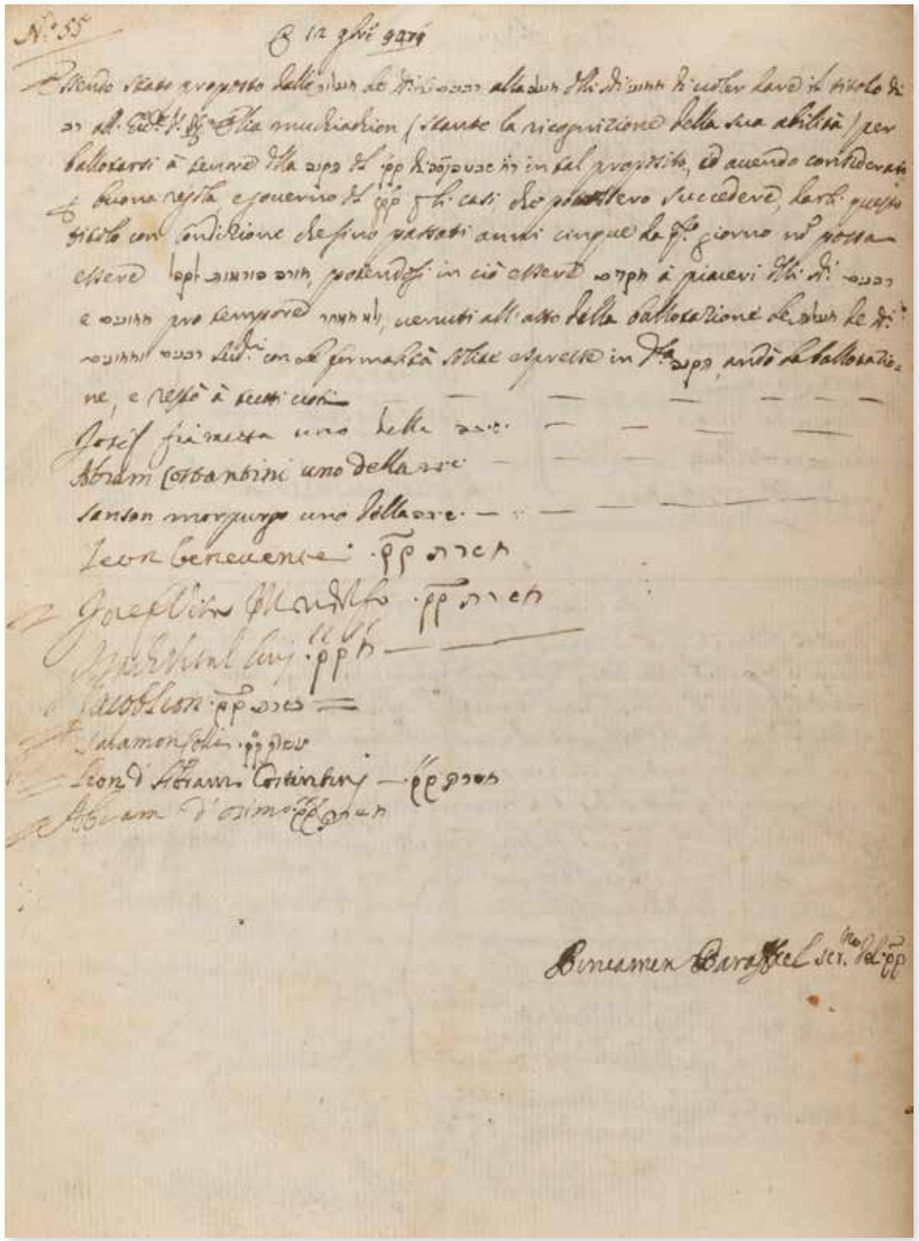

63b

רבי אברהם אלקוסטנטיני, מחשובי ומזקני הדיינים באנקונה במאה ה-18. נטל חלק בפולמוס נגד נחמיה חייא חיון בשנת תע"ד וחתום על כתב הפולמוס "מלחמה לה' חרב לה'", לצד רבי יוסף פיאמיטה ורבי שמשון מורפורגו. במכתביו מכנה אותו רבי שמשון מורפורגו: "זקן שקנה חכמה דלא פסק פומי' מגירסא... חד מן תלתא שבבית דיננו הצדק", וכן "איש צדיק תמים מופלג בזקנה ובחסידות". תשובה הלכתית ממנו נדפסה בספר "פחד יצחק" לרבי יצחק לאמפרונטי. נפטר קודם שנת תפ"ו, שכן בתשובה משנה זו, חותם בנו: "יצחק בכמוהר"ר אברהם אלקוסטאנטיני זצ"ל".

בנו, **רבי יצחק אלקוסטנטיני,** שימש כדיין באנקונה בשנים תע"ה-ת"ק בקירוב. ייסד בעיר את "ישיבת שלום". מופיע כדיין באנקונה לצד רבי שמשון מורפורגו ורבי אליהו מוג'אג'ון. בשנת תק"י הסכים על הדפסת ספר "פחד יצחק" לרבי יצחק לאמפרונטי, לצד רבי משה חיים שבתי מורפורגו ורבי יחיאל ב"ר יעקב הכהן. כמה מתשובותיו בהלכה נדפסו בספר "פחד יצחק". מילא את מקומו של רבי שמשון מורפורגו לאחר פטירתו בשנת ת"ק. נפטר בשנות השמונים לחייו, בשנת תקי"ט.

ר' אליהו מוג'אג'ון (תכ"ג-ת"ק), כיהן כדיין באנקונה בשנים תפ"א-תפ"ט לערך. חתום כעד על הכתובה בחתונת רבי שמשון מורפורגו בשנת תפ"ג. הוא חתום בכמה תשובות לצד רבי שמשון מורפורגו ורבי יצחק אלקוסטנטיני. תשובותיו בהלכה נדפסו בספר "פחד יצחק" ובספר "שמש צדקה".

רבי יחיאל (וידאל) בן יעקב הכהן (בערך ת"ל-תקי"ז), מחכמי אנקונה באמצע המאה ה־18, חכם מופלג ובקיא בש"ס ובפוסקים. בשנת תצ"ח הוסמך לרבנות ובשנת ת"ק התמנה לדיין באנקונה. בשנת תק"י הסכים על הדפסת חלק א' של ספר "פחד יצחק" לרבי יצחק לאמפרונטי, לצד רבי יצחק אלקוסטנטיני ורבי משה חיים שבתי מורפורגו. כן נזכר בכמה תשובות מהשנים תק"ח-תקי"ב. החיד"א פגשו באנקונה בשנת תקי"ד ותיארו כ"הרב הישיש".

[91] דף + כ-30 דפים ריקים באמצע ובסוף הפנקס (מספור הדפים המקורי של הפנקס משובש). 27 ס"מ בקירוב. מצב בינוני-טוב. כתמים, קמטים ובלאי. קרעים וסימני עש. רישומים וחותמות בעטיפה. עטיפת נייר ישנה, מוכתמת ובלויה; על השדרה תפורים שרידים מכריכת העור המקורית.

פתיחה: $10,000

הערכה: $15,000-20,000

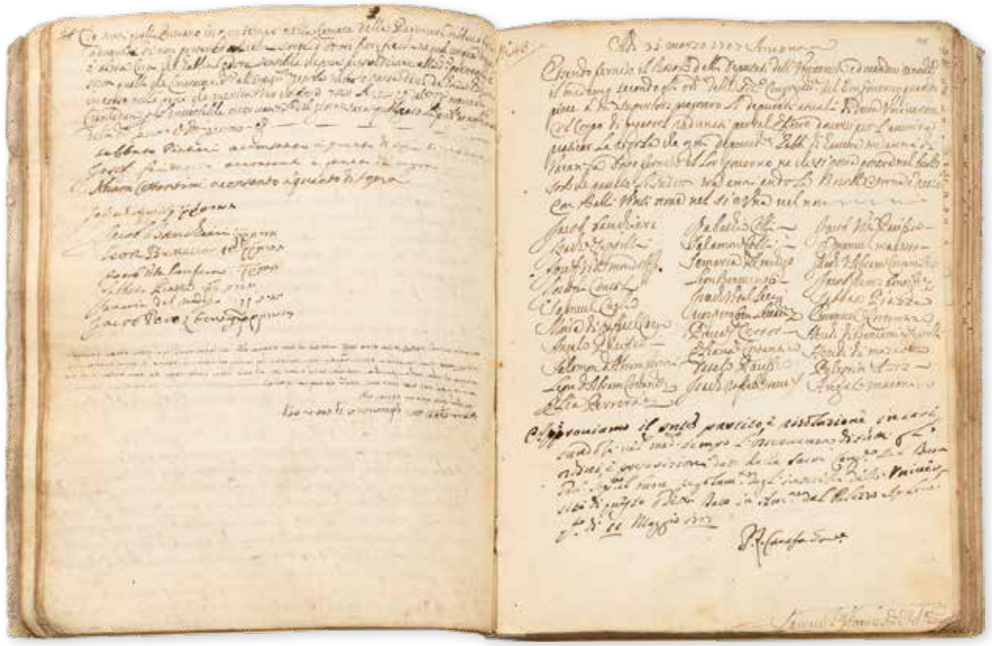

63c

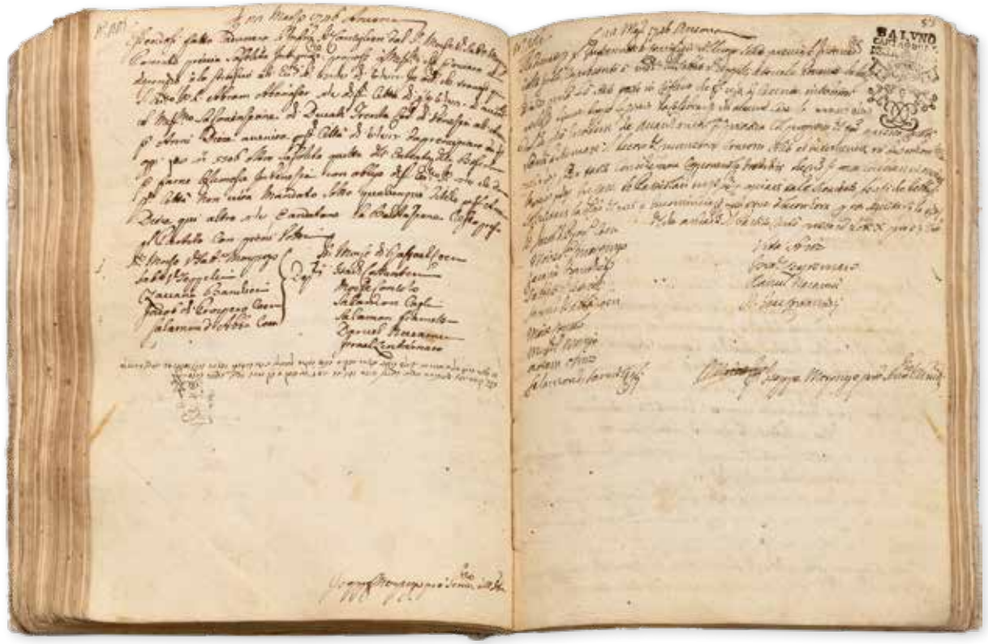

63d

תלמוד ירושלמי

מן מסכת ברכות וסדר זרעים כולה ומסכת שקלים

עם פירוש מספיק מאוד ותוספות קצת אשר אין וזיקק וחיבור התורני
הרבני כהר"ר אליהו בן כהר"ר יהודא ל"ב זצ"ל מתגורר בכרינת
פולדא ע"פ התוספתא והמכילתא וספרא וספרי רים התלמוד
וחיבורי הגאונים הקדמונים ז"ל באשר ע"פ הרוב דברי
הש"ס זה מבואר בהם ונוסף על זה כל כראה
מקומות אשר הובאו על המשניות מן
התלמוד בבלי כאשר יהוה
עין הקורא :

באמשטילרדם

ברפוס המשובח של הגב' ר' התורני כשה בן לא"א החסיד והענו יצחק ד"איש זצ"ל
יום ג' ר"ח אלול שנת כה לפרי כ"ל כעת ראין מניחין לפ"ק :

64a

64. תלמוד ירושלמי, מסכת ברכות, זרעים, שקלים, עם פירוש רבי אליהו פולדא – אמשטרדם, ת"ע, 1710 – הגהות בכתב-ידו של רבי דוד אופנהיים (מתומכי המהדורה)

תלמוד ירושלמי, מסכת ברכות, סדר זרעים ומסכת שקלים, עם פירוש רבי אליהו פולדא. אמשטרדם, דפוס משה דיאש, ר"ח אלול ת"ע [1710]. מהדורה ראשונה של פירוש רבי אליהו פולדא.

לפנינו העותק האישי של רבי דוד אופנהיים אב"ד פראג, שהיה מהתומכים הראשיים להדפסת מהדורה זו, עם הגהות בכתב-ידו בשלושת הדפים הראשונים של המסכת. הגהותיו של רבי דוד אופנהיים ארוכות, בחלקן הוא חתום: "ד"א" [=דוד אופנהיים].

רבי דוד אופנהיים היה מהתומכים הראשיים של מהדורה זו, הסכמתו מופיעה בראש הכרך, בה מאריך לכתוב בשבחו של רבי אליהו פולדא, וכותב בין היתר על ההיכרות הארוכה אתו: "ביודעי ומכירי קאמינא כי זה לי יותר מעשרים שנה שהיה בבית מדרשי...". בין הרבנים המסכימים על הספר מופיעים גם: רבי צבי אשכנזי בעל "חכם צבי" אב"ד אמשטרדם, רבי נפתלי כ"ץ אב"ד פרנקפורט בעל "סמיכת חכמים", ועוד.

בהקדמתו מזכיר המחבר את התומכים בהדפסת המהדורה, ובראשם את רבי דוד אופנהיים ואת בנו: "...רב ברכות להרב הגאון הגדול המפורסם מאור הגולה אב"ד ור"מ דק"ק פראג מוהרר דוד נר"ו עם ברא כרעא דאבו' זרע קודש החריף והבקי מהר"ר יוסף נר"ו אשר הזילו זהב מכיסם לצורך הוצאת הדפוס...".

בעותק שלפנינו, בסוף הכרך, אחרי ארבעה דפים של "לוח הטעות", נכרכו ששה דפים נוספים של "לוח הטעות", ובהם משולבות הגהות של רבי דוד אופנהיים על פירושו של רבי אליהו פולדא. בראש הדף הראשון נכתב: "לוח הטעות בו יתוקן... מה שנשמט מהמחבר בשעת הדפסה, עם הגהות מורינו ורבינו הגאון הגדול המפורסם מאוד מאור הגולה נשיא בארץ הקדושה אב"ד ור"מ דק"ק פראג יע"א כ"ש מוהר"ר דוד נר"ו". דפים אלה נדפסו על ידי ר' אליהו פולדא כשנתיים לאחר הדפסת הכרך (שנדפס בר"ח אלול ת"ע), כפי שנכתב בקולופון שבעמוד האחרון: "סליק בע"ה ר"ח תמ[ו]ז שנת תעב"ל [=תע"ב לפ"ק] הקטן אליה בן מהר"ר יהודה ליב ז"ל מווישיניצא מתגורר במדינות פולדא". מסיבה זו, דפים אלה אינם מופיעים בכל העותקים.

מספר תיקונים בכתב-יד (מכותבים שונים) בכמה מן הדפים.

הגאון הנודע רבי דוד אופנהיים (תכ"ד-תצ"ז), מגדולי מנהיגי דורו. תורה וגדולה התאחדו על שולחנו. היה גאון מופלג בתורה, רב וראש ישיבה, מקובל ופוסק, עשיר ובעל השפעה בחצר הקיסר. בין רבותיו היו רבי גרשון אשכנזי בעל "עבודת הגרשוני", רבי יעקב כ"ץ – אביו של ה"חכם צבי" ורבי בנימין אפשטיין בעל "נחלת בנימין", והוא עמד בקשרי ידידות ושו"ת עם רבי יאיר חיים בכרך בעל "חוות יאיר". בשנת ת"נ, בהיותו בשנות העשרים לחייו, התמנה לרבה של העיר ניקלשבורג ול"רב הכולל" של מדינת מוריביה. כעבור שני עשורים התמנה לרבה של העיר פראג, ובהמשך נתמנה לרב הראשי של בוהמיה כולה. בפראג כיהן יותר מחצי יובל עד לפטירתו. חיבר כעשרים ספרים בהלכה ובאגדה, בהם ספר השו"ת "נשאל דוד". רק מעט מחיבוריו זכו לאור הדפוס. היה עשיר מופלג (מירושת חותנו ומירושת דודו – הנגיד רבי שמואל אופנהיים) ובעל מהלכים וקשרים בחוגי השלטון ובחצר הקיסר. בעוד שספריו נותרו בכתב-יד, הרבה לתמוך בתלמידי חכמים ובהדפסת ספריהם. רבי דוד היה ידוע כחובב ספרים מושבע. ספרייתו הפרטית הייתה אז הספריה היהודית החשובה ביותר בעולם, והיא כללה אלפי כרכים של ספרים נדירים וכתבי-יד מכל התקופות. לאחר פטירתו הוצעה הספרייה למכירה ורובה הגיעה לספריית הבודליאנה של אוניברסיטת אוקספורד באנגליה.

[2], ב–לז; ב–כב; ב–כא; ב–כה; ב–לד; ב–יד; ב–יז; ב–טו; ב–יד; ב–ט; ב–כ; [10] דף. 30 ס"מ. מצב טוב. כתמים, בהם כתמי רטיבות כהים. קרעים ובלאי במספר דפים. בלאי וקרעים קטנים בשוליים של הדפים הראשונים שבהם ההגהות, עם פגיעה קלה בטקסט ההגהות. כריכת עור מקורית, עם פגמים.

פירוש רבי אליהו פולדא על מסכת שקלים הופיע תחילה ב"מהדורא קמא" שנדפסה בפרנקפורט דמיין בשנת תמ"ט. לאחר מכן חזר המחבר וכתב את פירושו באופן שונה ובהוספות רבות, והוא שנכלל כאן יחד עם פירושו למסכת ברכות וסדר זרעים, ומכאן נדפס לאחר מכן במהדורות נוספות.

ידועים מספר ווריאנטים לכרך שלפנינו, עם הבדל בולט בטיפוגרפיה ובקישוט של עמוד השער (ראו: רנ"נ רבינוביץ, מאמר על הדפסת התלמוד, עמ' ריד-רטז).

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $2,000

הערכה: $4,000-6,000

הסכמת הגאונים

המופלגים המפורסמים מאור כבוד הגאון מוהר"ר ליב הס"ד זצ"ל וכבוד הגאון מוה"רר משה הריף זצ"ל והתניהם :

בהיות סאבר עליכו לים קדום נמדע בשאריס סמו בשאריי גיק סומרים בכלבה כליבת שלם ס"ם סהר. המוכלב. סאריק. והבקן. בכל מדרי תורה ס"ם מלכר"ר אליה בעל"ר יהוד ליב. ז"ל מקר"ק ווסכיגלא וכיבו מבלהבעם ורבנה דמוסקב מיני מרגא"ת מדבר"ת רבמגדי ראשי מה מן תב. מעיר. ומשמיה ביתנה : בין בדמה הית מורה. בתוחה ומשמיה בתנה : בין בדמה הית מרים לון לב לבוכה ומוכנת בקבן אית בי' מוכה עד מבת אליה ולאחר כי ל"ל מוד"ם פרמי קא מבדים מדרים לבי"ם ומ : והלי מבת ירושלמה מבתם בשמיו : ומכה סרב כב"ל מלי דבלי ולי ומר אמם סהרב"ם ומלי ביאל"ר מב"ל. ל"ם לאיבר"ל מלא מלכים ומבדיבו לחם קביבה מ"ם מסלבן ומיבר מלא מרבים מבלא מלכים מבלא מלכים מבלא מלכ

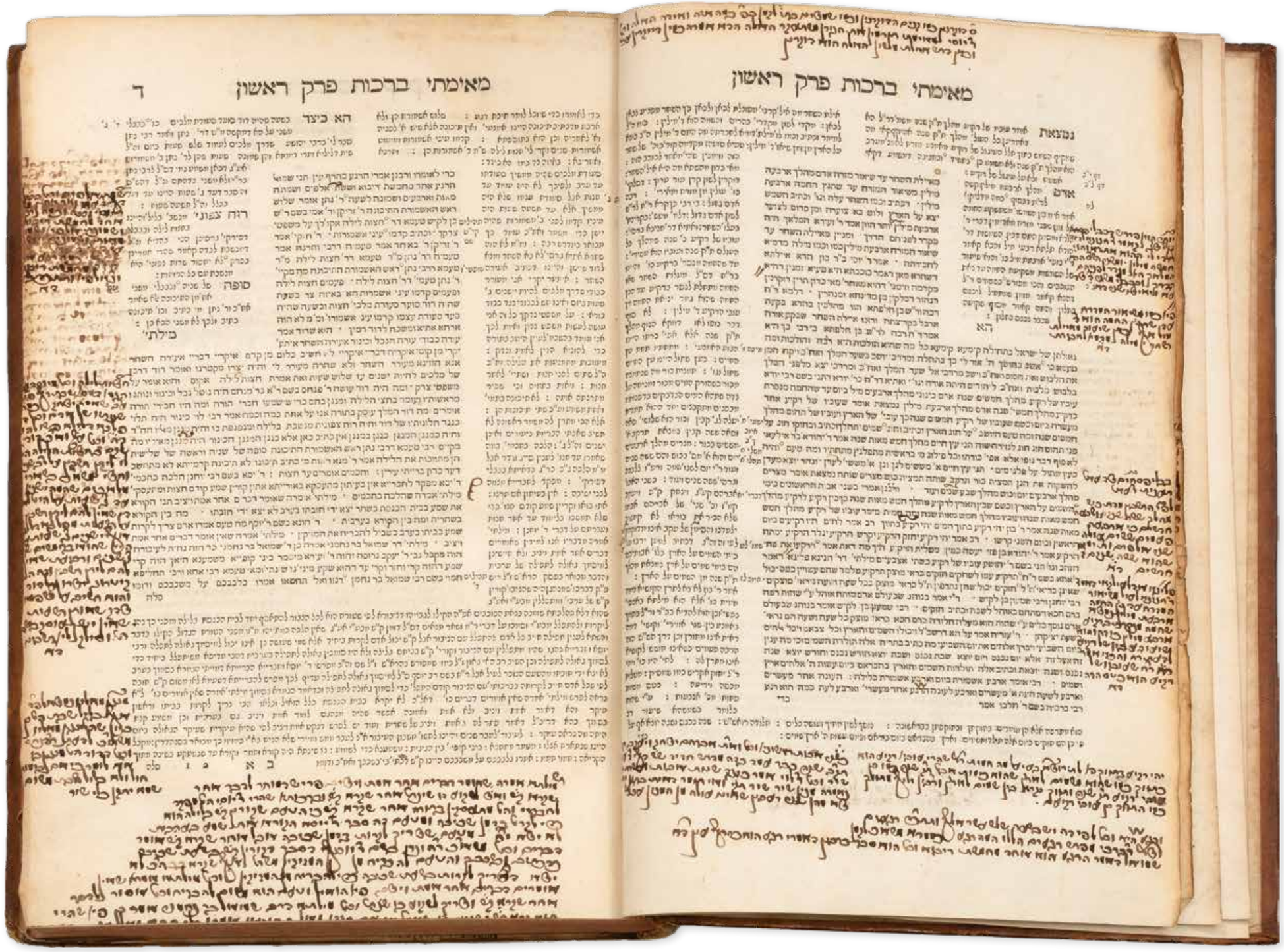

64c

65. מגן דוד (להרדב"ז) – אמשטרדם, תע"ג – עשרות הגהות קבליות, ממקובל לא מזוהה משנות הת"ק

ספר מגן דוד, פירוש על האותיות בדרך הקבלה, מאת רבי דוד בן שלמה אבי זמרא (הרדב"ז). אמשטרדם, דפוס אשר אנשיל שוחט ממשפחת קוטנים [תע"ג, 1713]. מהדורה ראשונה.

בשולי הגיליונות למעלה ממאה ועשרים הגהות בכתב-יד אשכנזי רהוט [משנות הת"ק, המאה ה-18 או ראשית המאה ה-19 בקירוב]. רוב ההגהות ארוכות ובעלות תוכן קבלי עמוק, פירושים והסברים על פי הקבלה. חלק מההגהות מתחילות במילים: "נ"ל" [נראה לי], וחלקן מסיימות במילה: "והבן".

חיבור קבלי שלם של הגהות. תוכן ההגהות עוסק בעיקר בקבלת הראשונים, אולם הוא גם מזכיר דברים מקבלת האר"י הקדוש. הכותב מתנצל באחת ההגהות על כך שהוא מגיה וכותב על שולי הגיליונות: "...ואתה המעיין אל תאשימני כי לא מרוב חכמתי יצאתי לרשום על גליוני הספר הקדוש הזה רק לרוב חיבת הספר כענין הציבי לך ציוני'[ם] עשה סמניות לתורה, וגם לא יצאתי מכוונת הספר בשום דבר" (דף ט1ו). באותה הגהה הוא גם כותב בתוך הדברים: "...לידע ולהודיע כי החכמת אמיתיות כלם מסכימים לדעה אחת...".

בהגהות רבות פונה הכותב אל הקורא. כך לדוגמה בהגהה בדף ל2: "ואתה המעיין הנה יצאתי עתה להשכילך בינה גם פה לעת צורך כאשר הבטחתי לך, והוא כי אין הכוונה בדברי החכם ז"ל שהבינה עצמה פועלת בדין והדין ניכר בה, אל יעלה זה אל לבך, כי מדתה רחמי' פשוטי' גמורי'...". במספר הגהות הוא פונה אל הקורא במילים "ואתה ידידי...".

בחלק מן ההגהות הוא פותח במילים: "ואני הולך רכיל מגלה סוד..."; ולעתים כותב כי הוא מסתיר או רומז על הדברים בלבד. לדוגמה, בדף כה1 הוא כותב: "...ואתה המעיין בדברי הספר הזה אם יש לך לב להבין... אשר דבר החכם... כי ראיתי דרך החכם הזה לסתום... ובין תבין את אשר לפניך ואין מן הצורך לפ'[רש] דבר אם לא בהכרח גדול"; ובדף ל2: "ואתה המעיין הנה יצאתי עתה להשכילך בינה גם פה לעת צורך כאשר הבטחתי לך..."

בדף ט1ו כותב המגיה: "לכן יש לגעור באלו הטפשים התוקעים עצמם לידע קבלה מעש'[ית] וכותבין שמות בלי ידיעה וקבלה מפא"פ [=מפה אל פה]".

בדף יז1 כותב המגיה: "ולפי דעת חכמי הקבלה האמתיי'[ם] נשמה מבינה... ולפי העיון הראשון יקשה מזה על החכם ז"ל לעיל אשר כתב... אך מי שעיני שכל לו בקל יכול להכריע כי גם כן דעת החכם...".

בדף כב1 כותב המגיה: "ועוד נראה כי פה הניח לנו החכם ז"ל מקום להתגדר בו והקושיא מעיקרא ליתא... רומז ליום שכולו שבת... ושם ינוחו כל יגיעי כח ואין שטן ואין פגע ל"ע והבן".

בדף יג1 נדפס בספר: "...וערבי נחל אלו שתי ערבות רמז לפחד והוד, ולכן אין להוסיף בערבה כלל שלא להוסיף בדין...".

ובהגהה על כך כותב המגיה: "וכל ימי תמהתי על מנהג ארצינו שהם עושין בלולב ס"ח ערבות, אולי לא ידעו בשורש הדברים, וכן מצינו בכל הש"ס בדי ערבה שתים וכן בכל גדולי פוסקים קדמוני'[ם] וכן המנהג בכל מדינת פולין ופיהם ובכל מלכות ישמעאל".

לא התבררה לנו זהותו של הכותב, אך ניכר שהוא היה מגדולי המקובלים. ייתכן שהיה אחד ממקובלי גרמניה או מקובלי ליטא, ואולי הוא אחד מתלמידי בית מדרשו של הגר"א מווילנא. בשער ובעמוד האחרון חותמות בעלות של רבי יוסף חבר [בנו של המקובל רבי יצחק אייזיק חבר], אולם סגנון כתב היד נראה מוקדם מתקופתו.

הגאון רבי יוסף חבר (נפטר חשון תרל"ו, 1875), בן הגאון המקובל רבי יצחק אייזיק חבר אב"ד טיקטין ושקלוב (תקמ"ז-תרי"ג). רבי יוסף כיהן כאב"ד בקהלות פאראזאוב, קנישין ויעדוואבנא [Jedwabne, פלך לומז'ה, פולין]. מחבר הספרים: "זרוע נטויה" על הגדה של פסח, "נפש נקי" הספד על אביו, "שער יוסף", "צפירת תפארה" ועוד. אביו הגדול העריכו מאד, בידיעתו בתורת הקבלה בפרד"ס, ובצוואתו מבקש רבי יצחק אייזיק חבר, כי בנו הרב דקנישין, "יעיין בכתבי דרוש שלי - אשר ידיו רב לו מאוד בדרוש, ולו משפט הבחירה לברור הטוב מהם, שיהיו נוטים לאמיתה של תורה".

[5], ב-נב דף. כ-20 ס"מ. מצב משתנה, בינוני-טוב. כתמי רטיבות. בלאי וקרעים. שלושת הדפים הראשונים קרועים בשוליהם עם פגיעה בטקסט. קרע חסר גדול גם בצידו הפנימי של דף השער (הושלם בהדבקה מאוחרת של נייר, ובכתיבה מאוחרת מהמאה ה-20). כריכה מקורית מחופה קלף, פגומה ובלויה, מנותקת וקרועה. קרעים חסרים בשדרת הכריכה.

מקור: ספריית הגה"צ רבי שמואל צ'צ'יק (תרפ"ז-תשנ"ט), מגדולי חסידי ברסלב בירושלים. בבטנת הכריכה הקדמית רישום בעלות בכתב-ידו וחתימתו, רווי כיסופין לעבודת השם יתברך: "ב"ה. קניתי לכבוד צורי וקוני, שתורת הצדיק הק' הזה יורני איך לעבוד את בוראי. שמואל צציק".

פתיחה: $2,000

הערכה: $3,000-4,000

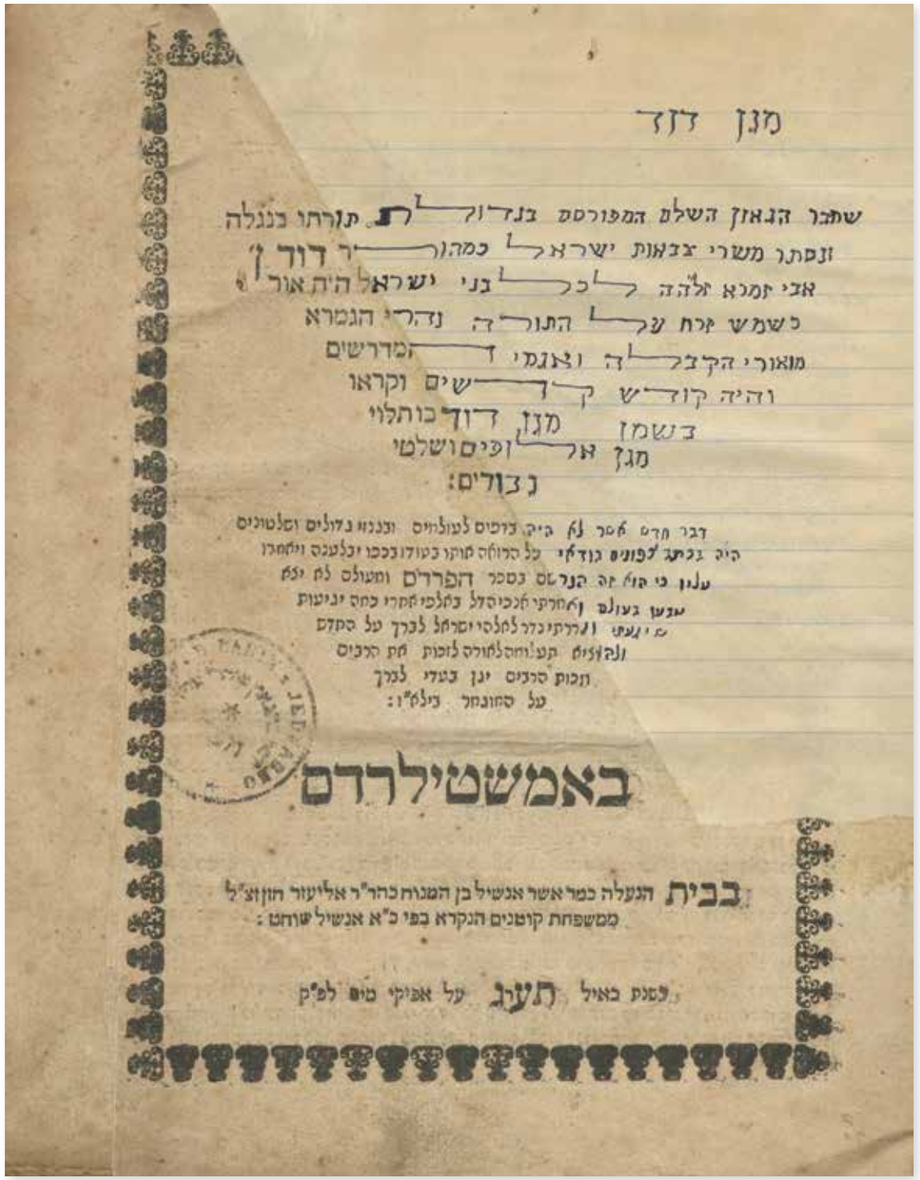

מגן דוד

שתבר הגאון השלם המפורסם בנדוק ר' תורתו בנגלה
ונסתר משרי צבאות ישראל כמה"ר דוד ן'
אבי זמרא ז"ל לכל בני ישראל היתאור
כשמש זרח על התורה נהרי הגמרא
מאורי הקבלה ואגמי המדרשים
והיה קודש קדשים וקראו
בשמו מגן דוד כותלוי
מגן אר"ם ופים ושלטי
גבורים:

דבר חדש אמר לא היה דרשים לעולמים ובנגוא גדולים ושלטונים
היה בתר לפונים גודלי על הרוחה מוקו כעודו בכבו יבלעגה ויחמרו
עלון כי הוא זה הנרשם נספר הפרדס ומעולם לא יצא
מעשן בעולם ואחרתי מנכיהל בחלפי מקרי כחם יגיעות
ע"י נעמי ונרתי כלר לחלפי ישראל לנרך על הקדם
ונהוגים תעלומה לחורה לזכות את הרבים
תכות הרבים יגן בעדי לנרך
על הסחונחר בילמ"ו:

באמשטילרדם

בבית הנעלה כמר אשר אנשיל בן המנוח כהר"ר אליעזר חוזצ"ל
ממשפחת קוטנים הנקרא בפי כ"א אנשיל שוחט:

בשנת באיל תעב על אפיקי טים לפ"ק

65a

65b

65d

65c

65e

66. כתב-יד, "דעת דוד" (זינצהיים) – יורה דעה חלק ראשון – תגלית – החיבור האבוד שלא נדפס – אוטוגרף המחבר רבי דוד זינצהיים, גדול רבני צרפת וראש ה"סנהדרין" שהוקם ע"י נפוליאון

כתב-יד, ספר דעת דוד, ליקוטי דינים והערות על שולחן יורה דעה, חלק ראשון (סימנים א-קפב), מאת הגאון רבי יוסף דוד זינצהיים. [צרפת, שנות התק"מ-תק"ס בקירוב, סוף המאה ה-18 עד ראשית המאה ה-19 בקירוב].

כרך עב-כרס. אוטוגרף המחבר, עם הערות מהרב זינצהיים על סדר סימני השולחן ערוך יורה דעה, מסימן א הלכות שחיטה עד קפב. בדף המגן הקדמי נוסח דף שער שכתב חתן המחבר, לאחר פטירתו: "ספר דעת דוד – והוא ליקוטי דינים מספרי ראשונים ואחרונים וכמה מחודשים על ש"ע יורה דעה... מ"ו חמי, אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הגאון המפורסם נשיא ישראל והדרו כמהר"ר יוסף דוד זינצהיים זצ"ל... חלק ראשון – עד סימן קפ"ב". חלקו השני של החיבור "דעת דוד" על יורה דעה מסימן קפ"ג ואילך נמצא בכתב-יד בספריית מנדל גוטסמן בישיבת יצחק אלחנן בניו יורק. משם נדפס במהדורת השו"ע בהוצאת "מכון ירושלים – מהדורת פריעדמאן", במדור "מפרשי השלחן ערוך מכתב-יד", בסוף הכרכים, עם שינוי שמו ל"יד דוד" (כשם ספרי המחבר המפורסמים). בשער כתב-היד נכתב: "ספר דעת דוד על ש"ע יורה דעה חלק ב', מהגאון המפורסם מו"ה יוסף דוד זינצהיים זצ"ל כנזכר בחלק הראשון...". הרב יוסף אביב"י כותב על כתב-היד הנ"ל: "הערות קצרות על שו"ע יורה דעה... חלק ב'. המחבר השאיר הרבה דפים ריקים להמשך הכתיבה וכן מקומות פנויים בין ההערות, ונראה שהחיבור שלפנינו הוא ראשי פרקים בלבד לחיבור שלם על שולחן ערוך יורה דעה" ("אוסף כתבי היד הרבניים – ספריית מנדל גוטסמן ישיבה אוניברסיטה", ניו יורק, תשנ"ח, עמ' 71, רשומה 105, כת"י 11). גם הכרך שלפנינו נכתב באותה מתכונת, בה השאיר המחבר הרבה דפים ריקים להמשך הכתיבה ומקומות פנויים בין ההערות, ונראה כי הוא חיבור הכנה לחיבור שלם.

לפנינו נמצא חלקו הראשון של החיבור "דעת דוד" על יורה דעה סימנים א-קפ"ב, כתב-יד שנחשב עד היום לחיבור אבוד שלא נדפס.

המחבר, **הגאון רבי יוסף דוד זינצהיים** (תצ"ז בערך-תקע"ג), מגדולי יהדות צרפת בדורות האחרונים, ורזאש ה"סנהדרין" שהקים נפוליאון. נולד בטריר (Trier, גרמניה) לרבי יצחק איצק זינצהיים שכיהן אז כאב"ד הקהילה. בשנת תקל"ח הקים ישיבה בבישהיים (אלזס, צרפת) יחד עם גיסו רבי נפתלי הירץ מעדלסהיים, לאחר מכן עברה ישיבתו לשטרסבורג (אלזס, צרפת). בשנת תקס"ו נתמנה על ידי נפוליאון לעמוד בראש ה"סנהדרין" והתמודד בתבונה רבה עם ניסיונות רפורמה שונים בהלכה ובדת היהודית. בהספד שנשא עליו ה"חתם סופר" ניכרת ההערכה לדמותו: "...הגאון הצדיק הזה...הרב הגאון מו"ה דוד זצ"ל זינצהיימער בעל מחבר ספר 'יד דוד', אשר בהיותו מכובד וקרוב מאד למלכות בפאריס ונשאל על כמה דברים, והשיב שואליו דבר, והיה גדול ומכובד מאד בעיני המלך והשרים, וכבוד עשו לו במותו כידוע, ובכל זאת היה גדול ליהודים עוסק כל ימיו בתורה והחזיר הש"ס כמה פעמים וכל ספרי ראשונים ואחרונים היו ממש שגורים בפיו כנראה מספרו, ומכירו הייתי בילדותי וגם עתה ע"י חלוף כתבים עמו ראיתי צדקתו ותמותו, נמצא מלבד שנעשה אדון ע"י חכמתו בנימוסים ובמדיניות, עוד נשאר הוא המושל בגבורתו ולא משלו הם בו שיתפתה אחריהם ח"ו, אלא אחר שגלה להם טפח חזר לכסות טפחיים וצד תמותו במקומו עמד וריחו לא נמר...". הותיר כתבים רבים של יצירה תורנית גדולה, ביניהם חיבורו "יד דוד" על סדר הש"ס, "מנחת עני" על סוגיות הש"ס ו"שלל דוד" על התורה. כרכים רבים מחיבוריו אלו נדפסו ע"י "מכון ירושלים".

בשנת תקנ"ט הדפיס הגרי"ד זינצהיים, את שני חלקיו הראשונים של חיבורו "יד דוד" על הש"ס, למסכת ברכות ולסדר מועד (אופנבך, תקנ"ט). שאר חלקי החיבור נותרו בכתבי-יד, ונדפסו רק בשנים האחרונות בהוצאת "מכון ירושלים". החידושים על "שולחן ערוך" נדפסו בחלקם במהדורת השולחן ערוך של "מכון ירושלים".

חתנו (כותב דף השער): **הגאון רבי אברהם אויערבך אב"ד בון** (תקכ"ג-תר"ו, 1763-1845), תלמיד רבי נתן אדלר וחברו של ה"חתם סופר". מגדולי רבני אשכנז וארצות הריינוס. בנו של רבי אביעזרי זעליג אויערבך אב"ד פוסוויילר (תפ"ד-תקכ"ח). נתחנך על ברכי זקנו רבי צבי הירש אויערבך אב"ד וורמייזא, ולמד אצל רבי נתן אדלר בפרנקפורט דמיין, לצד ה"חתם סופר" (ראו: אישים בתשובות חת"ס, עמ' כ). משנת תקס"ח אב"ד בונא (בון). מצאצאיו יצאו שושלות מפורסמות של רבנים ואנשי תורה, מהם: בנו הבכור רבי צבי בנימין אויערבך בעל "נחל אשכול" אב"ד דרמשטט והלברשטט, ובנו רבי אהרן אויערבך אב"ד בון.

[1], רצג דף. 23.5 ס"מ. דפים רבים ריקים (סך הכול: 225 עמודים כתובים, כולם או מקצתם). מצב טוב-בינוני. כתמים, מעט בלאי וקרעים. מספר דפים מנותקים. כריכה עתיקה, בלויה ורופפת.

פתיחה: $15,000

הערכה: $20,000-25,000

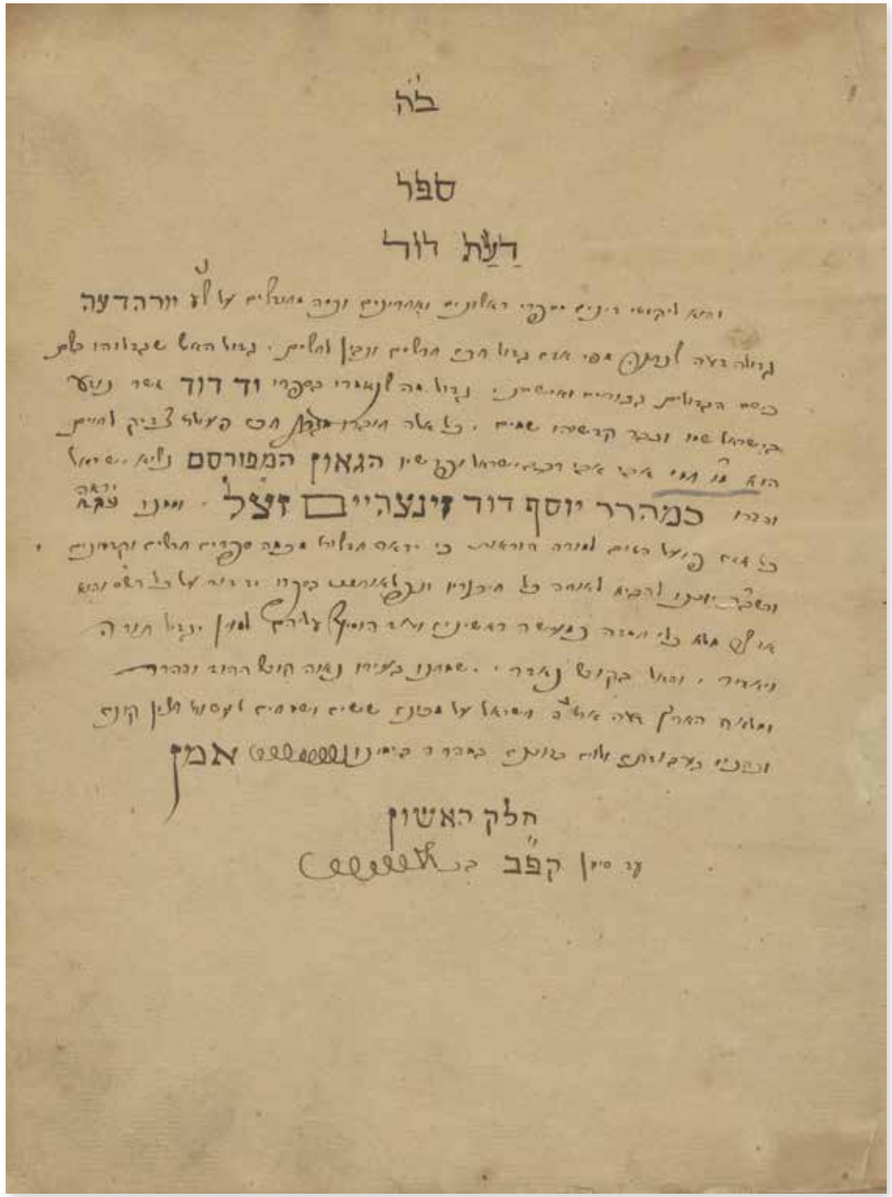

בה

ספר

דעת דוד

כמהרר יוסף דוד זינצהיים זצל

אמן

חלק ראשון

66a

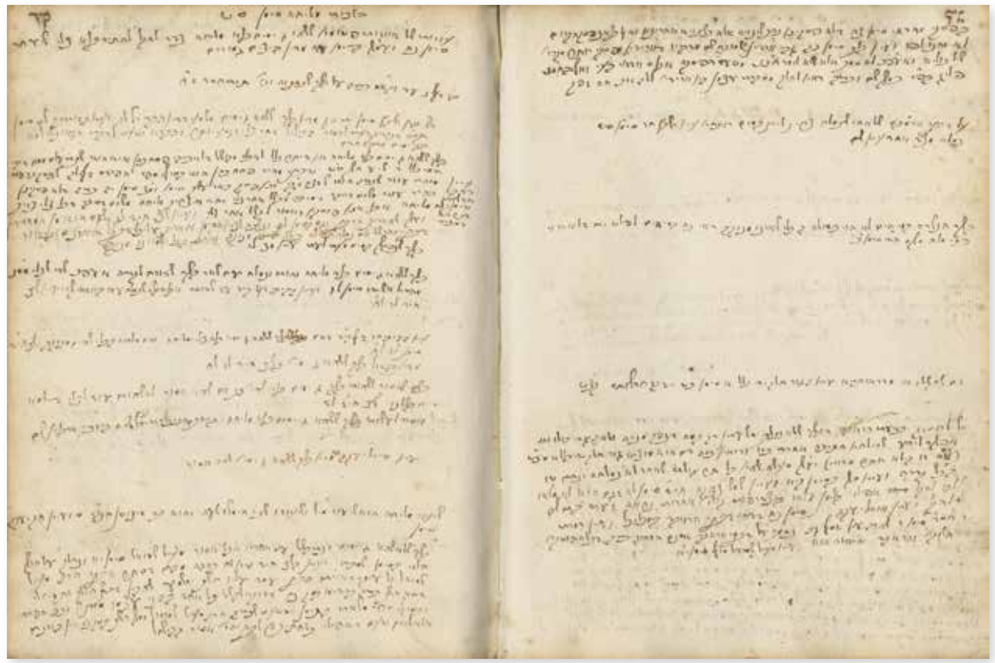

66b

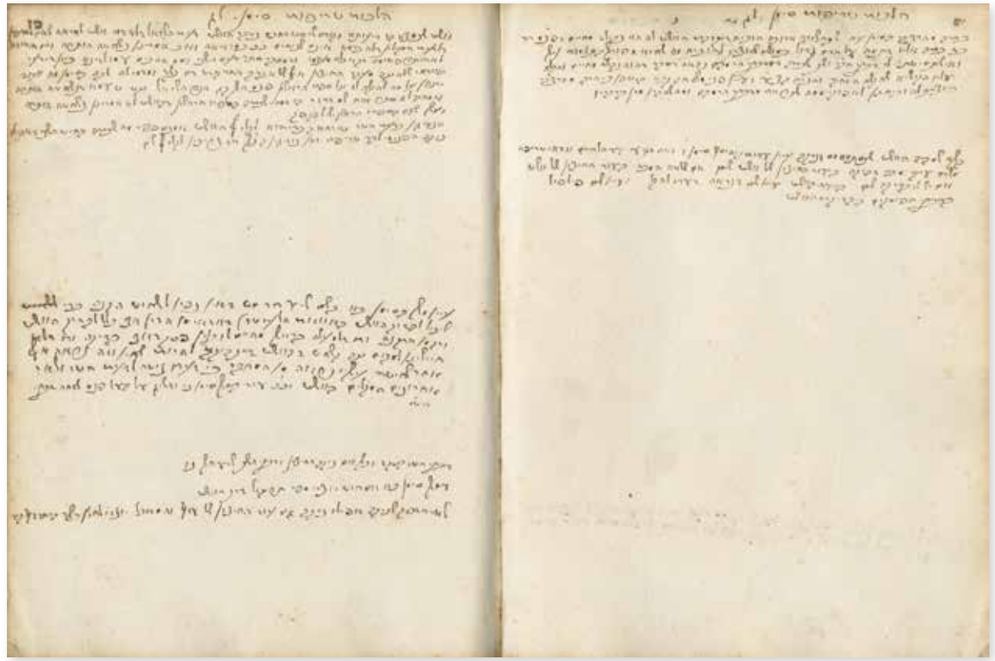

66c

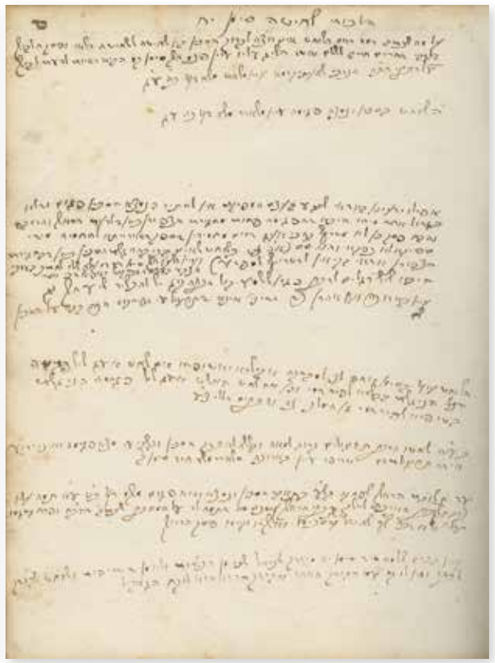

66d

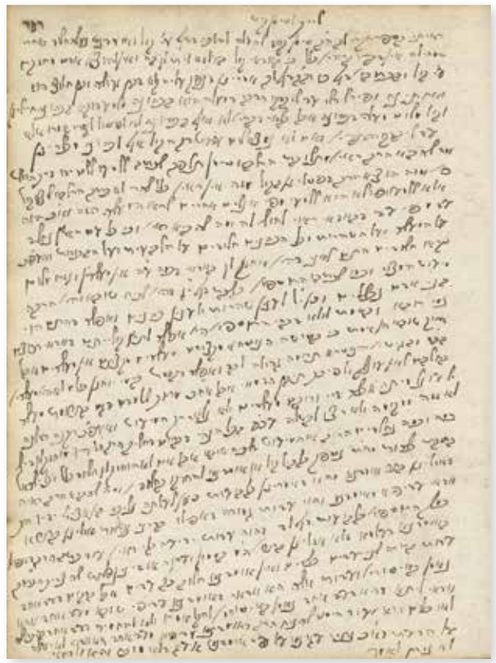

66e

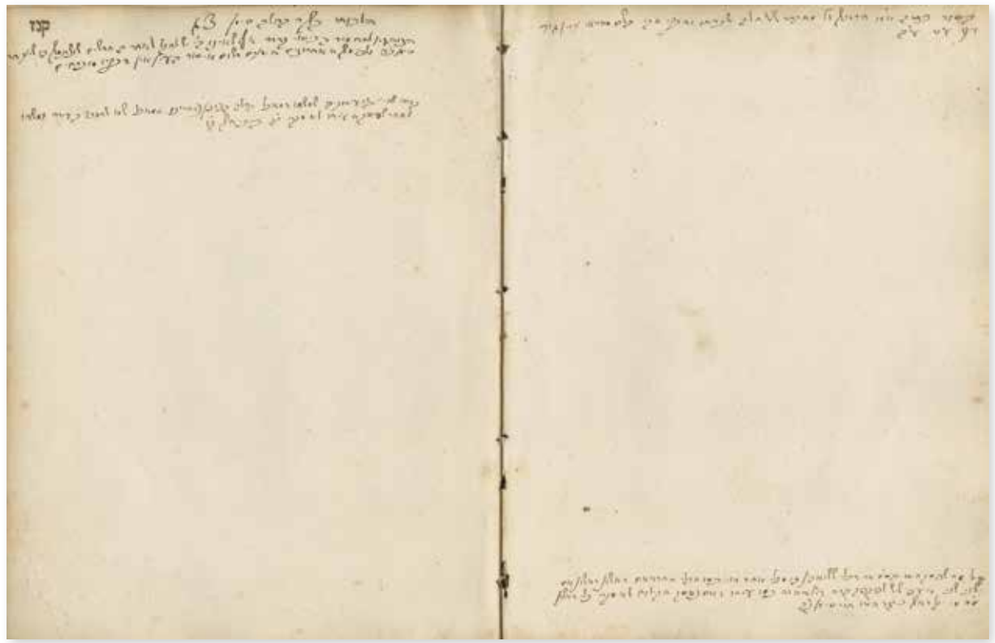

66f

67. כתב-יד, חידושי סוגיות – מאת רבי יוסף חיים זוננפלד בימי צעירותו בישיבות הונגריה – שנות התר"כ-תר"ל

כתב-יד, מאת הבחור חיים זוננפלד (אשר נודע לימים כרבי יוסף חיים זוננפלד רבה של "העדה החרדית" בירושלים), עם חתימות רבות בכתב-ידו: "חיים זאנענפעלד". חידושי סוגיות מאת רבו הגאון רבי חיים צבי מנהיימר אב"ד וראש ישיבת ווערבוי, חידושי סוגיות בשם גדולי הונגריה רבי צבי הירש חריף ורבי קאפל חריף, וחידושים מאת הכותב מתקופות שונות. ווערבוי, פרשבורג, קויברסדורף וירושלים, משנת תרכ"ב עד תרל"ג בקירוב.

פנקס חידושי תורה שכתב הגאון הצדיק רבי יוסף חיים זוננפלד בימי בחרותו, בזמן לימודיו בישיבת ווערבוי ובישיבת פרשבורג, וכן לאחר נישואיו בקויברסדורף, ולאחר עלותו לירושלים. בחלק מהחידושים מתועד זמן כתיבתם (מרביתם נכתבו בעיר ווערבוי בשנים תרכ"ד-תרכ"ה, והם כוללים גם חידושים מהסוגיות שנלמדו בשנים תרכ"ב-תרכ"ג).

רובו של הפנקס כולל דברים מתורת רבו הגדול הגאון רבי חיים צבי מנהיימר אב"ד ווערבוי: חידושי סוגיות, דרוש ושו"ת. חלקם מפי השמועה וחלקם העתקות מתוך כתבי היד של רבו. כך לדוגמה, הוא כותב בסיום אחד הקטעים מחידושי רבו "בסוגיא דמומין" משנת תרי"ב: "אני זכיתי לכתוב זה מתוך אמתחת כתבי אמ"ו הרב הגאון הגדול פה ק"ק ווערבאף יע"א, יום א' לפ' ראה כ"ב אב תרכ"ד לפ"ק, אני הק' חיים זאנענפעלד תלמידו המתאבק בעפר רגליו" (דף 2ז). הקטע הראשון במחברת הוא דרשה לבר מצוה שהכין הרב עבור אחד מתלמידיו. לאורך הפנקס בסיומי קטעים מופיעים חתימות וקטעי קולופון בחתימתו, למשל בדף ה1 בסוף העמוד הוא כותב: "אני הכותב בחפזון רב, הק' חיים זאנענפעלד מתאבק בעפר רגלי חכמים ושואב בצמא את דבריהם, תלמיד דרב האי גאון נודע בשערים לשם ולתהלה, זך הרעיון, מיטב ההגיון, החכם הכולל, אין גומרין עליו את ההלל, מדברנא דאומתי' בוצינא קדישא, רבה דעמי' ה"ה מה"ו חיים צבי תפארת גאון ישראל, יושב בישיבה בק"ק ווערבאף יע"א, נ"י ויזרח כשמש אור בהיר". במספר מקומות הוסיף הכותב ל"חתום" את שם רבו בסגנון חתימה מסולסל, לצד חתימתו "חיים זאנענפעלד".

בתוך המחברת מופיעים מספר קטעים מגדולי הדור הקודם לתקופת הכתיבה, בהם חידושים "אשר מצאתי כתוב בשם הרב הגאון הגדול מו"ה צבי הירש אב"ד באניהאד יע"א..." [הגאון רבי צבי הירש חריף העליר בעל "טיב גיטין"] (דפים ח-י), וחידוש שהעתיק בווערבוי בשנת תרכ"ה, מתורתו של "הרב הגאון החריף מו"ה רקאפל בעהמ"ח 'חידושי יעב"ץ' ז"ל..." (דף כ1),

במספר מקומות אחרי שהביא הכותב דברים ששמע מרבו, "ונראה לאמ"ו הרב הגאון", הוא מוסיף נופך משלו: "ולי הק' זעירי' דמן חברי' הי' נראה..." (ראה למשל, סוף דף ט2). בהמשך המחברת מופיעים חידושי תורה של הרב זוננפלד עצמו, שנכתבו על ידו בשנים שאחר כך: חידושי אגדה שכתב בעת למדו בישיבת פרשבורג (בפרשת חיי שרה שנת תזכ"ר), חידוש על מסכת תמורה שכתב בעיר קויברסדורף בשנת תרל"א, וחידושים על מסכת מכות ונדה שכתב בירושלים "עה"ק תובב"א" (לאחר עלייתו לארץ ישראל בשנת תרל"ג).

בעמ' [2] מופיע: "מפתח הפנקס הלז" – עם מפתחות לשלושים עניינים המבוארים בכתב-היד.

בעמוד [1] של הפנקס, מופיעות חותמותיו מימי צעירותו: "חיים זאנענפעלד" (כפי שנקרא בצעירותו. השם "יוסף" נוסף לו כאשר כבר גר בירושלים, בעקבות "שינוי השם" שעשה לו רבו המהרי"ל דיסקין בעת שהיה חולה, ומאז נקרא בשמו הידוע "ר' יוסף חיים"). בעמוד זה מופיעים: רישום בעלות בחתימתו – "הק' חיים זאנענפעלד מק"ק סעמניטץ, הלומד בק"ק ווערבוי יע"א", ורישומים נוספים בחתימתו; "הסכמה" לחיבור מאת אחד מחבריו לישיבה, הכותב לרעו: "...איש בריתי ידידי ועמיתי הב' המופלג ושנון... כ"ה חיים ז"פ נ"י, ראש ישיבה בק"ק ווערבויא יע"א, חובר חבור מחוכם ח"ת מכמה גאוני עולם אשר לקט שושנים ופרחים...", המתחייב לקנות עותק מהספר לאחר הדפסתו. הנער הכותב חותם בסוף ה"הסכמה": "הק' פלוני אלמוני במו"ה פלוני נ"י חובק"ק הנ"ל ואגפי'[ה]", ובהמשך הדף מצטרפים וחותמים בשמותיהם עוד שישה מהחברים, ה"מתחייבים" לקנות ספר כאשר החיבור יצא מבית הדפוס.

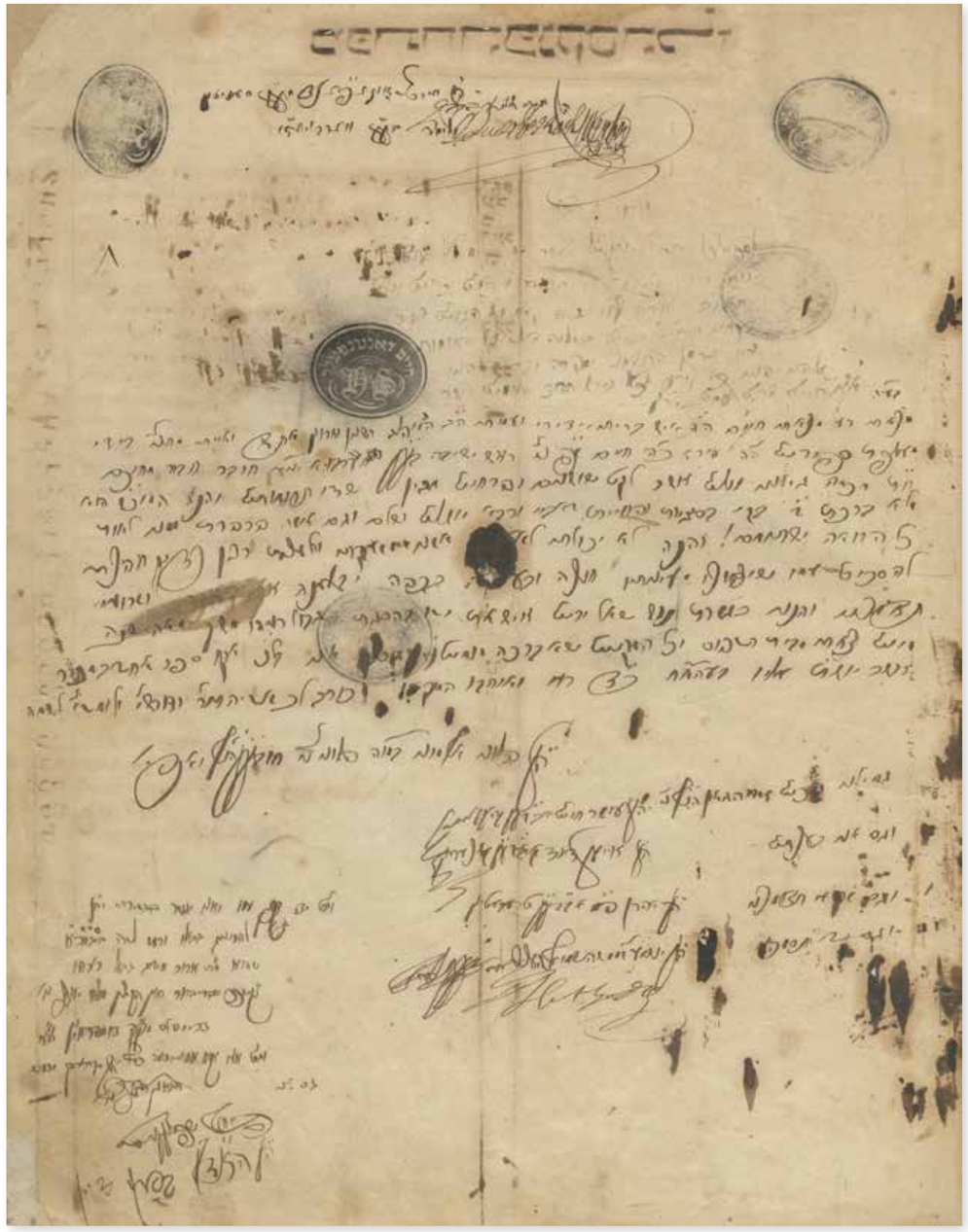

67a

הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד (חשוון תר"ט–תרצ"ב), מנהיגה הרוחני של היהדות החרדית בארץ ישראל. גאון מופלג, איש קדוש וחכם. נולד בעיר ווערבוי בסלובקיה, ולאחר שהתייתם בילדותו מאביו רבי אברהם שלמה זוננפלד, עבר עם אמו לעיר סעמניץ. בהגיעו לגיל בר מצווה חזר הילד היתום לעיר מולדתו ווערבוי, כדי ללמוד בישיבתו של רב העיר הגאון רבי חיים צבי מנהיימר אב"ד ווערבוי. עד מהרה נחשב הנער הצעיר לאחד מגדולי התלמידים ומונה ל"ראש ישיבה" [תואר הנהוג בישיבות הונגריה לבחיר התלמידים, החוזר על שיעורי הרב; ראה מה שכותב אחד מחבריו בעמוד הראשון של כתב–היד שלפנינו: "ראש ישיבה בק"ק ווערבויא"]. אצל רבו המובהק הזה למד הבחור חיים זוננפלד כמה שנים מגיל בר מצווה ועד לגיל 17, בין השנים תרכ"ב–תרכ"ו.

בשנת תרכ"ו עבר "העילוי מווערבוי" ללמוד בישיבה הרמה בפרשבורג אצל רבו בעל ה"כתב סופר", לאחר נישואיו התגורר בעיר קויברסדורף והיה מגדולי תלמידיו של הגאון רבי אברהם שאג רבה של קויברסדורף. בשנת תרל"ג עלה לירושלים יחד עם רבו רבי אברהם שאג, ונודע בה כאחד מגדולי תלמידי החכמים. כמו כן נודע בצדקתו ובקדושתו, זריז ופעלתן בפקחות רבה בפעילות חסד ובפעולות ציבוריות.

כאשר עלה ארי מבבל, הגאון מהרי"ל דיסקין שעלה לירושלים בשנת תרל"ט, התקרב אליו הרב זוננפלד, והיה לתלמידו המובהק וחבר בית דינו. היה יד ימינו של רבו המהרי"ל גם במלחמתו במיסיון הנוצרי ובתנועות ההשכלה, שאיימו על הישוב הישן בירושלים. במשך שנים רבות סירב רבי יוסף חיים זוננפלד לקבל עליו את משרת רב העיר ירושלים (לאחר פטירת הגר"ש סלאנט בשנת תרס"ט), אך לאחר הקמת משרד "הרבנות הראשית" ומינוי הרב קוק לרב ראשי בשנים תר"ם–תרפ"א (1919–1921), הוקמה הקהילה הנפרדת של "העדה החרדית למקהלות האשכנזים", ורבי יוסף חיים נתקבל לרבה הראשון של "העדה החרדית" בתואר "מרא דארעא דישראל".

מחבר רוב החידושים שבכתב היד: **הגאון רבי חיים צבי מנהיימר** (תקע"ד–תרמ"ו), מגדולי הרבנים וראשי הישיבות בהונגריה. מתלמידיו החשובים והחביבים של בעל ה"חתם סופר" בישיבת פרשבורג, ותלמידם של רבני ווערבוי הגאון רבי קאפל חריף (רבי יעקב קאפל אלטנקונשטאט, בעל "חידושי יעב"ץ") והגאון רבי בנימין וואלף לעוו בעל ה"שערי תורה". בשנת תר"כ נתמנה לכהן ברבנות העיר ווערבוי ועמד שם בראשות ישיבה חשובה, בה למדו אצלו תלמידים שצמחו להיות מגדולי הרבנים בדורם. בשנת תרל"א עבר לכהן ברבנות אונגוואר על מקומו של המהר"ם אש, וגם בה עמד בראשות ישיבה חשובה, בה צמחו גדולי הרבנים בדורו. מתורתו נדפס שו"ת "עין הבדולח" (ברוקלין, תרצ"ח) ו"חידושי סוגיות" (ברוקלין תש"ד, וברוקלין תשמ"ג).

[1], יז, כ–כא, [6] דף (הכוללים כ–46 עמ' כתובים בצפיפות) + עשרות עמודים ריקים. 26 ס"מ. מצב טוב–בינוני. כתמים ובלאי. בחלק מהדפים קרעים חסרים בשוליים (עם פגיעות קלות בטקסט), משוקמים במילוי נייר. כריכה חדשה.

פתיחה: $10,000

הערכה: $15,000-20,000

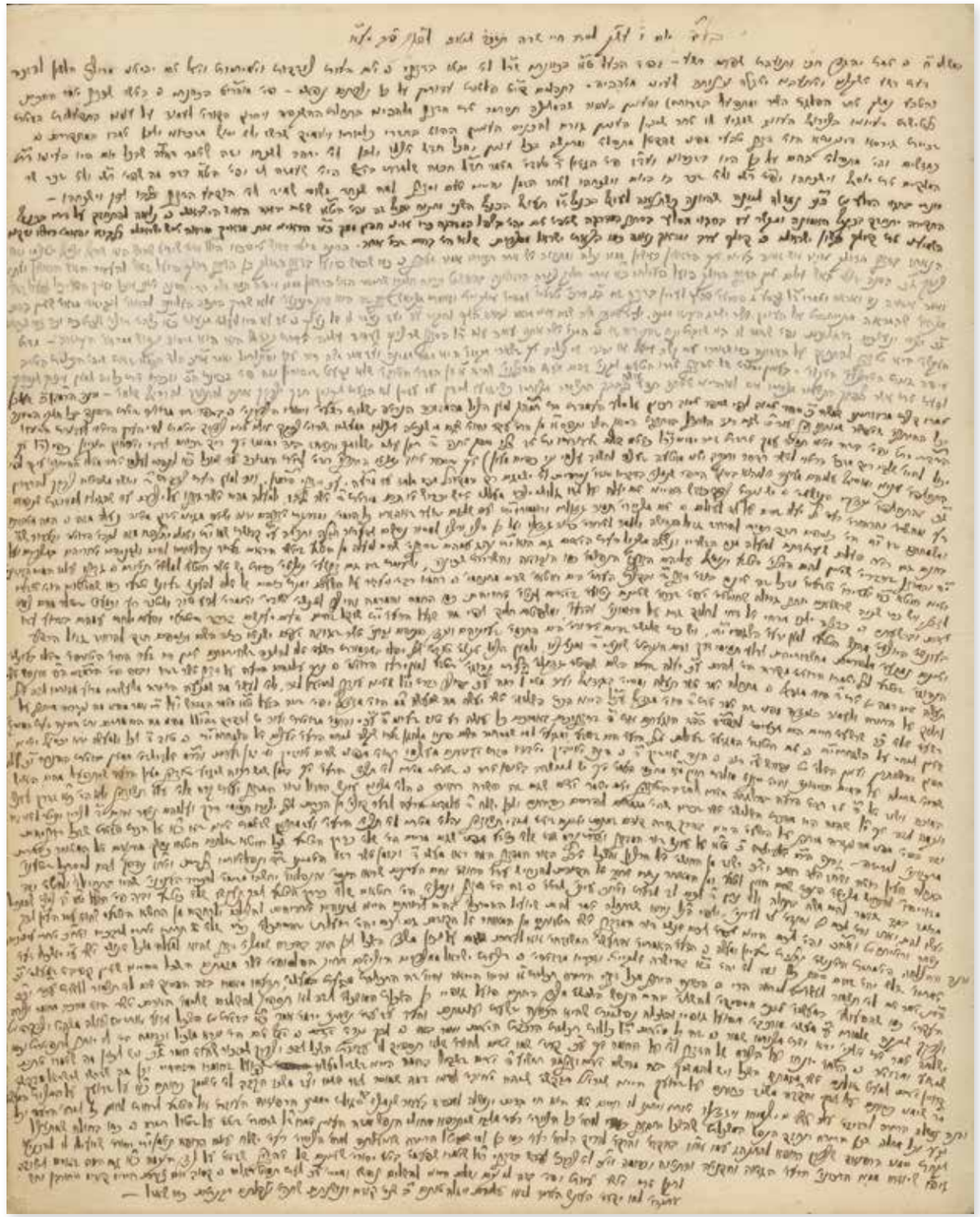

67b

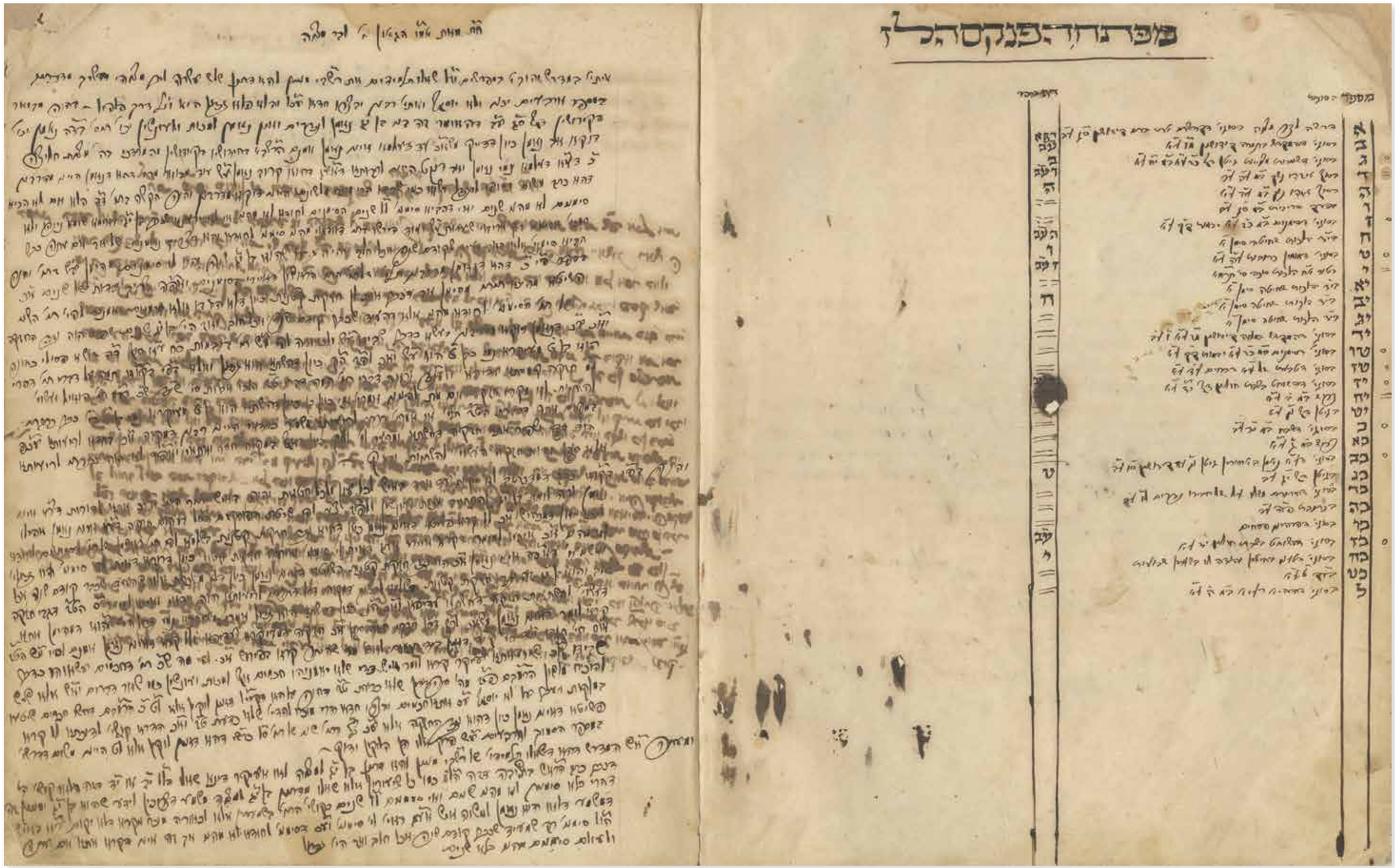

67c

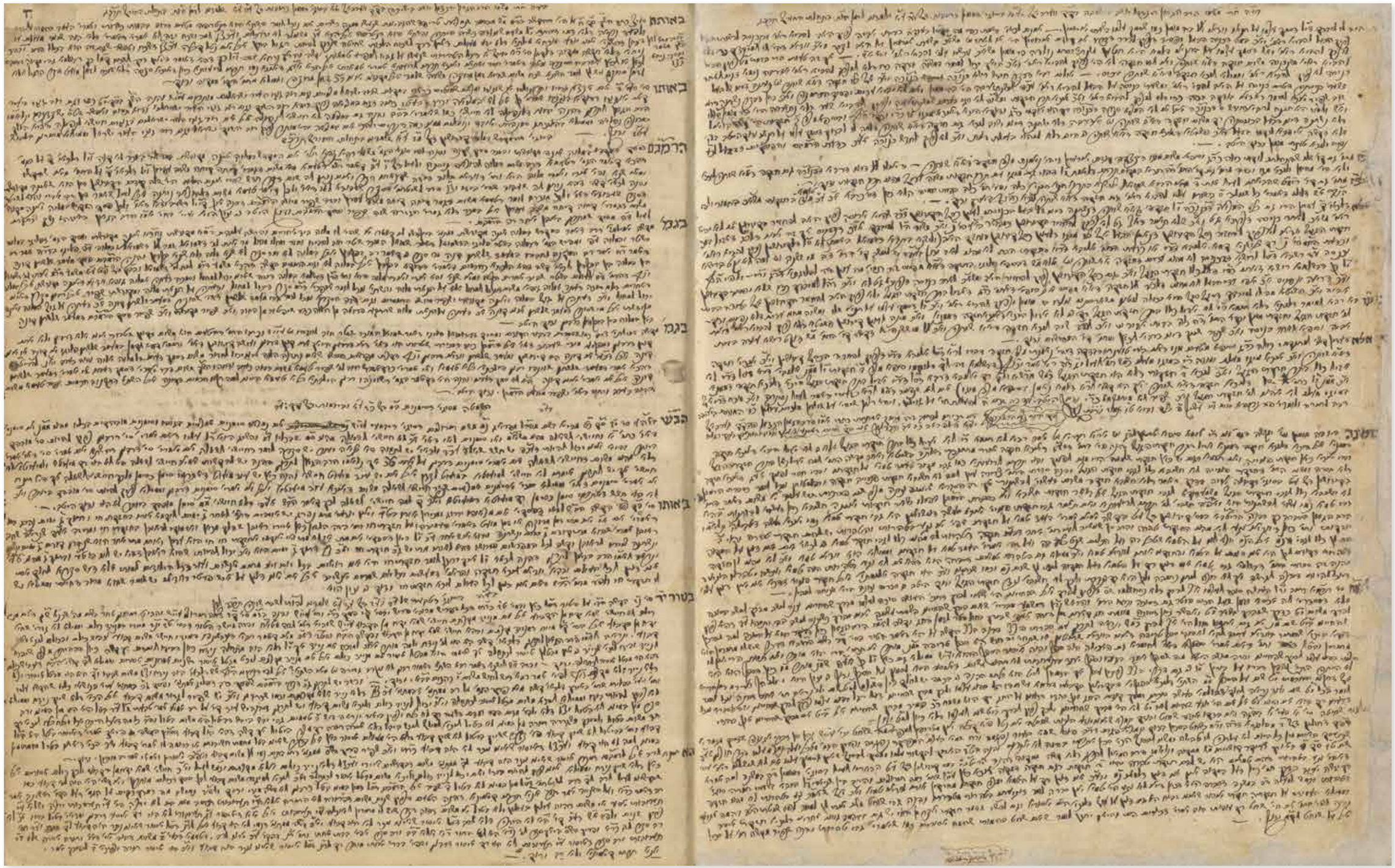

67d

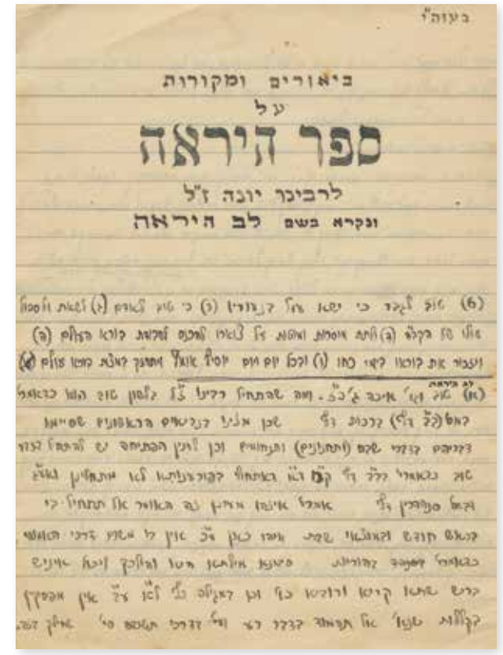

68a

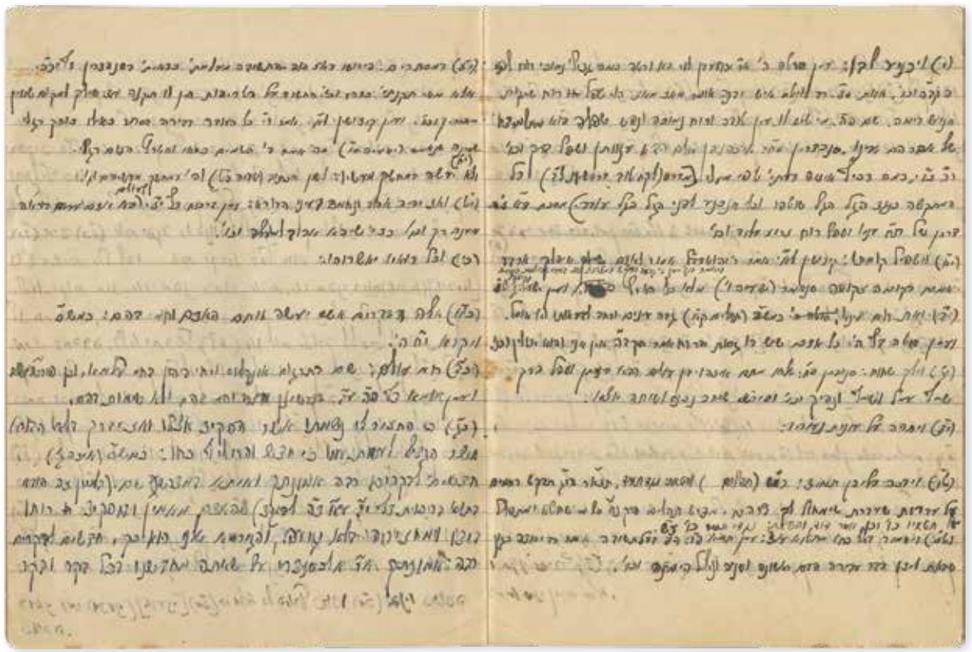

68b

68. כתב-יד, ספר "לב היראה" – חיבור משותף של רבי חיים קניבסקי והחברותא שלו רבי בערל וינטרויב

כתב-יד, ספר "לב היראה" – "ביאורים ומקורות על ספר היראה לרבינו יונה ז"ל". [בני ברק?, שנות התש"י בקירוב].
מחברת של חיבור משותף מאת הגאון רבי חיים קניבסקי, ורעו הגאון רבי בערל (ליפא דוב) וינטרויב. העמוד הראשון בכתב-ידו הנאה של הגר"ח קניבסקי, והעמודים האחרים בכתיבת ידו של רבי בערל וינטרויב.
הגאון רבי חיים קניבסקי (תרפ"ח-תשפ"ב), גאון דורנו "שר התורה". נולד בעיר פינסק לאביו הגאון הקדוש רבי יעקב ישראל קניבסקי "הסטייפלר", שכיהן אז כר"מ בישיבת נובהרדוק בפינסק, בראשות הגאון רבי שמואל וינטרויב.
רעו הגאון רבי ליפא דוב (בערל) וינטרויב (תרפ"ז-כסלו תשע"ג), נולד לאביו הגאון רבי שמואל וינטרויב מראשי ישיבות נובהרדוק (תרנ"ד-תש"ב). רבי בערל היה ריע נאמן וחברותא קבועה של הגאון רבי חיים קניבסקי, במשך למעלה משבעים שנה. הם למדו יחד בישיבת "תפארת ציון" בבני ברק ובישיבת לומז'ה בפתח תקוה. שניהם נישאו בתחילת שנת תשי"ב, ותקופה קצרה לאחר מכן המשיכו ללמוד בחברותא ב"כולל חזון איש" בבני ברק כשישים שנה. הם גם גרו בשכנות ב"שיכון חזון איש". מימי ילדותם ועד זקנה ושיבה עסקו יחד בלימוד התורה, ובמשא ומתן בדברי תורה מדי יום ביומו, בחיבור חיבורים (החל מכתיבת "קובץ חידושי תורה" בעת היותם כבני י"ג-י"ד שנים, ועד חיבורים שלמים שעסקו בהם בהמשך ימי שנות חייהם), ובמפעלות הספר התורני (רבי בערל עמד בראש המערכת של הוצאת התלמוד ירושלמי ע"י מכון "מוצל מאש", ובפרויקטים תורניים נוספים). רבים זוכרים את דמות החברותא הנצחית של שני הגאונים הגדולים, היושבים יחד ב"כולל חזון איש" בין האברכים הצעירים מהם בעשרות שנים, ועוסקים בתורה בהיכל הכולל (בקומה התחתונה הנקראת "בית המדרש הישן", בשולחן המערבי, הצמוד לפתח המרפסת האחורית). לעת צאת השבת היו נראים שני הגאונים כשהם מטיילים ברחוב נחמיה, ועוסקים יחד בדברי תורה עד הגיע זמן מעריב של מוצאי שבת בבית המדרש "חזון איש – לדרמן". לפנינו אחד מהחיבורים המשותפים שנעשו על ידם בצוותא חדא, של בירורי מקורות והערות לדברי הראשונים, על פי ידיעה מקיפה וחודרת בים התלמודים ומדרשי חז"ל.
למיטב ידיעתנו החיבור שלפנינו לא נדפס. הערות אחרות של הגאון רבי חיים קניבסקי על "ספר היראה", נדפסו במכתבו שנדפס בספר "מקור היראה" של הגאון רבי בנימין יהושע זילבר, החל מהמהדורה הרביעית בשנת תשכ"ט, בנספח בסוף הספר.
מחברת. 20.5 ס"מ. 7 עמודים כתובים. מצב טוב. בלאי וכתמים. בסוף המחברת נגזרו הדפים העודפים. מעטפת בריסטול מקורית.

פתיחה: $1,500
הערכה: $2,500-5,000

69. מכתב בכתב-יד קדשו וחתימתו של רבינו ה"בן איש חי" – בגדאד, תרס"ג – "...אברכהו לחיים ולשלום וחפץ ה' בידו יצלח"

מכתב בכתב-יד קדשו וחתימתו של רבינו יוסף חיים מבגדאד בעל "בן איש חי". [בגדאד], ניסן תרס"ג [1903].
מכתב אל רבי עזרא חיים הכהן, מדייני צפת, ושד"ר מטעם קהילת צפת. ה"בן איש חי" כותב לו על "יראי הקהל" מקהילת בצרה שנתנו ל"השד"ר שרי"ם" (הוא רבי יוסף חיים שרים) את הכסף שאספו ("קרוב לארבעים לירא") וחוששים ש"השליח הבא אחריו" לא יתחשב בכך שכבר נתנו תרומה לעניי ארץ ישראל וידרוש מהם עוד. ה"בן איש חי" מבקש מרבי עזרא חיים הכהן לטפל בעניין זה. לאחר מכן כותב לו כי שמע שקיבל מינוי להיות רב ומו"ץ בעיר בצרה, ומאחל לו "אם אמת הדבר אברכהו לחיים ולשלום וחפץ ה' בידו יצלח". לאחר מכן ממליץ על מלמד בתלמוד תורה "בבלי אחד ששמו ח' אהרן", שהגיע כנראה מעיראק לצפת, והוא מייעץ לרבי עזרא חיים הכהן שימנה אותו כמלמד קבוע, "הן מצד יראת שמים שהוא ירא אלהים באמת ובודאי הגמור לא יעשה מלאכתו רמיה וכן מצד שהוא מבין היטב בהנהגת הלימוד כראוי...".

הגאון רבינו יוסף חיים מבגדאד (תקצ"ג-תרס"ט), בעל "בן איש חי" ועוד עשרות ספרים חשובים. בנו של רבי אליהו חיים בן רבי משה חיים רבה של בגדאד. תלמידו של רבינו עבדאללה סומך. מנערותו נודע בגאונותו ובצדקותו. לאחר פטירת אביו בשנת תרי"ט, כשהיה רק בן כ"ו שנה, עלה על מקומו לדרוש בבית הכנסת הגדול, ומאז דרש שם מדי שבת כחמישים שנה. בדרשותיו בשבתות המיוחדות כשבת תשובה ושבת הגדול היו מתאספים למעלה מארבעת אלפים אנשים, והיה דורש לפניהם ומרתק את הקהל כארבע וחמש שעות, כשהוא מתבל את דבריו במשלים נעימים. דרשותיו היו בלולות בהלכה ובאגדה, פסקי הלכות ופירושי פסוקים ואגדות חז"ל, על דרך הפשט, על דרך הרמז ועל דרך חכמת הסוד.

רבינו ה"בן איש חי" היה גדול חכמי עירו וארצו, כל הרבנים והדיינים בבגדאד נכנעו למוצא שפתיו והוא היה המנהיג הבלתי מעורער של יהדות בבל. עסק ב"תורה לשמה". גדולתו כ"חד בדרא" בנגלה ובנסתר התפרסמה בכל קצוי תבל, והוא נודע בקדושתו הרבה. בשנת תרכ"ט נסע לארץ ישראל להשתטח על קברות הצדיקים, ואז נתגלה אליו מן השמים שהוא משורש נשמת בניהו בן יהוידע ולכן קרא לרבים מחיבוריו: בן איש חי, בן איש חיל, בן יהוידע, רב פעלים, עוד יוסף חי, ועוד. מספריו: לשון חכמים, אדרת אליהו, שו"ת תורה לשמה (שהדפיס בעילום שם), חסדי אבות, ברכת אבות, ועוד.

[1] דף. 20.5 ס"מ. מצב בינוני. כתמים, כתמי רטיבות (עקבות עובש). קרעים חסרים, עם פגיעה בטקסט.

פתיחה: $3,000
הערכה: $8,000-10,000

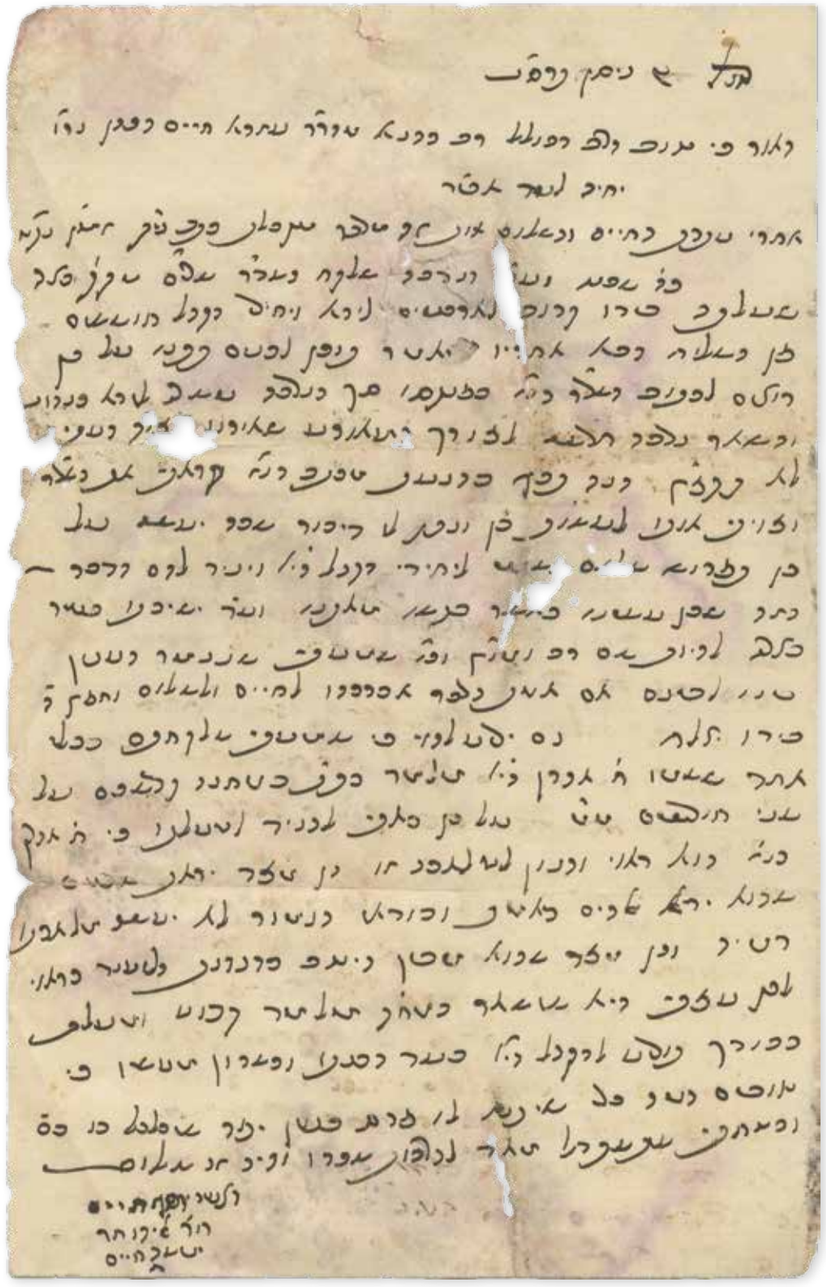

69

70a

70. מכתב ה"לשם" – שאוויל, ניסן תר"ע – מבשר על הולדת נכדו "יוסף שלום בר' אברהם" ומברכו "שיתגדל לאור עולם"

מכתב על גבי גלויית דואר, בכתב-ידו וחתימתו של הגאון המקובל רבי שלמה אלישוב בעל ה"לשם שבו ואחלמה". שאוויל (שאבלי, שיאוליאי Šiauliai), ט' ני[סן עת"ר, 1910].

נשלח לירושלים אל ידידו ורעו "החסיד מהרא"ש שליט"א" – תלמידו המקובל רבי אהרן שלמה מהריל (בעל "טועמיה חיים זכו"), שעלה לירושלים בשנת תרס"ט.

מכתב היסטורי מפורסם, בו מבשר בעל ה"לשם" על לידת נכדו הגרי"ש אלישיב [שהיה בן יחיד להוריו, ונולד לאחר שנות נישואין רבות], ומתפלל כי יזכה הילד "שיתגדל לאור עולם":

"**הנה בתי חיי מושא תחי' תלאי"ת כי ילדה בן ביום ר"ח ניסן והכנסנו אותו לברית אתמול יום א', ונקרא שמו בישראל יוסף שלום בר' אברהם, יהי רצון מאבינו שבשמים שיתגדל לאור עולם, ויגדלו אבותיו אותו בגידול יפה טובה ונעימה לשמחת עולם**".

בהמשך המכתב מתעניין בעל ה"לשם" על התקדמות הדפסת המהדורה של ה"עץ חיים" בירושלים [עם הערותיו, הגהות הרב "שב"ח"], ומסיים בשפע ברכות לרפואה וחיים טובים: "...ושלו'[ם] שלו'[ם] לכבודו בבריאות עינים וכל הגוף, להיות דבוק בה' ובתורתו בחיים טובים ארוכים ונעימים, כנפשו הטהו'[רה] וכנפש ידידו עוז כ"הימי' [כל הימים] שלמה עליאַשאַוו".

תאריך השנה נקרע מהגלוייה [כפי הנראה משום "עין הרע"...], אולם בצד הכתובת מופיעות חותמות הדואר מהעיר שאבלי מהתאריך 5 באפריל 1910, וחותמות דואר נוספות משנת 1910. בראש צד הכתובת, רישומים בעברית בכתב-יד: "הוא מכתב מכבקש"ת מהור"ר שב"ח שליט"א בעמ"ח סה"ק לשם שבו ואחלמה מהקדו"ש" [=ספר "הקדו"ש" – הקדמות ושערים, הוא חלק הראשון של "לשם שבו ואחלמה", שנדפס לראשונה בשנת תרס"ט], ורישום נוסף בכתב-יד: "ששלח אותה להרש"מ בשורה טובה... יום הולדת".

הגאון הקדוש רבי שלמה אלישיב (תר"א-תרפ"ו), גדול המקובלים בליטא – "המקובל האלוקי, מרי דרזין, חד בדרא, גאון עולם בחכמת האמת, קדוש ה' מכובד, מרנא ורבנא ר' שלמה עֶלִיַאשֶׁאוו" (לשון תלמידו רבי אריה לוין בשער החוברת שכתב על תולדותיו), נולד בעיר זאגער שבצפון ליטא, ונשא את אשתו בת רבי דוד פיין מהעיר שאוויל, בה הוא עבר לגור. למד כ"פרוש" בבתי המדרשות שבטעלז, קלם ועיירות הסביבה. שם גם התקרב לזקני המקובלים תלמידי-תלמידיו של רבנו הגר"א ורבי יצחק אייזיק חבר, אשר ראו בו כלי מוכשר לקבל את רזי החכמה האלוקית חכמת האמת. רבי שלמה נודע מגיל צעיר בגדלותו בחכמת הקבלה, ורוב כתבי הגר"א בקבלה (שנדפסו בשנות התר"מ בקירוב)

נערכו על ידו לדפוס. הגהותיו על ספר "עץ חיים" נדפסו במהדורת ווארשא תרנ"א בשם הגהות הרב "שב"ח" [שלמה בן חייקיל]. סדרת ספריו בקבלה הנקראת "לשם שבו ואחלמה" נדפסה בשנים תרס"ט-תש"ח, והם מספרי היסוד של לימוד חכמת הקבלה. ספריו וכתביו נכתבו ברוב קדושה, יראה ובטהרה [ולפי המסופר, היה משתמש גם ב"השבעת הקולמוס"]. עמד בקשרי ידידות עם בעל ה"חפץ חיים" שביקר כמה פעמים בביתו בשאוויל ובהומל [ה"חפץ חיים" אף התארח אצלו בשבת בעיר שאוויל, ובאותה שבת סעדו בנות המשפחה בחדר אחר. ראו מכתב רבי צבי פרבר, מאסף ישורון כרך ה, עמ' תרסג אות ו]. ידועים דברי בעל החפץ חיים שזירז את תלמידו הצדיק רבי אליהו דושניצר ללכת לקבל את פני בעל הלשם, באמרו כי בעולם הזה עוד אפשר לזכות לראותו, אולם בעולם העליון יהיה מקומו בהיכלות העליונים גבוה מעל גבוה, ונהיה רחוקים ממנו.

בתקופת מלחמת העולם הראשונה גלה בעל ה"לשם" מעירו שאוויל שבליטא אל העיר הומל (Gomel, Homel, אוקראינה), יחד עם בתו וחתנו רבי אברהם לווינזון-אלישיב (תרל"ח-תש"ג), שכיהן כרב ומו"צ בעיר הומל, עם בנם היחיד הנער יוסף שלום (תר"ע-תשע"ב; שנודע לימים כגדול הפוסקים בדורנו, מרן הגרי"ש אלישיב).

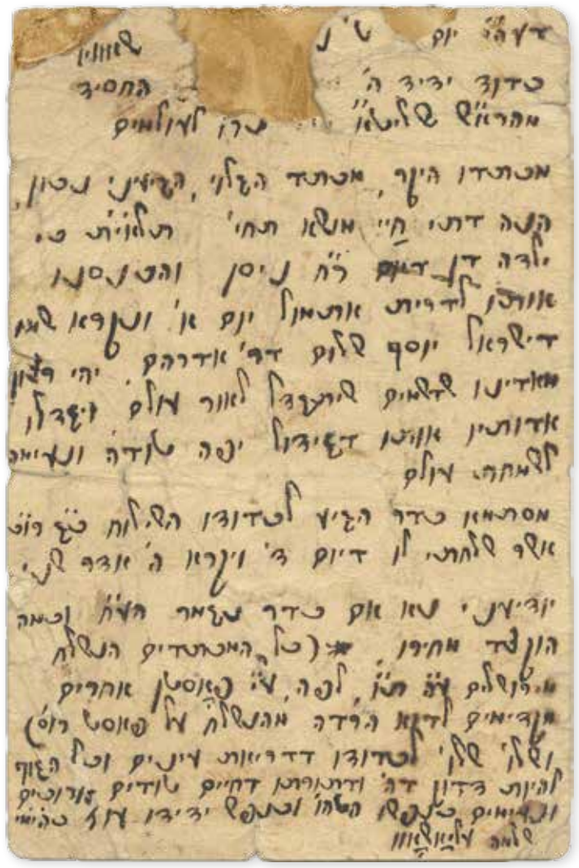

70b

בשנת תרפ"ד הם עלו יחד לירושלים (אז שינה ר' אברהם בתעודת העליה את שם משפחתו לשם משפחת חותנו). עם בואו לירושלים חרדו לקראתו גדולי המקובלים הספרדים והאשכנזים, ובפרט הרב השד"ה (רבי שאול דוויק, ראש ישיבת "רחובות הנהר") שעמד עמו כל השנים בקשר מכתבים; תלמידי ה"בן איש חי" ששמעו מרבם את גדולת הרב שב"ח; והרב הראשי הראי"ה קוק (שהיה תלמידו בחכמת הקבלה, עוד מהתקופה בה התגורר ה"לשם" בעיר שאוויל).

מקבל המכתב, **הגאון המקובל רבי אהרן שלמה מהריל** (תר"ט-חשון תרצ"ט), נולד בזאגר שבליטא, והיה תלמיד חבר של בעל ה"לשם" (שנולד אף הוא בזאגר). עלה לירושלים בשנת תרס"ט, ונודע בה כאחד מגדולי המקובלים ומראשי ישיבת "שער השמים". מחבר ספרי "טועמיה חיים זכו" ג' חלקים (ביאור על ספר עץ חיים לרבי חיים ויטאל) ועוד ספרים רבים.

נשוא המכתב: **מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב** (תר"ע-תשע"ב), בנם היחיד של הגאון ר' אברהם מרבני הומל ואשתו הרבנית חיה מושא (בתו של בעל ה"לשם" הקדוש) וחתנו של הצדיק הירושלמי רבי אריה לוין (תלמיד זקנו בעל ה"לשם").

הרב אלישיב אכן "נתגדל לאור עולם" כברכת זקנו הקדוש במכתב שלפנינו, והוא היה מגדולי הפוסקים בעולם במשך למעלה משבעים שנה. הגרי"ש נודע בהתמדתו המופלגת ובידיעתו העמוקה והיסודית בכל חלקי התורה, עד שיכל לפסוק בכל ענין את מסקנתו הברורה. בעשרים שנותיו האחרונות הנהיג את עולם התורה בארץ ובחו"ל. חידושי תורתו נדפסו על-ידי תלמידיו בסדרת ספרי ה"הערות" על המסכתות שנערכו משיעוריו וכן לוקטו מאות מאלפי תשובותיו בששת חלקי "קובץ תשובות".

גלויית דואר. 14 ס"מ. מצב בינוני. בלאי וקמטים רבים. קרעים חסרים בראש הגלוייה, עם פגיעה בטקסט. הגלוייה מודבקת על גבי נייר.

פתיחה: $15,000
הערכה: $20,000-30,000

71. מכתב ברכות מה"חפץ חיים" – ראדין, אב תרפ"ד

מכתב ארוך בחתימת ידו של הגאון הצדיק רבינו "ישראל מאיר הכהן" בעל ה"חפץ חיים". ראדין, אב תרפ"ד [1924].
נשלח לדרום-אפריקה אל הרב הראשי בעיר יוהנסבורג, רבי יהודה ליב לנדא. גוף המכתב בכתב-יד סופר, עם חתימת יד-קדשו וחותמתו ("ישראל מאיר הכהן מראדין – בעהמ"ח ס' חפץ חיים ומשנה ברורה").

המכתב עוסק בבקשת עזרה לישיבה הגדולה בראדין, עקב מצבה הכלכלי הקשה לאחר הגלות במלחמת העולם הראשונה: "הנני להביע בזה לכת"ר ובני עדתו הנכבדה את צערי הגדול בדבר בית התלמוד הגדול לתורה וליראה אשר בפה ראדין פלך ווילנא, המפורסם בעולם ברום ערכו וגדולי התורה אשר יצאו ממנו – במשך זמן קיומו זה יותר מחמישים שנה, אשר רבים מהם הנם כהיום מהרבנים הגדולים והמורים המובהקים בישראל, וזה שלשה שנים שזכינו לשוב למקומנו בע"ה ולהקים את הישיבה הק'[דושה] על תלה, אחרי שבע שנים של טלטולים קשים ונוראים שעברו עלינו, וכבר נמצא אתנו ת"ל קבוץ גדול ונכבד של קרוב למאתים איש מופלגי תורה וי"א, השוקדים על תורתם יום ולילה, ועומדים להיות בעז"ה מגדולי תורה וההוראה בישראל... אמנם לדאבוני מצבה הגשמי נורא למאד, כי מקורי ההכנסה הישנים של מדינתנו נהרסו לגמרי לרגלי פירוד הגבולים והמדינות, ותמיכת אחינו באמעריקא הולכת ונפסקת לדאבוננו, וכבר נשקענו בחובות עצומים... תקותי חזקה כי עם ד' אשר מסרו נפשם על תוה"ק והגינו עליה בכל עת צרה וצוקה, לא יעמדו גם היום מנגד בעת מר וקשה כזה להתורה"ק ובכל עוז רוחם ונפשם יחושו לעזרתנו".

ה"חפץ חיים" מברך אותו ואת כל הנדיבים והגבאים: "**והנני חותם בברכה כי זכות החזקת תורה"ק יעמוד לכת"ר ולכל המנדבים העושים והמעשים, ויריק ד' עליהם שפע ברכה והצלחה בכל עניניהם ויזכו לראות בישועת ישראל והרמת קרן התורה, כנפשם הטובה וכנפש מכבדם ומוקירם, הכו"ח לכבוד התורה ולומדי'[ה] המצפה לישועה – ישראל מאיר הכהן**".

מעבר לדף מכתב נוסף (בכתיבת סופר), בו מבקש ה"חפץ חיים" מהרב הראשי ליוהנסבורג, כי יעזור להם למצוא שד"ר מתאים, לערוך מגביות למען הישיבה הקדושה במדינת אפריקה.

הגאון הצדיק רבי ישראל מאיר הכהן מראדין (תקצ"ח בערך-תרצ"ג), רבן של ישראל, שנודע שמו בישראל על שם ספרו הראשון "חפץ חיים". מייסד ישיבת ראדין ומחבר ספרי הלכה ומוסר רבים: "משנה ברורה", "שמירת הלשון" "אהבת חסד" ועוד עשרות ספרים.

[1] דף. נייר מכתבים רשמי. 28 ס"מ. מצב טוב. סימני קיפול ונקבי תיוק (עם פגיעה קלה בטקסט).

פתיחה: $8,000
הערכה: $10,000-15,000

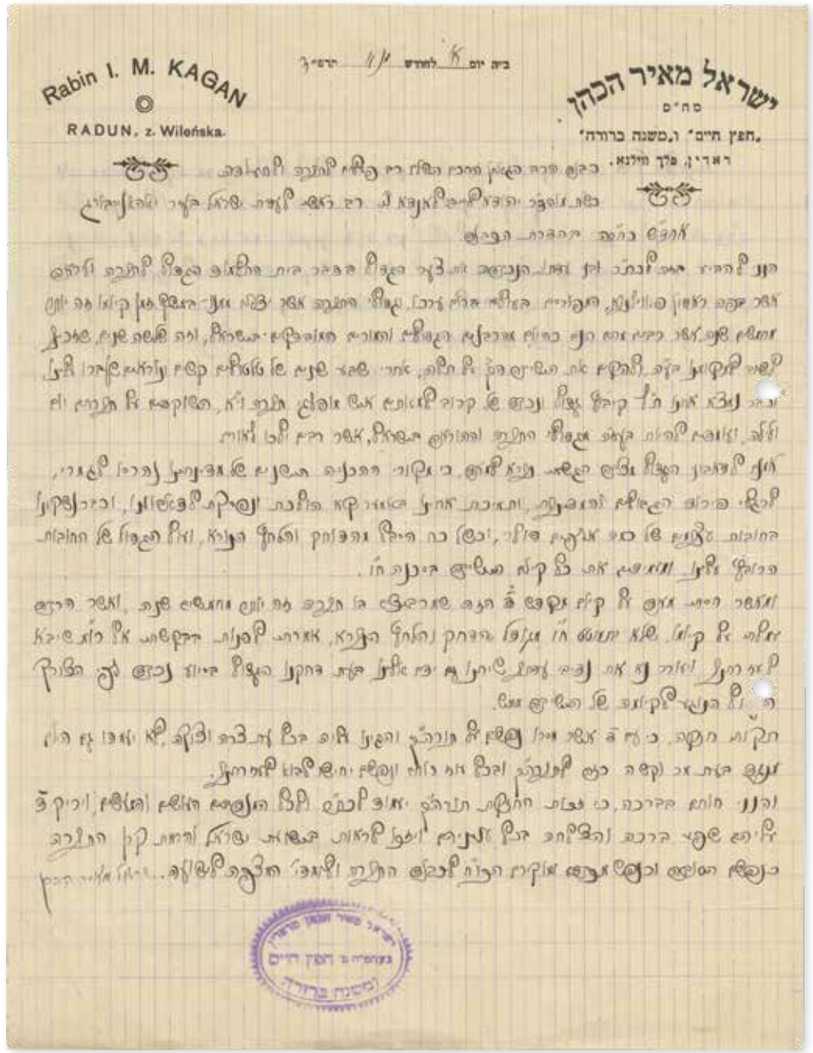

71a

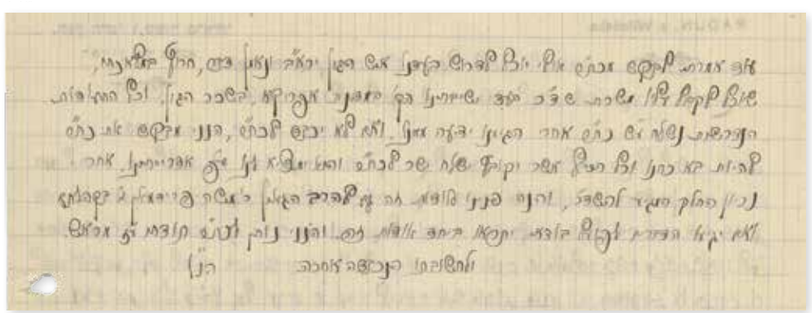

71b

72. שלושה מכתבים מרבי חיים עוזר גרודז'נסקי – הצלת בית העלמין הישן בווילנא – סיון–תמוז תרצ"ה

שלושה מכתבים מאת הגאון רבי חיים עוזר גרודז'נסקי. ווילנא ודרוזגניק, סיון–תמוז תרצ"ה [1935].
המכתבים נשלחו ללונדון אל מקורבו הגאון רבי יחזקאל אברמסקי גאב"ד לונדון, והם עוסקים בעניינים שונים, מגבית לטובת יהודי פולין ועניינו הכלל והפרט. בשלושת המכתבים עוסק רבי חיים עוזר גם בעניין הצלת בית הקברות הישן בווילנא, מהריסה בידי השלטונות, לשם הקמת מגרש ספורט לקסרקטין הצבאי הסמוך לו. שניים מהמכתבים בעצם כתב–ידו וחתימתו של הגרח"ע, והמכתב האחרון בכתיבת ידי סופרו, עם הוספת כמה שורות וחתימות בכתב–ידו של רבי חיים עוזר בעצמו.
במכתב מתאריך ערב שבת י"ג סיון, כותב הגרח"ע בתוך הדברים: "בטח שמע הדר"ג מרצון המאגעטראט ועל גביהם להחריב את בית עולם הישן ולעשותו לספערט לאנ"ח השוכנים בקרוב, אשר הטילה סער בעולם. לעת עתה עוד הדבר תלוי. באספתנו בשבוע זו החלטנו לגמור את הגדר וגם להקים את המצבות הטמונים בקרקע שיהי' בולט יותר מדאי, ושלא יאמרו כי קברות הצדיקים הנם הפקר גם אצלינו, אולם להוציא אל הפועל דרוש לזה לכה"פ ערך שלושים אלף זהובים עד ארבעים, אשר כמובן לפי מצב העניות בעירנו הוא דבר נמנע כעת, ועלה בדעתי לחשוב אולי באפשרי להשיג עזרה אצל הפעדערוישין אגודת ביהכ"נ בלאנדאן שאפי' גם הח"ק שם שישתתפו בעזרתם בסכום איזה מאות לי"ש".
בהמשך מכתב זה כותב רבי חיים עוזר, אודות סידור משרת רבנות בפאריז, לרבי ישראל סולובייצ'יק מדרום–אפריקה (נכד ה"בית הלוי"), מתעניין "בעניניו הפרטיים" של הרב אברמסקי, ומסיים בהתנצלות על תכניותיו לצאת לנופש: "הנני עומד לצאת בעז"ה בעוד זמן קצר לדרוזגעניק, כי הגיעה השעה לנוח מטרדותי ולשאוף אויר צח, והנני ידידו רצוף אהבה הדוש"ת, חיים עוזר גראדזענסקי".
במכתב השני מתאריך ז"ך סיון, שכבר נכתב בעיירת הנופש דרוזגניק, כותב רבי חיים עוזר בתוך הדברים, ומבשר על השינוי לטובה מאת השלטונות, שהורו לשמור את בית העלמין הישן: "ע"ד הבית קברות הישן, ת"ל כי יצאה פקודה מהמיניסטעריום לבלי לנגוע בו, ונהפוך הוא שראוי לפארו ולעשות את הגדר ולתקן את המצבות. אם אמנם הסכנה עברה לפי שעה, אך אם לא יתוקן הגדר כראוי, מי יודע מה יולד יום, אם יתעוררו עוד הפעם, ועל כן זהו ענין הכרחי להפדערויישן..." בהמשך מזכיר הגרח"ע את "ועד הקהילה" ומציע כי "אחשוב שהועד גדר עולם המיוחד על זה, יפנה בבקשה בחתימת הרב רובינשטיין ובחתימתי... אכתוב להרב ד"ר הערץ שי' שזהו ענין הכרחי ואי אפשר בשום אופן לקבץ הסכום הדרוש בעירנו העני'[ה]...".
במכתב השלישי, מתאריך ב' דראש חודש תמוז, מדובר כבר על הצעדים המעשיים לקבלת תקציב מהפדריישן בלונדון, למען אגודת "גדר עולם" שהוקמה בווילנא, לתיקון גדר בית העלמין. מכתב זה נכתב ע"י סופרו רבי אהרן דוב אלטר ווארונובסקי, ובסופו הוסיף הגרח"ע שתי שורות בכתב–ידו וחתימתו.
בשולי מכתב זה – שלוש שורות נוספות של מכתב אישי בכתב–ידו ובחתימתו של החותם "אד"א" – רבי אהרן דוב אלטר ווארונובסקי מווילנא, קרוב–משפחתו של הרב אברמסקי, שהיה מנאמני ביתו של רבי חיים עוזר, ואחד מסופריו ומזכיריו.
הגאון רבי חיים עוזר גרודז'נסקי (תרכ"ג–ת"ש), גדול דורו ורבן של כל בני הגולה. בנו של רבי דוד שלמה גרודז'נסקי אב"ד איביה. נודע מילדותו בגאונותו המפליאה. בגיל 11 נכנס ללמוד בישיבת וולוז'ין והיה מתלמידי הגר"ח מבריסק. בגיל 24 נתמנה לרב ומו"צ בווילנא, על מקום חותנו רבי אליהו אליעזר גרודנסקי מו"צ בווילנא (חתנו של רבי ישראל מסלנט). מגיל צעיר נשא רבי חיים עוזר בעול הציבור, ודעתו הכריעה במשך קרוב לחמישים שנה בכל השאלות הציבוריות שעלו על הפרק בכל תפוצות ישראל.
מקבל המכתב, **הגאון רבי יחזקאל אברמסקי** (תרמ"ו–תשל"ו), היה אחד מנאמניו ועושי–דברו של הגרח"ע מווילנא. עוד מתקופת בחרותו בלימודיו בצילו של הגרח"ע בווילנא התקרב אליו בידידות נאמנה. בחורף שנת תרס"ו נאלץ "העילוי ממוסט" יחזקאל אברמסקי, לעזוב את ישיבת טלז ולברוח לווילנא [שהייתה אז תחת שלטון פולין], מאימת הגיוס לצבא הרוסי. בבואו לווילנא התקבל לישיבת ראמיילעס, ואף התקבל ל"קיבוץ" המובחר של למדנים מופלגים ששמעו שיעורים למדניים מפי הגאון רבי חיים עוזר (על פי מלך ביפיו, עמ' 33–29). לאחר מכן כשכיהן ברבנות סמילוביץ וסלוצק, פעל רבות בשליחותו של רבי חיים עוזר בענייני ציבור שונים. את כתב–היד של החלק הראשון של ספרו "חזון יחזקאל" הבריח הרב אברמסקי מסלוצק לווילנא, אל הגאון רבי חיים עוזר שהשתדל בהדפסתו בווילנא בשנת תרפ"ה, ע"י נאמן–ביתו רבי אהרן דוב אלטר ווארונאווסקי [בן–דודה של אשת הרב אברמסקי]. כשנאסר הרב אברמסקי ע"י השלטון הסובייטי בשנת תר"צ ונשלח לסיביר, הרעיש הגרח"ע את רחבי העולם היהודי במאמצים לשחררו.

לאחר שחרורו של הרב אברמסקי בתחילת שנת תרצ"ב הקים הגרח"ע יחד עמו ועם האדמו"ר ריי"צ מליובאוויטש, את מפעל משלוחי ה"קמחא דפסחא" ומשלוחי מזון ליהודים הנאנקים תחת השלטון הבולשביקי ברוסיה. כמו כן, פעל הרב אברמסקי רבות בשליחות הגרח"ע למען הישיבות הקדושות בפולין וליטא, ולמען רבני אירופה. כך גם פעלו יחד בענייני ציבור רבים ובענייני הלכה, בהם המאבק על כשרות הייחוס והנישואין בישראל, המאבק נגד הגזרות האנטישמיות בגרמניה ובארצות אירופה נגד ה"שחיטה היהודית" [בשאלת "הימום הבהמות" קודם השחיטה, הפוסלת ומטריפה את הבשר], ופעילות ההצלה של הרבנים והישיבות פליטי המלחמה, שגלו לווילנא בתחילת ימי השואה. במכתבים שלפנינו, משתקפות מקצת מפעולותיהם המשותפות בענייני הלכה ובענייני הכלל והפרט של עזרה למוסדות, לרבנים ולאנשים פרטיים.
רבי אהרן דוב אלטר ווארונובסקי (נספה בשואה), מזכירו ונאמן–ביתו של רבי חיים עוזר, שהיה נעזר בו כסופר למכתביו הרבים. אביו היה הגאון רבי יצחק יעקב ווארונאווסקי בעל "חלקת יעקב" (נפטר תרס"ד), שכיהן כאב"ד מוש במשך כ"ה שנה, על מקום חותנו הגה"צ רבי יעקב משה דירקטור אב"ד מוש [סבה של אשת הרב אברמסקי]. בשנת תרפ"ה הדפיס ר' אלתר את החלק הראשון מהחיבור "חזון יחזקאל" של בן–דודו הרב אברמסקי אב"ד סלוצק, מתוך כתב–היד שהוברח מרוסיה.
3 מכתבים על נייר מכתבים רשמי. גודל משתנה. מצב כללי טוב. מעט כתמים. בלאי וקמטים. סימני קיפול.

פתיחה: $2,000
הערכה: $3,000-4,000

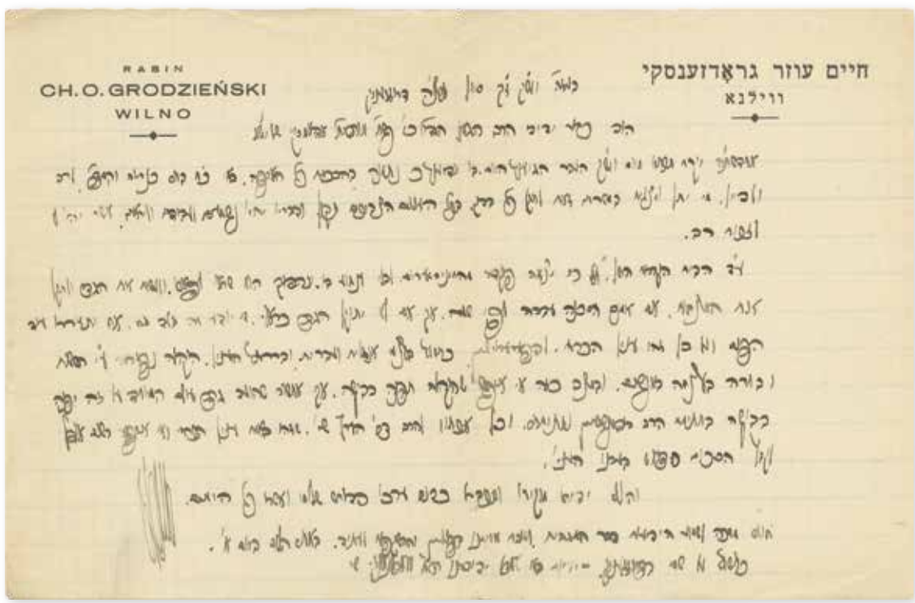

72a

חיים עוזר גראָדזענסקי
ווילנא

RABIN
CH. O. GRODZIEŃSKI
WILNO

[illegible]

[illegible]

[illegible]

73. ארבעה מכתבים מרבי חיים עוזר גרודז'נסקי – נגד קונטרס "לדעת הקהל" לביטול נישואין – תשרי–טבת תרצ"ו

ארבעה מכתבים מאת הגאון רבי חיים עוזר גרודז'נסקי. ווילנא, תשרי–טבת תרצ"ו [1936–1935].

המכתבים נשלחו ללונדון אל מקורבו הגאון רבי יחזקאל אברמסקי גאב"ד לונדון, והם עוסקים בנושאים שונים מענייני הכלל והפרט. המכתב הראשון כתוב בעצם כתב–ידו וחתימתו של הגרח"ע, ושאר המכתבים בכתיבת ידי סופרו, עם הוספת כמה שורות וחתימות בכתב–ידו של רבי חיים עוזר בעצמו.

בכל ארבעת המכתבים עוסק רבי חיים עוזר גם בענין מחאה נגד החוברת "לדעת הקהל" מאת הרב יואל זוסמן הדס מברמינגהאם אנגליה, חיבור מוזר שנדפס בשנת תרצ"ו, בעקבות הפולמוס העולמי אודות "אין תנאי בנישואין" (שהיה בשנת תרצ"ה). הרב הדס יצא בהמצאה חדשה ומסוכנת לכל מוסד הנישואין היהודי – כי אפשר לבטל מעיקרא את הקידושין של כל בעל המצער את אשתו, בטענה כי באומרו בעת הקידושין "כדת משה וישראל" הרי הוא כמטיל תנאי בנישואין, שבאם יצער את אשתו וימנע ממנה "שאר כסות ועונה" הרי קידושיו בטלים, ולא חלו הנישואין.

במכתב מתאריך אסרו–חג הסוכות תרצ"ו, כותב הגרח"ע: "ע"ד מה שהעירוני מאנגליא אדות חוברת העתידה לצאת לאור של הרב הדס מבירמינגהאם, והרברנד של הקהלה הד"ר כהן עומד ומכריז בעתון הרשמי הדזויאש כרוניקול על ההמצאה הנפלאה להיתר עגונה שחידש רבם הדתי, שהיא עולה בהבליה על דברי ה' שאפאטשניק וכתובה בעזות וחוצפה – רוצה לבטל כל הקידושין אשר הבעל אינו מתנהג עם אשתו כראוי אע"פ שלא הי' תנאי בקידושין, מפני שמה שאמר בעת הקידושין כדת משה וישראל, יפה כתנאי ממש, וכונתו לא על הקידושין עצמו אלא שיהי' כמו שצותה תורה ושיתן לה שו"כ ועונה, ואם הוא מונע ממנה את זה הרי בטל התנאי, ועוד דברי הבלים כאלה. לא הי' צורך להשים לב לזה בימים שמלפנים, אך עתה בדור פרוץ כזה, בוודאי ראוי להשתדל למנוע את המחבר מלהוציאו בדפוס, ועל רומעכ"ת לעשות כל טצדקי שבעולם למנוע את ההדס שוטה מלהדפיס את חוברתו, ויכולים הבי"ד לפעול ע"י בע"ב נכבדים בבירמינגאהם השייכים לבית המדרש בריסטאל סטריט, ששם מקומו של הנ"ל, להחזירו משטותו שלא יגלה קלונו ברבים...."

במכתב השני מתאריך י' חשוון תרצ"ו, העוסק בנושאים שונים, נכתב בתוך הדברים: "כתבתי ג"כ כפי הצעתו להרב הכולל ד"ר הרץ אדות ההדס שוטה, אם כי באמת הלא בעצמם כפי מכתבו התעוררו לקרוא לאספה אדות זה את רבני אנגליא ואירלנד לטכס עצה". במכתב זה נוספו לאחר החתימה כ–12 שורות בעצם כתב–ידו של רבי חיים עוזר, בהן 10 שורות בדברי תורה, בסוגיית "נאמנות נכרי מסל"ת להתיר יבמה לשוק" (כפי הנראה, המשך לדבריו בתשובה משנת תרפ"ג – שנדפסה בשו"ת אחיעזר, חלק ג, תשובה ח).

במכתב השלישי מתאריך ו' טבת, לאחר שכבר נדפסה החוברת הנ"ל, נכתב: "נצטערתי לשמוע כי המחברת 'על דעת הקהל' מההדס שוטה נדפסה. המחאה שלהם טובה. נכון הנני מאד להשתתף בהמחאה ביחד עם אגודת הרבנים והרבנים בווארשא, אבל הנני מסופק בעיקר הדבר אם כדאי לפרסם הענין בפולין, אשר עי"ז יתודעו המון העם מהמחברת ויחשבו כי זה רק מחלוקת בין רבנים, וע"כ אולי כדאי להתייחס לזה בשלילה ובאדישות, ואולי יותר כדאי שנפרסם בעתונים בלאנדאן המחאה. ייטיב נא כתר"ה להודיעני דעתו בזה, גם אולי ביכלת להמציא לי את המחברת של המנוול".

רבי חיים עוזר מסביר כי מפני מצב בריאותו, המכתב נכתב בידי סופרו ר' אהרן דוב אלטר: "הנני עצור היום בחדר המטות וכתבתי ע"י אד"א". לאחר מכן הוסיף רבי חיים עוזר דברי ברכה וחתימה בעצם כתב–ידו. לאחר החתימה מכתב אישי ארוך בכתב–ידו ובחתימתו של הסופר החותם "אד"א" – רבי אהרן דוב אלטר ווארונובסקי מווילנא, קרוב–משפחתו של הרב אברמסקי, שהיה מנאמני ביתו של רבי חיים עוזר, ואחד משופריו ומזכיריו. במכתב זה הוא מברך את הרב אברמסקי לרגל הולדת נכדו הראשון: "שמחתני מאד הידיעה כי נהי' כ"ג לסבא ב"ה, כי נולד לבנו מ' י"ד שי' בן זכר למז"ט... יתן ד' שתרוו מנכדכם רוב נחת ועונג, ויהי' לברכה בישראל לתורה ולחופה ולמע"ט...".

במכתב הרביעי, מתאריך י"ט טבת תרצ"ו, כותב רבי חיים עוזר: "הגיעני המחברת 'לדעת הקהל', ואבקש סליחה מהב"ד בלאנדאן שלא השבתי על הטלגר' שלהם אלי, באשר סמכתי על המכתב שכתבתי להדר"ג, אשר העירותי על חששות וספקות ואם כדאי לצאת בגלוי בפולין נגד הדס שוטה בור עם–הארץ ואפיקורס, אחרי שאצלנו פה במדינתנו לא נודע כלל אותו האיש ומחברתו, ובקשתי את כתר"ה להודיעני דעתו בזה, ואחכה על תשובתו מזה". רבי חיים עוזר מוסיף דברי ברכה בעצם כתב–ידו וחתימתו: "ואו"ש וברכה לרומעכ"ת וביתו וכל הנלוים עליו לאהבה אותו, כנפשו היקרה וכנפש ידידו רצוף אהבה, חיים עוזר גראדזענסקי".

לאחר החתימה כמה שורות של מכתב אישי בכתב–ידו ובחתימתו של הסופר רבי אהרן דוב אלטר ווארונובסקי מווילנא, החותם "אד"א" – קרוב–משפחתו של הרב אברמסקי, שהיה מנאמני ביתו של רבי חיים עוזר, ואחד משופריו ומזכיריו.

הגאון רבי חיים עוזר גרודז'נסקי (תרכ"ג–ת"ש), גדול דורו ורבן של כל בני הגולה. בנו של רבי דוד שלמה גרודז'נסקי אב"ד איביה. נודע מילדותו בגאונותו המפליאה. בגיל 11 נכנס ללמוד בישיבת וולוז'ין והיה מתלמידי הגר"ח מבריסק. בגיל 24 נתמנה לרב ומו"צ בווילנא, על מקום חותנו רבי אליהו אליעזר גרודננסקי מו"צ בווילנא (חתנו של רבי ישראל מסלנט). מגיל צעיר נשא רבי חיים עוזר בעול הציבור, ודעתו הכריעה במשך קרוב לחמישים שנה בכל השאלות הציבוריות שעלו על הפרק בכל תפוצות ישראל.

מקבל המכתב, **הגאון רבי יחזקאל אברמסקי** (תרמ"ו–תשל"ו), היה אחד מנאמניו ועושי–דברו של הגרח"ע מווילנא. עוד מתקופת בחרותו בלימודיו בצילו של הגרח"ע בווילנא התקרב אליו בידידות נאמנה. בחורף שנת תרס"ו נאלץ "העילוי ממוסט" יחזקאל אברמסקי, לעזוב את ישיבת טלז ולברוח לווילנא [שהייתה אז תחת שלטון פולין], מאימת הגיוס לצבא הרוסי. בבואו לווילנא התקבל לישיבת ראמיילעס, ואף התקבל ל"קיבוץ" המובחר של למדנים מופלגים ששמעו שיעורים למדניים מפי הגאון רבי חיים עוזר (על פי מלך ביפיו, עמ' 33–29). לאחר מכן כשכיהן ברבנות סמילוביץ וסלוצק, פעל רבות בשליחותו של רבי חיים עוזר בענייני ציבור שונים. את כתב–היד של החלק הראשון של ספרו "חזון יחזקאל" הבריח הרב אברמסקי מסלוצק לווילנא, אל הגאון רבי חיים עוזר שהשתדל בהדפסתו בווילנא בשנת תרפ"ה, ע"י נאמן–ביתו רבי אהרן דוב אלטר ווארונאווסקי [בן–דודה של אשת הרב אברמסקי]. כשנאסר הרב אברמסקי ע"י השלטון הסובייטי בשנת תר"צ ונשלח לסיביר, הרעיש הגרח"ע את רחבי העולם היהודי במאמצים לשחררו.

לאחר שחרורו של הרב אברמסקי בתחילת שנת תרצ"ב הקים הגרח"ע יחד עמו ועם האדמו"ר ריי"צ מליובאוויטש, את מפעל משלוחי ה"קמחא דפסחא" ומשלוחי מזון ליהודים הנאנקים תחת השלטון הבולשביקי ברוסיה. כמו כן, פעל הרב אברמסקי רבות בשליחות הגרח"ע למען הישיבות הקדושות בפולין וליטא, ולמען רבני אירופה. כך גם פעלו יחד בענייני ציבור רבים ובענייני הלכה, בהם המאבק על כשרות הייחוס והנישואין בישראל, המאבק נגד הגזרות האנטישמיות בגרמניה ובארצות אירופה נגד ה"שחיטה היהודית" [בשאלת "הימום הבהמות" קודם השחיטה, הפוסלת ומטריפה את הבשר], ופעילות ההצלה של הרבנים והישיבות פליטי המלחמה, שגלו לווילנא בתחילת ימי השואה. במכתבים שלפנינו, משתקפות מקצת מפעולותיהם המשותפות בענייני הלכה ובענייני הכלל והפרט של עזרה למוסדות, לרבנים ולאנשים פרטיים.

רבי אהרן דוב אלטר ווארונובסקי (נספה בשואה), מזכירו ונאמן–ביתו של רבי חיים עוזר, שהיה נעזר בו כסופר למכתביו הרבים. אביו היה הגאון רבי יצחק יעקב ווארונאווסקי בעל "חלקת יעקב" (נפטר תרס"ד), שכיהן כאב"ד מוש במשך כ"ה שנה, על מקום חותנו הגה"צ רבי יעקב משה דירקטור אב"ד מוש [סבה של אשת הרב אברמסקי]. בשנת תרפ"ה הדפיס ר' אלתר את החלק הראשון מהחיבור "חזון יחזקאל" של בן–דודו הרב אברמסקי אב"ד סלוצק, מתוך כתב–היד שהוברח מרוסיה.

4 מכתבים על נייר מכתבים רשמי. כ–29 ס"מ. אחד המכתבים כתוב גם מצידו השני של הדף. מצב כללי טוב. מעט כתמים. בלאי וקמטים. סימני קיפול.

פתיחה: $2,500

הערכה: $4,000-5,000

חיים עוזר גראָדזענסקי
ווילנא

RABIN
CH. O. GRODZIEŃSKI
WILNO

ר"ה אור לו"מ ד' לסדר תרל"ז

הוד כבוד ידידי הרב הגאון הגדול וכו' מו"ה יחזקאל זלדמאנסקי שליט"א

אחבשה"ט, יקרת נשמתו מלא שלק הדר הגאון. נלמדתי לשאול כי האחרת על דבר הקבל"ר בהבדם שלה נפסיה. האחיות שלה טובה. נכון הענין אולי להשתדל בהאחיות ביחד עם אגודת הרבנים והרבנים דווארשא, אולי הענין מסופק עדיקר הדבר אין בבאו לפניהם המנין בפולין, אולם אי"ל יתנהגו האון הזה מהאחרת ויחשבו כי צה רק מחלוקת בין רבנים, ואם אולי בבאו להתיחס לצה בשאלה לבושלה, וחולי יחס בבאו שפרסם רשמנים בלומנים האחאה.

טוב זו כמה"ל לבוד אני בדרך בצה. גם אולי ריכלה להגיע לי אור האחרת של המנ"ל.

הנני עלור אולם בדבר המלה, ובשם אי"ל אדש"ו ואם ומכם ומשם מלכם

חיים יוסף הכהן אביגל ומקבל הכבוד

בהה"ר אברהם בשו"ר כ"ג שי' ושלו כבב"ר יחיו. שמחתי מאוד ה' יודעה כי נהי' כ"ל לסבול בה' כי עולה לבנו ג' יום שי' בן צבי למ"ל ונקבו שמו בישראל ש"ש בבוד בעבי הגה"ל נ"ל, ומברכה בברכה מ"ט ימ"ש שבוו מעכבה הוב נמה ומונע ויהי' לברכה בישראל לתורה לחופה ולמ"ט.

קבלה הלם אם הגיענה את הסכ"ל ש"ש ומודה רבה לכ"ג אצה. קבה לי לשאר אם כ"ל בה ה' ידעה שלומיה לו בשם אושם אבינו שי' בו בשאלה הדר לבה יש הדרים, לבל מחלת בבלו כמו שהי' לפני שנתים אך נקבה לבי שלבב לו גם בשם ויכל לנסוע בקרוב לבית בשו"ר. הוא ל"ל "בשמרת חולים" וה' יחזקהו ויאמר בדרו ובבואהו רפואה שלמה בקרו"ב.

ובענין מתר לשאול מאלות בשאבלומס לבלות בנים שמתו מבלי הבאבה. הבורא שו"ל כשבר בו"ר ר"ל

RABIN
CH. O. GRODZIEŃSKI
WILNO

[illegible]

RABIN
CH. O. GRODZIEŃSKI
WILNO

[illegible]

RABIN
CH. O. GRODZIEŃSKI
WILNO

[illegible]

RABIN
CH. O. GRODZIEŃSKI
WILNO

[illegible]

74. אוסף מכתבים מהגאון רבי חיים עוזר גרודז'נסקי – ווילנא, כסלו–שבט תרצ"ז – בעניין "נישואי ערכאות", ונושאים שונים

שישה מכתבים מאת הגאון רבי חיים עוזר גרודז'נסקי. ווילנא, כסלו–שבט תרצ"ז [1937–1936].

המכתבים נשלחו ללונדון אל מקורבו הגאון רבי יחזקאל אברמסקי גאב"ד לונדון, והם עוסקים בנושאים שונים מענייני הכלל והפרט. שניים מהמכתבים כתובים בעצם כתב–ידו וחתימתו של הגרח"ע, ושאר המכתבים בכתיבת ידי סופרו, עם הוספת כמה שורות וחתימות בכתב–ידו של רבי חיים עוזר בעצמו.

חלק המכתבים עוסקים בין היתר בנידון גדרם ההלכתי של "נישואי ערכאות" האם נישואין כאלו מצריכים גט גירושין (בתוך הדברים כותב רבי חיים עוזר, כי התכתב בענין גם עם הגאון רבי צבי הירש פערבער מרבני לונדון).

המכתבים גם עוסקים בנושאים נוספים: ענייני "ועד הישיבות" והנסיעה לפריז של הגרא"י פינקל יחד עם הרב אברמסקי לטובת "ועד הישיבות" (כנראה בעניין עיזבון של אחד מעשירי צרפת, ראו: "קדם", מכירה 109, 1 בספטמבר 2026, פריטים 197 ו–198. במכתבים שלפנינו מוזכר כי יוזמי נסיעת הרב פינקל לפאריז, היו רבי אלחנן וסרמן ורבי אהרן קוטלר); עזרה לישיבת רמיילס בווילנא; עזרה לבעל ה"חזון איש" בארץ ישראל; חיזוק האיסור על ה"הימום" לפני השחיטה, וכי אין ראוי להקל בזה אפילו ב"כלכלת בתי החולים" (שמעיקר הדין "מאכילים הקל קל תחילה, בכ"ז עי"ז יוחלש כל האיסור של ההימום, ולחכם כמותו יספיק הקיצור..."); עזרה לאברך הנוסע לאנגליה, רבי שלום אלטר פרלוב בן האדמו"ר רבי נחמיה מברנוביץ ממשפחת אדמו"רי קוידינוב; השמחה על שחרור בניו הגדולים של הרב אברמסקי שהגיעו לאנגליה לאחר חמש שנים בהם עוכבו ע"י השלטונות ברוסיה; תנחומים על פטירת אביו הישיש רבי מרדכי זלמן אברמסקי ז"ל; ונושאים נוספים.

בשולי רוב המכתבים נוספו מכתבים אישיים בכתב–ידו ובחתימתו של הסופר רבי אהרן דוב אלטר ווארונובסקי מווילנא, החותם "אד"א" – קרוב–משפחתו של הרב אברמסקי, שהיה מנאמני ביתו של רבי חיים עוזר, ואחד מסופריו ומזכיריו.

מצורף: מכתב מיוחד מאת רבי אלטר דוב, בנוגע לעזרה לאברך רבי שלום אלטר פרלוב בן האדמו"ר רבי נחמיה מברנוביץ ממשפחת אדמו"רי קוידינוב.

הגאון רבי חיים עוזר גרודז'נסקי (תרכ"ג–ת"ש), גדול דורו ורבן של כל בני הגולה. בנו של רבי דוד שלמה גרודז'נסקי אב"ד איביה. נודע מילדותו בגאונותו המפליאה. בגיל 11 נכנס ללמוד בישיבת וולוז'ין והיה מתלמידי הגר"ח מבריסק. בגיל 24 נתמנה לרב ומו"צ בווילנא, על מקום חותנו רבי אליהו אליעזר גרודננסקי מו"צ בווילנא (חתנו של רבי ישראל מסלנט). מגיל צעיר נשא רבי חיים עוזר בעול הציבור, ודעתו הכריעה במשך קרוב לחמישים שנה בכל השאלות הציבוריות שעלו על הפרק בכל תפוצות ישראל.

מקבל המכתב, הגאון רבי יחזקאל אברמסקי (תרמ"ו–תשל"ו), היה אחד מנאמניו ועושי–דברו של הגרח"ע מווילנא. עוד מתקופת בחרותו בלימודיו בצילו של הגרח"ע בווילנא התקרב אליו בידידות נאמנה. בחורף שנת תרס"ו נאלץ "העילוי ממוסט" יחזקאל אברמסקי, לעזוב את ישיבת טלז ולברוח לווילנא [שהייתה אז תחת שלטון פולין], מאימת הגיוס לצבא הרוסי. בבואו לווילנא התקבל לישיבת ראמיילעס, ואף התקבל ל"קיבוץ" המובחר של למדנים מופלגים ששמעו שיעורים למדניים מפי הגאון רבי חיים עוזר (על פי מלך ביפיו, עמ' 33–29). לאחר מכן כשכיהן ברבנות סמילוביץ וסלוצק, פעל רבות בשליחותו של רבי חיים עוזר בענייני ציבור שונים. את כתב–היד של החלק הראשון של ספרו "חזון יחזקאל" הבריח הרב אברמסקי מסלוצק לווילנא, אל הגאון רבי חיים עוזר שהשתדל בהדפסתו בווילנא בשנת תרפ"ה, ע"י נאמן–ביתו רבי אהרן דוב אלטר ווארונאווסקי [בן–דודה של אשת הרב אברמסקי]. כשנאסר הרב אברמסקי ע"י השלטון הסובייטי בשנת תר"צ ונשלח לסיביר, הרעיש הגרח"ע את רחבי העולם היהודי במאמצים לשחררו.

לאחר שחרורו של הרב אברמסקי בתחילת שנת תרצ"ב הקים הגרח"ע יחד עמו ועם האדמו"ר ריי"צ מליובאוויטש, את מפעל משלוחי ה"קמחא דפסחא" ומשלוחי מזון ליהודים הנאנקים תחת השלטון הבולשביקי ברוסיה. כמו כן, פעל הרב אברמסקי רבות בשליחות הגרח"ע למען הישיבות הקדושות בפולין וליטא, ולמען רבני אירופה. כך גם פעלו יחד בענייני ציבור רבים ובענייני הלכה, בהם המאבק על כשרות הייחוס והנישואין בישראל, המאבק נגד הגזרות האנטישמיות בגרמניה ובארצות אירופה נגד ה"שחיטה היהודית" [בשאלת "הימום הבהמות" קודם השחיטה, הפוסלת ומטריפה את הבשר], ופעילות ההצלה של הרבנים והישיבות פליטי המלחמה, שגלו לווילנא בתחילת ימי השואה. במכתבים שלפנינו, משתקפות מקצת מפעולותיהם המשותפות בענייני הלכה ובענייני הכלל והפרט של עזרה למוסדות, לרבנים ולאנשים פרטיים.

רבי אהרן דוב אלטר ווארונובסקי (נספה בשואה), מזכירו ונאמן–ביתו של רבי חיים עוזר, שהיה נעזר בו כסופר למכתביו הרבים. אביו היה הגאון רבי יצחק יעקב ווארונאווסקי בעל "חלקת יעקב" (נפטר תרס"ד), שכיהן כאב"ד מוש במשך כ"ה שנה, על מקום חותנו הגה"צ רבי יעקב משה דירקטור אב"ד מוש [סבה של אשת הרב אברמסקי]. בשנת תרפ"ה הדפיס ר' אלתר את החלק הראשון מהחיבור "חזון יחזקאל" של בן–דודו הרב אברמסקי אב"ד סלוצק, מתוך כתב–היד שהוברח מרוסיה.

7 מכתבים (מתוכם 6 מכתבים מהגרח"ע על נייר מכתבים רשמי שלו. כ–28.5 ס"מ + 1 מכתב ראד"א וורונובסקי על נייר מכתבים שלו 14×21.5 ס"מ). מצב כללי טוב. מעט כתמים. בלאי וקמטים. סימני קיפול.

פתיחה: $3,000

הערכה: $5,000-8,000

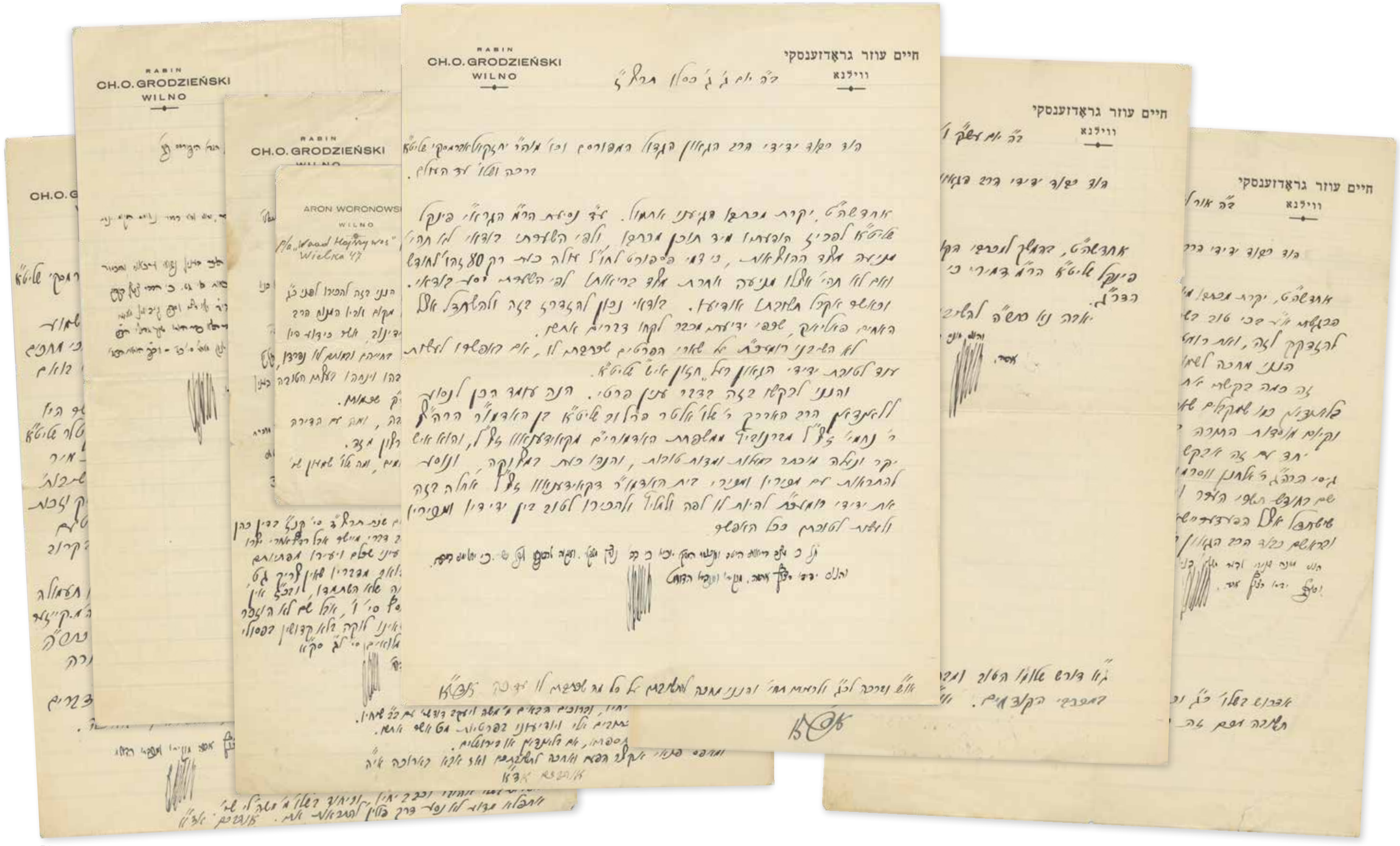

75. מכתב בדברי תורה מהגרי"ז סולובייצ'יק אב"ד בריסק – ירושלים, תש"ז

מכתב ארוך (2 עמודים, למעלה מ-33 שורות) בכתב-ידו וחתימתו של הגאון רבי יצחק זאב סולובייצ'יק אב"ד בריסק. ירושלים, ד' תמוז תש"ז [1947].

מכתב בדברי תורה נשלח ללונדון, אל ידידו "הגאון הגדול פאר הדור" רבי יחזקאל אברמסקי גאב"ד לונדון, מענה לדבריו בסוגיית "גר תושב".

בתחילת המכתב מתנצל הגרי"ז על כך שתשובתו התאחרה למעלה מחודש ימים, בשל מצב בריאותו הרופפת, כי "לדאבוני תקפה עלי מחלת האסטמא בקיץ זה עד שהכתיבה נמנעה ממני כמעט לגמרי, ואיזה פעמים החלטתי לכתוב להדר"ג והוכרחתי להפסיק באמצע... ואף כי כבר קמתי ממטתי אם כי עוד לא שבתי לאיתני, וזאת סיבת אחור תשובתי להדר"ג...".

גם בסיום המכתב מתנצל הרב מבריסק על קיצור דבריו: "מפני חולשת בריאותי שעודני חולה ל"ע, מוכרח אני למעט בדברים, יתברך הדר"ג בברכת כל טוב כחפצו, הנני ידידו מוקירו ומכבדו ודושו"ט מלו"נ [ודורש שלומו וטובתו מלב ונפש], יצחק זאב באאמו"ר הגאון החסיד רשכבה"ג מרן חיים הלוי זצוקללה"ה סאלאווייציק. ד' תמוז התש"ז ירושלם תובב"א".

הגאון רבי יצחק זאב הלוי סולובייצ'יק אב"ד בריסק (תרמ"ז-תש"ך), בנו של רבינו חיים הלוי (הגר"ח) מבריסק, ונכדו של ה"בית הלוי". עוד בחיי אביו, בגיל צעיר, נחשב לאחד מגדולי הדור המפורסמים. בשנת תרע"ט (בהיותו כבן 32) מונה למלא מקום אבותיו ברבנות העיר בריסק, ובסמכותו התורנית ניהל את ענייני היהדות בעירו ובכל האזור. בימי השואה ניצל עם חלק מילדיו שנמלטו עמו מבריסק לווילנא, ומשם עלו לירושלים בשנת תש"א. סמכותו העצומה הוכרה בכל העולם התורני בארץ ובחו"ל. ספריו: "חידושי מרן רי"ז הלוי", על הרמב"ם ועל התורה. כתבי שמועות חידושיו יצאו לאור בספרי "חידושי הגרי"ז". עד היום מהוה תורתו אבן-יסוד בלימוד המעמיק בישיבות, וביסודות ה"השקפה" וההנהגה של חלקים גדולים מהיהדות החרדית בדורנו. התפרסם לדורות ביראת שמים העצומה שבערה בלבו ובקנאותו לאמת הצרופה.

מקבל המכתב, **הגאון רבי יחזקאל אברמסקי** (תרמ"ו-תשל"ו), תלמידו המובהק של רבי חיים מבריסק וידיד נפש של בנו הגרי"ז. תקופה קצרה לאחר נישואיו נסע לעיר בריסק לקבל תורה מפי הגר"ח בשנת תר"ע בערך (עפ"י עצת חותנו הגרי"י ירושלימסקי, שהיה תלמיד הגר"ח מתקופת וולוז'ין) והסתופף במחיצתו כארבעה חדשים, ומני אז היה דבוק בתורתו ובדרכיו כל הימים. בתקופת כהונתו כרב בסמילוביץ היה נוסע לפרקי זמן ארוכים אל רבו הגר"ח ששהה אז במינסק, וזכה לברר עמו סוגיות שונות. רבי יחזקאל היה רגיל לומר על דרכו בלימוד של רבו הגר"ח: "רבי חיים ניגש מיד אל הלב של הסוגיא". רבי חיים העריך מאד את חכמתו ותבונתו של תלמידו, ואף פעם כתב לו באיגרת: "והלא אנו ידידים ואוהבים זה את זה" (מלך ביפיו, עמ' 95). באותן תקופות נתקשר הרב אברמסקי בידידות עמוקה עם בן-רבו הגאון רבי יצחק זאב (ר' וועלוול'ה), ועמד עמו כבמשך כחמישים שנה בקשרי ידידות ובמכתבים רבים. בספר "חידושי מרן רי"ז הלוי" נדפסו קטעים מהדיונים וההתכתבויות שלהם בדברי תורה. בתקופת מגוריהם בירושלים (לאחר עליית הרב אברמסקי בשנת תשי"א לארץ ישראל) הם היו נפגשים לעתים קרובות כשהם עוסקים יחד בדברי תורה ובסוגיות ציבוריות.

[1] דף. נייר מכתבים רשמי (כתוב משני צידיו). 27.5 ס"מ. מצב טוב. כתמים קלים. בלאי וסימני קיפול. קרעים קלים בקיפולי הדף.

תוכן המכתב בדברי תורה נדפס בשינויים, במכתבים שבסוף ספר "חידושי מרן רי"ז הלוי" על הרמב"ם (ירושלים, תשכ"ג, עמ' 164).

פתיחה: $6,000

הערכה: $10,000-18,000

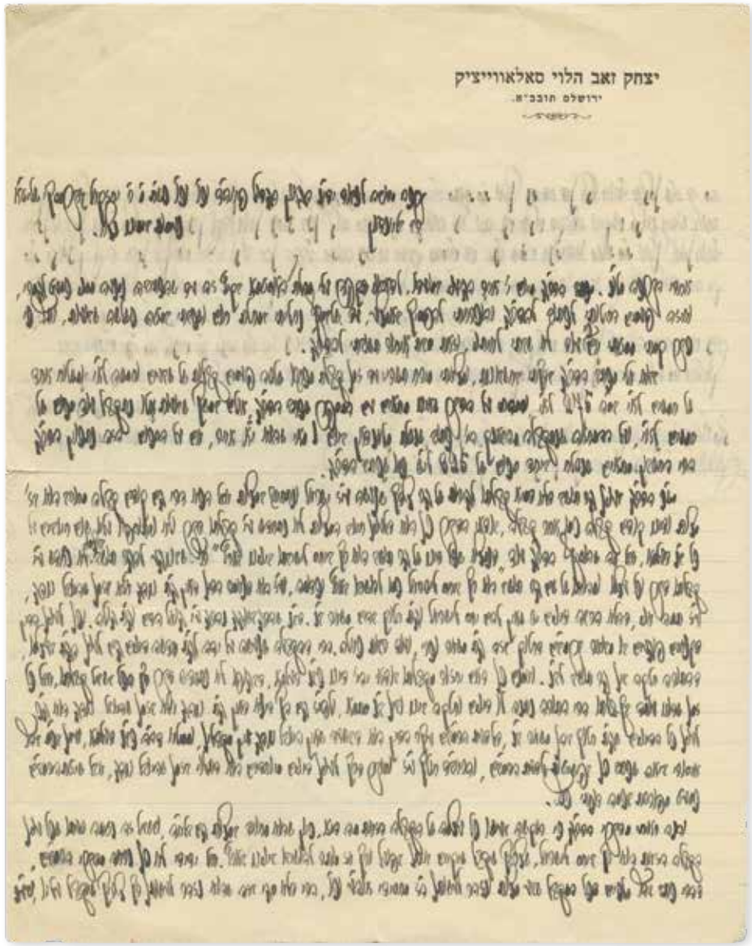

יצחק זאב הלוי סאלאווייציק

ירושלם תובב"א.

75a

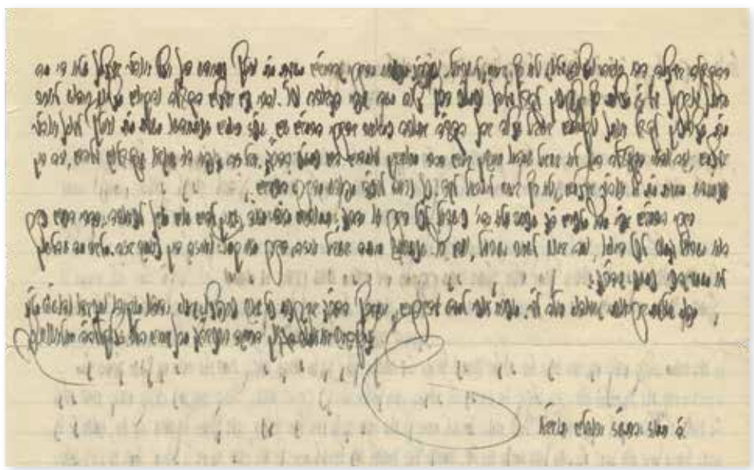

75b

76. מכתב בדברי תורה מאת רבי שבתי שעפטיל ווייס אב"ד שימאני

מכתב ארוך (שני עמודים גדולים) בכתב-ידו וחתימתו של הגאון הקדוש רבי שבתי שעפטיל ווייס אב"ד שימאני (הונגריה). "ה' לס' תולדות" [פרט השנה אינו ברור].

נשלח אל תלמידו המובהק רבי פייבל בוכינגער הי"ד. מכתב עם דברי תורה ודרוש על ענייני חג הפסח ומנהגי ליל הסדר. בתחילת המכתב פותח הרב וייס: "לכבוד אהובי תלמידי היקר... יקרת עלה שלך קבלתי, והנה טרוד אני תמידין כסדרון... והנה תחילת דינו של אדם על דברי תורה...". הרה"ק משימאני מסביר בדרך דרוש את ענין טיבול הכרפס בחומץ או מי-מלח לרמז על גלות מצרים והגלות האחרונה, וממשיך לבאר ענין ג' מצות כנגד ג' אבות, והמצה האמצעית כנגד יצחק אבינו: "והנה יצחק אבינו קיים פסח כמו שנוהגים לאכול באחרונה אפיקמן דהא 'בא אחיך במרמה ולקח את ברכתך'...". בהמשך המכתב מאריך הרה"ק משימאני להסביר את ענין "בני קטורה" וגלות ישמעאל.

בסיום החידושים הוא כותב לתלמידו: "...ואם לא הייתי טרוד כל כך הייתי כותב לך עוד שאר חידושים...". המכתב ממשיך בעניינים שונים והרב חותם בשולי המכתב: "שוחר טובך כל הימים... שעפטיל ווייס".

הגאון הקדוש רבי שבתי שעפטיל ווייס הי"ד (תרכ"ו-נספה בשואה תש"ד), גאון מופלא וצדיק פועל ישועות. מגדולי רבני הונגריה. תלמיד ה"שבט סופר". שימש כאב"ד שימאני והסביבה כחמישים שנה. רוב חיבוריו אבדו בשואה. ספרו "הלכתא רבתא לשבתא" ששרד נדפס בשנת תשל"ב, וחיבורים נוספים שלו נדפסו לאחרונה. כן נדפס ספר לתולדותיו בשם "דער היילגער שימאניער רב", מאת שמואל שלמה טלר, קריית יואל (מונרו), תשע"ד.

תוכן הדברים שבמכתב שלפנינו כנראה לא נדפס, מלבד רעיון אחד שנדפס בקצרה "הלכתא רבתא לשבתא", עמ' קצג, מתוך מכתב אחר של הרב משימאני, שנשלח אל ר"פ בוכינגר.

מקבל המכתב, **רבי חזקיה פייבל בוכינגר** (נספה בגיל צעיר בשואה), ראב"ד איפולשאג (Ipolyság), כבר בבחרותו בעיר סומבטהי התקרב רבי פייבל אל הרב משימאני שהיה בא לבקר בעיר ולמלאות מקום הדיין, ונפש התלמיד ונפש הרב היו מקושרים להשפיע עליו דברי תורה. אחיו ר' ראובן בוכינגר מספר עליו במכתב: "אחי היה יר"ש ות"ח מופלג והיו לו שני בנים הי"ד. הוא היה חסיד גדול של הרבי משימאני זצוק"ל"; "...ואחי הנ"ל אשר היה אז עדיין בחור הלך לקראתו בכל פעם בבוקר השכם אל תחנת הרכבת לקבל פניו, לא מש ולא זז ממנו עד צאתו מן העיר אחרי צהריים, ורשם כל התורות ששמע ממנו במחברתו" (דברי ראובן, ספר הזכרון לר' ראובן בוכינגר, עמ' רכה). מרשמותיו של רבי פייבל בשם הרב משימאני נדפסו דברים רבים, בקונטרס "לקוטים ועניינים שונים", שנדפס בספר "הלכתא רבתא לשבתא" (בני ברק, תשל"ב).

[1] דף. נייר מכתבים רשמי. 29.5 ס"מ. מצב בינוני-טוב. כתמים, בלאי וקרעים. סימני קיפול. כל הדף מצופה בניילון (למינציה).

פתיחה: $2,000

הערכה: $4,000-5,000

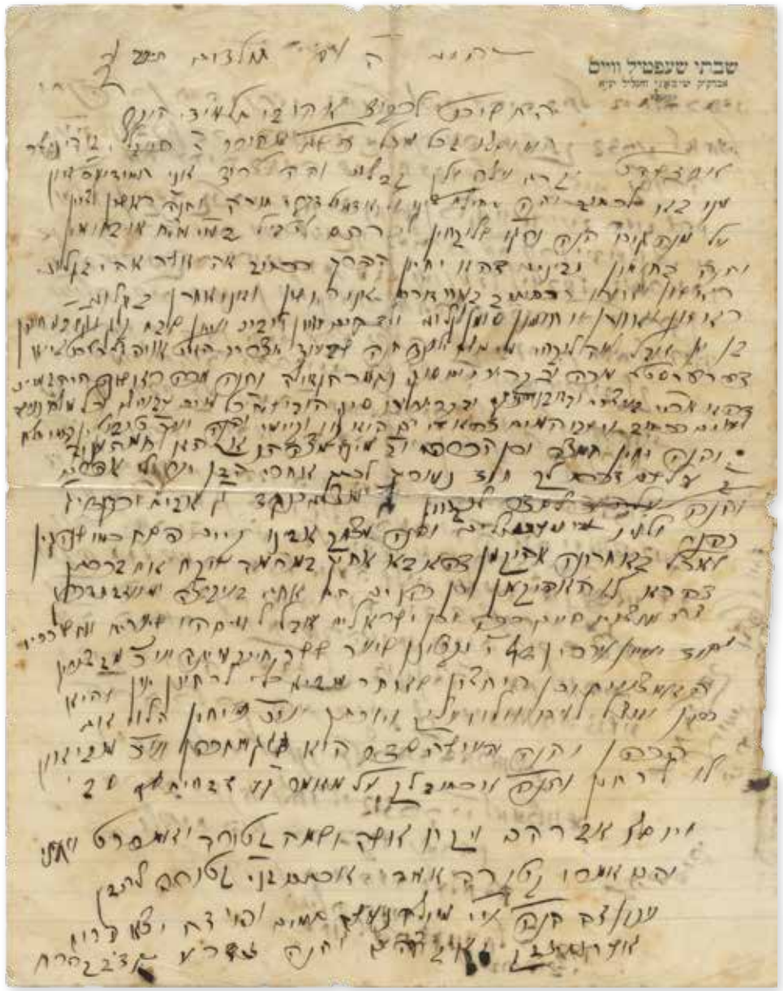

76a

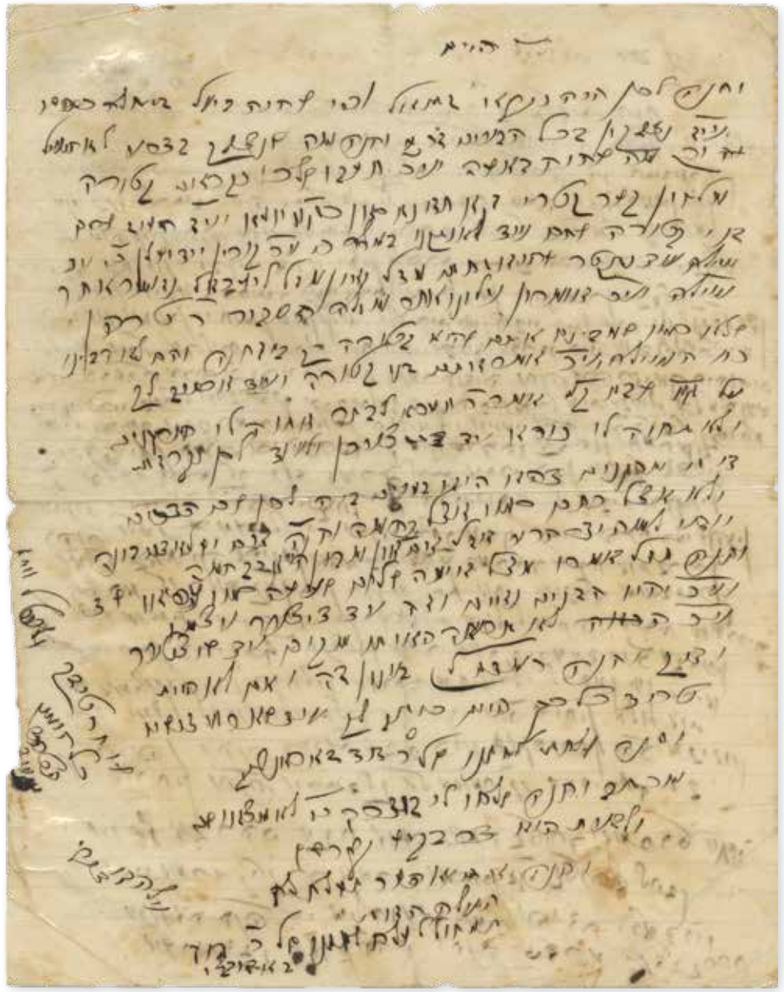

76b

77a

77. הקדשה בכתב-ידו של רבי אלחנן וסרמן – על ספרו "קובץ הערות" – פיעטרקוב, תרצ"ב – מהדורה ראשונה

ספר שו"ת הרשב"א למסכת יבמות ("מלוקטים מתוך ספרי השו"ת") עם "קובץ הערות למסכת יבמות – וקצת ביאורי אגדות על דרך הפשט", מאת הגאון רבי אלחנן בונם ווסרמן "ר"מ בברנוביץ". פיעטרקוב, דפוס חנוך העניך פאלמאן, תרצ"ב [1932]. מהדורה ראשונה. שני שערים. מעבר לשער הראשון: דפוס "Grafja".

בדף המגן הקדמי, הקדשה בכתב-ידו של המחבר רבי אלחנן ווסרמן, אל הרב ד"ר אהרן נויבירט מברלין: "**לכ' הרה"ח היקר ומאד נעלה י"א כש"ת מה"ו אהרן נ"י ד"ר נייווירטה בברלין, מאת המוקירו ומכבדו כרום ערכו – המחבר**".

חותמות של המקבל: "Rabbiner Dr. A. Neuwirth, berlin NW 87" – רבי אהרן נויבירט (תרמ"א-תשי"ח), אביו של הרב יהושע ישעיה נויבירט מחבר הספר הנודע "שמירת שבת כהלכתה".

המחבר, **הגאון רבי אלחנן בונם ווסרמן ראש ישיבת ברנוביץ** (תרל"ה-נרצח בשואה תש"א, הי"ד), מגדולי התורה הנודעים ומראשי הישיבות החשובים בליטא. תלמיד רבי שמעון שקופ בישיבת טלז ותלמידו הגדול של רבינו ה"חפץ חיים". כיהן כר"מ וראש ישיבה בבריסק ובמקומות נוספים. בתקופת מלחמת העולם הראשונה הקים בשליחות ה"חפץ חיים" ישיבה בעיר סמילוביץ (Smilavichy, פלך מינסק, כיום בלרוס). לאחר המלחמה הקים רבי אלחנן את ישיבתו "ישיבת אהל תורה" בעיר ברנוביץ. היה שליחם של ה"חפץ חיים" ורבי חיים עוזר גרודז'נסקי ב"מועצת גדולי התורה"

77b

77c

של "אגודת ישראל". פרסם מאמרי השקפה רבים שלימים נתפרסמו בספרו "עקבתא דמשיחא" (מאמר על הגאולה העתידה שנכתב טרם פרוץ מלחמת העולם השנייה), בהם הביע את השקפת דעת-תורה של רבו ה"חפץ חיים" על ה"לאומנות" הציונית ועל המצב הרוחני בכלל ישראל. בשנות השואה גלה לגטו קובנא, שם נלקח להריגה ב"פורט השביעי", בעת עסקו בתורה בהלכות "קידוש השם", השם יקום דמו.

תורתו ושיעוריו נתפרסמו בספרים: "קובץ הערות", "קובץ שיעורים", "קובץ עניינים", "קובץ אגרות הגרא"ו" ועוד. שיטת לימודו וספריו משמשים עד היום כדרך יסודית בלימוד הישיבתי המעמיק ברחבי עולם התורה. ספר "קובץ הערות" על מסכת יבמות הוא אחד מספרי היסוד של תורת ר' אלחנן, בלימוד עומק הסוגיות בתלמוד, ובהשקפה תורנית צרופה (במאמרו "ביאורי אגדות על דרך הפשט", הוא מביא ומבאר דעת תורה מרבו ה"חפץ חיים" על ענייני התקופה, תקופת "עקבתא דמשיחא"). המהדורה השנייה נדפסה בווילנא בשנת תרצ"ו, ומאז נדפס הספר בעשרות מהדורות עד היום, בווילנא ובשנחאי, ובניו יורק ובתל אביב, בירושלים ובמקומות נוספים.

[3], ב-כז דף; [2], ב-נ דף. 33 ס"מ. נייר יבש, שוליים רחבים. מצב טוב-בינוני. כתמים ובלאי. קרעים בשוליים. דפים רופפים ומנותקים. כריכת בד מקורית, בלויה ופגומה.

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-4,000

78. "חלוקת הש"ס" לעילוי נשמת ה"חזון איש" – בני ברק, חשוון תשנ"ז – חתימות רבי חיים קניבסקי ועוד בכולל חזון איש

דף בכתב-יד, רשימת "חלוקת הש"ס" בין לומדי כולל "חזון איש", לעילוי נשמת מייסד הכולל רבינו מרן ה"חזון איש", עד ליום היארצייט ט"ו חשון תשנ"ח. [בני ברק, חשוון תשנ"ז, 1996].

הרשימה כוללת את שמות המסכתות ולצדם – חתימות המקבלים על עצמם ללמוד מסכתות גמרא לעילוי נשמת ה"חזון איש". בין החותמים נמנים אברכים חשובים מלומדי הכולל, מהמבוגרים שבהם גדולי תורה נודעים ועד לצעירי האברכים.

מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי (בן אחותו ותלמידו של ה"חזון איש"), חתום בדף זה 10 פעמים בחתימת יד-קדשו: "חיים קניבסקי", על לימוד מסכתות שונות (שכנראה לא נלקחו ע"י אחרים): יומא, נזיר, גיטין, בבא קמא, סנהדרין, עבודה זרה, מנחות, נדה וסדר טהרות.

בין החותמים האחרים: רבי יוסף גרבר, רבי משה צביון, רבי דב וינטרויב (ר' בערל, החברותא של רבי חיים קניבסקי במשך יותר משבעים שנה), רבי חיים דוד שטרן, הרב בוגרד, הרב יעקובזון, ועוד רבים מחשובי הלומדים ב"כולל חזון איש".

דף כפול. 21 ס"מ. מצב טוב.

פתיחה: $1,000

הערכה: $1,500-2,500

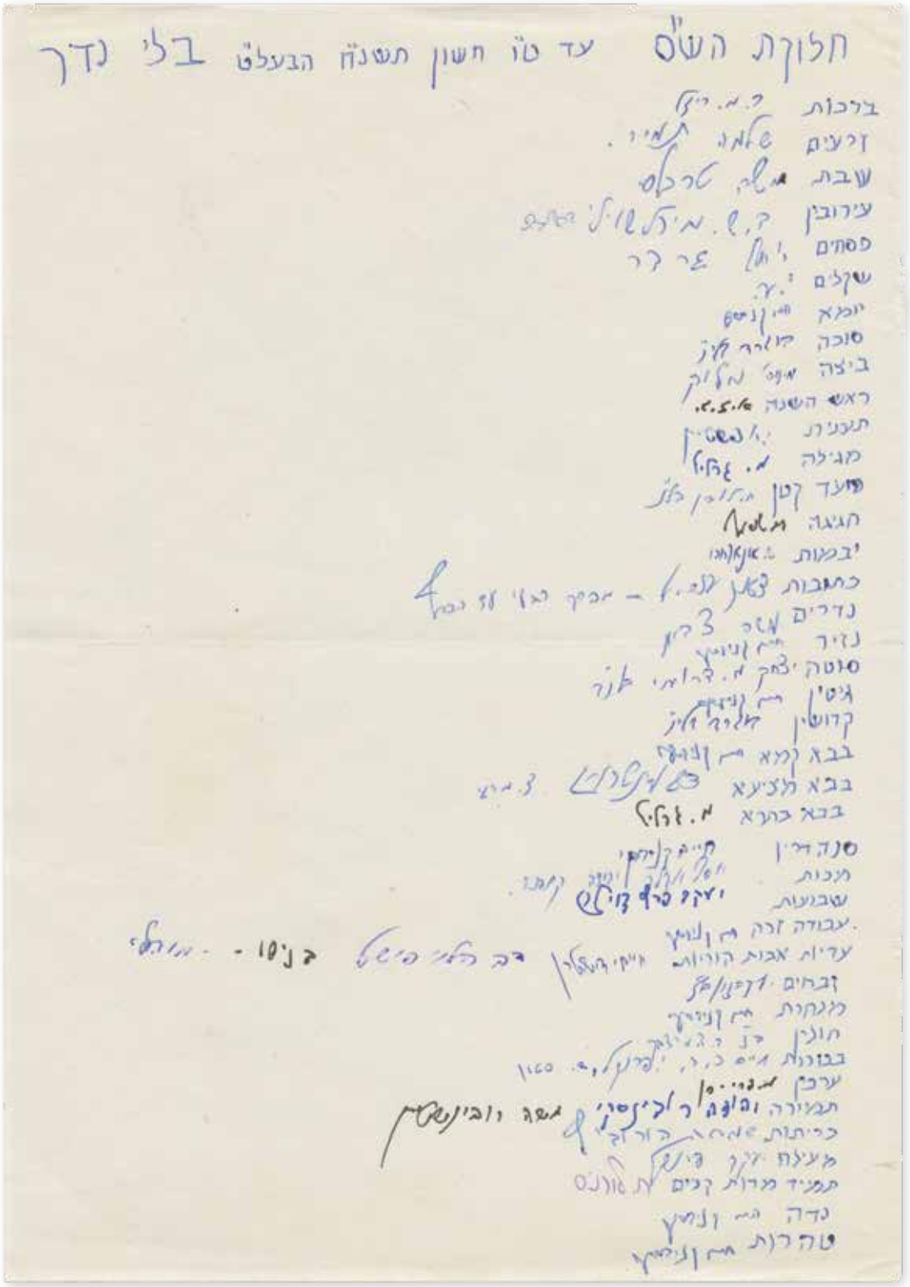

78

79. Catalogo dos libros – קטלוג ספרים מבית דפוסו של מנשה בן ישראל – אמשטרדם, תי"ב, 1652 – המהדורה המקורית – נדיר במיוחד

Catalogo dos libros que Semuel ben Israel Soeiro, vende, estampados todos na sua typographia, adjuntos os preços, para que cada qual saiba o que valem [קטלוג של הספרים שמוכר שמואל בן ישראל סואירו, נדפסו כולם בבית הדפוס שלו, בצרוף המחירים לפי מה שנמכר כל אחד, וכמה הוא שווה]. אמשטרדם, [דפוס שמואל בן ישראל סואירו], תי"ב [1652]. פורטוגזית.

לפנינו עותק מקורי, נדיר במיוחד, של קטלוג ספרים למכירה מבית דפוסו של מנשה בן ישראל, הידוע כקטלוג הספרים המוקדם ביותר של בית דפוס עברי, שהגיע לידינו. הקטלוג כולל רשימה של ספרים עבריים וספרים בספרדית, ומחיריהם המקוריים, כפי שנקבעו בסמוך לזמן ההדפסה (על מחיריהם של ספרים עבריים בשנים אלו ישנו מידע מועט מאוד).

בין פועליו הרבים, נודע מנשה בן ישראל כמייסד בית הדפוס העברי הראשון בעיר אמשטרדם. בית הדפוס נוסד על ידי מנשה בשנת שפ"ז, ולימים הפכה אמשטרדם לבירת הספר העברי בעולם, למשך כמאה וחמישים השנים הבאות. לאחר הקמתו ניהל מנשה באופן אישי את בית הדפוס בשנים שפ"ז–ת"ב. בשנים ת"ג–ת"ה היה בית הדפוס מוחכר לאליהו אבוהב, ובשנים ת"ו–ת"ח היה ברשותו של בנו הבכור של מנשה, יוסף בן ישראל. בשנים ת"ט–תי"ב נוהל בית הדפוס על ידי בנו השני של מנשה, שמואל בן ישראל (החותם את שמו גם: סואירו (Soeyro), שם משפחת אמו של מנשה בן ישראל, או: אברבנאל, שם משפחת אמו של שמואל, אשתו של מנשה). בשנת תי"ג חזר מנשה לנהל את בית הדפוס, ונדפסו בו ספרים עד לשנת תט"ו. גם בשנים בהן הייתה הנהלת בית הדפוס נתונה בידי אליהו אבוהב או בידי בניו של מנשה, שימש מנשה בן ישראל כעורך וכמגיה של הספרים, וכפי הנראה היה גם מעורב בבחירת הספרים העתידים להיות מודפסים.

הקטלוג שלפנינו נדפס בשנת תי"ב, לקראת סופה של התקופה בה ניהל את בית הדפוס שמואל בן ישראל סואירו, והוא מהווה עדות חשובה מכלי ראשון לעולם הדפוס העברי והמסחר בספרים עבריים באמשטרדם באותם הימים.

הקטלוג נדפס בפורטוגזית, וכולל שמות של 65 ספרים, בשני מדורים: ספרים עבריים ("Hebraicos"), וספרים בספרדית ("Hespanhoes"). לצד שמות הספרים מופיע מחירו של כל ספר במטבע ההולנדית של הימים ההם: ."flor" [Florin, פלורין], ."plac" [plaack, פלאק; (פלורין אחד = עשרים פלקים)].

זוהי רשימה חלקית של הספרים שנדפסו בבית דפוסו של מנשה בן ישראל עד אותה העת (ישנם ספרים שנדפסו בידי מנשה ואינם מופיעים בו, כפי הנראה מפני שאזלו, או מפני שנדפסו בשביל מחברים או מביאים לדפוס אחרים שמכרו בעצמם את הספרים). כמו כן, מוזכרות בקטלוג מספר מהדורות שלא שרד מהן אפילו עותק אחד, וקטלוג זה הוא המקור היחיד לכך שנדפסו. בסופה של רשימת הספרים העבריים, מופיעה השורה "otros muytos libros estampados noutras partes" (בעברית: "וספרים רבים אחרים שנדפסו בשאר מקומות"), ומכאן נלמד שבניו של מנשה בן ישראל עסקו גם במכירת ספרים שלא נדפסו על ידם.

בין הספרים המוזכרים בקטלוג: מספר מהדורות תנ"ך, בהן המהדורה הנודעת משנת שצ"א–שצ"ה (ראו פריט 39 בקטלוג זה); חומשים וספרי תפילה; מספר מהדורות של ספר תהלים; משניות עם נקודות, ת"ו; ספר עיר דוד לרבי דוד די לארא, ת"ח; ספר סוד ישרים לרבי יהודה אריה ממודינא, ת"ט; ספר האמונות לרס"ג, ת"ח; ספר עשרה מאמרות לרמ"ע מפאנו, ת"ו; ספר נשמת חיים למנשה בן ישראל, תי"ב; ועוד רבים.

[1] דף כפול (4 עמ' מודפסים). 15 ס"מ בקירוב. מצב כללי טוב. כתמים קלים. סימן קיפול. קרעים חסרים קטנים בסימן הקיפול. מוצמד לפספרטו בנייר–דבק.

ראו בהרחבה: א' יערי, מבית דפוסו של מנשה בן ישראל, הוצאת תרשיש, ירושלים תש"ז. יערי הדפיס שם פקסימיליה של קטלוג זה.

נדיר במיוחד. אינו מופיע בקטלוג הספריה הלאומית. לא רשומים עותקים ב–WorldCat.

פתיחה: $3,000

הערכה: $10,000-15,000

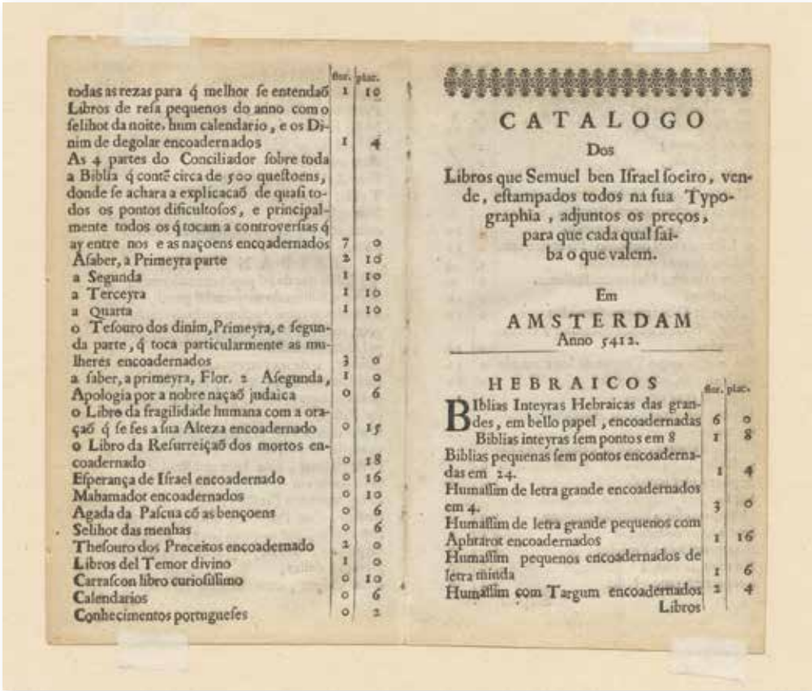

CATALOGO
Dos
Libros que Semuel ben Iſrael ſociro, vende, eſtampados todos na ſua Typographia, adjuntos os preços, para que cada qual ſaiba o que valem.
Em
AMSTERDAM
Anno 5412.

HEBRAICOS

	flor.	plac.
Biblias Inteyras Hebraicas das grandes, em bello papel, encoadernadas	6	0
Biblias inteyras ſem pontos em 8	1	8
Biblias pequenas ſem pontos encoadernadas em 24.	1	4
Humaſſim de letra grande encoadernados em 4.	3	0
Humaſſim de letra grande pequenos com Aphtarot encoadernados	1	16
Humaſſim pequenos encoadernados de letra miuda	1	6
Humaſſim com Targum encoadernados	2	4

Libros

	flor.	plac.
todas as rezas para q̃ melhor ſe entendaõ	1	10
Libros de reſa pequenos do anno com o ſelihot da noite, hum calendario, e os Dinim de degolar encoadernados	1	4
As 4 partes do Conciliador ſobre toda a Biblia q̃ contẽ circa de 500 queſtoens, donde ſe achara a explicaçaõ de quaſi todos os pontos dificultoſos, e principalmente todos os q̃ tocam a controverſias q̃ ay entre nos e as naçoens encoadernados	7	0
Aſaber, a Primeyra parte	2	10
a Segunda	1	10
a Terceyra	1	10
a Quarta	1	10
o Teſouro dos dinim, Primeyra, e ſegunda parte, q̃ toca particularmente as mulheres encoadernados	3	0
a ſaber, a primeyra, Flor. 1 Aſegunda,	1	0
Apologia por a nobre naçaõ judaica	0	6
o Libro da fragilidade humana com a oraçaõ q̃ ſe fes a ſua Alteza encoadernado	0	15
o Libro da Reſurreiçaõ dos mortos encoadernado	0	18
Eſperança de Iſrael encoadernado	0	16
Mahamador encoadernados	0	10
Agada da Paſcua cõ as bençoens	0	6
Selihot das menhas	0	6
Theſouro dos Preceitos encoadernado	2	0
Libros del Temor divino	1	0
Carraſcon libro curioſiſſimo	0	10
Calendarios	0	6
Conhecimentos portugueſes	0	2

79a

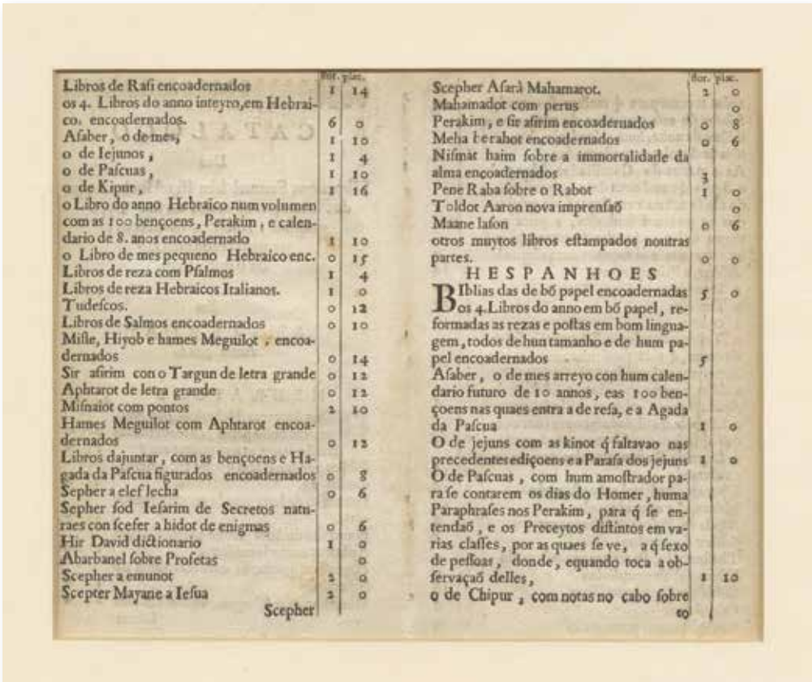

	flor.	plac.
Libros de Raſi encoadernados	1	14
os 4. Libros do anno inteyro, em Hebraico, encoadernados.	6	0
Aſaber, o de mes,	1	10
o de Iejunos,	1	4
o de Paſcuas,	1	10
o de Kipur,	1	16
o Libro do anno Hebraico num volumen com as 100 bençoens, Perakim, e calendario de 8. anos encoadernado	1	10
o Libro de mes pequeno Hebraico enc.	0	15
Libros de reza com Pſalmos	1	4
Libros de reza Hebraicos Italianos.	1	0
Tudeſcos.	0	12
Libros de Salmos encoadernados	0	10
Miſle, Hiyob e hames Meguilot, encoadernados	0	14
Sir aſirim con o Targun de letra grande	0	12
Aphtarot de letra grande	0	12
Miſnaiot com pontos	2	10
Hames Meguilot com Aphtarot encoadernados	0	12
Libros dajuntar, com as bençoens e Hagada da Paſcua figurados encoadernados	0	8
Sepher a elef lecha	0	6
Sepher ſod Ieſarim de Secretos naturaes con ſcefer a hidot de enigmas	0	6
Hir David dictionario	1	0
Abarbanel ſobre Profetas		0
Scepher a emunot	2	0
Scepter Mayane a Ieſua	2	0

Scepher

	flor.	plac.
Scepher Aſarà Mahamarot.	2	0
Mahamadot com perus		0
Perakim, e ſir aſirim encoadernados	0	8
Meha berahot encoadernados	0	6
Niſmàt haim ſobre a immortalidade da alma encoadernados	3	
Pene Raba ſobre o Rabot	1	0
Toldot Aaron nova imprenſaõ		0
Maane laſon	0	6
otros muytos libros eſtampados noutras partes.	0	0

HESPANHOES

	flor.	plac.
Biblias das de bõ papel encoadernadas	5	0
os 4. Libros do anno em bõ papel, reformadas as rezas e poſtas em bom linguagem, todos de hum tamanho e de hum papel encoadernados	5	
Aſaber, o de mes arreyo con hum calendario futuro de 10 annos, eas 100 bençoens nas quaes entra a de reſa, e a Agada da Paſcua	1	0
O de jejuns com as kinot q̃ faltavao nas precedentes ediçoens e a Paraſa dos jejuns	1	0
O de Paſcuas, com hum amoſtrador para ſe contarem os dias do Homer, huma Paraphraſes nos Perakim, para q̃ ſe entendaõ, e os Preceytos diſtintos em varias claſſes, por as quaes ſe ve, a q̃ ſexo de peſſoas, donde, equando toca a obſervaçaõ delles,	1	10
o de Chipur, com notas no cabo ſobre		

eo

79b

80. "גזטה ד'אמסטרדם" – העיתון היהודי הראשון בעולם – אמשטרדם, תל"ג, מרץ 1673 – המהדורה האיטלקית הנדירה

גיליון של עיתון החדשות "גזטה ד'אמסטרדם" (Gazzetta D'Amsterdam). אמשטרדם, יום חמישי, [י"ג ניסן תל"ג] 30 במרץ 1673. איטלקית. בשולי העמוד האחרון: "נדפס בביתו של דוד תרטאס" (Stampata in Casa di David Tartas).

העיתון "גזטה ד'אמסטרדם", שהופיע באיטלקית ובספרדית, נחשב בעיני חוקרים רבים לעיתון היהודי הראשון בעולם. הוא ראה אור החל משנת 1672, והקדים ביותר מעשור את העיתון ביידיש "קורנטין" שנדפס אף הוא באמשטרדם (החל מ–1686). המדפיס, דוד בן אברהם דה קאסטרו תרטאס, בן למשפחת אנוסים מפורטוגל, היה מהבולטים שבמדפיסי אמשטרדם, אשר הוציא תחת ידו עשרות ספרי קודש והגות בעברית, בספרדית ובפורטוגזית, ועסק במקביל גם בהוצאת עיתוני חדשות. את עבודתו כמדפיס החל בשנת 1647 כסדר בבית דפוסו של מנשה בן ישראל.

אף שהעיתון אינו נושא אופי יהודי מוצהר ואינו עוסק מפורשות ב"חדשות יהודיות", קהל היעד המובהק שלו היה קהילות הסוחרים והאנוסים מקרב גולי ספרד ופורטוגל. סוחרים אלו, שישבו בערי נמל ברחבי אירופה, הבלקן, האימפריה העות'מאנית והעולם החדש, השתמשו באיטלקית ובספרדית כ'לינגואה פרנקה' לצורכי מסחר ודיפלומטיה. מערכת העיתון, אשר התבססה על רשת כתבים עצמאית, וכן על תרגום ועיבוד של ידיעות מתוך עיתונים מקומיים בהולנדית ובצרפתית, סיפקה לקוראיה מידע פוליטי, צבאי וכלכלי חיוני שהיה דרוש לניהול עסקיהם חובקי העולם, תוך זהירות רבה מלחשוף סממנים יהודיים מובהקים שעלולים היו לסכן את הסוחרים, ובפרט את האנוסים שבהם, בארצות קתוליות שבהן פעלה עדיין האינקוויזיציה.

הגיליון שלפנינו מודפס באיטלקית. ידוע לפחות על גיליון נוסף שנדפס באיטלקית, מהתאריך 14 בספטמבר 1673. לא ברור כמה זמן התקיימה מהדורה איטלקית זו, ואם העיתון החליף שפה לתקופה מסוימת או שגיליונותיו נדפסו במקביל בשתי השפות, ספרדית ואיטלקית. כמו כן, אין בידינו ידיעות ודאיות על היקף התפוצה של העיתון, אך ייתכן שהוא נשלח למנויים בארצות שונות, בדומה למכתבי–חדשות שראו אור באיטליה ובגרמניה בתקופה זו, ואשר היו ממבשריה של העיתונות המודפסת באירופה.

גיליון זה שלפנינו ראה אור בעיצומה של מלחמת הולנד–צרפת (1672–1678), סמוך לתום שנת 1672 שנחרתה בהיסטוריה של הרפובליקה ההולנדית כ"שנת האסון" (Rampjaar), ובה הותקפה הרפובליקה על ידי קואליציה בראשות לואי ה–14 מלך צרפת, אנגליה, וכמה נסיכויות גרמניות.

הגיליון מספק הצצה מרתקת לחדשות של אותם ימים: מפריז (27 במרץ) מדווח כי הכנות המלך לצאת למלחמה נמשכות במלוא המרץ, והמצביא הנסיך דה קונדה עתיד לצעוד לאוטרכט בראש צבא עצום של 25,000 רגלים ו–25,000 פרשים; מלונדון (22 במרץ) מגיע דיווח על פעילות דיפלומטית ערה, דיונים בפרלמנט בנושאי דת, ושליחים ממוסקבה וחצרות אירופה; מדנציג (18 במרץ) מדווח על כך שהגנרל (ולימים מלך פולין) יאן סובייסקי יצא בראש כוחותיו כדי להתמודד עם איום הפלישה של האימפריה העות'מאנית (ניצחונו על העות'מאנים בקרב וינה זיכהו בכינוי "מושיעה של אירופה"); מגרמניה (28 במרץ) מובאים דיווחים על מהלכים דיפלומטיים בחצר הקיסרות בווינה ועל מעורבות הנסיך הבוחר מברנדנבורג בגיבוש קואליציה צבאית נגד לואי ה–14 מלך צרפת; מהאג ומאמשטרדם (29–30 במרץ) מגיעים דיווחים על התארגנות הצבא ההולנדי תחת פיקודו של הנסיך מאוראנז', לצד ידיעות על תנועת ספינות סוחר ואניות מלחמה, מאמצי הביצור של הצרפתים בערי הולנד, והתארגנות דיפלומטית לוועידת שלום בין המעצמות שעתידה להתכנס בעיר הניטרלית קלן בחודש אפריל.

GAZZETTA.

D' AMSTERDAM

Di Giovedi 30. Marzo. 1673.

FRANCIA.

Parigi li 27 Marzo.

BEn che si vociferi, che con l' apparenza di pace il Rè non si partirà li 15. Aprile, come era la resolutione, l' intende però assolutamente il contrario, & che il Principe di Conde in breve marciarà per Vesel. Tutti li manifattori della Città lavorano per allestire l'Equipaggio del Rè, & da per tutto si fa levate di genti, come che se non vi fussi apparenza di pace, non ostante, che da tutti venga desidetata, volendo più tosto la nostra natione, guerra contro la Spagna, che contro li Olandesi, & si dice, che l'Inghilterra medesima habbi fomentato a ciò, ma non li vien porto l' orecchie. S.M. ha dato il Comandamento sopra il Reggimento di Navarra al Sig. Albert. Il Sig. Cardinal Bonsi, ritornando dalla congregatione delli Stati di Linguadoca fù hieri all'audienza del Re, & hoggi è quà comparso un' inviato del Magistrato d' Amburgo. L' Armata del Sig. Principe di Conde composta di 25000. Pedoni, & 25000. Cavalli si congeagherà a Utrecht, il Luogotenente Geneaale sarà il Duca di Luxenburgo, & Maresciallo di Campo di S.A. saranno li Ss. de Choiseul, & Magalotti.

INGHILTERRA

Londra li 22 Marzo.

IL Sig. Vinian inviato di Moscovia si ritrova quà, & un' di questi giorni haverà audienza dal Rè. Il Conte di Peterbourg, & il Cavalliere Peterwiche son partiti questo giorno per la via di Strasbourgo alla volta di Vienna. Il Sig. Sprag è di ritorno di Francia dove era andato, come inviato Straordinario del Re, & hora dicesi, che a Dunes si a guinto un' inviato straordinario del Re Christianissimo si acudisce adesso con più d'applicatione al preparamento della flotta, per, che l' intende che li Stati delle Provincie Unite ne mettono alli ordine una assai poderosa, che è tutto il contrario

servizio di S.M. Britannica devino deporsi da loro offity, nel resto la preparatione delli Armata navale proseguivano felicemente, ma sopra tutto pochi Denari alcansa il Re. Vn numero di 100. Franzesi s' era messo in camino per saccheggiare il Villaggio di Cocquin, il Sig Reminger Alfiere nel Reggimento del Sig. Baron de Grilpere, che è in guarnigione à Vinkebeurt fù comandato con 30. huomini per andare a tagliarli il cammino, parte del suo quartiere con 4. scaluppe, ò siano barchette, & prese posto tra Utrecht, & Noerdse Verlaet in una Casa assai forte. Gl' Inimici passandovi qual che tempo dopoi l' Alfiere li fece caricare di tal maniera, che 30. nerestatono sul tiro, & 20. feriti per quel' che han referito li Villa- si difesero però come valorosi, ma non uccisero de nostri, se non 4. & 3. ne ferirono; Il Cornetta si ritirò, ma il giorno seguente li Franzesi irati contro la Casa istessi diedero fuoco Si tiene avuiso di Madrid, che il Conte Portia essendo arrivato a Barcellona con 2000. Alemanni, & il Sig. Conte Pignattelli con 1600. Italiani, & che a Saragosa facevono una ricrescita di soldatesca di 4000. huomini, che u' erono passati 2000. cavalli d' Andalusia destinati per rincontrare l' Armata di Catalogna & che in breve dovevano esser seguitati di 2000. altri Combatenti. Qua si parla a una voce, che si farà pace con le due Corone, & dicono, che le Capitulationi si ano come premeditate. Il luogo da trattarie sarà la Città di Colonia d' onde da tutte le parti li Deputati dourebbero trovarsi li 18 d' Aprile prossimo. ma c'échi ha della difficultà a creder una così repente mutatione, tanto più che si vede li Franzesi dà per tutto fortificarsi, trattando tra l' altre di fabbricare 4 Cittadelle a Utrecht. Il di 23 stante il Capitano Sanderson uscendo di Odewater cong 90. Marinari in barche rincontrò 3. Compagnie d' Inimici di ritorno d' Voerden, li scaricò soprà così rozzamente, che ammazzò la maggior parte, prese prigionieri 2. Capitani, 42 soldati. Hieri si dreeva nella borsa, che dall' inimici siano state predate 5. Navi del convoio, che andava per Brema, & per Amburgo, ma si sta aspettando con prime lettere di sentirne li proprio. S' intende, che Monsieur Fariaux. che è stato al servizio di S.M. Cattolica sia stato creato Governatore di Mastricht, come piazza di grand' importanza, & egli come persona idonea a cose grandi.

Stampata in Casa di David Tartas

80a

[4] עמ' (גיליון מקופל לשניים, שתי עמודות בכל עמוד). 16 ס"מ בקירוב. מצב טוב. סימני קיפול. קמטים וכתמים קלים. נתון בתוך מסגרת פספרטו.

גיליונות מוקדמים של ה"גאזטה", ובפרט מהשנים הראשונות להופעת העיתון, הם נדירים ביותר וכמעט אינם בנמצא באוספים ציבוריים. הגיליון שלפנינו, משנת 1673, הוא מהמוקדמים ביותר הידועים כיום בעולם, ואחד העותקים היחידים ששרדו ממהדורה זו. עד אמצע שנות ה–70 של המאה ה–20 היה ידוע במחקר רק על גיליונות בספרדית משנת 1675 ואילך. מאוחר יותר התגלו הגיליונות באיטלקית באוסף הולנדי פרטי, ועותקים בספרדית משנים מוקדמות יותר התגלו בארכיון בלונדון.

ספרות:

1. שמואל שניצר, "ובכל זאת הבכורה שייכת ל'גאזיטה'", קשר 2, נובמבר 1987, עמ' 10–3. הגיליון שלפנינו מוזכר במאמר (עמ' 8) כגילוי נדיר מאוסף הולנדי פרטי.

2. L. Fuks and R. G. Fuks-Mansfeld, Hebrew Typography in the Northern Netherlands 1585-1815, Leiden 1987, עמ' 342.

3. Hilde Pach-Oosterbroek, Arranging Reality: The Editing Mechanisms of the World's First Yiddish Newspaper, the Kurant (Amsterdam, 1686–1687), PhD dissertation, University of Amsterdam, 2014, p. 83, n. 47.

מקור:

1. אוסף י' אנדרסון (J. Anderson), ולארדינגן, הולנד.

2. אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans); וראו ספרו: M.H. Gans, Memorbook, עמ' 145–144.

פתיחה: $2,000

הערכה: $8,000-10,000

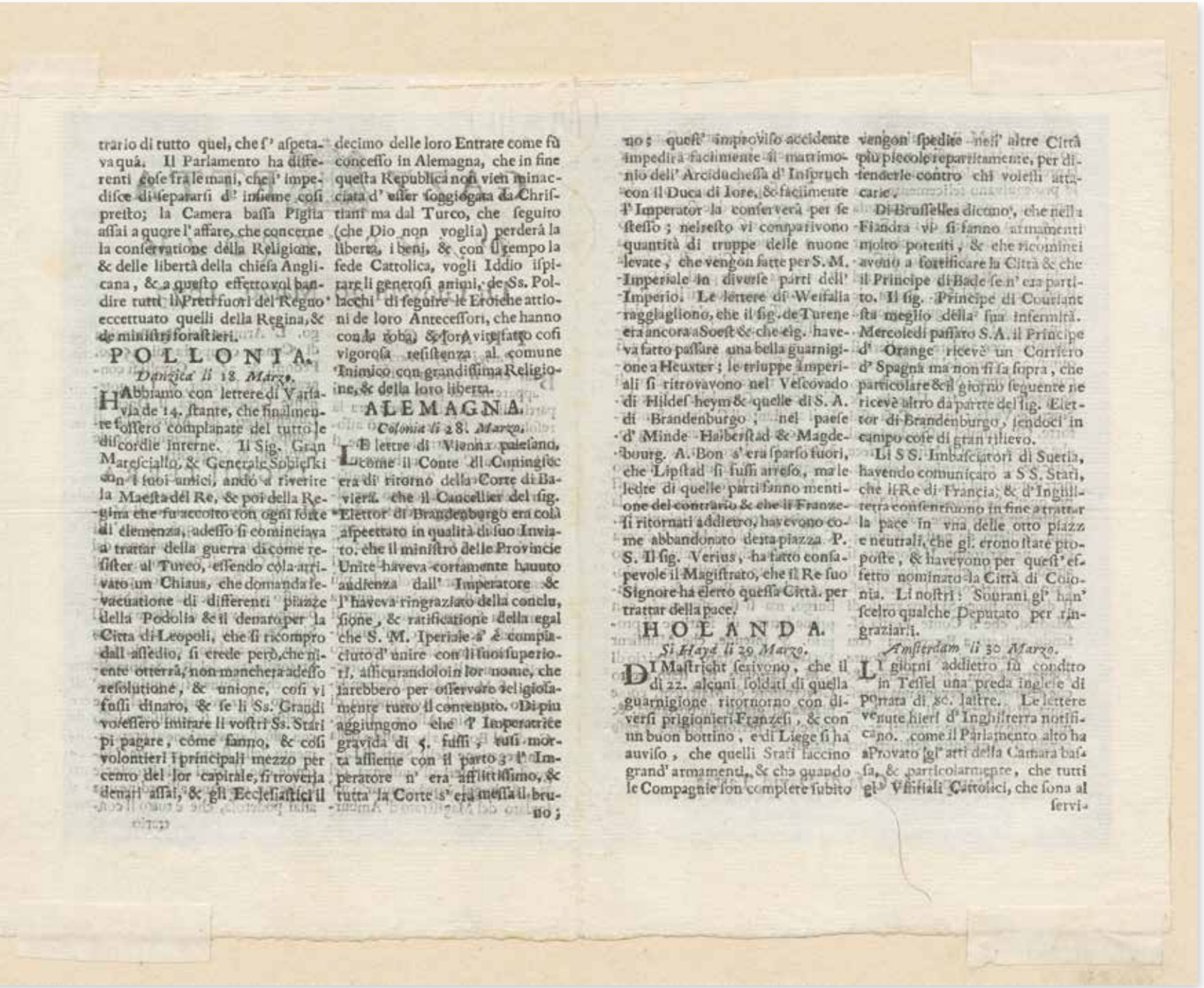

trario di tutto quel, che s' aspetta-
va quà. Il Parlamento ha diffe-
renti cose fra le mani, che l' impe-
disce di separarsi d' insieme così
presto; la Camera bassa Piglia
assai a quore l' affare, che concerne
la conservatione della Religione,
& delle libertà della chiesa Angli-
cana, & a questo effetto vol ban-
dire tutti li Preti fuori del Regno
eccettuato quelli della Regina, &
de ministri forastieri.

POLLONIA.

Danzica li 18. Marzo.

HAbbiamo con lettere di Varsa-
via de 14. stante, che finalmen-
te s'offero complanate del tutto le
discordie interne. Il Sig. Gran
Marescialto, & Generale Sobieski
con i suoi amici, andò a riverire
la Maestà del Re, & poi della Re-
gina che fu accolto con ogni sorte
di clemenza, adesso si cominciava
a trattar della guerra di come re-
sister al Turco, essendo cola arri-
vato un Chiaus, che domanda le
evacuatione di differenti piazze
della Podolia & il denaro per la
Cita di Leopoli, che si ricompro
dall' assedio, si crede però, che ni-
ente otterrà, non mancherà adesso
resolutione, & unione, così vi
fussi dinaro, & se li Ss. Grandi
volessero imitare li vostri Ss. Stati
pi pagare, come fanno, & così
volontieri i principali mezzo per
cento del lor capitale, si troverà
denari assai, & gli Ecclesiastici il
decimo delle loro Entrate come fù
concesso in Alemagna, che in fine
questa Republica non vien minac-
ciata d' esser soggiogata da Christi-
ani ma dal Turco, che seguito
(che Dio non voglia) perderà la
libertà, i beni, & con il tempo la
fede Cattolica, vogli Iddio ispi-
rare li generosi animi, de Ss. Pol-
lacchi di seguire le Eroiche attio-
ni de loro Antecessori, che hanno
con la roba, & sovra vita fatto così
vigorosa resistenza al comune
Inimico con grandissima Religio-
ne, & della loro libertà.

ALEMAGNA.

Colonia li 28. Marzo.

LE lettere di Vienna paesano,
come il Conte di Coningsec
era di ritorno della Corte di Ba-
viera, che il Cancellier del sig.
Elettor di Brandenburgo era colà
aspettato in qualità di suo Inviato,
che il ministro delle Provincie
Unite haveva certamente hauuto
audienza dall' Imperatore &
l' haveva ringraziato della conclu-
sione, & ratificatione della egal
che S. M. Iperiale s' è compia-
ciuto d' unire con li suoi superio-
ri, assicurandoloin lor nome, che
sarebbero per osservare religiosa-
mente tutto il contenuto. Di piu
aggiungono che l' Imperatrice
gravida di 5. fussi, fusi mor-
ta assieme con il parto 3 l' Im-
peratore n' era afflittissimo, &
tutta la Corte s' era messa il bru-
no; quest' improviso accidente
impedirà facilmente il matrimo-
nio dell' Arciduchessa d' Insprucb
con il Duca di Iore, & facilmente
l' Imperator la conserverà per se
stesso; nel resto vi comparivono
quantità di truppe delle nuone
levate, che vengon fatte per S. M.
Imperiale in diverse parti dell'
Imperio. Le lettere di Westfalia
raggagliono, che il sig. de Turene
era ancora a Soest & che sig. have-
va fatto passare una bella guarnigi-
one a Heuxter; le truppe Imperi-
ali si ritrovavono nel Vescovado
di Hildesheym & quelle di S. A.
di Brandenburgo, nel paese
d' Minde Halberstad & Magde-
bourg. A. Bon s' era sparso fuori,
che Lipstad si fussi arreso, ma le
lettre di quelle parti fanno menti-
one del contrario & che li Franze-
si ritornati addietro, havevono co-
me abbandonato detta piazza P.
S. Il sig. Verius, ha fatto consa-
pevole il Magistrato, che il Re suo
Signore ha eletto quella Città. per
trattar della pace.

HOLANDA.

Si Haye li 29 Marzo.

DI Mastricht scrivono, che il
di 22. alcuni soldati di quella
guarnigione ritornorno con di-
versi prigionieri Franzesi, & con
un buon bottino, e di Liege si ha
auviso, che quelli Stati faccino
grand' armamenti, & che quando
le Compagnie son complete subito
vengon spedite nell' altre Città
più piccole separatamente, per di-
enderle contro chi volesse atta-
carle.

Di Brusselles dicono, che nella
Fiandra vi si fanno armamenti
molto potenti, & che ricominci
avevo a fortificare la Città & che
il Principe di Bade se n' era parti-
to. Il sig. Principe di Courlant
sta meglio della sua infermità.
Mercoledì passato S. A. il Principe
d' Orange ricevè un Corriero
d' Spagna ma non si sa sopra, che
particolare & il giorno seguente ne
ricevè altro da parte del sig. Elet-
tor di Brandenburgo, sendoci in
campo cose di gran rilievo.

Li S S. Imbasciatori di Suetia,
havendo comunicato a S S. Stati,
che il Re di Francia, & d' Inghil-
terra consentirono in fine a tratter
la pace in vna delle otto piazz
e neutrali, che gl' erono state pro-
poste, & havevono per quest' ef-
fetto nominato la Città di Colo-
nia. Li nostri Sourani gl' han'
scelto qualche Deputato per rin-
graziarli.

Amsterdam li 30 Marzo.

LI giorni addietro fù condito
in Tessel una preda inglese di
portata di 80. lastre. Le lettere
venute hieri d' Inghilterra notifi-
cano. come il Parlamento alto ha
aprovato gl' atti della Camara bas-
sa, & particolarmente, che tutti
gl' Vfiziali Cattolici, che sona al
servi-

80b

81. מסמך בכתב-יד – המרת דתם של היהודים – דרום הולנד, תל"ז, 1677

מסמך בכתב-יד, טיוטה לצעדים שהציע הסינוד של הכנסייה הרפורמית של דרום הולנד להמרת דתם של היהודים. [אולי דלפט], 1677 [תל"ז]. הולנדית.

טיוטת הצעה שנוסחה בסינוד של הכנסייה הרפורמית של דרום הולנד (De Particuliere Synode van Zuid-Holland) שהתכנס בדלפט בשנת 1677. ההצעה, אשר דנה בצעדים הנוגעים להמרת דתם של היהודים לנצרות, הוגשה לאסיפת הנציגים של הרפובליקה ההולנדית (Staten-Generaal), אך צעדים אלה מעולם לא יושמו בפועל.

זוהי אחת מן הדוגמאות הבודדות למסמך בו ניסחה הכנסייה הרפורמית ההולנדית (Gereformeerde Kerk) צעדים קונקרטיים להמרת דתם של היהודים לנצרות. לא ידוע לנו אם נוסח טיוטה זה זהה לנוסח הסופי שהוגש לבחינת הפרלמנט.

[6] דף (מתוכם 4 עמודים כתובים). 33 ס"מ. מצב טוב. כתמים קלים. נקב בדף הראשון כתוצאה מחריכת דיו. קרעים וקמטים קלים בשוליים. כרוך בכריכת קלף חדשה.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

המסמך נסרק בשלמותו וזמין לצפייה באתר הספרייה הלאומית (מס' מערכת 010375000000005171).

פתיחה: $1,000

הערכה: $3,000-5,000

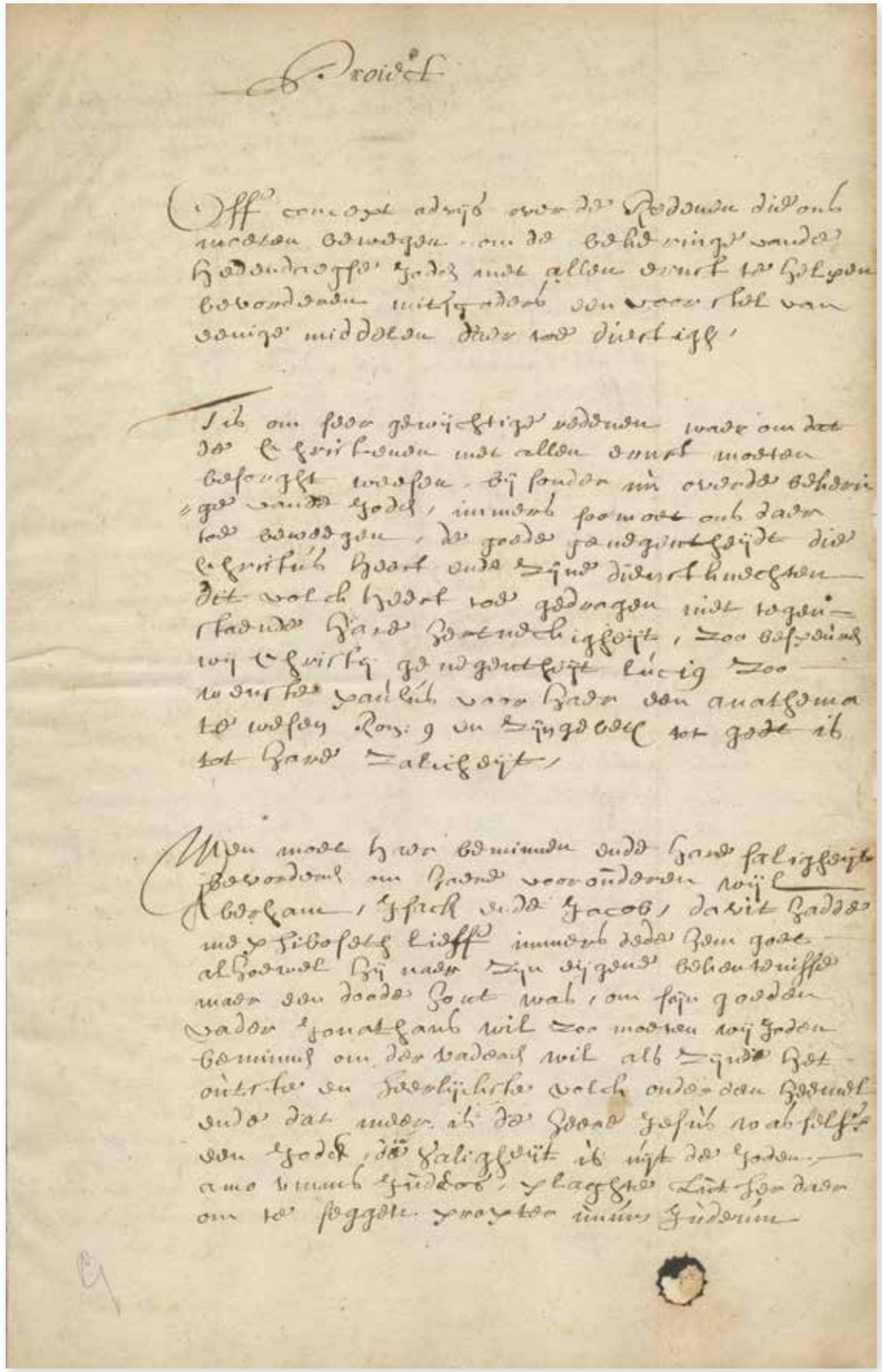

81

82. כתב-יד בספרדית – ההשגחה האלוקית על ישראל, מאת רבי שאול מורטירה – אמשטרדם, תל"ח, 1678

...Providencia de Dios con Ysrrael y verdad y heternidad de la ley Moses [השגחת האל על ישראל ואמיתותה ונצחיותה של תורת משה], העתקה בכתב-יד של חיבור מאת רבי שאול לוי מורטירה. אמשטרדם, תל"ח, 1678. ספרדית.

תרגום ספרדי של חיבור ארוך מאת רבי שאול לוי מורטירה, מועתק בכתב-יד בידי מספר סופרים. החיבור מוקדש לדיון בהשגחה האלוהית, אשר ממשיכה להתקיים כל העת ומעולם לא סרה מן העולם, גם לאחר הניסים המתוארים בתנ"ך. החיבור גם מתפלמס עם הדת הנוצרית ומצביע על סתירות בבשורות שבברית החדשה, ובהמשך, מנסה להוכיח את שלמותה ונצחיותה של תורת משה ולהראות שהאמונות הנוצריות שגויות מיסודן.

במקור נכתב החיבור בפורטוגזית ונקרא "Tratado da verdade da lei de Moisés" [חיבור על אמיתותה של תורת משה]; נערך ותורגם לספרדית סמוך לאחר כתיבתו בידי החכם משה רפאל ד'אגילר (Aguilar, 1611-1679).

עמוד השער והעמוד האחרון מאוירים בעיטורים פרחוניים. כתב-היד כולל שומרי דף ומראי מקום בשולי העמודים, ומחולק לפרקים; בסוף הכרך פירוט הפרקים ותקציריהם.

רבי שאול בן יוסף הלוי מורטירה (Saul Levi Morteira / Mortera, 1596-1660), נולד כפי הנראה בוונציה. היה תלמידו של רבי יהודה אריה ממודנה (1571-1648), ומזכירו של ידידו, הרופא בן האנוסים, אליהו דה-לונה מונטאלטו (1567-1616), בעת שהותו בפריז.

התיישב באמשטרדם כשהיה בשנות ה-20 לחייו, ושימש כרב בבית הכנסת הספרדי "בית יעקב". היה ממייסדי ישיבת "עץ חיים" בעיר, ונודע כתלמיד נלהב של תורת הרמב"ם. עקב תפיסותיו הרציונליסטיות וביקורתו הגלויה על הנצרות הקלוויניסטית התקשה להביא את ספריו לדפוס, והעתקות מהם הופצו בחשאיות. נודע כאחד ממוריו של ברוך שפינוזה; במחקר נדונה שאלת השפעתו האפשרית על שפינוזה, זאת לצד זיהויו עם הממסד הרבני של הקהילה הפורטוגזית באמשטרדם בתקופת החרם.

בין ההעתקות המוקדמות של החיבור: עותק המתוארך לשנת 1663 בספריית הבודליאנה, Bodleian Library MS. Oppenheim Add. 4° 49; עותק המתוארך לשנת 1664 בספריית רוזנטליאנה, Ms. ROS. 542; עותק המתוארך ל-1664 בספריית עץ חיים, אמשטרדם, Ets Haim Library, 48 C 21.

לקריאה נוספת, ראו:

- Gregory B. Kaplan, Providencia de Dios con Ysrael Saul Levi Morteira, Manuscript B 16 of the Ets Haim Library, Portuguese Synagogue Amsterdam (available at the website of Heska Amuna Synagogue, Knoxville, Tennessee, USA).

וראו גם: M.H. Gans, Memorbook, עמ' 83 (עם תצלום דף שער של העתקה מאוחרת יותר של כתב-היד).

[1], 640, [12] דף. 21.5 ס"מ. כתמים קלים, בהם כתמי רטיבות (בעיקר בראש הכרך ובאמצעו). מריחות דיו קלות. קמטים, בעיקר בדפים האחרונים. קרעים קלים בשולי דפים אחדים. כריכת עור עתיקה, עם הטבעה מוזהבת. שרידי אבזמים. בלאי, סדקים וחוסרים קלים בלוחות ובשדרה.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $3,000

הערכה: $8,000-12,000

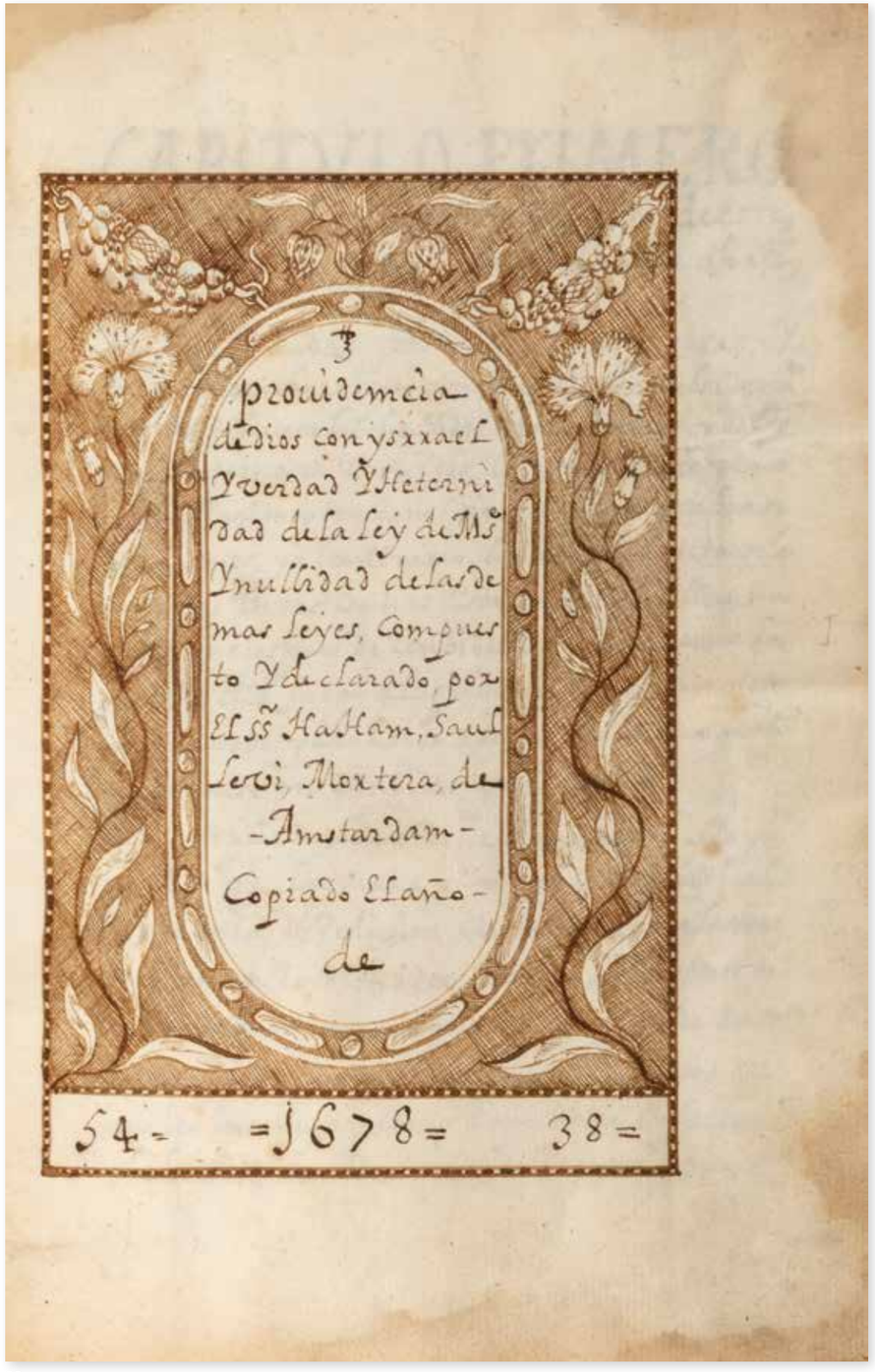

82a

diciendo Maravillas que no fueron Criadas En to
da la tierra y en todas las gentes, Como se dixera
las primeras notuvieron nombre de Criazion, por
que fueron Milagros que fueron hechos y pasaron
Pero estos seran Criazion que seran hechos
y continuaran y existiran, y este es el firmamto
que dice En el principio, se' que yo faso firmamento
que es como se dixera, constituyo una naturaleza
En esta Criazion para que continue En este modo, Co
mo dice el verso, seguira de mi firmamento co
los Cielos y con la tierra, Arabex, La naturaleza
de duracion que le tengo dada, : Para procedex
Por orden, tome por gura aquella devota Oración
que viene En Nehemiá, donde se de scriven los mi
lagros que hizo el Dio con su pueblo En los tiempos
dichos, y uno por uno, mostre con magnifiesta
claridad, quan mayores son, los que haze el Dio
Bendito, y con duracion y perseverancia, los
quales recopilaxe agora con la marox brevedad
que pudiere para que esten todos presentes, y co
testimonio de la verdad de la Ley de Moseh, y que
en, dubdaxe En algo a cudixa a su propio lugar

Lá

La primera maravilla, fue, Atax dios las manos
de los Egipcios quando vieron sus dios que con
tanto respecto y veneracion adoravan, alas
trado, muerto, y comido de sus propios sierros,
Pero esto fue una sola vez, que duro brevetiem
po solo la noche de pasqua; y oi En este captive
rio a tantos centenares de años que nos apun
tan con el dedo llamandonos matadores de sus dios,
y que lo martirizamos, y cada año le menuan
esta memoria con palabras y deprezentaciones
visibles, para alterax los corazones de los que
llos contra nosotros, por lo qual se crian con odio
Mortal fundado En religion que es el mayor, y el
señor de el mundo mi Lagrosa mente nos susten
ta y conserva entre ellos =
La segunda Maravilla fue Hender el mar, de
la parte de los Sixos de israel, librandolos de sus
enemigos, quando no tenian donde huir, nuestra
defensa humana, Pero entonces tambien lo
hizo el Dio En espacio de una brevedad de tiempo
Mar agora con mayor gloria lo haze cada dia

Libran

83a

83. כתב–יד, דרשה לכבוד ויליאם השלישי, מלך אנגליה – אמשטרדם, תנ"א, 1691 – חוברה בידי רבי יצחק אבוהב דה–פונסיקה, הרב הראשון שכיהן באמריקה – הועתק בידי הקליגרף רבי מתתיה אבוהב

חיבור בכתב–יד, Sermaõ Honorifico – דרשה שנשא החכם רבי יצחק בן מתתיה אבוהב דה–פונסיקה, דרשן הקהילה הפורטוגזית באמשטרדם, לכבודו של ויליאם השלישי, נסיך אורנז' ומלך אנגליה. [אמשטרדם, תנ"א 1691]. פורטוגזית (כתיבה רהוטה–קורסיבית), עם ציטוטים בעברית ובארמית. דף שער מעוטר ביד.

הדרשה נעתקה בשנת 1691 בידי הקליגרף מתתיה בן יצחק אבוהב (1672–1703), שהיה מן הסופרים והקליגרפים הבולטים של הקהילה הספרדית–פורטוגזית באמשטרדם בשלהי המאה ה–17. הדרשה נישאה במהלך יום תפילה והודיה שנערך לכבודו של ויליאם השלישי, זמן קצר לאחר הכתרתו למלך אנגליה (בעקבות "המהפכה המהוללת", 1688). בדרשתו משלב המחבר בין נבואות דניאל לאירועי התקופה: הוא משווה את המלך המודח ג'יימס השני לשאול המלך, ואת ויליאם השלישי לדוד המלך, תוך שהוא מתאר את חציית נהר הבוין באירלנד על ידי צבאו של ויליאם כאירוע ניסי, ורואה בניצחון בקרב זה הקדמה לגאולה המשיחית. הדרשה משקפת את נאמנותה הפוליטית של הקהילה הספרדית–פורטוגזית באמשטרדם לבית אורנז' ולנסיך ויליאם, אשר העניקו להם חופש דת וביטחון כלכלי. בסיום הדרשה קורא המחבר לבני הקהילה לנהוג בנאמנות כלפי השלטונות, וחותם בתפילה לשלום המלכות ולבוא הגאולה.

מחבר הדרשה, **רבי יצחק אבוהב דה–פונסיקה** (שס"ה–תנ"ג 1605–1693), רב, מקובל, מחבר ומתרגם, מחשובי רבני אמשטרדם במאה ה–17. נולד בפורטוגל ובשנת 1612 היגר לאמשטרדם. למד אצל רבי יצחק עוזיאל, וכבר בצעירותו, בגיל 21, התמנה לכהן כ"חכם" בקהילה הספרדית–פורטוגזית באמשטרדם, תפקיד בו נשא עשרות שנים. היה מיוזמי הקמת ה"אסנוגה" (בית הכנסת הפורטוגזי באמשטרדם). משנת 1642 כיהן כרב בפרנמבוקו, ברזיל (שהייתה אז מושבה הולנדית), והיה לרב הראשון שכיהן ביבשת אמריקה, ולמחבר היהודי הראשון ביבשת. בעקבות מלחמת הולנד–פורטוגל וגירוש היהודים מברזיל, נאלץ לשוב לאמשטרדם בשנת 1649, שם חזר לכהונתו כ"חכם" בקהילה הפורטוגזית. היה בין החתומים על החרם על ברוך שפינוזה בשנת 1656, וכעשר שנים מאוחר יותר היה בין התומכים במשיח השקר שבתי צבי, ובין החתומים על איגרת ההודיה שנשלחה אליו.

83b

המעתיק, **מתתיה בן יצחק אבוהב** (1672–1703), קליגרף ואמן מוכשר, בן הקהילה הספרדית–פורטוגזית באמשטרדם. בנו של הפטרון והסוחר יצחק אבוהב (בן דודו של מחבר הדרשה, רבי יצחק אבוהב דה–פונסיקה). כבר בנעוריו עסק בהעתקת כתבי–יד שונים, ובהם ספרי חינוך ומוסר, וכן חיבור גנאלוגי לתולדות משפחת אבוהב. כתיבתו הנאה נזכרת במחקר כעדות לאמנות הקליגרפיה הספרדית–יהודית באמשטרדם בסוף המאה ה–17 (ראו: Emile G. L. Schrijver, On Matatia de Ishack Aboab (1672-1703) and his Calligraphic Art, בתוך: Studia Rosenthaliana, כרך 26, מס' 1/2 [1992], עמ' 201–193). מתתיה מת בגיל שלושים ואחד, לאחר שטבע בסערה בלב ים בעת שהפליג מטקסל לאי קורסאו.

ידועים כמה כתבי–היד נוספים שנעתקו על ידו, ובהם: קובץ הנהגות Documentos para todo Estado e Ydade (ספריית עץ חיים, EH 48 D 09); ספר יוחסין Livro de Nota de Ydade (ספריית עץ חיים, EH 48 E 27); מגילה קליגרפית (רוזנטליאנה, Hs. Ros. 700); קובץ דוגמאות קליגרפי Libro de 60 Treslados (הספרייה הלאומית של הולנד, Ms. 74 G 17).

רישום בעלות בדף המגן האחורי: "Dr. J. B. de Pinto, te Gouda" – כנראה ד"ר יעקב בנימין דה–פינטו (1809–1886) מהעיר חאודה (Gouda). דה–פינטו היה אינטלקטואל ותאולוג, מחלוצי התנועה הבפטיסטית בהולנד במאה ה–19. הוא נולד למשפחה יהודית–פורטוגזית מיוחסת, נטבל לנצרות בשנת 1841 וניהל פולמוס תאולוגי סוער בין הכנסייה הרפורמית, הכנסייה הבדלנית והכנסייה הבפטיסטית בהולנד.

[1], [13] עמ'. 18 ס"מ בקירוב. מצב כללי טוב. כתמים ופגמים קלים. דף השער מנותק חלקית. תו–ספר. כריכת בד עתיקה, מוכתמת ובלויה, עם קרעים בשדרה.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,500

הערכה: $6,000-10,000

84. כתב-יד, סידור תפילה בהולנדית – כמנהג הקהילה הספרדית-פורטוגזית בהולנד – שלהי המאה ה-17 או ראשית המאה ה-18 – כריכת עור מקורית

כרך בכתב-יד, סידור תפילה לימות החול ולמועדים, מתורגם להולנדית, על פי נוסח הקהילה הספרדית-פורטוגזית בהולנד. [הולנד, שלהי המאה ה-17 או ראשית המאה ה-18]. הולנדית, כתיבת סופר נאה, בכתב קורסיבי-רהוט.

הסידור כולל תפילות לימות החול, לשבתות, לשלושת הרגלים, לפורים ולחנוכה, לתעניות, לקידוש החודש ולברכת הלבנה, מזמורי תהילים, ברכות שונות וברכות הנהנין. כולל הנחיות מפורטות ומראי-מקומות לחלקי תפילה המופיעים במקומות אחרים בסידור. בסופו מופיע תוכן עניינים.

כריכת עור מקורית, מעוטרת בעיטורים סימטריים מוטבעים, עם זוג אבזמי פליז מקוריים לסגירה.

כתב-היד שלפנינו מהווה תיעוד חשוב ומוקדם של תרגום נוסח התפילה להולנדית כמנהג הקהילה הספרדית-פורטוגזית. הוא מקדים בכמעט מאה שנה את התרגום המודפס הראשון של הסידור בהולנדית, Gebeden der Portugeesche Jooden (האג, 1793-1791), אשר ראה אור בידי חבורת "תלמידי צדיק", תלמידיו של רבי צדיק כהן בלינפנטי (1786-1732). העתקת הסידור בכתב-יד מעידה כנראה על קהל היעד המצומצם שהתפלל ולמד בהולנדית באותה עת, ועל חוסר הכדאיות הכלכלית בהדפסתו. בנוסף, ייתכן שהדבר נבע מרצון למנוע את חשיפת נוסח התפילה לזרים מחוץ לקהילה.

בכתב העת ההולנדי De Vrijdagavond (גיליון 39, 27 בדצמבר 1929, עמ' 196), מעיד החוקר והביבליוגרף ההולנדי זיגמונד זליגמן על כתב-היד שלפנינו: "לאחרונה רכשתי כתב-יד יקר ערך מחברת Nijhoff בהאג (קטלוג 62 מס' 463), שהוא תרגום הולנדי של סידור התפילה העברי לפי הנוסח הפורטוגזי. לפי הכתב, ניתן לתארכו לסביבות שנת 1700, אם לא מוקדם מכך". זליגמן מציין שני כתבי-יד דומים של תרגום התפילה להולנדית על פי הנוסח הספרדי-פורטוגזי: האחד הופיע בקטלוג מכירת אוסף ד"ר D. H. de Castro (אמשטרדם, 1899, מס' 536), שם תואר כתרגום הולנדי של תפילות השנה משנת תכ"ג (1663); והשני נזכר בקטלוג ספריית H. A. Wagenaar (אמשטרדם, 1904, מס' 2337), בשם: "ספר התפילות הספרדי", אמשטרדם תקי"א (1751).

בקטלוגים של כתבי היד הנמצאים בספריות "עץ חיים" והרוזנטליאנה באמשטרדם מתועדים שלושה סידורים נוספים מסוג זה, שהועתקו בכתב-יד במהלך המאה ה-18 (ראו: L. Fuks & R. G. Fuks-Mansfeld, Catalogue of the Manuscripts of the Bibliotheca Rosenthaliana. ליידן, 1973, מס' 196a, 196b; וכן: L. Fuks & R. G. Fuks-Mansfeld, Catalogue of the Manuscripts of Ets Haim. ליידן, 1975, מס' 92).

250, [1] עמ'. 16.5 ס"מ. מצב טוב. כתמים ופגמים קלים. רישומים בדפי המגן. תווי ספר. חיתוך דפים מוזהב. כריכת עור מקורית, עם זוג אבזמי פליז.

מקור:

1. Martinus Nijhoff, Catalogue no. 62, item 463.
2. אוסף זיגמונד זליגמן (Sigmund Seeligmann).
3. אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $5,000-7,000

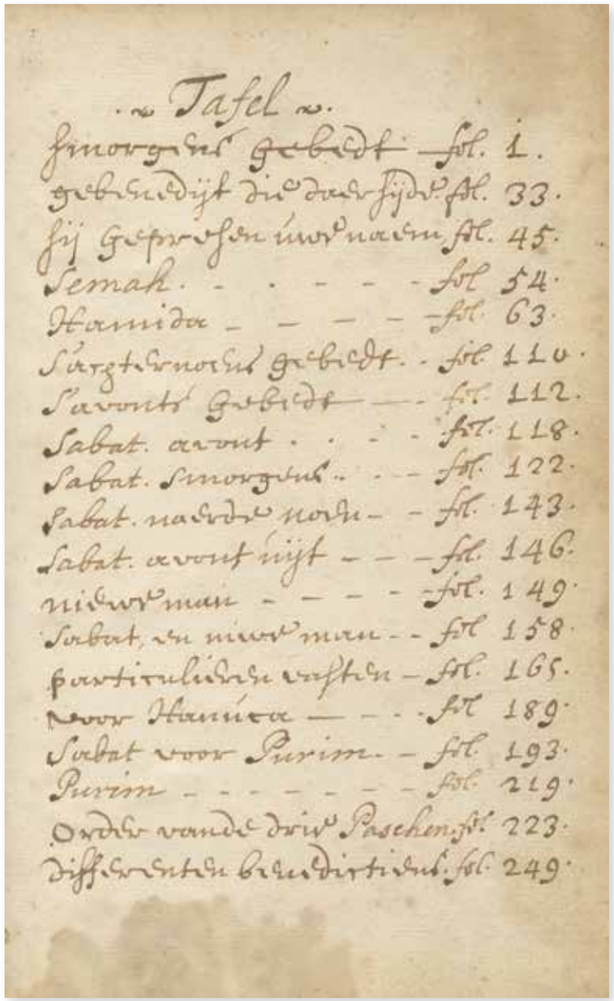
Tafel
Sinorgens gebedt fol. 1.
gebeden dijt die der Fijdt fol. 33.
Fij Gepreijsen úwr naem fol. 45.
Semah. - - - - - fol 54.
Hamida - - - - fol. 63.
Sárgtelnoots gebedt. - fol. 110.
Savonts Gebedt - - fol. 112.
Sabat. avont - - - fol. 118.
Sabat. Sinorgens - - - fol. 122.
Sabat. nacht nacht - - fol. 143.
Sabat. avont nijt - - - fol. 146.
nieuwe maan - - - - fol. 149.
Sabat, en nieuwe maan - - fol 158.
particuliere vasten - fol. 165.
voor Hanúca - - - fol 189.
Sabat voor Purim - fol. 193.
Purim - - - - - - fol. 219.
Orde van de drie Paschen fol. 223.
Differentien beschrijvende fol. 249.

84a

vervolgh u Hamida, van
sijt verwillicht A. onse
godt, tot den eijnde van
de twee eerste paschen
avonts. segh de groote
Hel, en voldijndt u gebedt

S'morgens Pesah.

t'gebedt vanden eerste
twee dagen, ende twee laes-
ten, isse gelijck in Sabat.
maer als ghij gesijt gebt.
de Psalm: 91. segt dach des
Psalm. 107: en volgh dach
weederom met t'psalm 98.
en alsoo voort tot den Ha-
mida. als gister avondt
en daen den groote Hel.
en daen voort tot de
Musaph, begint dach de
Hamida.

Hamida. wanneer ghij gesijt
heeft, ghij heeft ons ge-
troffen. tot het uijt trecken
van Egipten, seyt daer
Onse godt, ende godt van
onse vaderen, door onse son-
den, hebt ghij. onse landen
genomen, en verre vandaer
gedreven, en wij konden niet
voort comen, om ons te
verthoonen, oft verwtmoe-
digen voor u, in u verre oftn
Hiist, t heijlige, waer dat
uwe naem aengeroepen
wiert, door dich handt die
gesprijt wat u gijlig dom-
Laet uwe wille sijn. A. onse
godt ende godt van onse
vaderen, koningh bedrevetie
tieg, gelieft u te kebren en
aerde

gebenedijdingen, Mosh ende dshin-
deren van Israel, gebben aen u
gesongen liedekens van blijtschap
en hebben geroijt, wie is gelijck
alh gij onder de goden A. wie
gelijck gij, stercke in heijligheijt
loffelijck met wrees, doende won-
deren, met uwen sangt hebben wij
u loven uwen naem op den eerst
vanden Zee, so sullen wij alle glo-
rifieeren ende gebenedijden
seggende A. sae Koninck sijn onder
Alwijgheijt, ende tot gesijt
onse verlosser A. Sebaoth, sijn
naem heijlich in Israel gebe-
nedijt sijt gij A. die Israel ver-
lest.

HAmida.

O heere mijn lippen sult gij
openen en mijn mont sal ver-
kondigen u lof, gesegent sijt gij
A. onse godt, Iude godt onser va-
deren, de godt Abraham, de godt
Isaack, de godt Iacobs, de godt
groote de stercke de gevreesde
en opperste godt die daer vergelt
de goede vriendschappen, die alles
besit ende gedenckt der vaderen
verbent en brenght de verlossing
tot hare kinder kinderen met
liefde om sijn naem willen onse
koninge, helper verlosser en be-
schermer, gesegent sijt gij A. be-
schermer Abrahams, gij A. sijt stark
tot inder eeuwigheijt, gij die leven-
dig maekt de doode, en vermoe-
dert onse verlossinge.
(dit seijtmen in den Zomer)
die doet dalen den dau
(dit seijtmen in den Winter)
die doet kieren den wint en doet dalen
den regen.

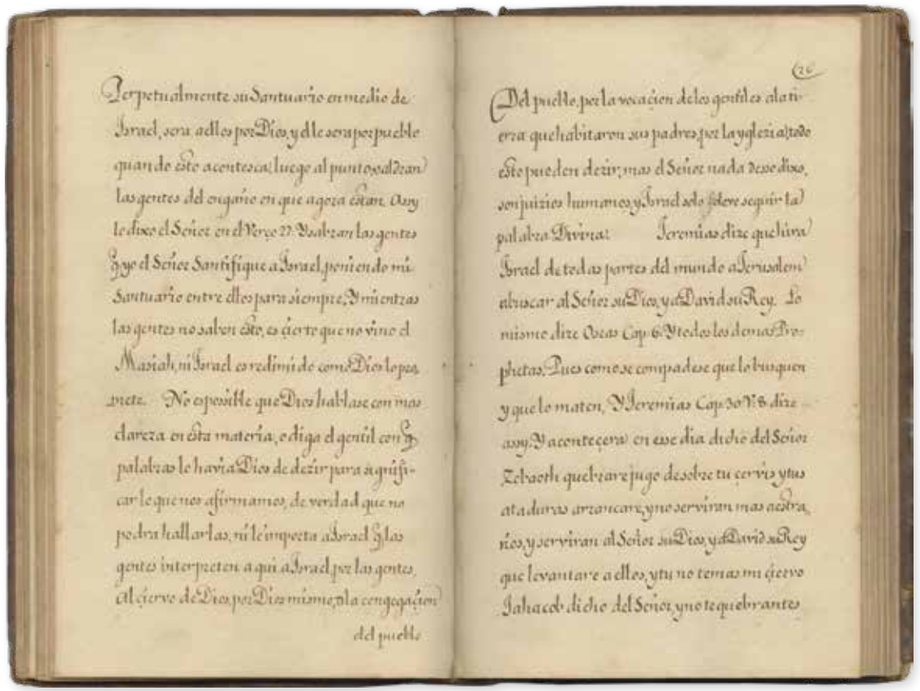

Perpetualmente su santuario en medio de
Israel, sera a ellos por Dios y ellos seran por pueble
quando este acontecera luego al punto y alzaran
las gentes del engaño en que agora estan. Asy
le dixo el Señor en el Verso 27. Abraxan las gentes
y que el Señor santifique a Israel poniendo mi
santuario entre ellos para siempre. Y mientras
las gentes no saben esto, es cierto que no vino el
Mesiah, ni Israel es redimido como Dios lo pro-
mete. No es posible que Dios hablase con mas
claresa en esta materia, o diga el gentil con
palabras le havia Dios de decir para agusi-
car le que nos afirmamos, de verdad que no
podra hallar las, ni le impeta a Israel y las
gentes interpretan a qui a Israel por las gentes,
el siervo de Dios por Dios mismo, y la congegacion
del puelle

Del puelle, por la vocacion de los gentiles a la ti-
erra que habitaron sus padres, por la yglesia a todo
este pueden dezir, mas el Señor nada de se dixo,
sonjuizios humanos y Israel solo se deve seguir la
palabra Divina. Jeremias dize que lleva
Israel de todas partes del mundo a Jerusalen
a buscar al Señor su Dios y a David su Rey. Le-
nisme dize Oseas Cap. 6. Y todos los dos Pro-
phetas. Pues como se compadese que le busquen
y que le maten. Y Jeremias Cap. 30 V. 8. dize
assy. Y acontecera en ese dia dicho del Señor
Tebaoth quebrare yugo de sobre tu cervis y tus
atadures arrancare, y no serviran mas a ebra-
ios, y serviran al Señor su Dios y a David su Rey
que levantare a ellos, y tu no temas mi siervo
Jahacob dicho del Señor, y no te quebrantes

85c

מחשש לעורר את חמתם של השלטונות והכנסייה בהולנד, חיבוריו הפולמוסיים של אורוביו לא נדפסו בחיין, אלא הופצו בחשאי והועתקו בכתבי-יד בלבד (עותקים נוספים של חיבור זה שמורים כיום בספריית "עץ חיים" באמשטרדם, וכן בספריה הלאומית של ספרד במדריד). החיבור נדפס לראשונה על ידי החוקר משה בן שבת אמזאלג מתוך כתב-היד שלפנינו, תחת הכותרת La observancia de la Divina Ley de Mosseh, בשנת 1925, בעיר קוימברה שבפורטוגל (פקסימיליה מכתב-יד זה צורפה בספרו של אמזאלג).

בראש הכרך מופיע תחריט נחושת מאויר מאת האמן הצרפתי-הולנדי ברנרד פיקאר, חתום ומתוארך לשנת 1712 (בראשו מופיע קרטוש ריק שנועד במקור למילוי פרטי החיבור). בעמוד האחרון מופיעה חתימה קליגרפית (מונוגרמה) של המעתיק - מיכאל בן דוד לופס-פינטו (Michael Lopes Pinto; בערך 1743-1666), מן הקליגרפים והסופרים הבולטים בקהילה הספרדית-פורטוגזית באמשטרדם במחצית הראשונה של המאה ה-18 (ראו חתימה זהה בפריט 89).

[1], 69 דף. 19 ס"מ בקירוב. מצב טוב. כתמים ופגמים קלים. קרעים קלים בשולי כמה דפים. רישומים בדפי המגן. תו-ספר. כריכת עור מקורית, עם הטבעות מוזהבות בשדרה, בלויה מעט בשוליים. מדבקת נייר על הכריכה.

ספרות:

1. משה בן-שבת אמזאלג, La observancia de la Divina Ley de Mosse, קוימברה, 1925.
2. יוסף קפלן, מנצרות ליהדות: חייו ופעלו של האנוס יצחק אורוביו די קאסטרו, ירושלים תשמ"ג (1982).
3. H. Brugmans & A. Frank, Geschiedenis der Joden in Nederland, אמשטרדם 1940, עמ' 704.
4. L. Fuks & R. G. Fuks-Mansfeld, Catalogue of the Manuscripts of Ets Haim, ליידן 1975, עמ' 97-96.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $5,000-7,000

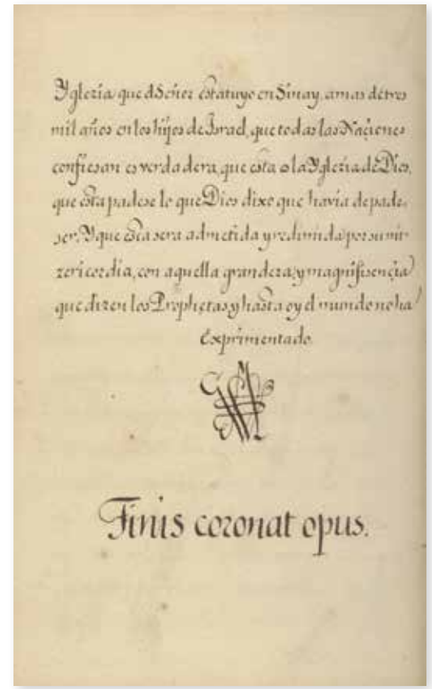

Yglesia que el Señor estauyo en Sinay, amas de tres
mil años en los hijos de Israel, que todas las Naciones
confiesan es verdadera, que esta a la Yglesia de Dios,
que esta padese le que Dios dixe que havia de pade-
ser. Y que dia sera admetida y redimida por su mis-
ericordia, con aquella grandeza y magnifisencia
que dizen los Prophetas y hasta oy el mundo no ha
exprimentado.

Finis coronat opus.

85b

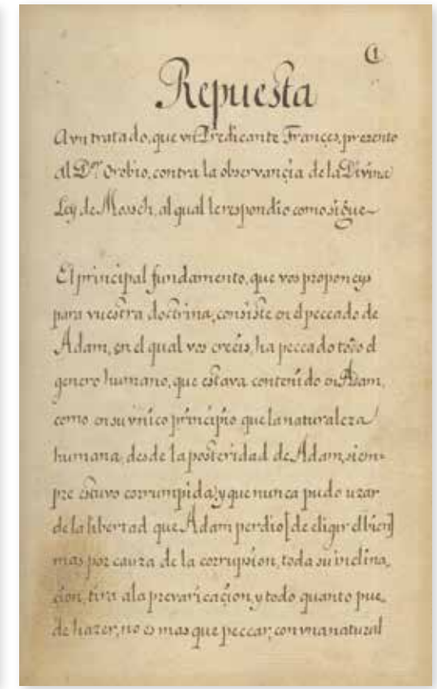

Repuesta

A un tratado, que un Predicante Frances, prezento al Dor. Orobio, contra la observancia de la Divina Ley de Mosseh, al qual le respondio como sigue.

El principal fundamento, que vos propeneis para vuestra doctrina, consiste en el peccado de Adam, en el qual vos creeis, ha peccado todo el genero humano, que estava contenido en el Adam, como en su unico principio que la naturaleza humana, desde la posteridad de Adam siempre havia corrompida, y que nunca pudo usar de la libertad, que Adam perdio, de eligir el bien, mas por causa de la corrupcion, toda su inclina-cion, tiene ala prevaricacion, y todo quanto pue-de hazer, no es mas que peccar, con una natural

85a

85. כתב-יד, חיבור פולמוסי להגנת היהדות מאת יצחק אורוביו דה קסטרו - אמשטרדם, ראשית המאה ה-18 - הועתק בידי הקליגרף מיכאל לופס-פינטו

כרך בכתב-יד, Repuesta A un tratado, que un Predicante Frances, prezento al Dor. Orobio, contra la observancia de la Divina Ley de Mosseh, al qual le respondio como sigue [תשובה לחיבור שמטיף צרפתי הציג לד"ר אורוביו, נגד שמירת תורת משה האלוהית, אשר עליו השיב כדלקמן]. [אמשטרדם, ראשית המאה ה-18 בקירוב]. ספרדית; כתיבה רהוטה-קורסיבית.

חיבור פולמוסי להגנת היהדות, מאת הרופא והפילוסוף יצחק (בלתזר) אורוביו דה קסטרו (1687-1617), מן הדמויות הבולטות בקרב יוצאי האנוסים בקהילה הספרדית-פורטוגזית באמשטרדם. אורוביו נולד בפורטוגל למשפחת אנוסים, נאסר ועונה בידי האינקוויזיציה הספרדית, ולאחר שחרורו נמלט תחילה לצרפת ובהמשך הגיע לאמשטרדם ושב בה בגלוי ליהדות. הוא היה מראשי הקהילה הספרדית-פורטוגזית בעיר, נודע כאחד ממגיניה הבולטים של היהדות המסורתית אל מול טענותיהם של תיאולוגים נוצרים, והתפלמס גם עם הוגים כברוך שפינוזה וחואן דה פראדו.

החיבור שלפנינו נכתב בסביבות שנת 1670. הוא נכתב כמענה לחיבור נגד היהדות מאת מטיף צרפתי פרוטסטנטי (כנראה הוגנוטי), שניסה להוכיח את אמיתות הנצרות מתוך הכתובים. החיבור מחולק לשני חלקים: בחלקו הראשון דוחה המחבר את תפיסת החטא הקדמון, תוך שימת דגש על עיקרון הבחירה החופשית והיכולת לשוב אל הבורא באופן ישיר. החלק השני (הפותח בדף 30 תחת הכותרת Segunda Parte) מוקדש לפולמוס על נבואות המקרא, הפרכת פרשנויות נוצריות מוכרות, והתפלמסות עם איגרות פאולוס בעניין ברית המילה ועם פרשנויות אבות הכנסייה הנוצרית.

86. שלושה מסמכים נוטריוניים – משפחת האצולה היהודית לופס-סואסו – האג ואמשטרדם, תע"ט-תצ"ד (1719–1734) – מסחר וחלוקת העיזבון של דון פרנסיסקו לופס-סואסו, הברון השני ד'אוורנס

שלושה מסמכים נוטריוניים הנוגעים לענייני חלוקת העיזבון, הרכוש והמסחר של בני משפחת לופס-סואסו (Lopes Suasso). האג ואמשטרדם, [תע"ט-תצ"ד 1734–1719]. הולנדית; כתיבה רהוטה-קורסיבית.

משפחת לופס-סואסו נמנתה עם המשפחות המיוחסות והעשירות ביותר בקהילה הספרדית-פורטוגזית בהולנד. בני המשפחה החזיקו בתארי אצולה ונודעו בקשריהם ההדוקים עם בית המלוכה ההולנדי. אבי המשפחה באותם ימים, הבנקאי דון פרנסיסקו (אברהם ישראל) לופס-סואסו, הברון השני ד'אוורנס (1710–1657), נודע כמי שמימן בשנת 1688 את פלישתו של המלך ויליאם השלישי מאורנז' לאנגליה בזמן "המהפכה המהוללת". על פי המסורת המשפחתית, הוא העמיד לרשות המלך הלוואת ענק בסך שני מיליון גילדן, באומרו: "אם תצליח - תחזיר לי, ואם תיכשל - אני מוכן להפסיד את הכסף".

האוסף כולל שלושה מסמכים החושפים את ניהול העיזבון וההון הפיננסי של המשפחה בדור הבא (העתקים של שטרות נוטריוניים רשמיים שאושרו בהאג ביולי 1734):

1. מסמך בן חמישה עמודים (העתק שטר נוטריוני מ-24 במרץ 1719), העוסק בהסדרת חלקם של מנואל ופדרו (משה) לופס-סואסו בעיזבון אביהם, דון פרנסיסקו לופס-סואסו, הברון ד'אוורנס, לקראת הגיעם לבגרות. המסמך מפרט חלוקה של מאות ניירות ערך ואיגרות חוב מתוך העיזבון, ונזכרים בו בני משפחה ואפוטרופסים, בהם אלמנתו דונה ליאונור (רחל) סואסו דה-קוסטה (Suasso d'Acosta) והבן אנטוניו (יצחק ישראל) לופס-סואסו.
2. מסמך בן שני עמודים (העתק שטר נוטריוני שנערך באמשטרדם, 8 ביוני 1719), המתעד מכירה והעברה של שוברי זכייה ואיגרות חוב ממשלתיות לטובת עיזבונו של דון פרנסיסקו לופס-סואסו, הברון ד'אוורנס.
3. מסמך בן שלושה עמודים (העתק שטר נוטריוני שנערך בהאג, 10 ביוני 1734), המתעד מכירה והעברה של שוברי זכייה ואיגרות חוב ממשלתיות מאת מנואל לופס-סואסו ואשתו יהודית טישיירה-ד'אנדרדה (Teixeira d'Andrade).

בראש שלושת המסמכים מופיעות חותמות-בלט (Relief Stamps) רשמיות של מחוז הולנד. בסופם מופיעות חתימות הנוטריון מהאג, בקיץ 1734.

[6] גליונות כפולים (10 עמ' בכתב-יד). 33 ס"מ. מצב כללי טוב. סימני קיפול. כתמים ופגמים קלים. קרעים בקווי הקפל של גליונות המסמך הראשון.

ספרות:

1. M.H. Gans, Memorboek, עמ' 237–236 (דיוקנאות בני המשפחה).
2. Jac. Zwarts, Hoofdstukken uit de geschiedenis der Joden: בתוך: "De Haagsche familie Lopes Suasso", in Nederland, Zutphen: W.J. Thieme, 1929, עמ' 227–212.
3. J.H. Buzaglo, "Bijdragen tot de geschiedenis der Portugeesche Israëlieten en hunner gemeenten te 's-Gravenhage", בתוך: Die Haghe, Jaarboek 1939, עמ' 111–26.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-3,000

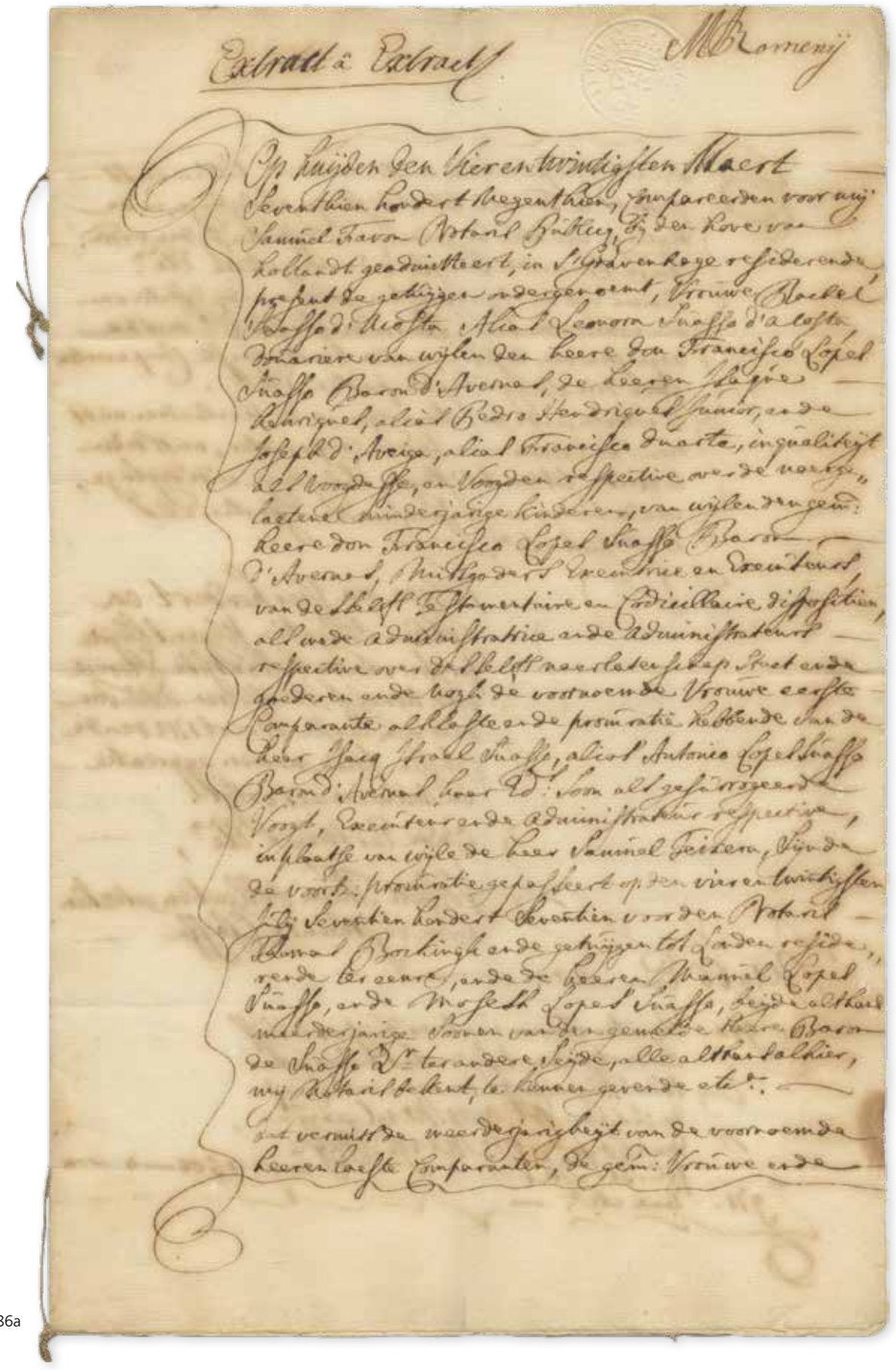

86a

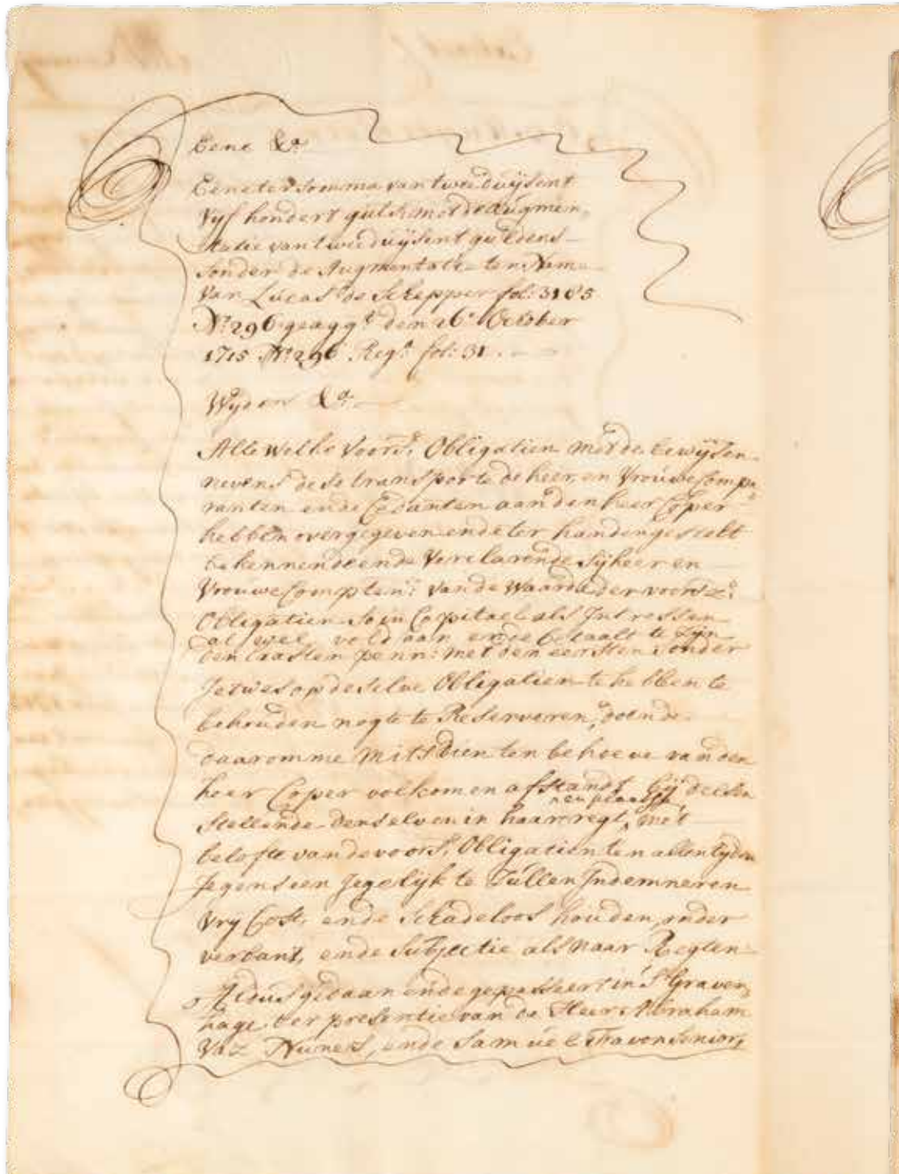

Bene &c.

Eene ende somma van twee duijsent
vijf honderd guldens mr de Reigman
Stadt van twee duijsent guldens
sonder de Augmentatie ten Verme
van Lucas Roelofs Kepper fol. 3105
N.296 geagt. dem 16 October
1715 N.266 Reg.t fol. 51.

Wijs en &c.

Alle welke voorn.t Obligatien mr de Ewijsen
nevens deze transport te de heer en Vroede Comp.
ranten ende Echanten aan den heer Cooper
hebben overgegeven ende ter handen gestelt
te kennen ende verclarende sijkeer en
Vrouwe Comp.ten: van de waarde der voorz.e
Obligatien sijn Capitaal als Jnt resten
al zoo veel, voldaan ende betaalt te zijn
ten charlen penningen met den eersten ende
Jetwes op deselve Obligatien te hebben te
behouden nogte te Reclameeren, zoo ende
daarom mit dien ten behoeve van den
heer Cooper volkomen afstand, en plaatsing deselve
Stellende derselver in haar regt, met
belofte van deze voorz.e Obligatien ten allen tijden
jegens sijn Jegelijk te Vullen Jnsemmeren
Vrij Cost, ende schadeloos houden, onder
verbant, ende subjectie als naar Reglen
s Rechts gedaan ende gepasseert in s Gravenhage
ter presentie van de Heeren Abraham
van Nunes, ende Samuel Gravenbroos

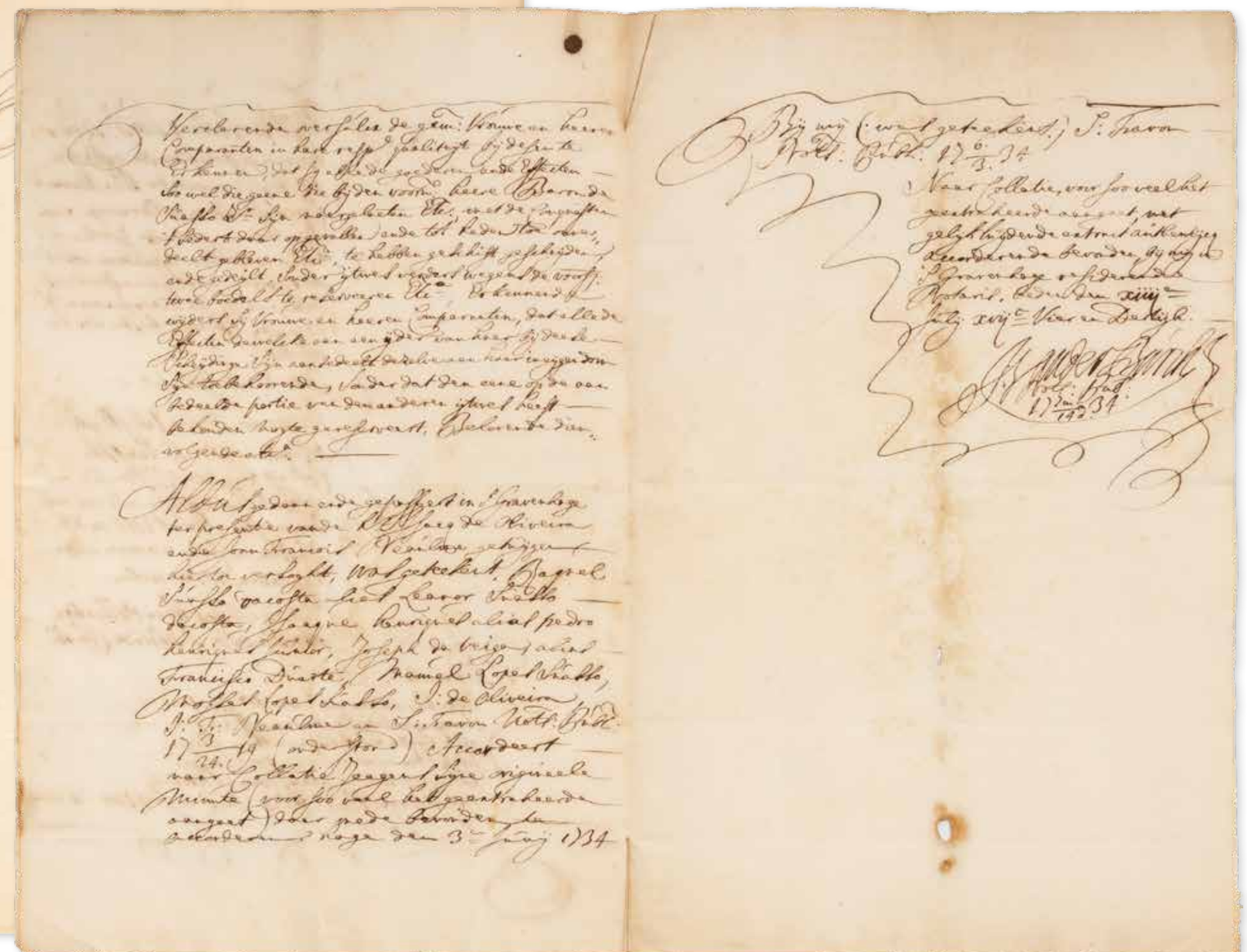

Verclarende voorsz.e de geem. Vrouwe en heeren
Comparanten in hare respect. qualiteit bij deze te
Erkennen, dat zij ter de zeeden ende effecten
zoo wel de geene die bij den voorm. heere Barron de
Pinto &c. zijn nagelaten Eh. wel de Jmpresten
bij hare ouders opgenomen ende tot hare Ste ouders
deelt gekeert Eh. te hebben gehad, geschieden
ende nogh, onder ijtwes wegens de voorsz.
twee soodanige te vervolgen Eh. te kennen
wijdert zijn Vrouwe en heeren Comparanten, dat alle de
effecten gewelke een ieder van hare bij deze
Erfgenamen, zijn aanbedeelt, dese een hare wegens
zijn te hebben komende, Vader dat den eene zijn een
bedeelde portie van den anderen ijtwes heeft
zijnde hare zeeghoorst, Beleenden dan
zo geede ate.

Alles zoodanig ende gepasseert in s Gravenhage
ter presentie van de Heeren de Rivera
ende Jean François Vanlier geteijgen
die ter verlight, Wolgekeurt, Raquel
Pinto varosta, Lieb Cooper Pinto
Diosto, Jacque Rodrigues Pedro
Henriques Pinto, Joseph de Brito, Jacob
Francisco Duarte, Manuel Lopes Pinto,
Abraham Lopes Pinto, J. de Oliveira
J. F. Vanlier en J. Faron Not. Publ.
17/24 19 (uur des Nam.) Accordeert
naar Collatie Rasgeschrijve originele
Minute (voor zoo verre hetgeene hierin
aangaat) daar mede behoorende en
bewaarende, Haage den 3e Junij 1734

Bij mij (was getekend) J. Faron
Not. Publ. 17/3. 34.

Naar Collatie, voor zoo veel het
geen hierin aangaat, met
gelijk luidende extract akte
bewaarende bevonden, bij mij
J. Faron Notaris, te Leiden den XIIIe
July XVIIIe Vier en Dertigh.

J. Faron
Not. Publ.
17/24 34.

87. כתב-יד, תקנות הקהילה האשכנזית באמשטרדם – תצ"ה-תקי"ב (1735–1752) – נוסח רשמי ומאושר על ידי מועצת העיר אמשטרדם וחתום בידי הנוטריון העירוני

כרך בכתב-יד, גרסה רשמית ומאושרת של תקנות הקהילה האשכנזית באמשטרדם. [תצ"ה-תקי"ב, 1752–1735]. הולנדית; כתיבה רהוטה-קורסיבית.

כתב-היד מתעד את תהליך הניסוח והאישור של תקנות הקהילה האשכנזית באמשטרדם, בשנים 1752–1735. הכרך הוכן ככל הנראה בארכיון הקהילה, ונועד לשמש כמסמך רשמי להצגה לרשויות וכבסיס לגרסאות שתורגמו ונדפסו עבור חברי הקהילה ביידיש ובעברית. לכתב-היד חשיבות היסטורית רבה, שכן לא שרד אף מסמך רשמי נוסף המאגד את כלל התקנות ואישורי השלטונות ברצף עד 1752 (בשנת 1748 נדפס קובץ "החלטות ותקנות העיר אמשטרדם", שבו נכללו התקנות משנת 1737 בלבד). בראש אחדים מהדפים מופיעות חותמות-בלט (Relief Stamps) רשמיות של עיריית אמשטרדם.

בשנת 1711 נדפסה מערכת התקנות הראשונה של הקהילה האשכנזית באמשטרדם. בעקבות מחלוקות שונות סביב הליך בחירת הפרנסים, וכן על רקע הפולמוס סביב מינויו של הגאון רבי אלעזר רוקח בעל "מעשה רוקח" לאב"ד אמשטרדם בשנת תצ"ה (1735), שבו ודרשו רשויות העיר מפרנסי הקהילה להגיש מערכת תקנות חדשה ומתוקנת לאישור מועצת העירייה (כפי שמתועד בכתב-יד שלפנינו באישור מיום 10 ביוני 1735). בראש הכרך נעתקו מסמכים המעניקים לתקנות תוקף חוקי: אישור רשמי של התקנות על ידי מועצת העיר אמשטרדם (12 באפריל 1737), הודעה מטעם פרנסי הקהילה על אישור התקנות החדשות באספה רשמית, החלטה מתוך ה"פנקס הגדול" (Groot Memoriael) של העירייה (10 ביוני 1735), המתארת חילוקי דעות פנימיים בקהילה האשכנזית, בעקבותיהם, ולאור דו"ח מרבני הקהילה הספרדית-פורטוגזית בעיר הוחלט לחייב את הקהילה האשכנזית לנסח מחדש את תקנותיה. בשוליים מצוין כי ההחלטה הוקראה בבית הכנסת האשכנזי באמשטרדם, בערב שבת, 10 ביוני 1735.

עיקרו של כתב-היד שלפנינו (כ-60 דפים) הן 102 תקנות הקהילה, המקיפות את כלל הנושאים הנוגעים לניהולה ולהנהגת בית הכנסת: סדרי התפילה בימות החול, בשבתות ובמועדים, כיבודים ועליות לתורה, נוסח התפילה ומנהגים שונים, בריתות מילה, חתונות ושמחות, ביקור חולים, קבורה וחברה קדישא, ועוד; וכן את סמכויותיהם וחובותיהם של הפרנסים, הרבנים ומנהיגי הקהילה, סדרי הבחירות ומועדיהם, הפיקוח על מוסדות הקהילה, תשלומי מיסים וניהול הכספים, התמיכה בנזקקים ובאלמנות, והקשרים שבין הקהילה ובין השלטון המקומי (התקנות תורגמו ונדפסו (ביידיש ועברית) בספר "תקנות הקהילה דקהל קודש אשכנזים אשר באמשטרדם יע"א". אמשטרדם, דפוס אברהם עטיאש, [תצ"ז, 1737]). בהמשך מופיע פרוטוקול מאספת ראשי הקהילה בה אושרו התקנות, ובו רשימה עם שמותיהם של עשרים הפרנסים והגבאים שנכחו באספה (שם הפרנס "אייזק בן הר"ר משה וואג" נכתב בעברית); לאחריו מופיעים אישור רשמי של מועצת העיר מ-11 באוקטובר 1737 וחתימת הנוטריון העירוני A. Roermond מה-2 ביוני 1744.

בעשרים הדפים האחרונים עתירות ותקנות שניסחו פרנסי הקהילה עד לשנת 1752, ואושרו בידי רשויות העיר אמשטרדם. מתועד בהם, בין היתר, מאבק משפטי ארוך שניהלו הפרנסים נגד סרבני מס; העתק של הסדר משפטי משנת 1703, המעגן הסדר חובות שנוצרו עוד ב-1650 (לשם בניית בית הכנסת) באמצעות מונופול קהילתי על מקומות הישיבה; תקנה מ-1743 המטילה קנסות על הטובלים במקווה פרטי; סדרת תקנות משנת 1747 המגבילות את משך ואופן חגיגות החתונה; סנקציות המוטלות על חייבים שיורשיהם לא ישלמו את חובם לקופת הקהילה; חוקים נוקשים משנת 1751 למיגור תופעות של זנות וילודה מחוץ לנישואין, ועוד. במסמכים כלולים שמות הפרנסים שאישרו את התקנות, המאומתים רשמית בחתימות הנוטריונים והפקידים העירוניים; האישור המאוחר ביותר החותם את הכרך כולו הוא מיום 1 באוקטובר 1752, בחתימת הפקיד Jacobus van de Poll.

[84] דף (+ 37 דפים ריקים בסוף הכרך). 31 ס"מ. מצב טוב. כתמים קלים. רישומים משנת 1822 על שני עמודים בסוף הכרך (בעמודים הריקים). תו-ספר. כריכה ישנה עם שדרה ופינות עור, בלויה מעט.

ספרות:

1. H. Brugmans & A. Frank, Geschiedenis der Joden in Nederland, אמשטרדם 1940, עמ' 365–348.
2. M.H. Gans, Memorbook, עמ' 142.
3. H. Noordkerk, Handvesten, אמשטרדם 1748, חלק ב, עמ' 495–476.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $4,000-6,000

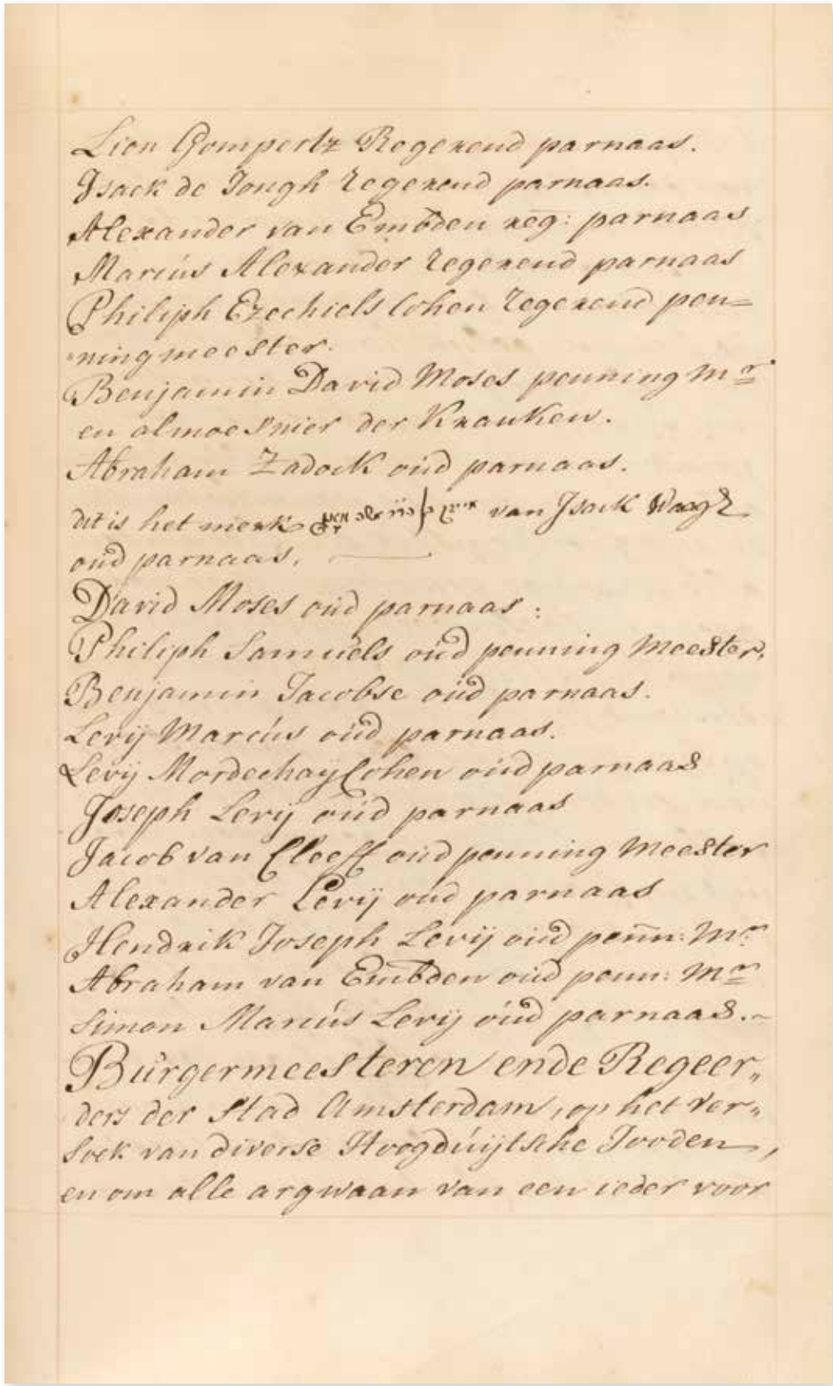

Lion Pompert Regerend parnaas.
Jsack de Jongh Regerend parnaas.
Alexander van Emden reg: parnaas
Marcus Alexander Regerend parnaas
Philiph Ezechiels Cohen Regerend pen-
ningmeester.
Benjamin David Moses penning mr
en almoesnier der Kraukhow.
Abraham Zadock oud parnaas.
dit is het merk van Jsack Wagt
oud parnaas.
David Moses oud parnaas:
Philiph Samuels oud penning Meester.
Benjamin Jacobse oud parnaas.
Levij Marcus oud parnaas.
Levij Mordechay Cohen oud parnaas
Joseph Levij oud parnaas
Jacob van Cleeff oud penning Meester
Alexander Levij oud parnaas
Hendrik Joseph Levij oud penn: mr
Abraham van Emden oud penn: mr
Simon Marcus Levij oud parnaas.
Burgermeesteren ende Regeer,
ders der Stad Amsterdam, op het ver,
soek van diverse Hoogduijtsche Joden,
en om alle argwaan van een ieder voor

87a

Zullen zijn, geen Sodanig bewaart en besloten te houden, dat den Een Beigten den anderen daar toe geenerlei toegang kan hebben, en zullen ook Wekelijks moeten Vaceeren tot betaalinge van de Stugers, en alles behoorlijk boeken.

Actum dezen 12e April A.o 1737 presente Buid alle de Heeren Burgermeesteren.

in Kennisse van my Secretaris

P. Mooft

Geregistreert int 10 groot Memoriaal f.o 130 et sequentes staande ter Secretarie der Stad Amsterdam.

Aan de Ed.e groot Achtb.e Heeren Burgermeesteren en Regeerders der Stad Amsterdam.

Geeren Reverentelijk te kennen Parnassijns en penningmeesteren van de Hoogduytse Joode Natie binnen deze Stad, dat zij Supplianten in gevolge het Vierde Artikel van U.E.e groot Achtbaare Resolutie van dato 9 Juny 1735. ten deesen annex, by Vergadering (na voor afgegane publicatie in hun Supplianten Kerk) van de Regeerende en oude Parnassijns & penningmeesteren by meerderheid van stemmen hebben geresolveert en gearrestreert de mede annexe Kerkelijke Reglementen, ootmoedig Verzoekende U.E.e groot Achtb.e approbatie op dezelve te mogen ertangen.

C. J. Welk Doende Ed.s

87b

Extract uyt het 10e groot Memoriaal f.o 118 berustende ter Secretary der Stad Amsterdam.

Burgermeesteren en Regeerders der Stad Amsterdam hebbende geexamineerd de Differentien tusschen de Parnassijns en eenige Ledematen van de Hoogduytse Joode gemeente a Deel, ende ontfangen hebbende het Rapport van de Raabijnen en Parnassijns van de Portugeese Joode natie, aan hen haar Ed.e gr. achtb.e het nader onderzoek hebben gedemandeert, hebben haar Ed.e gr. achtb. groot geevrijdom, en Verstaan, tot justificatie vanderselve Parnassijns door een Stadt Brief aan de gemeente in haar Vergadering op den 10e dezer bekent te doen maken by Publicatie aan het eijnde dezes geregistreert.

Dat haar Ed.e gr. achtb. dezelve Parnassijns ethanden 't zijn Vroome en onbesproken Personen.

En is wijders by haar Ed.e gr. achtbaare Verstaan zoals haar Ed.e gr. achtb.e hebben goed gevonden en Verstaan by dezen tot Manuteen van de ruist en goede ordre onder dezelve gemeente te ordonneeren het naar volgende.

1

Dat de tegenwoordige Parnassijns door een bequam Boekhouder by haar aan te stellen zullen doen maken een ordentelijk en geestreenent Boek van het Kapitaal en de Effecten der gemeente toe behoorende, als mede van de Lasten, die de gemeente heeft, zodanig en indiervoegen, dat daar uyt alles een nette Staat en Balance zal kunnen worden gemaakt, alles tot meerder decharge van de Parnassijns, die in het toekomende zullen administreeren.

2

Dat de tegenwoordige parnassijns op de gewone tijd, haare opvolgers zullen eligeeren zo en indiervoegen als het nu toe is geschieden, dat de volgende electie van het Jaar 1736 dezelve zal geschieden ten overstaan van alle de oude Parnassijns en penningmeesteren, om daar door alle argewaan inde Vorrieden te benemen.

87c

88. כרך תקנות מודפסות ביידיש של הקהילה האשכנזית באמשטרדם – תצ"ז–תקל"ד, 1773–1736 – כריכת עור מפוארת, עם הטבעת שם הבעלים, רבי מרדכי ב"ר זיסקינד עמדן, פרנס ומנהיג קהילת האשכנזים באמשטרדם

כרך הכולל שלושה-עשר קונטרסים וקבצי תקנות של בית הכנסת ושל הקהילה האשכנזית באמשטרדם, שנדפסו בין השנים תצ"ו-תקל"ד (1773–1736). יידיש מערבית (באותיות צו"ר).

התקנות מקיפות את כלל ענייני הקהילה וסדרי בית הכנסת. הן מפרטות את תפקידיהם וסמכויותיהם של הפרנסים, הרבנים וגבאי הצדקה; סדרי בחירות ואסיפות הנהלה; ניהול כספים, תשלומי מיסים, חלוקת צדקה ותמיכה בנזקקים; יחסי הקהילה עם השלטון המקומי; סדרי בתי הכנסת, החזנים, נוסח התפילה והכיבודים; וכן כללים לעריכת בריתות, חתונות וסעודות מצווה, טיפול בחולים, קבורה וענייני חברה קדישא.

פירוט הקונטרסים בכרך:

1. "תקנות הקהילה דקהל קודש אשכנזים אשר באמשטרדם יע"א". אמשטרדם, דפוס אברהם בן רפאל חזקיהו עטיאש, [תצ"ז, 1737]. יידיש (באותיות צו"ר).

כולל ק"ב סעיפי תקנות ("וסימנם קב ונקי"). אחריהם מופיעה רשימת שמות פרנסי וגבאי הקהילה. בסוף הקובץ מופיעים "מפתחות" עם רישום מקוצר של תוכן התקנות.

[3], לג דף.

2. "סדר הנהגת בית הכנסת מכל המנהגים של בית הכנסת מכל השנה, והמה מנהגי ותקוני אשר גבלו ראשונים מימים קדמונים ליסדם בעט ברזל ועופרת שיהיה לחק ולמשמרת". אמשטרדם, דפוס האחים יוסף, יעקב ואברהם פרופס כ"ץ, תקי"ט [1759]. יידיש (באותיות צו"ר).

סדר המנהגים בבית הכנסת האשכנזי באמשטרדם, הכולל חמישים וארבעה מנהגים ותקנות. בסופו "סימנים" עם רישום מקוצר של תוכן התקנות. חלק מהמילים בדף השער נדפסו בדיו אדומה.

ט, [1] דף.

3. "אמפליאצי על תקנות דקהלתינו יצ"ו... אפראבירט אין דאטא ה' מייא 1747". [אמשטרדם], דפוס יוסף, יעקב ואברהם פרופס כ"ץ, תקי"ט [1759]. יידיש (באותיות צו"ר).

תוספת לתקנות הקהילה, אשר אושרו בידי ראשי העיר אמשטרדם ב-5 במאי 1747 (תק"ז). כולל תשע תקנות ובסופן רשימת שמות פרנסי וגבאי הקהילה.

ד דף.

4. "טראנסלאט, אמפליאציא על תקון ל"ה... אפראבירט אין דאטא א' אקטאבר 1752". [אמשטרדם], דפוס יוסף, יעקב ואברהם פרופס כ"ץ, [תקי"ט, 1759 בקירוב]. יידיש (באותיות צו"ר).

תרגום מהולנדית של התוספת לתקנה ל"ה, שאושרה בידי ראשי העיר אמשטרדם ב-1 באוקטובר 1752 (תקי"ג).

[3] דף.

5. "אמפליאציא אויף תקון מ"ג מתקוני קהלתינו יצ"ו... אפראבירט". אמשטרדם, דפוס האחים פרופס, תקי"ח [1758]. יידיש (באותיות צו"ר).

תוספת לתקנה מ"ג, שאושרה בידי ראשי העיר אמשטרדם.

[2] דף.

6. "טראנסלאט", תרגום כרוז מודפס מטעם עיריית אמשטרדם, המסמיך את פרנסי הקהילה לנקוט הליכי הוצאה לפועל כנגד חברי קהילה המסרבים לשלם את מיסיהם, ואף מורה לרשויות האכיפה בעיר לסייע להם בכך. אמשטרדם, [תקי"ט] 1759. יידיש (באותיות צו"ר).

7. "טראנסלאט, אמפליאציען על תקנות דקהלתינו... אפראבירט אין דאטא 1765 July 23". [אמשטרדם], דפוס ליב זוסמנש, [תקכ"ה, 1765 בקירוב]. יידיש (באותיות צו"ר).

תוספת לתקנות הקהילה, אשר אושרו בידי ראשי העיר אמשטרדם ב-23 ביולי 1765 (תקכ"ה). בסוף הקונטרס רשימת שמות פרנסי וגבאי הקהילה.

[4] דף.

8. "אמפליאצי על תקנות דקהלתינו... אפראבירט דען 5 מאיי 1747 אונד 23 יולי 1765". [אמשטרדם], דפוס יוסף יעקב ואברהם פרופס כ"ץ, תקכ"ח [1768]. יידיש (באותיות צו"ר).

תוספת לתקנות הקהילה, אשר אושרו בידי ראשי העיר אמשטרדם ב-5 במאי 1747 (תק"ז) וב-23 ביולי 1765 (תקכ"ה).

[2] דף.

9. "אמפליאצי על תקנות דקהלתינו... אפראבירט דען 5 מאיי 1747 אונד 23 יולי 1765". [אמשטרדם], בבית ובדפוס פרופס, תקל"ב [1772]. יידיש (באותיות צו"ר).

תוספת לתקנות הקהילה, אשר אושרו בידי ראשי העיר אמשטרדם ב-5 במאי 1747 (תק"ז) וב-23 ביולי 1765 (תקכ"ה).

[2] דף.

10. "טראנסלאט, אפוינטימענט אונ' אורדרי... בגין מנין מאכין בויסן בתי כנסיות הקבועים בקהלתינו". [אמשטרדם], בבית פרופס, [תקל"א, 1771].

תרגום צו מאת ראשי העיר אמשטרדם, שניתן לבקשת פרנסי הקהילה, בענין קיום מנייני תפילה בבתים פרטיים.

ד דף.

11–13. "טראנסלאט, אמפליאציען על תקנות קהלתינו... אפראביהרט אין דאטא 8 אקטאבר 1772" / "...אפראביהרט אין דאטא 10 דעצעמבר 1772" / "...אפראביהרט אין דאטא 29 סעפטעמבר 1773". [אמשטרדם], דפוס קאשמן בן יוסף ברוך, [תקל"ד, 1773 בקירוב]. יידיש (באותיות צו"ר).

שלושה חלקים; לכל חלק דף שער נפרד. תוספות לתקנות הקהילה, אשר אושרו בידי ראשי העיר אמשטרדם ב-8 באוקטובר 1772, ב-10 בדצמבר 1772 וב-29 בספטמבר 1773

[1], ג, ה–יו דף.

13 ס"מ. מצב טוב. כתמים ופגמים קלים. תו ספר. חיתוך דפים מוזהב. סימניית בד ירוקה. כריכת עור ונרתיק עור תואם מקוריים; פגמים ובלאי קל בכריכה ובנרתיק.

כריכת עור מקורית ונאה, בגוון ירוק, מעוטרת בהטבעות מוזהבות, עם מסגרות בדגמים צמחיים, משולבות בכתרים ובפעמונים; בחלקן העליון מוטבעות דמויות מלאכים אוחזים בכתר; ובמרכזן מדליון מוזהב ובתוכו סמל הקהילה האשכנזית באמשטרדם - מגן דוד ובתוכו האותיות "קאא" [=קהל אשכנזים אמשטרדם]. השדרה מחולקת לשש חוליות המעוטרות אף הן בהטבעות מוזהבות. זוג אבזמי פליז לסגירה. נרתיק עור תואם, מעוטר אף הוא בהטבעות מוזהבות, עם סמל הקהילה האשכנזית באמשטרדם משני צדדיו.

על גבי הכריכה הקדמית, ובחזית הנרתיק התואם, מוטבע שם הבעלים: "**פ"ו [פרנס ומנהיג] הר"ר מרדכי בהר"ר זיסקינד לוי עמדן**". ר' מרדכי ב"ר זיסקינד לוי עמדן (תע"ט-תקנ"ז; Mordechai van Embden), היה סוחר בתה ובאבני חן, ומפרנסי הקהילה האשכנזית באמשטרדם. בשנת תק"א נשא את רבקה, בת אחיו אברהם. שמו מופיע בקונטרסים שלפנינו כפרנס ומנהיג הקהילה בין השנים תקכ"ה-תקל"ד (בשנת תקמ"א הוא חתום על מכתב אל רבי שאול הלוי אב"ד האג, ראו: ספר "שנות דור ודור", חלק ד, עמ' מט).

אביו, ר' זיסקינד ב"ר יוזלן לוי עמדן (בערך תל"ז-תקט"ו; Alexander Joseph van Embden), היה סוחר וחלפן כספים ששימש כפרנס הקהילה בין השנים תצ"ד-תקט"ו. בכרך שלפנינו הוא נזכר כפרנס בקובץ הראשון משנת תצ"ז (בשנת תצ"ה הוא חתום על כתב התמנות שנשלח אל רבי אלעזר רוקח לרבנות העיר אמשטרדם, ראו: ספר "תולדות מעשה רוקח", עמ' יא). סבו, ר' יוזלן ב"ר נפתלי הירץ סג"ל (בערך תי"ג-תע"ז; Joseph Hartogh van Embden), יליד עמדן שבמזרח פריזיה, סוחר טבק, מוהל ופרנס הקהילה באמשטרדם בשנים ת"ע-תע"ב. אחיו הבכור, ר' נפתלי הירץ לוי רופא עמדן (בערך תנ"ו-תקכ"ו; Hartog Alexander van Embden), היה רופא ומדפיס, שהפעיל בית דפוס עברי באמשטרדם משנת תפ"ו.

ידועות כריכות נוספות מאותה תקופה שעוטרו בהטבעות מוזהבות דומות לעיטורים המופיעים על הכריכה שלפנינו, ואשר בחזיתן הוטבעו שמות הבעלים, מפרנסי הקהילה האשכנזית באמשטרדם. ייתכן שכריכות אלו הוזמנו על ידי הקהילה במיוחד עבור הפרנסים, ונוצרו באותה סדנה שעבדה בשירות הקהילה.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $3,000-5,000

תקנות
הקהילה דקהל קודש אשכנזים
אשר באמשטרדם יע"א:
נדפסו
במצות אלופים קצינים
פרנסים ונבאי צדקה
יצו:
לסדר כה תברכו את בני ישראל:
ולפרט
כי בשמחה תצאו וכשלום תובלון
לפ"ק:
באמשטרדם
ברשות ובכתב
הגביר אברהם בן הישיש הנכבד רפאל
הזקיהו קשאשו זצ"ל:

88a

סדר
הנהגת
בית הכנסת
מכל המנהגים של בית הכנסת
מכל השנה
והמה
מנהגי ותקוני
עשר גדולי רשעים · איפס קדושים ·
ונתנם בתוך עשרת · פשוט
לחק ולמשמרת
במצות
האלופים קצינים
פרנסים וגבאי צדקה יצו
פה
אמשטרדם
בבית ובדפוס האדום
כבו"ר יוסף כבו"ר יעקב עבו"ר אברהם
בן מאיר
כבו"ר שלמה פריפס כץ נ"ל
בשנת תקיט לפ"ק

88b

טראנסלאט

מיינה הערן פון דיא גרעכטן דיר שטאט אמשטרדם · דישפאנירנדה אויף דעם אנעקסן
רעקוועשט מן פרנסים דקק אשכנזים בעיר האמת · אונ' איגנהערירנדי קנפירמירנדי
אונ' אמפליאורנדי דש בייא דען רעקוועשט נמעלטי אן דיא סופליקאנטען צו גשטאדען רעכט פון
פאראטע עקסעקוציאן אוטאריזירן אונ' קואליפיצירן אן דיא סופליקאנטען גאונגטר
פר איבג אונ' צו אלי צייטן נאך פאדערגידנדי אינסינואציאן דורך איינר פון דיא גריכטש באטן דיר
שטאט בייא פאראט רעכט פון עקסעקוציאן בייא קונטינואציע פון דיא ניכט
וחילנדה אונ' אין גברעבין בלייבנדה פרשוינן פון איר נאציאהן אל דש יענינה וואש דיא זעלבגה פאלגנדר
דען אלגמיינן אומשלאג אונ' טאקסאציאהן אודר זונשטן צו אונטרהלטונג אונ' אלימענטירונג פון דיא
ענים פון איר קהלה שולדיג זין אונ' אן דיא סופליקאנטען אודר אן דעם גבאי פון איר קהלה מוזן בצאלין
כמ דיא הוצאות איין צו פארדרן אודר טוהן איין פארדרן אונ' עמפפאנגין: אונ' אוטאריזירן דעם וואול
עדלין גשטרענגן דער הויפט אפיציהר דיר שטאט אמפטס הלבין אום אויף דיא אן צייטנגן פון דיא
עקספלאטירטה אינסינואציאהן דיא שטארקי הנד צו דעם ענדין אן דיא סופליקאנטען צו צו רייכן ·
אקטום דען 16 יאנואר 1759

פרעזענטירט דור הר הויפט אפיציהר · דש פון מ' דאניעל דע ריע · אונ מ' פיטר רעטיארב
יור פון שאטי · בהרמינשטרדם · אונ מ' יטרן שטפנן
(פיטר ניכס אל ידי)
נ' געלפנק דע יונג
1759

88c

תקנות הקהלה

מדינה כמה לישן מבני עמנו דיומא דין אלכן קום מכון או עונש לר פלו
דיורי · ואלם נים הכן אצן לחון · או לא ברכנן גם לאחר פטרתם
הכן מדה ירדשים או מקמעמהרש הן בחסה הטרון כים הן שאר
עמים רגן קום נ"כ נים גלוס · או דגן עונש הי גלוס · מא ן
דיום שבראמנים דשהיו בשעת הקבורת ון שינ ספניח נשמנו · בן
שבת היר איש עונש הנ"ל מברחנירם מאל הר הר יריק נחמנטר לחמם
נשמעלם · רא מלדר ומלבר מכני עמנו דער ע"י פרנסים בזמנם מלוק
פרקנגם שבדם מיכנ קום מכון לקופת הצדקה ן ואן לחון או הכנם
מיגנן עונש ואון מקבל ויק הן בכח דיומא לר הער נאיכ ועליר
דיום מרלי נדיים מלטכהרי הנדן מברחבירטי הקנות · הן בבח דיום נקן
אמלכי מלם מברחבירטי הקנות · מל דום ומלבני אכדין אמלן דיום
לחון או לא לחמהן · ומ ואן מלו ומלבני מרשוין נדחים ון מכל
בתי כנסיות שלנו ומכל עבודת הקודש של בתי כנסיות · ובאם ומלבנו
פרשין נצרכים אמלנו ון או שברין · קיצרליה סיוע מקופת הצדקה
לקנגן או הערן נגיסן · מיום לר ניכנ זמן אלכ קום מכון לצדקה ·
או דגן עונש שברין הכן נצאלם או מקבל עליהם נאמנן בן
פרנסים בזמנם מהכן מאן נגיגם שבדן הכן :

אמפליאציא
חתומים רעניהרנדי פרנסים
פ' הר' יאקב בהר' אברלי סגל פתם החדש
פ' מהר' הירן בהר' ליר כהן
פ' הר' מרדכי בהר' זסקנר לי עטרן
פ' הר' כן במהר' נתן הסבהנר
פ' הר' יעקב בהר' משה פישלש
פ' הר' זעלג בהר' שמשן בארקם
ג' הר' ליב בן הרש פעטא
ג' הר' זסקנר בהר' הנחום
אלטי פרנסים וגבאי צדקה
פ' הר' יחפא בן עזיאל כהן
פ' הר' יעקב בר דוד כהן פרחפס
פ' הר' זעלג בהר' בער כהן קאמפן
פ' הר' הירן בן שמעון יפה
פ' הר' מהרם בהר' דוד כארשן
פ' הר' נתפל במהר' פיכל בן קליוא
ג' הר' יאקב בן הרש פעטא
פ' הר' כן בן הר' נתן לי ראטרדם
פ' הר' יעקב בהר' ליר המבורגר
פ' הר' אלכן במהר' פיבלכן קליוא
ג' הר' אברהם בהר' משה אובר
מ

אמפליאציא ט
פ' הר' זאנזול בהר' שמעון פאלק
ג' הר' נתפל בהר' שמשן ואלפנבשל
ג' הר' איצק בהר' הירן גיאורש
פ' הר' יוסף בה יחיאל האש
פ' הר' יעקב פישלש בפקדת אבו פ'
הר' משה ר' פישלש
פ' הר' מיכאל בן נתנאל בחור
פ' הר' בנימן בן נתן
ג' הר' יונה בן ליר העגא
פ' הר' איצק בן הנחום נייאמטן
ג' הר' ליב בהר' אלי פתן
פ' הר' זסקנר בר ואלף רענן
פ' הר' שמעון בהר' נתן לי ראטרדם

ג א ז ל

88d

88e

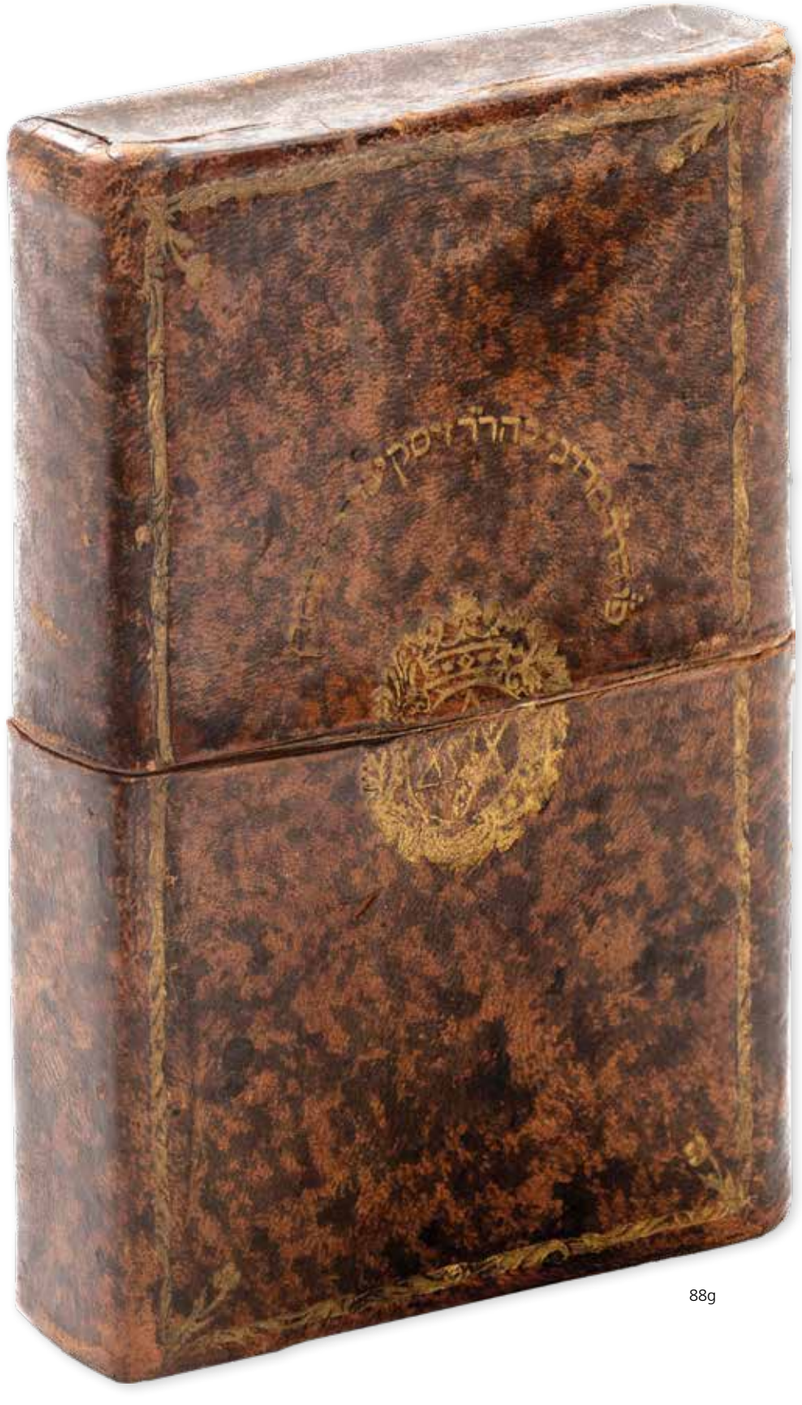

88g

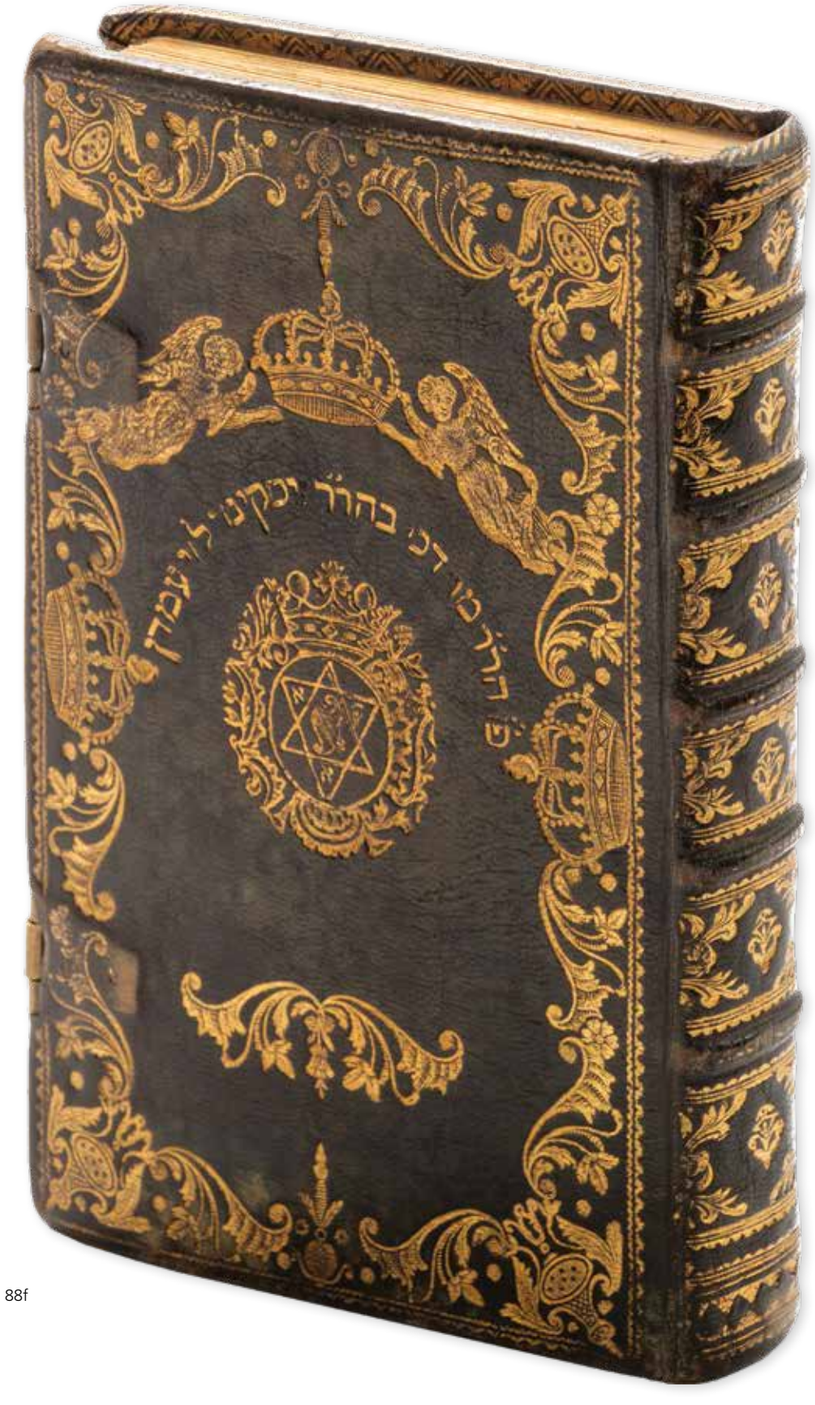

88f

89. כתב-יד, אריתמטיקה וחישובי מסחר – אמשטרדם, תצ"ו, 1736 – הועתק בידי הקליגרף מיכאל לופס-פינטו עבור משה יצחק דה-פינטו

כרך בכתב-יד, Arithmética, cuentas que sirven para el mercantil [אריתמטיקה, חישובים המשמשים למסחר]. אמשטרדם, תצ"ו 1736. ספרדית ומעט פורטוגזית; כתיבה רהוטה-קורסיבית ונאה. תחריט-שער עם מילוי פרטים בכתב-יד.

החיבור נכתב והועתק בידי מיכאל בן דוד לופס-פינטו (Michael Lopes Pinto; בערך 1666-1743), מן הקליגרפים והסופרים הבולטים בקהילה הספרדית-פורטוגזית באמשטרדם במחצית הראשונה של המאה ה-18. בדף האחרון מופיעה חתימה קליגרפית (מונוגרמה) שלו (וראו חתימה זהה בפריט 85). ידועים לפחות אחד-עשר כתבי-יד נוספים שהועתקו על ידו בהולנדית ובספרדית בין השנים 1688-1736 (ובהם סידורי תפילה וחיבורים פולמוסיים שונים מאת רבי שאול לוי מורטירה, הפילוסוף יצחק אורוביו די קסטרו ואחרים), השמורים כיום באוספי ספריית "עץ חיים", הרוזנטליאנה, בית המדרש לרבנים באמריקה (JTS) וספריית אוניברסיטת קולומביה. בשער מציין המעתיק כי כתב את החיבור בשנת השבעים לחייו (בכתבי-יד אחרים שלו הוא מביא גרסאות סותרות לגבי גילו, אך כפי הנראה נולד בין השנים 1662-1666).

בדף השני מופיעה הקדשת המעתיק עבור האדון משה דה יצחק דה-פינטו (Mosseh de Ischac de Pinto), בן למשפחת הסוחרים פינטו המיוחסת באמשטרדם: "**ערכתי את חשבונותיי, ולאיש איני יכול להציעם טוב יותר מאשר למעלת כבודו, בהיותו ראוי להפקידם בידיו, כדי לתקן את חסרונותיהם, ובהעלימו עין משגיאותיי שלי – באהבה רבה לכבודו, מיכאל לופס-פינטו**" (תרגום מפורטוגזית).

החיבור שלפנינו מכיל מגוון פעולות אריתמטיות וחישובי מסחר מתקדמים, הכתובים בקפידה בתוך מסגרות וטבלאות משורטטות, ובהם חישובים מתמטיים בסיסיים כגון כללי כפל, חילוק, חיבור, חיסור ושברים, וכן מגוון דוגמאות מעשיות מחיי המסחר הנוגעות להמרת מטבעות ומידות משקל שנהגו בתקופה זו בארצות שונות, חישובי שערי חליפין, ריביות על הלוואות, חישובים הנדרשים עבור שטרי חליפין בינלאומיים, חלוקת ירושות ועוד.

ככל הידוע, זהו כתב-היד היחיד מאת יהודי ממוצא ספרדי-פורטוגזי המוקדש באופן בלעדי לאריתמטיקה פיננסית וחישובים מסחריים. הוא מבוסס על ספרו המקיף של גבריאל דה סוזה בריטו, Norte mercantil y crisol de cuentas, שראה אור במספר כרכים באמשטרדם בשנת 1706 והכיל דוגמאות רבות של חישובים פיננסיים ומסחריים. מתוך חיבור זה ברר והעתיק לופס-פינטו רק את החישובים העיקריים והנחוצים ביותר לסוחר.

היות שהחישובים בחיבור נכתבו לשירותו של סוחר, הם מספקים לנו הצצה מרתקת לעולם המסחר של היהודים והאנוסים יוצאי ספרד ופורטוגל במחצית הראשונה של המאה ה-18, ולרשת המסחר האטלנטית והים-תיכונית הענפה שניהלו. בחיבור נזכרות ערי הנמל והמסחר המרכזיות באירופה, ובהן: אמשטרדם, לונדון, ליוורנו, ונציה, גנואה, המבורג, ליסבון, מדריד, קדיס, פריז, אנטוורפן ודנציג. מעבר לאוקיינוס האטלנטי נזכר גם האי קוראסאו שבים הקריבי (דף 27/א), שבו הקימו יהודים ממוצא פורטוגלי מטעי סוכר כבר במאה ה-17. בין הסחורות הנדונות בחישובים מוזכרים מוצרי יוקרה שנסחרו דרך רשתות מסחר בינלאומיות גדולות אשר נוהלו בידי יהודים ואנוסים יוצאי חצי האי האיברי: קינמון, פלפל, ציפורן, אגוז מוסקט, סוכר, חיטה, תאנים, ברנדי, משי, בדים, מתכות יקרות ויהלומים (שאותם נהגו לייבא באותה עת לרוב מהודו).

[1], 56 דף. 24 ס"מ בקירוב. מצב כללי טוב. כתמים וקמטים. דבק סלוטייפ בשולי הדפים הראשונים. תו-ספר. כריכת ישנה, בלויה מעט.

ספרות:

1. Gabriel de Souza Britto, Norte mercantil y crisol de cuentas. אמשטרדם, 1706.
2. L. Fuks & R. G. Fuks-Mansfeld, Catalogue of the Manuscripts of the Bibliotheca Rosenthaliana. ליידן, 1973, מס' 196 282 ,280 ,a.
3. L. Fuks & R. G. Fuks-Mansfeld, Catalogue of the Manuscripts of Ets Haim. ליידן, 1975, מס' 92, 106, 206, 208, 213.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $6,000-8,000

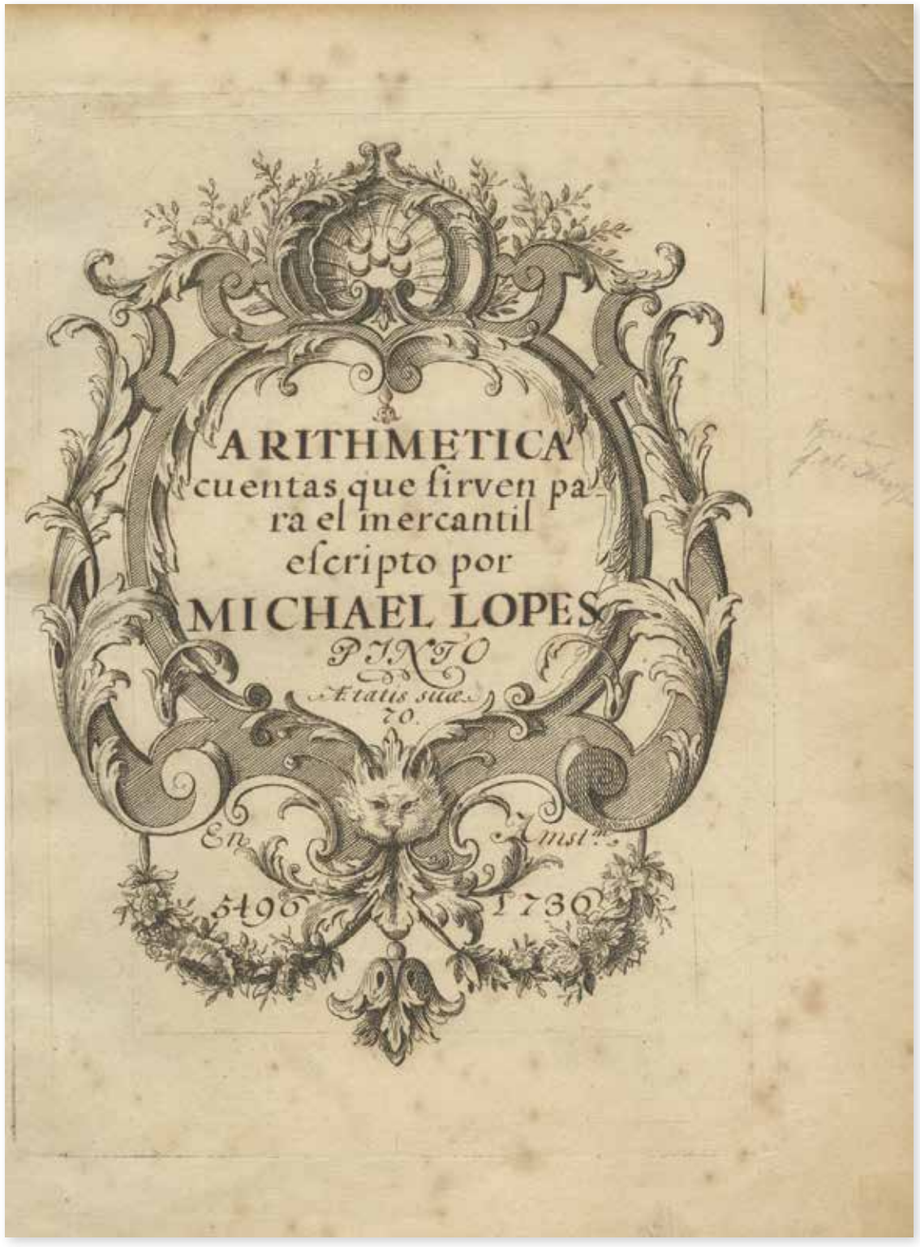

89a

Exemplo de Cambios de Venecia

Letra de Ducados 1256 $\frac{21}{24}$ a Gruesos 94 $\frac{1}{2}$ q: tos Fl.s Son

Gruesos 94 $\frac{1}{2}$
2
Son Ducados 1256 $\frac{21}{24}$

Fl.: 2969, 7, 6
Gruc.: 40,
11877 4, 6
2
237549, 2
485
1074
1299
165
24
3962
182

Ducad.: 1256 $\frac{21}{24}$
Gr.: 94 $\frac{1}{2}$
5026
11304
Con $\frac{1}{2}$ la $\frac{1}{2}$ . . . 628
Con $\frac{12}{24}$ la $\frac{1}{2}$ . . . 47, 9
Con 6, su $\frac{1}{2}$ . . . 23, 4
Con 3, su $\frac{1}{2}$ . . . 11, 7
Gruc.: 11877 4, 6
Fl.: 2969, 7, 6

Multiplicaras los Ducados 1256 $\frac{21}{24}$ por los Gruc.: 94 $\frac{1}{2}$ quitando los quebrados de 21, arazon de 24, que es el entero, y suma Gruc.: 11877 4, 6 que son Fl.: 2969, 7, 6, que es el montar de dicha Letra

La prueva es dichos Fl.: hazer Gruc.: el partidor 94 $\frac{1}{2}$ Estos tambien hazes medios, y partiendo vno por el otro, te salen los mismos Ducados 1256 $\frac{21}{24}$ que ajusta

Exemplo de los Cambios de Lione

Letra de Pesos 1752, 13, 9, a Gruesos 95 por Piesa, quantos Fl.: Son

Gruesos 95, es 1 P.:

Pies.: 1752, 13, 9

Nota 1, Piesa de 8 en Lione Vale Suel.: 20, y 1, Suel.: de vale 12 Dineros
La Piesa tiene Liras 6
Y 1, Lira tiene Suel.: 20,
Y 1, Suel.: de tiene 12 Din.

Fl.: 4162, 12, 10 $\frac{1}{2}$
Gr.: 40
166505 2 $\frac{1}{2}$
715
500
255
65
20
13002 $\frac{1}{2}$
352
67
12
804
5 Y 1 Dessfor.
855
00

Pes.: 1752, 13, 9,
Gr.: 95
8760
15768
Con 8 p la $\frac{1}{2}$ . . . 47, 4
Con 2, el $\frac{1}{10}$ . . . 9, 4
Con 1, su $\frac{1}{2}$ . . . 4, 6
Con 6 Din.: su $\frac{1}{2}$ . . . 2, 3
Con 3, su $\frac{1}{2}$ . . . 1, $\frac{1}{2}$
Gr.: 16650 5, 2 $\frac{1}{2}$
Fl.: 4162, 12, 10 $\frac{1}{2}$

Las P.: 1752, 13, 9, Multiplicaras por los Gruc.: 95, quitando los quebrad.: arazon de 20, y 12, y suma Gruesos 166505, 2 $\frac{1}{2}$ que son Fl.: 4162, 12, 10 $\frac{1}{2}$

La Prueva es dichos Fl.: multiplicarlos por Gr.: 40, Y lo que sumare partes por Gr.: 95, y te saldran las mismas Piesas 1752, 13, 9, que ajusta

90. כתב-יד, "יומן עסקאות" של הבנקאי דוד טשיירה-ד'אנדרדה – האג, תק"ב-תקנ"ה, 1742-1795 – תיעוד נדיר של רשתות הבנקאות והסחר היהודי-ספרדי במאה ה-18 – נתיבי הסחר אל יבשת אמריקה וקשרי מסחר עם משפחת סלוודור בלונדון

כרך בכתב-יד, Manual de Transacções [יומן עסקאות] של הבנקאי ואיש הכספים דוד טשיירה-ד'אנדרדה (David Teixeira d'Andrade). האג, [תק"ב-תקנ"ה] 1742-1795. פורטוגזית; כתיבה רהוטה (קורסיבית), מאורגנת בקפידה בטבלאות ובעמודות חשבונאיות.

היומן, שנכתב ברציפות לאורך למעלה מחצי מאה, מהווה מקור היסטורי חשוב ויוצא דופן לחקר הפעילות הכלכלית והחברתית של האליטה היהודית-ספרדית באירופה במאה ה-18. דוד טשיירה-ד'אנדרדה (1723-1796) נמנה עם בני המשפחות המיוחסות והעשירות ביותר בקהילה הספרדית-פורטוגזית "חונן דל" בהאג, והיה קשור בקשרי משפחה ומסחר עם משפחות האצולה והבנקאות לופס-סואסו ודה-פינטו. את הונו ההתחלתי, בסך 83,900 גילדן (המופיע ברישום הפותח את היומן שלפנינו), קיבל מחמיו אנטוניו (יצחק) לופס-סואסו - בנו של הבנקאי דון פרנסיסקו לופס-סואסו, הברון השני ד'אוורנס - לרגל נישואיו עם בתו יהודית (קתרינה).

דפי היומן מציגים תמונה מפורטת של היקף ושל מגוון העסקאות הפיננסיות של המשפחה. כל עמוד מכיל בממוצע 15-20 רישומים (כ-60-45 עסקאות בשנה), הכוללים: הפקדות ומשיכות, תזרימי מזומנים, איגרות חוב, סחר במניות של חברת הודו המזרחית ההולנדית והבריטית, השתתפות בהלוואות מדינה ובהגרלות של ממשלות צרפת וספרד, וכן עסקאות נדל"ן בהאג ובפריז. לצד זאת, מתועדים ביומן נכסי המשפחה ורכישות של חפצי יוקרה, כגון תכשיטי זהב ופנינים, כלי חרסינה, שטיחי קיר, ציורים ודיוקנאות משפחתיים.

מעניינים במיוחד הם הרישומים המתעדים את רשת הסחר הטרנס-אטלנטית ואת ביטוחי האוניות (bodemarias). הרישומים מפרטים את שמות הספינות, קברניטיהן, שווי הפוליסות, נתיבי המסחר ומסלולי ההפלגה של האוניות אל נמלי יבשת אמריקה ומהם לנמלי אירופה.

היומן מתעד את רשת הקשרים חובקת-עולם שטווה טשיירה-ד'אנדרדה עם הבנקאים ואנשי הכספים הגדולים של אירופה, ובהם סוכני הכספים של מלך פורטוגל ושל מלך צרפת לואי ה-15. כמו כן, מוצגת בו רשת המסחר הענפה עם הקהילות היהודיות-ספרדיות באמשטרדם, בלונדון ובהמבורג; קשריו העסקיים עם הסוחרים ג'וזף ויעקב סלוודור מלונדון (יעקב סלוודור הוא אביו של פרנסיס סלוודור, היהודי הראשון שכיהן כחבר בבית המחוקקים של המושבה הבריטית דרום קרוליינה, שנהרג במהלך מלחמת העצמאות של ארצות הברית); וכן קשריו עם טוביה בועז, השתדלן והבנקאי היהודי-אשכנזי המשפיע ביותר בהאג במאה ה-18.

לצד עסקיו הבינלאומיים, היומן חושף גם את פעילותו הציבורית והפילנתרופית של טשיירה-ד'אנדרדה ואת תרומתו למוסדות הקהילה היהודית: תשלום מיסי הקהילה, העברות כספים לקהילת יהודי ונציה (שהייתה נתונה באותן שנים בחובות כבדים ועל סף פשיטת רגל), תמיכה בנזקקים, יתומים ואלמנות, וסיוע בהכנסת כלה עבור נערות עניות.

היומן כרוך בכריכת עור מקורית ונאה, מעוטרת משני צדדיה בהטבעות מוזהבות ערוכות בצורה סימטרית תואמת, עם שלוש מסגרות פרחוניות ועיטורי פינה; במרכז הכריכות מוטבע מדליון מוזהב ובו דמות אריה זקוף - סמל משפחת טשיירה-ד'אנדרדה. על השדרה תווית עור אדומה עם הכיתוב: "Manual De D. T." [ספר החשבונות של דוד טשיירה].

111, 222-111 עמ' (וכן 28 דפים ריקים בראש ובסוף הכרך). 36 ס"מ בקירוב. מצב כללי טוב. כתמים ובלאי קל. קרעים קלים בשולי כמה דפים. תו-ספר. חיתוך דפים מוזהב. כריכת עור עתיקה ומקורית; פגמים, קילופים ושפשופים בשולי הכריכה ובשדרה.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $5,000

הערכה: $20,000-30,000

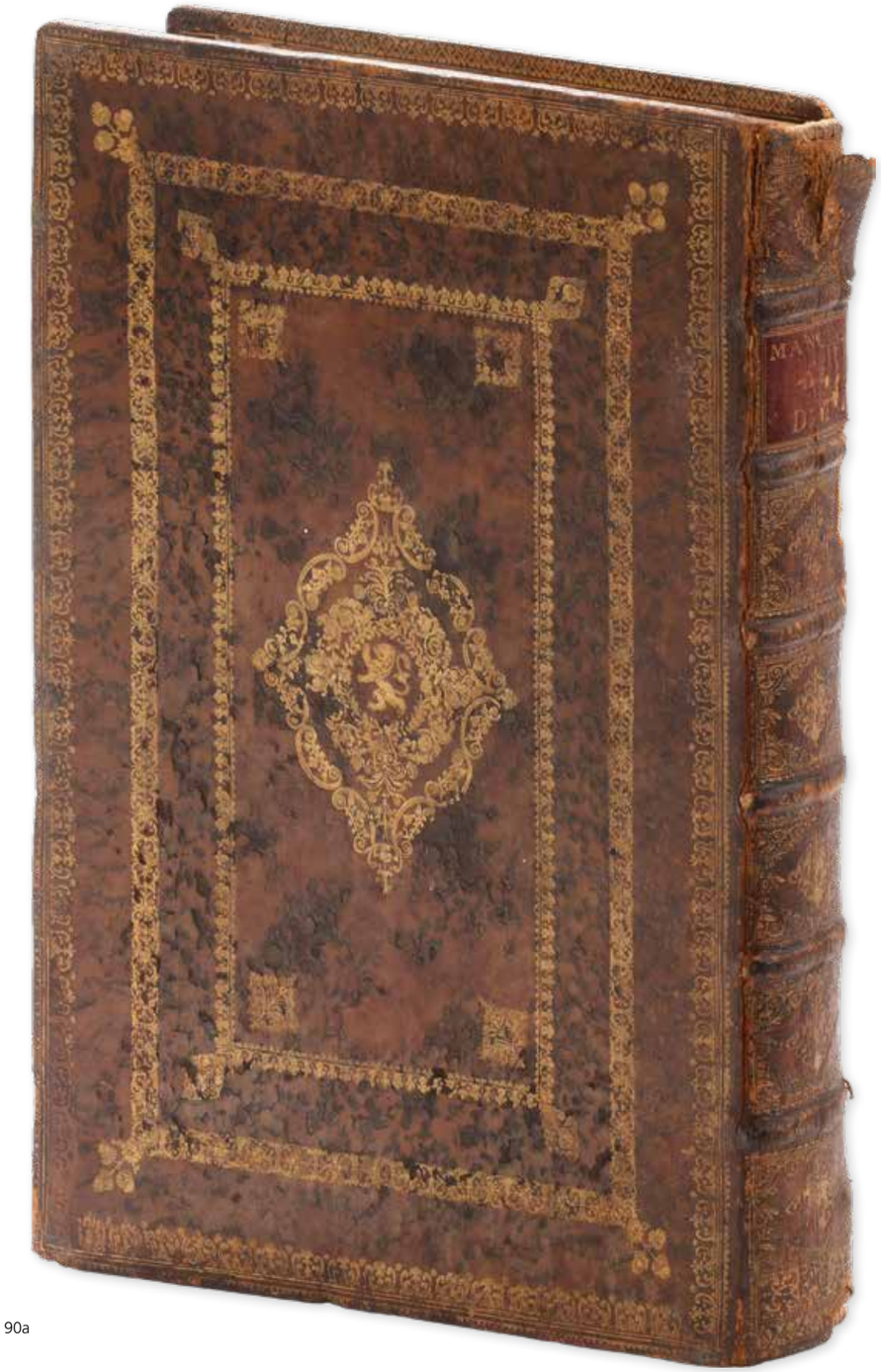

90a

60a 61

60= Caixa Como dun por Caixa 320 por letra pagas Abr. e Symon Boas Chi remetta
61= 1o Jacob Sen. Teixeira M. conta do mesmo por 1a conta de sortes 250 por hum aplicamento
62= Jacob Orpha N. Homem. Rumphia em maye passado e carregado 1o por nos ao de que por depois
Depois pagamento

62= 1a Sara Sen. Tex. E. C. por os abaixo 570 por os seg. a saber
60= por 2a ano Bono Jun. entregou a Abr. Teixeira de matteos quem os repartiu a
parente pobres de Amst. 280
61= por Caixa entregou a 1a de 2 maio 1a de 12 moradas 40
61= por 2a Jacob S. Tex. conta de sortes por a parte a aplicamos a Rachel
Orpha de Jos. a Cohen Pereto 250
570

64= Abraham Teixeira Mau Jmao por Caixa 499 Chi carrego a saber por diversos Gastos feites
67= depois de falecimento da 1a he sua Tia D. R. Tex. para liquidação de sua fazenda por
sua quale 533 2 abatendo a 261 14 por repartição de hum a 1a de 1500 Mulher Barno
e Otilia de 6 m. de 250 cunce de mat. chi cobrou 155 pagou e cobrou he por mao Bony Jr
(a quem paguei por ajustamento
por 6 20 de diversas contas paguei por he sua maye 1a depois de seu falecim.
notado hei dinheiro de mau Jmao em Jan. 1759 171 8
425 12
477 9 477

69= Abraham Teixeira Mau Jmao Conta nova por Ly mesme ha Velha 553 9 8 chi
64= carrego por ajustamento de conta 553 9 8

30= Esta Teixeira por os abaixo 148 15 em que foy avaliado hum painel tomou em
mim depois de falecimento de 1a mau de Bono e D. Tex. 1a E. de sua fazenda
66= por Aranies repartição de 6 m. de 450 Bance chi cobrou 1755 113 6
66= por Caixa paguei por ajust. 35 9
148 15 148 15

67= Caixa por Joseph Salvador 1063 19 por 500 saquei a ordem de Abr. e Symon Boas cobrou
54= a Amst. 24 6 e lago 3 p. C. abatido 3 2 por corretagem e gastos 500 1063 19 1063 19
Os abaixo por Caixa 1524 15 abono por ajust.
67= 66= Aranies por o gasto de hum a. 1132 4 15
70= Caixa conta Nova por o Velho 170
em 6 Fevereiro 1759 1129 4 15 1129 4 15

70= Caixa por Aranies 90 cobrou por jnt. de 6 m. da Geraldade 90
66= Caixa por Abraham Teixeira mau Jmao 150 cobrou por jnt. de 6 m. de 10000 Cap.
67= Oing. a ordem da Geraldade 150
em 20 Fevereiro
70= Caixa por Abraham Teixeira mau Jmao 240 cobrou de Castella por jnt. de hum a. Vencido
67= pr. San. de 1600 C. Oing. a carrego da Sisade de Espanque 240
71= Bance Conta Nova por o mesmo ha Velha 27 6 carrego por ajustam.to 27 6
66= Aranies por Bance p. C. por a ser Vellaco tres part. a 1a 9 6
71= em 13 Marse
70= Caixa por Aranies 2855 cobrou por jnt. de 5000 Oit. Francas e 1500 premios da Loteria de
66= Holl. de a. 1112 de hum a. 281 3
70= Caixa por Abraham Teixeira mau Jmao 500 cobrou por jnt. de hum a. de 1000 Oing.
67= Jud. de Holl. de varonas Hegenesiens 500
Os abaixo por Isaac Teixeira mau Jmao 253 6 chi a beno por 237 10 Bance Vellou a Mat
Abraham por jnt. de 6 m. de 1000 emp. de Jud. a 10 a lagoa 2 p. C. e Fica a 3 p. C.
66= Aranies por de 3000 cerrem por m. C. 182 19
67= Abraham Tex. Mau Jr. perd. de 3000 a lagoa 70 7
253 6 253 6

61

70= Caixa por Abraham Teixeira mau Jmao 2140 se cobrou por 2000 saquei por elle sobre Jos
69= Salvador a ordem de Abr. e Symon Boas a Vista cambio a 34 4½ e lagoa a 2½ p. C. 2140 10
em 6 Abril
60a Dare Osono Jun. por Aranies 283 8 a saber 236 por hallo interesse de 4000 Oing. da
66= Jmao Bes anos 1752 e 1753 e 1 42 6 minhas 4 pennos bas repartiudo a 1a passado 66 entrate
da Comp. da Nova 2 p. C. 283 8
68a 1a Sara Sen. Teixeira E. C. de sortes por Dare Osono Jun. 250 pagou a Rachel orpha de
60= Jos Cohen Pereto e a seu marido chi foy aplicado em 7 Killer passado 250
em 7 Abril
66= Aranies por Caixa 141 13 paguei a Abr. e Symon Boas por 137 10 Bance Vellou a por mim
70= a ordem de Andries Poorten por interesse de 6 m. de empresto da Nova e o lagoa a 2½ p. C. e Fica
continuado a 3 p. C. 141 13
54= Joseph Salvador por os abaixo 7020 por 2683 2 mi abeno por os mesmos cobrou com mais
2683 12 carrego por comissão de Francisco Lums Cap. de hum Inter por 2500 Barcos a Bocem.
em Marse 1758 a 30 p. C.
por Boccmana por a he hasno Inter e os Seguros 2537 13 3 6380
25= por Aranies por o que tenou que Jahi a 1½ p. C. 65 17 700
66= em 1o maye 2683 2 7020 7020

70= Caixa por os abaixo 1000 cobrou de Guillf Wapenaar Calwyk por aluguer de Casa de
6 m. de Jyem Pendes
66= por Aranies por interesse de Cuido 800
66= por Casa em frente a Koekam chi abeno por o que se Usa 200
71= 1000 1000

10= Caixa por os abaixo 6363 14 cobrou por Cap. 6000 Oing. da Geraldade de Penoya a 101 p. C.
com hum acto feito por o hot. Sylhof e os Prot. Seg.
66= por Aranies Interesse de 1 m. de 4000 e Outro de 7 m. e 250 de 3000 dos quaes
a abatendo 15 de comissão e 1½ de gastos fica 101 14
18= por Oing. a carrego da Geraldade por tres Penoya a 101 p. C. 6000 6060
6363 14 6363 14

70= Os abaixo por Caixa 5106 5 paguei a Abr. e Symon Boas por os seg.
71= Bance por os mesmos chi Vellaraõ 5000
71= Agues por os dos ditos a 2½ p. C. 106 5
em 10 maye 5106 5 5106 5

54= Joseph Salvador por Bance 4982 Vellou por 2410 saquei sobre hum a ordem de Pels e
71= a 48 Vista a Cambio 35 a 2410 4982 4982

Os abaixo por Dare Osono Jun. 1488 pagou por Contas de hum a. das seg. a ordem
66= Aranies por a 1a de 6 da Cam.a Amst. e hua da de Inkt. minhas 1362
67= Abraham Tex. mau Jm. perd. da hua empinhada 126
1488 1488

54= Joseph Salvador por os abaixo 4400 por 2443 5 cobrou por os seg.
66= por Aranies por repartição de 1500 bance 5½ a 1a chi abril 2015
por d. de 2500 ace. da nova chi Jori 225
por jnt. de valor da renta de Roda a 1a chi Sul 36
2362 5 3800
por renta hahida de m. Jr. Tex. abencabit. o Jnt. 54 600
em 31 Maye 2443 5 4400 4400

71= Bance por os abaixo 3350 mi Vellaraõ a Viveros como saqui
por Aranies a Comp. da nova E. Amst. p. rep. a 15 p. C. e Bacos em hemen 1350
66= David Osono J. por a de Outro E. C. 450
a Comp. Cam.a de Inkt. perd. de hua 450
2250
34= por Dare Osono Jun. C. de bance mi Vellou mais 1100
3350 3350

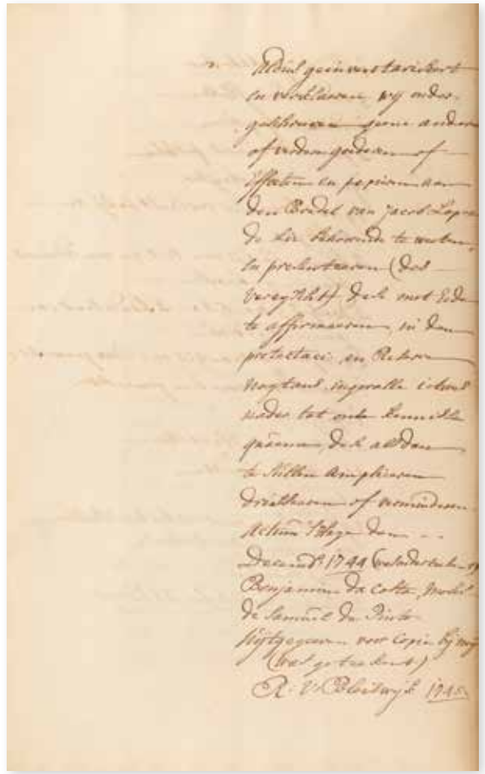

91a

91. כרך מסמכים – העתקות מסמכים בעניין רכושו של יעקב לופז דה ליס – האג, מחצית המאה ה–18 בקירוב

כרך עם העתקות של מסמכים בכתב–יד, הנוגעים לרכוש משפחת Lopes de Liz (Lis). האג, מחצית המאה ה–18 בקירוב (המסמכים המקוריים מהשנים 1742–1745). הולנדית.

העתקות של מסמכים נוטריוניים הנוגעים לרכושו של יעקב לופז דה ליס, מן השנים 1742–1745. עניינם של המסמכים בבקשתו הרשמית של אברהם לופז סואסו (Abraham Lopes Suasso), חתנו של יעקב לופז דה ליס, למנות נאמנים מטעם בית המשפט לניהול נכסי המשפחה. הבקשה הוגשה משום שלטענתו, דה ליס אינו כשיר לנהל את נכסיו בעצמו, ונוהג בהם בפזרנות.

יעקב לופז דה ליס התגורר ברחוב Korte Voorhout בעיר האג, בבניין שבתחומו פעל גם בית הכנסת של קהילת "בית יעקב", שם נערכו תפילות החל משנת 1692; בשנת 1707 נבנה בסמוך אליו בניין בית הכנסת "בית יעקב". בשנת 1743, התמזגו שתי הקהילות הפורטוגזיות בהאג – קהילת "בית יעקב" וקהילת "חונן דל" – בבניין בית הכנסת של זו השנייה, במיקום אחר בעיר.

126 דף. 33 ס"מ. כתמים ופגמים קלים. סימני קיפול לאורך הדפים. כריכה מעוטרת עם שדרה מעור.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

הכרך נסרק בשלמותו וזמין לצפייה באתר הספרייה הלאומית (מס' מערכת 990052809690205171).

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-3,000

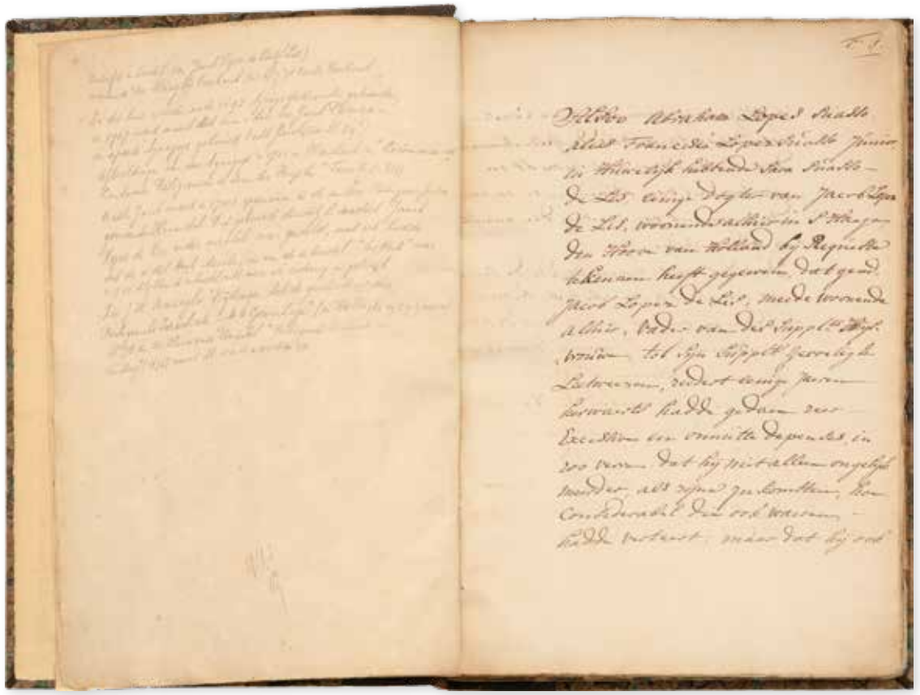

91b

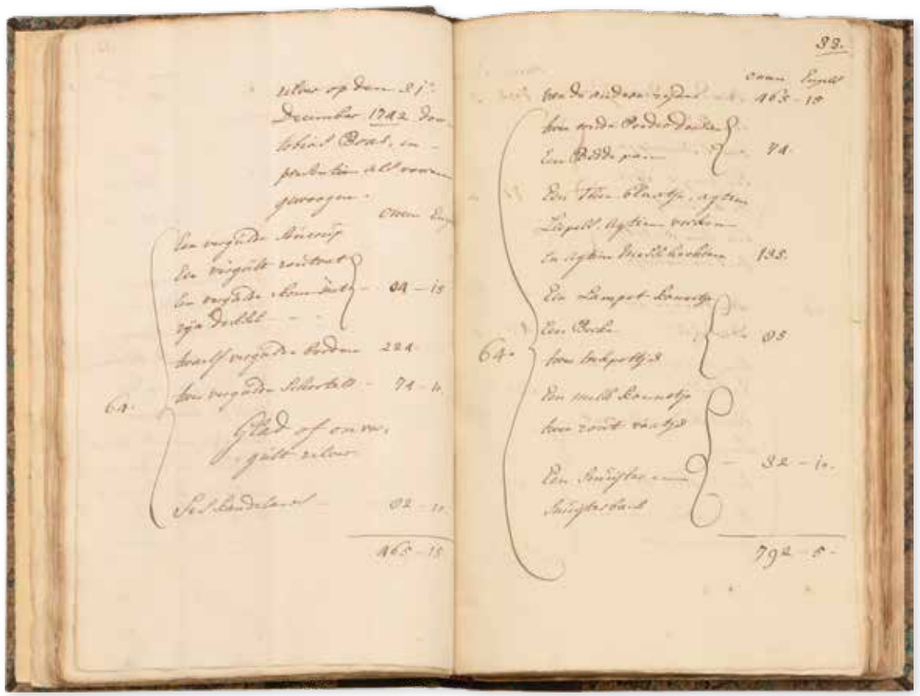

91c

92. כתב-יד, "עולם חדש" – חיבור ביקורתי סאטירי נגד החילון – אמשטרדם, תקנ"א – שני כרכים – שער מאויר

כתב-יד, "זה ספר נקרא עולם חדש", ביקורת חברתית-סאטירית נגד תופעת החילון בקהילת אמשטרדם, מאת ישראל בן יששכר בער. [אמשטרדם, תקנ"א, 1791].

שני כרכים. בראש הכרך הראשון שער מאויר בצבעים, עם דמויות גברים ונשים בלבוש חשוף ואופנתי, המופיע בין מושאי הביקורת בחיבור שלפנינו. לצד הדמויות מופיעים הכיתובים: "אשה אחת אצל כל ירך, כך ראוי לנהוג על הדרך", "הלוך וטפוף כספחת, איש אחד לכל צד אשה אחת", "זה אמר שק נפוח נאה, וזה אומר זנב הלטאה", "זה אחד ממלמדי הגבורים, ושני תלמידיו שורים וחמורים".

שני הכרכים כתובים בכתיבה אשכנזית רהוטה, בהעתקה נאה של משה הלוי קונטענט (על פי הקולופון שלו בסוף הכרך השני, ראו להלן).

"עולם חדש" הוא חיבור פולמוסי סאטירי שחלקו הראשון נכתב באמשטרדם בשנת תקל"ב (1772), וחלקו השני בשנים שלאחר מכן (ראו להלן). החיבור מתאר, בשפה מליצית מושחזת, ומתוך עמדה ביקורתית חריפה, את חדירתה של האופנה האירופית ושל תרבות הפנאי המודרנית לחברה היהודית בעיר: לבוש ותסרוקות חדשים, תמרוקים, ביקורים בתיאטרון ובאופרה, ריקודים מעורבים, בתי קפה ומשחקים, לצד זלזול בשמירת מצוות, פריצה של גדרי הצניעות והכשרות, עזיבת לימוד התורה והתרופפות כללית של ההקפדה הדתית.

החיבור בנוי במספר חלקים, ובהם גם דיאלוגים דמיוניים ו"קומדיות". בין היתר עושה המחבר שימוש פארודי בנוסח של טקסטים מוכרים, כמו קינות, פיוטים, הגדה של פסח, וכדומה.

בהקדמתו מאשים המחבר את היהודים הספרדים (אותם הוא מכנה "אונסים", במקום "אנוסים"), בהשפעה רעה על אחיהם האשכנזים בעיר. הוא מתאר את השימוש שלהם בשמות לועזיים ואת מראיהם הנוכרי: "שם לויי שלהם, מה שקרא להם, הכומר בארץ אויביהם, והוא העיקר, שהיו עובדים לעקר, ושם הקודש, שקבלו בברית חדש, הוא הטפל... וכן כשקוראים אותם לפני הספר, מעורב יחד לחם ועפר, יעמוד אברהם הענדריקוס, סאלמון סאנטיקרוס, דוד עטיקשערוס, וכדומה להם, רובם ככולם שמות הטומאה חקוק בלבביהם, חרב חדה על מתניהם, וכסות אדום ללבושיהם, מגדלי בלורית זקן ובחור, ופניהם חלק כאחור...".

לדבריו, היהודים האשכנזים שהגיעו לאמשטרדם בשל פרעות ת"ח ות"ט הושפעו מהם לרעה: "העניים הבאים לשמה מגזירות חמע"ל [=חמלניצקי]... נתקנאו בהם, מחמת ריבוי ממונם ושינוי מעשיהם, להיות עושים כמעשיהם.... והלכו בעקבותיהם, נשים רחמניות בשלו ילדיהן, מגדלי בלורית ומשנין בגדיהן, זנב ושק מאחוריהן, ובגד צח ואדום ללבושיהן...".

תאריך כתיבת החיבור מופיע במספר מקומות, ביניהם בהקדמה – בה נוסף תיאור מעניין על השריפה המפורסמת שפרצה בתיאטרון באמשטרדם, בה נהרגו כמה עשרות אנשים, בכללם יהודים, שפקדו את התיאטרון: "נעשה ונגמר עש"ק ט"ו מנחם אב שנת שתים ל'דור' יב'ש' [=תקל"ב] לאחר שריפת הקאמעדיא... והיתה שערוריה גדולה...". המחבר רואה את מאורע השריפה כסימן וכעונש משמים.

בראש החיבור מובאת שאלה "הלכתית", שבה מבקש השואל להצטרף לאנשים המתנהגים באופן מתירני, לבושים כמיטב האופנה ועסוקים בתרבות פנאי, ומזלזלים באיסורי התורה. ה"תשובה" מתפרסת על פני רוב החלק הראשון, ובה מובאים בין היתר "ציטוטים" מפנקס של זקן אחד שהתמנה להיות סופר בגיהנום, ובו תיעד את כל השוכנים בו.

המחבר מבקר בחריפות את אימוץ אופנת הלבוש האירופית – "המאדע" (המוֹדה) – על ידי היהודים (במספר מקומות הוא מציין את התאריך באופן מליצי: "בשנת פראנצי מָאדָע [=המוֹדה הצרפתית]..."). במקומות רבים מתאר המחבר בלעג את הלבוש הגברי האופנתי, התספורות וגילוח הזקן, ואת לבושן הנועז של הנשים: "איזה מהם הולכים בזנב מאחוריהן ודומין לחזיר ואתון... ויש מהן מלובשין בשק על כתפיהם... והשק נפוח כאילו ממולא בכינים ופרעושים... בבגד צח ואדום לבוש שני, ובכובע קטן חד מלפניו וגבוה מלאחרי כבן צרפת... בבגד שחור ובכובע של ענגילנטירה.." (דף ג); "...בתי שוקיים שלו של משי מאיטליה, ובגד צח ואדום מענגילנטירה [=מאנגליה], ופיאה נכרית מאישפניא [=מספרד], וכובע קטן מצרפת וכתונת מהאלנדיא [=מהולנד], ומנעלים מעשה רוקח מסורינאמי [=מסורינם], וטבעת עגיל וכומז מאושטינדיא [=מזרח הודו]..."; "...אם אמנם שהלכת בחוקותיהם, ללבוש במלבושיהם, בחרב שק וזנב ולדבר כלשוניהם, ונהגת בנימוסי דתיהם, לעשות כמעשיהם, בלי כובע על ראשיהם, ושערות גבוהות מלפניהם, וקמח תפוחי ארץ מפוזר עליהם, ובגלוי ראש בכוכב תחת זרועותיהם..." (דף כג); "...לשנות בגדינו, בשק וזנב לאחורינו, ופיאה נכרית וכובע קטן על ראשינו, ובגדים נאים וחרב חדה על מתנינו, ומקל ארוך בידינו..." (דף יח).

92a

לאורך החיבור תיאור מפורט של חיים מופקרים, התמסרות לבילויים, עזיבה של לימוד התורה וקיום מצוות, חינוך הילדים למתירנות וחופש, וזלזול בתלמידי חכמים ורבנים.

באחד המקומות מובאים "תקנות" שקיבלו על עצמם החוטאים: "ותקנו להם תקנות סדום ועמורה, ואלו הן: נשג"ז [=נדה, שפחה, גויה, זונה] – טהורה, וציצית בבגד – עבירה, ולהניח תפילין – אסורה, ולהתנהג בחוקות העמים ישרה, לגלח פאת זקנו בתער השכירה, ולהיות כל איש בביתו שורר, לגדל בן סורר, מיום הוולדו עד חמש לחוצפא, והוא במקום חופה, עד עשר לקאמעדיא, ובן שש עשרה לאופערא, ואז יצא חפשי מן המצות, ומותר לישן עד חצות, לעבור זמן קרית שמע ותפילה, ואז יוכל לילך על הבערש [=הבורסה] כמו אחד המיוחד מן בני הקהלה..." (דף ח).

במקום אחר מובאות "תקנות" לביטול יום תשעה באב: "תקנות סדום ועמורה, שנתקנו בשבוע העברה, מן אנשי חברה, הנקראת פרה סוררה, והיה ביום אף ועברה, שנחרב בית הבחירה, והם שמחו כביום שמחת תורה, ראשון לציון ועריה המעטירה, אין צריכין יותר להזכירה, מאי איכפת לנו בדבר אשר יותר מאלף שנים עברה, והמקום בכאן יותר מפוארה, אם כן אין לומר קינה בבכי וצעקה גדולה ומרה, וגם לאכול מאכלי חלב של פרה..." (דפים טו–טז). לאחר מכן מובא נוסח סאטירי של ה"קינה" לתשעה באב של אותם אנשים.

בתוך התיאור של המבקרים בגיהנם, מופיעים פרקים המתייחסים לדמויות שונות, כפי הנראה מכוון המחבר לאישים ידועים בתקופתו. הוא כותב עליהם באופן מליצי וברמז, ולעתים מציין אותם בראשי תיבות. הראשון שבהם (דף ח): "בשנת פראנצי מָאדָע בעשרים ומאה לחדש אמשטרדם, בשעה חד מאדאם, בא לשמה WH, כך כתוב בפנקסו...". יתכן שהכוונה היא לנפתלי הרץ וייזל, ששמו הלועזי היה Hartwig Wessely (וייזל שהה באמסטרדם בשנות החמישים של המאה ה–18 והיה מקורב לחבורת המשכילים בעיר). דמויות אחרות נרמזות שם בראשי התיבות: I.S.; A.S.; וכן דמות המכונה "יוסף שידא", ועוד. זיהוי הדמויות דורש מחקר מעמיק יותר.

בסוף החלק הראשון (דף טז) מובא נוסח הגדה סאטירי, ובו בין היתר "מה נשתנה" המתאר את הזלזול בשומרי המצוות וברבנים: "מה נשתנה אומה זו במעשיהם, שהולכים בכובע על פניהם... ומרחשין בשפתותיהם... משונים בדיניהם... אין חדוה וששון בבתיהם, אין להם פיאה נכרית על ראשיהם, ולא שק וזנב מאחוריהם, גם אין מגדלי בלוריות מלפניהם, הנהו רבנן ותלמידיהם, אין רואין נשים בפניהם, בתולות ושפחות מרחקין בשתי ידיהם, אומרים נשים בעולות בעל אסור לנשק ידיהם... שבכל הלילות אנו אוכלים ושותים עד חצות, ומשחקים בטלפים בדיצות, והם מעיינים בספרים ושואלים בעצות... שבכל הלילות אנו מכים בחלילים ובמצלתיים, והם מקוננין על חורבן ירושלים".

לאחר סיום החלק הראשון (בדף יז), מופיעים תשעה דפים (יח–כו) שבהם "מהדורא בתרא עולם חדש", עם תוספת לחיבור שאמורה להשתלב כהמשך לפרקי הפנקס מהגיהנם (בדף יד).

בראש הכרך השני שלפנינו, עמוד שער עם הכיתוב: "עולם חדש – חלק שני – באמשטרדם". חלק זה, הכתוב אף הוא במליצות וחריזה, ממשיך את החיבור, ובו מעמיק הכותב לעסוק בנושאי מוסר ותוכחה, ובין היתר מתפלמס עם הגישה המתירה ללמוד חכמות חיצוניות ופילוסופיה. באחד המקומות (דף לז) מציין המחבר את ייחוסו בפירוט: "כ"ד הצעיר באלפי ישראל בן מהורר יששכר בער דיין זצ"ל, נכד הגאון מהורר פרץ דיין זצ"ל ונין ונכד להגון מהורר הירש בן הגאון מהורר יוחנן זצל, בן להגאון מהורר משה חריף זצל, בן הגאון מהורר ליב חריף זצ"ל, ממגורשי איסטריך, ומצד אמו נין ונכד להגאון מהורר ישראל דרשן זצ"ל, אב"ד דק"ק קאליש נין ונכד בעל מגלה עמוקות, זכותם יעמוד לי ולכל ישראל אמן...".

בהמשך הוא עונה על השאלה כיצד הוא מעז לנקוט צד כנגד חכמים מהדורות הקודמים, כגון הרמב"ם ואחרים שעסקו בפילוסופיה, ואומר כי הוא הולך בדרכי אבותיו: "ואם יאמר האומר מי את בן העלם שנתעלמה ממך הלכה, לדבר נגד גדולי חקקי לב ככה... ואיך תכניס ראשך בין הרים גדולים... ואל אני אומר קבלו דעתי, שלא לפסוק הלכה כוונתי... וכפי אשר קבלתי, מפי הורי ורבותי, מהם הגאונים שקבלתי למעלה ומהם מן אבותי שהיו מפורסמים ובעלי קבלה... ה"ה אדמ"ו אבי זקני הגאון מהר"ן שפירא בעל מגלה עמוקות, ובנו אחריו ממלא מקום אבותיו, ה"ה הגאון מהורר ישראל דרשן אב"ד דק"ק קאליש, אשר שמי בקרבו..." (דף לח–לט).

האשמת הרבנים והזלזול בהם ובתלמידי החכמים והרצון להשתחרר מעול המצוות באים לידי ביטוי גם בחלק זה בתיאורים שונים: "...וכל זמן שהיינו קטנים, היינו מוכים מן המלמדים ורבנים, ולא היינו יכולים לצאת בין ערלים, ועל כרחינו היינו מתפללים, והיינו צריכים ללמוד תפלה וחומש וגמרא בפלפולים, ובזה הי' מוחינו הרך מבלבלים, אבל כעת אנחנו גדולים... ופרקנו עולינו, מעל צווארינו, ואין מוחה בידינו, מה לנו לצרה הזו להיות יראים ושלמים...

ואין דעתנו נוחה, אלא להתענג כל ימינו בחדוה ושמחה... וגם מהרבה מצות אנו פטורים, ובפרט מן התפלה שאנו שיכורים... מה לכם לסבול עול תורה, בפרט תורה שבעל פה מי יודע מי אומרה, ואם שרבינא ורב אשי חיברה, והוציאו סברות מליבן, גם לנו יש לב כמוהן, ואנו אומרים חילוף הדברים, מה שהם אוסרים, אנו מתירים... ויש עמנו עשרה בטלנים, ורופאים ופירות אביונים, המה מאירות עינים, וחזק מתנים, וקאמעדיא [=קומדיה] ואפריא [=אופרה] ונאכט הייזר [=בתי לילה, מקומות בילוי ליליים] וקולעגי'ו[א] [=כנראה: collegie, חוג או מועדון חברים], ובתי קאפע [=בתי קפה] ובערש [=בורסה] וכל מה שהלב חומד, מלבד בתי שחוק שעל שוק החמאה עומד גם בתי זונות לאין מספר ואין מוחה..." (דפים כז–כח).

בין היתר, סוקר המחבר בחלק השני את עולם התורה והחכמים באירופה החל מתקופת הראשונים ועד תקופתו: "...ובגזירות חמעל [=חמלניצקי] היו מבוטלין, הישיבות במדינות פולין, והיו נשארו מחזיקי בדק הבית... בפראג פיורדא פרנקפורט דמיין... להיות הרבנים בקיאים וחריפים, וגם שארי סניפים לחדד התלמידים.. וכך היו עדיין נוהגים בתחילת שנותי, כאשר מהם למדתי, ובעיני ראיתי, בפראג הגאון אב"ד מה"ו דוד אופנהיים זצ"ל, ובפיורדא הגאון מה"ו ברוך כהנא ראפיפורט זצ"ל, וגם הגאון מה"ו יעקב פאפארס ז"ל, אשר לכל חד וחד היו תלמידים הרבה למאות ולאלפים, לומדים מופלגים וחריפים, ואחריו מילא מקומו, בריחו וטעמו, הגאון מה"ו יהושע זצ"ל בעל המחבר פני יהושע נכד הגאון בעל המחבר מגיני שלמה... בטלו כל הישיבות, ולא נשמע עוד דברי החביבות, אין קורין באשכנז ואין פולין, מסנהדרין סליק ותני מכות אלו הן הלוקין ואלו הן הגולין".

בסוף החלק השני מופיעות "הסכמות" סאטיריות על החיבור, כגון: "הסכמת הרגזן הגדול, השר מן ארבע ארצות באר שחת, טיט היון, צלמות המשחית, שצף וקצף" (בתוך ההסכמה: "...תנן ארבע אבות נזיקין במנינא, אפירע, קאמעדיא, טאנץ קאמיר [=אולם ריקודים], בַאאהל [=נשף], ותולדותיהן משחקי בקוביא, ובטלפים, נאכטהייזר, קונצערט, קולעגיא, בועל ולא בעל..."), או "הסכמות שבעה רועים פני מדורי גיהנם, הסכמת ראש לשלשת ימים אב"ד דק"ק חיבוט הקבר כמהור"ר מלאך דומה", ועוד. ב"הסכמה" השנייה פרט שנה: "פה ב'אר ש'חת, טי'ט היו'ן, בור שא'ו'ן, ו'צלמו'ת לפ"ק" [=תקל"ז].

מתאריך זה נראה כי החלק השני נכתב בשנים מאוחרות יותר לחלק הראשון (שנכתב כאמור בתקל"ב). למעשה, בדף נ2 מזכיר המחבר את התרגום העברי לספר חכמת שלמה, שהוציא לאור נפתלי הרץ וייזל בברלין תק"מ.

בסוף החלק השני, בדף סז, מופיע קולופון המעתיק של שני הכרכים שלפנינו. שמו של המעתיק הוא "משה לוי קונטענט", הרומז את שמו בראשי תיבות בתחילת הקולופון, ומוסיף גם את פרט השנה: "אמר הכותב והמעתיק, מ'פני ש'יכול ה'שואל ל'שאול, ו'למה י'געת ק'ולמוסך ו'ידיך, נ'שאת 'טורח ע'ול נ'גד ט'בע אנושיי... אמרתי לו שכל זאת לכבוד ה' ותורתיו... וגם לכבוד המחבר קנא קנאתי, באשר שזה עשרים שנה ויותר שראה הרעה אשר נעשה בימיו... ועדיין בימי אינה נרפא הצרעת הזאת הממארת... כ"ד הכותב...לפרט **ויהי בימי עולם חדש** [=תקנ"א]".

שני כרכים. כרך א: [2], כו דף. כרך ב: [1], כז–סט דף. מצב טוב. כתמים. בלאי קל. כריכות עור מקוריות, עם הטבעות מוזהבות. פגמים קלים בכריכות.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans), כת"י מס' 33.

העתקה חלקית של החיבור מופיעה בכת"י הסמינר לרבנים בניו יורק (JTS), מס' 8500. שם מופיעה העתקה של החלק הראשון בלבד, ואף הוא ללא התוספת של "מהדורה בתרא" שנמצאת לפנינו. שני הכרכים שלפנינו הם למעשה המקור היחיד הידוע לנו כיום שבו מופיע החיבור בשלמותו על שני חלקיו.

תיאור בסיסי של החיבור "עולם חדש" מופיע לראשונה בספרו של פרופ' שמואל פיינר, שורשי החילון (ירושלים תשע"א, עמ' 234–239), על פי כתב–היד שלפנינו. לפי פיינר, החיבור מתעד את תהליכי החילון בקרב החברה היהודית באמשטרדם "עשור שלם בטרם התחילו המשכילים להפיץ מברלין ומקניגסברג שבפרוסיה את בשורת העידן המודרני". למעשה, נראה כי החיבור מעלה תמונה מורכבת יותר, ונראה כי הוא כולל גם חלקים נרחבים של ביקורת על תפיסות עולם, כמו גם התייחסות לפעילותם של אישים מסוימים, משכילים ואינטלקטואלים.

פתיחה: $5,000

הערכה: $10,000-15,000

ב

כי אחרי אל עליה הוא לעלי לעשות בחרי לאחרי אלי אני, עד אלעזר
בין הארבים. אל יוצרים בעיות בחנוריים, בעיון לבדיעה. ואלהים בחרים
כתבה. אז באתי בעלות ספר. לראותם לאלו לבדר ואבר לאין
ברבריהם תעלה. אחרבה נעלם שלות. ובעבים נעלם הרות, אלהי בחלקה
הוא ואלהי הנעלות. ובעלותיהם הרבים כלים ויום אחבר ואלעלה שלה,
בלם הבדלת אלהים בבריאה. כל אחרינו אור. כל אלהים ואחרים לי עיר
לבר. ראה לבר. אני כלל אחר לי בלעדי. לא יוכל לשוב לי אל ידים ואל
לירום אלהי בבריים. ואחר אחר היה בדרם בארם בבריים. לבי כלם אריא. ולבי
לאבר אסתרא בלעדי אל לעלי לעיא. אבי אריא. הא בראיתא ואל כאיתא.
אבלי עצות. אל לך ואלבר לראה. אל תרבה תרבריבה בלבי לאבוניך. ראה את
אלי לבעך. אם לעבר שלל אלעיה. בחנה אחת ואחנה. כבו לעבר ארם בחרים
חיות. כל אבעיים לבני אחרי אותו. לא לבר ברבי הבשנו'ל. אל בבריבה
לעבר הבחרל. אל תבול בכל הבריבה בבראתר ארבה. ואלים את הבריבה כלה,
לעבר אחר אלים בעיתה. ואלים אחר אלים בבראה אתה. ובבו לעבריתה
לה לבת תעין. כן בעיתה חבורה לבת תעין. אל יכו לראות עוף. ויעותו
ביתת עוף. ואעלם הרבעים באלים חיים. עבה אתיה ולבם ואלים,
ולאוה בבנין בית תבארתיו. ולא בי בעחות יבלון. ולא
יהיה עור לוחה ובלל בחבובותיו. ולא
לן לאל לבן בבבה ביעין,
ויטל אבתו בלבו,
לעבדו בכל
כוחיו
אמן

בעשה ונגמר עשיה טו מנרחם שנת שתים לדור יבש
ואחר הרעת בעאנגיה כאנו רבינת לה. והיתה לבריה ראוה לעבר לרוח
לבו בעים ובעבים. אבו יכולים לכם לם בבנים. לולות ויבים. בעבו ראים,
לעבר לבו בבים. ולא בלם חעים. לעלהיר בית האבנה לבריבם לבבה
אחר ישרי בעיבם בבבה. הבא ראו אבלה בלבא. ולא לבו אוסר ולא לבו לבו לם
אחרא. הוא ואיתרחיל לבו בנסא. לבלבל בלם בבית הבסא. ולא הוא בבריבן לבבא
ולאבא. בבבריה לבבבתם לבבה לבם. ובובבין לבלבבלבם. ולבבם לבבר אבלה
בבבתה. לל לבבבם אינן חוברים בבלבה. ובובבין הבה לבחבה. לבתבלבם ולבתבלבם
בבבלה ובבם. ולבבתבלבי הבבבים. לא לבר לבבלבות ובבים. אבלבבלבם לבבבים
באלבבי אבים. ולבלה בבבים ובבים. לבלבבים ובבבבים בבבים. הוא לבבבבים,
הבבבים ובבבבים. תבבבים ולבבים. את כלבלה בבבתו. ובבבבים לבבבו. ובבבלבו.

לכן בבבבים. בבבבים לבבבים בבבבב

ישמח ישראל בעושיו על אנשי שחיץ ולצון שם אמר
שח עוזרי ורב שאולה כלהון לא מועיל ביום מועד מיד
שכלתי ידי להראותם יאך כולם כלא אחרי יום כמו תו
כלקרני רשעים ינד עבות יבוזולו והובק על המא
ריום קרן צדיק יסוד עולם נשמת צדיק צרורה לסגול
בן חכם ישמח אב ותגל ילדתו במה בתורתו ובי
עולם חדש לא כן בישקו וזנבו ינגל ברוע זיו דמו תו
רבין כרע שוכב כבלב מונבח שב עלקיאו כסיל תוגת הור
דרך תורה נלוז ואין דור ישל שחוק יאמר מהלל זה דמד
ישר דרך צדיק תמים בחכמתו אל יתהלל בתואר נוי שמל תו
נשמת אדם כשר יקרה היא מכל זהב וציורי קמו
זכרו תורת משה בחוקותיהם לא תלך בהבל הבל
צמוח צדיק שם טוב לזכר עולם ינן עדי עד זכו תו
לברכה יזכרו לעולמי עד ביאת גואל ונאמן ב

סליק

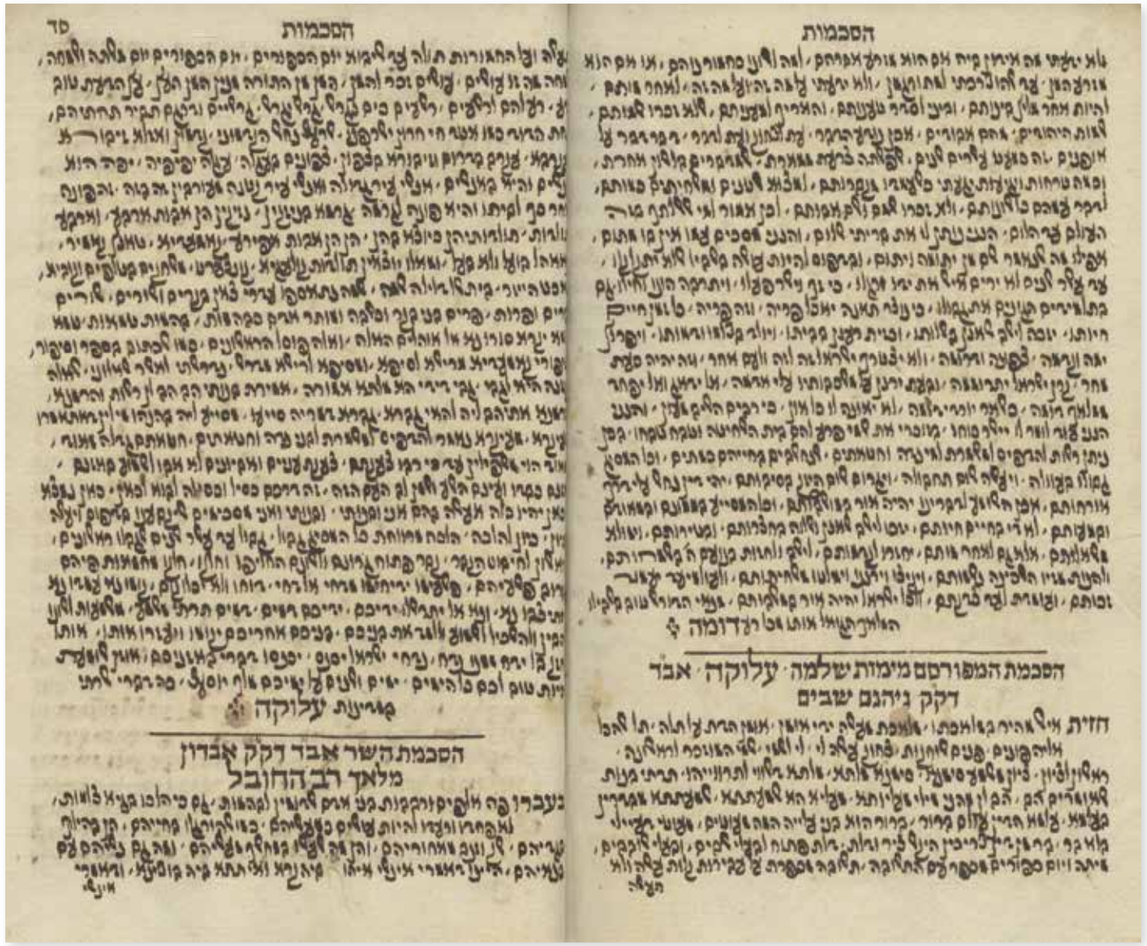

הסכמת המפורסם מימות שלמה · עלוקה · אבד דקק ניהגם שבים

הסכמת השר אבד דקק אבדון מלאך רב החובל

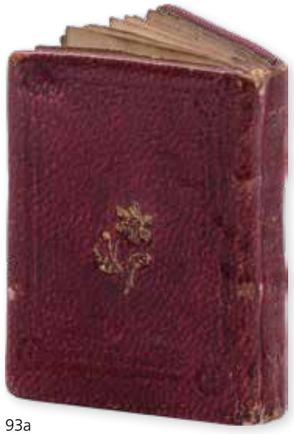

93a

93b

93. כתב–יד מיניאטורי (4 ס"מ) על קלף – סדר ספירת העומר – הולנד, תקנ"ג, 1793

כתב–יד על קלף, סדר ספירת העומר. [הולנד], תקנ"ג [1793].

פורמט מיניאטורי קטן במיוחד. כתיבה אשכנזית, מרובעת, בינונית ורהוטה. שער מעוטר במסגרת – זר פרחים שבראשו כתר. בפנים המסגרת, למטה, איור נשר. במרכז המסגרת נכתב: "סדר ספירת העומר, שנת תקנ"ג לפ"ק, Anno = 5553".

מעבר לשער דיני ספירת העומר ביידיש–מערבית. לאחר מכן מופיעים: נוסח "הנני מוכן ומזומן...", הברכה שלפני הספירה, ספירת היום הראשון, ונוסח "יהי רצון" מזמור "למנצח" הנאמרים לאחר הספירה. לאחר מכן מופיעים ברצף ה"ספירות" של כל הימים, עם עיטורים פרחוניים המפרידים בין הימים. בעמוד האחרון נוסח תפילת "רבונו של עולם אתה צויתנו על ידי משה עבדך לספור ספירת העומר...".

בדף המגן הקדמי – הקדשה בכתב–יד: "מתנה נתונה ליניק וחכים כ' זלמן ב"ה מרדכי דראגישט יצ"ו מן דודתו שרה בת כ"ה צדוק דראגישט ז"ל בשביל דרשתו על החת[ו]נה מש"ב מ' מינדלה עמבדן... ר"ח סיון תקנ"ג".

[8] דפי קלף (בתוספת דפי מגן ופורזץ מנייר). 4 ס"מ. מצב טוב. כתמים. בלאי וקרעים בדפי הפורזץ. רישום בעלות מאוחר בדף המגן האחורי. כריכת עור מקורית, עם הטבעת עיטור מוזהב בחזית הכריכה. פגמים קלים בכריכה.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,500

הערכה: $3,000-5,000

93c

93d

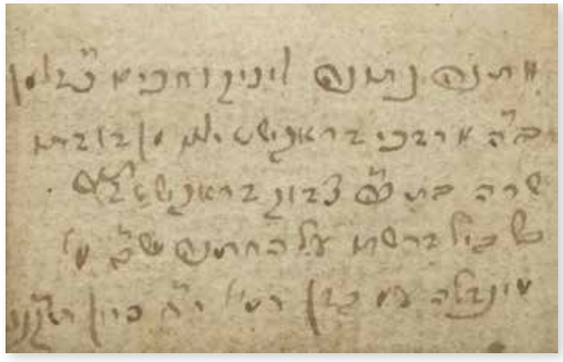

93e

94. כתב-יד, סדר תשליך – אירופה, תקס"ו – שער מאויר

כתב-יד, סדר תשליך. [אירופה, תקס"ו, 1806].

פורמט כיס. שער מאויר בצבע, בדגם ארכיטקטוני עם עיטורי פרחים. במרכז השער נכתב: "שייך להבח' יוסף ב"ה אלכסנדר ש"ץ – נעשה יום ה' כ"ח אלול שנת ת'שליך' במצ'ו'לות הי'ם' [=תקס"ו] לפ"ק". עיטור פרחוני בצבע בסוף סדר התשליך.

כתיבה אשכנזית מרובעת, מנוקדת חלקית; עם הוראות בכתיבה אשכנזית בינונית. כולל את סדר התשליך לפי מנהג האשכנזים (כפי המופיע בשל"ה ועוד), בסופו תפילה קבלית: "יהי רצון שעל ידי תקונים דעתיקא...". אחריו מופיעה תפילה לא מצויה (נדפסה בסידור 'קהלת שלמה' לר' שלמה זלמן לונדן): "יהי רצון... שתזכור לנו אהבת אברהם ועקדת יצחק... שעברו בתוך הנהר לקיים מצותיך, וזכות יעקב שעבר מעבר יבק...".

בסדר התשליך שלפנינו לא מופיעה עדיין תפילת החיד"א (שהתקבלה בקהילות האשכנזים מאוחר יותר).

[14] עמודים כתובים (ועוד דפים רבים ריקים). 13.5 ס"מ. מצב טוב. כתמים. כריכה מקורית, פגומה.

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-3,000

94a

94b

94c

95. כתב-יד מעוטר על קלף – סדר ברית מילה עם פנקס מוהל – אמשטרדם, תקפ"ח

כתב-יד על קלף, סדר ברית מילה עם פנקס מוהל, של המוהל רבי יששכר פערל שטאק-פיש. [אמשטרדם], תקפ"ח [1828].

כתיבה קליגרפית מרובעת, מנוקדת. ההוראות (ביידיש) בכתיבה אשכנזית בינונית. עיטורים במספר מקומות.

בחלקו הראשון של הכרך סדר ברית מילה, עם פסוקים ותפילות: פסוקי שירת הים, "תפלת המוהל טרם שיתחיל לימול", פסוקים וברכות המילה, ותפילות לאחר המילה. לאחר מכן (דף 2/1) מופיע: "סדר מילת הגר", ולאחר מכן סדר ברכת המזון.

לפני ברכת המזון מזמור "שיר המעלות", נכתב בתוך מסגרת מעוטרת, ובשוליו קולופון הסופר: "נכתב על ידי מרדכי בכהר"ר פערל ש"פ [=שטאק-פיש] יצ"ו שנת תקפ"ח לפ"ק".

בחלקו השני של הכרך מופיע "פנקס מוהל", של המוהל רבי יששכר פערל שטאק-פיש, אביו של סופר כתב-היד. לפנינו למעשה העתקה נאה של רישומים נבחרים, לפי נושאים (ראו להלן), מתוך פנקס מוהל שבו היו למעלה מ-3000 רישומים על בריתות, שערך המוהל באמשטרדם ובערים אחרות בהולנד, בין השנים תקנ"ד-תקצ"ג.

פנקס מוהל מקביל המכיל את כל רישומי המילה, נמצא כיום באוסף דוד יסלזון (כת"י מס' 7), ומקורו בעבר מאוסף גאנס - מקורו של הפנקס שלפנינו.

כת"י יסלזון כולל רשימה של 3114 מילות שנעשו בשנים תקנ"ד-תקצ"ג, רובם עד שנת תקס"ב. המילות שבתחילת הפנקס נערכו ברובם בליידן, וכמה מהן בקהילות אחרות בהולנד, לאחר מכן רוב המילות באמשטרדם. בראש הפנקס מופיע שער מאויר עם פרטיו של המוהל: "שייך להמוהל היקר... כ' פעריל בן כמ"ר יוזלי שטאק פיש יצ"ו מק"ק ליידן...", ובין רישומי המילות נזכר שמו כמה פעמים (למשל אחרי מילה מס' 2190: "הגיון תודה ליוצר כל מאת כהר"ר יששכר בן כ"ה יוזלה שטאקפיש עת נמלאו לו נמוליו למספר שמו הזה והם אלפים מאה ותשעים").

בפנקס שלפנינו הועתקו באופן סלקטיבי חלק מרישומי הבריתות, מן השנים תקס"ב-תק"ץ. תחילה מופיע עמוד הקדמה (תחום במסגרת), בו נכתב: "מעבר לדף יבא בכתב מיד ה' עלי השכיל הילדים אשר חנן אלהים את עבדו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו...". לאחר מכן מופיעים ארבעה מקבצים של דפים כתובים (וביניהם עמודים ריקים), שבכל אחד מהם מספר רישומי בריתות מתוך פנקסו של המוהל.

הבריתות נרשמו במקבצים לפי נושא מסוים: במקבץ הראשון (דפים טו-יז) - בריתות שערך המוהל לאורך השנים ביום ראש השנה, מהשנים תקס"ד-תקפ"ח. במקבץ השני (דפים כד-ל) בריתות שערך המוהל בגילאים מאוחרים יותר, בדרך כלל לגרים (אך גם לכאלה שלא נימולו בזמנם מסיבות אחרות), מהשנים תקס"ג-תק"ץ. במקבץ השלישי (דפים לט-מ) - רישומי בריתות שמצוין בהם גם שם הסנדק (אולי הכוונה למישהו שהיה שותף במילה, שסייע בפריעה וכדומה), מהשנים תקס"ד-תקפ"א. במקבץ הרביעי (דפים מט-נ) - בריתות שערך המוהל לאורך השנים ביום הכיפורים, מהשנים תקס"ה-תקפ"ב.

בראש כל אחד מהרישומים נכתב מספרו הסידורי במקבץ הנוכחי, ומספרה של הברית מאז החל המוהל במלאכתו. כך לדוגמה, במקבץ הראשון: "תקס"ד – N. 1, 150 – יום ש"ק א' דר"ה ליב בן יוסף... בק"ק אמשטרדם"; "תקס"ה N. 2, 211 – יום עש"ק ב' דר"ה אברהם בן זנוויל...", וכן הלאה. בכל רישום נוסף גם התאריך הלועזי.

דפים מג-מד הוקדשו לרישום ארוך ומעוטר על ברית המילה מס' 3000 שזכה המוהל לערוך: "3000 – יום א' כ"ח שבט תק"ץ לפ"ק, מאיר בן פינחס בק"ק אמשטרדם... עוד לא כיליתי מלאכתי מלאכת השמים להכניס הילד הזה בברית אל חי... ואשא קולי ואקרא, הן הוד היום גדול יש שכר לפעולתי... שלשת אלפים הנולדים במחנה העברים הן הם יודו... יען כי הצלחתי במעשי והקרבתים כולמו להסתפח תוך קהל קדוש עדת בני ישראל..." (המילים "יש שכר" הודגשו, לרמוז על שם המוהל). רישום זה מופיע במלואו ובעיצוב דומה גם בכת"י יסלזון.

שמו של המוהל לא נכתב לפנינו במפורש (מלבד הרמז "יש שכר"), אך זהותו התבררה מתוך השוואה לפנקס המילה הנ"ל באוסף יסלזון. פרטי הרישומים שלפנינו מקבילים באופן מלא לאלה שבכת"י יסלזון.

הכתיבה והעיטורים שלפנינו זהים לאופן הכתיבה והעיטורים בכמה מן הדפים בכת"י יסלזון, ומכאן שלפחות חלקו של כת"י יסלזון נכתב על ידי סופר כתב-היד שלפנינו - בנו הנזכר של המוהל - מרדכי ב"ר יששכר פערל שטאק-פיש.

א-ו, ו-נז דף (סה"כ 50 עמודים כתובים, ועמודים רבים ריקים). 16 ס"מ. מצב טוב. כתמים. דהיית דיו במספר מקומות. חיתוך דפים מוזהב. כריכת עור נאה מעוטרת בהטבעות מוזהבות.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,500

הערכה: $3,000-5,000

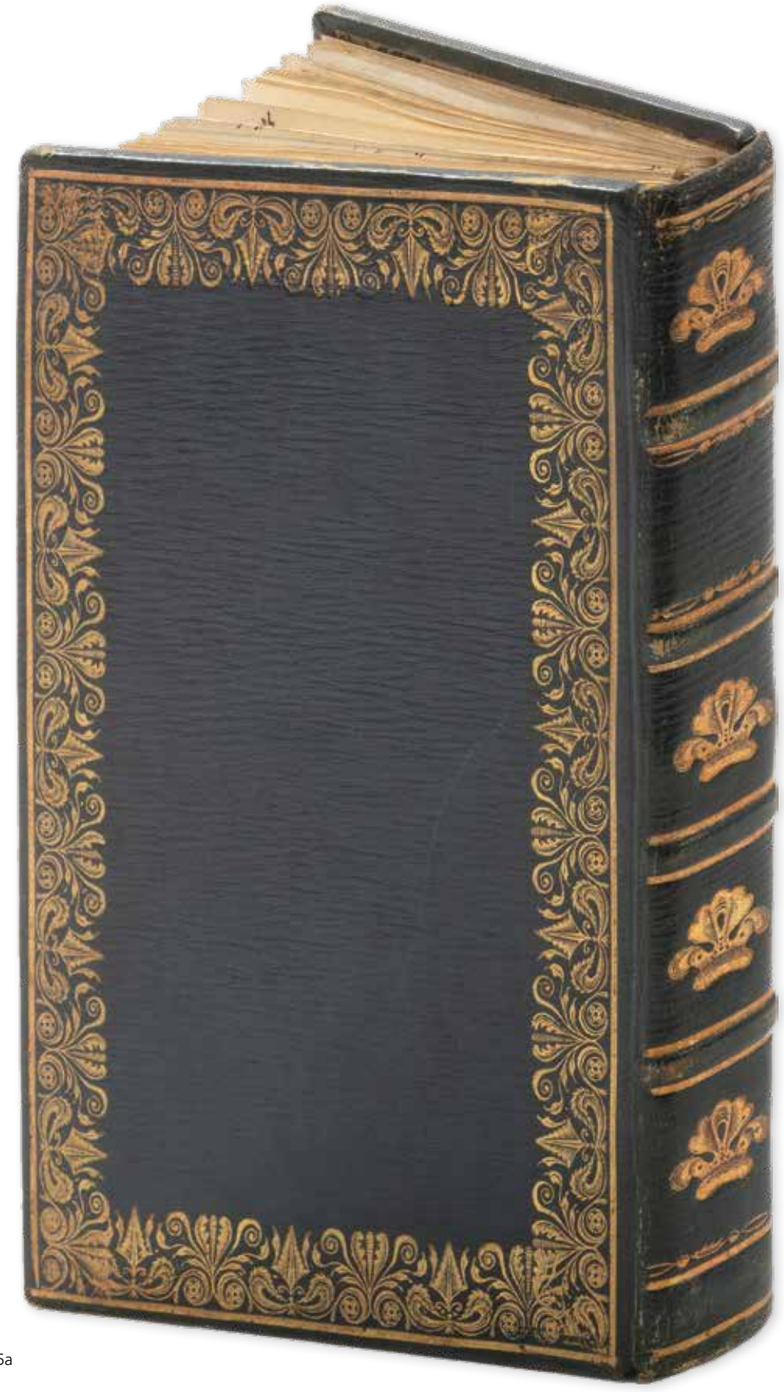

95a

ברכת המזון

המדהל אר המברך מתחיל

המרט לי רבותי. ויר יפלן

בנוסח

ודם ענינן. יהי שם ה׳ מברך מעתה ועד עולם:
המברך אומר. ברשות מרן (מרנן) ורבנן ורבותי
אין ציין סימר אין טיש גילנו. ברשות אבי מורי ואבי מורי זקני
גילנו ציין הערן אויך אין טיש. ברשות אבי מורי ואבי מורי זקני
ורבותי נברך אלהינו שאכלנו משלו. והם ענין. ברוך אלהינו
שאכלנו משלו. ובטובו חיינו. המבדך לומר. ברוך אלהינו
שאכלנו משלו ובטובו חיינו. ויענין אמן

ברוך הוא וברוך שמו

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם
הזן את העולם כלו בטובו בחן
בחסד וברחמים. הוא נותן לחם לכל
בשר. כי לעולם חסדו: ובטובו הגדול
תמיד לא חסר לנו. ואל יחסר לנו מזון
לעולם ועד: בעבור שמו הגדול כי
הוא

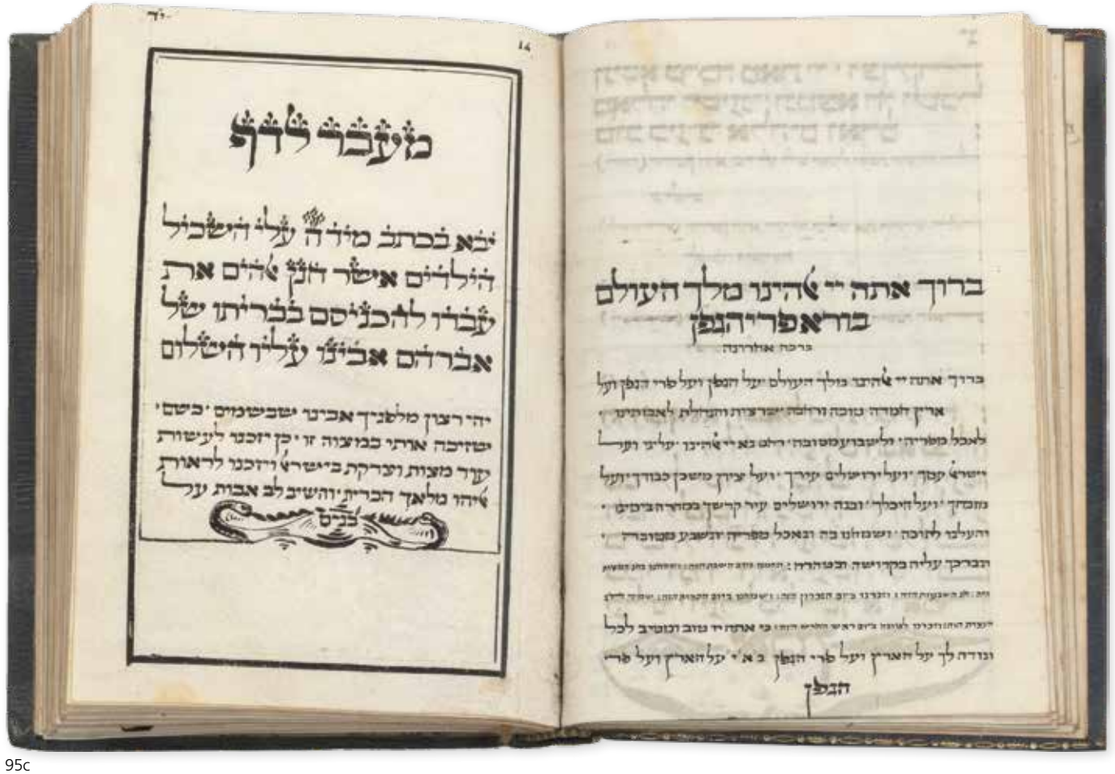

מעבר לדף

יבא בכתב מדה על השכל
הילדים אשר חנן אלהים את
עבדו להכניסם בברית של
אברהם אבינו עליו השלום

יהי רצון מלפניך אבינו שבשמים. כשם
שזכיתי ארתי במצוה זו. כן יזכני ליגשות
ענד מצות ובריקת ב׳ישראל ויזכני לראות
איהו מלאך הברית. והשיב לב אבות על
בנים

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם
בורא פרי הגפן

ברכת אחרונה

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. על הגפן ועל פרי הגפן ועל
ארץ חמדה טובה ורחבה. שרצית והנחלת לאבותינו.
לאכל מפריה. ולשבוע מטובה. רחם נא יי אלהינו. על ישראל עמך
וירושלים עירך. ועל ציון משכן כבודך. ועל
מזבחך. ועל היכלך. ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו.
והעלנו לתוכה. ושמחנו בה. ונאכל מפריה. ונשבע מטובה.
ונברכך עליה בקדושה. ובטהרה: [illegible]
[illegible] ונברכך ביום ההוא. [illegible]
[illegible] כי אתה יי טוב ומטיב לכל
ונודה לך על הארץ. ועל פרי הגפן. כי אתי על הארץ ועל פרי
הגפן

96. כתובה מעוטרת על קלף וצבועה ביד – אמשטרדם, תע"ד, 1714 – חתימות הרב שלמה אאיליון, רב הקהילה הספרדית-פורטוגזית

כתובה מעוטרת על קלף, לנישואי החתן עמנואל לוי בן יצחק לוי שימיניש בילמונטי עם הכלה אסתר בת אהרן בן יעקב די פינטו. אמשטרדם, הולנד, ט' סיון תע"ד [23 במאי 1714].

תחריט, דיו וצבע על קלף.

כתובה מטיפוס שהיה בשימוש בקרב קהילת יוצאי ספרד ופורטוגל באמשטרדם למן המאה ה-17 ועד המאה ה-19. עותק נאה, צבוע ביד באופן מקצועי, עם חתימות החכם רבי שלמה אאיליון, רב הקהילה הספרדית-פורטוגזית באמשטרדם.

נוסח הכתובה וה"תנאים" כתובים בכתב-יד, בכתיבה ספרדית, על גבי יריעת קלף מלבנית המעוטרת במסגרת-תחריט צבועה ביד. בנוסח הכתובה וב"תנאים" נזכר גם שטר אזרחי שנערך "ע"י הנוטאריי המפורסם דיריק ואן דירגורו". בשולי נוסח הכתובה ובשנית בשולי התנאים מופיעות חתימות העדים: שלמה בכמה"ר יעקב אאיליון זלה"ה (מימין) ויעקב אבן יקר בונדיאה (משמאל) החותמים בעברית, וחתימת החתן (משמאל, למטה), החותם בספרדית. בשוליים התחתונים מופיעה כתובת נוספת בכתב-יד (בספרדית), עם שם החתן והשם דוד אבוהב.

רבי שלמה אאיליון (ת"כ בערך-תפ"ח), יליד שאלוניקי (או צפת), שימש כשד"ר קהילת צפת באירופה וישב גם באיזמיר ובליוורנו. לאחר מכן נתמנה ל"חכם" של הקהילה הספרדית-פורטוגזית (קהילת האנוסים) בלונדון ומשם עבר לכהן כרב הקהילה הספרדית-פורטוגזית באמשטרדם, לצדו של ה"חכם צבי" שכיהן שם כרב הקהילה האשכנזית. היו שחשדו בו בשבתאות, והוא עמד במרכז הפולמוסים בעניין בלונדון ובאמשטרדם.

42 X 34.5 ס"מ. מצב טוב מאוד. קמטים. כתמים קלים בלבד. בצדה האחורי רישום בכתב-יד מהתקופה (מתוארך 5474 = תע"ד).

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $3,000

הערכה: $6,000-8,000

96

97. כתובה מעוטרת על קלף וצבועה ביד – וילמסטאד, קוראסאו, האיים הקריביים, תקס"ב, 1801 – מן הכתובות הבודדות הידועות מווילמסטאד

כתובה מעוטרת על קלף, לנישואי החתן יצחק בן אהרן עוזיאל קארדוזו עם הכלה רבקה בת דוד די יצחק איניריקיץ. וילמסטאד (Willemstad), קוראסאו (Curaçao), האיים הקריביים – "פה באי קוריאסאו במתא דמתקרייא ווילי"ס שטא"ד דיתבא על כיף ימא דהודו מערבאה", כ"ה טבת תקס"ב [30 בדצמבר 1801].

תחריט, דיו וצבע על קלף.

כתובה נדירה של בני זוג מצאצאי אנוסי ספרד ופורטוגל שהיגרו לאיים הקריביים; מן הכתובות הבודדות הידועות מווילמסטאד ומקוראסאו בכלל.

נוסח הכתובה וה"תנאים" נכתבו בכתב-יד, בכתיבה ספרדית. בשולי נוסח הכתובה ובשנית בשולי התנאים מופיעות חתימות העדים: יעקב בן אהרן לופיס פונסיקא (החותם בעברית), אברהם חיים פידאנקי (Fidanque) ודוד סניור ג'וניור (החותמים באותיות לטיניות), ולצדם כנראה חתימת החתן (החותם אף הוא באותיות לטיניות). **בשטר הכתובה מצוין כי הנדוניה אשר מביאה הכלה מבית אביה כוללת גם "שני עבדים".**

הכתובה נכתבה על גבי טופס מן הסוג שהיה בשימוש בקרב קהילת יוצאי ספרד ופורטוגל בהולנד (ובמושבותיה) למן המאה ה-17 ועד המאה ה-19, מעוטר בתחריט-נחושת אשר עוצב בהשראת כתובות שיצר האמן וחרט הנחושת שלום מרדכי איטליה (איטליאה) באמשטרדם באמצע המאה ה-17. היא צבועה ביד בצבעי אדום וירוק עזים, ולצד שני האיורים האלגוריים שנדפסו בשוליים העליונים – מימין ומשמאל – נוספו איורים של כפות ידיים הפרושות לברכת כוהנים, צבועים צהוב, בתוספת הפסוק "כה תברכו / את בני ישראל" (במדבר ו, כג). בשוליים התחתונים מופיעות שתי כתובות מודפסות באותיות לטיניות, כחלק מהתחריט: משמאל "Adar Seni A° 5453 Yom Sabat Kodes 27" ומימין "H. Y. Aboab ", המציינות את שמו ותאריך פטירתו של רבה הנערץ של קהילת אמשטרדם, החכם רבי יצחק אבוהב (דה-פונסיקה, השלישי).

הקהילה היהודית בקוראסאו נוסדה במהלך המאה ה-17 בידי צאצאי אנוסי פורטוגל וספרד שהגיעו אליה דרך אמשטרדם. מרבית יהודי קוראסאו התגוררו בווילמסטאד, שם נוסדה קהילת "מקוה ישראל-עמנואל" בשנת 1651 והקימה בית כנסת – בעל שם זהה – אשר בנייתו נסתיימה בשנת 1732. בית כנסת זה נחשב לבית הכנסת הפעיל העתיק ביותר ביבשת אמריקה.

41X33 ס"מ. מצב בינוני-טוב. סימני קיפול. כתמים, חלקם כהים, על גבי הטקסט. דהיות וקילופים בצבע, עם פגיעות קלות בעיטורים. שאריות הדבקה מאחור.

כתובה זו הייתה לפנים באוסף מוזס היימן גנז (1917-1987), אמשטרדם, וממנו נסרקה לאתר הכתובות של הספרייה הלאומית, רשומה 990052916130205171.

למיטב ידיעתו מתועדת רק כתובה אחת נוספת מקוראסאו, הנמצאת באוסף קהילת מקוה ישראל-עמנואל בקוראסאו.

פתיחה: $5,000

הערכה: $20,000-25,000

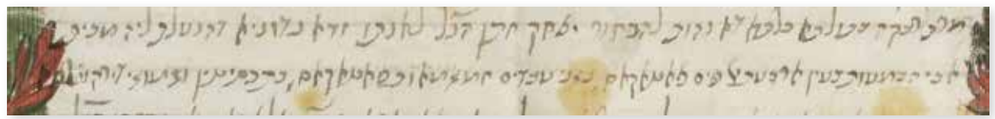

97

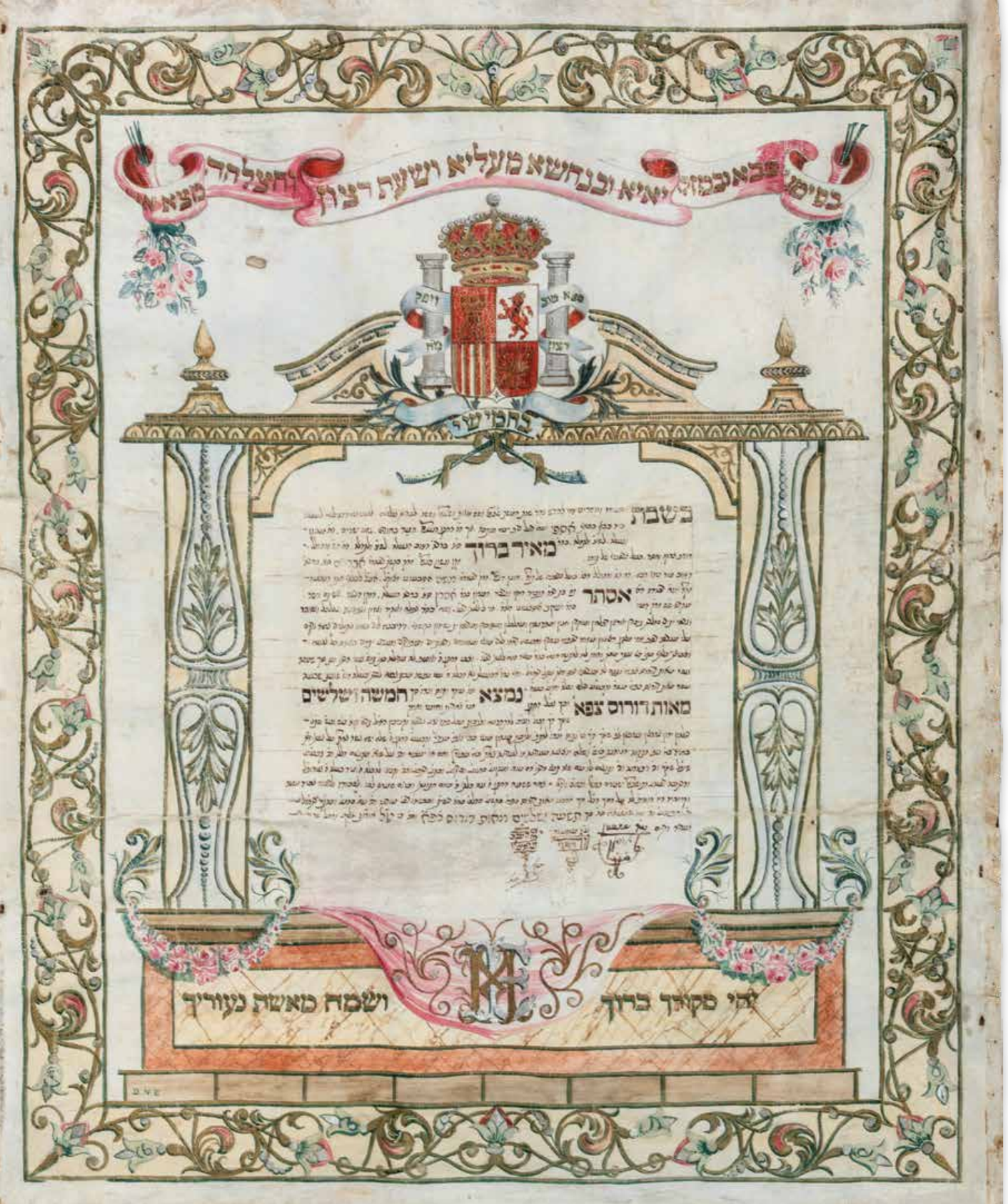

98. כתובה על קלף, מאוירת בידי האומן ר' דוד אלקיים – סאפי, מרוקו, תרס"ו, 1906 – משפחת אסבעוני (סיבוני)

כתובה על קלף, לנישואי החתן מאיר ברוך בן אברהם בן משה אסבעוני עם הכלה אסתר בת אהרן בן יעקב אסבעוני. סאפי ("אספי"), מרוקו, כ"ה אדר תרס"ו [22 במרץ 1906].

דיו וצבע על קלף.

כתובה מפוארת, מאוירת ומקושטת בידי האמן, המשורר והפייטן רבי דוד (נסים) אלקיים (אלקאים). חתומה בפינה השמאלית התחתונה בראשי תיבות: "D.N.E".

כתובה על גבי יריעת קלף מלבנית גדולה. נוסח הכתובה מופיע במרכז בכתב ספרדי בינוני, עם מלים אחדות מובלטות באותיות מרובעות. בשולי הטקסט חתומים העדים: שמעון אדהאן, מסעוד ן' דוד ויוסף, יעקב מרסיאנו.

נוסח הכתובה מופיע בתוך מסגרת המעוצבת בדגם אדריכלי, עם שני עמודים מאסיביים הניצבים על בסיס רחב ומעליהם גמלון מעוגל בו משולבים שלט הראלדי וצמד עמודים נוסף. פסוקי ברכה מופיעים בראש הכתובה ובחלקה התחתון, משולבים בתוך עיטורים שונים, עם מונוגרמה גדולה בה משתלבות האותיות ME, הם ראשי תיבות שמות החתן והכלה. השוליים מעוטרים מסגרת מלבנית רחבה עם דגם צמחי חוזר.

האמן והמשורר ר' דוד אלקיים (1851–1941) עיטר כתובות רבות בקהילות מרוקו בשלהי המאה ה–19 ובעשורים הראשונים של המאה ה–20. להבדיל מכתובות רבות מצפון אפריקה, אשר עוטרו במוטיבים אמנותיים האופייניים לארצות האסלאם, ר' דוד אלקיים אימץ ליצירתו מוטיבים אירופאיים, הבאים לידי ביטוי בכתובה שלפנינו בדגם האדריכלי הקלאסי המופיע במרכזה, בעיטורי סרטי הבד וזרי הפרחים, וכן בראשי תיבות שמות החתן והכלה המופיעים כמונוגרמה בשוליים התחתונים.

מאפיין אמנותי ייחודי בכתובה שלפנינו הנו השלט ההראלדי המופיע בראשה. שלטים הראלדיים מסוג זה מופיעים רק בכתובות בודדות שעיטר ר' דוד אלקיים, וכפי הנראה הוא מתייחס לשורשיה ההיסטוריים של משפחת אסבעוני, בספרד או בפורטוגל (מוטיבים דומים קיימים בסמלי המשפחות הספרדיות–פורטוגזיות אברבנאל ודה–סוסה).

שתי כתובות אחרות אשר עיטר ר' דוד אלקיים עבור בני משפחת אסבעוני נמצאות באוסף מוזיאון ישראל (B63.10.2716, משנת תרנ"ו) ובאוסף פול דהאן, בריסל (KET 24, משנת תרפ"ז).

למידע נוסף אודות אלקיים, ראו: יוסף שטרית, "ר' דוד אלקאים, משורר עברי במרוקו", אפריון 1 (אביב תשמ"ג), עמ' 96–102; שלום צבר, כתובה מהודרת מקהילת אצווירא, מרוקו, 1898, מעשה ידי האמן ר' דוד אלקיים, גדול אמני הכתובה באצווירא (מוגאדור), ברית 25 (תשס"ו), עמ' 21–18.

67X55.5 ס"מ. מצב טוב–בינוני. כתמים. דהיית דיו קלות. סימני קיפול וקמטים. נקבים וקרעים קלים בשוליים, משוקמים בגב בהדבקות קלף.

פתיחה: $6,000

הערכה: $8,000-12,000

<<< 98

99. צו מלכותי בחתימת פרנדו השני מלך אראגון – ספרד, רע"ו, 1515 – חלוקת רכושו של אנוס יהודי שהועלה על המוקד בידי האינקוויזיציה

משמך בכתב-יד, צו מלכותי מקורי (Real Cédula), חתום בחתימת ידו של פרנדו השני מלך אראגון ("פרנדו הקתולי", שכיהן באותה העת גם כעוצר קסטיליה). ספרד, אבדיה (Abadía), ממלכת קסטיליה, 11 בדצמבר 1515 [כ"ד כסלו רע"ו]. ספרדית עתיקה (כתב קורסיבי-חצרני).

צו מלכותי שניתן כשישה שבועות בלבד לפני מותו של המלך פרנדו, בעת ששהה בעיירה אבדיה במהלך מסעו דרומה לחבל אנדלוסיה (המלך, שכבר היה חולה באותה עת, מעולם לא השלים את מסעו ומת זמן קצר לאחר מכן בכפר מדריגלחו, ב-23 בינואר 1516).

הצו עוסק ברכוש שהוחרם על ידי האינקוויזיציה הספרדית מאדם בשם איניגו לופז דה לאון (Iñigo Lopez de León), אנוס יהודי מן העיר בויטראגו (Buitrago) שבחבל קסטיליה, אשר הורשע ב"מינות". מרישומים היסטוריים עולה כי לופז דה לאון כיהן כחבר מועצת העיר בויטראגו. הוא הואשם בכך שהקים בית-כנסת סודי בביתו, וכן בכך שנסע בחשאי לפורטוגל כדי לבקר את אביו, משה דה קוויאר (Mose de Cuellar) – שבחר לגלות מספרד ולא להתנצר – ואף יעץ לו שלא להמיר את דתו. הליכי המשפט נגדו התנהלו במשך כמה שנים, ולבסוף, לאחר עינויים קשים, הוא הורשע, רכושו הוחרם, והוא נידון למוות בשריפה על המוקד.

בצו שלפנינו מורה המלך לגובה הכספים של האינקוויזיציה למסור מחצית מנכסיו המוחרמים של לופז דה לאון, וכן שליש מכלל הנכסים המוחרמים של מורשעים אחרים, לידי דוכס אינפנטאדו השלישי, דון דיאגו הורטאדו דה מנדוסה (Diego Hurtado de Mendoza) – אשר היה מן האצילים החזקים בקסטיליה ושבנחלתו שכנה העיירה בויטראגו – כפיצוי על אובדן הכנסותיו מהם.

בסוף המסמך מופיעה חתימת ידו המקורית של המלך: "Yo el Rey" (אני המלך), ומתחתיה חתימתו המסולסלת של המזכיר המלכותי (כנראה Juan Ruiz de Calcena), לצד הכיתוב "בפקודת הוד מעלתו", המאשררת את החתימה.

בשולי הדף מופיע רישום בכתב-יד המסכם את עיקרי הצו. בראש הדף מופיע איור צלב.

המסמך מאיר פרשה דרמטית בתולדות האנוסים בקסטיליה בדור שלאחר גירוש ספרד: "נוצרי חדש" בן למשפחה יהודית אמידה מבויטראגו, אשר הצליח להגיע לעמדה עירונית בכירה, אך קשריו המשפחתיים עם יהודים גולים בפורטוגל והחשד לשמירת הדת היהודית בסתר הביאו למפלתו. כמו כן, המסמך מהווה עדות היסטורית חשובה לאופן שבו חולק הרכוש הרב שהוחרם מידי הנידונים למוות על ידי האינקוויזיציה; הוא ממחיש כיצד, למרות שהרכוש עבר רשמית לאוצר המלוכה, השתמש בו הכתר הספרדי תדיר ככלי פוליטי-כלכלי לתגמול בני אצולה, לשימור בריתות ולפירעון חובות.

ראו:

1. F. Cantera Burgos & C. Carrete Parrondo, "La judería de Buitrago", בתוך: Sefarad, כרך 32 (1972), עמ' 47–50.

2. Haim Beinart, The Expulsion of the Jews from Spain, Oxford / Portland, 2002, עמ' 248–249.

3. הערך "Buitrago", בתוך: Encyclopaedia Judaica, כרך 4, עמ' 260.

4. לתיק המשפט המקורי של איניגו לופז דה לאון בארכיון הלאומי במדריד, ראו: AHN, Inquisición, Leg. 162, No. 5 (499).

[1] דף. 31.5 ס"מ. מצב טוב-בינוני. סימני קיפול. קמטים, כתמים ובלאי. רישומים בעיפרון. מודבק אל מסגרת נייר. מדבקה מודפסת בגב.

פתיחה: $5,000

הערכה: $10,000-15,000

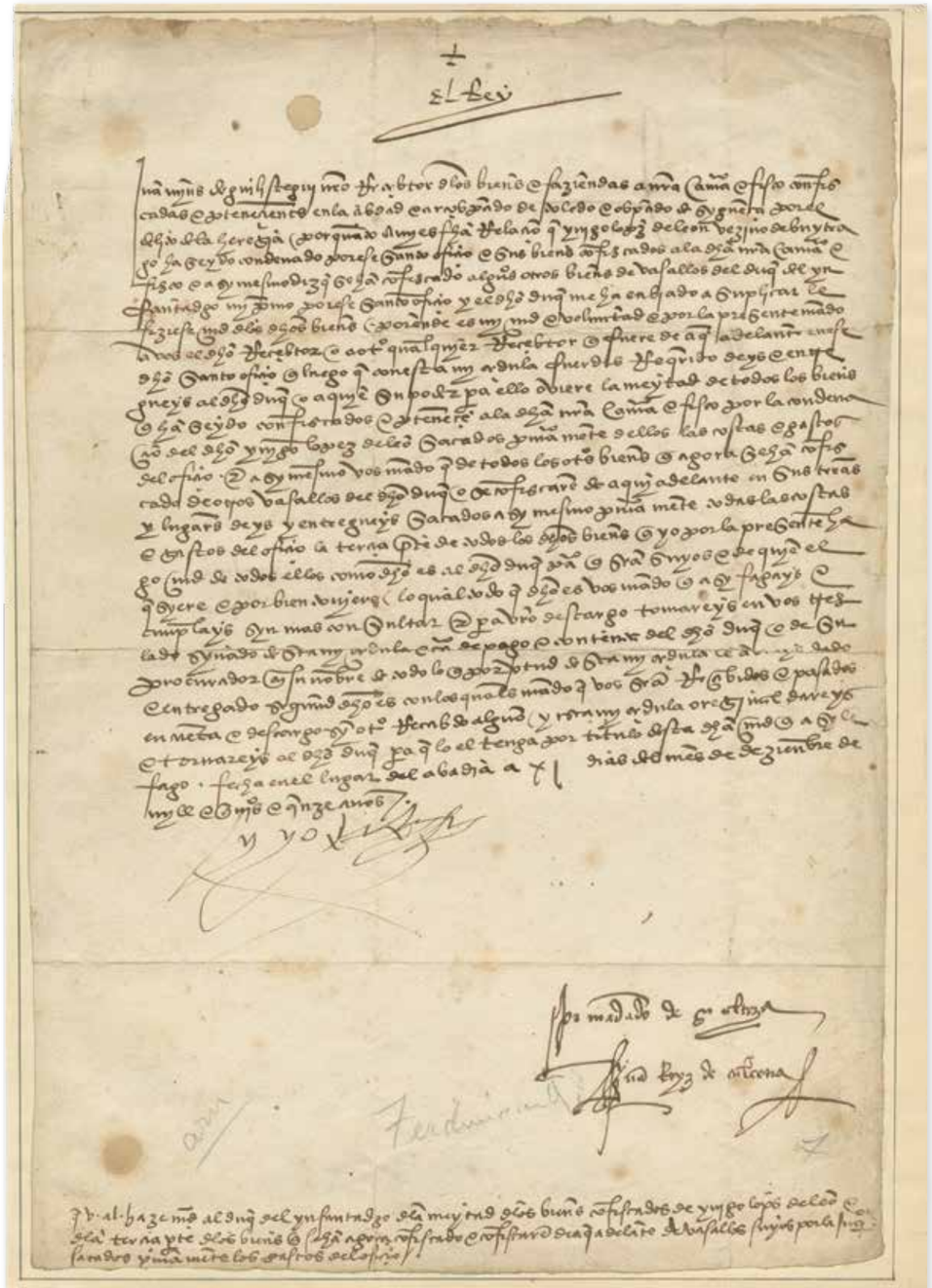

99

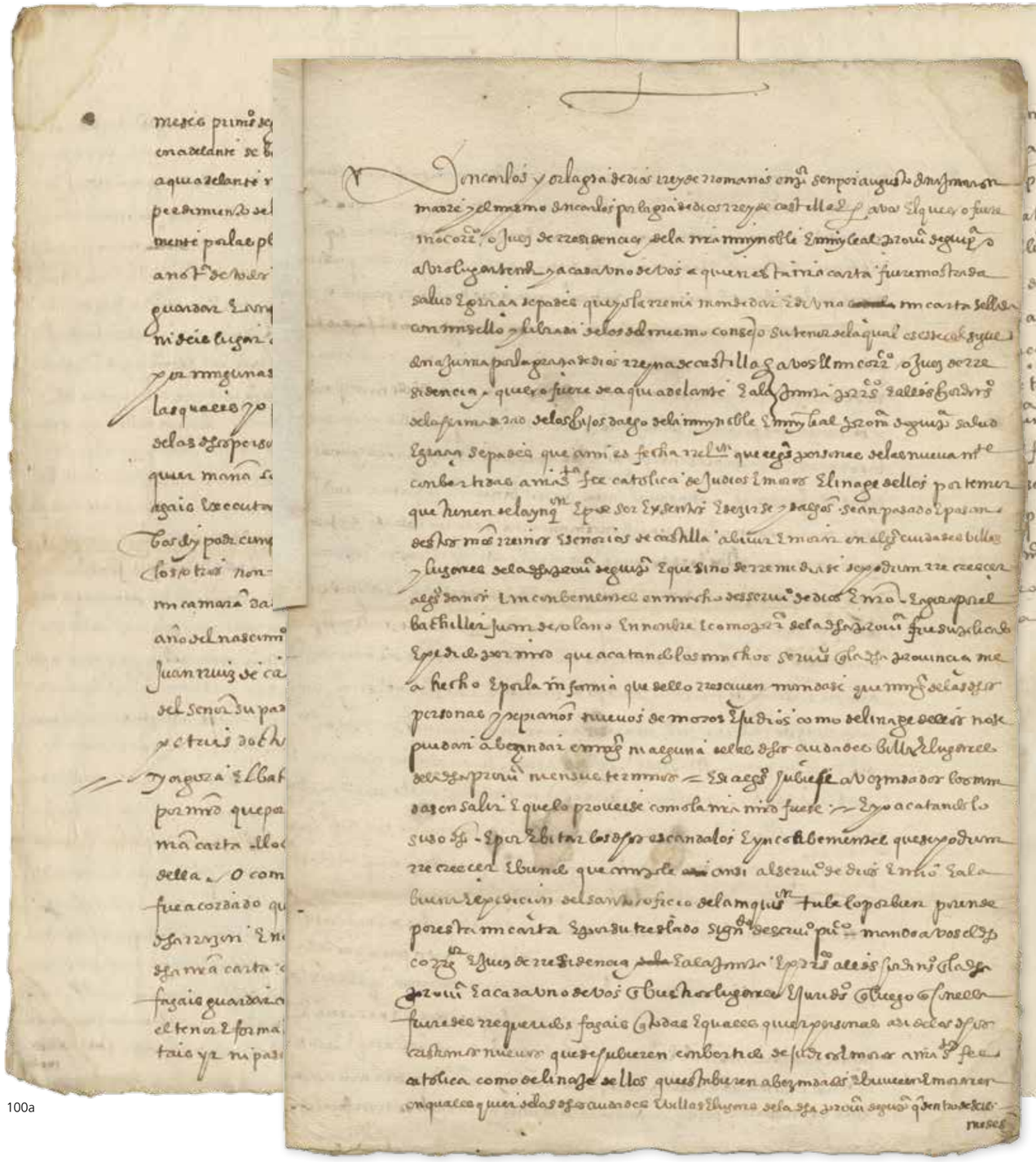

100a

100b

100. צו מלכותי בכתב-יד – חואנה "המשוגעת" ובנה קרלוס החמישי – גירוש "נוצרים חדשים" מגיפוסקואה שבחבל הבסקים – ספרד, ש"נ, 1590

מסמך בכתב-יד, העתק נוטריוני רשמי (Traslado) שנערך בשנת 1590, של צו מלכותי שנתנה מלכת קסטיליה, חואנה הראשונה ("המשוגעת"), במדריד ב-24 בדצמבר 1510, ושל צו-אישור נוסף שהוציאו חואנה ובנה קרלוס החמישי בעיר ואיאדוליד ב-12 ביולי 1527. הצווים אוסרים על "נוצרים חדשים" ממוצא יהודי ומוסלמי ועל צאצאיהם להתיישב בערים ובעיירות של פרובינציית גיפוסקואה (Guipúzcoa) שבחבל הבסקים, ומורים לגרש את אלה שכבר התיישבו בה. סן סבסטיאן, בירת גיפוסקואה, 7 באפריל 1590. ספרדית עתיקה (כתב קורסיבי).

המסמך נפתח בצו משנת 1527, שניתן בעיר ואיאדוליד על ידי המלכה חואנה הראשונה ובנה קרלוס החמישי. צו זה מעניק תוקף מחודש לצו המקורי מדצמבר 1510, המועתק במלואו בגוף המסמך.

בצו המקורי משנת 1510, כותבת המלכה חואנה כי הובא לידיעתה ש"נוצרים חדשים" – מומרים ממוצא יהודי או מוסלמי וצאצאיהם – עוברים להתגורר בפרובינציית גיפוסקואה כדי להימלט מחקירות האינקוויזיציה, וכדי לזכות במעמד ה"הידלגו" (Hidalguía, בני אצולה) המוענק לכלל תושבי הפרובינציה. לבקשת נציגי המקום, החוששים מפגיעה ב"טוהר הדם", מורה המלכה לגרש בתוך שישה חודשים את כל הנוצרים החדשים שכבר קבעו את מושבם בפרובינציה, ואוסרת על התיישבות עתידית של צאצאי יהודים או מוסלמים במקום. השלטונות מצווים לפרסם את הצו בפומבי, למנוע מתן מחסה למגורשים ולהחרים את הרכוש של מי שיפרו את הוראות הצו.

בשנת 1527, לאחר פנייה נוספת של נציגי הפרובינציה, אישרו חואנה וקרלוס החמישי את הצו מחדש והורו לשלטונות המקומיים לאכוף אותו בקפידה וללא חריגות. ההעתק שלפנינו נערך בעיר סן סבסטיאן באפריל 1590, לבקשת נציגה הכללי של פרובינציית גיפוסקואה. בעמוד השלישי מופיעים אישורו וחתימתו המקורית של הנוטריון הציבורי המלכותי, חואן לופס דה טאפיה (Joan López de Tapia), המעיד כי ההעתק תואם בשלמותו למקור.

בגב העמוד האחרון מופיע רישום ארכיוני קצר בכתב-יד, המציין כי זהו צו משנת 1527 המגרש מגיפוסקואה נוצרים חדשים שהמירו את דתם מיהדות ואסלאם. אל שוליו העליונים של העמוד הראשון תפור בחוט פתק בכתב-יד (כנראה מאוחר יותר), המסכם את תוכן המסמך.

רקע היסטורי: פרובינציית גיפוסקואה התאפיינה במעמד משפטי-חברתי ייחודי של אצולה אוניברסלית (Hidalguía Universal), לפיו כלל תושבי החבל נחשבו לאצילים מלידה. עם התגברות חקירות האינקוויזיציה, החלו "נוצרים חדשים" להגר לחבל הבסקים כדי לחמוק מרדיפות ולזכות בזכויות היתר של מעמד זה. הגירה זו עוררה התנגדות עזה בקרב התושבים המקומיים, שביקשו לשמר את "טוהר הדם" שלהם כנוצרים ישנים וחששו שמעמדם וייחוסם ייפגעו. בנוסף, מאחר שבאותם ימים יוחסו למומרים תכונות שליליות כמו פחדנות וחולשה, הבסקים חששו שנישואי תערובת יחלישו את "גבורתם הטבעית", ששימשה קו הגנה צבאי חיוני לממלכה הספרדית.

צווי הגירוש שלפנינו הניחו את התשתית המשפטית לאפליית המומרים בחבל הבסקים: בעקבותיהם חויבו תושבים חדשים לעבור "חקירות יוחסין" קפדניות כתנאי לקבלת תושבות, ומומרים וצאצאיהם הודרו ממשרות ציבוריות ומזכויות אזרח. צווים אלו קבעו תקדים חוקי שעליו הסתמכו הרשויות במשך מאות שנים, עד לביטול זכויות היתר המקומיות (ה"פוארוס") בשנת 1876.

[4] עמ' (גליון מקופל לשניים). 30 ס"מ. + [1] דף (מחובר בחוט). 15 ס"מ. מצב כללי טוב. כתמים, קמטים וסימני קיפול. בלאי קל בשוליים.

פתיחה: $1,000

הערכה: $8,000-10,000

101. האפיפיור פיוס הרביעי – שלושה מסמכים רשמיים העוסקים ביהודים – רומא, ש"כ-שכ"ה, 1560–1565

שלושה מסמכים אפיפיוריים העוסקים ביהודי רומא:

1. Facultates, ac privilegia Archiconfraternitatis Monasterii Beatae Mariae Virginis Annuntiatae, & hospitalis Catechumenorum de Vrbe. רומא, 23 בינואר 1560. לטינית.

כתב פריבילגיות (Facultates ac Privilegia) מטעם האפיפיור פיוס הרביעי עבור אחוות-העל של מנזר מרים הבתולה הקדושה ובית החולים של הקטכומנים ('Catechumens', מועמדים לטבילה שנמצאים בתהליך התנצרות) בעיר רומא. המסמך מאשרר ומסדיר את מעמדו המשפטי והכלכלי של המוסד בהסתמך על צווים קודמים (מטעם האפיפיורים פאולוס השלישי, יוליוס השלישי ופאולוס הרביעי). בין היתר, מטיל המסמך מס מיוחד על בתי כנסת למימון פעילות המוסד, וקובע, בעקבות צו של האפיפיור פאולוס הרביעי, כי לכל קהילה יהודית יותר להפעיל בית כנסת אחד בלבד בתחום עירה, אך יחד עם זאת, תידרש לשלם את המס המיוחד גם עבור בתי כנסיות שפעלו בתחום העיר וונהרסו.

במסמך מוזכר היהודי המומר יעקב גיראלדינו (Iacobo Giraldino), המזוהה במחקר כצנזור הראשון של הספרים היהודיים, אשר פעל בכל המדינות שתחת שלטון הכנסייה החל משנת 1555 בקירוב (ראו: א. מ. הברמן, "הצנזורה בספרים עבריים" מחניים, ק"ו, תשכ"ו, עמ' נב-נז; וכן: Chiara Camarda, "Titolo: Tracing the Hebrew Book Collection of the Venice Ghetto", דיסרטציה, אוניברסיטת Ca' Foscari, ונציה, 2017, עמ' 217).

המסמך מתוארך בדפוס בתחתית העמוד האחרון לשנת 1560. [4] עמ'. 30 ס"מ.

2. Breve S. D. N. D. Pij divina providentia Papae IIII. Super Haebreis, & eorum vivendi modo. דפוס Antonio Blado (apud Antonium Bladum impressorem cameralem), רומא, 8 באוגוסט 1564. לטינית.

מסמך רשמי (breve) מטעם האפיפיור פיוס הרביעי, חתום בדפוס בידי המזכיר Caesar Glorierius [Cesare Glorieri]. מסמך זה מקל במעט את הגזירות שהוטלו על היהודים בידי האפיפיור הקודם, פאולוס הרביעי. גזירות אלה נכנסו לתוקפן לאחר פרסום הבולה הידועה לשמצה Cum nimis absurdum (פורסמה ב-14 ביולי 1555), אשר בעקבותיה, בין השאר, הוקם גטו רומא. למרות ההקלות, גזירת ריכוז היהודים בגטו לא בוטלה ואף הורחבה בידי פיוס הרביעי לערים נוספות.

על העטיפה מופיע סמל האצולה של פיוס הרביעי (Giovanni Angelo Medici di Marignano, 1499–1565): סמל האפיפיור עם המפתחות לגן העדן של פטרוס וסמל בית מדיצ'י.

המסמך המקורי נחתם ב-8 באוגוסט 1561, בשנה השנייה לכהונתו של פיוס הרביעי, וחלק מהעותקים מציינים זאת בתחתית העמוד האחרון. ייתכן שלפנינו הדפסה מאוחרת יותר, עם שינויים קלים, המתוארכת בתחתית העמוד האחרון ל-8 באוגוסט 1564 (הנוסח לפיו זוהי השנה השנייה לכהונת האפיפיור – "Pontificatus nostri anno secundo" – לא שונה בהדפסה זאת); כל העותקים המוכרים לנו מתוארכים בעמוד השער לשנת 1564. [4] עמ', 30 ס"מ.

3. Confirmatio Capitulorum supreformatione Bancheriorum Haebreorum. רומא, [1565 בקירוב]. לטינית ואיטלקית.

מסמך רשמי (motu proprio) מטעם האפיפיור פיוס הרביעי, ובו 36 תקנות המסדירות את זכויותיהם וחובותיהם של בנקאים יהודים (Bancherijs Hebreis) הפועלים ברומא. התקנות קובצו בידי הקרדינל ויטלוצו ויטלי (Vitellozzo Vitelli, 1531–1568), בעקבות צוויו של הקרדינל המנוח גווידו ספורצה (Guido Ascanio Sforza di Santa Fiora, 1518–1564), אשר אפשר לבנקאים יהודים לפעול בעיר מפאת נסיבות התקופה הקשות, כך לפי המסמך.

בין התקנות, איסור על גביית ריבית על חוב בשיעור גבוה מ-24% בשנה (סעיף 2), החובה לנהל ספרי חשבונות בשפה האיטלקית (סעיף 10), איסור חמור לקבל כמשכון חפצי קודש נוצריים (סעיף 17), היתר שלא לעסוק בענייני הבנק בימי שבת ובחגים היהודיים (סעיף 25), ועוד.

בראש העמוד הראשון סמל האצולה של הקרדינל ויטלי; באות הפתיחה המאוירת דמות ניצבת בתוך יורה רותחת המוזגת מים או יין מכד אחד אל כד שני, אולי דמותה האלגורית של "המתינות" (Temperantia). בתחתית העמוד האחרון מתוארך המסמך בדפוס לשנה השישית לכהונת פיוס הרביעי, ולפיכך נדפס בשנת 1565. [4] עמ'. 30 ס"מ.

מצב כללי טוב. בלאי וכתמים קלים. קרעים ונקבים קלים בסימני הקיפול. רישומים וסימונים בדיו (קדומים). ניכר כי שלושת הקונטרסים נכרכו בעבר, אך בלקט שלפנינו הם מופיעים בנפרד.

פתיחה: $2,000

הערכה: $8,000-10,000

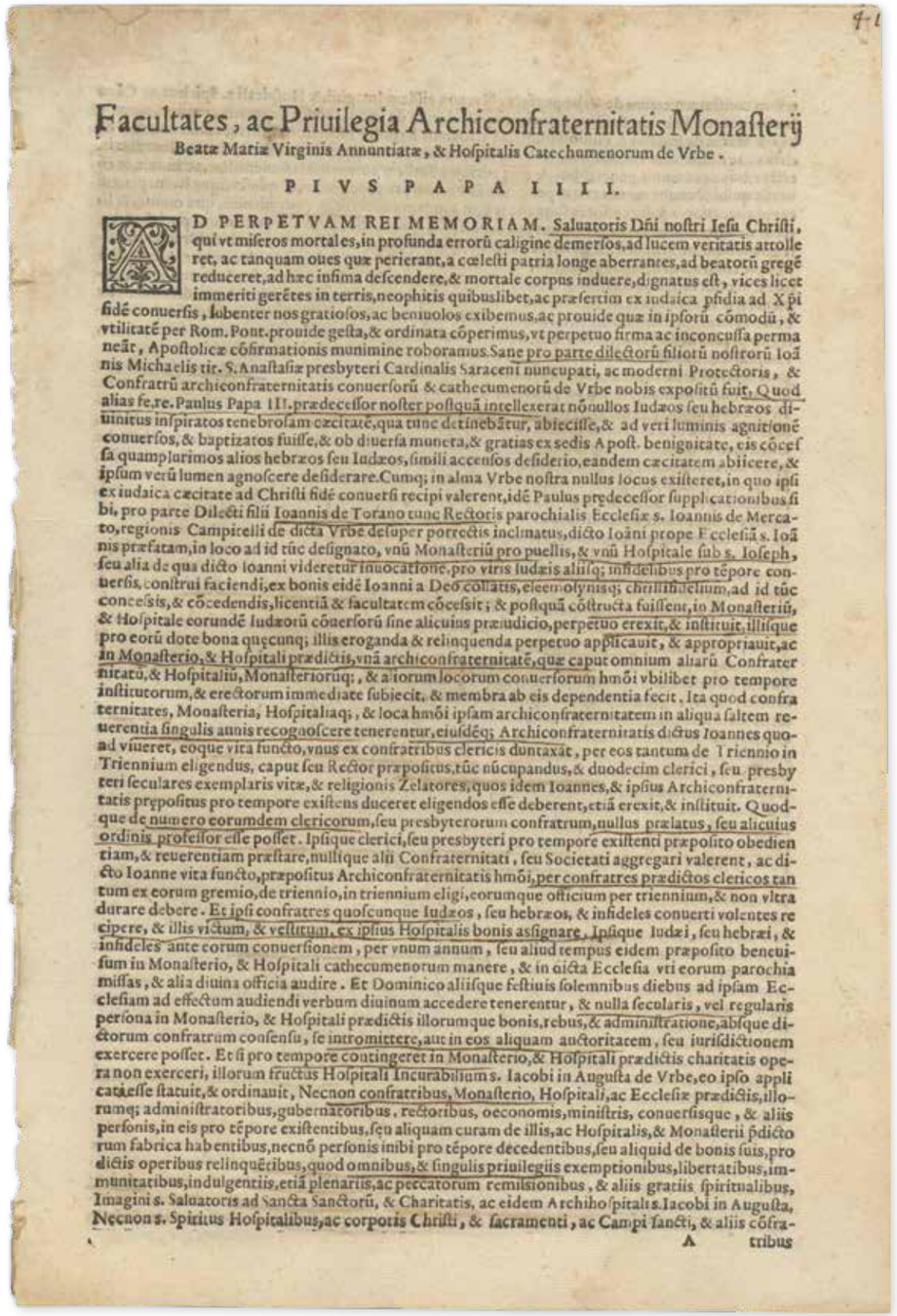

Facultates, ac Priuilegia Archiconfraternitatis Monasterij
Beatæ Mariæ Virginis Annuntiatæ, & Hospitalis Catechumenorum de Vrbe.

PIVS PAPA IIII.

AD PERPETVAM REI MEMORIAM. Saluatoris Dñi nostri Iesu Christi, qui vt miseros mortales, in profunda errorũ caligine demersos, ad lucem veritatis attollere, ac tanquam oues quæ perierant, a cœlesti patria longe aberrantes, ad beatorũ gregẽ reduceret, ad hæc infima descendere, & mortale corpus induere, dignatus est, vices licet immeriti gerẽtes in terris, neophitis quibuslibet, ac præsertim ex iudaica pfidia ad Xpi fidẽ conuersis, lobenter nos gratiosos, ac beniuolos exibemus, ac prouide quæ in ipsorũ cõmodũ, & vtilitatẽ per Rom. Pont. prouide gesta, & ordinata cõperimus, vt perpetuo firma ac inconcussa permaneãt, Apostolicæ cõfirmationis munimine roboramus. Sane pro parte dilectorũ filiorũ nostrorũ Ioãnis Michaelis tit. S. Anastasiæ presbyteri Cardinalis Saraceni nuncupati, ac moderni Protectoris, & Confratrũ archiconfraternitatis conuersorũ & cathecumenorũ de Vrbe nobis expositũ fuit, Quod alias fe, re. Paulus Papa III. prædecessor noster postquã intellexerat nõnullos Iudæos seu hebræos diuinitus inspiratos tenebrosam cæcitatẽ, qua tunc detinebãtur, abiecisse, & ad veri luminis agnitionẽ conuersos, & baptizatos fuisse, & ob diuersa munera, & gratias ex sedis Apost. benignitate, eis cõcessa quamplurimos alios hebræos seu Iudæos, simili accensos desiderio, eandem cæcitatem abiicere, & ipsum verũ lumen agnoscere desiderare. Cumq; in alma Vrbe nostra nullus locus existeret, in quo ipsi ex iudaica cæcitate ad Christi fidẽ conuersi recipi valerent, idẽ Paulus prędecessor supplicationibus sibi, pro parte Dilecti filii Ioannis de Torano tunc Rectoris parochialis Ecclesiæ s. Ioannis de Mercato, regionis Campitelli de dicta Vrbe desuper porrectis inclinatus, dicto Ioãni prope Ecclesiã s. Ioãnis præfatam, in loco ad id tũc designato, vnũ Monasteriũ pro puellis, & vnũ Hospitale sub s. Ioseph, seu alia de qua dicto Ioanni videretur inuocatione, pro viris Iudæis aliisq; infidelibus pro tẽpore conuersis, construi faciendi, ex bonis eidẽ Ioanni a Deo collatis, eleemosynisq; christifidelium, ad id tũc concessis, & cõcedendis, licentiã & facultatem cõcessit; & postquã cõstructa fuissent, in Monasteriũ, & Hospitale eorundẽ Iudæorũ cõuersorũ sine alicuius præiudicio, perpetuo erexit, & instituit, illisque pro eorũ dote bona quęcunq; illis eroganda & relinquenda perpetuo applicauit, & appropriauit, ac in Monasterio, & Hospitali prædictis, vnã archiconfraternitatẽ, quæ caput omnium aliarũ Confraternitatũ, & Hospitaliũ, Monasteriorũq;, & aliorum locorum conuersorum hmõi vbilibet pro tempore institutorum, & erectorum immediate subiecit, & membra ab eis dependentia fecit, Ita quod confraternitates, Monasteria, Hospitaliaq;, & loca hmõi ipsam archiconfraternitatem in aliqua saltem reuerentia singulis annis recognoscere tenerentur, eiusdẽq; Archiconfraterniratis dictus Ioannes quoad viueret, eoque vita functo, vnus ex confratribus clericis duntaxãt, per eos tantum de Triennio in Triennium eligendus, caput seu Rector præpositus, tũc nũcupandus, & duodecim clerici, seu presbyteri seculares exemplaris vitæ, & religionis Zelatores, quos idem Ioannes, & ipsius Archiconfraternitatis prępositus pro tempore existens duceret eligendos esse deberent, etiã erexit, & instituit. Quodque de numero eorumdem clericorum, seu presbyterorum confratrum, nullus prælatus, seu alicuius ordinis professor esse posset. Ipsique clerici, seu presbyteri pro tempore existenti præposito obedientiam, & reuerentiam præstare, nullique alti Confraternitati, seu Societati aggregari valerent, ac dicto Ioanne vita functo, præpositus Archiconfraternitatis hmõi, per confratres prædictos clericos tantum ex eorum gremio, de triennio, in triennium eligi, eorumque officium per triennium, & non vltra durare debere. Et ipsi confratres quoscunque Iudæos, seu hebræos, & infideles conuerti volentes recipere, & illis victum, & vestitum, ex ipsius Hospitalis bonis assignare, Ipsique Iudæi, seu hebræi, & infideles ante eorum conuersionem, per vnum annum, seu aliud tempus eidem præposito beneuisum in Monasterio, & Hospitali cathecumenorum manere, & in aicta Ecclesia vti eorum parochia missas, & alia diuina officia audire. Et Dominico alliisque festiuis solemnibus diebus ad ipsam Ecclesiam ad effectum audiendi verbum diuinum accedere tenerentur, & nulla secularis, vel regularis persona in Monasterio, & Hospitali prædictis illorumque bonis, rebus, & administratione, absque dictorum confratrum consensu, se intromittere, aut in eos aliquam auctoritatem, seu iurisdictionem exercere posset. Et si pro tempore contingeret in Monasterio, & Hospitali prædictis charitatis opera non exerceri, illorum fructus Hospitali Incurabilium s. Iacobi in Augusta de Vrbe, eo ipso applicari esse statuit, & ordinauit, Necnon confratribus, Monasterio, Hospitali, ac Ecclesiæ prædictis, illorumq; administratoribus, gubernatoribus, rectoribus, oeconomis, ministris, conuersisque, & aliis personis, in eis pro tẽpore existentibus, seu aliquam curam de illis, ac Hospitalis, & Monasterii pdictorum fabrica habentibus, necnõ personis inibi pro tẽpore decedentibus, seu aliquid de bonis suis, pro dictis operibus relinquẽtibus, quod omnibus, & singulis priuilegiis exemptionibus, libertatibus, immunitatibus, indulgentiis, etiã plenariis, ac peccatorum remissionibus, & aliis gratiis spiritualibus, Imagini s. Saluatoris ad Sancta Sanctorũ, & Charitatis, ac eidem Archihospitalis Iacobi in Augusta, Necnon s. Spiritus Hospitalibus, ac corporis Christi, & sacramenti, ac Campi Sancti, & aliis cõfra-

A tribus

101a

Confirmatio Capitulorum sup reformatione Bancheriorum Hæbreorum.

PIVS PPAA IIII.

MOTV proprio &c. CVM, sicut accepimus alias Bo. Mem. Guido. Ascanius Sfortia dũ vi-
ueret noster, & Cam. Apost. Camerarius eiusq; præcessores diuersa capitula prout tẽpo
rũ necessitas exigebat Bancherijs Hebreis in Vrbe nostra commorantibus super modo
& forma eorũ exercitium cõcernẽs. cõcesserit prout in diuersis voluminibus eorũdẽ
cõtinet quorũ Capitulorũ cognitio ob illorũ diuersitatẽ, ac limitationes, & reformatio
nes factas iuxta tẽporũ exigẽtiã difficile ad Christianorũ verã notitiã deuenire potuit,
quare Dilectus filius noster Vitellotius Vitelllius. S. Mariæ in via lata Diaconus Card. no
ster, & S. R. E. Camerarius, Cupiẽs normã dictis Bãcherijs Hæbreis dare quodq; ea quæ
dictis Bãcherijs pmissa, & tollerata sunt quibuscũq; personis innotescant oiaq; eorũ Ca-
pitula, limitationes, & reformatiões in vno volumine cõsistant idcirco de nostra specia
li cõmissione eidẽ Vitellotio Camerario viuæ Vocis Oraculo super hoc facto, ac sui Camerariatus officij vigo-
re idẽ Camerarius reducendo, & moderando omnia Capitula vsq; in hodiernum diem facta eosdem Bancherios
Hæbreos reformando fecit, & condidit Capitula infrascripta, & sequentia inuiolabilier obseruanda sub pœnis,
per contrauenientes incurrendis, nisi de expressa licentia eiusdẽ Camerarij, seu illius Auditoris in infrascriptis
Capitulis cõtentis quorũ quidẽ capitulorũ illorũq; exordii vulgarisermone descriptorũ tenor sequitur, & est ta
is Vitellotius Vitelli S. Marie in via lata Diaconus Car. S.R.E. Camerarius, Essendo stato cõcessi dalli Camerlin
ghi passati nostri antecessori alli Banchieri Hebrei in Roma diuersi capitoli, secundo ha portato la diuersita de
tempi, come si contiene in diuersi volumi di essi per la qual diuersita difficilmẽte se ne ha da Christiani verã no
titia, & massimamẽte delle loro limitatiõe, & reformatiõi fatte di tẽpo in tẽpo, pcio desiderãdo noi che quanto
e permesso, & tollerato alli detti Hebrei Banchieri sia chiaro ad ogni persona & tutto consista in un solo volu-
me. Di cõmissione della Sãtita di N. S. Pio per diuina prouidẽtia Papa iiij. fattane di bocca, & per auttorita del
nostro offitio del Camerlingato reducendo, & moderando tutti li altri capitoli fati fino al presente giorno, &
reformãdo li detti Hebrei Bãchieri habbiamo fattili seguẽti capitoli da esser osseruati inuiolabilmẽtẽ, quali cõ-
trauenendo ad essi senza expressa licentia nostra, o del nostro Auditore incorrino in le pene infrascritte.

1 Et prima che nessuno Hebreo di qualunche sorte senza licentia nostra, o vero del nostro Auditore possi pre
stare a interesse o tener bancho publico, o priuato sotto pena di scudi trecẽto d'oro in oro o vero altre pene
ad arbitrio nostro, eccetto li Banchieri ordinarij tollerati.

2 Itẽ prohibemo espressamẽte, che nessuno de li detti Hebrei Bãchieri possa imprestare a ragione di piu di 24.
per cento l' Anno di gia cõcessoli, ne possino dimãdare, ne riscotere in modo alcuno interesse de interesse. Di
chiarandoli, che tutti danari, che saranno pagati a bon conto dall' impegnante s' intendono esser pagati à cõ
to de linteresse decorso & sopra auanzãdo si diffalchino dal capitale. e contrauenendo incorra in pena di Scu
di. xxv. da radopiarsi ogni volta che reiecõdasse.

3 Itẽ che nõ possino pigliare xv. giorni p mese intiero, saluo che il primo mese nel quale ãchor che fusse vn solo
giorno possino pigliare per mezzo mese & da xv. giorni in su per tanto tempo quanto terranno il pegno, pi
gliano a ragione del numero delli di contando di per di. E questo se intenda da sei scudi in su, ma da sei scu
di in giu accio li poueri Christiani siano seruiti. Et per torre la difficulta del calculare, a giorno per giorno
possino pigliare da mezzo mese in mezzo mese anchor che non fosse finito il mezzo mese fino che si riscotera
il pegno sotto pena di Scudi xx, per ciaschuna volta, che contrauenissero.

4 Item che in modo alcuno non possino vendere li pegni che haueranno auti da Christiani se non quando dal.
giorno che li haueranno hauti saranno passati xviii. mesi intieri, Eccetto si fussino dacordo, altramente con li
patroni delli pegni o auessero fatto particular patto che si douessero riscotere auanti detto tẽpo sotto pena di
Scudi x. per ciaschuna uolta che contrauenissero, & satisfatione del danno della parte.

5 Itẽ che siano tenuti à far generale vẽditione di tutti li pegni che hauerãno tenuti per detto tẽpo di xviii. mesi
quattro volte l'anno, cioe ordinariamẽte ogni tre mesi, & quelli pegni de quali sarãno passati li xviii. mesi se a
l'hora nõ sera gionto il tẽpo di alcuna di dette quattro generale vẽditioni li debbiano tenere fino al primo tẽ-
po che si fara la piu pssima delle dette quattro vẽditioni, nel qual tẽpo debbiano in ogni modo vẽderli, se gia
nõ cõuenissero con li padroni di pseuerare piu, o di vẽderli prima, che in questo si segua la volõta de padroni

101b

Breue S. D. N. D. Pij diuina prouidentia Papæ IIII. super Hæbreis, & eorum viuendi modo.

Romæ Apud Antonium Bladum Impressorem Camerale. Anno. 1564.

101c

Ein Königlicher Befelch der Judenheit außzubieten vnnd der keinen mehr zu ewigen tagen in der Stadt Nürnberg oder außwendig eines Rathsgebiet einzunehmen

102a

Wir Maximilian von Gottes Gnaden Römischer König zu allen Zeiten mehrer deß Reichs zu Hungern/Dalmatien/Croacien etc. König / Ertzhertzog zu Oßterreich / Hertzog zu Burgundt / zu Brabandt / zu Geldern etc. Grave zu Flandern / zu Tyrol etc. Entbieten den Ehrsamen vnsern vnd deß Reichs lieben/ getreuen/Bürgermeister vnd Rath der Stadt Nürnberg vnser gnad vnd alles zuts. Ehrsamen lieben getrewen/wie wol Ihr vnnd gemeine Stadt Nürnberg von Weyland vnsern vorfahren am Reich/Römischen Keysern vnnd Königen aus merckhlichen treffenlichen versachen/löblichen begnadet/gefreyet/vnd fürsehen sein/ das Ihr nicht mehr dan ein anzahl Juden bey euch zu Nürnberg zuhalten vnd bleiben zulassen / vnnd vnd geßuch noch wucherlich handel zuerkennen / noch Vrtheil zu sprechen schuldig sein sollen.

So hat doch sterlich vnnd glaubwerdiglich an vns gelangt/ das darüber bey Euch von den Juden dieselb anzahl merckhlich gemehrt/ vnd vbergangen/auch vber höchsten Ernst vnd Fleiß/ so sie deßhalben fürkehren/ mit darlehen vnd in ander weise/ mar igfeldig böser gefährlicher vnnd behender wucherlicher Händel/ gegen ewern mitburgern vnd andern gerdt / vnnd darumb gefährlich / betrüglich verschreibung außbracht/ dardurch etwa viel auß denselben die sonst bey Ihren Ehren/ Haab vnnd Gütern in glauben vnnd wesen bleiben dermassen vbernomen vnnd in schulden eingeführt / das sie deßhalben von ihren Nahrungen vnnd häuslichen Ehren vnnd Wohnungen getrungen werden / vnnd ihn glaubigern zu der Stadt Nürnberg vnd außerhalb gesessen nicht halten noch bezahlung thun mögen das alles zubesorgen/ vnd je mehr vnd mehr täglich vor Augen sey / wo darein nicht gesehen/

A ij vnd

102b

zwentzigsten Tag deß Monats Julij / nach Christi geburt vierzehenhundert vnnd im acht vnnd neuntzigsten/ vnser Reiche deß Römischen im dreyzehenden, vnnd deß Hungarischen im neundten Jahre.

Ad mandatum Domini Regis
Proprium, Berchtoldus Archiepiscopus Moguntinus Archicancellarius

Wir

102c

102. צו לגירוש יהודי נירנברג מאת מקסימיליאן הראשון (1498) – וינה, של"ג, 1573 – הדפסה ראשונה של הצו המקורי

Ein Königlicher Befelch der Judenheit außzubieten vnnd der keinen mehr zu ewigen tagen in der Stadt Nürnberg oder außwendig eines Rathsgebiet einzunehmen [צו מלכותי לגירוש היהודים, ושלא להתיר לאיש מהם עוד, לעולמי עד, להתיישב בעיר נירנברג או בתחומי שיפוטה]. ללא ציון מקום ושנת דפוס. [כנראה וינה, 1573 בקירוב]. גרמנית.

הדפסה ראשונה של הצו ההיסטורי שהוציא מקסימיליאן הראשון (לימים קיסר האימפריה הרומית הקדושה) ב–21 ביולי 1498, המורה על גירושם לצמיתות של יהודי נירנברג.

הצו, המהווה את אחת התקנות האנטי–יהודיות המכוננות של שלהי האימפריה הרומית הקדושה, מופנה אל מועצת העיר נירנברג. הוא מאשים את היהודים במתן הלוואות בריבית גבוהה, במרמה, בניצול התושבים, בפגיעה במסחר ובמתן מחסה לגורמים פליליים. בעקבות טענות אלה, ומתוקף היותם "עבדי האוצר" (Servi camerae regis), מצווה מקסימיליאן הראשון על גירושם לצמיתות מן העיר ומתחום שיפוטה. למגורשים הותר לעזוב עם מטלטליהם בתוך פרק זמן קצוב, ואילו בתיהם, בית הכנסת, בית העלמין ושאר נכסי המקרקעין הוחרמו לטובת האימפריה. במקביל, התיר הצו למועצת העיר להקים בנק הלוואות, כחלופה למקורות האשראי שסיפקו היהודים.

בעקבות הצו, במהלך החודשים פברואר ומרץ 1499, גורשה קהילת יהודי נירנברג כולה ורכושה הופקע (האיסור נותר על כנו כ–350 שנה, ורק בשנת 1850 הותר ליהודים לשוב ולהתיישב בעיר כחוק). לאחר הגירוש, התיישבו רבים מן המגורשים בעיירות סמוכות, ובראשן פירט, והמשיכו לנהל משם קשרי מסחר שהיוו איום על כלכלת נירנברג. בניסיון לבלום את התחרות ולהגן על מעמד העיר, עתרה מועצת נירנברג לקיסר מקסימיליאן השני בבקשה לאשרר מחדש את צו הגירוש שהוציא אבי–סבו. ואכן, בשנת 1573 פרסם מקסימיליאן השני צו נוסף, המאשר ומרחיב את תוקף ההגבלות על מסחר ועסקאות אשראי בין יהודים לבין לתושבי נירנברג.

כדי להעניק למהלך החדש תוקף פומבי ומשפטי, הודפס הצו של מקסימיליאן השני יחד עם צו הגירוש המקורי משנת 1498. פרסום זה איגד את שני הצווים יחד: בחלקו הראשון הופיע הצו מ–1498, ובחלקו השני הצו משנת 1573 (בשולי העמוד האחרון בעותק שלפנינו מופיעה המילה "Wir", המשמשת כשומר–דף אל הצו הנוסף).

[4] דף (8 עמודים). 20 ס"מ. מצב טוב. פגמים ובלאי קל. כתמים, ובהם כתמי רטיבות קלים בשוליים. כרוך בכריכה חדשה.

פתיחה: $1,000

הערכה: $6,000-8,000

103a

103. מסמך בחתימת ידה של הקיסרית מריה תרזה – וינה, תקכ"ד, 1764 – אישור בקשתו של היהודי אלכסנדר לזרוס אסטרייכר קבלן הצבא

מסמך רשמי מטעם מועצת המלחמה האוסטרית, ובו המלצה לאשר את בקשתו של היהודי אלכסנדר לזר אסטרייכר קבלן האספקה, למימון תיקונם של מחסנים צבאיים, עם החלטה חתומה בידי הקיסרית מריה תרזה. וינה, 7 ביוני 1764 [תקכ"ד]. גרמנית.

דו"ח והמלצה פנימית שהוגשו לאישורה של הקיסרית מריה תרזה. הדו"ח מסכם את פנייתו של קבלן האספקה אלכסנדר לזרוס אסטרייכר אל רשויות הצבא האוסטרי, ואת בקשתו לאשר תיקונים דחופים במחסני המספוא הצבאיים ברובע ליאופולדשטאדט שבווינה ובעיר שטוקראו. לאחר בחינת הבקשה, ממליצה מועצת המלחמה כי יש לבצע את התיקונים הנדרשים ולהטיל את עלותם על קופת המדינה.

ההמלצה המקצועית הוגשה לאישורה של הקיסרית כשהיא חתומה בידי פילדמרשל לאופולד יוזף גראף פון דאון (Leopold Joseph Graf von Daun; 1705–1766), מגדולי המצביאים של אוסטריה במלחמת שבע השנים ונשיא מועצת המלחמה הקיסרית. בשולי העמוד השלישי נרשמה החלטתה של הקיסרית מריה תרזה לאשר את הבקשה, ומתחתיה מופיעה חתימת ידה המקורית: Maria Theresia (מאומתת בחתימתו של קנצלר החצר, יוהן גראף חוטק [Johann Graf Chotek; 1704–1787]).

אלכסנדר לזרוס אסטרייכר (Alexander Lazarus Österreicher; בערך 1720–1770) היה מגדולי ספקי הצבא היהודים בווינה של המאה ה-18 וחתנו של שמואל עמנואל אופנהיימר מווינה. רשתות המסחר והונו הפיננסי הפכו אותו לדמות מפתח בכלכלת המלחמה ההבסבורגית. בשנים 1761–1762, בשלהי מלחמת שבע השנים, סיפק, יחד עם גיסו, ספק החצר אדם שמואל אופנהיימר, כמויות עצומות של שיבולת שועל למחסני הצבא הגדולים באוסטריה ובמוריביה. למרות ההגבלות הרבות והיחס הנוקשה שהשיתה מריה תרזה על יהודי ארצה, המדינה ההבסבורגית נותרה תלויה ביזמים ובספקים יהודים מנוסים כאסטרייכר. עם פטירתו של אסטרייכר בשנת 1770 בווינה, הראו רישומי הממשלה כי קופת הצבא הקיסרית נותרה חייבת לעיזבונו סכום עתק של למעלה מ-17,000 פלורין, עדות מובהקת להיקף העצום של עסקיו ולתרומתו למאמץ המלחמתי.

[4] עמ' (גליון מקופל לשניים). 36.5 ס"מ. מצב טוב. סימני קיפול, קמטים קלים וכתמים. נקבים וקרעים קלים בשוליים.

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-4,000

Obwohlen nun von Seiten
des Herrn geheimen Hof-
Raths in Commissaria-
tico mit dem Herrn Commis-
sario Campmüller erkennet daß
so nothwendig diese Separation
zu bewerkstelligen und aerarischen
Gebäuden, derselben Erbauung
daß dem Entrepreneur Contract
nächstens nicht zurückbringen wer-
den könne, wenn derselbe nur
wird er durch seinen versam-
ten admodiatione Zeit machen,
den Gebrauch erkennt, nicht
aber, weil der Zeit, und der alter
zur Immedenung und Herstell
bringen, wider zu ungängen
schuldig ist. Es hat nun
gleichwohlen mit der Ehren e
Cammer darüber zu communiciren
nicht nachsehen, und da
nun diese Beyge ihrer
C. Nota C. ebenfalls der
Meinung ist, daß solcher
separatur von dem aerario
zu bezeyn könne,

So wird sich von Euer
Kayserlich, Königlich,
Apostolischen Majestät

Vienna d. 7t. Junii 1764

Hiesig erhält dem Endurtheil
ab.

Maria Theresia

hinüber die allergnädigste
Genehmigung in Unterthä-
nigkeit erbitten.

Hatzfeld Dun

Johann graf Chotek

103b

104. "סיבות לאזרוח היהודים" – כתב הגנה על היהודים מאת הפילוסוף האנגלי ג'ון טולנד, תומך האמנציפציה – לונדון, תע"ד, 1714 / "פולמוס נגד 'סיבות לאזרוח היהודים'" – לונדון, תע"ה, 1715 – שני חיבורים כרוכים יחד

כרך הכולל שני חיבורים – חיבור אפולוגטי להגנת היהודים מאת ג'ון טולנד, וחיבור תגובה אנטישמי המבקש לסתור את טענותיו של טולנד:

1. Reasons for Naturalizing the Jews in Great Britain and Ireland, on the Same Foot with All Other Nations, [מאת ג'ון טולנד]. הוצאת J. Roberts, לונדון, [תע"ד], 1714. אנגלית.

חיבור אפולוגטי שפורסם בעילום שם המחבר, המפרט בהרחבה את מגוון היתרונות שבמתן שוויון זכויות מלא ליהודי בריטניה ואירלנד. חיבור זה נחשב יוצא דופן באנגליה של ראשית המאה ה–18, בה שרר אקלים אנטישמי בוטה. מלבד טולנד רק הפילוסוף ג'ון לוק הגן בפומבי על זכותם של היהודים ליהנות משוויון זכויות מלא, ואף הוא, חרף העובדה שקרא לנהוג בסובלנות כלפי יהודים ומוסלמים, שאף בסופו של דבר להמיר את דתם לנצרות.

בפרק השלישי של החיבור כותב טולנד: "ברור ממבט ראשון כמעט, כי הטעמים הרגילים בעד התאזרחות כללית תקפים לגבי היהודים באותה מידה שהם תקפים לגבי כל עם אחר: הם תורמים להגדלת מספר הידיים העובדות והמגינות, [להגדלת] מספר הבטנים והגוויים לצריכת מזון וביגוד, [ולהגדלת] מספר המוחות להמצאה ולתחבולה, לא פחות מאשר כל אומה אחרת" (עמ' 6; אנגלית).

[7] דף, 58 עמ'. כתמים קלים לאורך החיבור. בלאי, כתמים, ונקבים קלים בדף האחרון, עם פגיעה מזערית בטקסט.

עוד אודות החיבור ומחברו, ראו:

- Isaac E. Barzilay, "John Toland's Borrowings from Simone Luzzatto: Luzzatto's Discourse on the Jews of Venice (1638) the Major Source of Toland's Writing on the Naturalization of the Jews in Great Britain and Ireland (1714)." Jewish Social Studies, vol. 31, no. 2, 1969, pp. 75-81.
- Pierre Lurbe, "John Toland and the Naturalization of the Jews." Eighteenth-Century Ireland / Iris an Dá Chultúr, vol. 14, 1999, pp. 37-48.

2. A Confutation of the Reasons for Naturalizing the Jews: Containing the Crimes, Frauds, and Insolencies, for which They Were Convicted and Punished in former Reigns, מאת מחבר לא ידוע. הוצאת Edm. Powell, לונדון, 1715.

החיבור הידוע היחיד שראה אור על מנת לנסות ולהפריך את טענותיו כבדות המשקל של טולנד ב–Reasons for Naturalizing the Jews. החיבור מזהיר כי אם אכן יוענק ליהודים שוויון זכויות מלא, ימהרו האזרחים היהודים החדשים לנסות לפגוע בזכויות ובחופש של אזרחי אנגליה ואירלנד הנוצרים, ולהשתלט על הבורסה. כמו כן, לטענתו של המחבר, אזרוח היהודים יפחית את הסיכוי שמי מהם יתנצר.

[3] דף, 39 עמ'. מצב טוב. כתמים. גודל חיתוך הדפים אינו אחיד.

שני חיבורים בכרך אחד. 19 ס"מ בקירוב. כריכה חדשה.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $1,000

הערכה: $3,000-5,000

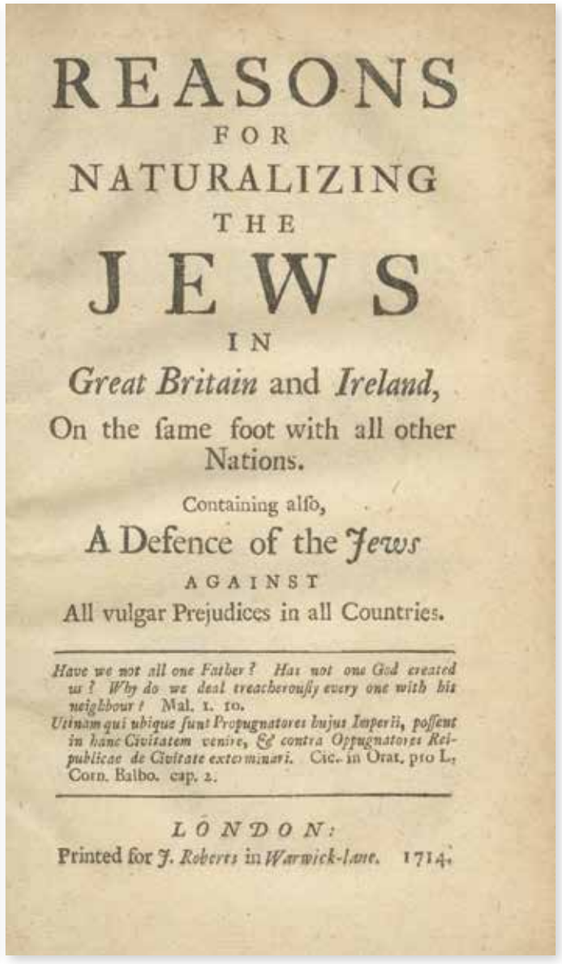

REASONS
FOR
NATURALIZING
THE
JEWS
IN
Great Britain and *Ireland*,
On the ſame foot with all other
Nations.
Containing alſo,
A Defence of the *Jews*
AGAINST
All vulgar Prejudices in all Countries.

Have we not all one Father? Has not one God created us? Why do we deal treacherouſly every one with his neighbour? Mal. 1. 10.
Utinam qui ubique ſunt Propugnatores hujus Imperii, poſſent in hanc Civitatem venire, & contra Oppugnatores Reipublicae de Civitate exterminari. Cic. in Orat. pro L. Corn. Balbo. cap. 2.

LONDON:
Printed for *J. Roberts* in *Warwick-lane*. 1714.

104a

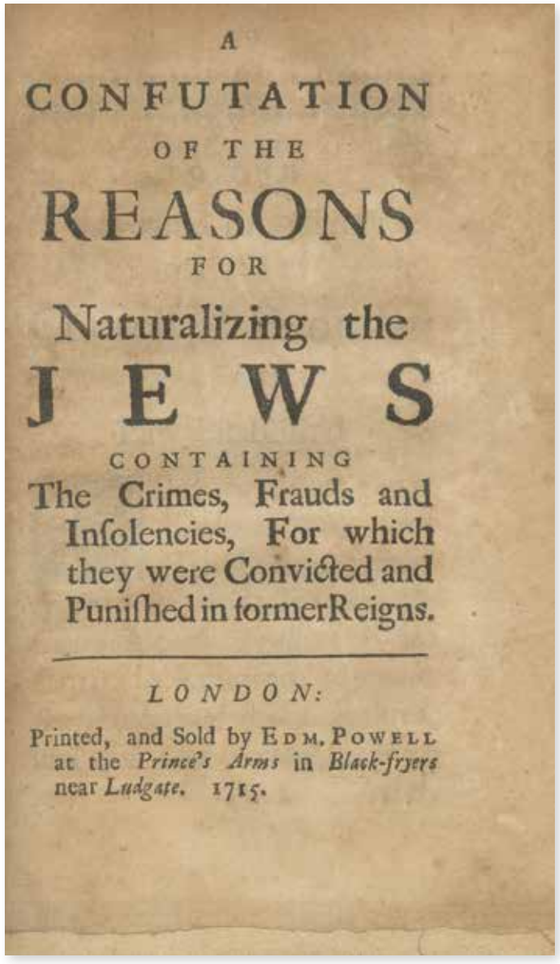

A
CONFUTATION
OF THE
REASONS
FOR
Naturalizing the
JEWS
CONTAINING
The Crimes, Frauds and Insolencies, For which they were Convicted and Puniſhed in former Reigns.

LONDON:
Printed, and Sold by EDM. POWELL at the *Prince's Arms* in *Black-fryers* near *Ludgate*. 1715.

104b

105

105. קהילות יהודיות בארצות השפלה – אוסף מכתבים לקונסיסטוריה המרכזית של יהודי צרפת, תקס"ו–תקע"ג, 1806–1813

אוסף הכולל 19 מכתבים בכתב-יד, שנשלחו מקהילות יהודיות בארצות השפלה - אנטוורפן, זוולה, קמפן, רוטרדם, לייוורדן וחרונינגן - בימי הכיבוש הצרפתי. מרבית המכתבים ממוענים אל הקונסיסטוריה המרכזית של יהודי צרפת בפריז. תקס"ו–תקע"ג, 1806–1813. צרפתית, הולנדית ומעט עברית.

האוסף כולל מכתבים הנוגעים לארגון הקהילות היהודיות בארצות השפלה בתקופת הכיבוש הנפוליאוני, מרביתם מועבר אל הקונסיסטוריה המרכזית היהודית בפריז. המכתבים מתעדים מחלוקות סביב סמכויות קהילתיות שונות, מינוי רבנים ראשיים ותחומי סמכותם, יישום תקנות קיסריות שונות הנוגעות לחיי הקהילה, תפילות לשלום הקיסר, חובת אימוץ שמות משפחה, תקנות הנוגעות לבתי הכנסת ולנישואין, סכסוכים בין קהילות מקומיות, חינוך יהודי וסוגיות שחיטה.

בין הרבנים החתומים על המכתבים באוסף מופיעים רבה הראשי של חרונינגן, אברהם יצחק דן (Deen), רבה הראשי של אובריסל, רבי יהושע הרצפלד (Josua Hertzveld; ראו: Memorbook, 1977, עמ' 499), ואישי קהילה אחרים. על כמה מהמכתבים מופיעות חותמות הקונסיסטורה, חותמות דואר שונות, וחותמות הקהילות.

סריקה של המכתבים זמינה לצפייה באתר הספרייה הלאומית; פירוט הנושאים בהם הם עוסקים יישלח לכל דורש (אנגלית והולנדית).

מצורף: מכתב מאוחר יותר מטעם ראשי קהילת בוורווייק (Beverwijk), המתאר פולמוס למינוי חזן, שהוביל לאיום של הרשויות החילוניות לסגירת בית הכנסת במקום (1844).

20 מכתבים. גודל משתנה: 39–23 ס"מ בקירוב. מצב כללי טוב עד טוב–בינוני. כתמים, קרעים, סימני קיפול וקמטים קלים בחלק מהמכתבים.

מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $3,000

הערכה: $6,000-8,000

106. ספר החוקים של פרובינציית קנדה תחתית – מתן שוויון זכויות ליהודים – קוויבק, תקצ"א–תקצ"ב, 1831–1832 – מהדורה ראשונה ונדירה שטרם הופיעה במכירה פומבית

The Provincial Statutes of Lower-Canada / Les Statuts Provinciaux du Bas-Canada, כרך מס' 14. הוצאת John Charlton Fisher & William Kemble, קוויבק, 1831–1832. אנגלית וצרפתית, עמוד מול עמוד.

ספר החוקים הרשמי של פרובינציית קנדה-תחתית, אשר ראה אור מטעם המועצה המחוקקת של הפרובינציה (Legislative Council of Lower Canada), תחת ויליאם הרביעי, מלך הממלכה המאוחדת. החוקים המופיעים בספר אושררו בישיבה הראשונה והשנייה של הפרלמנט הארבע עשרה.

סעיף LVII בספר החוקים (עמ' 83–82 בספירה השנייה), אשר נחקק באופן סופי בשנת 1832, מעניק שוויון זכויות מלא לכל היהודים המתגוררים בתחום הפרובינציה, באלה המילים: "An Act to declare persons professing the Jewish Religion entitled to all the rights and privileges of the other subjects of His Majesty in this Province".

את הצעת החוק יזם חבר הפרלמנט לואי-ז'וזף פפינו (Louis-Joseph Papineau, 1786–1871) בשנת 1831. החוק עבר, בין היתר, הודות להשתדלותו של הפוליטיקאי היהודי יחזקאל הארט (Ezekiel Hart, 1770–1843), והפך את קנדה לאחת מן המדינות הראשונות ברחבי האימפריה הבריטית שהעניקו זכויות פוליטיות מלאות ליהודים החיים בתחומן.

303, 83, 735–[304], 787–742 עמ', [8] דף. 26 ס"מ. כתמים, בהם כתמי רטיבות קלים. קמטים. קרעים, בהם קרעים חסרים, בשולי דפים אחדים, בעיקר בתחילת הכרך ובסופו (קרעים חסרים, עם פגיעה בטקסט בעמ' 600–597). חותמת באחד מעמודי השער. לוחות הכריכה חסרים. בלאי, קרעים ופגמים בשדרה.

נדיר, למיטב ידיעתנו מעולם לא הופיע במכירה פומבית.

פתיחה: $1,000

הערכה: $4,000-6,000

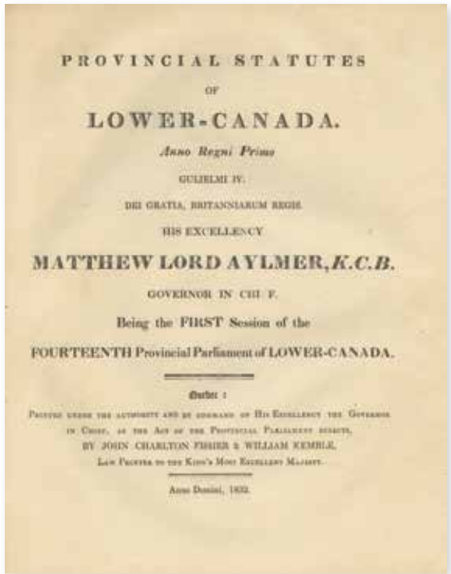

PROVINCIAL STATUTES

OF

LOWER-CANADA.

Anno Regni Primo

GULIELMI IV.

DEI GRATIA, BRITANNIARUM REGIS.

HIS EXCELLENCY

MATTHEW LORD AYLMER, *K.C.B.*

GOVERNOR IN CHIEF.

Being the FIRST Session of the

FOURTEENTH Provincial Parliament of LOWER-CANADA.

Quebec:

PRINTED UNDER THE AUTHORITY AND BY COMMAND OF HIS EXCELLENCY THE GOVERNOR IN CHIEF, AS THE ACT OF THE PROVINCIAL PARLIAMENT DIRECTS,

BY JOHN CHARLTON FISHER & WILLIAM KEMBLE,

LAW PRINTERS TO THE KING'S MOST EXCELLENT MAJESTY.

Anno Domini, 1832.

106b

THE

PROVINCIAL STATUTES

OF

LOWER-CANADA,

ENACTED by His Most Excellent Majesty, our Sovereign Lord WILLIAM, the FOURTH, by the Grace of GOD, of the United Kingdom of Great-Britain and Ireland, King, Defender of the Faith, &c. by and with the advice and consent of the Legislative Council and Assembly of the said Province, constituted and assembled by virtue of and under the authority of an Act of the Parliament of Great-Britain, passed in the thirty-first year of the Reign of His late Majesty, GEORGE the THIRD.

VOLUME THE FOURTEENTH.

Quebec:

PRINTED UNDER THE AUTHORITY AND BY COMMAND OF HIS EXCELLENCY THE GOVERNOR IN CHIEF, AS THE ACT OF THE PROVINCIAL PARLIAMENT DIRECTS,

BY JOHN CHARLTON FISHER & WILLIAM KEMBLE,

LAW PRINTERS TO THE KING'S MOST EXCELLENT MAJESTY.

Anno Domini, 1832.

106a

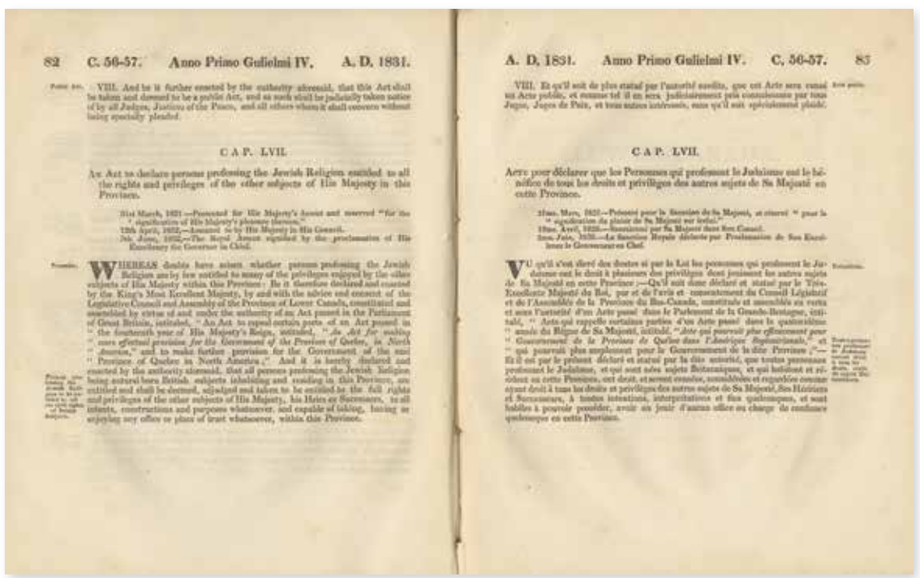

82 C. 56-57. Anno Primo Gulielmi IV. A. D. 1831.

VIII. And be it further enacted by the authority aforesaid, that this Act shall be taken and deemed to be a public Act, and as such shall be judicially taken notice of by all Judges, Justices of the Peace, and all others whom it shall concern without being specially pleaded.

CAP. LVII.

An Act to declare persons professing the Jewish Religion entitled to all the rights and privileges of the other subjects of His Majesty in this Province.

31st March, 1831.—Presented for His Majesty's Assent and reserved "for the "signification of His Majesty's pleasure thereon."
12th April, 1832.—Assented to by His Majesty in His Council.
5th June, 1832.—The Royal Assent signified by the proclamation of His Excellency the Governor in Chief.

WHEREAS doubts have arisen whether persons professing the Jewish Religion are by law entitled to many of the privileges enjoyed by the other subjects of His Majesty within this Province: Be it therefore declared and enacted by the King's Most Excellent Majesty, by and with the advice and consent of the Legislative Council and Assembly of the Province of Lower Canada, constituted and assembled by virtue of and under the authority of an Act passed in the Parliament of Great Britain, intituled, "An Act to repeal certain parts of an Act passed in "the fourteenth year of His Majesty's Reign, intitled, "*An Act for making* "*more effectual provision for the Government of the Province of Quebec, in North* "*America*," and to make further provision for the Government of the said "Province of Quebec in North America;" And it is hereby declared and enacted by the authority aforesaid, that all persons professing the Jewish Religion being natural born British subjects inhabiting and residing in this Province, are entitled and shall be deemed, adjudged and taken to be entitled to the full rights and privileges of the other subjects of His Majesty, his Heirs or Successors, to all intents, constructions and purposes whatsoever, and capable of taking, having or enjoying any office or place of trust whatsoever, within this Province.

A. D. 1831. Anno Primo Gulielmi IV. C. 56-57. 83

VIII. Et qu'il soit de plus statué par l'autorité susdite, que cet Acte sera censé un Acte public, et comme tel il en sera judiciairement pris connaissance par tous Juges, Juges de Paix, et tous autres intéressés, sans qu'il soit spécialement plaidé.

CAP. LVII.

Acte pour déclarer que les Personnes qui professent le Judaïsme ont le bénéfice de tout les droits et privilèges des autres sujets de Sa Majesté en cette Province.

31me. Mars, 1831.—Présenté pour le Sanction de Sa Majesté, et réservé "pour la "signification du plaisir de Sa Majesté sur icelui."
12me. Avril, 1832.—Sanctionné par Sa Majesté dans Son Conseil.
5me. Juin, 1832.—Le Sanction Royale déclarée par Proclamation de Son Excellence le Gouverneur en Chef.

VU qu'il s'est élevé des doutes si par la Loi les personnes qui professent le Judaïsme ont le droit à plusieurs des privilèges dont jouissent les autres sujets de Sa Majesté en cette Province:—Qu'il soit donc déclaré et statué par le Très-Excellente Majesté du Roi, par et de l'avis et consentement du Conseil Législatif et de l'Assemblée de la Province du Bas-Canada, constituée et assemblée en vertu et sous l'autorité d'un Acte passé dans le Parlement de la Grande-Bretagne, intitulé, "*Acte qui rappelle certaines parties d'un Acte passé dans la quatorzième* "*année du Règne de Sa Majesté, intitulé, "Acte qui pourvoit plus efficacement pour* "*Gouvernement de la Province de Québec dans l'Amérique Septentrionale,*" et "qui pourvoit plus amplement pour le Gouvernement de la dite Province;"—Et il est par le présent déclaré et statué par la dite autorité, que toutes personnes professant le Judaïsme, et qui sont nées sujets Britanniques, et qui habitent et résident en cette Province, ont droit, et seront censées, considérées et regardées comme ayant droit à tous les droits et privilèges des autres sujets de Sa Majesté, Ses Héritiers et Successeurs, à toutes intentions, interprétations et fins quelconques, et sont habiles à pouvoir posséder, avoir ou jouir d'aucun office ou charge de confiance quelconque en cette Province.

106c

107. אוסף מכתבים מתקופת "עלילת סאפי" – מרוקו ולונדון, תרכ"ג–תרכ"ט, 1863–1869 – מכתבים מאת הווזיר הגדול של הסולטאן מוחמד הרביעי, מאת הסוחר אברהם קורקוס, סגן הקונסול של ארצות הברית במוגדור, ומאת הקהילה היהודית בסאפי

אוסף הכולל שמונה מכתבים ותעודות בכתב-יד, הממוענים ברובם אל ג'סי ה. מקמאת' (Jesse H. McMath), הקונסול הכללי של ארצות הברית במרוקו. סאפי, פאס, מקנס, מוגדור, קזבלנקה, רבאט, לונדון, 1863–1869. ערבית, ערבית-יהודית ואנגלית.

האוסף כולל:

• מכתב בערבית-יהודית, שנשלח אל ג'סי מקמאת', קונסול ארצות הברית במרוקו, מאת אברהם קורקוס (Abraham Corcos). מוגדור, אוגוסט 1863.

• שני מכתבים בערבית-יהודית שנשלחו אל ג'סי מקמאת', מאת "מסעוד לעסרי". קזבלנקה ורבאט, 1863–1864.

• מכתב בערבית-יהודית מאת קהילת יהודי העיר סאפי אל "סניור קונסול יצחק בן זאכאר", ובה מתוארת פרשה של הריגת מספר יהודים על ידי מוסלמים. מעבר לדף רישום באנגלית (אולי בכתב-ידו של הקונסול מקמאת'): Representation made to me by the Hebrew Committee at Saffi, of the treatment they receive from the Moorish authorities 1868 [פנייה רשמית שהוגשה אליי על ידי הוועד העברי בסאפי, בנוגע ליחס שהם מקבלים מן הרשויות המוריות 1868].

• מכתב בערבית מאת הווזיר הגדול של מרוקו טייב בן אלימאני. נכתב במקנס, בתגובה לתלונה בשם יהודי סאפי, מרוקו. בשוליו רישום באנגלית המתאר את תוכן המכתב:

Letter from the Sultan's Prime Minister Tayb Ben Lyamany. written at Mequenez, in reply to a complaint on behalf of the Jews of Saffi.

• מכתב בערבית מאת הווזיר טייב בן אלימאני (Tayeb Ben Alyamani) אל ג'סי מקמאת'. נכתב בעיר פאס ב-20 ב[חודש] חיג'ה שנת 1285 (5 באפריל 1869).

• דף עם תרגום רשמי לאנגלית של המכתב הנ"ל. התרגום נערך בידי משה פאריינטה (Moses Pariente), בנקאי ומתורגמן הקונסוליה האמריקאית (אשר שימש אף כנשיא הזמני של קהילת טנג'יר). המכתב עוסק בתלונה על המושל המקומי במזגאן שמתנכל לאדם המקורב לקונסוליה.

• מכתב מאת ג'. ג'. ראטו (J. J. Ratto), אל ג'סי מקמאת'. לונדון, 26 ביוני 1868. המכתב עוסק בעניינו של תושב מקומי שנאסר באזור סוס (Sus) בהוראת הסולטאן. במכתב מוזכר נושה בשם קורקוס (אולי אברהם קורקוס?).

בקיץ 1863 פרצה תקרית דרמטית שטלטלה את יהדות מרוקו ונודעה לימים כ"עלילת סאפי". בעקבות מותו הפתאומי של פקיד מכס ספרדי שהתגורר בעיר החוף סאפי, החלו השלטונות הספרדיים להפעיל לחץ כבד על הממשל המרוקאי בטענה שהפקיד הורעל. דרישה זו נבעה, בין היתר, מניסיונה של ספרד לבסס ולחזק את מעמדה במרוקו לאחר מלחמת ספרד-מרוקו (1859–1860). בעלילה זו הואשמו מספר יהודים שנטען כי סייעו בהרעלה, ולאחר עינויים קשים אולצו להודות בהרעלה, וכמה מהם הוצאו להורג. הדבר עורר סערה בינלאומית וגל של חרדה בקרב יהודי מרוקו. פרשה זו הובילה למסעו המפורסם של השר משה מונטיפיורי למרוקו בחורף 1863–1864. בשיאו של הביקור, נפגש מונטיפיורי עם הסולטאן מוחמד הרביעי והשיג מידיו את ה"דאהיר" (צו מלכותי) – מסמך היסטורי המבטיח את שלומם וביטחונם של היהודים ואוסר על עינישתם ללא משפט צדק.

ג'סי ה. מקמאת', הקונסול הכללי של ארצות הברית בטנג'יר (הבירה הדיפלומטית של מרוקו באותם ימים), היווה באותן שנים מתוחות כתובת מרכזית ומשענת עבור היהודים.

אברהם קורקוס ממוגדור, בן לאחת ממשפחות הסוחרים היהודיות העשירות והמשפיעות במרוקו, היה מקושר לחצר הסולטאן. בינואר 1862 מונה במוגדור לסגן הקונסול של ארצות הברית ואיי הודו המערבית. הוא מילא תפקיד חשוב במסעו של משה מונטיפיורי למרוקו והשתמש במעמדו הקונסולרי לקידום עניינ הקהילה.

משה פריינטה חתום על הפנייה הרשמית של הנהגת יהודי טנג'יר בעניין הרדיפות והוצאתם להורג של היהודים בסאפי הן כנשיא הזמני של הקהילה והן כמתורגמן הקונסוליה האמריקאית. יומני משה מונטיפיורי מתעדים כי עם הגעתו לטנג'יר בראשית 1864 הוכן עבורו בית הודות למשה פריינטה, המתואר שם כנשיא הקהילה לצד משה נהון, סגן נשיא הקהילה. היה בנקאי עשיר, מתורגמן ובעל קשרים עם דיפלומטים אירופים.

שלושת המכתבים שלפנינו, מאת אברהם קורקוס ומאת מסעוד לעסרי, נכתבו בשנים 1863–1864, בתקופת "עלילת סאפי", אך לא התברר לנו אם הם קשורים במישרין לפרשה (הם כתובים בערבית יהודית מעורבת בניב הספרדי המקומי [חיכיתיה] ודורשים בדיקה נוספת).

מכתב הפנייה של יהודי סאפי שלפנינו, משנת 1868, מעיד על כך שגם חמש שנים לאחר "עלילת סאפי" וביקורו של מונטיפיורי, המשיכו יהודי המקום לסבול מיחס עוין ונדרשו להתערבות דיפלומטית זרה.

8 מסמכים ותעודות בכתב-יד. גודל ומצב משתנים. מצב כללי טוב. פגמים קלים.

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-3,000

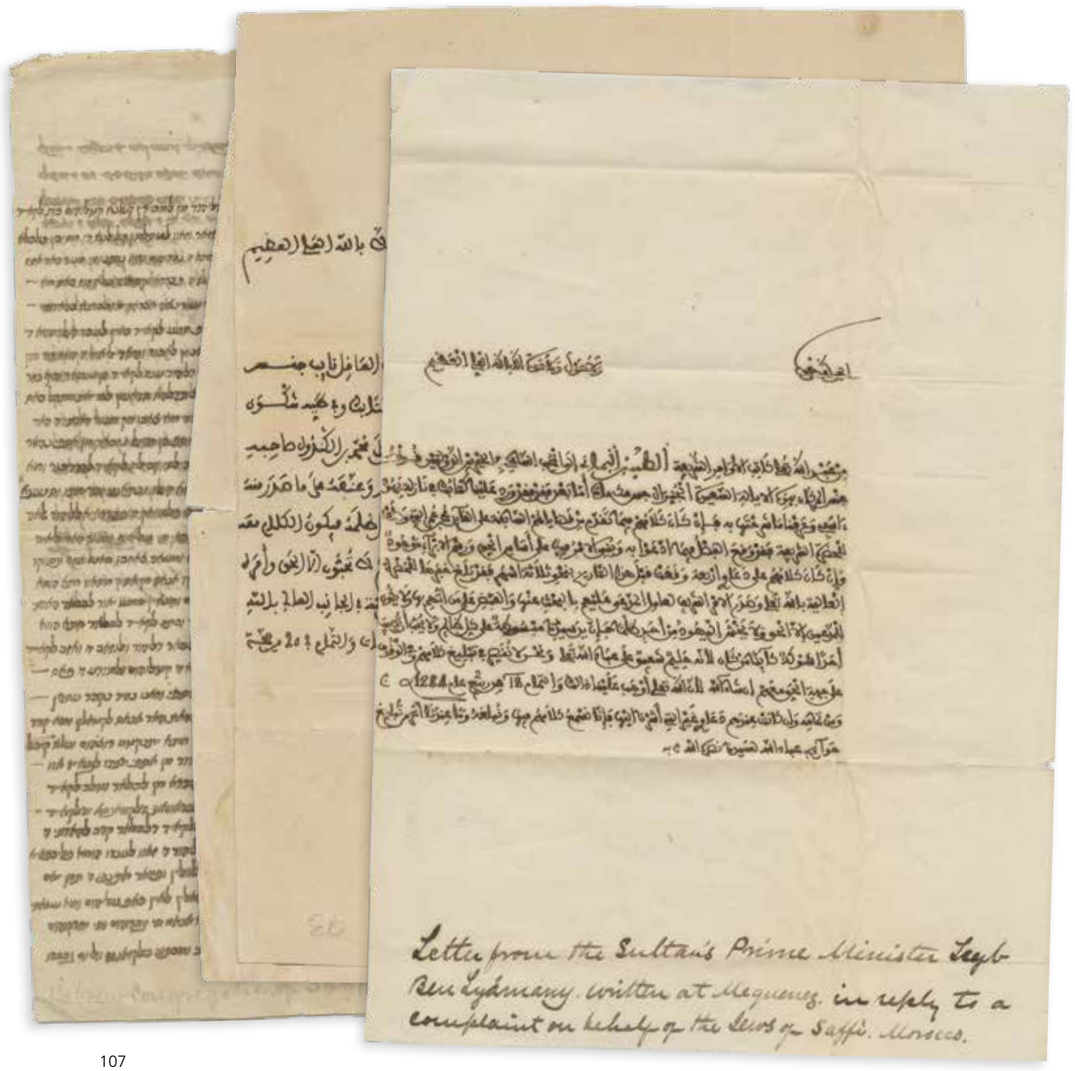

107

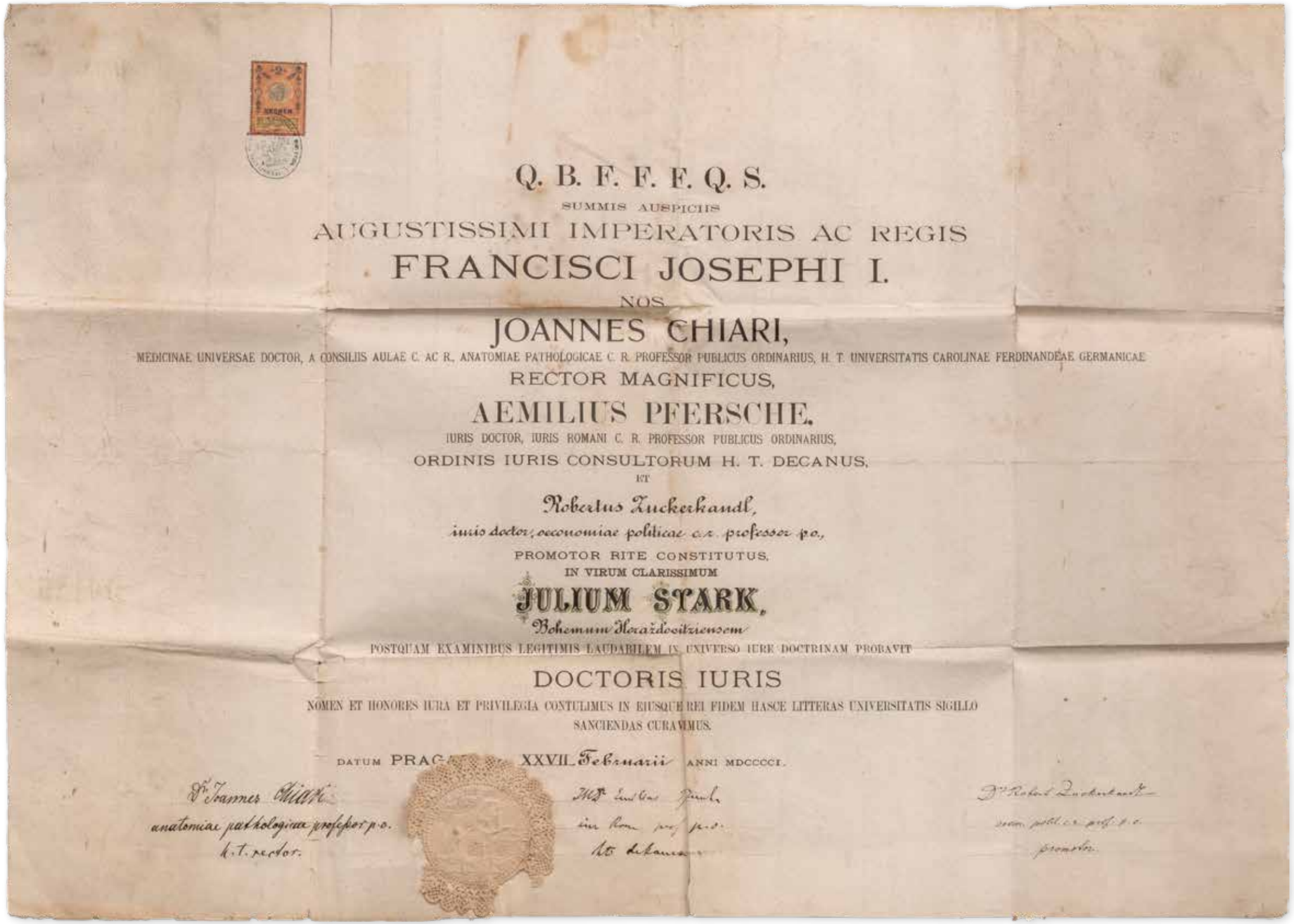

Q. B. F. F. E. Q. S.

SUMMIS AUSPICIIS

AUGUSTISSIMI IMPERATORIS AC REGIS

FRANCISCI JOSEPHI I.

NOS

JOANNES CHIARI,

MEDICINAE UNIVERSAE DOCTOR, A CONSILIIS AULAE C. AC R., ANATOMIAE PATHOLOGICAE C. R. PROFESSOR PUBLICUS ORDINARIUS, H. T. UNIVERSITATIS CAROLINAE FERDINANDEAE GERMANICAE

RECTOR MAGNIFICUS,

AEMILIUS PFERSCHE,

IURIS DOCTOR, IURIS ROMANI C. R. PROFESSOR PUBLICUS ORDINARIUS,

ORDINIS IURIS CONSULTORUM H. T. DECANUS,

ET

Robertus Zuckerkandl,

iuris doctor, oeconomiae politicae e.r. professor p.o.,

PROMOTOR RITE CONSTITUTUS,

IN VIRUM CLARISSIMUM

JULIUM STARK,

Bohemum Horažďovicziensem

POSTQUAM EXAMINIBUS LEGITIMIS LAUDABILEM IN UNIVERSO IURE DOCTRINAM PROBAVIT

DOCTORIS IURIS

NOMEN ET HONORES IURA ET PRIVILEGIA CONTULIMUS IN EIUSQUE REI FIDEM HASCE LITTERAS UNIVERSITATIS SIGILLO SANCIENDAS CURAVIMUS.

DATUM PRAG[illegible] XXVII Februarii ANNI MDCCCCI.

Dr Joannes Chiari
anatomiae pathologicae professor p.o.
h.t. rector.

Dr Robert Zuckerkandl
iuris publici e.r. prof. p.o.
promotor.

108

108. תעודת דוקטור למשפטים – אוניברסיטת פראג, 1901 – יוליוס שטארק

תעודת דוקטור למשפטים שהוענקה ליוליוס שטארק (Julius Stark) מטעם אוניברסיטת קארל-פרדיננד בפראג. פראג, [תרס"א] 27 בפברואר 1901. לטינית.

תעודה גדולה, מודפסת על גבי נייר איכותי, המעידה כי יוליוס שטארק הוסמך לדוקטור למשפטים. בתחתית התעודה מופיעות חתימותיהם של רקטור האוניברסיטה, הפתולוג ד"ר האנס כיארי (Hans Chiari), דיקן הפקולטה למשפטים, המשפטן אמיל פפרשה (Emil Pfersche), והכלכלן והמשפטן ממוצא יהודי רוברט צוקרקנדל (Robert Zuckerkandl).

בתחתית התעודה חותם האוניברסיטה מוטבע על גבי מדליון נייר; בשוליים העליונים בול הכנסה וחותמת רשמית.

ד"ר יוליוס שטארק (נולד 1878), משפטן ועורך דין יהודי, נולד בעיירה הוראז'דוביצה (Horažďovice) שבבוהמיה. אביו, הרב פרופסור משה שטארק, יליד העיר דולני קובין (Dolný Kubín) שבסלובקיה, נמנה עם תלמידי ה"כתב סופר" בישיבת פרשבורג וכיהן כרבה של הוראז'דוביצה בשנים 1875–1883. לימים עקר האב לפראג, שם שימש כרב מחוז וינוהרדי וכמחנך בגימנסיה ובתלמוד תורה המקומיים, וכן פרסם מאמרים תורניים שונים. האריך ימים עד סמוך לגיל תשעים ונודע בכינויו "זקן רבני פראג".

בשנת 1905 נישא יוליוס לגילדה-גרטשן לבית לבל בעיר טפליץ. את דרכו המקצועית החל כעורך דין בעיר בריקס (Brüx), ולאחר מכן העתיק את פעילותו לבודנבאך (Bodenbach, כיום דצ'ין), שם ייסד וניהל משרד עורכי דין. לצד עבודתו המשפטית, נטל שטארק חלק פעיל בשיח הציבורי ואף פרסם מאמרים פובליציסטיים בכתב העת הסוציאליסטי "דר קמפף" (Der Kampf). בשנת 1939, ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה, נמלט מאימת הנאצים ומצא מקלט בבריטניה.

70×50 ס"מ בקירוב. מצב טוב–בינוני. כתמים ובלאי קל. קרעים בקווי הקפל, מחוזקים ברצועות דבק בגב.

פתיחה: $1,000

הערכה: $1,500-2,000

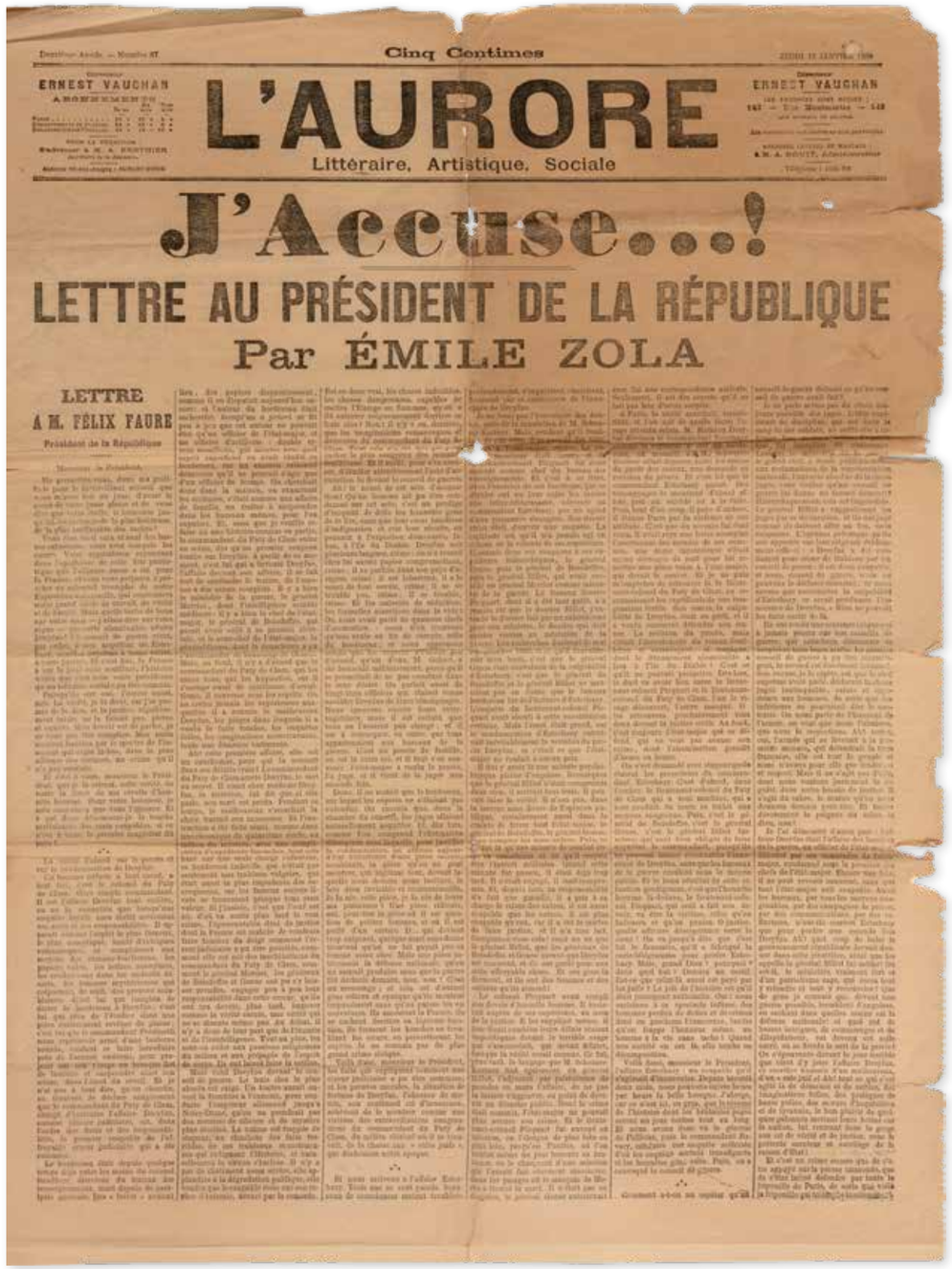

Cinq Centimes

ERNEST VAUCHAN

L'AURORE

Littéraire, Artistique, Sociale

ERNEST VAUCHAN

J'Accuse...!

LETTRE AU PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE

Par ÉMILE ZOLA

LETTRE

A M. FÉLIX FAURE

Président de la République

109

109. "אני מאשים" מאת אמיל זולא – המאמר המקורי אשר פורסם בעתון L'Aurore, 1898

J'Accuse ... !Lettre au Président de la République [אני מאשים...! מכתב אל נשיא הרפובליקה], מאת אמיל זולא. בתוך: גליון מס' 87 של עתון L'Aurore. פריז, 13 בינואר 1898. צרפתית.

מאמרו המפורסם של אמיל זולא להגנת אלפרד דרייפוס – מכתב גלוי אל נשיא צרפת, בו מאשים זולא את ראשי הצבא, את משרד המלחמה ואת בית הדין הצבאי בעיוות דין. פרסום המכתב עורר הדים רבים בצרפת. זולא נתבע לדין על הוצאת דיבה, נדון לשנת מאסר ונאלץ להמלט לאנגליה.

אלפרד דרייפוס (1859–1935), קצין יהודי בצבא צרפת, שהורשע בבגידה על לא עוול בכפו. החשד לזיוף ראיות, עדויות כוזבות והרשעת שווא עורר סערה ציבורית חסרת תקדים בצרפת, שזכתה לימים לכינוי "פרשת דרייפוס". מכתבו הפתוח של אמיל זולא, "אני מאשים", נחשב לטקסט המפורסם ביותר שנכתב לאורך הפרשה, וכותרתו נעשתה לביטוי–נרדף עבור מחאה נגד עוול ושחיתות שלטונית.

4 עמ', 62.5 ס"מ. מצב בינוני. כתמים. בלאי וסימני קיפול. קרעים בשוליים ולאורך סימני הקיפול, בהם קרעים חסרים קטנים, עם פגיעה קלה בטקסט.

מצורף: שני פרסומים "דרייפוסריים" נוספים מתקופת הפרשה, עם איורים ותמונות רבות:

• Dreyfus: Nearly 100 Photos of Actors and Scenes in the Drama of Disgrace, מהדורה שנייה. הוצאת Black and White, לונדון, [1899 בקירוב]. אנגלית. • L'affaire Dreyfus par l'image – 300 illustrations: photographies et documents. סדרת la Vie Illustrée, הוצאת F. Juven, פריז, [1899].

פתיחה: $1,500

הערכה: $2,000-3,000

110. "ספר ברקאי" מאת נפתלי הרץ אימבר – הדפסה ראשונה של ה"תקווה"– ירושלים, תרמ"ו, 1886

"ספר ברקאי כולל שירים על ישראל, ועל ישוב ארץ-ישראל, ועל המושבות, אשר שר המשורר המליץ הנודע על אדמת ארץ ישראל, נפתלי הערץ אימבער". דפוס מ. מיוחס, ירושלים, תרמ"ו [1886]. עברית ומעט גרמנית.

ספר שיריו הראשון של נפתלי הרץ אימבר (1856–1909), הכולל לראשונה בדפוס את שירו "תקוותנו", שהיה ל"התקווה", המנון התנועה הציונית ומדינת ישראל. כולל שער-מעטפת נדיר.

את הגרסה הראשונה של "תקוותנו" כתב אימבר, על-פי עדותו, בשנת תרל"ח (1877/1878), בזמן שהותו בעיר יאשי שברומניה. על פי גרסה אחרת, המובאת ב"אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו" (עמ' 1586), חובר השיר בשנת תרמ"ו (1886), לאחר ששתה אימבר "עד דלא ידע" בחגיגות הפורים במושבה גדרה, וכאשר קם מעלפונו והכריז: "חיברתי זה עתה את שני הבתים הראשונים לשיר הלאומי שלנו, להבעת התקוה שלנו". בהמשך, במהלך סיוריו במושבות ארץ ישראל, שינה אימבר את השיר והוסיף לו בתים, עד שפרסמו בגרסתו הסופית בקובץ השירים "ספר ברקאי". כשנה לאחר פרסום הקובץ הולחן השיר בידי שמואל כהן (1870–1940), מחלוצי ראשון לציון. הלחן של כהן מבוסס על שיר עגלונים רומני בעל שורשים סלאביים (במנגינה כמעט זהה השתמש המלחין הצ'כי בדז'יך סמטנה בפואמה הסימפונית "ולטאבה").

ספר
ברקאי
בלל
שירים על ישראל, ועל ישוב ארץ־ישראל,
ועל המושבות, אשר שר המשורר
המליץ הנודע על אדמת ארץ ישראל,
נפתלי הערץ אימבער
יליד עיר זלאטשיב אשר בארץ פולין
מחברת ראשונה.
"BARKAI"
Nationale Klänge u Dichtungen
von
NAFTALI HERZ IMBER.
aus Zloczow.
1 Band
ירושלים, תרמ"ו.

110a

השיר המולחן אומץ על-ידי מתיישבי המושבות, משם הגיע לאירופה, ובמהרה החל לשמש גם בקונגרסים הציוניים (הושר בסיומם). במהלך השנים חלו שינויים אחדים במילות השיר, בהם שינוי שמו ל"התקוה". השינויים העיקריים נערכו ב-1905 כאשר השורה "לשוב לארץ אבותינו לעיר בה דוד חנה" הוחלפה בשורה "להיות עם חופשי בארצנו ארץ ציון וירושלים", וצמד המילים "התקווה הנושנה" הוחלף ב-"התקווה [בת] שנות אלפיים". מבלי שנקבע כך בחוק או תקנה רשמיים, התקבלו שני בתיו הראשונים של השיר כמעט ללא עוררין כהמנון הלאומי של העם היהודי. בשנת 1933 הוכר "התקוה" כהמנון התנועה הציונית, ועם קום מדינת ישראל שימש באופן בלתי-רשמי כהמנון המדינה. רק בשנת 2004 עוגן "התקוה" רשמית בחוק כהמנון מדינת ישראל.

נפתלי הרץ אימבר נולד בזלוטשוב, באימפריה האוסטרית (כיום באוקראינה), קיבל חינוך יהודי מסורתי עד לנעוריו, אז נקשר בזרם ההשכלה, ובהמשך - בציונות. נדד ברחבי מזרח ודרום אירופה, ושלח ידו בעבודות שונות. בשנת 1882 פגש בסופר, העיתונאי, וחבר הפרלמנט הבריטי, הנוצרי הציוני סר לורנס אוליפנט (1829–1888), לו הקדיש אימבר את "ספר ברקאי". אוליפנט לקח את המשורר תחת חסותו והביאו עמו אל ארץ ישראל. בארץ ישראל שימש אימבר כמזכירו האישי של אוליפנט, ובמידה רבה נתמך על-ידו ועל ידי אשתו. יחסיו של אימבר עם אנשי היישוב היו אמביוולנטיים: הוא התפעל עמוקות מהחלוצים עצמם, נדד בין המושבות והפיץ את כתביו שהתקבלו יפה, ובד בבד התנגח עם פקידי הברון. ב"פולמוס השמיטה" (1887–1889) צידד אימבר בעמדתם של אנשי הממסד הרבני, ותקף בשיריו את נציגי ותומכי הישוב החדש - הברון רוטשילד, אליעזר בן יהודה ואליהו שייד; באותה תקופה, כאשר נמתחה עליו ביקורת

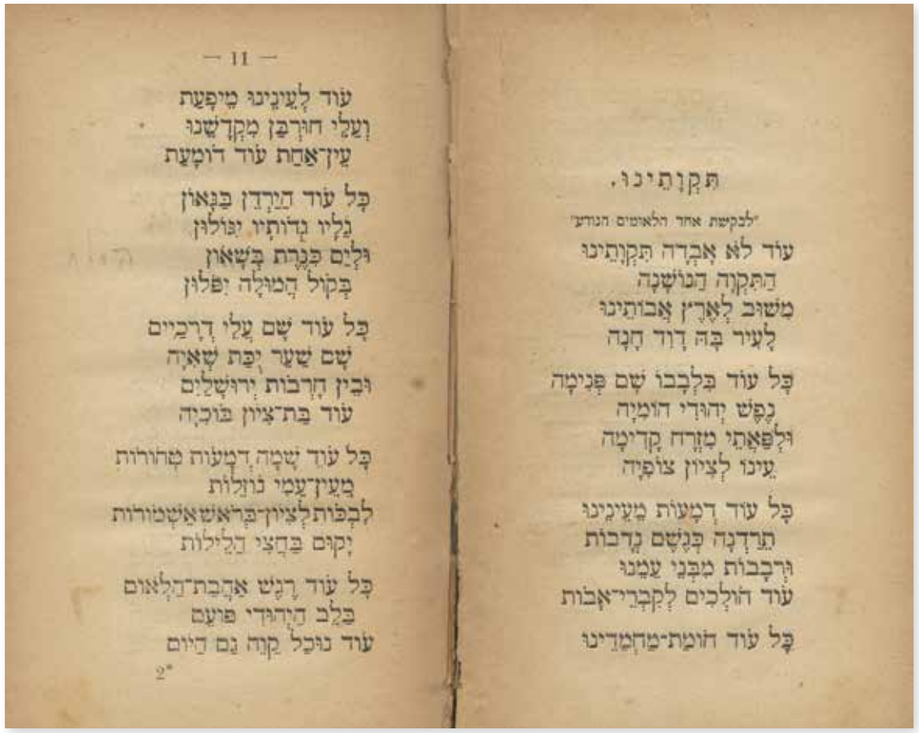
— 11 —
תקוותינו.
"לבקשת אחד הלאומים הנודע"
עוד לא אבדה תקוותינו
התקוה הנושנה
משוב לארץ אבותינו
לעיר בה דוד חנה
כל עוד בלבבו שם פנימה
נפש יהודי הומיה
ולפאתי מזרח קדימה
עינו לציון צופיה
כל עוד דמעות מעינינו
תרדנה כנשם נדבות
ורבבות מבני עמנו
עוד הולכים לקברי־אבות
כל עוד הומת־מחמדינו
עוד לעינינו מיפעת
ועלי חורבן מקדשנו
עין־אחת עוד דומעת
כל עוד הירדן בגאון
גליו גדותיו יגולון
ולים כנרת בשאון
בקול המולה יפלון
כל עוד שם עלי דרכיים
שם שער יפת שאיה
ובין חרבות ירושלים
עוד בת־ציון בוכיה
כל עוד שמה דמעות טהורות
מעין־עמי נוזלות
לבכות לציון־בראשאטורות
יקום בחצי הלילות
כל עוד רגש אהבת־הלאום
בלב היהודי פועם
עוד נוכל קוה גם היום
2*

110b

חריפה על שהסכים לקבל כספים וטיפול רפואי ממיטיבו אוליפנט וממיסיונרים שונים, תקף אימבר בחריפות את שחיתותם ואזלת ידם של אנשי הברון. יחד עם זאת, עמדתו לא הייתה עקבית, ולעיתים תמך בפקידי הברון, בעיקר כשאלה סיפקו לו תנאי קיום נוחים.

כאשר עזב אוליפנט את הארץ אחרי מות אשתו איבד אימבר את פטרונו, וזמן מה לאחר מכן שב לחיי הנדודים: הוא ביקר בהודו וחי תקופה מסוימת בלונדון, ולבסוף השתקע בארצות הברית. ב-1909 נפטר בניו-יורק, וב-1953 הועלו עצמותיו ארצה ונטמנו בהר המנוחות בירושלים.

בשולי הדף השלישי מופיעה חותמת דיו רשמית של אגודת "בית ישראל" – Verein zur Förderung der hebräischen Sprache und Litteratur, ברלין, 1887; אגודה שפעלה בברלין בשנות ה-80 של המאה ה־19 לקידום השפה והספרות העברית, ונמנתה עם חוגי התחייה העברית וההשכלה הלאומית המוקדמת בגרמניה.

[1], שער-מעטפת, VI, [2], 127, [1]. 16 ס"מ בקירוב. נייר יבש ושביר. מצב בינוני. השערים וכמה דפים נוספים מנותקים. כתמים ובלאי. קרעים בשולי כמה דפים; קרע חסר בשולי שער המעטפת, משוקם בהשלמת נייר (עם רצועת דבק סלוטייפ בשוליו). רישומים וחותמת דיו. עם כריכה ישנה ופגומה.

ש' הלוי, מס' 545.

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-4,000

111a

111b

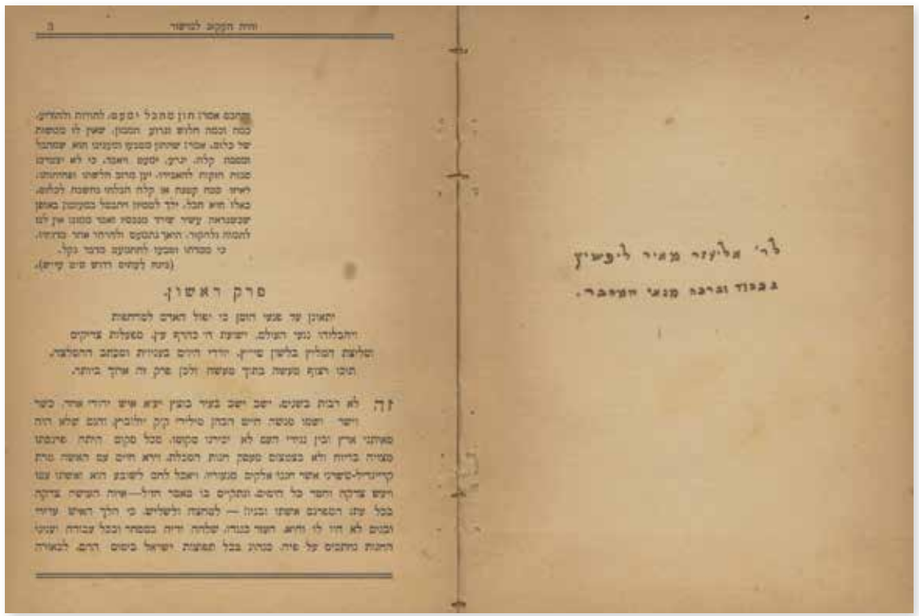

111c

111. ש״י עגנון – ״והיה העקוב למישור״, עם הקדשה בכתב-ידו של עגנון – הוצאת י״ח ברנר – יפו, תרע״ב, 1912

והיה העקוב למישור, חברו והעלו על הכתב ש״י עגנון. הוצאת י. ח. ברנר, דפוס א. אזין, יפו, תרע״ב, [1912].
מעבר לשער הקדשה בכתב-ידו המרובע והנאה של עגנון: ״לר׳ אליעזר מאיר ליפשיץ, בכבוד וברכה, מנאי המחבר״.
ספרו הראשון של ש״י עגנון, שראה אור בארץ ישראל. הסיפור נכתב בנוה צדק בסוף שנת 1911 במשך ארבעה ימים, ופורסם לראשונה, בהמשכים, בעיתון ״הפועל הצעיר״.
מקבל הספר, **אליעזר מאיר ליפשיץ** (1879–1946), רב ומחנך, מראשי תנועת המזרחי בארץ-ישראל. יליד העיירה סקולה (Skóle; כיום במערב אוקראינה). עבר בצעירותו ללבוב הסמוכה, שם למד אצל רב העיר רבי יצחק שמלקיש ואצל חוקר המדרש שלמה בובר. עגנון פגש לראשונה בליפשיץ בעת שביקר בלבוב, עוד קודם לעלייתו לארץ-ישראל. ביתו של ליפשיץ היה מקום ועד לסופרים, חכמים ועסקנים ציונים, ועגנון, שנעשה לבן בית שם, בא במחיצתן של דמויות מפתח בעולם הספרות באותה העת. בשנת תרס״ח עלה עגנון לראשונה לארץ-ישראל, כשהוא מצויד במכתב המלצה לר׳ בנימין (הסופר יהושע רדלר-פלדמן), שקיבל מליפשיץ (ליפשיץ עצמו עלה ארצה כשנה לאחר מכן).
בין עגנון וליפשיץ הוסיפו להתקיים קשרי ידידות חמים, ובשנת תרפ״ו פרסם ליפשיץ מאמר על עגנון ויצירתו בכתב העת ״השילוח״ (המאמר, בגרסה מורחבת, ראה אור באותה השנה בברלין, בדפוס משה מארקס, והיה לספר השלם הראשון שעסק ביצירתו של עגנון). לידידות עם ליפשיץ ייחס עגנון חשיבות רבה, וראה בליפשיץ כמי ששכנעו להפנות את כל אונו להגשמת ייעודו הספרותי, כפי שהתבטא מאוחר יותר: ״...ילדות היתה בי ונתעסקתי בדברים הרבה. בחור מבחורי בית המדרש הייתי. מוסיף על זה ציוני. בשבעים ושבעה דברים נתעסקתי... בא ר׳ אליעזר מאיר ליפשיץ והעמידני על בסיסי...״ (ש״י עגנון, ״מורה וחכם: דברים שנאמרו במלאות עשר שנים לפטירתו של ר׳ אליעזר מאיר ליפשיץ [אייר תשט״ו]״, שם, עמ׳ 198–197).

על הדפסת והיה העקוב למישור

במאמרו ״יוסף חיים ברנר בחייו ובמותו״ מספר עגנון על מאמציו של ברנר לממן את הוצאת ״והיה העקוב למישור״, וכותב: ״לסוף כשהגיע גמר הדפסת הסיפור ראה שטעה בחשבון והוצרך עוד לארבעה חמשה פרנקים. ולחזור וללוות לא רצה [...] באותם הימים גמרתי את עסקי ביפו... ועליתי לירושלים... אחר שהנחתי את מטלטלי בחדרי הלכתי אצל ברנר [...] לאחר שאכלנו ושתינו עמד ואמר, בוא ואראך את ירושלים... הלכנו כמה שהלכנו ודיברנו מה שדיברנו עד שעמד ונכנס לחנות אחת מאותן החנויות שהיו אצל שער יפו ואמר לי, בוא עמי. נכנסתי אחריו. הניח את החפץ לפני החנווני ואמר לו... ימחול לי מר, זקוק אני לאותם שני הבישליקים לשם עצמי. נענע לו החנווני ראשו ואמר, לעולם אל ישנה אדם ממנהגו והחזיר לו את מעותיו. מה פירוש זקוק אני לשני הבישליקים לעצמי ומה פירוש לעולם אל ישנה אדם מן המנהג. נוהג היה ברנר שהיה חוגר את המכנסים ברצועה של עור, משנתרפטה רצועתו והוצרך לקנות לו חדשה נתפתה למי שנתפתה לקנות לו כתפיות כדרך כל אדם מן היישוב. עכשיו שהוצרך לארבעה חמשה פרנקים לשם הוצאת ספר עברי החזיר את הכתפיות לחנווני וחזר לחגור עצמו ברצועתו הישנה והמרופטת. בבקשה מכם הנמצא בזה איש שמוותר על עצמו בשביל ספר של אחר״ (ש״י עגנון, ״יוסף חיים ברנר בחייו ובמותו״, מעצמי אל עצמי, הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב, תשל״ו, עמ׳ 132).

[2] דף, 64–3 עמ׳, [1] דף. ללא מעטפת אחורית. 15.5 ס״מ. נייר יבש ומעט שביר. מצב כללי טוב. כתמים. קרעים קלים. מספר דפים רופפים (אחד מהדפים מנותק). כריכת בד ישנה, בלויה (שדרה קרועה).

פתיחה: $1,000
הערכה: $3,000-5,000

112. המשוררת זלדה – "קטעים מתוך פרקי ילדות" בכתב-ידה (לא נדפסו) – ומכתב מזלדה לדוד שמעוני – תשי"א-תשי"ב, 1951

קונטרס ומכתב בכתב-ידה של זלדה:

• קונטרס (6 דפים) בכתב-ידה של זלדה, שנשלח אל המשורר דוד שמעוני (שמעונוביץ'). בראש העמוד הראשון כתבה זלדה: "קטעים מתוך פרקי ילדות". הקטע הראשון מתחיל: "לאחר הבכי / הלכתי לראות את פני אמי / והיא אמרה אלי / בתי נצר רק משורשי / ראי מה עולל לי מכאוב...". בהמשך מופיע קטע המקביל לשירי "הקבצן הקיטע" שנדפסו בספרה הראשון "פנאי". קטע זה מסתיים: "העני הצטחק / המון המון / לא אותי תראה / מאחרי הגורל והזעם / לא את עצם נפשי / כי אם הלבוש / ולי לחש / למען שנינו נדעה / כי אני המרוטש המובס לרגליך / אח לכוכב שבשמים / נשקי את חיי".

קונטרס זה קופל ונשלח במעטפה אל דוד שמעוני. תאריך חותמת הדואר על המעטפה: כ"ט סיוון תשי"א, 3.7.51.

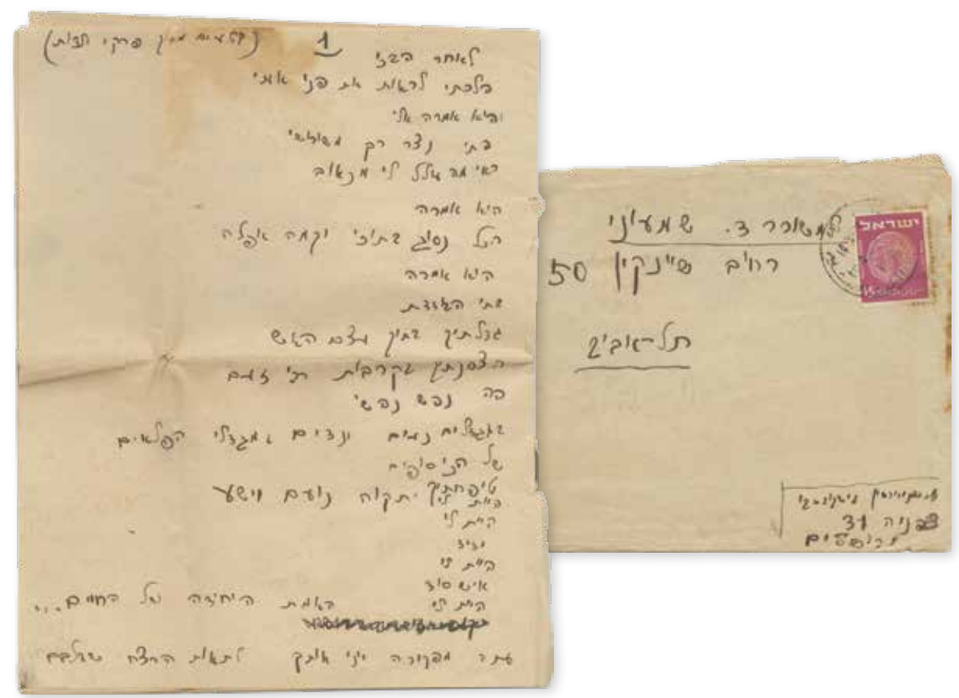

112a

• מכתב מזלדה "למשורר היקר הפלאי בחסדו" דוד שמעוני. תאריך חותמת הדואר על המעטפה: ח' חשוון תשי"ב, 7.11.51.

נשלח כחצי שנה לאחר ששלחה זלדה את הקונטרס הנ"ל. זלדה מתעניינת אם שמעוני קרא אותו ושואלת לדעתו: "הקרא את דברי האחרון ששלחתי לו (קטעים מפרקי ילדות), מה דינם?".

זלדה מוסיפה לכתוב על עצמה בסגנונה הייחודי: "...אנא אל יחשוב עלי רעות, הן אני קוראת לו בנפשי ידיד אמת, ובלי פחד ובושה מדברת אתו, כמו עם המרחב הצח שמושיט לי ברגע זה את קסמיו מעל לראשי שכני במלון, שכני הזרים, הזרים עוד כל כך. אני קוראת לו בנפשי ידיד אמת עד כי מתעורר פתאום רצון פרוע לספר לפניו כמה קשה עלי פעמים עבודת ההוראה...", לבסוף מתנצלת: "באופן בלתי צפוי שתפתי אותו פתע בעניני, ויסלח לי על זאת מאד", וחותמת: "בתודה, ממעמקים, זלדה".

הקטעים שלפנינו אינם מופיעים ב'פרקי ילדות' שנדפסו בספר 'גני האין – זלדה, כתבים וציורים', ירושלים תש"פ.

קונטרס 'פרקי ילדות': [6] דף (כתובים מצדם האחד). 20 ס"מ. מצב טוב. כתמים. סימני קיפול. מעט קרעים. עם מעטפת הדואר. קרעים ופגמים במעטפה; מכתב: [1] דף. 29 ס"מ. מצב טוב, סימני קיפול. מספר קרעים בסימני הקיפול. עם מעטפת הדואר. קרעים ופגמים במעטפה.

פתיחה: $1,000

הערכה: $3,000-6,000

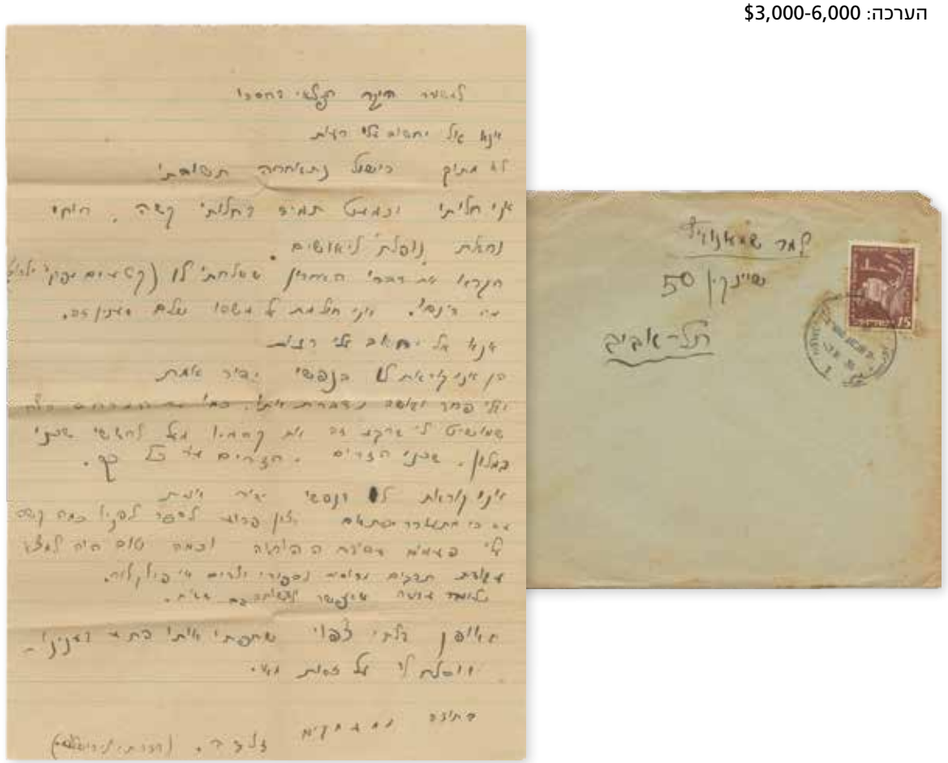

112b

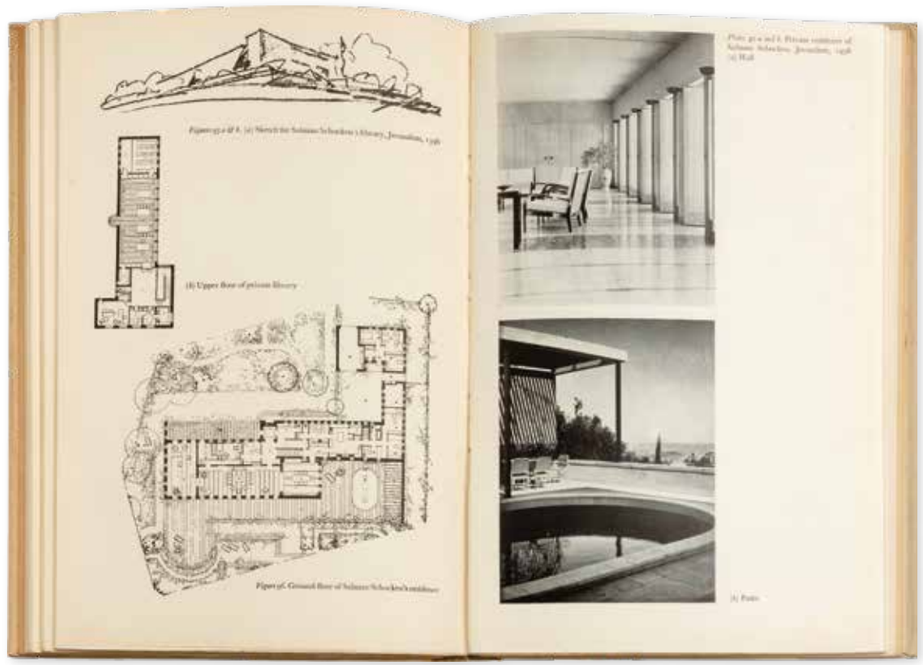

113c

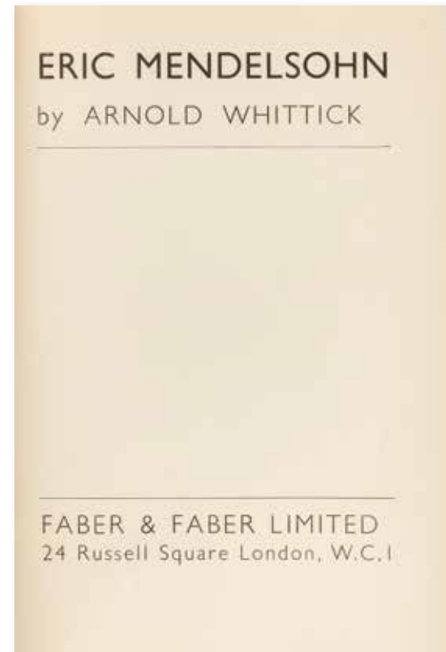

113b

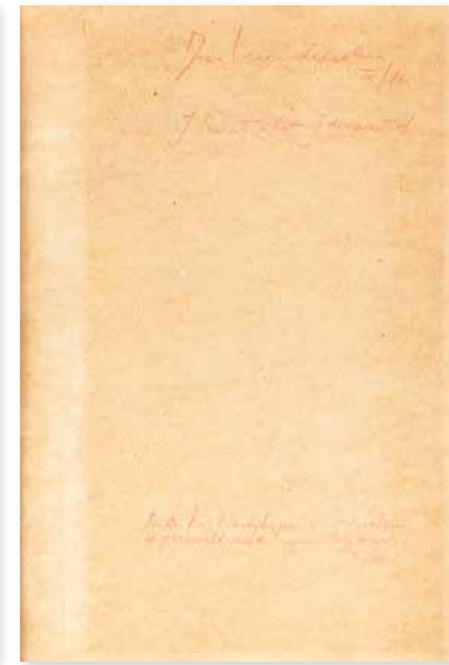

113a

113. מונוגרפיה על האדריכל אריך מנדלסון – לונדון, 1940 – העותק האישי של מנדלסון, עם חתימתו והקדשה בכתב-ידו – "למדתי את שחלמתי עליו"

Eric Mendelsohn, מאת Arnold Whittick. הוצאת Faber & Faber, לונדון, [ת"ש] אפריל 1940. מהדורה ראשונה. אנגלית.

מונוגרפיה מקיפה אודות האדריכל הנודע אריך מנדלסון, פרי עטו של החוקר ארנולד ויטיק (אשר עבד על כתיבתה בשיתוף פעולה עם מנדלסון עצמו, החל משלהי 1937). הספר מציג סקירה על ראשית דרכו של מנדלסון באירופה ואת התפתחות סגנונו האדריכלי, וכולל פרק שלם המוקדש לעבודתו בארץ ישראל בשנים 1938–1934.

הספר מלווה ב-26 לוחות (מרביתם מודפסים משני צדי הדף) ובהם 54 תצלומים של מבנים, דגמים ורפרודוקציות של רישומים המתעדים את עבודותיו של מנדלסון לאורך שנות פעילותו. נראים בהם הפרויקטים המונומנטליים באירופה (כגון "מגדל איינשטיין" בפוטסדאם, חנויות הכלבו של רשת שוקן ו"בית קולומבוס" בברלין), עבודותיו הבולטות בארץ ישראל (בהן מעונו הפרטי של חיים ויצמן ברחובות, ביתו וספרייתו של זלמן שוקן בירושלים, קמפוס האוניברסיטה העברית, בית החולים הדסה בהר הצופים, בית החולים רמב"ם בחיפה ובית הספר המקצועי ביגור), וכן תצלומי דיוקן של מנדלסון (מול דף השער) ושל אשתו לואיזה (לקראת סוף הכרך). בגוף הטקסט משולבים 103 שרטוטים, תוכניות, חתכים ורישומים אדריכליים.

לפנינו העותק האישי של אריך מנדלסון, עם חתימתו, רישומים והקדשות בכתב-ידו (בעיפרון אדום). בדף המגן הקדמי מופיעה חתימת בעלות שלו מזמן הדפסת הספר, אפריל 1940 ("Eric Mendelsohn IV/40"), ותחתיה הוסיף בכתב-ידו את המשפט: "I learnt what I dreamt of" [למדתי את שחלמתי עליו]. בנוסף, בשולי דפים רבים מופיעות הדגשות וסימונים, באותו עיפרון אדום, אשר נעשו בידי מנדלסון עצמו, שקרא את המונוגרפיה אודותיו והדגיש את הפסקאות שלכדו את תשומת לבו.

כעבור קרוב לשנה, במרץ 1941, עם סגירת משרדו בירושלים ולקראת הגירתו לארצות הברית, העניק מנדלסון את העותק האישי שלו כמתנת פרידה לחברו ד"ר מקס קרויצברגר (Kreutzberger), והוסיף בשולי דף המגן הקדשה בכתב-ידו.

אריך מנדלסון (1887–1953), אדריכל יהודי-גרמני, ממובילי הזרם האקספרסיוניסטי באדריכלות המודרנית ומייצגה של התקופה - התיעוש, המכונה, הפלדה, הבטון והזכוכית. את דרכו החל בגרמניה, שם זכה להכרה נרחבת בזכות כמה מבנים איקוניים שתכנן, ובהם "מגדל איינשטיין" בפוטסדאם ורשת חנויות הכלבו של ידידו ופטרונו זלמן שוקן. עם עליית הנאצים לשלטון נאלץ לעזוב את גרמניה, ובשנת 1934 עלה לארץ ישראל ופתח את משרדו בירושלים במבנה טחנת הרוח ברחביה (משכנו הנוכחי של בית המכירות "קדם"). בארץ גיבש שפה אדריכלית שמיזגה פונקציונליות מודרנית עם מסורת הבנייה המזרח-תיכונית, ותכנן כמה ציוני דרך בנוף המקומי, בהם ספריית שוקן בירושלים, המרכז הרפואי "הדסה" בהר הצופים ובית החולים רמב"ם בחיפה. בשנת 1941, בעקבות התקרבות חזית מלחמת העולם השנייה והצמצום בבנייה בארץ ישראל, היגר לארצות הברית והשתקע בסן פרנסיסקו. עד לפטירתו ב-1953 שימש כמרצה באוניברסיטת ברקלי, ותכנן שורת בתי כנסת ומרכזים קהילתיים בולטים, כגון בית הכנסת "בני אמונה" בסנט לואיס ובית הכנסת "פארק" בקליבלנד.

ד"ר מקס קרויצברגר (1900–1978), היסטוריון, עובד סוציאלי ופעיל ציבור, היה באותן שנים מזכירה הכללי של "התאחדות עולי גרמניה" בארץ. היכרותו המקצועית והאישית עם מנדלסון נרקמה, בין היתר, סביב הקמת בית הספר המקצועי ביגור; קרויצברגר כיהן בחבר הנאמנים של המוסד, בעוד מנדלסון נבחר לאדריכל שתכנן את המבנה בפועל. מעבר לכך, שניהם היו מעמודי התווך של קהילת יוצאי גרמניה בארץ, וקרויצברגר אף הרבה לסקר בביטאון ההתאחדות את תרומתו לפיתוח המרחב הבנוי הארצישראלי. בהמשך דרכו היגר קרויצברגר אף הוא לארצות הברית ושימש כמנהל מכון "ליאו בק" בניו יורק.

180 עמ' + [26] לוחות. 28 ס"מ. מצב טוב. פגמים קלים. כריכה מקורית, עם כתמים ובלאי קל; ללא עטיפת הנייר המקורית.

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-3,000

114. שטיח תוצרת "בצלאל" – ארז הרצל – ירושלים, ראשית המאה ה–20

שטיח מעוטר במראה ארז הרצל, תוצרת בצלאל. ירושלים, [1914–1906 בקירוב].
צמר על תשתית כותנה.
במרכז השטיח ארוג מראה הברוש שנטע בנימין זאב הרצל במושבה מוצא בביקורו בארץ ישראל, ואשר כונה בפי העם "ארז הרצל". הברוש ניצב על תל אבנים, וברקע גבעות שוממות. מתחתיו מופיעה הכתובת "ארז הרצל". סביב שולי השטיח מסגרת ארוגה בדוגמת שרשרת קרטושים מעוטרים, בעליון והתחתון מופיעה החתימה "בצלאל – ירושלם".
60X82.5 ס"מ. מצב טוב. מעט תיקונים. האניצים בלויים וחסרים בחלקם. רצועה לתלייה תפורה בצדו האחורי של השטיח.
ספרות:
• אנטון פלטון, Jewish Carpets. הוצאת Antique Collectors' Club, וודברידג', 1997. עמ' 101.
• HALI, גיליון 92, מאי–יוני 1997, עמ' 108.
מקור:
1. אוסף אנטון פלטון.
2. קדם, מכירה 68, 19 בספטמבר 2019, פריט 268.
3. אוסף פרופ' שאול לדני.

פתיחה: $1,500
הערכה: $3,000-5,000

114

115

115. קופת קק"ל מוקדמת ונדירה – "קופסת עצי התומר" – 1908

קופת קק"ל בעיצוב מוקדם – קופסת עצי התומר. [גרמניה (או ארצות הברית), 1908 בקירוב].

פח ברזל, רקוע ומודפס.

קופסת איסוף התרומות הרשמית השנייה של הקרן הקימת לישראל. הקופסה מעוטרת במוטיבים סימבוליים דוגמת עצי התומר, המסמלים את הצמיחה היהודית בארץ ישראל, מגיני דוד, ואריה, בגווני תכלת, לבן וזהב. בצדה הקדמי ראשי התיבות JF, והכיתוב: "קרן קימת לישראל"; בצדה האחורי כיתוב בגרמנית: "Das jüdische Land dem jüdischen Volk", ובדופן הימנית תרגום המשפט לעברית: "ארץ ישראל לעם ישראל". בדופן השנייה שמה של הקרן בגרמנית: "Jüdischer Nationalfonds". בראש הקופסה, ליד הפתח להכנסת המטבעות קבועה לוחית עם מספר סידורי. דלתית ריקון הקופסה מולחמת. טבעת לתלייה בגב.

הקרן הקימת לישראל (KKL / JNF) נוסדה בקונגרס הציוני החמישי, בשנת 1901, כזרוע לגיוס כספים מיהודים ברחבי העולם, לשם רכישת קרקעות בארץ ישראל וקידום ההתיישבות היהודית. בראשית דרכה התנגדה הנהלת הקרן לגיוס כספים באמצעות קופות תרומה, אולם לאחר שיוזמות מקומיות שונות ליצירת קופות זכו להצלחה שעלתה על המצופה, אומץ אפיק התרמה זה באופן רשמי. הקופה הראשונה, משנת 1904, עוצבה כקופסת פח בצורת ספר קטן ושימשה לאיסוף תרומות בבתים, בחנויות, ובמוסדות יהודיים שונים, פרטיים וציבוריים.

בשנת 1907 בקירוב הוחלט לרענן את עיצוב הקופה ולשלב בו מוטיבים ציוניים מובהקים יותר, כפי שניתן לראות בקופה שלפנינו. עד שנת 1999 נחשב דגם זה לדגם הרשמי הראשון של קופות ההתרמה של קק"ל, אולם באותה שנה התגלה כי למעשה מדובר בדגם השני. שני דגמים אלה קדמו לשלב הבא בהתפתחותן של קופות ההתרמה – הקופסה הכחולה.

ספרות: שאול לדני ודותן שולמן, הקופסה הכחולה, הוצאת קק"ל, ירושלים, 2014, עמ' 35–25.

גובה: 12.5 ס"מ, רוחב: 10 ס"מ, עומק: 5 ס"מ. מצב בינוני. בלאי כתמים, ומעט חלודה. קילופים קלים בהדפס. כיפופים.

פתיחה: $2,000

הערכה: $4,000-6,000

116

116. קופת קק"ל לילדים – אוסטרליה, שנות ה–50

קופת קק"ל לילדים. הונפקה עבור ה–Junior Blue Box Club, מועדון הנוער של הקרן הקימת. תוצרת Containers ltd. [כנראה אוסטרליה, שנות ה–50 של המאה ה–20 בקירוב].

פח ברזל מודפס.

קופת איסוף תרומות של הקרן הקימת לישראל. בחזית הקופסה הכיתוב: "The Holder of This Box Is a Member of the Junior Blue Box Club". בשתי הדפנות איור חלוצים נושאים דגל ישראל ועוסקים בנטיעות, ברקע מגדל שמירה המרמז ליישובי חומה ומגדל ולמאבק על הארץ, ומגדל מים המרמז אף הוא על מפעל ההתיישבות בארץ. סביב חלקה התחתון של הקופסה מופיעה הסיסמה: "We Turn Coins into Jewish Land and Jewish Life". בחלקה התחתון של הקופסה פתח נעול לריקון המטבעות (המפתח חסר).

בניגוד למי שנכתב באלבום "הקופסה הכחולה" (ירושלים, 2014), נראה שארגון הנוער ה–"Junior Blue Box Club" מיסודה של הקרן הקימת, אינו ארגון אמריקני אלא אוסטרלי; ארגון זה נזכר רבות בעיתונים יהודיים–אוסטרליים שונים, משלהי שנות ה–40 ועד ראשית שנות ה–70.

ספרות: שאול לדני ודותן שולמן, הקופסה הכחולה, הוצאת קק"ל, ירושלים, 2014, עמ' 181.

גובה: 10.5 ס"מ, רוחב: 8.5 ס"מ, עומק: 6 ס"מ.

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-3,000

117. עט נובע ששימש לחתימה על מגילת העצמאות, מעיזבונו של השר דוד צבי פנקס

עטו של דוד צבי פנקס, איש תנועת המזרחי, חבר "מועצת העם" ולימים שר בממשלת ישראל, ששימש אותו לחתימה על מגילת העצמאות. תוצרת Parker, ארצות הברית, שנות ה–40.

עט נובע פרקר 51; **במעמד הכרזת העצמאות (ראו להלן), חתם דוד צבי פנקס על הקלף בעט זה וכפי הנראה אף העבירו לחותמים אחרים**. מיד בתום הטקס כתב פנקס על גבי מעטפת נייר, המצורפת לעט שלפנינו: "**בעט זה חתמתי בשעה טובה ומוצלחת על מגילת היסוד של מדינת ישראל ביום עש"ק ה' אייר תש"ח באולם המוזיאון – בית דיזנגוף – תל אביב**", והכניסו למעטפה. מאז נשמר העט ברשות משפחת פנקס, ואף הוצג לציבור במוזיאון הכנסת החדש (אפריל 2026).

נוסח מגילת העצמאות ומעמד החתימה

לנוסח הסופי של הצהרת העצמאות של מדינת ישראל קדמו מספר טיוטות, מחלוקות ודיונים רבים. הנוסח שנבחר לבסוף, ואושר בדיון "מועצת העם" (המוסד העליון של היישוב אשר הוקם לקראת הכרזת המדינה, וכלל נציגים מכל מפלגות היישוב; הפך בהמשך ל"מועצת המדינה הזמנית"), היה מבוסס על הצעתו של משה שרת (שרתוק), שנערכה בידי דוד בן–גוריון. בדיון בו אושר הנוסח, שהתקיים בערב שבת, ה–14 במאי 1948 בשעות הצהריים, נכחו עשרים וחמישה מחברי המועצה. אחד עשר החברים הנותרים שהו באותה עת בירושלים הנצורה, וחבר נוסף שהה בארצות הברית.

בשעות אחר הצהריים של אותו יום ו' התכנסה מועצת העם באולם המוזיאון בשדרות רוטשילד בתל אביב לטקס הכרזת העצמאות והחתימה על המגילה. מסיבות שונות הוכנה ההכרזה בחופזה, ובשל כך לא הספיק סופר הסת"ם לכתוב את הנוסח הסופי על מגילת הקלף טרם הטקס. אי לכך, בן–גוריון הקריא את נוסח ההצהרה מדף שהודפס במכונת כתיבה, ולאחר מכן היה הראשון לחתום את שמו על יריעת קלף ריקה; חברי מועצת העם האחרים שנכחו בתל אביב באותה עת נקראו על פי סדר האלפבית לחתום את שמם על היריעה, כשאחרון החותמים היה משה שרת. לאחר הטקס, הופקדה יריעה זו בכספת בנק אנגלו–פלשתינה והוצאה משם לשם הוספת חתימתם של חברי מועצת העם שנעדרו מטקס ההכרזה. בהמשך פנו אנשי מנהלת העם אל סופר סת"ם מרבנות תל אביב, כדי שיעתיק לקלף את נוסח הצהרת העצמאות, בכתיבה מסורתית. אולם, עבודתו לא עלתה יפה ומלאכת כתיבת המגילה הוטלה על אוטה וליש. יחד עם הגרפיקאי רודי סידנר, השלים וליש את כתיבת המגילה, תפירת היריעות והכנת חותם המדינה והפתיל עד סוף יולי 1948. אז הועברה המגילה לארכיון המדינה.

הרוח החיה מאחורי ארגון טקס ההכרזה, תחת זאב שרף, היה איש קרן היסוד, ד"ר אברהם דב ריבקינד (אד"ר). במאמר להנצחת פועלו שפרסם אחיו, יצחק ריבקינד, בעיתון "הדאר" ("לתולדות טקס הכרזת המדינה ומגלת העצמאות". ניו יורק, 26 באפריל 1963), מתואר בפירוט מהלך העניינים ברגע החתימה. לפי המאמר התעקש אד"ר כי כל אחד מהחותמים יעשה זאת בישיבה, ולשם כך נאלץ לבקש מחיים משה שפירא שיפנה את כיסאו, ועוד כותב ריבקינד: "כאשר עלו חברי מנהלת העם ומועצת העם לחתום, הוציא כל אחד עט נובע מכיסו כדי לחתום. עיכב אותם אחי ועמד על כך, שכולם יחתמו על מגילת–היסוד של מדינת ישראל בעט אחד". למרות האמור, נראה שחברים שונים חתמו בעטים שונים, **והעט שלפנינו הוא העט היחיד הידוע ששרד ממעמד החתימה.**

דוד צבי פנקס (1895–1952), ממנהיגי תנועת "המזרחי", חבר הכנסת ושר בממשלות ישראל הראשונות. נולד בשופרון (Sopron; בגרמנית: Ödenburg) שבהונגריה וגדל בווינה. למד בישיבת פרשבורג ובפקולטה למשפטים של אוניברסיטת וינה. בצעירותו היה מראשי "צעירי מזרחי" וממייסדי תנועת "ישורון", והשתתף כציר בקונגרסים הציוניים. בשנת 1925 עלה לארץ ישראל והשתקע בתל אביב, שבה ניהל את בנק המזרחי ועמד בראש מספר מוסדות ציבור ודת.

פנקס היה חבר אספת הנבחרים, הוועד הלאומי ומועצת העם, ונמנה עם חותמי מגילת העצמאות. לאחר קום המדינה היה חבר מועצת המדינה הזמנית, ובהמשך כיהן בשורה של תפקידים בכירים.

באוקטובר 1951 מונה לשר התחבורה, וכיהן בתפקיד עד פטירתו ב–14 באוגוסט 1952. כחודשיים קודם לכן נעשו שני ניסיונות לפגוע בו באמצעות מטען חבלה שהונח בביתו, על רקע המחלוקת הציבורית שעוררה מדיניותו לצמצום התחבורה בשבת.

117a

העט

עט נובע Parker 51, בעל גוף בגוון Cordovan Brown, עם מכסה מצופה זהב, המסומן: "14K GOLD FILLED 1/8", ובראשו אבן חן. הדגם יוצר לראשונה בשנת 1941, הוא נחשב למשובח ביותר וזכה למעמד איקוני. אנשי רוח וציבור עבריים נודעו בחיבתם לדגם זה, בהם, שניאור זלמן חשין ובנו מישאל, אב"א אחימאיר ובנו יעקב, יגאל מוסינזון, יצחק שלו ובנו מאיר, ורבים אחרים.

עט: 14 ס"מ. מצב טוב. בלאי ופגמים קלים כתוצאה משימוש. מעטפה: 12.5×15 ס"מ בקירוב. מצב טוב–בינוני. כתמים ובלאי קל. סימני קיפול (לאורך השנים נשמר העט בתוך המעטפה המגולגלת). העט והמעטפה נתונים בקופסת פלסטיק נאה, שהוכנה עבור התצוגה במוזיאון הכנס.

קופסה: 8.5×20×30 ס"מ.

מקור: העט נשמר בידי משפחתו של דוד צבי פנקס, והוצג לציבור במוזיאון הכנסת ביום העצמאות תשפ"ו, 2026.

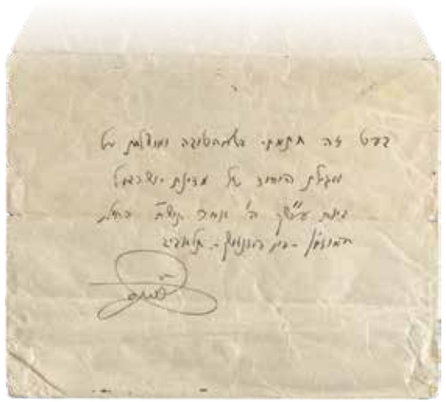

117b

מנהל מוזיאון הכנסת בבית פרומין, משה פוקסמן–שע"ל, מעיד על עט זה כי הוא אכן כלי הכתיבה ששימש במעמד החתימה על מגילת העצמאות (ראו בעמוד האינסטגרם הרשמי של מוזיאון הכנסת – knesset museum [16 באפריל 2026]); בריאיון לכאן 11 מעיד איציק דרור, לשעבר מנהל מערך ההדרכה במוזיאון "בית העצמאות" (בית דיזנגוף) בו נערך טקס הכרזת המדינה, כי העט שלפנינו הוא נדיר במיוחד, שכן מרבית הפריטים המרכזיים הקשורים ליום החתימה על מגילת העצמאות אבדו, פרט למגילה עצמה השמורה בארכיון המדינה.

על המאבק סביב נוסח הכרזת העצמאות ראו: יורם שחר, כבוד, חירות ועמל–ישרים: סיפור חיבורה של הכרזת העצמאות. הוצאת הפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב ומכון בן–גוריון לחקר ישראל והציונות של אוניברסיטת בן–גוריון, 2021.

פתיחה: $150,000

הערכה: $200,000-300,000

118. מכתב חתום בידי חאג' אמין אל-חוסייני – ירושלים, תרפ"ט, 1929

מכתב מאת המופתי של ירושלים, חאג' אמין אל-חוסייני, ממוען אל המפקח הכללי על הקרנות האיסלמיות בסוריה ובלבנון, שפיק אפנדי אל-מלכ (شفيق أفندى الملك). מודפס על נייר מכתבים רשמי, חתום בידי חאג' אמין אל-חוסייני. 3 לחודש מוחרם, 1348 להיג'רה / 10 ביוני 929[1], ירושלים. ערבית.

במכתב מזהיר אל-חוסייני את הנמען מפני השאיפות הציוניות להשתלט על אדמות בפלסטין, בסוריה ובאזורים נוספים. הוא מדגיש את הקשר ההדוק בין פלסטין לסוריה, וטוען כי פגיעה באחת תשפיע גם על השנייה. כן מובע במכתב חשש מיוחד מניסיונותיהם של ארגונים ציוניים לרכוש או להשתלט על אדמות ווקף באזור חורן וקוניטרה. אל-חוסייני מפציר באל-מלכ לנצל את מעמדו כדי להגן על הווקף המוסלמי בסוריה, על מנת למנוע את התפשטות ההשפעה הציונית שם.

2 עמ'. 31.5 ס"מ. מצב טוב. כתמים וקמטים קלים. נקבים זעירים בראש הדפים. נקבי תיוק. סימני קיפול לרוחב הדפים.

פתיחה: $4,000

הערכה: $6,000-10,000

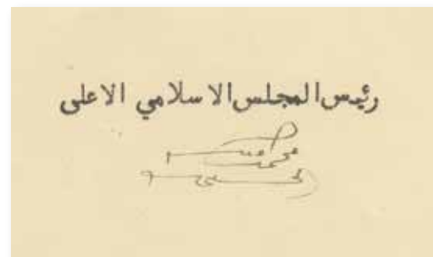
رئيس المجلس الاسلامي الاعلى

118a

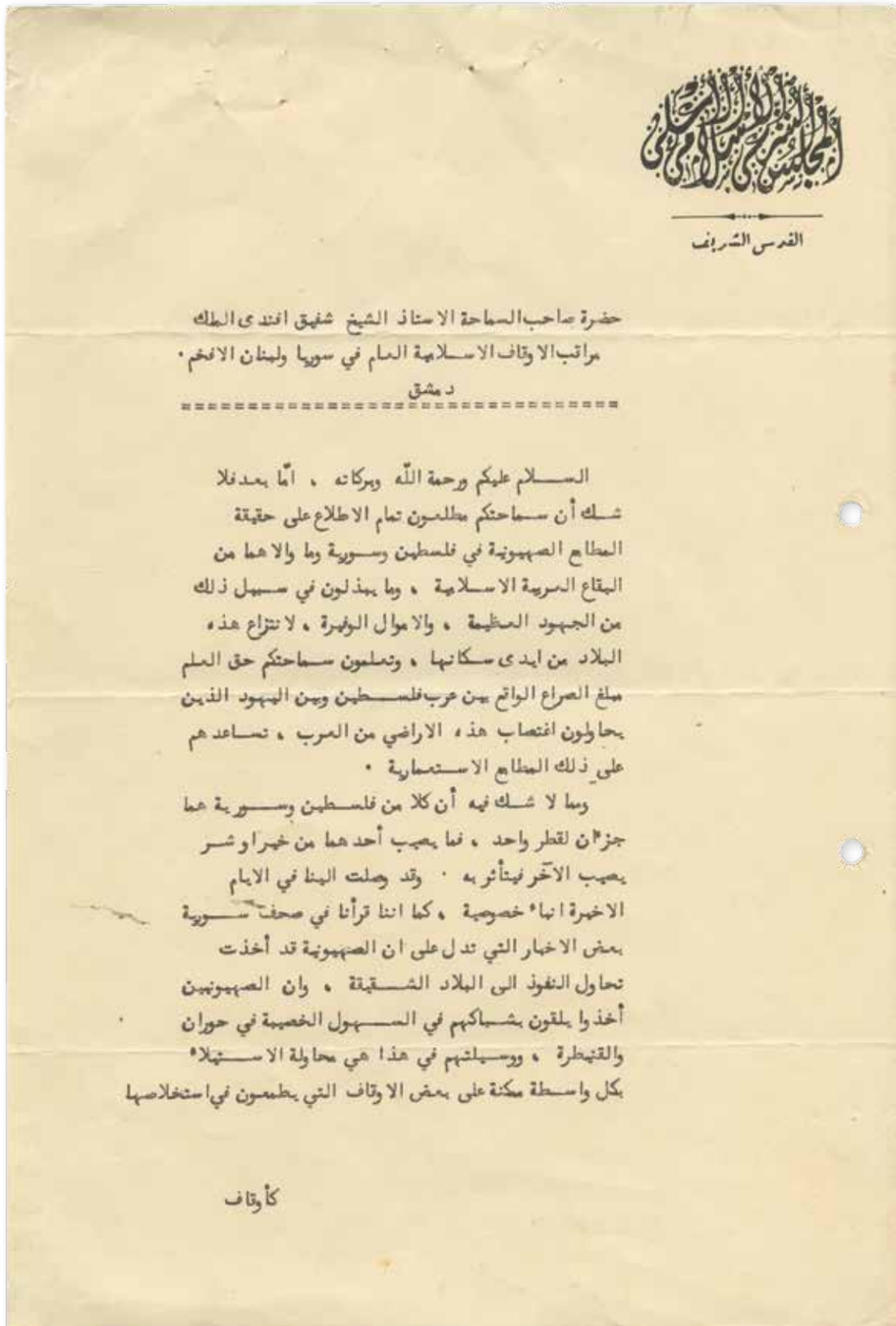
القدس الشريف

حضرة صاحب السماحة الاستاذ الشيخ شفيق افندى الملك
مراقب الاوقاف الاسلامية العام في سوريا ولبنان الافخم .
دمشق

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته ، امّا بعد فلا
شك أن سماحتكم مطلعون تمام الاطلاع على حقيقة
المطامع الصهيونية في فلسطين وسورية وما والاهما من
البقاع السورية الاسلامية ، وما يبذلون في سبيل ذلك
من الجهود العظيمة ، والاموال الوفيرة ، لانتزاع هذه
البلاد من ايدى سكانها ، وتعلمون سماحتكم حق العلم
مبلغ الصراع الواقع بين عرب فلسطين وبين اليهود الذين
يحاولون اغتصاب هذه الاراضي من العرب ، تساعدهم
على ذلك المطامع الاستعمارية .
ومما لا شك فيه أن كلا من فلسطين وسورية هما
جزءان لقطر واحد ، فما يصيب أحدهما من خير او شر
يصيب الآخر فيتأثر به . وقد وصلت الينا في الايام
الاخيرة انباء خصوصية ، كما اننا قرأنا في صحف سورية
بعض الاخبار التي تدل على ان الصهيونية قد أخذت
تحاول النفوذ الى البلاد الشقيقة ، وان الصهيونيين
أخذوا يلقون بشباكهم في السهول الخصيبة في حوران
والقنيطرة ، ووسيلتهم في هذا هي محاولة الاستيلاء
بكل واسطة ممكنة على بعض الاوقاف التي يطمعون في استغلالها

كأوقاف

118b

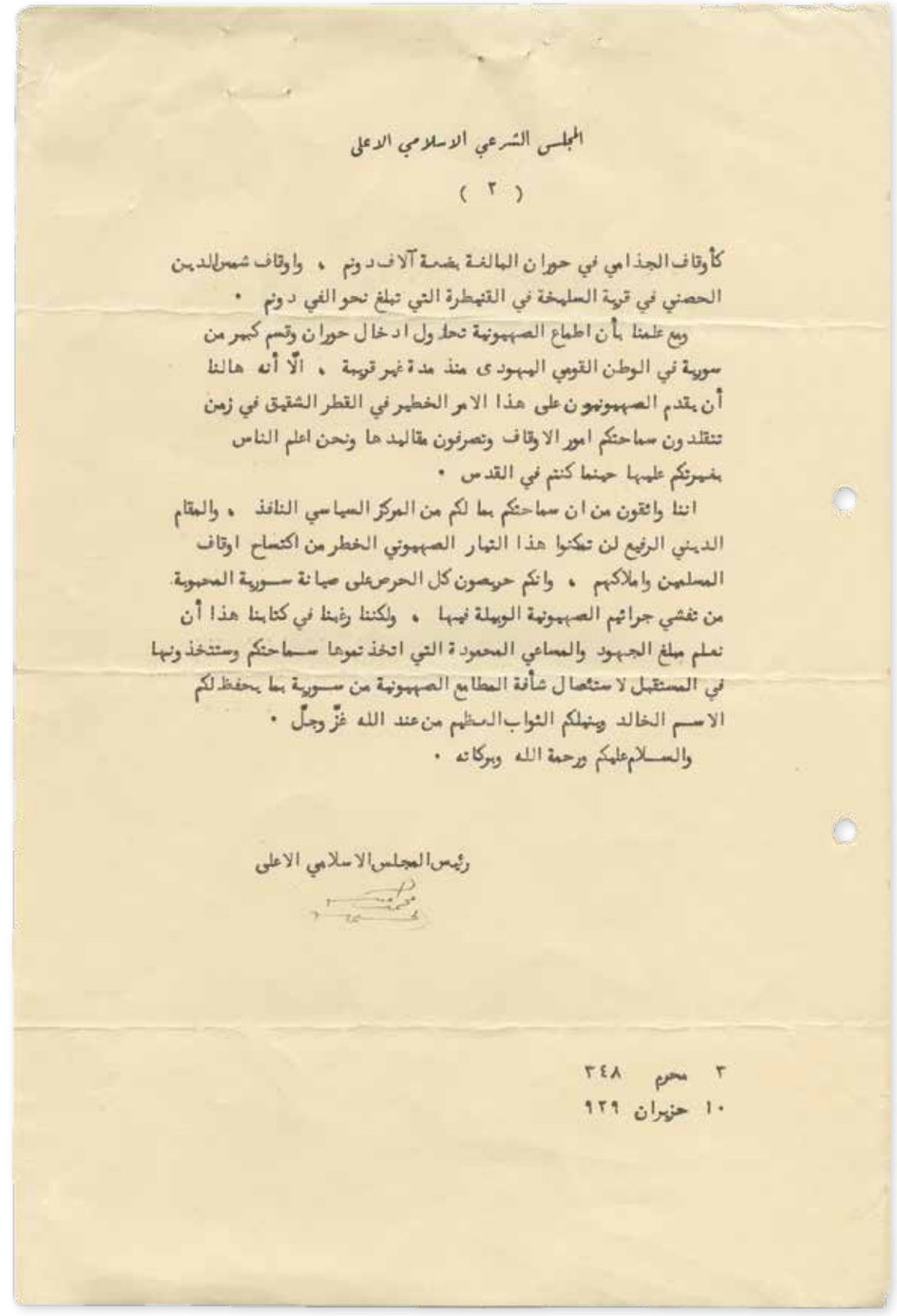

المجلس الشرعي الاسلامي الاعلى

(٣)

كأوقاف الجذامي في حوران البالغة بضعة آلاف دونم ، واوقاف شمس الدين الحصني في قرية السلمخة في القنيطرة التي تبلغ نحو الفي دونم .

ومع علمنا بأن اطماع الصهيونية تحاول ادخال حوران وقسم كبير من سورية في الوطن القومي اليهودي منذ مدة غير قريبة ، الا أنه هالنا أن يقدم الصهيونيون على هذا الامر الخطير في القطر الشقيق في زمن تتقلدون سماحتكم امور الاوقاف وتصرفون مقاليدها ونحن اعلم الناس بغيرتكم عليها حينما كنتم في القدس .

اننا واثقون من ان سماحتكم بما لكم من المركز السياسي النافذ ، والمقام الديني الرفيع لن تكتنوا هذا التيار الصهيوني الخطر من اكتساح اوقاف المسلمين واملاكهم ، وانكم حريصون كل الحرص على صيانة سورية المحبوبة من تفشي جراثيم الصهيونية الوبيلة فيها ، ولكننا رغبنا في كتابنا هذا أن نعلم مبلغ الجهود والمساعي المحمودة التي اتخذتموها سماحتكم وستتخذونها في المستقبل لاستئصال شأفة المطامع الصهيونية من سورية بما يحفظ لكم الاسم الخالد وينيلكم الثواب العظيم من عند الله عز وجل .

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته .

رئيس المجلس الاسلامي الاعلى

٣ محرم ٣٤٨
١٠ حزيران ٩٢٩

118c

חאג' מוחמד אמין אל-חוסייני (1895–1974) כיהן כמופתי של ירושלים תחת השלטון הבריטי, בשנים 1921–1937, וכנשיא המועצה המוסלמית העליונה ונודע כאחד המנהיגים החשובים והמשפיעים ביותר של ערביי ארץ ישראל ושל התנועה הלאומית הפלשתינית.

אל-חוסייני נולד בירושלים למשפחה ערבית-פלשתינית ותיקה, מן המבוססות והמכובדות ביותר בעיר, אשר רבים מבניה כיהנו בתפקידי הנהגה דתיים ופוליטיים. אל-חוסייני למד בירושלים, בקהיר ובאיסטנבול, ועם פרוץ מלחמת העולם הראשונה גויס לצבא העות'מאני. לאחר שירותו הצבאי שב לירושלים ועסק, בין היתר, בגיוס מתנדבים למרד הערבי (מרד נגד האימפריה העות'מאנית אשר התקיים בשנים 1916–1918).

אל-חוסייני היה חבר במספר ארגונים ומועדונים ערביים בעלי גוון לאומני, ובמסגרת פעילותו בארגונים אלו היה מן המסיתים הראשיים לפרעות 1920, שהתרחשו בירושלים במהלך חגיגות נבי-מוסא, ובעקבות כך הפך לדמות נודעת בקרב הציבור הערבי. עם תום הפרעות הוציאו השלטונות הבריטים צו מעצר נגד אל-חוסייני ונגד עארף אל-עארף (עיתונאי אשר היה שותף בהסתה אשר הובילה לפרעות), והשניים ברחו לעבר-הירדן. בהיעדרם, נידונו לעשר שנות מאסר, אולם באותה שנה קיבלו חנינה מהנציב העליון הבריטי הרברט סמואל (בעקבות בקשות מצד כמה שיח'ים ונכבדים מעבר-הירדן).

בשנת 1921 מונה אל-חוסייני לתפקיד המופתי של העיר ירושלים, ובהמשך נבחר לכהן כראש המועצה המוסלמית העליונה. במסגרת תפקידים אלו פעל נגד ההתיישבות היהודית בארץ ישראל ולחיזוק הלאומיות הפלשתינית, בתהליכים שהובילו, בין היתר, למאורעות תרפ"ט ולמרד הערבי הגדול (אל-חוסייני היה מיוזמי וממארגני המרד ונשיא הועד הערבי העליון).

בשנת 1937, לאחר שהבריטים הוציאו מחוץ לחוק את הועד הערבי העליון ופיזרו את המועצה המוסלמית העליונה, נמלט אל-חוסייני ללבנון, שם שהה כשנתיים, עד שעבר לעיראק. בעיראק חבר לפוליטיקאי רשיד עאלי אל-כילאני ותרם רבות לתכנון ולארגון המרד אשר הוביל אל-כילאני בשנת 1941. בעקבות המרד הקים אל-כילאני ממשלה פרו-נאצית אשר דרשה את גירושם של הבריטים מעיראק, אולם זו לא החזיקה מעמד זמן רב, ועם כישלון ההפיכה עזבו אל-חוסייני ואל-כילאני את עיראק. אל-חוסייני נסע תחילה לאיטליה הפשיסטית (שם אף נפגש עם מוסוליני), ואחר-כך לגרמניה הנאצית. אל-כילאני הגיע אף הוא לגרמניה.

קשריו של חאג' אמין אל-חוסייני עם הנאצים, אשר התחילו עוד לפני הגעתו לגרמניה, התהדקו במהלך שהותו שם: הוא קיים מגעים עם משרד החוץ הגרמני, עם צמרת האס-אס והגסטפו, ואף נפגש עם אדולף היטלר (לראשונה בנובמבר 1941). אחת משאיפותיו של אל-חוסייני הייתה להביא לפרסום הצהרה גרמנית-איטלקית משותפת המכירה בעצמאות מדינות ערב ובאחדותן, וכן בזכותן של מדינות אלה לפעול לביטול הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל. אחת מתרומותיו המרכזיות למאמץ המלחמתי של הגרמנים במסגרת פעילותו לטובת מדינות ה"ציר" הייתה גיוס לוחמים ל"דיוויזיית אס-אס הררית ה-13" בשנת 1943. דיוויזיה זו, המכונה "הנדשאר" (Handschar), הוקמה בידי הגרמנים בתחום קרואטיה שתחת שלטון מפלגת האוסטאשה הפרו-נאצית (שכללה אז את בוסניה והרצגובינה). מרבית המגויסים היו מקרב האוכלוסיה המוסלמית של בוסניה והרצגובינה, והגיוס נעשה בעידודו של אל-חוסייני אשר נשלח לשם במיוחד על-ידי השלטונות הגרמנים. נוסף על כך, הקים אל-חוסייני את "המכון הערבי לחקר השאלה היהודית" בברלין, מכון אשר הוקם במימון הגרמנים והיווה מקבילה ברלינאית ל"מכון לחקר בעיית היהודים" אשר פעל בפרנקפורט, ושמטרתו המוצהרת הייתה גירוש היהודים משטחי גרמניה. בעקבות פעילויות אלו ואחרות נכלל אל-חוסייני בתום מלחמת העולם ברשימת "פושעי המלחמה" של "הוועדה היוגוסלבית לקביעת פשעי המלחמה של הכובשים ועוזריהם".

פרשת יחסיו של אל-חוסייני עם מדינות ה"ציר" נחקרה בידי רבים, ועודנה מעוררת שאלות. ישנם הרואים בשיתוף הפעולה עם הגרמנים שיקול פרגמטי של מנהיג אשר ביקש להשיג בעלת-ברית חזקה ותמיכה במטרות הלאומיות של הערבים, וישנם הקושרים את שיתוף הפעולה עם אהדתו למדיניות הגרמנית כלפי היהודים ולתוכנית "הפתרון הסופי", ואף לשאיפתו להרחיב את תכנית ההשמדה גם לארץ ישראל.

119. "מפת פלסטין" בהוצאת תנועת פת"ח – ביירות, 1969–1970 בקירוב

خارطة فلسطين [מפת פלסטין]. ביירות, הוצאת مؤسسة سعيد الصباغ [מוסד סעיד אלסבאג], עבור תנועת השחרור הלאומי הפלסטיני – פת"ח, [שלהי 1969 או ראשית 1970].

מפת קיר המציגה את ארץ ישראל / פלסטין, מאצבע הגליל בצפון ועד אילת בדרום. בחלקה העליון בצד שמאל נדפס סמל ארגון פת"ח (حركة التحرير الوطني الفلسطيني – "תנועת השחרור הלאומי הפלסטיני"); מימין נדפס נוסח "הודעה צבאית מס' 1" של הזרוע הצבאית של התנועה, "אלעאצפה" (العاصفة), מיום 1 בינואר 1965. לצד המפה הראשית נדפסה מפה סכמטית מוקטנת המציינת את מוקדי הפעולות הצבאיות ופעולות החבלה שביצעו כוחות אלעאצפה עד למועד פרסום המפה. כן נדפס אינדקס הכולל שמות ישובים ערביים ברחבי הארץ, לצד שמותיהם של יישובים ישראליים (בתעתיק לאותיות ערביות ולטיניות) שהוקמו על מקומם.

המפה הוכנה בידי מוסד סעיד אלסבאג עבור תנועת פת"ח. תיארוכה לשנים 1969–1970 בקירוב נובע מכותרת המשנה שנדפסה בראשה: "يصادف صدور هذه الخارطة الذكرى السنوية الخامسة لبدء مرحلة جديدة في تاريخ الثورة الفلسطينية..." [פרסום מפה זו חל במלאת חמש שנים לתחילתו של שלב חדש בתולדות המהפכה הפלסטיינית...].

ה"שלב החדש" שאליו מתייחסת הכותרת הוא פתיחת המאבק המזוין של פת"ח והפעולה הראשונה שביצעו כוחות אל-עאצפה נגד ישראל בליל 31 בדצמבר 1964 – פעולת חבלה בסמוך למנהרת המוביל הארצי באזור עיילבון. פעולה זו הוצגה בידי פת"ח כראשיתה של "המהפכה הפלסטינית", ומועד ביצועה מצוין מדי שנה ב-1 בינואר. לפיכך, המפה נדפסה ככל הנראה בסוף שנת 1969 או בראשית שנת 1970.

אף שכפי הנראה נדפסה לאחר מלחמת ששת הימים, המפה מתעלמת מהשינויים הדרמטיים שחלו בעקבות המלחמה – כיבוש סיני ורמת הגולן בידי צה"ל – ומציגה את כל שטחה של ארץ ישראל המנדטורית כיחידה גאוגרפית אחת, בלי להתייחס לסטטוס החדש של הגדה המערבית וירושלים המזרחית, שאף הם נכבשו בידי צה"ל שנים שספורות קודם לכן.

נדיר. למיטב ידיעתנו מפה זו טרם הופיעה במכירה פומבית, ואינה קיימת באוסף הספרייה הלאומית. ייתכן שהיא מבוססת על מפה מוקדמת יותר שיצר סבאג בשנת 1966 בקירוב (ראו: אוסף הספרייה הלאומית, מס' 990025143290205171).

60×90 ס"מ. מצב טוב–בינוני. כתמים. בלאי. קרעים קלים, משוקמים בהדבקה (פגיעה מזערית בטקסט באינדקס היישובים). רישומים בעט.

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-3,000

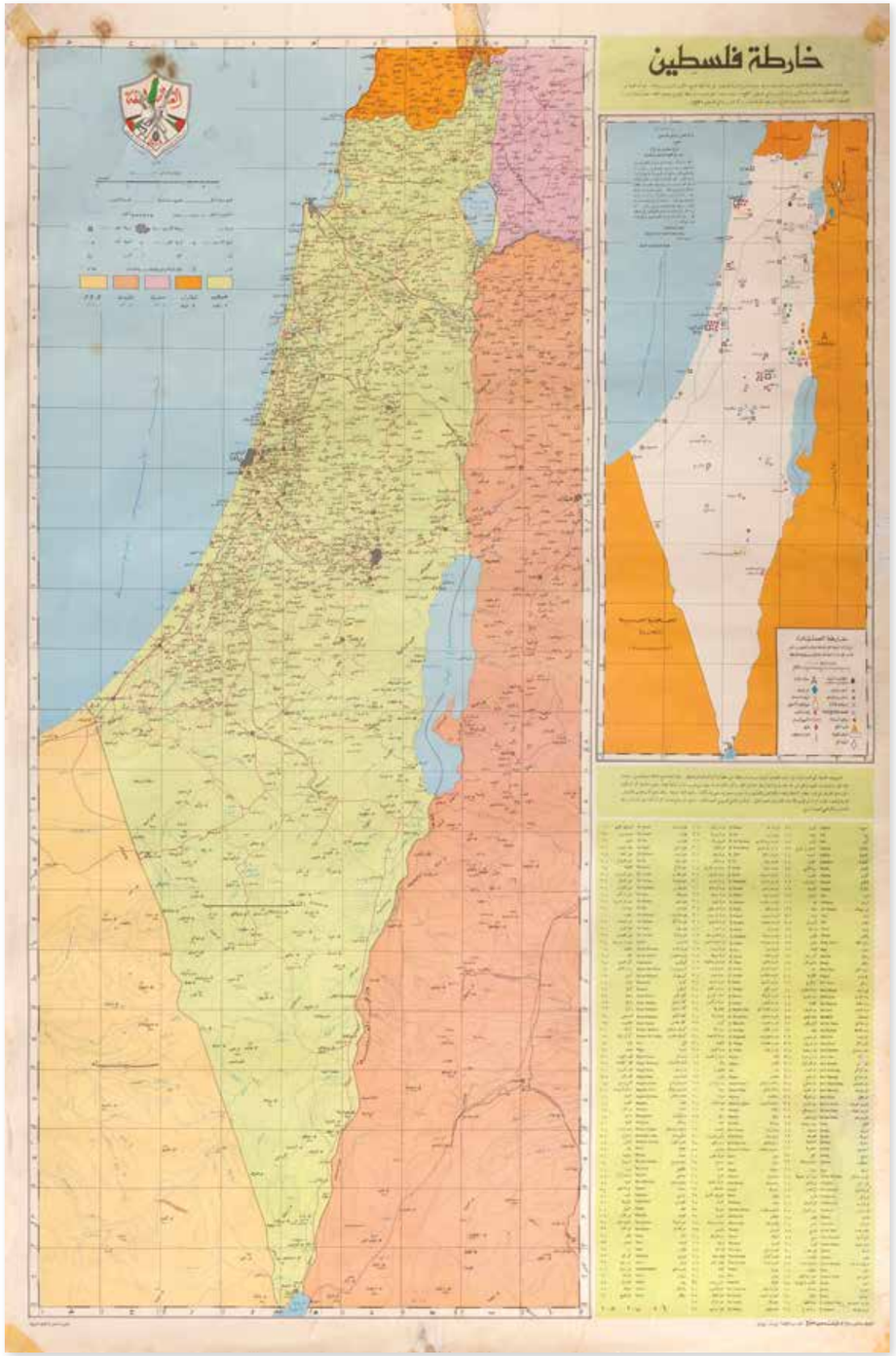

119

120. מפה ענקית של ארץ ישראל – מפת "יאנסון–הורניוס" על פי אדריכם – אמשטרדם, תל"ז, 1677 – תחריט מודפס על גבי שישה גליונות נייר

מפה גדולת ממדים של ארץ ישראל, מחולקת לנחלות שנים עשר השבטים, משני עברי הירדן, מאת יאן יאנסון (Jan Jansson) וגיאורג הורניוס (Georg Hornius), על פי מפת ארץ ישראל מאת כריסטיאן ואן אדריכם. תחריט מודפס על גבי שישה גליונות נייר, המחוברים זה לזה. [אמשטרדם, תל"ז, 1677, בקירוב].

המפה מכוונת למזרח ומציגה את ארץ ישראל משני עברי הירדן, בחלוקה לנחלות השבטים. קו החוף נמתח מצידון בצפון ועד לאלכסנדריה בדרום; נחל קישון מוצג כנתיב מים המחבר בין הכנרת לים התיכון.

המפה מעוטרת בשפע איורים קטנים המתארים סצנות שונות מהתנ"ך והברית החדשה. בים המלח נראות ארבע הערים סדום, עמורה, אדמה וצבויים כשהן עולות באש. במימי הים התיכון נראית ספינת מפרש ממנה מושלך יונה הנביא אל לועו הפעור של הלוויתן. ברחבי הארץ משובצים איורים רבים, ובהם אוהל אברהם, מלאכים עולים בסולם, משה משקיף על הארץ מעבר לירדן, בני ישראל חוצים את הירדן, גיאורגיוס הקדוש קוטל את הדרקון, סצנות מחיי ישו בכנרת, רכסי הרים ויערות הארזים בלבנון, ועוד.

בשתי הפינות העליונות של המפה משובצות שתי מפות קטנות. המפה השמאלית, תחת הכותרת Peregrinatio Abrahae, מתארת את מסלול מסעו של אברהם מאור כשדים אל ארץ כנען. המפה הימנית, תחת הכותרת Itinera et Mansiones Deserti, מתארת את מסלול נדודי בני ישראל במדבר לאחר יציאת מצרים ואת חציית ים סוף.

המפה מורכבת משישה גליונות נייר, המוצמדים זה לזה בשתי רצועות אופקיות, כשכל אחד מהם נושא כותרת נפרדת בשוליו. שני הלוחות השמאליים רחבים יותר, וכוללים למעשה חצי גליון נוסף כל אחד. העותק שלפנינו נדפס ללא טקסט בגב הגליונות.

120a

מפה זו מבוססת על עבודתו של התיאולוג ההולנדי בן המאה ה-16 כריסטיאן ואן אדריכם, מחבר האטלס ההיסטורי Theatrum Terrae Sanctae et Biblicarum Historiarum. מפת ארץ ישראל של אדריכם, Situs Terrae Promissionis, נדפסה לראשונה בקלן בשנת 1590, לאחר מות המחבר, ושימשה בסיס למרבית מפות ארץ ישראל שנדפסו בראשית העת החדשה.

המוציא לאור והקרטוגרף ההולנדי יאן יאנסון הרחיב ועיטר את המפה המקורית של אדריכם. גרסה מורחבת זו ראתה אור לראשונה באמשטרדם בשנת 1652 בתוך האטלס של מפות העולם העתיק בהוצאת יאנסון, Accuratissima Orbis Antiqui Delineatio. בשנת 1653 נדפסה המפה פעם נוספת, כשלצידה טקסט היסטורי מאת גיאורג הורניוס, היסטוריון ופרופסור יליד גרמניה שפעל בהולנד. בזכות שיתוף הפעולה בין השניים, מוכרת המפה בשם מפת יאנסון-הורניוס.

מפה (כל החלקים יחדיו): 90×181 ס"מ בקירוב. מצב כללי טוב. קמטים וקרעים קלים בשוליים. כתמים, בהם כתם כהה במרכז. חלקי המפה נתונים בתוך שתי מסגרות מקבילות.

ראו: לאור 349-343 (לאור מתארך את המפה שנדפסה ללא טקסט מעבר לדף לשנת 1677, אולם ייתכן גם כי מדובר בהדפסה משנת 1652, שנדפסה אף היא ללא טקסט בצידה השני).

פתיחה: $2,000
הערכה: $3,000-4,000

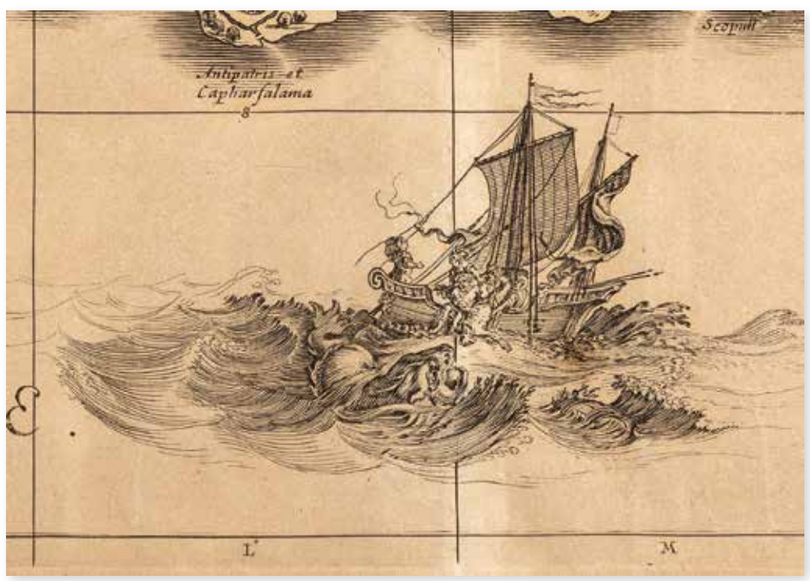

120b

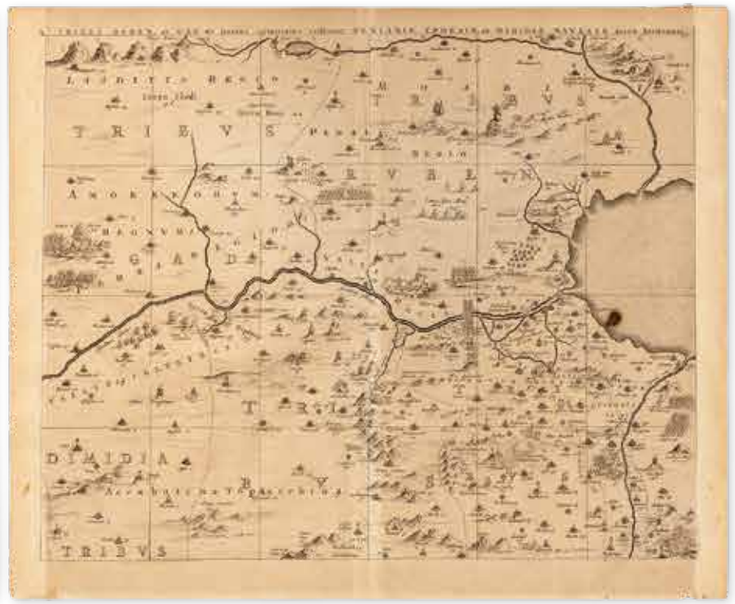

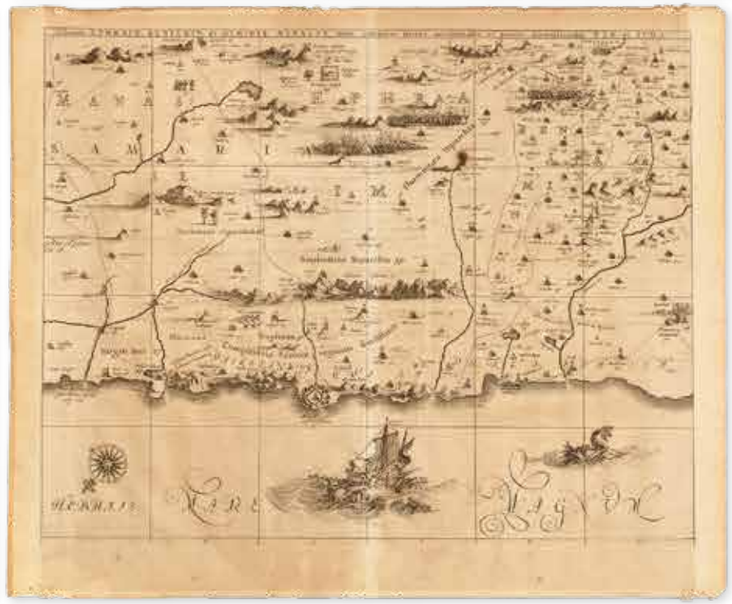

120c

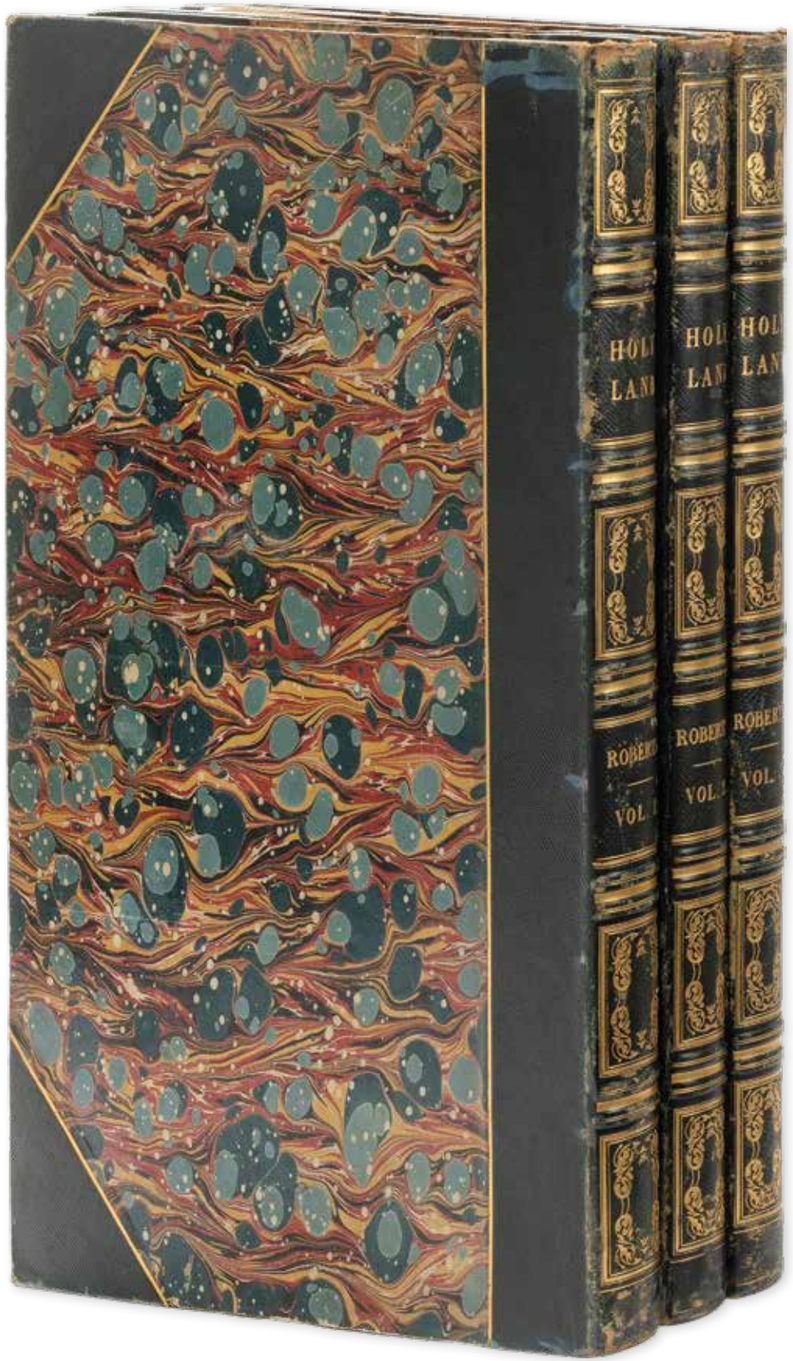

121a

121. דיוויד רוברטס – ארץ הקודש – מהדורת פוליו – לונדון, 1849–1842 – 124 ליתוגרפיות

The Holy Land, Syria, Idumea, Arabia, Egypt, & Nubia. From Drawings Made on the Spot by David Roberts – "ארץ הקודש", ציורי דיוויד רוברטס. הוצאת F.G. Moon, לונדון, 1849–1842. שלושה חלקים בשלושה כרכים. אנגלית.

מהדורת הפוליו הסטנדרטית של עבודתו המונומנטלית של דיוויד רוברטס, "ארץ הקודש", עם 124 ליתוגרפיות. הליתוגרפיות, על-פי ציוריו של רוברטס, מציגות מבנים, ערים, נופים ואתרים קדושים ברחבי ארץ ישראל והמזרח התיכון, תיעוד למסעות שערך רוברטס באזור.

העבודה נדפסה לראשונה בין השנים 1842 ל-1849. בתחילה, בשנים 1845–1842, נדפסו שלושת החלקים הראשונים ב-20 קבוצות (שחולקו ל-18 תיקיות), עם הדפסי שער לחלקים הראשון והשני בלבד. בהמשך נדפסו הדפס השער של החלק השלישי ומפה, וכן שלושת החלקים הנוספים.

לפנינו סט שלם בשלושה כרכים של שלושת החלקים הראשונים, הכוללים 124 הדפסים ליתוגרפיים, בהם גם דיוקן של רוברטס ועמודי שער לשלושת החלקים (חלק מההדפסים נעשו על גבי לוחות נפרדים וחלקם משולבים בעמודי טקסט), וכן מפת תחריט.

ציורי "ארץ הקודש" של דייוויד רוברטס נחשבים לאחת מפסגות ההדפס הליתוגרפי במאה ה-19. הציורים הוכנו במהלך מסע למזרח הקרוב שערך רוברטס בשנים 1840–1839, בלוויית שומרי ראש חמושים על שיירת גמלים (חלק מהמלווים שימשו את רוברטס כדמויות בציוריו). לוחות ההדפס הוכנו על בסיס הציורים בידי מספר אמני ליתוגרפיה חשובים, בהם Louis Haghe, והכנתם ארכה קרוב לעשר שנים תחת פיקוחו של רוברטס. הציורים נדפסו לבסוף בשתי מהדורות – אחת רגילה והשנייה צבועה ביד, והיו לאחד ממפעלי ההדפסה הנודעים של המאה ה-19. על מנת לממן את ההדפסה, הוחתמו מראש למעלה מ-600 מנויים – אנשי אצולה ושליטים אירופים: המלכה ויקטוריה, הארכיבישופים מיורק וקנטרברי, הקיסר האוסטרי, הצאר הרוסי, מלכי צרפת ופרוסיה, ואחרים. לאור ההצלחה של המהדורה נדפסה שנים ספורות אחר כך מהדורת קוורטו שהוצעה במחיר נמוך יותר.

לפנינו כל ההדפסים של שלושת החלקים הראשונים (כולל הדפס שער לחלק השלישי ומפה), ודפי הטקסט, הכוללים את רשימת ההדפסים.

כרך ראשון: [44] לוחות ליתוגרפיים, [4] דף, 30 עמ'. כרך שני: [43] לוחות ליתוגרפיים. כרך שלישי: [2] עמ', [38] לוחות. 61.5 ס"מ. מצב כללי טוב. כתמים. סימני תילוע קלים. בלאי ופגמים בכריכות.

פתיחה: $5,000

הערכה: $7,000-10,000

121b

122a

122. Le pays d'Israel – ון דה וולדה – פריז, 1858–1857 – ליתוגרפיות צבעוניות

Le Pays d'Israel: Collection de cent vues prises d'après nature dans la Syrie et la Palestine, מאת צ׳רלס ויליאם מרדית׳ ון דה וולדה. הוצאת Ve Jules Renouard, פריז, 1858–1857. שני כרכים. צרפתית.

עבודתו המונומנטאלית של הצייר והקרטוגרף צ׳רלס ויליאם מרדית׳ ון דה וולדה (1898–1818). הכרך הראשון כולל תיאור מקומות בהם ביקר מרדית במהלך מסע מחקר בארץ ישראל. הכרך השני מכיל 99 ליתוגרפיות צבעוניות שנעשו על פי רישומים שיצר ון דה וולדה במהלך מסעו, בהן: מראות ירושלים, חברון, יפו, הר החרמון, דמשק, ביירות, צידון, ומקומות רבים נוספים – על נופיהם, תושביהם והאתרים החשובים שבהם.

צ׳רלס ויליאם מרדית׳ ון דה וולדה (Charles William Meredith van de Velde, 1898–1818), קרטוגרף, צייר וקצין צי הולנדי. בשנות ה–30 וה–40 של המאה ה–19 עבד בלשכת המיפוי בבטאוויה (כיום ג׳קרטה, אינדונזיה). שב לאירופה ועסק במחקר גאוגרפי ואתנוגרפי, במסגרתו ערך בשנים 1852–1851 מסע בארץ ישראל ובלבנט, שבמהלכו ביצע מדידות ויצר רישומים ששימשו בסיס למפותיו ולספריו על הארץ. לימים, היה מבין מייסדי הצלב האדום ונטל חלק בפעילות הומניטרית ענפה.

כרך הטקסט: 88 עמ׳. כרך ההדפסים: 99 לוחות ליתוגרפיים + [1] מפה. 55 ס״מ. מצב כללי טוב. כתמים. בלאי ופגמים קלים בכריכות.

פתיחה: $2,000

הערכה: $5,000-8,000

122b

122c

123. קתרין רחל מנדס דה קוסטה (1678–1756), לונדון – דיוקן מיניאטורי של ילדי הציירת – צבע מים על עצם

דיוקן מיניאיטורי מאת הציירת היהודייה-אנגלייה הראשונה, קתרין מנדס דה קוסטה. חתום, מתוארך ל-21 בינואר 1718 [תע"ח].
צבע מים על עצם.
דיוקן שניים מילדיה של הציירת היהודייה-אנגלייה החשובה קתרין דה קוסטה, שרה ואברהם דה קוסטה. הילדים ניצבים זה לצד זה בפתח אולם גבה תקרה, לבושים בבגדי אצילים מפוארים אופייניים למאה ה-18. הילד אברהם אוחז בידי הימנית ציפור שיר, והילדה שרה אוחזת זר קטן. ברקע, מבעד לפתח, נראה הגן שבחוץ, ומימין, בפנים האולם, ניצב שולחן ועליו פירות בשלים.
לגב לוח העצם מוצמד דף נייר (מהתקופה) עם תיאור הציור בכתב-יד: "**Sarah da Costa aged 14 yeers [!] & 6 months / Abraham da Costa aged 7 years and 4 months**".
קתרינה רחל מנדס דה קוסטה (Catherine Rachel Mendes da Costa, 1678–1756), נולדה בלונדון לפרננדו מנדס, רופאם של צ'רלס השני, מלך אנגליה, ואשתו קתרינה מבית ברגנסה, נסיכת פורטוגל. נישאה לבן דודה, הבנקאי האנגלי משה (אנתוני) דה קוסטה.
נודעה כציירת היהודייה הראשונה באנגליה, והתמחתה בציור דיוקנאות מיניאטוריים (limning). דה קוסטה למדה תחת הצייר הבריטי ברנרד לנס השלישי (Bernard Lens III 1682-1740), והייתה חלוצה בטכניקת ציור צבע מים על עצם.
דיוקן דמיוני של מרי מלכת הסקוטים שיצרה שמור באוסף "קרן הנאמנות הלאומית" הבריטית, ה-National Trust, ומוצג ב-Ham House, סארי (NT 1140204). דיוקנאות מיניאטוריים נוספים פרי מכחולה, בהם דיוקן בנה, אברהם, שמורים באוסף המוזיאון היהודי בלונדון (JM 858; JM 902), ובאוסף המוזיאון היהודי באמסטרדם (M003447; M003859); מספר דיוקנאות מיניאטוריים שיצרה נמכרו במכירות פומביות, בין היתר בבתי המכירות סותבי'ס, כריסטי'ס ופילים מולד (Mould); לדיוקן דומה לזה שלפנינו, המציג אף הוא כפי הנראה שניים מילדיה של דה קוסטה, ראו: סותבי'ס, ניו יורק, 16 במרץ 1999, פריט 171.
12X14.2 ס"מ. מסגרת: 25X21.5 ס"מ. מצב כללי טוב.
מקור: אוסף משה חיים גאנס (Mozes Heiman Gans).

פתיחה: $4,000
הערכה: $6,000-8,000

123

124. שמואל הירשנברג (1865–1908) – מוכר יהודי בחנותו – שמן על בד

מוכר יהודי בחנותו.

שמן על בד. חתום, מתוארך 1905.

42.5 X 51.5 ס"מ. מסגרת: 63 X 72 ס"מ. הוצמד לבד חדש (relined).

שמואל הירשנברג (הירשענבערג / Hirszenberg, 1865–1908), צייר יהודי יליד לודז'. השתלם בציור בקרקוב ובמינכן. צייר ציורי נוף, ציורים היסטוריים גדולי ממדים וציורי ז'אנר בנושאים יהודיים מגוונים. שמו נזכר לצד גדולי הציירים היהודים בשלהי המאה ה–19, בהם מאוריצי גוטליב, איזידור קאופמן, לאופולד הורוביץ ולזר קרסטין.

הירשנברג פעל בקרקוב החל משנת 1904, וככל הנראה שם גם צייר את הציור שלפנינו. ייתכן שנושאו שואב השראה מציור של יוזף ישראלס המציג גבר מבוגר מעשן מקטרת, אם כי דמות המעשן "גוירה" תחת מכחולו של הירשנברג.

עלה לארץ ישראל בשנת 1907 ושימש כמורה "בצלאל" בראשית ימי בית הספר (וכ"מועמד סודי" מטעם ההנהלה בברלין להחלפתו של בוריס ש"ץ). ציורו החשוב, "היהודי הנודד" (או "היהודי הנצחי"; 1899), נתרם על ידו לאוסף "בית הנכות בצלאל", והוצג שם כביטוי מובהק לרעיון התחייה הלאומית הציונית (שמור כיום באוסף מוזיאון ישראל; מס' רישום B04139).

הירשנברג הלך לעולמו בשנת 1908 ונטמן בהר הזיתים. לפי גדעון עפרת לימים הונצח הירשנברג ברומן 'תמול שלשום' לעגנון, בדמות הצייר שמשון בלויקוף.

פתיחה: $7,000

הערכה: $8,000-12,000

124

125

125. יואכים ויינגרט (1895–1942) – טבע דומם עם אגרטל פרחים – שמן על בד

טבע דומם עם אגרטל פרחים.

שמן על בד, חתום.

32.5×41.5 ס"מ. מסגרת: 51×58.5 ס"מ.

יואכים ויינגרט (גם: ויינגרטן; Joachim Weingart, 1895–1942), צייר יהודי יליד דרוהוביץ, גליציה. נמנה עם אמני "אסכולת פריז". בצעירותו למד אמנות בוויימאר ובברלין – שם עבד לצד אלכסנדר ארכיפנקו – ובהמשך באקדמיה לאמנות בווינה. בשנת 1922 שב לברלין, שם התיידד עם הציירים היהודים זיגמונט מנקס (Menkes) ואלפרד אברדם (Aberdam). יחד עברו השלושה לפריז והתגוררו זמן מה ב–Hôtel Médical (בו שהה באותה עת גם מארק שאגאל) וייסדו את קבוצת האמנים Groupe des Quatre. ויינגרט נודע בציורי טבע דומם, בדומה לציור שלפנינו, בציורי עירום, ובקומפוזיציות פיגורטיביות בהן ניכר סגנונו המודרניסטי האופייני לתקופה.

בשנת 1942 נעצר בידי הנאצים בסטודיו שלו בפריז ונכלא במחנה המעבר פיטיבייה (Pithiviers). ב–17 ביולי באותה שנה גורש לאושוויץ, וככל הנראה נרצח זמן קצר לאחר הגעתו למחנה.

עשר מיצירותיו של ויינגרט שמורות באוסף ד"ר אוסקר גז דה קסטלנואובו, המוקדש לאמנים יהודים שנספו בשואה, ומהווה כיום חלק מאוסף מוזיאון הכט באוניברסיטת חיפה.

עוד אודות ויינגרט, ראו: Annika Friedman, "Joachim Weingart", in: the Ghez Collection – Memorial in Honor of Jewish Artists, Victims of Nazism, University of Haifa 2019, pp. 67-69.

פתיחה: $1,500

הערכה: $3,000-5,000

126

126. פרנק אאורבך (1931–2024) – "Jake", דיוקן בנו של האמן – תחריט חתום

Jake [דיוקן בנו של האמן].

תחריט, חתום בידי אאורבך. מתואר ומתוארך 1990 (עיפרון).

ממוספר 45/50.

14.8×17.5 ס"מ. מסגרת: 35.5×40 ס"מ. מצב טוב. לא נבדק מחוץ למסגרת.

פרנק הלמוט אאורבך (Frank Helmuth Auerbach, 1931–2024), צייר יהודי–בריטי יליד ברלין. בשנת 1939 נשלח לאנגליה במסגרת הקינדר–טרנספורט, ובשנת 1947 היה לאזרח בריטי. אאורבך נמנה עם אמני "אסכולת לונדון" במחצית השנייה של המאה ה–20, לצד דייוויד הוקני, לוסיין פרויד, פרנסיס בייקון, ליאון קוסוף, ואחרים, הציג תערוכות יחיד בגלריות ובמוזיאונים רבים, וסגנונו הייחודי זכה להכרה בינלאומית.

הסופר הגרמני וו. ג. זבאלד שאב השראה מאאורבך בעיצוב דמותו של הצייר מקס אאורך (Max Aurach) בספרו "המהגרים", שראה אור בשנת 1992. בנו היחיד, ג'ייק אאורבך (נ. 1958), המוצג בדיוקן שלפנינו, הוא במאי סרטים תיעודיים; רבים מסרטיו עוסקים באמנים ובעולם האמנות, ובהם סרט שיצר על דמותו של אביו "Frank by Jake" (2015).

פתיחה: $1,500

הערכה: $3,000-5,000

127a

127. "אין וואלד" – איורים מאת יששכר בער ריבאק – ברלין, 1921

אין וואַלד [ביער], סיפור לילדים מאת לייב קוויטקאָ, עם איורים מאת יששכר בער ריבאק. הוצאת "שוועלן", ברלין, [תרפ"א, 1921]. יידיש.

סיפור מחורז לילדים מאת לייב קוויטקא. עטיפה צבעונית ואיורים בגוף הספר, מעשה ידי יששכר בער ריבאק.

15, [1] עמ'. 24×31 ס"מ בקירוב. מצב בינוני. כתמים וקמטים. קרעים, בהם קרעים חסרים קלים, בעטיפה ובדפים. מספר חותמות, על העטיפה ובעמוד הראשון.

פתיחה: $1,000

הערכה: $2,000-3,000

127b

טופס הצעת מחיר לפריטים

☐ הצעה בכתב ☐ השתתפות טלפונית

שם מלא _____ כתובת _____

טלפון _____ פקס _____ סלולרי _____

דואר אלקטרוני _____ ת.ז./דרכון _____

חתימה _____ תאריך _____

מספר פריט	שם ותיאור הפריט	* מחיר מירבי מוצע ב- $	Tiebreaker

* לא כולל עמלה ומע"מ
* הצעות תתקבלנה רק עד השעה 14:00 ביום המכירה
* הצעות שלא במדרגות המחיר תעוגלנה כלפי מטה

הנחיות להגשת הצעת מחיר:

הטופס מיועד למבקשים להשתתף במכירה אך נבצר מהם מלהגיע או למבקשים להשתתף במכירה באמצעות הטלפון. מילוי הטופס מהווה הוראה של מגיש ההצעה לקדם - בית מכירות פומביות בע"מ לרכוש עבורו את הפריט/ים המופיעים בו, וזאת במחיר הנמוך ביותר האפשרי ובלבד שלא יעלה על המחיר המירבי המפורט להלן. מילוי הטופס מהווה התחייבות של מגיש ההצעה לרכוש את הפריט במחיר הפתיחה במקרה בו לא תהיה כל הצעה נוספת לרכישת הפריט מצד קונים אחרים. קדם תעשה כמיטב יכולתה למלא אחר ההוראות. אולם, לא תוטל עליה שום אחריות בגין אי ביצוע הוראות הצעת המחיר.

את ההצעה יש להגיש במדרגות קבועות עפ"י הטבלה שלהלן.

עמלת הקניה היא 25%.

הנני מאשר כי קראתי את תנאי המכירה המופיעים בקטלוג ואני מסכים להם.

מדרגות הצעת מחיר:

מחיר	מדרגה
$1,000-2,000	$100
$2,000-5,000	$200
$5,000-10,000	$500
$10,000-20,000	$1,000
$20,000-50,000	$2,000
$50,000-100,000	$5,000
$100,000-200,000	$10,000
$200,000+	$20,000

תנאי מכירה

1. "קדם - בית מכירות פומביות" (להלן "קדם") פועלת כשלוחה מטעם מוכרי הפריטים המוצעים למכירה פומבית.
2. "קדם" תפיק קטלוג לכל מכירה (להלן: "הקטלוג") ובו יפורטו, בין היתר, הפריטים המוצעים למכירה, מספריהם ומחירי הפתיחה שלהם. למען הסר ספק, הנתונים המופיעים בקטלוג נועדו לשמש לצרכי מידע בלבד לקונה ואין בהם כל אחריות לגבי תאור, יחוס, בעלים קודמים, תקופה, מקור או כל נתון אחר. הזכויות על התמונות המופיעות בקטלוג שמורות ל"קדם".
3. המחירים אשר מופיעים ברשימת הפריטים, הינם מחירי מינימום ואינם מהווים הערכה.
4. "קדם" תמנה אדם לתפקיד מנהל מכירה, שיהיה אחראי מטעמה, בין היתר, לעריכת המכירה הפומבית וניהולה.
5. מנהל המכירה שומר לעצמו את הזכות למנוע השתתפות במכירה מאנשים שאינו מעוניין בהשתתפותם. למנהל המכירה הסמכות הבלעדית לקבוע מי זכה במכירה, לבטל מכירה של פריט כלשהו (גם אחרי מכירתו), או להעמידו מחדש למכירה וזאת עפ"י שיקול דעתו הבלעדי. כן רשאי מנהל המכירה להוסיף או להוציא פריט מהמכירה, או לשנות נתונים לגבי פריט המוצע למכירה שנתקבלו לאחר הדפסת הקטלוג.
6. השתתפות במכירה מותנית בקבלת שלטית ממוספרת. הקונה בכוח יצטייד לפני המכירה, בשלטית ממוספרת כאמור, אשר תשמשו לצורך הצבעה במכירה.
7. המכירה תתנהל בדולרים של ארה"ב.
8. "מחיר פטיש" לעניין המכירה הפומבית משמע הסכום הנקוב כהצעת קונה בכוח שהצעתו נתקבלה עפ"י תנאים אלה. מיד לאחר הקשת ה"פטיש" והכרזת מספרו הסידורי של הקונה בכוח ע"י מנהל המכירה, תיחשב הצעת הקונה בכוח כנתקבלה והפריט שהוצג למכירה יהפוך לקניינו של אותו קונה מציע ההצעה (להלן: "הקונה הזוכה"), בכפוף לביצוע מלוא התחייבויותיו לתשלום עפ"י הסכם זה. הקונה בכוח שהצעתו נתקבלה ישלם ל"קדם", בתוספת למחיר הפטיש, עמלה (בתוספת מע"מ) בשיעור 25% עבור $250,000 הראשונים שבכל פריט, 20% עבור הסכום שבין $250,000 ל- $1,000,000 שבכל פריט ו-12% עבור הסכום שמעבר ל- $1,000,000 שבכל פריט. התשלום המלא יעשה מיד בסיום המכירה.
9. הסימן ← בפריט מציין שזהו פריט שיובא על ידי קדם מחוץ לישראל, ולכן הוא כפוף לחוקי המס הישראליים וחייב בתשלום מע"מ על מלוא מחיר הפטיש ועמלת הקונה. עם זאת, אזרח זר שיקנה את הפריט ויבקש לייצאו מחוץ לישראל באמצעות חברת השילוח העובדת עם קדם יהיה פטור ממס זה.
10. התשלום עבור הרכישות יעשה בהעברה בנקאית. יתקבלו גם תשלומים במזומן עד לסכום של 11,000 ש"ח (בכפוף לחוק), בהמחאה לא סחירה, ובכרטיס אשראי עד לסכום של $25,000 (בתוספת עמלה של 3% מעל לסכום של $5,000).
11. באחריות הקונה לדאוג להוצאת הפריטים שרכש, ישירות ממשרדי "קדם", או באמצעות שליח או חברת משלוחים מטעמו. במקרה שהרוכש יבקש, "קדם" תוכל, ללא אחריות מצידה, לארוז ולשלוח את הפריטים בתשלום מלא על חשבון הקונה. לתעריפי אריזה ומשלוח יש לפנות למשרדי "קדם". המחיר מותנה בסוג האריזה, חברת המשלוח וארץ היעד.
12. תשלום בשקלים עבור פריט שמחירו נקוב בדולרים ארה"ב, יחושב לפי שער החליפין (שער יציג) של דולר ארה"ב המפורסם ע"י בנק ישראל ביום המכירה, או לפי שער החליפין ביום התשלום, הגבוה מבין שניהם.
13. כל פיגור בתשלום, יגרור חיוב בריבית פיגורים על הסכום החייב בשיעור של 2% לחודש בתוספת הפרשי הצמדה לשער הדולר ארה"ב.
14. הרוכש פריט כל שהוא, בין אם לעצמו ובין אם עבור אדם אחר, מתחייב לשלם עבור הפריטים ולקחתם. בידי מנהל המכירה הסמכות לנקוט בכל האמצעים שייראו לו על מנת שהרוכש יעמוד בהתחייבותו ובין השאר גם לבטל מכירה, למכור הפריט לאחר, לחייב את הרוכש בהוצאות שנגרמו למנהל המכירה כולל ריבית והצמדה, להגיש תביעת פיצויים, לעכב שחרור הפריט ולהוסיף לסכום המגיע את ההוצאות שנגרמו.
15. "קדם" אחראית כלפי הקונה בכוח ליתן מידע באשר למהות הפריט, מקוריותו ומצבו. מבלי לגרוע מהאמור לעיל, מובהר בזאת כי מידע הנמסר ע"י "קדם" ניתן במעמדה כשלוחה מטעם המוכר ומבוסס על מידע מצטבר וניסיון מומחים מטעמה. על כל קונה בכוח לבדוק במהלך הצגת הפריטים לקהל במועדים שלפני המכירה, את מצבו, גודלו, מקורו, טיבו וערכו של הפריט. מבלי לגרוע מהאמור, לקונה הזוכה נתונה הזכות להשיג בכתב בפני "קדם" בכל הנוגע למקוריותו ומצבו וזאת לא יאוחר מ-30 יום ממועד המכירה. היה ויוכח ל"קדם" שאכן נפלה טעות במידע שנמסר לגבי הפריט, תשיב "קדם" לקונה הזוכה את הסכום ששולם כנגד החזרת הפריט לחזקתה. ביצעה "קדם" הלכה כאמור, לא יהיו לקונה כל תביעות ו/או דרישות נוספות כלפיה.
16. הקונה מתחייב לקבל לחזקתו את הפריט שרכש ולהשלים את התחייבויותיו לתשלום לא יאוחר משבוע ממועד המכירה. למען הסר ספק, מסירת החזקה בפריט תעשה רק לאחר שהשלים הקונה את מלוא התחייבויותיו לתשלום.
17. "קדם" תייצג ללא תשלום לקוחות אשר נבצר מהם או אינם מעוניינים להשתתף במכירה. לקוחות אלו יתבקשו למלא עד יום המכירה את "טופס הצעת מחיר" המופיע בקטלוג המכירה או באתר האינטרנט של "קדם". למען הסר ספק, כל מעשה ו/או מחדל בקשר לייצוג כאמור, אין בהם כדי להטיל על "קדם" ו/או על הפועלים מכוחה חבות מכל סוג. "טופס הצעת מחיר" יתקבל עד שלוש שעות לפני שעת המכירה.
18. לקוחות המעוניינים להשתתף במהלך המכירה באמצעות הטלפון, מתבקשים לפנות מראש ובהקדם לצורך תיאום ולא יאוחר משלוש שעות לפני שעת המכירה.
19. לבתי המשפט המוסמכים בעיר ירושלים מוקנית סמכות השיפוט היחידה והבלעדית בכל סכסוך הנוגע לעניינים הנובעים ו/או הקשורים לרכישת ו/או למסירת הפריט בין "קדם" לבין הקונה.
20. בכל מקרה של חילוקי דעות, הנוסח העברי הוא הקובע.

עמ' הבא: פריט 58 >>>

שיר השירים

ר׳ יוחנן אומר
סניג אמונו
הם וחבריהם
ואילו הן יודיעו
רבנו בריעו
איכו יודיעו
לתעלי עדיין
ואיכו רבי
שמעון
יוחנן ואחז
אידרו יוחנן
ון אי דשירו
זה ספר
קדש קדשים
ונתתן הרי
חיבורין עד ושבעתן תשיבנו עמה על דהוה בוחרים ומשבעתן תנינו ש
הוך יפה עמה דהוה בוחרין שקיבלו אורייתא ועשו משכנו ומקדשין קודנין
ומהיכל יפה עד אני ישינה עמה דהוה בוחרין בורעא ובנו מקדשא ואיני ישינה ש
הוך יפה אות יעיתי עמה דהוה בגלותא דבבל ומן יפה אות ש השקפה בעזה
כמשה יעלה כד עליה ומבל ומן השקפה עד עלי תשוקתי על דהובבל ובעין בית
שיב ומן לבה הדי עד ושבעתן על גלותא ומן מתפקת עדפון. סיפ